

ლიტურგიკის კონსპექტი

კონსპექტი შედგენილია სასულიერო სემინარიის სტუდენტებისათვის წმიდა იოანე ღვთისმეტყველის სახელობის ბათუმის სასულიერო სემინარიის ლიტურგიკის პედაგოგის დეკანოზ გიორგი შაინიძის მიერ

ბათუმი
2001 წელი

წინამდებარე ნაშრომი წარმოგვიდგენია როგორც ერთ-ერთი აუცილებელი სახელმძღვანელო სტუდენტებისთვის, რომლებიც სწავლობენ სასულიერო სასწავლებლებში. წარმოგვიდგენია ასევე, როგორც თვითმასწავლებელი წიგნი იმათთვის, ვისაც აინტერესებს ღვთისმსახურება, ქრისტიანული ცხოვრება და ისტორია.

ადრე, როგორც იტყვიან, სანთლით სამებარი იყო ასეთი სახელმძღვანელო წიგნები, არადა, როგორი საჭირო იყო...

დეკანოზ გიორგი შაინიძის მრავალი წლის ღირსეული პედაგოგიური მოღვაწეობა, ლექციების კურსის წერილობითი სახით ჩამოყალიბების მცდელობა და გამოცდილება, მის მიერ უამრავი მასალის შეჯერების უნარი და ცოდნის ფართო არეალი საინტერესოსა და დამაჯერებელს ხდის ამ ნაშრომს.

წინამდებარე სახელმძღვანელო ძირითადად აგებულია იმ სალექციო კურსის მიხედვით, რომელიც შეადგინა დეკანოზმა გიორგი შაინიძემ ბათუმის სასულიერო სემინარიის სტუდენტებისათვის.

წინამდებარე სახელმძღვანელო მოიცავს როგორც თეორიულ, ისე პრაქტიკულ საკითხებს. მასში სტუდენტი გაეცნობა: ქრისტიანული ღმრთისმსახურების შესწავლის ძირითად ასპექტებს; საგნის ტერმინოლოგიას; აქვე წარმოდგენილია ცნობები ქრისტიანული ჰეორტოლოგიის, საღმრთისმსახურო ციკლებისა და წეს-განგებების, საეკლესიო იერარქიისა და საღმრთისმსახურო შესამოსელის, ტაძრის აგებულებისა და საღვთისმსახურო ნივთების შესახებ, ლიტურგიის სამივე ნაწილის განმარტებას წმიდა მამათა ნაშრომებზე დაყრდნობით, ეკლესიის საიდუმლოებების შესრულების პრაქტიკულ მხარეს. ასევე სტუდენტი გაეცნობა საკითხავი და საგალობელი წიგნების შინაარსსა და სტრუქტურას, შეიძენს მათი პრაქტიკული გამოყენების ჩვევებს.

ტიბიკონის შესწავლა იწყება ჟამნის წესით, რომელიც ყველაზე მარტივია და, ამავე დროს, ყველაზე ხშირად სრულდება ეკლესიაში. ამას მოჰყვება ის უმთავრესი წეს-განგებანი, რომლებიც წლის უმეტეს დროს აღესრულება: მწუხრი, ცისკარი და ჟამისწირვა და სრულდება დიდი მარხვის მოსამზადებელი შვიდეულების ღმრთისმსახურების წეს-განგებათა აღწერით, დიდი მარხვისა და ზატიკის წეს-განგებათა დაწვრილებითი განხილვით.

დაბოლოს, სასიამოვნო ვალდებულებად მიგვაჩნია, მაღლობით მოვიხსენიოთ ყველა პირი, ვინც რაიმე სახით შეგვეწია წინამდებარე ნაშრომის მომზადებასა და დაბეჭდვაში.

დიდ მადლიერებას გამოვხატავთ აგრეთვე თითოეული პირის

მიმართ, ვინც სასარგებლო რჩევები მოგვცა.

შინაარსი

1. შესავალი საგნის რაობაზე. ზოგადი მიმოხილვა ლიტურგიკისა
2. ლიტურგიკის მიზანი და აუცილებლობა
3. ლიტურგიკის ურთიერთობა სხვა საღვთისმეტყველო მეცნიერებებთან
4. ლიტურგიკის დაყოფა. ლიტურგიკის წყაროები და დამხმარე მეცნიერებები
5. ღვთისმსახურების გაგება. მართლმადიდებელი ეკლესიის ღვთისმსახურების საერთო გაგება. საზოგადო ღვთისმსახურების აუცილებლობა, მისი ხასიათი და თვისება. ღვთისმსახურების დაყოფა
6. ღვთისმსახურების წარმოშობის საწყისი. ქრისტიანული ღვთისმსახურების ურთიერთობა იუდაიზმთან და წარმართობასთან
7. ქრისტიანული ღვთისმსახურების განმმარტებლები
8. ახალი აღთქმის ღვთისმსახურების დადგინება. საიდუმლო სერობა
9. ღვთისმსახურების აღსრულება მოციქულთა დროსა და პირველ სამ საუკუნეებში
10. ღვთისმსახურება მე-4 საუკუნეში. ბასილი დიდისა და იოანე ოქროპირის მიერ ლიტურგიების შექმნის მიზეზები
11. ლიტურგიის განვითარება
12. ქართული ლიტურგიკული მწერლობა
13. ლიტურგიის ტიპები
14. ეკლესია (ტაძარი)
15. ტაძრის არქიტექტურა და გარეგანი კომპონენტები.
16. ტაძრის ინტერიერი და მისი ნაწილები. საკურთხეველი. ტრაპეზი. სამკვეთლო. სადიაკვნე. კანკელი. აღსავლის კარები. კრეტსაბმელი. სოლეა. ამბიონი. მაღალდასაჯდომელი. სტოა და კარიბჭე. ეპიტიმია
17. საეკლესიო ნივთები
18. სასულიერო პირთა იერარქია

19. სასულიერო პირთა შესამოსელი. შემოსვის ლოცვები
20. საღვთისმსახურო წიგნები
21. საეკლესიო გალობა
22. ლოცვა და მისი ფორმები
23. 2საეკლესიო მსახურებანი. მათი შინაარსი
24. მე-9 ჟამი. მწუხრი. დიდი, მცირე, სადღესასწაულო, წირვასთან შეერთებული
25. სერობა. შუადამიანი
26. ცისკარი. დიდი და მცირე, მწუხრთან მიბმული
27. პირველი, მესამე, მეექვსე ჟამნები
28. წირვა. ქრისტიანისა და მოძღვრის მომზადება წირვისათვის. შემთხვევის ლოცვები
29. წმიდა იოანე ოქროპირის ლიტურგია. პროსკომიდია
30. კათაკმეველთა ლიტურგია
31. მართალთა ლიტურგია
32. წმიდა ბასილი დიდის ლიტურგია
33. წმიდა გორგილ დიოლოდოსის ლიტურგია
34. მარხვა და მისი ფორმები
35. საეკლესიო დღესასწაულები
36. მართლმადიდებელი ეკლესიის საიდუმლოებები
37. ნათლობის საიდუმლოს შესრულების წესი
38. მირონცხების საიდუმლოს შესრულების წესი
39. სინანულის საიდუმლოს შესრულების წესი
40. მღვდლობის საიდუმლოს შესრულების წესი
41. ქორწინების საიდუმლოს შესრულების წესი
42. ზეთისცხების საიდუმლოს შესრულების წესი

1. შესავალი საგნის რაობაზე. ზოგადი მიმოხილვა ლიტურგიკისა

ლიტურგია არის მეცნიერება მართლმადიდებელი ეკლესიის ღვთისმსახურების შესახებ. ლიტურგია არის შესრულება მაცხოვრის ანდერძისა, საიდუმლოება, რომელიც თავად იესო ქრისტემ დააწესა დიდ ხუთშაბათს საიდუმლო სერობაზე, მისი ხორციელი ვნების წინ. იგი ზუსტი სურათია მაცხოვრის მიწიერი ცხოვრებისა - ბეთლემიდან გეთსამანიის ბაღამდე, გეთსამანიიდან გოლგოთამდე, გოლგოთიდან აღდგომამდე. წმიდა იოანე ოქროპირის თქმით, ლიტურგია საკვირველი ნიჭია ქრისტესი, ესაა მაცოცხლებელი წყარო, რომელიც იესო ქრისტეს ლახვრით განღებულ ფერდიდან მოედინება.

მთელი მსოფლიოს მკვირფასეულობა რომ შეაგროვოთ და სასწორის ერთ მხარეს დააწყოთ, მეორე მხარეს კი ლიტურგია დადოთ, საღმრთო ლიტურგიის მხარე გადაწონის. ოღონდ ადამიანს, სანამ არ წაერთმევა ეს ბედნიერება, არ ესმის, რა განძის მფლობელი იყო. სამწუხაროდ, კაცი არ აფასებს არც მზეს, არც ჰაერს და არც სინათლეს. დადგება ბნელი, წაერთმევა ჰაერი და ველარაფრით შეძლებს სუნთქვას. მაშინდა შეიგნებს და მაშინდა დააფასებს ადამიანი იმას, რასაც ფლობდა და რაც დაკარგა. ის, ვისაც საშუალება აქვს დაესწროს საღმრთო ლიტურგიას - წირვაზე არ დადის, ვინც დადის - ისიც უყურადღებოდ დგას, გაფანტული, ყოფითი საფიქრალი მოუტანია ტამარში. რატომ ხდება ასე? იმიტომ, რომ კაცი არ უფიქრდება, რა არის ლიტურგია. ადამიანს არ ესმის მის თვალწინ აღსრულებული უდიდესი საიდუმლოს მთელი სიღრმე და სერიოზულობა. მაშინ, როდესაც სასწაულთაგან ყველაზე მნიშვნელოვანი სასწაული სწორედ ის არის - საღმრთო ლიტურგია.

საღმრთო ლიტურგიის - ამ საიდუმლოს გამო ანათებს ცაზე დღისით მზე, ღამით კი მთვარე, თავის ნათელს გამოსცემს აურაცხელი ზეციური ვარსკვლავი, მიწასაც ამის გამო გამოაქვს ნაყოფი და პურიტაც ამის გამო ვიკვებებით. ვიმეორებ, მიწა მხოლოდ იმისათვის იძლევა ნაყოფს - პურსა და ყურძენს, რომ ყოველდღე, ლიტურგიის აღსრულების ჟამს, წმინდა ტრაპეზზე პური და ღვინო შეიწირება. ჩვენ კი არ გვაძლევს, ჩვენთვის, ცოდვით მოწყვლულთათვის კი არ მოაქვს მიწას თავისი ძღვენი (არ ვღირვართ

ჩვენ ამაღ), მიწა ნაყოფს უსისხლო მსხვერპლის შესაწირად გვაძლევს და მოგვცემს მანამ, სანამ დედამიწაზე საღმრთო ლიტურგია აღესრულება.

არ იქნება ლიტურგია და, მზე დაბნელდება, აღარც მიწა გამოიღებს ნაყოფს.

ახლა გიამბობთ, თუ ვინ და როგორ აღასრულა სულ პირველად საღმრთო ლიტურგია: სუფევს ზეცაში მზე სიმართლისა - მარადიული, უქმნელი, თავით თვისით მანათობელი, რომლიდანაც დაუსაბამო შუქი იღვრება. მზე - ეს მამა ღმერთია და ამ ყოვლადნათელი მზისაგან მოდის საღმრთო სხივი - ძე ღმერთი. ეს საღმრთო სხივია, სხივი საკვირველი ნათლისა. მან აღანთო დედამიწაზე საოცარი კანდელი. ზეთით კი არ აღუვსია იგი, არამედ თავისი საღმრთო, უბიწო სისხლით. სწორედ ეს გახლავთ საღმრთო ლიტურგია და სულ პირველად ის უფალმა ჩვენმა - იესო ქრისტემ აღასრულა სიონის ქორში საიდუმლო სერობისას. პირველ ლიტურგიას ასე აგვიწერენ წმინდა მამები:

აილო პური, არა, პური კი არ აუღია იესო ქრისტეს თავისი ყოვლადუბიწო ხელით, შენ, ცოდვილო სულო, შენ აგიყვანა მაცხოვარმა თავის წმინდა ხელში, აღაპყრო თვალნი ზეცად, უჩვენა მამას ჩვენი ცოდვილი სული და თქვა: ჩემი სისხლით და ჯვარზე ვენებით გამოვისყიდი მას, მის ცოდვებსაც მე ვიტვირთავ. შემდეგ იესო ქრისტემ წარმოთქვა: „მიიღეთ და ჭამეთ, ესე არს ხორცი ჩემი...“. - აკურთხა პური და თითქოს თავისი ჯვარზე სიკვდილის მოლოდინში გამოსახა მასზე ნიშანი ჯვარის სახისა. მერე აილო ღვინიანი თასი, აკურთხა, აღიხილნა თვალნი ზეცად და თავის მოწაფეებს რომ უწვდიდა, თქვა: „სუთ ამისგან, ესე არს სისხლი ჩემი ახლისა აღთქუმისა...“. „...ამას ჰყოფდეთ მოსახსენებლად ჩემდა“. ასე დაწესდა საიდუმლო სერობაზე პირველი ლიტურგია იესო ქრისტესი. ახლაც შეიწირება ტრაპეზზე პური და ღვინო, ხოლო საღმრთო ლიტურგიაზე იგი ქრისტეს სისხლად და ხორცად გარდაიქცევა. ადამიანებიც ქრისტეს სისხლისა და ხორცის ხმევით საღმრთო ბუნებას ვეზიარებით, რათა შემოვიდეს „სახლსა სულისა ჩვენისასა“ უფალი, და სულიც ღვთის ტაძრად იქცეს.

რამხელა ბედნიერებაა! უფალი შედის ცოდვილის სულში, ფერფლად აქცევს მასში ყოველგვარ უსჯულოებას, და ადამიანის სულსაც ღვთის სახლად გარდაქმნის.

ასე რომ, მაცხოვარმა თითქოსდა ანდერძად დაგვიტოვა ლიტურგიის აღსრულება და მისი ცხოვრების მომცემელი სისხლისა და ხორცის ხმევა.

ლიტურგია - ეს საკვირველი ნიჭია იესო ქრისტესი, ლიტურგია - ეს ხიდია, მარადიული ცხოვრებისაკენ გადებული. გახსოვდეთ! ეს ანდერძია იესო ქრისტესი! შეუდექით ამ ოქროს ხიდს, რომელიც ჯოჯოხეთის ქვესკნელისაგან გიხსნით. ყურს ნუ უგდებთ, საყვარელო, მათ, ვინც მაცხოვრის ბარძიშს გაურბის. ეს უბედურები გზააზნეული, საცოდავი ადამიანები არიან, რომლებიც, ქრისტეს მდინარისაგან შორს მყოფნი, ქვესკნელში ცვივიან. ო, რა შესაბრაღისი, რა უბადრუკია ადამიანი, რომელსაც საღმრთო ლიტურგია ამა სოფლის ზმანებებზე გაუცვლია, რომელსაც ყოფითი საზრუნავი ტაძარში არ უშვებს. მეგობრებო, გიყვარდეთ ღვთის ტაძარი! ეს ის ადგილია, სადაც მარადჟამ სუფევს უფალი. ეშურებოდეთ ეკლესიისკენ, განსაკუთრებით კი დღესასწაულებზე. იქნათელია, ყოველი კაცის განმანათლებელი, მისთვის ძალის მიმცემი. იქ წმინდა ძღვენია ქრისტეს სისხლისა და ხორცისა, ჩვენი განმადლიერებელი და სულთა განმწმენდელი. ამავე დროს, ლიტურგიას ჩვენში კიდევ სერობას ეძახიან. ეს სერობა და ლხინია, რომელზედაც თავისი მსახურების პირით გვიხმობს უფალი. მსახურები მწყემსები არიან. მაგრამ რამდენია ჩვენს შორის ისეთი, მეუფის ძახილს რომ არ ეხმიანება, ვისაც არ სურს ისმინოს ხმა ქრისტესი და წმინდა სახარებისა. იმასაც არ სჯერდებიან, რომ თავად არ მოდიან ეკლესიაში, სხვებსაც ხელს უშლიან, დასცინიან. ო, რა უბედურია, რა დაწყევლილია ის, ვინც საკუთარ თავს აკლებს ამ ძვირფას ნიჭს, გზააზნეული ფეხით თელავს იგი კეთილსურნელოვან ვარდს - ქრისტეს საღმრთო ლიტურგიას.

ჩემო ძვირფასებო! გიყვარდეთ საღმრთო ლიტურგია, დაკარგულად თვლიდეთ თქვენი ცხოვრების იმ დღეებს, როცა ლიტურგიაზე დასწრება ვერ შეძელით, ეს განსაკუთრებით დღესასწაულებს ეხება. წმ. იოანე ოქროპირი ამბობს, რომ საღმრთო ლიტურგია ღვთისაგან ბოძებული უდიდესი და საკვირველი ნიჭია. ღვთის ანგელოზებიც კი შემოგვცნატიან ჩვენ, ადამიანებს, რომელთაც მოგვენიჭა ბედნიერება საღმრთო სისხლისა და ხორცის გემოს ხილვისა. მილიარდობით მიიღტვიან და გროვდებიან იქ, სადაც საღმრთო მსხვერპლი შეიწირება, მრწოლით დგანან წმინდა ტრაპეზის წინაშე, სახეს იფარავენ და ადიდებენ იმ უდიდეს საიდუმლოს, რომელიც მათ თვალწინ აღესრულება.

საღმრთო ლიტურგია სამყაროს ღერძია: როგორც ბორბალი ბრუნავს თავისი ღერძის გარშემო, ჩვენს სამყაროსაც ასე ამოძრავებს საღმრთო ლიტურგია. ის არის საფუძველი მთელი ცხოველი სამყაროსი. და ეს რომ

ასე არ იყოს, რომ არ იღებდეს განწმენდას ამ უდიდესი საიდუმლოთი, ღვთაებრივი გამომსყიდველის ამ საშინელი ქმედებით, ჩვენი საზარელი, ცოდვილი სამყარო, სიბილწესა და უსჯულოებაში დაინთქმებოდა. უსისხლო მსხვერპლშეწირვის საიდუმლოს აღსრულების ჟამს იკურთხება ტრაპეზი და ტაძარი, მათთან ერთად იკურთხება ყოველი იქა მლოცველიც. მიწა და თავად ჰაერიც მხოლოდ იმიტომ გვაძლევს ყოველივე აუცილებელს სიცოცხლისათვის, რომ ტრაპეზზე ბარძიშა და ფეშხუმში პურისა და ღვინის სახით ასვენია წმინდა ტარიგი – უფალი ჩვენი იესო ქრისტე.

ჩემო ძვირფასებო, მადლობა შესწირეთ უფალს იმისთვის, რომ ღირსგვყოფს ვისმინოთ საღმრთო ლიტურგია და ვიხმიოთ მაცხოვრის ყოვლადწმინდა ხორცი და ცხოვრებისმომცემელი სისხლი. გვედრებით შენ, უფალო, შეცთომილთათვის, მათთვის, ვისაც არ სურს და ვინც არ ეძებს შვებას მაცხოვრებელ წმინდა საიდუმლოებში. შენ მიეც მათ გულისხმიერება, უფალო, და სინანულად მოიყვანე ისინი, რათა იცნან ძალა მაცხოვარებისა შენისა¹.

სიტყვა ლიტურგია (λειτουργια) მომდინარეობს ელინურ-ბერძნული ზმნიდან. ეს ზმნა შედგება ორი სიტყვისაგან: λειτο - საზოგადო, სახალხო, სადღესასწაულო და εργον - საქმე, მოვალეობა; ამ ორი სიტყვისაგან წარმოსდგება ლიტურგია სულ სხვა მნიშვნელობით. თავის წარმოშობის მიხედვით ის ნიშნავს ყოველგვარ სამსახურს ან მსახურებას: ა) განყენებული და ბ) საკუთარი მნიშვნელობითაც

ა) განყენებული მნიშვნელობით აღნიშნავს ყოველწარმოადგენელს ღვთისათნო საქმიანობის აღსრულებას; მაგ. შეწირულობის გულუხვობასა (1კორ. 9;12) და ეპაფროდიტოსის მორჩილებას (ფილ. 2;25-35) მოც. პავლე მსახურებას უწოდებს; წმიდა იოანე ოქროპირი ყველი ქრისტიანის ღვთისმოსავ ცხოვრებას ლიტურგიას უწოდებს.

ბ) საკუთარი მნიშვნელობით ნიშნავს საერთოდ ყოველ მსახურებას. განსაკუთრებით კი ლიტურგიანიშნავს საერთო სახალხო ღვთისმსახურებას, სადაც შეიწირება უფლის, იესო ქრისტეს სისხლი და ხორცი. სიტყვა „ლიტურგიკა“ ბერძნული წარმოშობისაა და ძველ ელინებთან ნიშნავდა „საერთო, საზოგადო მსახურებას“, რომელიც ხალხისთვის ან ხალხის საშუალებებით სრულდებოდა. ბერძნებმა ასეთი ლიტურგიის მრავალი სხვადასხვა სახეობა იცოდნენ, როგორცაა, მაგალითად, მხატვრული ტანვარჯიშის სანახაობათა, ასევე სადღესასწაულო პროცესიების, სახალხო

1. წმიდა იოანე კრონშტანტელი - საუბარი წმიდა ლიტურგიის შესახებ

გამასპინძლებათა მოწყობა. ყოველივე ეს ელინისტების „ლიტურგიას“ წარმოადგენდა. ქრისტიანობამ მიიღო ეს ტერმინი და ლიტურგიით აღნიშნა თავისი საზოგადო, განსაკუთრებით კი ევქარისტიული ღვთისმსახურება, არა მარტო უმთავრესი ყველა მსახურებათა შორის, არამედ ეკლესიის მთელი ლიტურგიული ცხოვრების წყარო და მიზანი. თუკი ლიტურგია საზოგადო ღვთისმსახურებაა, „ლიტურგიკა“ არის მეცნიერება ღვთისმსახურების შესახებ, ხოლო სიტყვა „ლიტურგიკული“ აღნიშნავს იმას, რაც საზოგადოდ ღვთისმსახურებას უკავშირდება და არა მხოლოდ ევქარისტიას.

მეცნიერება „ლიტურგიკა“ საღმრთისმსახურო ყოფა-ცხოვრების ბევრ სფეროს მოიცავს და ამიტომაც სამნაირი კუთხით შეგვიძლია მივუდგეთ. ესენია: 1. ისტორიულ-არქეოლოგიური, 2. რიტუალური ანუ წეს-განგებობით 3. საღვთისმეტყველო. ისტორიულ-არქეოლოგიური მიდგომა ძირითადად საღვთისმსახურო წესების ჩასახვასა და განვითარებას, საგალობელთა, შესამოსლის, საღმრთო ნივთების, სხვადასხვა ტიპის ტაძრების, ხატწერის წარმოშობასა და განვითარებას აშუქებს. ხშირად საღმრთისმეტყველო სკოლებში ლიტურგიკის მეცნიერებიდან ცალკე გამოყოფენ საეკლესიო არქეოლოგიას და ქრისტიანული ხელოვნების ისტორიას. რიტუალური მიდგომა, ძირითადად, მართლმადიდებელ ქრისტიანთა ღვთისმსახურებას, მის სწორ და ტიპიკონის შესაბამის შესრულების წესებს შეისწავლის. ტიპიკონის ისტორია, მისი ნაირსახეობანი, თითოეულის წარმოშობა და შეცვლა ამ შემთხვევაში უკანა პლანზე გადადის და ადგილს უთმობს ამჟამად მოქმედ ტიპიკონს. ხშირად ლიტურგიკიდან ცალკე გამოყოფენ მეცნიერებას, რომელსაც „ტიპიკონი“ ეწოდება. ტიპიკონი სწორედ ღვთისმსახურების შესრულების წესებს შეისწავლის. საღვთისმეტყველო მიდგომა ღვთისმსახურების მეცნიერებას ლიტურგიკას - განიხილავს როგორც არა მხოლოდ ისტორიული ან არქეოლოგიური შესწავლის საგანს, ან ღვთისმსახურების ტიპიკონის შესაბამისი შესრულების წესს, არამედ როგორც საღვთისმეტყველო მეცნიერებას, ღვთის შეცნობის წყაროს და მართლმადიდებლობის საღვთისმეტყველო სისტემის აგების დამატებით საშუალებას.

ლიტურგიკის მრავალი სახელწოდება აქვს:

1. პასექი - „ვინაიდან პასექი ჩვენი ქრისტე ჩვენთვის დაიკლა“ (1 კორ. 5:7). ძველადღებულში პასექი იყო ამ საიდუმლოს წინასახე. იუდეველები თავიანთი პასექის დღესასწაულობისას კლავდნენ კრავს,

სწავდნენ ცეცხლზე, ჰამდნენ მას უფუარ პურთან ერთად ღვთის იმ საქმეების გასახსენებლად, როდესაც მათი წინაპრები ეგვიპტის ტყვეობიდან გამოიყვანა. ჩვენ ქრისტიანები ვასრულებთ ამ საიდუმლოს იმის მოსაგონებლად, რომ ქრისტე მაცხოვარმა გვიხსნა ცოდვებისაგან და საუკუნო სიკვდილისაგან; ვეზიარებით მის ხორცს როგორც ჭეშმარიტ ტარიგს ეკლესიის საკურთხეველში ჩვენთვის უკვდავ საზრდოდ მომზადებულს, ვეზიარებით მის წმიდა სისხლს, რომელიც განწმენდს ჩვენს სინდისს მკვდარ საქმეთაგან (ებრ. 9;14). ეს პური უნდა ვიდღესასწაულოთ არა ძველი საფუარით, არა უკეთურებისა და უწმინდურობის საფუარით, არამედ სიწმინდისა და ჭეშმარიტების უფუარი პურით (1 კორ. 5;8).

2. ექპარისტია (εὐχαριστία - მადლობა). ეს საიდუმლო დაწესდა იესო ქრისტეს მიერ მისი სიყვარულისა და დამსახურების მადლისმიერი მოგონებით. ამიტომაც წმიდა მოციქულ პავლესთან ასე იწოდება (1 კორ. 10;16).

3. სასმისი კურთხევისა („რომელსაც ვაკურთხევთ განა ზიარება არ არის ქრისტეს სისხლისა? ან ეს პური რომელსაც ვტეხთ, განა ზიარება არ არის ქრისტეს ხორცისა?“). ჩვენ ვსწირავთ ღმერთს მსხვერპლად პურსა და სასმისს, ვაქებთ და ვაკურთხევთ მას ყველა სიკეთისა და მადლისათვის, რომელიც მან ადამიანთა მოდგმას გაუკეთა.

4. ზიარება (κοινωνία). მისი საშუალებით ვეზიარებით და ვუერთდებით ჩვენ ქრისტეს და ყოველ მორწმუნე, მაზიარებელ ქრისტიანს. „ერთია პური და ჩვენ, მრავალნი, ერთი სხეული ვართ, ვინაიდან ყოველნი ერთსა და იმავე პურს ვეზიარებით“ (1 კორ. 10;10-17).

5. სერობა (τραπέζα). ჩვენ აქ გვეძლევა უკვდავი საჭმელი და სასმელი, თვით ხორცი და სისხლი ქრისტე მაცხოვრისა. წმიდა მოც. პავლე უწოდებს მას „უფლის სერობას“ (1 კორ. 11;21).

6. პურის ტეხა (საქმ. მოც. 2.42; 20.7). ასე იწოდება შემდეგი მიზეზის გამო: ა) ქრისტეს მღვდელმოქმედების, რადგანაც მან საიდუმლო სერობაზე განტეხა პური ნაწილებად მოციქულებისათვის. ბ) ეკლესიაც ბძავს მაცხოვრის მაგალითს, ქრისტეს მაცხოვრებელი ვნებების მოსაგონებლად ნაკურთხ პურს განტეხს მორწმუნეთა საზიარებლად. ამ სახელწოდებას ამოწმებს მოც. პავლეც (1 კორ. 10.16; 11.24): „მადლი შესწირა, განტეხა და თქვა: მიიღეთ და სჭამეთ...“

7. მსხვერპლი (θυσία). იგი მოგონებაა იმ მსხვერპლისა, რომელიც ჯვარზე გაიკრა ქვეყნიერების ცოდვების განსაწმენდელად. და ეს მსხვერპლი ერთია და არა მრავალი. ის იწოდება სიტყვიერ და

უსისხლო მსხვერპლად. სიტყვიერ მსხვერპლად იწოდება იმიტომ, რომ მიიტანება ღვთისადმი მისი განხორციელებული სიტყვა, რადგანაც მღვდელმოქმედება ხდება სიტყვებითა და საიდუმლო ღოცვებით. უსისხლო მსხვერპლად იწოდება იმიტომ, რომ მასში არ არსებობს სისხლიანი მსხვერპლშეწირვა ცხოველებისა ძველათქმისეული წესების მიხედვით, არამედ მიიტანება იესო ქრისტეს დადგინებით პური და ღვინო, რომელიც გარდაიქცევა სულიწმიდის მოსვლითა და მოქმედებით ქრისტეს სისხლად და ხორცად. ამიტომაც ეკლესიის მასწავლებლებიც თვით ტრაპეზს უწოდებენ უსისხლო და სიტყვიერი მსხვერპლის საკურთხეველს.

8. შეკრება. ასე ეწოდება იმიტომ, რომ ქრისტიანები ამ საიდუმლოს შესასრულებლად იკრიბებიან ღვთის წმიდა ტაძარში.

9. მღვდელმოქმედება - რადგანაც ხდება მსხვერპლშეწირვა ღვთის უწმინდესი ძის ხორცისა და სისხლისა, რომელიც დაწესებულია ადამიანთა მოდგმის განწმენდისათვის.

10. უფლის სერობა (1 კორ. 11.20) წარმოადგენს და შეიცავს თავის თავში იმ საიდუმლო სერობას, რომელიც მაცხოვარმა აღასრულა სიონში მოწაფეებთან ერთად.

11. ძღვენი ან შესაწირავი (*δραρα, δαροο*). ჩვენ აღვიქვამთ ამ ძღვენს ხილული სახით (მთ. 5.23-24) როგორც უფლის ხორცსა და სისხლს და ამიტომაც ღვთისაგან მოგვენიჭება უხილავი და ბუნებრივი ძღვენი (ებრ. 6.4).

12. საგზური ან მძევალი ან წინდი საუკუნო სიცოცხლისათვის. საგზურად იწოდება იმიტომ, რომ მოცვალებულებს ზიარების საიდუმლო საჭირო მარაგად ეძლევათ საუკუნო სიცოცხლიათვის. მძევლად და წინდად იწოდება იმისათვის, რომ მაცხოვარმა მოგვცა რა თავისი ხორცი საქმელად და სისხლი სასმელად, ამით მან თავის სიყვარულში და საუკუნო სიცოცხლის მემკვიდრეობაში დაგვარწმუნა, როგორც საქმრომ საცოლე წინდობის ბეჭდით, ზეცაში თავისთან სრულიად შეერთების იმედით (მთ. 25.1-10; აპოკ. 19.7-9; იოან. 6.53-54).

2. ლიტურგიკის მიზანი და აუცილებლობა

ლიტურგიკის მთავარი მიზანი, პირველ რიგში ისაა, რომ მან განმარტოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ღვთისმსახურება. ლიტურგიკის ეს მიზანი შეიძლება შესრულდეს მხოლოდ მაშინ, როცა მეცნიერება ლიტურგიკა შეძლებს განმარტოს ღვთაებრივი ლიტურგია,

რომელზედაც მიიტანება უსისხლო მსხვერპლად ქრისტეს სისხლი და ხორცი, როცა შეძლებს განმარტოს ღვთაებრივ საიდუმლოთა წესი და შესრულება. ამ განმარტებაში მკაფიოდ უნდა იყოს მინიშნებული ის აზრი, რომ ხილული მოქმედებები და საგნები არიან ის ნიშნები, საშუალებები და მეგზურნი სული წმიდის უხილავი მადლისა ჩვენს სულებში; როცა შეძლებს განმარტოს საზოგადო ღვთისმსახურების სხვადასხვა ლოცვათა, სხვადასხვა ჟამთა შინაარსი და შემადგენლობა. მან უნდა აჩვენოს, რომ ყველა ამ საეკლესიო მსახურებას გააჩნია ერთი მთავარი დანიშნულება, ერთი არსებითი მიზანი - რაც შეიძლება ხშირად უარი გვათქმევინოს მიწიერ ამაოებაზე და მივმართოთ ჩვენი გონება და გული ღვთისკენ, რაც შეიძლება ხშირად მოვწყვიტოთ ჩვენი სული ყოველგვარი მიწიერისაგან და სოფლისაგან და მივმართოთ იგი ზეციურისკენ და ღვთიურისაკენ.

მეორე, თუ მართლმადიდებელი ეკლესიის ღვთისმსახურების განმარტებაში მკაფიოდ უნდა იყოს მინიშნებული რა საშუალებით ვუერთდებით ჩვენ ღმერთს, მაშინ ლიტურგიკამ არ უნდა დატოვოს საეკლესიო მსახურებები განჭვრეტითი, გამომსახველობითი, სულიერი და საიდუმლო მნიშვნელობის განმარტების გარეშე. ანუ გრძნობითში უნდა ვიგულისხმოთ ზეგრძნობადი, ნივთიერიდან, საგნობრივიდან უნდა აღვიდეთ სულიერ განჭვრეტამდე, მიწიერი ეკლესიის საიდუმლოებებში უნდა დავინახოთ ზეციურ საიდუმლოთა საწყისი, უფლისადმი ლოცვით მსახურებაში - ზეცაში ჩვენი საუკუნო მსახურების საწყისი და წინასახე, საკურთხეველის წინაშე მდგომებმა - მომავალი საუკუნო ცხოვრებაში დიდებით წარდგომა უფალთან, ხოლო მიწიერ ფსალმუნთგალობაში - ზეციურ ძალთა დაუდუმებელ საგალობელთა მსგავსება.

ლიტურგიკაში ადგილი უნდა ჰქონდეს ღვთისმსახურების განმარტებას დოგმატური და ზნეობრივი მნიშვნელობითაც.

მესამე, ლიტურგიკაში მხედველობიდან არ უნდა გავუშვათ აგრეთვე ისიც, რომ მართლმადიდებელი ეკლესიის ღვთისმსახურების გამოკვლევები უნდა ეფუძნებოდეს ისტორიულ მონაცემებს. ლიტურგიკის ასეთი მიზნის შეუსრულებლობით ღვთისმსახურებაში ბევრი რამ წარმოგვიდგება გაუგებრად, გაურკვევლად და უავტორიტეტოდ. მართლაც, შეიძლება თუ არა შევხედოთ მართლმადიდებელი ეკლესიის ღვთისმსახურებას როგორც ღმერთთან ზიარების საშუალებას, თუ არ გვექნება მტკიცე რწმენა უპირველესად იმისა, რომ ის მთავარი ნაწილები, რომელთაგან იქმნება მისი შინაგანი შემადგენლობა არის ღვთის საქმე და

არა ადამიანური გონების შემოქმედება, რომ ისინი დაწესებულია თვით უფალ იესო ქრისტესაგან ჩვენივე გადარჩენისათვის და არა რომელიმე გარეგანი საზოგადო მიზნისათვის და ამაში დარწმუნება შეიძლება მხოლოდ ისტორიის საშუალებით.

ასე, მართლმადიდებელი ეკლესიის წეს-ჩვეულებაში ლიტურგიკამ უნდა მიაწოდოს მათი უძველესი წარმომავლობა. თუ ჩვენთვის ძვირფასი იქნება საეკლესიო მსახურებები, როგორც ღმერთთან ზიარების საშუალება, მაშინ ჩვენი ყურადღების ღირსი უნდა იყოს მათი ისტორია და ბედი. მართლაც, ჩვენთვის აუცილებელია ვიცოდეთ: საიდან ღებულობს თავის საწყისს მართლმადიდებელი ეკლესიის წეს-ჩვეულებები; ვინ არის მათი შემქმნელი, ასე მიზანმიმართულად და მწყობრად ჩამოყალიბებულნი, რომ არიან თავიანთი შემადგენლობითა და შინაარსით; ასეთი სახით იყვნენ კი ისინი აღსრულებულნი ქრისტიანობის პირველივე საუკუნეებში? როგორ მოაღწიეს ჩვენამდე, იყო კი მათში ადრე ასეთი სისრულე შემადგენლობითა და შინაარსით? როგორი გააჩნიათ ახლა? როგორ ვრცელდებოდნენ თანდათანობით ისინი თავიანთი მოცულობით? რა ვითარებისა და რა მიზნის გამო ივსებოდნენ ისინი ახალი ლოცვებითა და საგალობლებით, ირთვებოდნენ ახალი წმიდა მოქმედებებითა და წეს-ჩვეულებებით. თუ გვეცოდინება საეკლესიო მსახურებათა თანდათანობითი შევსების ისტორია, ჩვენთვის ადვილი იქნება საფუძვლიანად განვმარტოთ ისინი. მართლმადიდებელი ეკლესიის მსახურებების არამკაფიოდ ისტორიული გამოკვლევისას ბევრი რამ დარჩება ჩვენთვის მუდმივად გაურკვეველი და ძნელად გასაგები, ბევრი წმიდა მოქმედება და წეს-ჩვეულება შეიძლება მოგვეჩვენოს უმნიშვნელოდ, ბევრი ლოცვა და საგალობელი ზედმეტად და უმიზნოდ.

არ უნდა დაგვავიწყდეს ისიც, რომ ქრისტიანულ საზოგადოებაში არიან ზოგიერთები, რომლებიც არასწორად და უპატივცემულოდ ექცევიან მართლმადიდებელი ეკლესიის ღვთისმსახურებას. ისინი ამბობენ, რომ ჩვენი საეკლესიო მსახურებები სრულდება სრულებითაც არა ისე, როგორც სრულდებოდა ქრისტიანობის პირველ საუკუნეებში, ხოლო ზოგიერთი მიმდინარეობა კი სრულიად უარყოფს სხვადასხვა საეკლესიო მსახურებას, იმ საფუძველზე, თითქოს ისინი სრულებით არ იყო ქრისტიანული ეკლესიის პირველივე საუკუნეებში. შეცდომილნი რომ დავარწმუნოთ ანუ უკიდურეს შემთხვევაში, მათი ცდომილებიდან

რომ დავიცვათ მართლმადიდებელი ეკლესიის სამწყსო, ლიტურგიკამ უნდა აჩვენოს: საეკლესიო მსახურებები თავისი არსებითი ნაწილით საწყისს იღებენ თვით ქრისტიანობის სიძველიდან და თავის არსებით შინაარსთან და შემადგენლობასთან შედარებით ჩვენამდე მოაღწიეს იმავე სახით, რა სახითაც იყვნენ ისინი ქრისტეს ეკლესიის პირველ საუკუნეებში. ეს მინიშნება იქნება სხვანაირად მოაზროვნეთა უმეტარი ურწმუნოების ყველაზე სარწმუნო მხილება და საყვედური, ხოლო ქრისტეს ეკლესიის სამწყსოს ჩააგონებს ღრმა პატივისცემასა და მოკრძალებას მართლმადიდებელი ეკლესიის ღვთისმსახურების ყველა სახისადმი.

ლიტურგიკის ასეთი ვრცელი მიზნის შესასრულებლად საჭიროა უდიდესი შრომა და ძალა, ამასთანავე მისი შესრულება მით უფრო აუცილებელია, რომ მართლმადიდებელი ეკლესიის ყოველი წევრისათვის ცნობილი უნდა იყოს (თუმცა არა მთელი სისავსითა და სიზუსტით) ყველა სახის ღვთისმსახურებისა და წმიდა მოქმედებათა ისტორია და მიზანი, რათა მორწმუნე, მონაწილეობს რა საზოგადო ღვთისმსახურებაში, გაიგოს როგორ და რისთვის აღესრულება იგი, მიხედვრის და მიხედვით წარმატებით აღიძრას და განძღეს ჭეშმარიტი-ღვთისმოსავი გრძნობით, ემსახუროს ღმერთს ეკლესიაში უდიდესი ყურადღებითა დამოწინებით, დაუტეოს რა ყოველივე მსოფლიო ზრუნვაი, მიმართოს თავისი გონება და გული ზეციურისა და ღვთიურისაკენ. საეკლესიო მსახურებათა და წეს-ჩვეულებათა მხოლოდ გარეგანი დიდებულება, რაც არ უნდა გასაოცარნი იყვნენ, ძალიან მცირე ადგილს იჭერს ჩვენს გონებაში და მცირედ წვდება ჩვენს გულს, არ ათავისუფლებს მლოცველთა სულებს მიწიერი აზრებისგან, არ უყრის თავს ჩვენს აზრებს ღმერთში. მაშინ როცა საიდუმლო ძალისა და ღვთისმსახურების არსის განჭვრეტით ძალიან გაცდება და მოიხიბლება ჩვენი ყურადღება, აღიძრება ჩვენში შეწყალების სული და ჩვენ უნებლიედ გადავდივართ აზრობრივად ზეციურ სამყოფელში. კიდევ უფრო აუცილებელია გავცნოს ლიტურგიკას ეკლესიის მოძღვარი. მან მთელი შეგნებითა და მოწინებებით უნდა შეასრულოს წმიდა საეკლესიო მსახურებები და ვალდებულია სხვათაც ასწავლოს ასეთივე შეგნებითა და მოწინებით დაესწრონ ღვთისმსახურებას. თუ არ შევეცდებით გავიგოთ საეკლესიო მსახურებათა შინაგანი ღირსებები და მათი სულიერ-საიდუმლო მნიშვნელობები, თუ არ გვექნება განსაზღვრული გაგება ყოველი წმიდა საგნისა და წმიდა მოქმედებისა, ყოველი საეკლესიო მსახურებისა, თუ არ გვეცოდინება შეძლების და გვარად, მათი წარმოშობის საწყისი,

მიზეზები და განზრახვა მათი ღვთისმსახურების ციკლში შეყვანისა, მოძღვრისათვის არამართო საპატიებელია, არამედ ძალიანაც მავნებელია. იმიტომ რომ ასეთი უცოდინარობა ღვთისმსახურებასთან მიმართებაში ჩვეულებრივად იქცევა დაუდევრობისა და არამოწიწების მიზეზად. ამის შემდეგ ნათელია, რამდენად აუცილებელია და საჭიროა ლიტურგიკის ანუ - მართლმადიდებელი ეკლესიის ღვთისმსახურების შესახებ მეცნიერების ცოდნა ყოველი მართლმადიდებელი ქრისტიანისათვის, კერძოდ კი ეკლესიის მოძღვრისათვის.

3. ლიტურგიკის ურთიერთობა სხვა საღვთისმეტყველო მეცნიერებებთან

როგორც საღვთისმეტყველო და ამასთანავე პრაქტიკულ მეცნიერებას, ლიტურგიკას აქვს ახლო ურთიერთობა ყველა სხვა, ნათესაურ საღვთისმეტყველო მეცნიერებებთან.

დოგმატურ ღვთისმეტყველებასთან ლიტურგიკა დაკავშირებულია როგორც თავის წყაროსთან, რომლისაგანაც ის იძენს თავის შინაარსს; კერძოდ, დოგმატიკა გვასწავლის ღმერთზე, როგორც შემოქმედზე, განმწმენდელზე და მის თვისებებზე, მის ურთიერთობაზე სამყაროსა და ადამიანთან, მის თაყვანისცემაზე და მისი სახელის განდიდებაზე. ლიტურდიკა კი ხსნის თუ როგორ გამოიხატება მართლმადიდებლურ ღვთისმსახურებაში, საიდუმლოებებსა და წეს-ჩვეულებებში და სხვა წმიდა მოქმედებებში დოგმატური ჭეშმარიტებები ცხადად.

ჰომილეტიკას, როგორც საღვთისმეტყველო მეცნიერებას, ლიტურგიკა გადასცემს მასალას საეკლესიო ქადაგებისათვის.

მართლმადიდებელი ეკლესიის ღვთისმსახურება იქმნებოდა არა ერთდროულად, არამედ თანდათანობით, ამიტომ ლიტურგიკა ღვთისმსახურების შინაარსისა და ფორმის წარმოშობის განმარტებისას მიმართავს ეკლესიის ისტორიასაც.

მაგრამ უფრო ახლო ურთიერთობა ლიტურგიკას აქვს დოგმატურ და ზნეობრივ ღვთისმეტყველებასთან, რაც ნათელია იქიდან რომ დოგმატური ღვთისმეტყველება გადმოსცემს ქრისტიანული რელიგიის ღვთივგანცხადებულ დოგმატებს იმისათვის, რათა ჩვენი გონება განანათლოს ჭეშმარიტი ღვთისხილვის ნათლით. ზნეობრივი ღვთისმეტყველება გადმოსცემს სწავლებას ზნეობრივ კანონებზე, ქრისტიანულ მოვალეობებზე. ეს მეცნიერებები, რომლებიც გადმოსცემენ

ქრისტიანული რელიგიის სწავლებას, ხელს უწყობენ ადამიანის ორი ძალის განვითარებას - გონებისა და ნების. ამ ძალებთან განუყოფელ კავშირშია გულიც. მას ნამდვილ მიმართულებას აძლევს მეცნიერება ლიტურგიკა. ეს მჭიდრო ურთიერთობა ამ სამ ზემოთხსენებულ საღვთისმეტყველო მეცნიერებებთან სხვანაირად შეიძლება დავინახოთ შემდეგნაირად: ჩვენ ვისწავლეთ და შევიცანით, რომ ადამიანი, რომელიც შექმნილია ღმერთთან ნეტარი ზიარებისათვის, ურთიერთობისათვის, ჩამოშორდა მას თავისი ურჩობით. მან დაკარგა ღვთისშეცნობა და მართალი რწმენა, დაცემული ადამიანის ნებამ შეწყვიტა ღვთის ნებაზე დამორჩილება, მისი გული მოაკლდა სანუკვარ ღვთისშეგერძნებას, ღვთისნეტარებას. უფალი ხედავს ადამიანის უბედურ მდგომარეობას, ამიტომაც მოიტანა ზეციდან ჭეშმარიტი რელიგია, მიუძღვნა მისი გონება ჭეშმარიტ ღვთისშეცნობას, მისი ნება მიმართა ღვთის ნების აღსრულებისაკენ, გულს კი მისცა შესაძლებლობა ისევ დატკბეს ნეტარი ღვთისშეგერძნებით. ქრისტიანული რელიგია შედგება სარწმუნოებრივი და ზნეობრივი მოძღვრებისაგან და ღვთისმსახურებისაგან. აქედან ნათელია ურთიერთობა ღვთისმსახურებასა (სწავლობს მეცნიერება ლიტურგიკა) და სხვა სულიერ-რელიგიურ ელემენტებს და ქრისტიანულ ცხოვრებას შორის. ანუ სარწმუნოებას (სწავლობს დოგმატიკა) და ქრისტიანულ მოღვაწეობას შორის (სწავლობს ზნეობრივი ღვთისმეტყველება). ღვთისმსახურება ჩვენი რელიგიური განცდების, ღვთისადმი რწმენის, ღვთისმოსაობის გამოხატულებაა. მეორე მხრივ, ის გამტარია, რომლის საშუალებითაც სამყარო და ადამიანები მადლს ღებულობენ. გარდა ამისა, საგალობლები - გადახლართული ძველი თუ ახალი აღთქმის საკითხავებთან, წმიდა მამათა სწავლებებთან, ასკეტურ კრებულებსა თუ ცხოვრებებთან - ღვთისმეტყველების ჭეშმარიტებებში ჩაღრმავების წყაროს წარმოადგენს. ასეთ შემთხვევაში „ლიტურგიკა“ მხოლოდ „წეს-ჩვეულებათა“ მეცნიერებად კი არ გვევლინება, არამედ ლიტურგიული ღვთისმეტყველების დამოუკიდებელ დისციპლინად, რომელიც სხვა საღვთისმეტყველო მეცნიერებების გვერდით თანაარსებობს (როგორცაა დოგმატური ღვთისმეტყველება, ძირითადი ღვთისმეტყველება და სხვა), ასეთ ვითარებაში ლიტურგიკა მჭიდრო კავშირშია პატრისტიკასთან.

პატრისტიკა - სხვადასხვა დროის მამათა და ეკლესიის მოძღვართა ქრისტიანული საღვთისმეტყველო აზრის განვითარებას შეისწავლის. ამიტომაც ის არ უნდა გამოეყოს ლიტურგიკულ ღვთისმეტყველებას. საღვთისმსახურო საგალობელთა, მათი წარმოშობის, განვითარების და

შინაარსის შესწავლა წმ. მამების საღვთისმეტყველო შრომების წვდომაში გვებმარება.

ეკლესია დოგმატური საკითხებს საეკლესიო მოღვაწეთა და შთაგონებულ ჰიმნოგრაფთა პირითაც გვასწავლის, ისევე როგორც წმინდა მამათა შრომებითა და საღვთისმეტყველო ტრაქტატებით. გვახსოვდეს, რომ საგალობლები, საკითხავები საღმრთო წერილიდან თუ მამათა სწავლებიდან, ჩვენი ხატწერის, საიდუმლოებათა, ყოველდღიურ მსახურებათა და საერთოდ, ღმერთისმსახურების სახისმეტყველურ, იგივე სიმბოლურ (აქვე აღვნიშნავთ, რომ „ლიტურგიკული სახისმეტყველება“ ბიბლიურ სახეებსა და ღვთისმსახურებაში არსებულ სახეებს შორის კავშირს შეისწავლის) ქმედებათა უშრეტი სიმდიდრე, ისევე როგორც ცალკეული დღესასწაულების ხალხურისიბრძნე, ჩვენი საღვთისმეტყველო დამოძღვრის წყაროს წარმოადგენს. ამრიგად, არ შეიძლება წმინდა მამათა შრომების შესწავლა მხოლოდ საღვთისმეტყველო ტრაქტატებით შემოვსაზღვროთ. უნდა მივმართოთ საეკლესიო პოეზიასაც, ხატწერას, სახისმეტყველებას, ე.ი. ღვთისმსახურებას. აქედან გამომდინარე, „ლიტურგიკული ღვთისმეტყველება“ ღვთისმსახურებაში, საგალობლებში, ხატწერის კომპოზიციებში, დღესასწაულთა განგებებში, საეკლესიო ყოფაცხოვრებაში დაუნჯებულ საღვთისმეტყველო იდეათა სისტემატიზაციას გულისხმობს. ის ისტორიულ პერსპექტივაში უნდა განვიხილოთ. ყურადღება მივაქციოთ სხვადასხვა წესებისა და დღესასწაულების ცვლილება-განვითარებას. მართლმადიდებელი ეკლესიის ღვთისმსახურება ღრმა შესწავლას საჭიროებს, რადგან ის მაცხოვრის ეკლესიის ცხოვრების ხის ნაყოფია. ამიტომაც, ლიტურგიკა საეკლესიო წეს-ჩვეულებათა მხოლოდ პრაქტიკულ-გამოყენებითი მეცნიერება კი არ არის, არამედ დამოუკიდებელი საღვთისმეტყველო დისციპლინა.

4. ლიტურგიკის დაყოფა

ლიტურგიკა ანუ მეცნიერება მართლმადიდებელი ეკლესიის ღვთისმსახურების შესახებ შეიძლება დაიყოს ორ ნაწილად: საზოგადო და კერძო. პირველ ნაწილში უნდა იყოს გადმოცემული ღვთისმსახურების შესახებ, ანუ ღვთისმსახურების საწყისზე, მის არსზე, ღვთისმსახურების შემადგენელ ნაწილებზე, როგორიცაა საიდუმლოთა საერთო გაგება, ლოცვათა, საგალობელთა, წმიდა წერილის კითხვის, სწავლებების, სხვადასხვა სიმბოლური მოქმედებების, ღვთისმსახურების

აღმასრულებელ პირთა, საეკლესიო არქიტექტურის, წმიდა ხატთა, წმიდა შესამოსელთა, საეკლესიო ნივთთა და სხვათა შესახებ.

მეორე ნაწილში ლიტურგიკამ უნდა ასახოს მუდმივი მსახურებები:

1. ყოველდღიური, 2. ყოველკვირეული, 3. ყოველწლიური, 4. განსაკუთრებული მსახურებები, რომლებიც აღესრულება ეკლესიის მიერ განსაკუთრებულ მოვლენებისა და ქრისტიანთა მოთხოვნის დროს, კერძოდ: წყლისკურთხევა, ტაძრის კურთხევა, მონაზვნად აღკვეცა, მიცვალებულთა დაკრძალვა და მოხსენება.

ლიტურგიკის წყაროები და დამხმარე მეცნიერებები

ლიტურგიკის ძირითადი წყაროები შემდეგია:

1. საღმრთო წერილი, კერძოდ კი ახალი აღთქმა. იგი ძალიან მკაფიოდ და განსაზღვრულად ლაპარაკობს ყოველი ელემენტის ღვთაებრივ წარმომავლობაზე, რომელიც შედის ჩვენი ღვთისმსახურების შინაგანი წყობის შემადგენლობაში, ასე, რომ წმიდა წერილის ცნობილი ადგილის ერთი უბრალო მინიშნებაც საღვთო გარდამოცემის ხელმძღვანელობით, სრულიად საკმარისია მტკიცედ დავრწმუნდეთ, იმაში, რომ მაგ. საღმრთო ზიარება და მართლმადიდებელი ეკლესიის ყველა საიდუმლოება, ღოცვა და საგალობელი ზოგიერთი წეს-ჩვეულებებით თვით ღვთისგან, იესო ქრისტესაგან არის დაწესებული, დადგენილი და გარდამოცემული ჩვენივე ხსენსათვის.

2. საღმრთო გარდამოცემა. იგი ჩვენამდე მოვიდა ნაწილობრივ ზეპირი, ნაწილობრივ წერილობითი სახით. თუმცა ქრისტიანობის პირველი საუკუნის წმიდა მამათა ნაშრომებში ვერ ვხვდებით ღვთისმსახურების დაწვრილებით გამოკვლევებს, მაგრამ არის მათში ზოგიერთი მინიშნებები მაგ. „კაცნი მოციქულთას“ ნაწარმოებებში, აპოლოგეტებთან და აგრეთვე უძველეს არაქრისტიან მწერლებთან, რომლებიც მოწმობენ როგორც ღვთისმსახურების თანდათანობით განვითარებას, ასევე მისი შინაარსისა და მნიშვნელობის სიძველეს.

3. წმიდა მოციქულთა, მსოფლიო საეკლესიო და ადგილობრივი კრებების კანონები;

4. წმიდა მამათა კანონიკური ეპისტოლეები და შრომები, ასევე საეკლესიო ისტორიკოსების ნაწარმოებები, რომლებიც განიხილავენ ან ეხებიან ლიტურგიკულ საკითხებს. აქვე შედის ნაწყვეტები ზოგიერთი

წარმართი მწერლის თხზულებიდან, რომელიც ქრისტიანული ღმრთისმსახურების შესახებ მოწმობს.

5. მართლმადიდებელი ეკლესიის საღმრთისმსახურო წიგნები. ეს ლიტურგიკის უშუალო და ყველაზე მთავარი წყაროა.

6. წმიდათა, განსაკუთრებით კი მოწამეთა ცხოვრებანი.

ლიტურგიკის მთავარი დამხმარე მეცნიერებებია: ქრისტიანული საეკლესიო არქეოლოგია, ნაწილობრივ წარმართული და უპირატესად იუდეველთა კულტის არქეოლოგია, ეკლესიის ისტორია და საეკლესიო სამართალი. მათ აგრეთვე შეგვიძლია მივაკუთვნოთ ესთეტიკა, პოეზია, ფერწერა, მუსიკა და არქიტექტურა. პირველ საუკუნეებში ქრისტიანული ღმრთისმსახურების შესახებ წერის ან მისი კვლევის მოთხოვნილება არ შეინიშნებოდა. ახალი, მარტივი და ცოცხალი ფორმის გამო ის ყველასათვის გასაგები იყო. თანდათანობით კი, როცა ღმრთისმსახურება უფრო რთული და მრავალფეროვანი გახდა, მისი თავდაპირველი არსი რომ არ დაკარგულიყო, ეკლესიის მამებმა გადაწყვიტეს აღედგინათ, გარკვევით გადმოეცათ ლიტურგიკული ქმედებანი ლოცვებით, საგალობლებითა და ღმრთისმსახურების მთელი მსვლელობით. ამიტომაც მათ ღმრთისმსახურების განმარტება დაიწყეს, რის შედეგადაც ჩვენ დიდი საგანძურის მემკვიდრენი გავხდით. ამ საგანძურის უმვირვასესი მარგალიტებია წმ. კირილე იერუსალიმელის (+387), წმ. გრიგოლ ნაზიანზელის (+390), წმ. ამბროსი მედიოლანელის (+397), წმინდა დიონისე არეოპაგელის, წმ. მაქსიმე აღმსარებლის (+662), წმ. გერმანე კონსტანტინეპოლელი პატრიარქის (+740), ნიკოლოზ კაბასილას (+1371), სვიმეონ თესალონიკელის (+1429) და სხვა მრავალი მამისა თუ საეკლესიო მოღვაწის ლიტურგიკული ხასიათის შრომები. როგორც აღვნიშნეთ, დიდი ხნის განმავლობაში ლიტურგიკას გამოყენებით დისციპლინად მიიჩნევდნენ და მას უფრო რიტუალური მხარით შემოსაზღვრავდნენ. ის მეტ-ნაკლებად დაწვრილებით შეისწავლიდა საეკლესიო მსახურებათა პრაქტიკულ მხარეს, რასაც წეს-ჩვეულებათა და საღვთო ნივთების სახისმეტყველური განმარტება ერთვოდა: მაგრამ ასეთი ლიტურგიკა - როგორ? - კითხვაზე პასუხობს ანუ როგორ არის მართებული ე.ი. ტიპიკონის შესაბამისი ღმრთისმსახურება, მაგრამ არ პასუხობს კითხვაზე - რა? ანუ რა სრულდება ღვთისმსახურების დროს? ის არ გვიხსნის არც ღვთისმსახურების, არც მისი ცალკეული ნაწილების არსს, არ განმარტავს ლიტურგიკული გადმოცემის ადგილს ეკლესიისა და მისი წევრების

ცხოვრებაში. ამით ღვთისმეტყველება ყველაზე სასიცოცხლო, ყველაზე ბუნებრივ ფესვს - ლიტურგიკულ გადმოცემას წყდება.

ღვთისმსახურების მეცნიერებისადმი საღვთისმეტყველო მიდგომა საშუალებს გვაძლევს მასში „დაშიფრული“ საღვთისმეტყველო იდეების სისტემატიზაცია მოვახდინოთ, ე.ი. ღვთისმსახურების ენით (წესებით, ტექსტებით, და სხვა) გადმოცემული ინფორმაცია გადავიტანოთ საღვთისმეტყველო ენაზე. ასე ეკლესიის ლიტურგიკული გამოცდილება კვლავ იქცევა საღმრთო აზროვნების ერთ-ერთ ყველაზე ცხოველმყოფელ წყაროდ.

5. ღვთისმსახურების გაგება

ღვთისმსახურების ქვეშ საერთოდ იგულისხმება, ჩვეულებრივი გაგებით, გარეგანი ღვთისპატივისცემა რომელიც რელიგიური საზოგადოების ანუ იმ წმიდა მოქმედებებისა და წეს-ჩვეულებების ერთობლიობა, რომლის საშუალებითაც უშუალოდ გამოიხატება: პირველ რიგში, რელიგიის შინაგანი მხარე; მეორედ - მოკრძალების გრძნობა და მესამედ, ლოცვითი განწყობა. ღვთისმსახურების ასეთი განსაზღვრით, სუბიექტური მხრიდან, მკაფიოდ მინიშნებულია, რომ მისი მთავარი მიზანი და განზრახვა არის ღვთისპატივისცემა.

ამასთან არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ღვთისმსახურებამ მხარი უნდა დაუჭიროს რელიგიის იდეასა და სულს როგორც საზოგადოების ასევე მისი თითოეული წევრის შეგნებაში, უფრო და უფრო აამაღლოს მათში ეს შეგნება ანუ სხვანაირად, რომ ვთქვათ განამტკიცოს მოკრძალება^ ღვთისმოსაობა და რელიგიური ცხოვრება. ამიტომაც, ღვთისმსახურება არის საზოგადოებისა და მისი თითოეული წევრის რელიგიური განათლებისა და აღზრდის საშუალება.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ღვთისმსახურების გაგებაში შედის საიდუმლო და სულიერი მხარე. ცნობილია, რომ რელიგია არის არამარტო ადამიანის ურთიერთობა ღმერთთან, არამედ ღვთის ურთიერთობაც ადამიანთან. რადგანაც ჩვენ ვგრძნობთ არა მხოლოდ ლტოლვას ღვთის წინაშე ლოცვისაკენ და განვადიდებთ მის სახელს სხვადასხვა წყალობის გამო, არამედ უფრო მეტად გვესაჭიროება მასთან ზიარება, ურთიერთობა მის სულსა და მის წყალობაში. აქედან ყოველი ღვთისმსახურების უმაღლესი მიზანი არის სიმბოლურად გამოხატოს ან წარმოადგინოს

ღვთის სიახლოვე ან მყოფობა, შევიდეს მასთან ურთიერთობაში, გამოითხოვოს მისგან შენდობა და წყალობა. ამიტომაც არის რომ ყოველ ღვთისმსახურებაში გვხვდება მსხვერპლი, მადლიერება, კურთხევა და შეწყალება.

ღვთისმსახურება, მსახურება ღვთისა მდგომარეობს იმაში, რომ აღვასრულოთ ღვთის ნება, ვაკეთოთ ის, რაც ღვთისთვის სათნოა - გვწამდეს ღმერთის, გვქონდეს მისი იმედი. ღვთის მსახურების შესახებ მოც. პავლე ამბობს: „ვმსახურებ მამების ღმერთს და მრწამს ყველაფერი, რაც დაწერილია რჯულში და წინასწარმეტყველთა მიერ და სასოება მაქვს ღმერთის მიმართ...“ (საქმ. 24;14-15). ღმერთი არის სული. მსახურება ღვთისა უნდა იყოს „სულითა და ჭეშმარიტებით“ (იოან. 4;24). ეს შინაგანი მსახურება ღვთისა იწოდება ღვთისთაყვანისცემად. ამასთან ერთად ღვთისმსახურება უნდა იყოს აგრეთვე გარეგანიც. ადამიანი შედგება სულისა და ხორცისაგან; განდიდება ღვთისა, მისი მადლიერება, მისდამი თხოვნა ადამიანმა უნდა შეასრულოს სულითა და ხორციტ, შინაგანად და გარეგნულად. ეს უნდა გავაკეთოთ კიდევ იმიტომაც, რომ სული და ხორცი მჭიდროდ არიან შეერთებულნი ერთმანეთთან, სულიერი მოქმედება გამოიხატება ხორცზე - „გულის სისავსისაგან მეტყველებს ბაგე“ (მთა 12;34). ღვთის სიტყვა გვეუბნება: „ადიდეთ უფალი თქვენი სხეულითა და თქვენი სულით, რომელნიც არიან ღმრთისა (1 კორ. 6;20).

თვითუფალმაიესოქრისტემთავისიმაგალითითგვაჩვენა,რომშინაგანი ღვთისთაყვანისცემა შეერთებულია გარეგან ღვთისმსახურებასთან. უფალმა თავისი სულიერი ლოცვა შეაერთა გარეგანთან. მან გამოხატა ისინი სიტყვებით და სხეულის მოკრძალებული მოძრაობებით, ზოგჯერ თვალების ზეცად ახილვით (იოან. 17;1), ზოგჯერ კი მუხლდრეკითა (ლუკ. 22;41) და თავის დახრით (მთ. 26;39).

ღვთისმსახურებაში ჩვენ განვასხვავებთ მის ორ მხარეს: ბუნებრივს ანუ ზნეობრივს და ზებუნებრივს ანუ საიდუმლოს.

ღვთისმსახურების პირველ მხარეს შეადგენს ის ფორმულები, წესები და მოქმედებები, რომლებშიც ადამიანი გამოხატავს თავის რელიგიურ გრძნობებს.

ღვთისმსახურების მეორე მხარეს შეადგენს ის საიდუმლოებები. რომელშიც მოემადლება ადამიანს ღვთის მადლი. ნეტარი ავგუსტინე ამბობს რომ „ადამიანები არ შეიძლება არ იყვნენ გაერთიანებულნი რომელიღაც რელიგიაში გარეგანი ნიშნის გარეშე“.

ამ წმიდა მამის სიტყვებზე დაყრდნობით ჩვენ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ღვთისმსახურებაში უნდა იყოს გარეგანი მხარე, რომელიც თავის მხრივ შინაგანის გამოხატულებაა. აქედან გამომდინარე, ღვთისმსახურებაში ადგილი აქვს სიმბოლოებს როგორც წარსულის გახსენებას და მომავლის მინიშნებებს.

ღვთისპატივისცემის გარეგანი მხარის წინააღმდეგ გამოდიან განსაკუთრებით პროტესტანტები დალიბერალები ყველა სარწმუნოებაში, რომელაც სურთ წაშალონ ღვთისმსახურებიდან მუხლდრეკა, მეტანია, მარხვა და ბევრი სხვა ტრადიცია. გარეგანი რელიგიურობა მათ წარმოუდგენიათ მლიქვნელობად, ფარისევლობად და პირფერობად. მათ რცხვენიათ გარეგანი ღვთისპატივისცემისა. „სუფთა ადამიანური ზნეობა, თავისუფალი შინაგანი მსახურება ღვთისა - აი მათი დევიზი“.

გარეგანი ღვთისპატივისცემის მოწინააღმდეგეებს არ მოსწონთ საეკლესიო წეს-ჩვეულებათა მემკვიდრეობა, არ აფასებენ მათ. მათ უყვართ ილაპარაკონ შინაგან თვითგამოსწორებაზე. მოსწონთ, როცა კითხულობენ სახარებასა და ბიბლიას, ვიდრე იარონ ეკლესიაში „უაზროდ“, იდგენენ ხალხში. თვლიან, რომ კარგია საკუთარი საქმით დასაქმდნენ, კეთილსინდისიერად და კარგად მოეპყრან სხვებს, ვიდრე მარხვა შეინახონ წმიდად და ამასთანავე ახლობელი აწყენინონ. მაგრამ ქადაგებენ რა ასეთ მორალს, ამ შინაგანი ღვთისპატივისცემის მქადაგებლებს ავიწყდებათ, რომ ჭეშმარიტი ქრისტიანობა ძველთაგანვე არ უშვებს და არ შეიძლება დაუშვას გარეგანი წეს-ჩვეულებების უპატივცემულობა. მან არ იცის ისეთი თაყვანისცემა ღვთისა, რომელიც არ გამოიხატება გარეგანი ნიშნებითა და მოქმედებებით. თვით მაცხოვარმა თქვა: „ვაი, თქვენდა მწიგნობარო და ფარისეველნო, თვალთმაქცნო, რომლებიც იხდით პიტნის, კამისა და კვლიავის მეთედს და დაგიტევებიათ ის, რაც უმთავრესია რჯულში: სამართალი, წყალობა და რწმენა. ეს უნდა გექმნათ და არც ის მიგეტოვებინათ (მთ. 23;23).

ნიშანი, რომელიც უეჭველად ამტკიცებს ხილულ, გარეგან ღვთისპატივისცემის აუცილებლობასა და მნიშვნელობას არის ღვთაებრივი ექპარისტია; თუ ჩვენ უარყოფთ გარეგან წეს-ჩვეულებების მნიშვნელობასა და აუცილებლობას, მაშინ თანამიმდევრული აზრი მიგვიყვანს გოლოგოთის მსხვერპლის უარყოფამდე, ეს კი იქნება უკვე ქრისტიანობის დამხობა.

განსახილველ საკითხს შევხედოთ მეორე მხრიდან. გამოამჟღავნებს თუ არა ჩვენი სული თავის მოქმედებას ხილული გარეგნობის გარეშე

ღმერთთან მიმართებაში? ნათელია, რომ მისი მოქმედებისათვის საჭიროა გარეგანი აღზნება, საჭიროა ხილული საშუალება, რომელშიც ეს მოქმედება შეძლებს თავისი თავის გამოვლინებას. წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი ჩაკვდება თავისსავე საწყისში. სულის მოქმედება უაზროა ყოველგვარი ფორმის გარეშე, ხილო ფორმა კი რაც არ უნდა დავაშოროთ მატერიას, გულისხმობს რაღაც გარეგანს, ქმნის გამომეტყველებას, რომელსაც გამოჰყავს სული მარტოობიდან თავის თავში.

თუ ჩვენი სხეული შეადგენს ადამიანის არსებით ნაწილს, მაშინ ის არ უნდა დავტოვოთ ღვთისადმი მსახურებაში მონაწილეობის გარეშე. ხოლო ეს ისევ მეტყველებს ღვთისმსახურების გარეგანი, ხილული მხარის აუცილებლობაზე. ჩვენ ვიცით, რომ: 1. ადამიანი შედგება სულისა და ხორცისაგან; ისინი ერთმანეთთან მუდმივ კავშირში არიან. ამიტომაც არ შეიძლება, რომ რელიგიური აზრები და გრძნობები არ გამოიხატოს ხორციელი ფორმით - ხილულ ნიშნებსა და წეს-ჩვეულებებში. სული ისე მჭიდროდაა შეერთებული სხეულთან, რომ არ შეიძლება მისი არც ერთი მოქმედება არაისახოს სხეულზე: სულიერისიხარული, როგორც სულიერი მწუხარება გამოიხატებასახეზე, ხოლო სულიერიშიში გამოიხატება მთელი სხეულის შეძრწუნებით. წმიდა წერილი ამბობს: „გულის სისავსისაგან მეტყველებს მისი ბაგე“ (ლუკ. 6:45); ფსალმუნთმგალობელი ამტკიცებს: „გული ჩემი და ხორცი ჩემი იხარებდეს ღმრთისა მიმართ ცხოველისა“ (ფს. 83,3). 2. ჩვენთვის გარეგანი ღვთისმსახურების აუცილებლობა გამომდინარეობს ქრისტიანული რელიგიის სიმაღლიდან და მისი მაღალი ჭეშმარიტებიდან და საიდუმლოებებიდან, რომელიც თავისი სიმაღლისა და საიდუმლოების გამო მიუღწეველია ადამიანის სულიერ-გრძნობიერი ბუნებისათვის. ადამიანს, როგორც სულიერად მგრძნობიარე არსებას, არ შეუძლია უშუალოდ გაიგოს ასეთი მაღალი ჭეშმარიტებანი და საიდუმლოებები და მიიღოს ღვთის მაღლის უხილავი ძღვენი. წმიდა იოანე ოქროპირი ამბობს: „თუ ჩვენ ვიქნებოდით უსხეულონი, მაშინ ქრისტე განგვიცხადებდა სულიერ ძღვენს უსხეულოდ“. წმიდა გრიგორი ღვთისმეტყველი ამ აზრს ასე გამოხატავს: ჩვენ, „ქვეყნის პატიმრებმა“ როგორც ამას წინასწარმეტყველი იერემია (3,34) ამბობს, უხეში ხორციით დაფარულებმა ვიცით, რომ ვერ გავუსწრებთ ჩვენსავე ჩრდილს, რაც არ უნდა ვიჩქაროთ; ვერ დავინახავთ ნივთებს თუ არ იქნა სინათლე და ჰაერი; ზღვაში მცურავი თევზები ვერ იცოცხლებენ წყლის გარეშე; ასევე სხეულში მყოფ სულს არ აქვს არავითარი შესაძლებლობა

შეიცნოს საიდუმლო და სულიერი ხორციელი საშუალების გარეშე, მხოლოდ ხილული საშუალებებითა და წეს-ჩვეულებებით შეგვიძლია მივიღოთ სულიერი ძღვენი ანუ უხილავი მაღლი უფლისა, მხოლოდ მათი საშუალებით მაღალი დოგმატები და ქრისტიანული რელიგიის საიდუმლოებები ხდება ჩვენთვის გასაგები, მისაღები და უფრო მეტად ახდენენ შთაბეჭდილებას სულზე, მოძღვრავენ მას, განამტკიცებენ ჩვენს გონებას და აჰყავთ იგი უმაღლეს განჭვრეტამდე; აღძრავენ ღვთისმოსავ გრძნობებს გულში, არიგებენ და განამტკიცებენ ჩვენს ნებას სიკეთეში. ყველა ხილული ნიშნებიდან და წეს-ჩვეულებებიდან არ არის არც ერთი ისეთი, რომელსაც არ ჰქონდეს სულიერი მიზანი. ყველა ისინი ან განამტკიცებენ რწმენის დოგმატებს, ან შეგვახსენებენ ქრისტიანული ზნეობის კანონებს.

გარეგანი ღვთისმსახურების მოწინააღმდეგენი გვეუბნებიან, რომ „სულის თავისუფლებისათვის საჭიროა ჩამოცილება ღვთისმსახურების ერთხელ დადგენილი განსაზღვრული წესისა. ის არ აძლევს სულს თავისუფლად გადმოღვაროს ღვთის წინაშე თავისი გრძნობები“. მათ პასუხად საჭიროა ვთქვათ შემდეგი: 1. რომ ხილული ნიშნები და წეს-ჩვეულებები თუკი ისინი არსებობენ ეკლესიაში, არსებობენ ჩვენთვის როგორც შემწეობა და შვება ჩვენი თავისუფლებისათვის. ისინი დადგენილნი არიან წმიდა მამებისაგან, რომლებიც ცნობილნი იყვნენ თავიანთი სიწმიდითა და მაღალი ქრისტიანული შემეცნებით. ისინი მიღებულია ეკლესიის მიერ სული წმიდის ხელმძღვანელობით და არა მხოლოდ ადამიანთა განზრახვით. 2. ხილული ნიშნები და წეს-ჩვეულებები არსებობენ ეკლესიაში როგორც ძალა, რომელიც აღძრავს და ეხმარება იმ ადამიანს, ვინც ყოველთვის არ არის მზად ღოცვისათვის და არ ძალუძს მკაფიოდ გამოხატოს თავისი მიმართება ღვთისადმი. 3. ისტორიიდან ცნობილი ხდება ჩვენთვის, რომ ადამიანურ ბუნებაში არ არის სრული უარყოფა გარეგანი ფორმებისა და წეს-ჩვეულებებისა.

მართლმადიდებლური ღვთისმსახურება თავისი ახლანდელი სახით საწყისს იღებს თვით უფალ იესო ქრისტესაგან. მაგრამ თავისი დასაწყისიდან სრულ ფორმირებამდე იგი თანდათანობით ვრცელდება იმ მრავალფოთლიანი ხის მსგავსად, რომელსაც ნაყოფი გამოაქვს.

მართლმადიდებელი ეკლესიის ღვთისმსახურების საერთო გაგება

ქრისტიანული საზოგადო ღვთისმსახურება როგორც ქრისტიანული დოგმატების, მორწმუნეთა გონებისა და გულის აზრებისა და

განწყობილებების გარეგანი გამოხატულება, გვიადვილებს წმიდა მოქმედებებისა და წეს-ჩვეულებათა საშუალებით ღვთისადმი მისწრაფების თავდადებას, გვაძლევს უნარს მივიღოთ სული წმიდის მადლი, გვიძლენის ამ მადლს და მიმართავს რა მას ჩვენი სულების სასარგებლოდ, უახლოესად გვეერთიანებს ღმერთთან. მართლმადიდებლური ღვთისმსახურების ეს სხვადასხვა მიზანი თავს იყრის ერთ მთავარში - ჩვენთვის ჯვარცმული ძე ღვთისას მიერ ჩვენს ცხოვნებაში. ეს შეიძლება ითქვას ქრისტიანული საზოგადო ღვთისმსახურების შესახებ და საერთოდ საზოგადო ღვთისმსახურება არის ღვთისპატივისცემა, რომელიც გამოიხატება ჩვენს მიერ გარეგან ნიშნებსა და წმიდა მოქმედებებში.

საზოგადო ღვთისმსახურების აუცილებლობა

ქრისტიანული საზოგადო ღვთისმსახურება, რომელიც მოქმედებს ადამიანთა გრძნობებზე, სიმბოლოებისა და წეს-ჩვეულებების საშუალებით არის ყველაზე ძლიერი საშუალება ერთიანი ეკლესიის წევრების მჭიდრო ურთიერთ შეერთებისა. იგი შეკრებს რა მათ ღვთის ერთ სიწმინდეში ანუ ტაძარში, შთააგონებს მათ ურთიერთ მძუღრი სიყვარულის გრძნობებს და მხარს უჭერს მათ შორის თანხმობასა და წესრიგს. პატრიარქალური ღვთისმსახურების დროს ამტკიცებდა ოჯახური საზოგადოების კავშირს - ხოლო მოსეს - რჯულის დროს აერთიანებდა მთელ ხალხს ერთ სხეულში, ერთ ეკლესიაში. იესო ქრისტეს, ჩვენი მაცხოვრის განზრახვით ღვთისმსახურების საშუალებით დედამიწის ყველა ტომი უნდა ითვლებოდეს ღვთის ერთ სასუფეველში (იოან. 10,16): „დაიქნება იქ ერთი სამწყსო და ერთი მწყემსი“; ან მოციქულის სიტყვისამებრ: „ერთია პური და ჩვენ, მრავალნი ერთი სხეული ვართ, ვინაიდან ყველანი ერთსა და იმავე პურს ვეზიარებით“ (I კორ. 10,17).

საზოგადო ღვთისმსახურების ხასიათი და თვისება

მართლმადიდებლურ საზოგადო ღვთისმსახურებას აქვს ღია, გარეგანი მხარე. მის ამ მხარეს შეადგენენ წეს-ჩვეულებები, რომლებსაც ფართო მნიშვნელობით მიეკუთვნება ყველა ხილული, საგნობრივი, რასაც ადამიანი იყენებს რწმენის ან ღვთისათნო გრძნობების გამოსახატავად. ამიტომაც, საზოგადო ღვთისმსახურებას საერთოდ უნდა ჰქონდეს სიმბოლური ხასიათი, ე. ი. ყველა საგანსა და მოქმედებას, რომელიც

მიეკუთვნება ღვთისმსახურებას, უნდა ჰქონდეს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ანუ გამოხატოს ზეციური, უხილავი სამყაროს საიდუმლოს საგნები. ამის გამო ყველა წმიდა მოქმედება და ჩვეულება, რომელიც გამოიყენება მართლმადიდებელი ეკლესიის ღვთისმსახურებაში ბრწყინვალეა, სამოდერო და აღმზრდელობითი. მართლმადიდებელ ეკლესიაში ღვთისმსახურებას არ აქვს თავის ჩვეულებაში არაფერი ზედმეტი, ძლიერ გრძნობადი, რასაც შეუძლია რწმენის სულის ჩაკვლა-ჩახშობა. მითუმეტეს, არ არის მასში ისეთი ფუჭი და ამაო, რომელიც ემსახურება მხოლოდ მზერის სანახაობას ან სმენის ტკობას ან წარმოსახვის აღძვრას, რასაც უშვებს თავის ღვთისმსახურებაში ლათინური ეკლესია. დასავლეთის ერთმა ძველკათოლიკეთაგანმა თავის სიტყვაში მიუჩხენის შეკრების დროს გამოთქვა დასავლური ღვთისმსახურების ხასიათზე შემდეგი: კათოლიკური ეკლესიის დღევანდელ წეს-ჩვეულებათაგან ბევრი გვაგონებს ბირჟის ოინებს და აქ იგულისხმება სუფთა ფულადი სპეკულაცია. საცეცხლურის კვამლის, სანთლების, ფლეიტებისა და ბარაბნების იქით დღევანდელ დასავლურ კათოლიკურ ღვთისმსახურებაში თითქმის შეუძლებელია შეიცნო იმ მაღალი უბრალოებისა და არაბუნებრიობის ხასიათი, რითაც განსხვავდებოდა უძველესი ეკლესიის ქრისტიანული ღვთისმსახურება. მართლაც, რომაულ-კათოლიკურ ეკლესიაში ვხედავთ ღვთისმსახურების ბრწყინვალე წყობას, მაგრამ ეს ბრწყინვალეობა გარეგნულია. აქ ყველაფერი მოქმედებს უსიცოცხლო მექანიკურობით; აქ მღვდლისა და ხალხის ყველა მოქმედება, ყველა ჟესტი გაწერილია (მითითებულია). რომაულ-კათოლიკურ ღვთისმსახურებაში მითითებულია როდის უნდა დაიჩოქო, როდის ადგე, როდის უნდა აიხილო თვალები ზეცად და როდის დაუშვა ისინი. აქამუშავებულია ყველა საშუალება, რათა მიიპყრონ მსმენელისა და მხედველის ყურადღება: პლასტიკაც, მუსუკაც, უამრავი დიდებული და საზეიმოპროცესიები, ცერემონიები და წეს-ჩვეულებებიც, მაგრამ მთავარი, რაც არასაკადრისია მართლმადიდებლური ღვთისმსახურებისათვის, აქ გამოყენებულია მეტი საშუალება, იმდენი რამდენიც საჭიროა მიზნისათვის. აქ ღვთისმსახურება ძალიან დატვირთულია ისეთი საგნებით, რომელთა გარეშეც ის ადვილად და თავის ხელსაყრელადაც კი შეიძლება არსებულებო. რომაულ-კათოლიკურ ღვთისმსახურებას თავისი გარეგნობით შეუძლია მიიპყროს ყურადღება იმითაც, რომ შეაჩეროს მლოცველის დაბნეული გონება თავის თავში. მაგრამ საქმე იმაშია, რომ მის ბრწყინვალე ვითარებას მიმართავს ღვთისმსახურებაზე

დამსწრის ყურადღებას თავისთავზე ძალიან დიდხანს, ხოლო თვით ეს არ აკმაყოფილებს თავის მთავარ დანიშნულებას, არ აღძრავს მორწმუნის აზრებს, რადგანაც ძალიან დიდხანს ჩერდება მისი ყურადღება მასზე, თავისი საშუალებით მლოცველის აზრები არ აჰყავს ზეციურ სამეფოში. ეს იმის გამოა, რომ კათოლიკურ ღვთისმსახურებაში უდიდესი წონა ენიჭება ადამიანურ ელემენტს ღვთაებრივის და გრძნობიერს სულიერის ნაცვლად. ამას არ ვხედავთ მართლმადიდებლურ ღვთისმსახურებაში. მასში ყველა წმიდა მოქმედებას, ჩვეულებას, ყველა წმიდა საგანს აქვს თავისი სულიერი მნიშვნელობა და მიზანი სულიერი აღზრდისათვის. ყველაფერი აქ განმსჭვალულია ქრისტიანული რწმენის სულით, ყოველგვარი მატერიალური სარგებლის გაანგარიშების გარეშე. სხვა მხრივ, მართლმადიდებლურ ღვთისმსახურებას არ აქვს ნაკულოვანება წმიდა წეს-ჩვეულებასა და მოქმედებებში, რითაც მეტწილად ღარიბია პრეტესტანტული ღვთისმსახურება. მასში ქრისტიანული რწმენის სული შემოსილია წმიდა მოქმედებათა ბრწყინვალე სახით ისეთ ზომასა და დონემდე, როგორც საჭიროა მლოცველთა და მდგომარეთა ღვთისმოსავი გრძნობის სამოძღვრებლად. ყველაფერი მასში მოწყობილია და აღესრულება ისე, „როგორც წესი და რიგი მოითხოვს“ (I კორ. 14,40), რომ მორწმუნის ღვთაებრივი გრძნობა ყოველთვის მოძებნის მასში საკვებს, ნუგეშსა და სიმშვიდეს თავისი სულისათვის. საერთოდ, მართლმადიდებლურ ღვთისმსახურებაში შენარჩუნებულია ოქროს შუალედი გარეგან ღვთის პატივისცემასა და ღვთის სულითა და ჭეშმარიტებით შინაგან თაყვანისცემას შორის. გარდა ამისა, მართლმადიდებლური ღვთისმსახურება თავის თავში დიდებული და წმიდაა, იმიტომ, რომ ყველაფერი იკუმთება ღვთის სიტყვითა და ღვთის სახელის მოხმობით.

ღვთისმსახურების დაყოფა

მართლმადიდებლური ღვთისმსახურება იყოფა საზოგადოდ და კერძოდ, იმის და მიხედვით თუ სად, ვის მიერ, როდის და როგორ აღესრულება.

1. ღვთისმსახურება იწოდება საზოგადოდ, როცა იგი სრულდება მორწმუნეთა საერთო შეკრების დროს, ტაძარში, წმიდა ეკლესიის მიერ ნაკურთხში, სრულდება მინიშნებულ დროს, სასულიერო პირთა მიერ და ცნობილი ტიპიკონით (მიმდინარეობით).

2. კერძო ღვთისმსახურებად იწოდება ისეთი ღვთისმსახურება,

რომელიც სრულდება ეკლესიის წევრების მიერ თავის ოჯახში ან მარტო, მორწმუნეთა არა საერთო შეკრებისათვის, არამედ პირადი, კერძო საჭიროებისთვის. მის შემადგენლობაში შეიძლება შევიდეს სხვადასხვა ღვთივსათნო სავარჯიშოები და მოქმედებები. მაგ. დილისა და საღამოს ლოცვა, ლოცვა საზრდელის მიღების წინ და მიღების შემდგომ, ყოველი საქმის დაწყებისა და დამთავრების დროს (ფს. 91,1-2; 54,18; საქმ.10,2-4,9; კოლ.3,17), ღვთის სიტყვისა და სხვა ღვთივსათნო და აღმზრდელობით წიგნთა კითხვა, ეკლესიაში მოსმენილის განმეორება; საგალობელთა გალობა (კოლ.3,16; ეფ. 5,19) და სხვადასხვა.

6. ღვთისმსახურების წარმოშობის საწყისი

ღვთისმსახურება თანადროულია ადამიანთა მოდგმისა. მის მოთხოვნებს გრძნობს პირველი ადამიანი თავისი შექმნის დროს. იმ დროს როცა მისი სული აივსო ღვთივსათნო აზრით, გრძნობებითა და მისწრაფებით, მის ხორციელ შემადგენლობაში იმწამსვე უნდა ჩამოყალიბებულიყო (წარმოშობილიყო) სიტყვიერი ხმები, მოძრაობები და მოქმედებები, რომლებიც შესაბამისი იყვნენ თავის სულიერ მდგომარეობასთან. შემდეგ, თვით ღმერთი აძლევდა ადამიანს ეგრძნო იგი, გამოხატავდა რა თავის ურთიერთობას მისდამი მსხვერპლებში და აცნობებდა მას თავსა და თავის მადლს. ამის შემდეგ, ბუნებრივია ადამიანმაც აღმოაჩინა თავისი თავი და ცხოვრობდა არა სხვანაირად, თუ არა ლოცვისა და მადლობის საშუალებით. ის რაც თავდაპირველად ადამიანის სულის თავისუფლად გადმოღვრა იყო, შემდეგში იგი გადავიდა მეტწილად ვალდებულებაში. დაცემის შემდეგ ადამიანს არ შეეძლო უკვე მიეტანა ღვთისადმი პირველქმნილი მსხვერპლი, იმიტომ, რომ მისი ცხოვრება გახდა დანაშაული და უწმიდური ღვთის წინაშე - და როდესაც ღვთის სიკეთე ადამიანთა მოდგმისადმი მრავლდებოდა, განსაცვიფრებელი ხდებოდა, ხოლო დაცემული ადამიანი კარგავდა ღვთის საგნებისადმი ხედვასა და გრძნობას, მაშინ აუცილებელი გახდა მისთვის სიმბოლოები და წეს-ჩვეულებები, რომლებიც აღმრავდნენ, მხარს დაუჭერდნენ და შეინარჩუნებდნენ მის გულში რწმენასა და ღვთისმოსავ გრძნობებს. ეს სიმბოლოები და წეს-ჩვეულებები თავდაპირველად ადამიანთა მოდგმის ისტორიაში ხშირად იყო დაარსებული და დამტკიცებული თვით ღვთაებრივი ხელისუფლებით. როგორც უფალმა აკურთხა და წმიდა ჰყო სამყაროს შექმნის მეშვიდე დღე (შესაქმ. 2,3), ისე დააარსა მსხვერპლშეწირვა. სწირავდა რა მსხვერპლს ღმერთს, ადამიანი წარმოადგენდა თავის საკუთარ ცოდვას და აცნობიერებდა, რომ მსხვერპლის სიკვდილი არის თვით თავისი

დამსახურებულისასაველი. ასეთი სახით რწმუნდებოდა, რომ იყო ღმერთთან ურთიერთობაში და რომ ეს ურთიერთობა არის ღვთის გამოუთქმელი წყალობის საქმე. მსხვერპლის გარდა თვით ღმერთი იღებს მოწიწებით წმიდა პატრიარქთაგან განწმენდილ ლოცვებს, განბანვებს, აღთქმებს, ფიცებსა და სხვას. ამ დროიდან მთელ ძველ აღთქმისეულ პერიოდში ადამიანი მოელის ღვთისმსახურების საშუალებით (რაც გამოიხატება მსხვერპლშეწირვაში), რომ ოდესმე აღსრულდება ნამდვილი გამოსყიდვა ადამიანისა დანაშაულისაგან - ცოდვისაგან, წყევლისა და სიკვდილისაგან; ძველ აღთქმისეული ღვთისმსახურების წესრიგი ღვთის ხალხში იყო განსაზღვრული მთელი თავისი წვრილმანებით თვით ღვთისაგან, რომელიც მისცა ისრაელის ხალხს მოსეს საშუალებით სინას მთაზე. ძველი აღთქმის ღვთისმსახურება იყო წინასახე იმ დიდი მსხვერპლისა, რომელიც ოდესღაც უნდა მიეტანა მამა ღმერთისადმი იესო ქრისტეს. ამიტომაც ამ მსხვერპლის აღსრულებით ძველ აღთქმისეულმა წეს-ჩვეულებითმა ღვთისმსახურებამ დაკარგა ყოველგვარი მნიშვნელობა და მისცა საწყისი სხვა ღვთისმსახურებას, ახალ აღთქმისეულს, რომელიც დააწესა თვით იესო ქრისტემ ევქარისტიის საიდუმლოში. ძველ აღთქმისეული ღვთისმსახურება, მაცხოვრის მოსვლის წინ იყოფოდა ორად: ტაძრისა და სინაგოგის ღვთისმსახურებად. პირველი მეტწილად აღსრულდებოდა ტაძარში და მისი შემადგენელი ნაწილი იყო: ათი მცნების კითხვა და ძველ აღთქმისეული წმიდა წერილის სხვა გამორჩეული ადგილებისა, ოთხი განსაზღვრული ლოცვა, მღვდლების მიერ ხალხის კურთხევა, მიტანა, მსხვერპლი და ბოლოს მადლობა. გარდა ტაძრისა, ეზრას დროიდან ჩნდება სინაგოგა, რომელშიც გრძნობდნენ განსაკუთრებულ აუცილებლობას ის იუდეველები, რომლებიც მოკლებულნი იყვნენ ტაძრულ ღვთისმსახურებას და არ სუდრათ დარჩენილიყვნენ რელიგიური დამოძღვრის გარეშე. ასეთ ადგილას იკრიბებოდნენ შაბათობით ლოცვისთვის, გალობისა და წმიდა წერილის კითხვისთვის.

ქრისტიანული ღვთისმსახურების ურთიერთობა იუდაიზმთან და წარმართობასთან

იმის მიხედვით, თუ კულტურის რომელ საფეხურზე იმყოფება ადამიანი, იმ საფეხურზევე ტრიალებს მისი რელიგიური შეხედულება და შინაგანი განწყობილება. თუ იგი შემოსაზღვრულია გრძნობითი მზერით, მაშინ მისი შინაგანი განწყობილება გამოიხატება გრძნობითად.

მსგავსი ექსპერიმენტი უნდა მივაკუთვნოთ ძველათქმისეულ ღვთისმსახურებას, რომელიც მდგომარეობდა გარეგან წეს-ჩვეულებებსა და წინასახეებში და რომელიც თავის მხრივ განსაზღვრული იყო რჯულის მიერ. ღმერთმა მისცა კანონები თავის რჩეულ ერს და იგიც, როგორც ჩვილი ერი ემზადებოდა ღვთის მადლის მისაღებად. ებრაელი ერის მთელი რელიგია მკაცრად განსაზღვრული იყო რჯულით, ისევე როგორც მისი ღვთისმსახურება. მაგრამ იუდაური ღვთისმსახურების ესა თუ ის კანონი დაიყვანება ერთ პუნქტამდე - მომავალი გამომსყიდველის აღთქმამდე. ასეთი სახით იმავე რჯულის მიხედვით ებრაულ ღვთისმსახურებაში მინიშნებული იყო ძველათქმისეული ადამიანის მისწრაფებაც - შერიგება ღმერთთან. აი, რატომ ვხვდებით ძველ აღთქმისეულ ღვთისმსახურებაში გრძნობით-გამომხატველ ხასიათს, რომელიც არის მისი განმასხვავებელი შრტიხი.

წარმართულ ღვთისმსახურების შესახებ შეიძლება ითქვას, რომ მასაც ბევრი საერთო აქვს იუდეურ ღვთისმსახურებასთან. წარმართობას აქვს თავის ღვთისმსახურებაში რაღაც პირველქმნილი, საერთო კაცობრიობრივი, რომელიც მომდინარეობს ბიბლიური სიძველიდან. ასეთ მსგავსებასთან, იუდეურ და წარმართულ ღვთისმსახურებაში შეიძლება ასევე განვიხილოთ წინააღმდეგობები.

ახალათქმისეულმა ქრისტიანულმა რელიგიამ, რომელიც მჭიდროდ უკავშირდება ისტორიულ ძველათქმისეულ ეკლესიას, შეინარჩუნა კონკრეტული ფორმები და მრავალი სხვა რამ ძველი აღთქმიდან. იერუსალიმის ტაძარი, რომელშიც ყველა დიდ ძველათქმისეულ დღესასწაულზე თავად ქრისტე მაცხოვარი და წმიდა მოციქულები იმყოფებოდნენ, იმთავითვე იყო წმიდა ადგილი პირველი ქრისტიანებისათვის. ძველათქმისეული წმიდა წიგნები კი შედის ქრისტიანული საზოგადო ღვთისმსახურების შემადგენლობაში და ქრისტიანული ეკლესიის პირველი საგალობლები ისევ ის სალოცავი ფსალმუნებია, რომლებიც ფართოდ გამოიყენებოდა ძვ. აღთქმისეულ ღვთისმსახურებაში. მიუხედავად სუფთა ქრისტიანული საგალობო ხელოვნების განვითარებისა, ფსალმუნებს არ დაუკარგავს თავიანთი მნიშვნელობა ქრისტიანულ ღვთისმსახურებაში დღემდე. ძველი აღთქმის ლოცვის დრო და სადღესასწაულო დღეები დარჩა წმიდად ქრისტიანებისთვის ახალ დროშიც, მაგრამ ქრისტიანობაში ძველ აღთქმისეულმა ყველა წესმა მიიღო სრულიად ახალი მნიშვნელობა

და განსაკუთრებული ნიშანი ახალი ქრისტიანული სწავლების სულის შესაბამისად. ეს მოხდა ქრისტე მაცხოვრის სიტყვების შესაბამისად, ის მოვიდა „არა დარღვევად რჯულისა, არამედ აღსრულებად“, ე.ი. „აღვსებად“, შევსებად, ყველაფერში ახალი, უფრო მაღალი და უფრო ღრმა გაგების ჩასადებად (მთ. 5.17-19). იერუსალიმის ტაძარში სიარულის თანადროულად, უკვე თავად მოციქულები და მათთან ერთად პირველი ქრისტიანები, იწყებენ შეკრებას განსაკუთრებით სახლებში „პურის გასატეხად“, ე.ი. შესასრულებლად უკვე წმიდა ქრისტიანული ღვთისმსახურებისა, რომლის ცენტრში დგას ევქარისტია. ისტორიულმა ვითარებამ აიძულა პირველი ქრისტიანები და ადრე გამოეყვნენ ძველადთქმისეულ ტაძარსა და სინაგოგას. ტაძარი 70-ე წელს დაანგრეს რომაელებმა და ძველადთქმისეული ღვთისმსახურება თავისი მსხვერპლშეწირვებით შეწყდა. სინაგოგები კი იუდეველებისთვის არ იყო ღვთისმსახურების ადგილი ამ სიტყვის კერძო მნიშვნელობით (ღვთისმსახურება შეიძლება შესრულებულიყო მხოლოდ იერუსალიმის ტაძარში). სინაგოგა იყო მხოლოდ ლოცვისა და სწავლებითი შეკრების ადგილი, ის მალევე მტრულად განეწყო ქრისტიანების მიმართ და იუდეველმა ქრისტიანებმა შეწყვიტეს იქ მისვლა. ეს გასაგებია. ქრისტიანობას, როგორც ახალ რელიგიას, უფრო სულიერსა და სრულყოფილს, უნივერსალურს დროითა და ნაციონალობით, ბუნებრივია, უნდა გამოემუშავებინა თავისი სულის შესაბამისად ახალი საღვთისმსახურო ფორმები, რადგან არ შემოისაზღვრება მხოლოდ ძველადთქმისეული წმიდა წიგნებითა და ფსალმუნებით.

როგორც არქ. გაბრიელი მიაწიშნებს, საზოგადო ქრისტიანულ ღვთისმსახურებას საწყისი და სათავე დაუდო თავად იესო ქრისტემ ნაწილობრივ თავისი მაგალითით, ნაწილობრივ თავისი მცნებებითა და ქადაგებით. აღასრულა თავისი ღვთაებრივი მსახურება დედამიწაზე და დააარსა ახალადთქმისეული ეკლესია (მთ. 16.18-19; 18.17-20; 28.20), აირჩია მისთვის მოციქულები, ხოლო მათი სახით მწყემსები და მასწავლებლები (იოან. 15.16; 20.21; ეფ. 4.11-14; I კორ. 4.1), ასწავლა მორწმუნეებს, თაყვანისცენ ღმერთს სულითა და ჭეშმარიტებით, უპირველესად თავად წარმოადგინა მაგალითი დაწესებული ღვთისმსახურებისა. აღუთქვა მორწმუნეებს იყოს იქ, სადაც ორი ან სამი შეიკრიბება მისი სახელით (მთ. 18.20) და იყოს მათთან ყოველდღე სოფლის აღსასრულამდე (მთ. 28.20). ის თავად ლოცულობს, ზოგჯერ მთელი ღამის განმავლობაში

(ლუკ. 6.12; მთ. 14.23), ლოცულობს გარეგანი ხილული ნიშნებით, როგორებიცაა: თვალების ზეცად აღპყრობით (იოან. 17.1), მულებდრეკით (ლუკ. 22.41-45), თავის მოდრეკით (მთ. 26.39). იესო ქრისტე ასწავლის ლოცვას სხვებსაც, მიანიშნებს მის მადლიან საშუალებებს (მთ. 21.22; ლუკ. 22.40; იოან. 14.13; 15.7); ლოცვას ყოფს საზოგადო (მთ. 18.19-20) და კერძო (მთ. 6.6) მსახურებებად. ასწავლის თავის მოწაფეებს თვით საუფლო ლოცვას (მთ. 4.9-10), იცავს თავის მიმდევრებს ლოცვისა და ღვთისთაყვანისცემისას ბოროტამოყენებისაგან (იოან. 4.23-24; I კორ. 3.17; მთ. 4.10), ქადაგებს თავის სახარებას ცხოველი სიტყვით, ამცნებს თავის მოწაფეებს მოიმოწაფონ „ყველა ხალხი“ (მთ. 28.19; მარკ. 16.15), იძლევა კურთხევებს (ლუკ. 24.51; მარკ. 8.7), ადებს ხელს (მთ. 19.13-15) და ბოლოს იცავს ღვთის სახლის სიწმიდესა და ღირსებას (მთ. 21.13; მარკ. 11.15). ხოლო მისი მიმდევრებისთვის ღვთაებრივი მადლის გადასაცემად, აწესებს საიდუმლოებებს, ბრძანებს მოინათლონ მის ეკლესიაში (მთ. 28.19); მისგან მიცემული ძალაუფლების სახელით ანიჭებს მათ შერან და გახსნან ადამიანთა ცოდვები (იოან. 20.22-23); საიდუმლოთა შორის განსაკუთრებით კი ქადაგებს აღასრულონ მის მოსახსენებლად ევქარისტიის საიდუმლო, როგორც გოლგოთის ჯვრიანი მსხვერპლის სახე (ლუკ. 22.19). მოციქულებმა ისწავლეს თავიანთი ღვთაებრივი მასწავლებლისაგან ახალდათქმისეული მსახურება და მიუხედავად იმისა, რომ ისინი უპირველესად ღვთის სიტყვის ქადაგებით იყვნენ დაკავებულნი (I კორ. 1.27), მკაფიოდ და კონკრეტულად განსაზღვრეს გარეგანი ღვთისმსახურების წესი. გარეგანი ღვთისმსახურების ზოგიერთ მინიშნებას ვხვდებით მათივე წერილებში (I კორ. 11.23; 14.40), მაგრამ მათი დიდი ნაწილი დარჩა ეკლესიის პრაქტიკაში. მოციქულთა მემკვიდრე ეკლესიის მოძღვრებმა და მასწავლებლებმა თითქმის უცვლელად შეინარჩუნეს მუდმივი და ერთსახოვანი წესი მოციქულთა მიერ დადგენილი ღვთისმსახურებისა და შემოინახეს დღემდე².

იერუსალიმში მოციქულთა კრების დადგენილების თანახმად (საქმ. მოც. მე-15 თავი) საწესჩვეულებო მოსეს რჯული ახალ დროში უარყვეს, არ შეიძლება სისხლიანი მსხვერპლი, რადგან შეწირულია უკვე უდიდესი მსხვერპლი მთელი სამყაროს ცოდვების დასაფარავად, უარყვეს ლევიტელთა შტო მღვდლობისთვის, რადგან ახალ აღთქმაში ყველა ადამიანი იესო ქრისტეს სისხლით გამოსყიდულია და თანასწორია ერთმანეთისა. ყველასთვის ერთნაირად მისაღწევია მღვდლობა, არ არსებობს არცერთი რჩეული ერი ღვთისა. ღვთისმსახურებისათვის

ადგილი არა მარტო იერუსალიმშია, არამედ ყველგან, ღვთისმსახურებისთვის დრო ყველგან და ყოველთვისაა. ქრისტიანული ღვთისმსახურების ცენტრში დგას ქრისტე-გამომსყიდველი და მთელი მისი მიწიერი ცხოვრება, იგია მაცხოვრებელი კაცობრიობისა. ამიტომაც, ყველაფერი ძველ აღთქმისა აღებული განიმსჭვალება სუფთა ქრისტიანული ახალი სულით. ასეთია ყველა ღოცვა, საგალობელი, საკითხავი და წეს-ჩვეულება ქრისტიანული ღვთისმსახურებისა. ძირითადი იდეა მათი ქრისტეში ცხონებაა. ამიტომაც, ქრისტიანული ღვთისმსახურების ცენტრალური პუნქტი ექჰარისტიაა.

7. ქრისტიანული ღვთისმსახურების განმმარტებლები

მეოთხე საუკუნიდან ჩვენამდე მოღწია დიონისე არეოპაგელის წიგნმა „საეკლესიო იერარქიის“ შესახებ და მოციქულთა დადგენილებებმა² დიონისე არეოპაგელი თავის ნაწარმოებში განმარტავს წესებს, რომელიც გამოიყენება საიდუმლოს აღსრულების დროს. ის თავის ნაწარმოებში ავითარებს იმ აზრს, რომ ქრისტიანული ეკლესიის ღვთისმსახურება მოწყობილია ზეციურ ძალთა ღვთისმსახურების მსგავსად და რომ მიწიერი ეკლესიის გრძნობითი ნიშნები მოასწავებენ ზეციურ საიდუმლოებებს, ხილული წესები - უხილავს, სულიერს, მატერიალურს - არამატერიალურს, ბუნებრივი - ზებუნებრივს.

მეოთხე საუკუნიდან ჩვენ უკვე ხელთა გვაქვს განმარტება საღვთო საიდუმლოთა: ნათლობის, მირონცხებისა და ზიარებისა, რომელიც აღწერილია კირილე ალექსანდრიელის მიერ (387). ეს წმიდა მამა თავის საუბრებში განმარტავს წეს-ჩვეულებებს, რომლებიც გამოიყენება საიდუმლოს აღსრულების დროს და მათში ხედავს გახსენებას ხან წმიდა სარწმუნოების დოგმატებზე, ხან გამოყავს მათგან ზნეობრივი დარიგებები, ხოლო უფრო ხშირად თავის მსმენელთა აზრები აყავს ხილულიდან სულიწმიდის არახილულ მოქმედებისაკენ, მიწიერიდან ზეციურისაკენ.

მეოთხე საუკუნეში გამოჩნდნენ ეკლესიის შესანიშნავი წმიდა მამები, როგორც საეკლესიო მსახურებათა შემქმნელები: წმიდა ბასილი დიდი (379), წმიდა გრიგორი ღვთისმეტყველი (389) და წმიდა იოანე ოქროპირი (407). ქრისტიანული ეკლესიის ამ უდიდესმა წმიდანებმა უპირველესად თვითონ შექმნეს საეკლესიო მსახურებები ან უწინდელები მოიყვანეს

² Руководство по Литургике, архим. Гавриила, стр. 41-42, Тверь, 1886.

წესრიგში და განსაზღვრულობაში.

მე-5 საუკუნიდან ჩნდებიან საეკლესიო მსახურებათა განმარტებელი წმიდა მამები. ამ შემთხვევაში შეიძლება დავსახელოთ წმიდა ისიდორე პელუზიელი, წმიდა იოანე ოქროპირის მოწაფე (436). ყურადღების ღირსია ნილოს მოღვაწე (450).

მე-6 საუკუნეში მოღვაწეობს საბა განწმენდილი (523), რომელმაც დაუწერა მონაზვნებს როგორ აღესრულებინათ ღვთისმსახურება ტაძარში; კირილე სკიფოპოლელი, ისააკ მოღვაწე (540) და სხვები.

მე-7 საუკუნეში გამორჩეულად მოღვაწეობს ლიტურგიკაში სოფრონი იერუსალიმელი პატრიარქი (644), რომელმაც დაწერა ნაწარმოები ღვთაებრივ მღვდელმოქმედებაზე. მასში იგი, გარდა უძველესი ეკლესიის საერთო ნარკვევისა, აწვდის მკითხველებს ზუსტ განმარტებას ყველაფერ იმაზე, რაც აღესრულება ღვთაებრივ მსახურებაში. მისი განმარტებები თითქმის ყველგან საიდუმლოა, მხოლოდ ზოგჯერ დოგმატური და ზნეობრივი.

იმავე საუკუნეში მოღვაწეობს ღირსი მაქსიმე აღმსარებელი (622). მან დაწერა ღვთაებრივი ლიტურგიის შესახებ ნაწარმოები, სადაც განმარტავს სიმბოლურ მოქმედებებს. ის იმოწმებს თავის მსჯელობებში წმიდა დიონისე არეოპაგელს.

მე-8 საუკუნეში მოღვაწეობს ლიტურგიის შესანიშნავი განმარტებელი გერმანე კონსტანტინეპოლელი პატრიარქი (740). მან დაწერა „საეკლესიო საგნების ჭკრეტა ანუ ლიტურგიის განმარტება“, რომელიც ყველგან განმსჭვალულია იმ აზრით, რომ მიწიერი ეკლესიის ლიტურგია სახეა იმ მსახურებისა, რომელიც აღესრულება ზეცაში.

მე-14 საუკუნიდან შემოგვრჩა ნიკოლოზ კაბასილას, თესალონიკელი არქიეპისკოპოსის განმარტება ლიტურგიის შესახებ. ეს ავტორი ყოველ წეს-ჩვეულებაში, ნახულობს რა მათში სულიერ მნიშვნელობას, ხედავს უმაღლეს სულიერ საგანთა ხატებას.

მე-15 საუკუნეში განთქმულია ლიტურგიის განმარტებით წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი მიტროპოლიტი. მან დაწერა წიგნი „ტაძრის, ეკლესიის ყველა წეს-ჩვეულებების განმარტება“. იგი ხელმძღვანელობს უძველესი მამების წერილებით, როგორებიც არიან: ისიდორე პელუზიელი და მაქსიმე აღმსარებელი. ამ წიგნში გვხვდება განმარტებები დოგმატური და ზნეობრივი მნიშვნელობით, უფრო მეტად კი საიდუმლო მნიშვნელობით.

ლიტურგიკის დამუშავება რუსულ საღვთისმეტყველო სკოლებში ძალიან გვიან დაიწყო. პირველ ხანებში ეს მეცნიერება ითვლებოდა სამოძღვრო-გამოყენებით მეცნიერებად და ამიტომაც მთავარი ყურადღება ექცეოდა ღვთისმსახურების რიტუალურ-ტიპიკონურ მხარეს. ამ თვალსაზრისით რუსეთში მე-18 და მე-19 საუკუნეებში დაწერილია არაერთი ნაშრომი. რამდენადაც ლიტურგიკაში არსებობს არქეოლოგიური ნაწილი (ტაძრის, ხატების და სხვათა მიმართ), ამიტომაც რუსეთში ლიტურგიკას უმაღლეს სასულიერო დაწესებულებებში ხშირად აერთიანებენ საეკლესიო არქეოლოგიის კათედრასთან.

საუკეთესო სისტემებს ლიტურგიკის განმარტებისა შევხვდებით შემდეგ რუსულ შრომებში:

1. არქიპისკოპოს ბენიამინის (1870) „ახალი ფიქალი“.
2. ივან დიმიტრიევსკის (1897) „ისტორიული, დოგმატური და საიდუმლო განმარტება ღვთაებრივი ლიტურგიისა“.
3. ეპისკოპოს ბესარიონ კოსტომელის „ლიტურგიკის განმარტება“.
4. არქიმანდრიტი გაბრიელის „ლიტურგიკის სახელმძღვანელო, ანუ მეცნიერება მართლმადიდებლური ღვთისმსახურების შესახებ“. ტვერი. 1886 წ.

სასულიერო სემინარიებისათვის სახელმძღვანელოები აქვთ შემდეგ ავტორებს: ალხიმოვიჩს (1891წ.), სმოლოდოვიჩს (869წ.) და ბოლო დროს პეტრე ლებედევს (1893წ.).

არსებობს რიგი მონოგრაფიებისა:

ფ. სმირნოვის - „მოციქულთა დროის ღვთისმსახურება“ და „ღვთისმსახურება მოციქულთა დროიდან მეოთხე საუკუნემდე“;

ნ. ოდინცოვის - „საზოგადო და კერძო ღვთისმსახურების წესრიგი ძველ რუსეთში მეთექვსმეტე საუკუნემდე“;

ა. დიმიტრიევსკის - „რუსული ეკლესიის ღვთისმსახურება პირველ ხუთ საუკუნეში“ და „რუსული ეკლესიის ღვთისმსახურება მეთორმეტე საუკუნეში“.

ლიტურგიკის პრინციპული რეფორმატორი და ფუძემდებელი, როგორც მეცნიერებისა, არის ეკლესიის ისტორიის დოქტორი და მოსკოვის სასულიერო აკადემიის პროფესორი ივან დანილოვიჩ მანსვეტოვი (გარდ. 1885 წ.). მან გამოიკვლია და დაასაბუთა ისტორიული მეთოდის შემოღების აუცილებლობა.

მეცნიერებს შორის, რომელთაც დატოვეს მრავალი კვლევა და

მდიდარი მასალა ლიტურგიკაზე, ყველაზე გამორჩეულნი არიან: ნ. კრასნოსელცოვი. ა. დიმიტრევსკი, ა. გოლუბოვი, პროფ. ლისიცინი, დეკანოზი კორნელი კეკელიძე, პროფ. კარაბინოვი. ხოლო ბოლო დროს განსაკუთრებით ბევრი გააკეთა კიევის სასულიერო აკადემიის პროფესორმა მ. სკაბალანოვიჩმა. მისგან რუსული ლიტურგიკული სკოლა დავალებულია ისეთი ნაწარმოებით, როგორიცაა „განმარტებითი ტიპიკონი“ სამი გამოცემით და „დღესასწაულები“. პირველი მათგანი არის რუსული ტიპიკონის ისტორია, რომელიც დაწვრილებით ხსნის და განმარტავს ყოველ ღვთისმსახურებას, მისი წარმოშობისა და ისტორიული განვითარების თვალსაზრისით. გარდა ამისა, ის იძლევა მთელი ტიპიკონის სრულ ისტორიულ-კრიტიკულ ანალიზს. მაგრამ განსაკუთრებით ფასეულია მისი „დღესასწაულები“, გამოვიდა მხოლოდ ექვსი წიგნი. ცალკეული დღესასწაული ყოველ გამოცემაში. ამნარკვევების შინაარსის გეგმა ასეთია: ბიბლიური ფაქტი, რომელიც საფუძვლად დაედო მოცემულ დღესასწაულს; გეოგრაფიული, არქეოლოგიური წვრილმანები; მოვლენის საღვთისმეტყველო მნიშვნელობა. შემდეგ მოყვანილია წმიდა მამათა სიტყვები მოცემული დღესასწაულისათვის. მოცემულია დღესასწაულის ისტორიული განვითარება. ამას თან ერთვის მთელი საღვთისმსახურო მასალა სლავურ ენაზე, რომელიც მოცემულია რუსული თარგმანითაც, შესაბამისი შენიშვნებითა და განმარტებებით. სკაბალანოვიჩი ადარებს მართლმადიდებლურ ღვთისმსახურებას სხვა აღმსარებლობის ღვთისმსახურებას და აღწერს, როგორ აღესრულება მათთან ასეთივე დღესასწაულები. სამწუხაროდ, 1914 წლის ომისა და შემდგომში რევოლუციის გამო მისი გენიალური შრომა ვერ მივიდა დასასრულამდე, გამოიცა მხოლოდ ექვსი წიგნი.

8. ახალი აღთქმის ღვთისმსახურების დადგინება.

ექვარისტის წარმოშობა. საიდუმლო სერობა

ექვარისტის საიდუმლო დადგინებულია მაცხოვრის მიერ საიდუმლოზე სერობაზე მოწაფეებთან ერთად შემდეგი სიტყვების წარომთქმისას: „**და ვითარცა ჭამდეს იგინი, მოიღო იესო პური და ჰმადლობდა და განტეხა და მისცა მოწაფეთა თვისთა და ჰრქუა მათ: მიიღეთ და სჭამეთ, ესე არს ხორცი ჩემი, თქვენთვის განტეხილი მისატევებლად ცოდვათა**“ (მთ.26.26-28; მარკ.14.22-24; ლუკ. 22.19-20;

1კორ. 11.23-25). „და მოიღო სასუმელი და ჰმადლობდა და მისცა მათ და რქუა: სუთ ამისაგან ყოველთა, ესე არს სისხლი ჩემი ახლისა აღთქმისა თქვენთვის და მრავალთათვის დათხეული მისატევებელად ცოდვათა“. აზიარა რა ასეთი სახით მაცხოვარმა მოციქულები თავის სისხლსა და ხორცს, აკურთხა ისინი: „ამას ჰყოფდით მოსახსენებელად ჩემდა“ (ლუკ. 22,19). მოწაფეებმა მიიღეს ეს მაცხოვრებელი ქადაგება და საიდუმლო სერობა დაასრულეს ღვთაებრივი გალობით: „გალობაი წართქვეს და განვიდეს მთასა მას ზეთისხილთასა“ (მთ. 26.30).

წმიდა იოანე ოქროპირი მათეს სახარების განმარტების 53-ე საუბარში იესო ქრისტეს სიყვარულის აღმატებულებასა და უდიდებულებობას ადამიანთა მოდგმის მიმართ ასე გამოხატავს: „რომელი მამა ასაზრდოებს ოდესმე შვილებს თავისი ხორციტა და სისხლით? რომელი მწყემსი გაუნაწილებს ოდესმე თავის ფარას თავის ხორცს? რომელი ბატონი დაღვრის ოდესმე თავის სისხლსა და გაიმეტებდა თავის სიცოცხლეს თავისი მონების გამოსასყიდად? - ეს აღასრულა მხოლოდ ქრისტემ; იმდენად გარდამეტებულად შეიყვარა ადამიანები, რომ ასეთ უკიდურესობამდეც კი მივიდა“.

ასეთი სახით დაადგინა და აღასრულა იესო ქრისტემ პირველად დედამიწაზე ევქარისტიის მღვდელმოქმედება, სადაც როგორც უდიდესმა მღვდელმთავარმა მელქისედეკის ხარისხში შესწირა მამა ღმერთს პურისა და ღვინის სახით¹ თავისი ხორცი და სისხლი და მისცა წმიდათა თვისთა მოწაფეთა საჭმელად, ხოლო მათი სახით ყველა მორწმუნეს.

რატომ გამოიყენა იესო ქრისტემ ევქარისტიამი პური და ღვინო? უფალმა წმიდა საიდუმლოს შესასრულებლად გამოიყენა პური და ღვინო, წყლით განზავებული. იესო ქრისტემ აღასრულა დავით მეფსალმუნის წინასწარმეტყველება: „შენ ხარ მღვდელ უკუნისამდე, წესსა მას ზედა მელქისედეკისა“. მან აღასრულა ეს საიდუმლო როგორც მარადიულმა მღვდელმთავარმა მელქისედეკის ხარისხში, რომლის მოვალეობაც იყო შეეწირა უფლისათვის პური და ღვინო, რათა როგორც ამას წმიდა კვიპრიანე ამბობს: აღესრულებინა მისი მსხვერპლშეწირვის წინასახე და სისრულეში მოეყვანა წინასწარგანზრახული პირველსახის ჭეშმარიტება.

რატომ შესწირა იესო ქრისტემ მადლი ღმერთს პურის განტეხისას? მაცხოვარმა აიღო რა ტრაპეზიდან პური და აღიხილნა თვალნი მისნი ზეცად, აჩვენა იგი მამა ღმერთს და მადლი შესწირა მას. მადლი შესწირა არა მხოლოდ იმისათვის რაც ოდესმე, სოფლის დასაწყისიდან კეთილი

უყოადამიანთა მოდგმას, არამედ უმეტესად, ნამდვილად აღსრულებული ხსნისათვის, რომლის გამოც ის ამ სოფლად წარმოგზავნილ იქნა.

რატომ განტეხა უფალმა პური ნაწილებად? იესო ქრისტემ განტეხა პური ნაწილებად არა მხოლოდ მოციქულთათვის გასანაწილებლად, არამედ იმისათვისაც, რომ პურის განტეხით გამოეხატა თავისი საშინელი ვნება ჯვარზე, რომელიც მან აღასრულა ადამიანთა ცოდვების გამოსასყიდად, ამიტომაც წარმოსთქვა: „ესე არს ხორცი ჩემი თქვენთვის განტეხილი მისატევებელად ცოდვათა“ (1 კორ. 11,24).

რატომ აზიარა იესო ქრისტემ ღვინით მოციქულები და რატომ უწოდა მას სისხლი? როგორც ძველ აღთქმაში ადამიანთა შორის აღთქმის დამტკიცება ხდება ღვინით (2 რჯ. 32.14-38; ლევ. 23.18; რიცხვ. 6.15-24), ასევე მაცხოვარს სურს ამ ღვინით დაამტკიცოს ახალი აღთქმა, ანუ აღთქმა - ცოდვათა მიტეგება და საუკუნო სიცოცხლე - ადამიანსა და ღმერთს შორის და რადგანაც ღვინოსა და სიხლს ერთი ფერი აქვს, ამიტომაც ეწოდება მას ძველ აღთქმაში ყურძნის სისხლი (დაბ. 49.11; 2 რჯ. 32.14-38). ამიტომაც მაცხოვარმა თავისი აღთქმის აღბეჭდვისათვის გამოიყენა: 1. ყურძნის ღვინო; 2. წყალი, იმისათვის რომ ძველი აღთქმის სისხლი, რომელიც განასახიერებდა მაცხოვრის სისხლს განზავებული იყო წყლით („იღო მოსემ სისხლი ზვარაკთა და ვაცთა, წყალსა, მეწამულ მატყლსა და უსუპთან ერთად ასხურა ხალხს“). იესო ქრისტემ განაზავა ღვინო წყლით კიდევ იმიტომ, რომ ამ სახით ეზიარებინა მოწაფეები თავისი სიხლისა და წყლისათვის, რომელიც წარმოსდინდა ჯვარზე მისი გვერდიდან (იოან. 19.34). წმიდა იოანე ოქოპირისა და წმიდა ამბროსი მედიოლანელის განმარტებით ეს მოასწავებს ქრისტესაგან ორი - ნათლობისა და ზიარების საიდუმლოს დაწესებას.

რატომ უწოდა უფალმა სისხლს ახალი აღთქმის სისხლი? ძველი აღთქმის მსხვერპლთაგან აღებულ სისხლს და ხალხისათვის სასხურებლად გამზადებულს ეწოდებოდა აღთქმის სისხლი (გამოსვლ. 24.8); იესო ქრისტემ აკურთხა ბარძიმი ღვინოთი თავისი სიხლად და მას უწოდა ახალი აღთქმის სისხლი, რადგანაც აღსრულდა იერემიას წინასწარმეტყველება (3.10): „აჰა დადგება ჟამი, ამბობს უფალი და ახალ აღთქმას დავუდებ ისრაელის სახლსა და იუდას სახლს. არა ისეთ აღთქმას, რომელიც დავუდეთ მათ მამა-პაპას, როცა ხელჩაკიდებული გამოყავდა ისინი ეგვიპტის ქვეყნიდან. დაარღვიეს ეს ჩემი აღთქმა, თუმცა მე მათი პატრონი ვიყავი, ამბობს უფალი, რადგან ეს არის ის აღთქმა, რომელიც

უნდა დავუდო ისრაელის სახლს იმ დროის შემდეგ“.

ამიტომაც გაუქმდა ძველი აღთქმა იუდეველებთან დადებული (ებრ. 8.6-13). ახალიო რომ თქვა პირველის სიმკვლე აჩვენა, ხოლო ის, რაც ძველდება და ბერდება გაქრობად მიწევნილია. „ხოლო აწ ქრისტე მით უკეთეს მსახურებას ეწია, რადგანაც თავმდებია უკეთესი აღთქმისა, რომელიც რჯულიერად ეფუძნება უკეთეს აღთქმათ“.

რატომ წარმოსთქვა იესომ სისხლზე მისატევებელად ცოდვათა? ძველ აღთქმაში ყოვლად დასაწველი მსხვერპლი და მისი სისხლი შეიწირება ცოდვათა მიტევებისათვის (ლევ. 4.20-21; 31.35; ლევ. 5.6-11; 13.17-19): „თხა შესწირეს ჩადენილი ცოდვის გამოსასყიდად“. მაცხოვარმა ყველა ამ ძველადღაპრულ მსხვერპლთა ნაცვლად, რომლებიც მოასწავებდნენ მის ვნებას, დაადგინა თავისი ხორცი და სისხლი ადამიანთა ცოდვების მისატევებელად: „ესე არს სისხლი ჩემი ახლისა აღთქმისა თქვენთვის და მრავალთათვის დათხეული მისატევებელად ცოდვათა“. ძველი აღთქმის პასექი დადგენილი იყო უფლის იმ საქმეების განსაზღვრებად და გასახსენებლად, რომელებიც მან აღასრულა ებრაელების მიმართ ეგვიპტიდან გამოსვლის დროს (გამოსვლ. 12). ასევე იესო ქრისტემ ექვარისტია დაადგინა თავისი საქმეების გასახსენებლად, რომელებიც მან აღასრულა ადამიანთა ცოდვების გამოსყიდვისათვის ანუ მისი ვნებისა და სიკვდილის გასახსენებლად (როდესაც სასულიერო პირი იწყებს პროსკომიდიის შესრულებას ანუ ტარიგის კვეთას პირველად ამბობს: „მოსახსენებლად უფლისა ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესა“ - 3-ჯერ).

ამიტომაც ამბობს წმიდა მოც. პავლე (1 კორ. 11.26): „ყოველთვის, როცა ამ პურს ჭამთ და ამ სისმისს სვამთ უფლის სიკვდილს იუწყებთ, ვიდრე მის მოსვლამდე“. ძველი აღთქმის პასექის დღესასწაულობა უბრძანა უფალმა იუდეველებს „თაობიდან თაობაში, სამარადისო წესად“ (გამოსვლ. 12.14). ასევე ექვარისტიაც, როგორც საიდუმლო პასქა, ჩვენი ქრისტე აღესრულება საუკუნეების დასასრულამდე, მოც. პავლეს სიტყვებისამებრ: „უფლის სიკვდილს იუწყებთ, ვიდრე მის მოსვლამდე“.

საიდუმლო სერობამდე უფრო ადრე მაცხოვარმა მოციქულებს მისი სისხლისა და ხორცის ზიარების მისტიკური მნიშვნელობა უხსნა. ეს მოხდა 5000 კაცის ხუთი პურიტ სასწაულებრივად დაპურების შემდეგ ე. ი. ფერიცვალეზამდე და იერუსალიმში შესვლამდე. უფალმა იესო ქრისტემ წარმოსთქვა კაპერნაუმის სინაგოგაში ქადაგება სიცოცხლის

პურზე.

იოანე 6.47-58: „ამინ, ამინ გეტყვი თქვენ, რომელსა ჰრწმენეს ჩემი, აქუნდეს ცხოვრებაი საუკუნოი, მე ვარ პური ცხოვრებისაი, მამათა თქვენთა ჰამეს მანანაი უდაბნოსა და მოწყდეს. ესე არს პური, რომელი ზეცით გარდამოხდა, უკეთუ ვინმე ჰამოს მისგანი, არა მოკუდეს. მე ვარ პური ცხოველი, რომელი ზეცით გარდამოვხედ: უკეთუ ვინმე ჰამდეს ამის პურისაგან, არა მოკუდეს, არამედ ცხოვნდეს უკუნისამდე. და პური, რომელი მე მივსცე, ხორცი ჩემი არს, რომელსა მე მივცემ ცხოვრებისათვის სოფლისა. ილაღვიდეს ურთიერთარს ჰურიანი იგი და იტყოდეს: ვითარმე ხელ-ეწიფების ამას მოცემად ჩუენდა ხორცი თავისი ჰამად? ჰრქუა მათ იესო: ამინ, ამინ გეტყვი თქვენ: უკეთუ არა ჰამოთ ხორცი მისა კაცისაი და სუათ სისხლი მისი, არა გაქუნდეს ცხოვრებაი, თავთა შორის თქუენთა, ხოლო რომელი ჰამდეს ხორცსა ჩემსა და სუმიდეს სისხლსა ჩემსა, აქუნდეს ცხოვრებაი საუკუნოი და მე აღვადგინო იგი უკანკასკნელსა მას დღესა, რამეთუ ხორცი ჩემი ჰემმარიტი საჰმელი არს და სისხლი ჩემი ჰემმარიტი სასუმელი არს და რომელი ჰამდეს ხორცსა ჩემსა და სუმიდეს სისხლსა ჩემსა იგი ჩემთანა დადგომილ არს და მე მისთანა. ვითარცა მე მომავლინა ცხოველმან მამამან, და მეცა ცხოველ ვარ მამისა თანა და რომელი ჰამდეს ჩემგან, იგიცა ცხოვნდეს ჩემს მიერ“.

არსებითად, ეს ქადაგება იყოფა ორ ნაწილად: ჯერ მაცხოვარი ქადაგებს ძველ აღთქმაში ევქარისტიის წინასახეზე (27-47) და შემდეგ წარმოსთქვამს სწავლებას სიცოცხლის ზეციურ პურზე (48-26). ევქარისტიის ძველადღებულ სიმბოლოსადმი რომ მიემართა მაცხოვარს, ამაში თვით მოციქულებმა აღძრეს (იოან. 6.12). წინა დღით აღსრულებული სასწაულის - 5000 კაცის ხუთი პურით დაპურების მიზეზით მათ გაიხსენეს ძველ აღთქმაში ებრაელების მანანათი გამოკვება: „მამათა ჩვენთა ჰამეს მანანაი უდაბნოსა, ვითარცა წერილ არს: ესე არს პური, რომელი ზეცით გარდამოხდა“ (იოან. 6.31; გამოსვლ. 16.15; ფს. 77.24). უფალმა იცოდა, როგორც ყოველთვის სხვა სიტუაციებში, ებრაელთა მოკლე ნაციონალური ფსიქოლოგია და მათი ცნობილი ჩამორჩენილობა, მათი უუნარობა - მაღლა დამდგარიყვნენ ისტორიულ დონეზე და სიტყვა სიტყვით არ გაეგოთ ბიბლიური ფაქტები. საჭირო იყო, მათთვის ერკენებინა, რომ მანანა იყო მხოლოდ წინასახე ჰემმარიტი ზეციური პურისა. მაგრამ ეს მაინც არ ნიშნავს იმას, რომ მანანა წარმოადგენდა მხოლოდ ცალკეულ ისტორიულ ფაქტს. მანანა იყო

მარადიული პურის სიმბოლო. ეს მოცემული ისტორიული შემთხვევა იყო და ემსახურება მარადიული რეალობის პირველსახეს, მაგრამ მხოლოდ პირველსახეს და ამიტომაც არასრული და არასრულყოფილი. მანანა იყო საოცარი საჭმელი, რომელიც ზეცით გარდამოვიდა, მაშინ როცა ევქარისტია არის თვით ჭეშმარიტი ხორცი ქრისტესი; მანანა გარდამოდიოდა ზეციდან მხოლოდ განსაკუთრებულ, განსაზღვრულ დროს, ხოლო ევქარისტია დადგინებულია უსასრულოდ, „აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“. მანანა ასაზრდოებდა მხოლოდ ხორცს, მაშინ როცა ზეციური პური ასაზრდოებს მთლიანად ადამიანს. ის ანიჭებს ადამიანს უკვდავებას, რომელიც არ შეეძლო მიეცა მანანას.

წმიდა კირილე ალექსანდრიელი თავის განმარტებაში იოანეს სახარებაზე ასე ხსნის ამ კავშირს: „მანანა ასაზრდოებდა უდაბნოში მხოლოდ ებრაელთა ერს, მაშინ როცა დედამიწაზე არსებობს ურიცხვი სხვა ერი. სიცოცხლის ჭეშმარიტ პურს, რომელიც ზეციდ გარდამოვიდა აქვს ძალა ასაზრდოოს მთელი მსოფლიო და მისცეს მას სრულყოფილი სიცოცხლე“.

ფსალმუნთმაგალობელმა ეს ძველადღესობისეული მანანა აღიქვა როგორც „პური ცათა და პური ანგელოზთა“ (ფს. 77.24-25). მანანა კი არ არის ჭეშმარიტი და საუკუნო ცხოვრება, არამედ ქრისტე-პური, რომელიც გარდამოხდა ზეცით (იოან. 6.14). ქრისტეს ამ სწავლებაში აუცილებელია ორი მთავარი აზრი, კერძოდ: ა) ევქარისტია აღადგენს მის მაზიარებლებს და ბ) ევქარისტია აერთიანებს ქრისტეს საიდუმლო ხორცის მაზიარებელ ყოველ წევრს (იოან. 6.56).

ა) მართლაც თუ ევქარისტის პირველსახეს - მანანას - შეეძლო მხოლოდ მოგზაურ იუდეველთა ადამიანური, ფიზიკური ძალების გამოკვება და ასეთი სახით ჰქონოდა მხოლოდ დროებითი მნიშვნელობა, მაშინ ევქარისტიის მარადიული მნიშვნელობა არის აღდგომა და საუკუნო ცხოვრება: „მე ვარ პური ცხოვრებისა, მამათა თქვენთა ჭამეს მანანა უდაბნოსა და მოწყდეს: ესე არს პური რომელი ზეცით გარდამოხდა, უკეთუ ვინმე ჭამდეს ამის პურისაგან, არა მოკუდეს“. ეს პური ე.ი. უფლის ხორცი მიეცემა მშვიდობისათვის სოფლისა და მისი მჭამელი „არა მოკუდეს, არამედ ცხონდეს უკუნისამდე, ხოლო რომელმან არა ჭამოს ხორცი მისა კაცისაი და არა სუას სისხლი მისი, არა აქუნდეს ცხოვრებაი თავთა შორის მისთა, ხოლო რომელი ჭამდეს ხორცსა ჩემსა და სუმიდეს სისხლსა ჩემსა აქუნდეს ცხოვრებაი საუკუნოსი და მე აღვადგინო იგი უკანასკნელსა მას დღესა“. ასეთი სახით ევქარისტია არის

ჩვენი ერთიანი არსებითი კავშირი მიცვალებულებთან. ვეზიარებით რა ქრისტეს სისხლსა და ხორცს, ჩვენ შევდივართ ახლო ურთიერთობაში მიცვალებულ მაზიარებლებთან. პროსკომიდიაზე სასულიერო პირი იღებს სეფისკვერიდან მიცვალებულთა და ცოცხალთა ნაწილებს და დააბრძანებს მათ ტარიგის გვერდით.

ბ) კაპერნაუმის ქადაგება ხსნის აგრეთვე ევქარისტიის ეკლესიოლოგიურ მნიშვნელობს. მაცხოვარი ამბობს: „რომელი ჭამდეს ხორცსა ჩემსა და სუმიდეს სისხლსა ჩემსა იგი ჩემთანა დადგრომილ არს და მე მისთანა“. ყოველი, რომელიც ეზიარება უფლის საიდუმლოს, ხდება მისი მისტიური ხორცის ე. ი. ეკლესიის წევრი. ევქარისტია არის ქრისტეს სხეული და ეკლესიაც მოც. პავლეს სიტყვებით, არის აგრეთვე იგივე ქრისტეს კრებსითი ხორცი (ეფ. 4.15-16); კოლ. 1.24). სხვა სიტყვებით, ეკლესიის ბუნება ევქარისტიულია. ევქარისტია არ არის ეკლესიის გარეთ, რადგანაც არ არის ხორცი ხორცის გარეთ; და ეკლესიასაც არ ძალუძს იარსებოს ევქარისტიის გარეშე. არ შეიძლება იყო ეკლესიის წევრი და არ ეზიარო იმას, რაც არის ქრისტეს ხორცი ანუ თვით ეკლესია. ევქარისტიაში არის ეკლესიურობის ნიშანი.

სერობა

ისტორიული განხილვის სისრულისა და ევქარისტიული ღვთისმსახურების სწორი ანალიზისათვის საჭიროა დავიწყოთ გამოკვლევა შესაძლებელი უფრო ძველი ევქარისტიული ლოცვებიდან. საღვთო ლიტურდიას, როგორც ყველა საეკლესიო საიდუმლოებას, აქვს თავისი საფუძველი წმინდა წერილში. სისხლისა და ხორცის საიდუმლოება დადგენილია თვით უფლისაგან საიდუმლო სერობაზე. მისი ანდერძის მიხედვით მოციქულები და მათი მემკვიდრეები აგრძელებენ იგივე საიდუმლო მოქმედების აღსრულებას და გადასცემენ მას მომდევნო თაობებს, როგორც მოსახსენებელს უფალზე, მის მიწიერ ცხოვრებაზე, გამოსყიდვაზე, საიდუმლო სერობაზე, ვნებასა და სიკვდილზე, აღდგომასა და ზეცად ამაღლებაზე.

ამიტომაც ლიტურგისტის წინაშე პირველ რიგში დგას მოწაფეებთან უფლის საიდუმლო სერობის საკითხი, ე. ი. მისი შესრულების დრო, წესრიგი და სხვა წვრილმანები.

საიდუმლო სერობა აღსრულდა ნისანის 14-ში საღამოს, მეორე დღეს 15-ში კი არის უფუარობის პირველი დღე.

სერობა იყო საიდუმლო, მხოლოდ მოწაფეების თანდასწრებით, ამიტომაც არ არის დასახელებული სახლის მესაკუთრე, არამედ მხოლოდ მოწაფეები მიდიან მაცხოვრის მიერ წინასწარ მინიშნებული კაცის სახლში (ლუკ. 22.6-13; მარკ. 12.16). სერობისათვის მზადება მოხდა 14-შივე. სამიდან ექვს საათის პერიოდში მოციქულებმა იყიდეს ტაძრის ეზოში საპასეჟო ცხვარი, თვითონვე დაკლეს, შეწვეს კანონიერი წესით, მოამზადეს უფუარები, მწარე ბალახი და ღვინო.

ძველადტქმისეული ჩვეულება მოითხოვდა პასეჟის შეჭმას ფეხზე დამდგარი (გამოსვლ. 12.6), მაგრამ მაცხოვრის დროს უკვე დამკვიდრებული იყო მჯდომარე ტრადიცია. როცა შემწუხრდა, მაცხოვარი ელეონის მთის გავლით მივიდა იერუსალიმში თორმეტ მოციქულთან ერთად.

ლოცვების, წეს-ჩვეულებების, სანოვაგეებისა და სხვათა თანრიგი დაახლოებით ასე წარმოგვიდგება:

1. დაიღევა პირველი სასმისი, რომელიც წყლითაა განზავებული. ოჯახის წევრი აღავლენს ლოცვას „კიდუშუ“ (კურთხევა). წარმოითქმება მადლობა ღვინისათვის და დღესასწაულისათვის;

2. ხელბანვა (ის სრულდება სხვადასხვა დროს სამჯერ);

3. ოჯახის უფროსი დაასველებს მწარე ბალახს ე. წ. „ხორასეტში“, რომელიც მზადდება სხვადასხვა სანელებლებისაგან: ლედვის, ნუშის, თხილის და სხვა ტკბილი ნაყოფებისაგან და მიაწვდის ოჯახის წევრებს;

4. ოჯახის უფროსი შუაზე განტეხს უფუარ კვერს (სამიდან საშუალოს), ნახევარს კი სერობის ბოლომდე შეინახავს. ამას ეწოდება - აფიგომონი. ოჯახის უფროსი პირველ ნახევარს განტეხს და შეურევს საჭმელში, წვნიანში, აიღებს ხელში და იტყვის: ესე არს პურის ვნებისა, რომელიც ჭამეს მამათა ჩვენთა ეგვიპტეს მიწაზე“;

5. აივსება მეორე სასმისი. უმცროსი ოჯახიდან იკითხავს: „რით განსხვავდება ეს ღამე სხვა ღამეებისაგან?“;

6. ოჯახის უფროსი მოყვება ბიბლიიდან მონობის ისტორიას ეგვიპტეში და გამოსვლას.

7. აიწევა მეორე სასმისი და წარმოითქმება: სამადლობელი, სადიდებელი და საქებელი ლოცვა. სასმისი აიწევა და ისევ დაიშვება;

8. იგალობება ფსალმუნები 112-ეს პირველიდან 113-ეს მერვემდე;

9. სვამენ მეორე სასმისს;

10. ხელბანვა;

11. იმართება სადღესასწაულო ტრაპეზი. ოჯახის უფროსი მიაწოდებს დანარჩენებს უფუარი კვერების ნაწილებს, „ხორესეტში“ ამოვლებულ მწარე ბალახს და აგრეთვე საპასეჟო კრავს;

12. სერობის ბოლოს გაიყოფა აფიგომონის ნახევარი;

13. მესამე სასმისი. საჭმელის მიღების შემდეგი ლოცვა;

14. იგალობება ფსალმუნები (ფს. 115-118);

15. მეოთხე სასმისი;

16. სურვილის მიხედვით დაემატება მეხუთე სასმისი 135-ე ფსალმუნის გალობით.

საიდუმლო სერობის ამ თანრიგიდან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ქრისტემ ექპარისტია შეასრულა სერობის შემდეგ (1 კორ. 11.25): „ასევე სერობის შემდეგ სასმისიც და თქვა...“ ქრისტემ აღასრულა კანონიერი სერობა. მახარებლები არაფერს ამბობენ კანონიერი სერობის მსვლელობაზე, არ ახსენებენ კრავს, მაგრამ უნდა ვიგულისხმოთ.

9. ღვთისმსახურების აღსრულება მოციქულთა დროსა და პირველ სამ საუკუნეში

ცნობების სიმწირე უფლებას არ გვაძლევს სრულიად მოვახდინოთ მოციქულთა დროინდელი ექპარისტული შეკრებების წესების რეკონსტრუირება. ამ მიმართებით უნდა ვიყოთ განსაკუთრებით ფრთხილად, რათა არ მოვახდინოთ ჩვენთვის სასურველი იმ მიმართულების სტილიზაცია, რაც არ იყო ახალატქმისეული წიგნების მწერალთა მიერ გათვალისწინებული. მხედველობაში უნდა გვქონდეს შემდეგი:

1. სულიწმიდის გარდამოსვლის შემდეგ პირველ ქრისტიანთა საზოგადოებაში ქარიზმატიული აღტკინების, სწრაფვის წარმოშობამ მიანიჭა მოციქულთა დასსა და ყოფას ექსტატიური ხასიათი და განსაკუთრებული თავდადება. არანაირ ლოცვების ჩაწერაზე საუბარი არ შეიძლება ყოფილიყო. მაცხოვრის მიერ წამროთქმული ლოცვები თავის მხრივ არაფრით არ განსხვავდებოდა ებრაელთა ჩვეულებრივ სამადლობელი ლოცვებისაგან.

2. ამ ებრაულმა ტრადიციამ იმწამსვე განსაზღვრა ქრისტიანული ღვთისმსახურების ხასიათი. უნდა გვახსოვდეს, რომ ძველ აღთქმისეულ ტაძართან ახალატქმისეულ ეკლესიას დაარსებისთანავე არ გაუწყვეტია კავშირი. ეს სინაგოგალური ტრადიცია გრძელდებოდა. მართალია,

ამასთანავე, შემოვიდა ჩვეულებრივად „პურის განტეხა“ სახლებში. მაგრამ ამ „პურის ტეხის“ რიტუალი უფრო მარტივი იყო, ვიდრე სერობის წესი, რომელიც მაცხოვარმა აღასრულა. ყველაზე დიდი სერობა ტარდებოდა შაბათს, რომელსაც მაცხოვრის მაგალითისამებრ მოეხმებოდა ევქარისტიული წესი.

ნათელია, რომ მოციქულთა ევქარისტიის პროტოტიპი უფლის სერობა იყო (1 კორ. 11.20), რომელიც თავის მხრივ აგებული იყო ებრაული სერობის მიხედვით. ამის მიხედვით მოციქულთა სერობაზე (ანაფორაზე) გავლენას ახდენს პირველ რიგში ებრაული რიტუალი. იერუსალიმის საზოგადოება იმეორებს თუნდაც არა იგივე საპასექო, მაგრამ მაინც ებრაულ სერობას. აქ იყო „სასმისი კურთხევისა, რომელსაც ვაკურთხევთ და პური რომელსაც ვტეხთ“ (1 კორ. 10.16). მაგრამ მოც. პავლეს ამ სიტყვებიდან სრულიად სწორი აზრის გამოტანა შეუძლებელია, რომ მოციქულს საქმე ჰქონდა არამარტო იუდეველთა ზემოქმედებასთან იერუსალიმის საზოგადოებაზე, არამედ წარმართთა წეს-ჩვეულებებთან და იდეებთან. ადრეულ და უშუალო შეხებას წარმართულ სამყაროსთან არ შეეძლო არ დაესვა თავისი დადი მოციქულთა საღვთისმსახურო ცხოვრების ყოფასა და წყობაზე. წარმართებმა მოიტანეს თავიანთი გამოცდილება, თავიანთი ჩვევები და შეხედულებები. აქ მთავარია ორი მომენტი: 1. საეკლესიო მსხვერპლშეწირვა არის წარმართული მსხვერპლშეწირვის საპირისპირო: „მსხვერპლს, რომელსაც სწირავენ წარმართები, დემონებს სწირავენ და არა ღმერთს, მე კი არ მინდა, რომ თქვენ ეზიარებოდეთ დემონებს. არ შეგიძლიათ სვათ სასმისი უფლისა და სასმისი დემონებისა; არ შეგიძლიათ ეზიაროთ ტაბლას უფლისას და ტაბლას დემონებისას“ (1კორ. 10.20-21); 2. პურის ტეხა განიხილებოდა როგორც უფლის სერობის რეგულარულ ღვთისმსახურებად (1 კორ. 11). იკურთხებოდა პური და ყველა ეზიარებოდა; სერობის შემდეგ იკურთხებოდა ბარძიმი და ყველა ეზიარებოდა. მაცხოვრის სიტყვები საიდუმლოს დაწესების შესახებ არსებითად აუცილებელი იყო. სერობა უფლის სიკვდილის გახსენებაა. იმიტომ, რომ ეს სიტყვები შევიდა ყველა ანაფორის (ევქარისტიული წესის) შემადგენლობაში. მაცხოვრის გახსენების ლოცვაც ასევე შეადგენს ევქარისტიული კანონის არსებით ნაწილს.

პირველ საუკუნეთა ევქარისტია თავის შემადგენლობაში შეიცავდა იუდეური პასექის ანუ შაბათის რიტუალის ელემენტებს ანტიკური

კულტის დამახასიათებელი თვისებებით.

წიგნის „საქმე მოციქულთა“ მიხედვით: „და იყვნენ ერთთავად მოციქულთა სწავლასა და ზიარებაში, პურის ტეხასა და ლოცვაში“ (2. 42); „...ყოველდღე ერთსულოვნად იყვნენ ტაძარში, ტეხდნენ პურს სახლებში და სიხარულითა და გულის უბრალოებით იღებდნენ საზრდოს“ (46); „...და კვირის პირველ დღეს, როცა პურის გასატეხად შეიკრიბნენ მოწაფეები, პავლემ, რომელიც მეორე დღეს აპირებდა გამგზავრებას, სიტყვა უთხრა მათ და შუალამემდე გაგრძელდა საუბარი“ (20.7); „...და კვლავ ავიდა, გატეხა პური და ჭამა და დიდხანს ისაუბრა გარიჟრაჟამდე“ (20.11).

ამ პერიოდის წყაროების სიმწარე არ გვაძლევს უფლებას ვთქვათ უფრო მეტი მოციქულთა ექვარისტის წესსა და სტრუქტურაზე. თუ ჩვენ სიტყვასიტყვით გავიგებთ ტექსტს, მაშინ ვერაფერს სხვას ვერ ვიპოვით. ამ პერიოდის ნაწარმოებები: „დიდაქე“ და სხვა არაფერს არ შეიცავენ გარდა ზოგიერთი ქარიზმატიული ლოცვების ნაწყვეტისა. ზუსტად ეს ქარიზმატიულობა არ აძლევდა ლოცვების, ფორმულირებისა და მოქმედებების ჩაწერის საშუალებას.

მოციქულები იკრიბებოდნენ ყველა ერთად (საქმ. 1.13). პირველ რიგში ისინი ქადაგებდნენ მაცხოვრებელ სწავლებას მშობისათვის, ასწავლიდნენ მათ და განამტკიცებდნენ სარწმუნოების საიდუმლოებებში, გადასცემდნენ მათ ქრისტიანული ცხოვრების წესებს. შემდეგ ლოცულობდნენ, რადგან „სული შეეწევა ჩვენს უძღურებას, ვინაიდან არ ვიცით, რითვის ან როგორ ვილოცოთ, მაგრამ თვით სულია ჩვენი მეოხი უთქმელი ოხვრით“ (რომ. 8.26). ლოცვის დამთავრების შემდეგ იესო ქრისტეს მსგავსად ეზიარებოდნენ. ბოლოს ამთავრებდნენ სამადლობელი ლოცვებითა და ფსალმუნებით. „ხოლო მორწმუნეთა სიმარჯლეს ერთი გული ჰქონდა და ერთი სული, და არავინ იტყოდა საკუთარ ქონებას თავისად, არამედ ყველაფერი საერთო ქონდათ“ (საქმ. 4.32). ასეთ სადამოებს სიყვარულის სადამოები ერქვა. ასეთი სახით აღასრულებდნენ მოციქულები ღვთაებრივ ლიტურგიას ქრისტეს ამადლების შემდეგ წმიდა წერილის მოწმობით.

მაგრამ რადგანაც მორწმუნეთა რიცხვი შეუწყვეტლად მრავლდებოდა და იზრდებოდა, მართებული იყო ეს საიდუმლო ღვთისმსახურება გაზრდილიყო და გამშვენებულიყო ზოგიერთი რიგიანი წეს-ჩვეულებებით, რათა მორწმუნეები უფრო მეტად აღძრულიყვნენ მოწმიწებითა და პატივისცემით საიდუმლოს მიმართ. ამიტომაც თვით მოციქულთა მიერ ექვარისტის შესრულებაში შეტანილ იქნა მართებული

ცერემონიები, რომელთა შორისაც ზოგიერთი აღებულია მოსეს რჯულიდან (ამიტომაც მათი დროინდელი წარმართები ქრიატიანებს თვლიდნენ ებრაელების ერთმორწმუნეებად: „მაშ ნურავინ განსჯით საჭმელისა თუ სასმელის ან რაიმე დღესასწაულის ან კიდევ ახალი მთვარისა თუ შაბათი გამო, რაც ჩრდილია მომავალისა, ხოლო სხეული არის ქრისტესი (კოლ. 2.16-17); „ეკრძალებთ კერპთათვის შეწირულს და სისხლს, დამხრჩვალსა და სიძვას“ (საქმ. 15.26). „რადგან თუ ვაცთა და ზვარაკთა სისხლი და დეკულის ფერფლი პკურებით განწმენდს შებილწულთ... რაოდენ უფრო მეტად სისხლი ქრისტესი, რომელმაც სულით მარადიულით შესწირა თავი უბიწოდ ღმერთს“ (ებრ. 9.13-14), რომ ეკვნიებინათ ებრაელთათვის, რათა ქრისტიანული რწმენა თავის არსებით ნაწილში, არის ერთი და იგივე ძველადთქმისულ რწმენასთან: „გაიხსენეთ თქვენი წინამძღვარნი, რომელნიც გიქადაგებდნენ ღმერთის სიტყვას, და მათი სიცოცხლის აღსასრულის შემყურეთ, მიჰბამეთ მათ რწმენას. იესო ქრისტე გუშინ და დღეს და უკუნიითი უკუნისამდე იგივეა“ (ებრ. 13.7-8) და ამით უფრო ადვილი ყოფილიყო მათი მოქცევა ქრისტიანობაზე.

მოციქულთა ეპოქის ასეთი წმიდა მოქმედებები ძალიან ცოტა შემოგვრჩა, კერძოდ: წმიდა წერილის კითხვა ორივე რჯულიდან (საქმ. 15.21; 17.11; კოლ. 4.16); გალობა ფსალმუნთა, არა მარტო დავითისა, არამედ ახლად შედგენილებისაც: „როდესაც იკრიბებით და თვითოეულ თქვენგანს თანა აქვს ფსალმუნი, აქვს მოძღვრება, აქვს ენა, აქვს გამოცხადება, აქვს განმარტება - ყოველივე ეს შესაგონებლად იყოს“ (1 კორ. 14.26), კათაკმეველთა ლოცვები, მონაწილთა ლოცვები და ყველა იმათი, ვინც ვერ ესწრება საღმრთო ლიტურგიას, მართალთა ლოცვები, ურთიერთმთხვევა (1 კორ. 16.20), ასამაღლებელი, რომელიც მორწმუნეებს ამზადებს ზიარებისათვის: „ზეგვაქვდინ გულნი“, „გვაქვს უფლისა მიმართ“, თხოვნა მთელი მსოფლიოსათვის, ნაყოფთა ქვეყანისათვის, კეთილ შეზავებისათვის ჰაერთასა, ეკლესიის მწყემსებისათვის, მეფეთათვის (1 ტიმ. 2.1: „უწინარეს ყოვლისა, მოგიწოდებ ადასრულო ლოცვანი, თხოვნანი[^] ვედრებანი და მადლიერებანი ყველა კაცისათვის, მეფეთა და ყველა მთავარისათვის“), ხალხის კურთხევა შემდეგი სიტყვებით: „მადლი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი და სიყვარული ღვთისა და მამისა და ზიარება სულისა წმიდისა იყავნ თქვენ ყოველთა თანა“ (1 კორ. 13.13); მიცვალებულთა მოხსენება ექპარისტიაზე და მათთვის ლოცვა, უფლის ლოცვის („მამაო ჩვენო“) წარმოთქმა და სხვა

წეს-ჩვეულებები.

აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ მოციქულთა ყველა ეს წეს-ჩვეულებები ყველა ეკლესიაში ერთნაირად არ სრულდებოდა. ზოგი სრულდებოდა იერუსალიმის ეკლესიაში, ზოგი ანტიოქიაში, ზოგი კი კორინთოში და სხვაგან. და კიდევ, ეს წეს-ჩვეულებები გამოიყენება სხვადასხვანაირად, იმ ეპისკოპოსთა განსჯის მიხედვით, რომელთაც უფლება ჰქონდათ არა მარტო დამოუკიდებლად და თვითნებურად მიეღოთ ეს წეს-ჩვეულებები, არამედ თვით ევქარისტიის არსებითი ნაწილიც. მაგ. ძღვნის შეწირვის ლოცვები და მათი კურთხევა უფლის სისხლად და ხორცად და სხვ. ამიტომაც აქვს ასეთი სხვადასხვა სახე იაკობის ლიტურგიას, მოციქულთა გარდამოცემებს და სხვებს. თუმცა ბევრი საერთოც კი გააჩნიათ; სიყვარულის საღამოს ეს წესი ზოგიერთ ეკლესიაში სრულდებოდა სისხლისა და ხორცის ზიარების შემდეგ, ზოგიერთთან კი მანამდე.

ძველი ღვთისმსახურებისა და სხვა წეს-ჩვეულებების სხვადასხვაობის მტკიცებულებას გვიმოწმებს საეკლესიო მწერალი სოკრატე თავის ისტორიაში. ის აჩვენებს სხვადასხვა ეკლესიაში ღვთისმსახურების წესების სხვადასხვაობას და იწყებს მათ აღრიცხვას თვით მოციქულთა დროიდანვე.

მაგრამრაც არ უნდა სხვადასხვანაირი იყოს ძველი ღვთისმსახურებები, ისინი არცერთ შემთხვევაში არ ეწინააღმდეგება, ხელს არ უშლის სარწმუნოების ერთობას, რომელიც გადმოცემულია დოგმატების ერთმნიშვნელოვნად აღიარებაში. როგორც ამას გვასწავლის წმიდა გრიგოლი დიოლოლოსი: „წმიდა ეკლესიას ერთიან რწმენაში, არაფერი არ ავნებს წეს-ჩვეულებათა სხვადასხვაობა.

10. ღვთისმსახურება მე-4 საუკუნეში.

ბასილი დიდისა და იოანე ოქროპირის მიერ თავიანთი ლიტურგიების შექმნის მიზეზები

წმიდა ამფილოქე იკონიელი ეპისკოპოსი (+394) და წმიდა პროკლე კონსტანტინეპოლელი პატრიარქი (+446-447) ასახელებენ ორ მიზეზს, რომლის გამოც წმიდა ბასილი დიდმა და წმიდა იოანე ოქროპირმა შექმნეს თავიანი ლიტურგიები. წმიდა ამფილოქე იკონიელი დაიბადა კესარიაში, იგი იყო წმიდა გრიგოლ ღვთისმეტყველის ახლო ნათესავი და წმიდა ბასილი დიდის ერთგული მეგობარი, მისი მოწაფე და თანამოაზრე. მას სამჯერ გამოეცხადნენ ანგელოზები და მოუწოდეს იკონიაში წასულიყო

სამღვდელმთავრო მოღვაწეობისათვის. ანგელოზებმა იგი ერთ-ერთ ტაძარში წაიყვანეს და ეპისკოპოსად აკურთხეს. წმიდა ამფილოქე მოწმობს, რომ 'ბასილიმ თხოვა ღმერთს, რათა შეეწირა უსისხლო მსხვერპლი თავისი სიტყვებითა და გამოთქმებით. ექვსდღიანი, გულითადი ლოცვის შემდეგ, მას მაცხოვარი გამოეცხადა სასწაულებრივი ხილვით და თხოვნა შეუსრულა. ამის შემდეგ ბასილი აღივსო ღვთაებრივი აღტაცებით, შეიგრძნო საკუთარ თავში ღვთის სიბრძნის მოჩუხჩუხე წყარო და შიშითა და მოწიწებით დაიწყო ღაღადება: 'მოიხილე, უფალო იესო ქრისტე ღმერთო ჩუენო, წმიდით სამკვიდრებელით შენით და საყდრით დიდებისა სუფევისა შენისაით და მოვედ წმიდაყოფად ჩუენდა...~ (ლოცვა ლიტურდიისა).

წმიდა პროკლე კი ასახელებს სხვა მიზეზს. წმიდა პროკლე უფალმა ღირსი გახადა წმიდა იოანე ოქროპირის მოწაფეობისა, რომელმაც ნეტარი ჯერ დიაკვნად აკურთხა, შემდეგ კი მღვდლად. წმიდა პროკლემ უფლისავე დაშვებით საკუთარი თვალებით იხილა, თუ როგორ ეცხადებოდა და ესაუბრებოდა წმიდა პავლე მოციქული წმიდა იოანე ოქროპირს. იგი წერს: მოციქულები და მათი მემკვიდრეები აღასრულებდნენ ღვთაებრივ მსახურებას ძალიან გრძლად. ქრისტიანები კი, მომდევნო საუკუნეებში გაცივდნენ ღვთისმოსაობაში, აღარ დადიოდნენ წმიდა ლიტურგიის მოსასმენად მისი ხანგრძლივობის გამო. წმიდა ბასილი დიდმა, მხედველობაში მიიღო ადამიანთა ეს სისუსტე და ლიტურგიის ზოგიერთი გრძელი ლოცვები შეამოკლა, ხოლო მას შემდეგ წმიდა იოანე ოქროპირმა უფრო შეამცირა.

ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ უფლის სისხლის და ხორცის შეწირვის საიდუმლო მოციქულთა დროიდანვე სრულდებოდა თავდაპირველად სული წმიდის უშუალო შთაგონებითა და ღვთისგანბრძობილი ეპისკოპოსებისა და ეკლესიის სხვა მასწავლებლების დაწესებით. სანამ ასეთი ღვთაებრივი ნიჭი გრძელდებოდა, მანამ მღვდელმოქმედების აღსრულება მასზე იყო დამოკიდებული. მომდევნო საუკუნეებში, როდესაც ეს სულიწმიდის ზეზუნებრივი მოქმედება მორწმუნეთა შორის შეწყდა, მაშინ მოციქულთა მიერ დაწესებული ევქარისტიის წესი გადადის ერთი თაობიდან მეორეში ზეპირად და არა წერილობით, რის შესახებაც თვით წმიდა ბასილი დიდი ასე გადმოგვცემს: სული წმიდის მოხმობის ლოცვები პურისა და ღვინის გარდაქცევისათვის წმიდა მამათაგან ვინ დაგვიტოვა წერილობით? არავინ. ამასვე ამბობს წმიდა იერონიმეც.

ასეთი სახით, ლიტურგია გადადის თაობიდან თაობაში, საუკუნეებიდან საუკუნეებში, ხალხიდან ხალხში, ეკლესიიდან ეკლესიაში და იღებს მრავალსახეობას, თუმცა არა მთავარი შინაარსში, არამედ სიტყვებში, გამოთქმებსა და წეს-ჩვეულებებში. ყოველი ეკლესია თავის გამონათქვამებს და წეს-ჩვეულებებს ამატებს, აკლებს თავისი შეხედულების მიხედვით. ეს ჩვეულება მიაღწია წმიდა ბასილი დიდისა და წმიდა იოანე ოქროპირის დრომდე. ამ ორმა, ღვთივგანბრძნობილმა მასწავლებელმა და მღვდელმთავარმა შეადგინა თავიანთი ლოცვები მღვდელმოქმედებისათვის ისე, რომ შეინარჩუნეს მოციქულთა მიერ გარდამოცემული ძველი ლიტურგიის შინაარსი და თვისება. წმიდა ბასილი დიდმა მრავალი გამოთქმა, ლოცვა და მოქმედება თავის ლიტურგიაში გადაიტანა მოციქულ იაკობის ლიტურგიიდან და მახარებელმარკოზისაგან. უკვე მე-6 საუკუნეში, საეკლესიო ისტორიკოსის პეტრე დიაკონის მოწმობით, თითქმის მთელი აღმოსავლეთი ასრულებს წმიდა ბასილი დიდის ლიტურგიას. ამ დროიდან აღმოსავლეთის წმიდა მართლმადიდებელი კათოლიკე ეკლესია დღემდე დაუდუმებელად ასრულებს ამ ლიტურგიას და შეასრულებს საუკუნეების დასასრულამდე.

ამასთან, საჭიროა შევნიშნოთ, რომ წმიდა ბასილი დიდისა და წმიდა იოანე ოქროპირის ლიტურგიები, მთლიანად ასეთი სახით როგორც დღესაა, არ ყოფილა. იგი ზოგიერთ ადგილებში შეიცვალა, ზოგიერთი ლოცვა, გალობა და წეს-ჩვეულება დაემატა ეკლესიის ღვთივგანბრძნობილი მამების მიერ.

11. ლიტურგიის განვითარება

როდესაც საუბარია, რომ ჩვენი ლიტურგია შედგენილია წმიდა ბასილი დიდის ან წმინდა იოანე ოქროპირის მიერ, მაშინ უნებლიედ ჩნდება აზრი, რომ ყველა ლოცვები და საგალობლები, რომლებიც ლიტურგიის შემადგენლობაშია, დაწერილი არიან ამ საეკლესიო მწერლების მიერ ან მათ მიერ არის შეტანილი ლიტურგიის შემადგენლობაში. სინამდვილეში ეს ასე არ არის. რიგი ლოცვებისა არსებობდა წმიდა ბასილი დიდამდე და წმიდა იოანე ოქროპირამდე (ფსალმუნები, მამაო ჩვენო...), ხოლო სხვა ლოცვები გამოჩნდნენ მათი გარდაცვალების შემდეგ და სხვადასხვა დროს შევიდნენ ლიტურგიის შემადგენლობაში. ასე მაგალითად, გალობა: „მხოლოდ შობილო ძეო...“ შედგენილ იქნა 535 წელს (იგი

შეტანილია ლიტურგიაში, რათა გამოხატული ყოფილიყო მე ღვთისას განკაცება); „წმიდაო ღმერთო“ - 439 წელს. მისი წარმოშობის შესახებ არსებობს შემდეგი თხრობა: V საუკუნეში იმპერატორ თეოდოსიას და არქიეპისკოპოს პროლკეს დროს კონსტანტინეპოლში იყო დიდი მიწისძვრა. ამ შემთხვევის გამო შესრულდა სვლა ჯვრით ქალაქის გარშემო, რომლის დროსაც ერთი ყმაწვილი სასწაულებრივად ზეცად იქნა აყვანილი, მან იქ მოისმინა ანგელოზთა გალობა: „წმიდაო ღმერთო, წმიდაო ძლიერო, წმიდაო უკვდავო“. როდესაც მიწაზე დაეშვა, ყველას მოუთხრო, რაც მოისმინა. ქრისტიანებმა კი დაიწყეს ამ გალობის გალობა და მიუმატეს „შეგვიწყალენ ჩვენ“, რომლის დროსაც მიწისძვრა შეწყდა. ამ დროიდან ეს გალობა შევიდა ლიტურგიის შემადგენლობაში; „ქერუბიმთა გალობა“ - დაახლ. 573 წელს. ამ გალობის ლიტურგიაში შესვლის მიზეზი არის ის, რომ უძველეს ეკლესიაში მორწმუნეთა ლოცვების შემდეგ სასულიერო პირები გადადიოდნენ სამკვეთლოში, რათა აეღოთ ძღვენი და გადაებრძანებინათ წმიდა ტრაპეზზე. იმისათვის, რომ მორწმუნეთა ყურადღება არ გაბნეულიყო შესვენების დროს, დადგინდა ეგალობათ „ქერუბიმთა გალობა“; სიმბოლო სარწმუნეობა - მე-5 საუკუნის ბოლოს ან მე-6 საუკუნის დასაწყისში. მრწამსი შედგენილია I და II საუკუნეებში - 325 და 381 წელს, მაგრამ მე-V საუკუნის ბოლომდე არ სრულდებოდა ლიტურგიაზე; „ღირს არსი“- 890 წელს. „ღირს არსის“ წარმოშობის შესახებ ცნობილია შემდეგი: ათონის წმინდა მთაზე, კარეას მონასტერში მოღვაწეობდნენ ერთ კელიაში ბერი და მორჩილი. ერთხელ, როდესაც ბერი წავიდა სხვა ტაძარში სალოცავად, ხოლო მორჩილი მარტო დარჩა, მორჩილთან მივიდა ვიღაც სტუმარი და კელიაში დარჩა ღამის გასათევად. ლოცვის დროს მორჩილმა და სტუმარმა დაიწყეს ღვთისმშობლისადმი გალობა. სტუმარი სულ სხვანაირად გალობდა, ვიდრე ჩვეულებრივ გალობდნენ ბერები, კერძოდ „ღირს არს ჭეშმარიტად...“. მაშინ მორჩილმა თხოვა მას დაეწერა ღვთისმშობლისადმი ახალი გალობის სიტყვები ქვის დაფაზე, რადგანაც სხვა საგანი მის კელიაში არ აღმოჩნდა. როცა მომღვარი დაბრუნდა და გაიგომომხდარი ამბის შესახებ, მან ეს ამბავი უამბოკრებაზე შეკრებილ ბერებს, კრებამ კი პატრიარქს, თან ქვის დაფაც წარუდგინეს; „აღავსენ პირი ჩემი ქებითა შენითა...“ - 620 წელს; მეფისათვის ლოცვა - 1881 წელს. ეს ლოცვა შედგენილ იქნა მეფის მუხანათურად მოკვლის ზეგავლენით რუსეთში; „ნეტარ არიანი“ (დასდებლები და ტროპრები) - დაახლოებით მე-15 საუკუნეში; წინამბიონის ლოცვა - მე-10-11

საუკუნეებში; „უფალო აცხოვნე კეთილმსახურნი“ ასევე მე-4 საუკუნის შემდეგ. ამ ლოცვის, (განსაკუთრებით სამღვდელთაგრო მსახურებაზე და მცირე შესვლაზე) წარმოშობისა და მნიშვნელობის შესახებ ცნობილია შემდეგი: ძველად მესამე ანტიფონის (ანუ ნეტარ არიანის) დამთავრების შემდეგ, არც სასულიერო პირები, მითუმეტეს ეპისკოპოსები არ შედიოდნენ საკურთხეველში. საკურთხეველში შედიოდნენ სახარების წაკითხვის შემდეგ, სხვა სასულიერო პირების თანხლებით. ბიზანტიის იმპერატორებისა და სამეფო კარის ძალაუფლების გაძლიერების დროიდან სასულიერო პირების მცირე შესვლას დაუკავშირეს ბიზანტიის იმპერატორის ტაძარში შესვლაც. ჩვეულებრივ პატრიარქი იმპერატორს ხვდებოდა კარიბჭის კარებთან და მასთან ერთად შედიოდა ტაძრის შუაში. შემდეგ პატრიარქი პირველი შედიოდა საკურთხეველში, მას მისდევდა იმპერატორი. ხდებოდა თაყვანისცემა და მისალმება: „ისპოლა ეტი დესპოტა“. როდესაც იმპერატორი საკურთხეველში შესვლისას თაყვანს სცემდა ტრაპეზს და აკმევდა, მაშინ პროტოდიაკონი ხმამაღლა ესალმებოდა: „უფალო აცხოვნე კეთილმსახურნი და ისმინე ჩვენი“. აქედან გამომდინარე ამ მისალმებაში უპირველესად იგულისხმებოდა სამეფო კარის პირები.

რაც შეეხება მეორე ხარისხის ლოცვებს - სასულიერო პირთა მიერ საიდუმლოდ წარმოთქმულებს - მათი წარმოშობის შესახებ არსებობს შემდეგი მოსაზრება. შემთხვევის, შემოსვის, კვეთის, მცირე შესვლის, სამწმიდაოს, დიდი შესვლის და წინაამბიონის ლოცვები წარმოიშვნენ შედარებით გვიან წმინდა იოანე ოქროპირის გარდაცვალებიდან. თვით პროსკომიდიაც დღევანდელი სახით საბოლოოდ ჩამოყალიბდა მე-12 საუკუნეში. იგი ჯერ იკავებდა კათაკმეველთა და მართალთა ლიტურგიებს შორის ადგილს, ხოლო შემდეგ კი დაიკავა კათაკმეველთა ლიტურგიის წინა ადგილი. პროსკომიდიის თავდაპირველი მდებარეობა მართალთა ლიტურგიის წინ მდგომარეობდა იმაში, რომ კათაკმევლებს უფლება არ ჰქონდათ მონაწილეობა მიეღოთ ძღვნის მიტანაში, რომელიც მართალთა ლიტურგიის წინ სრულდებოდა. როცა თანდათან გაქრა კათაკმეველთა კლასი და შემოკლდა კათაკმეველთა ლიტურგია, მაშინ ბუნებრივია პროსკომიდია უნდა გადასულიყო ლიტურგიის დასაწყისში.

აქედან სწავლულები აკეთებენ შემდეგ დასკვნებს: თუ მხედველობაში მივიღებთ წმინდა იოანე ოქროპირის ნაწარმოებებს, სადაც ის არაერთხელ აკეთებს მინიშნებებს თავისი დროის ლიტურგიის შესახებ და შემდეგ

გამოვრცხავთ ლიტურგიის შემადგენელ ნაწილებს, რომლებიც წარმოშვნენ წმინდა იოანე ოქროპირისა და წმიდა ბასილი დიდის შემდეგ, მაშინ მათ დროს აღსრულებული ლიტურგია თავის მთავარ შტრიხებში ასე წარმოგვიდგება: სასულიერო პირის მრევლისადმი მისალმების შემდეგ („მშვიდობა ყოველთა“) იგალობებოდა ფსალმუნები, შემდეგ წმიდა წერილის: ძველი და ახალი აღთქმის კითხვა (სახარება იკითხებოდა ტაძრის შუაში) და სწავლება; შემდეგ კვერექსი და კათაკმეველთა ლოცვები; მართალთა ლოცვა; პროსკომიდია ტაძრის დამოუკიდებელ ადგილას (ახლა პროსკომიდია სრულდება კათაკმეველთა ლიტურგიის წინ); კვერექსი წინადაგებული ძღვნისათვის, მორწმუნეთა აღძვრა მშვიდობისა და სიყვარულისადმი; ურთიერთმთხვევა; კარების დახურვა; ექპარისტული ლოცვა (იკითხებოდა მთლიანად ხმამაღლა); ძღვნის კურთხევა; ცოცხალთა და მიცვალებულთათვის ლოცვა; კვერექსი ძღვნის კურთხევისათვის; მამაო ჩვენო; წმინდა ძღვნის ამალგება და „წმინდაა წმიდათა“; ზიარება; მადლობის ლოცვა ზიარებისათვის. მე-4 საუკუნის დროინდელ წმინდა იოანე ოქროპირის ლიტურგიის ასახვისას, სწავლულები ცდილობენ განსაზღვრონ ლიტურგიის დანარჩენი ნაწილების წარმოშობის დრო, რათა პასუხი გასცენ კითხვას: რა ნაწილებისაგან შედგებოდა ლიტურგია მოციქულთა დროს, როგორ გაიზარდა და განვითარდა და რაში გამოიხატება წმიდა ბასილი დიდისა და წმიდა იოანე ოქროპირის მოღვაწეობა.

მოციქულები ქადაგებდნენ რა იესო ქრისტესა და ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე, ისინი ახალ ქრისტიანებს ასწავლიდნენ ლიტურგიის აღსრულებასაც. მთავარი ქალაქებიდან, სადაც ქადაგებდნენ მოციქულები, ლიტურგიის აღსრულების წესი, შინაარსი და სახე გადადიოდა მახლობელ მცირე ქალაქებში, სოფლებსა და რაიონებში.

რაში მდგომარეობდა მოციქულთა დროინდელი ლიტურგია?

წმინდა წერილის ზოგიერთ მინიშნებებზე (I კორ. 11,18-34; იუდ. 12; I კორ. 14, 26; ეფეს. 5,19; კოლ. 3,16; საქმ. 2,42) დაყრდნობით სწავლულები მიდიან იმ დასკვნამდე, რომ მოციქულები სიცოცხლეში ექპარისტულ მსახურებას ასრულებდნენ იესო ქრისტეს საიდუმლო სერობის მსგავსად, ე.ი. ძველქრისტიანული ლიტურგია იყო „მწუხრი“ ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით. იგი სრულდებოდა საღამოობით კვირა დღეებში და იწყებოდა ძმური ურთიერთობით და აღაპებით. აღაპების შემდეგ სრულდებოდა ლოცვა და კურთხევა არჩეული პურისა და ბარძიმისა.

თუმცაღა, ღვთისადმი სამადლობელი ფსალმუნებისა და ლოცვებისა, ასევე პურისა და ბარძიმის კურთხევის ლოცვებისა, რომლებიც შეადგენდნენ როგორც ებრაული სადღესასწაულო საღამოების, ასევე იესო ქრისტეს საიდუმლო სერობისა და ძველქრისტიანული აღაპების აუცილებელ ნაწილს, ექპარისტიული ღვთისმსახურების შემადგენლობაში უკვე მოციქულთა დროიდან შედიოდა წმიდა წერილის კითხვა, ძველადთქმისეული ჰიმნების გალობა, სწავლება და ღვთისმსახურების აღმასრულებლის ლოცვა. სასულიერო პირები წარმოსთქვამდნენ ლოცვას, რომელიც მომდინარეობდა საკუთარი გულის სულისკვეთებისა და გრძნობიდან. საკითხავებისა და საგალობლების არჩევა და მათი თანმიმდევრობა დამოკიდებული იყო ლიტურგიის აღმასრულებელზე ანუ წმიდა მოციქულებზე, ან მათ მიერ დადგენილ სასულიერო პირებზე. ლიტურგიის გადაცემა ხდებოდა მოციქულთა მიერ არა წერილობით, არამედ ზეპირად. მოციქულთა მემკვიდრეები ასევე სარგებლობდნენ ლოცვათა წარმოთქმისას თავისუფლებით. ამიტომაც მრავალი ხნის განმავლობაში ლიტურგიის აღსრულებისას ცალკეულ ადგილებში და ქალაქებში ოყო სხვაობა, იმისდა მიხედვით, თუ რომელი მთავარი ქალაქიდან და რომელი მოციქულიდან მიიღო ლიტურგიამ თავისი საწყისი.

გადმოცემის თანახმად, მოციქულთაგან ლიტურგიის წესის გადმოცემაში განსაკუთრებით გამოირჩევიან წმიდა მოციქული იაკობი, მარკოზი, იუდა ანუ თადეოზი და შესაძლებელია პეტრეც. მათგან მოაღწია, გადმოცემის თანახმად, ლიტურგიებმა, რომლებიც გვაძლევენ შესაძლებლობას დავყოთ აღსრულებული ლიტურგიები I-III საუკუნეების განმავლობაში წმიდა ბასილი დიდამდე იმ მთავარ ოლქების ან რაიონების მიხედვით, რომელთაგან იყოფოდა იმჟამინდელი ბერძნულ-რომაული იმპერია. ასე რომ პალესტინის ოლქში განმტკიცდა წმიდა მოციქულ იაკობის ლიტურგია, რომელმაც იქადაგა პალესტინაში. ეგვიპტურ-ალექსანდრიულ რაიონებში ქადაგებდა მოც. მარკოზი და შესაბამისად განვითარდა მისი ლიტურგია; სირია-სპარსეთისა და შუამდინარეთის ოლქში მოციქულ თადეოზის ანუ იუდას, რომელიც იქ ქადაგებდა; ანტიოქიის რაიონში - მოციქულ პეტრეს ლიტურგია, რომელმაც მოაღწია მისი ერთ-ერთი მოწაფის საშუალებით. ამ მოციქულთა ისტორიულ-ლიტერატურულ ნაწარმოებებად ითვლებიან ჩვენამდე მოღწეული ხელნაწერები ლიტურგიის გადმოცემებით. თუმცაღა, ეს ხელნაწერები და მათში არსებული ლოცვები, სწავლულთა

განმარტებით, არ შეიძლება მივაკუთვნოთ თვით მოციქულთა ნამდვილ ხელნაწერებს, არამედ მხოლოდ აზროვნებით, სულისკვეთებით არიან ისინი მოციქულთა ნაწარმოებები. ამ რაიონებიდან გავრცელდა ლიტურგია სხვა მეზობელ ქრისტიანულ ქვეყნებში. ასე რომ ანტიოქიურ-მესოპოტამიური რაიონებიდან ქრისტიანული რწმენა და საეკლესიო საქმიანობა შევიდა კონსტანტინეპოლში და იქ განმტკიცდა ანტიოქიური ლიტურგია; აბსინიაში შევიდა ქრისტიანობა ალექსანდრიიდან და აქ განმტკიცდა მოც. მარკოზის ლიტურგია. ამიტომაც განსხვავდება პალესტინური, ანტიოქიური, სირიულ-სპარსული, რომაული და ალექსანდრიული ლიტურგიები. საერთო ლიტურგიის არ არსებობა მთელი ქრისტიანული სამყაროსათვის და მისი სხვადასხვაობა აიხსნება იმით, რომ მე-4 საუკუნემდე ქრისტიანულ ეკლესიას არ ჰქონდა შესაძლებლობა დაედგინა საერთო ერთიანობა და ერთნაირი საეკლესიო წესრიგი. მე-4 საუკუნეში, ქრისტიანთა დევნის შეწყვეტის შემდეგ, დაიწყო გაერთიანება საეკლესიო ცხოვრებისა - მათ შორის საღვთისმსახუროსიც. სხვათა შორის, პირველივე საუკუნეებშივე ცდილობდნენ მოციქულები მიეცათ ლიტურგიისათვის ერთი სახე.

მოციქულთა პერიოდის შემდეგ მოციქულთა ლიტურგიის შემადგენლობაში ხდება ზოგიერთი ცვლილებები: ერთი ნაწილი გამოიტოვება, ხოლო მის ნაცვლად ჩნდება მეორე. ასე, შეწყდა „აღაპები“ ანუ ძმათმოყვარეობის ტრაპეზები. თავდაპირველად „აღაპები“ წინ უსწრებდნენ თვით ზიარების საიდუმლოს. თუმცაღა, აღაპთა ექჟარსტიასთან შეერთებას თან ახლდა ზოგჯერ უწესრიგობა, რომლის შედეგადაც ქრისტიანთა შორის უფრო და უფრო დამკვიდრდა ღვთისსათნო სურვილი არ მიეღოთ საჭმელი წმინდა ზიარებამდე. ამიტომაც დროთა განმავლობაში, დაახლოებით I საუკუნის ბოლოს აღაპები თანდათან აღარ სრულდებოდა, ხოლო თუ ტარდებოდა, ტარდებოდა ზიარების შემდეგ. ძველქრისტიანულ აღაპთა ზოგიერთი წეს-ჩვეულებები დღესაც შემორჩენილია ლიტურგიაში: 1. ლიტურგიის შემდეგ ანტიდორის დარიგება, 2. პურის კურთხევა ღამისთევის ლიტურგიაზე, 3. სატრაპეზო ტაძრები მონასტრებში, 4. ახალი ხილის კურთხევა 19 აგვისტოს დას ზე.

II საუკუნიდან ჩნდება ლოცვები „ახალმოქცეულთათვის“ და სხვათათვის, რომელშიც სწავლულები ხედავენ ახლანდელ კვერქსთა წინასახეს. გარდა ამისა II საუკუნის ლიტურგიის აღწერაში (წმ. მოწამე იუსტინეს ნაწარმოებში) არის მინიშნება, რომ მორწმუნეებს უკვე

მაშინ მიჰქონდათ ტამარში პური, ღვინო და წყალი. (პროსკომიდია ბერძნულად მოტანას ნიშნავს). ეს არის კვეთის წინასახე. III-IV საუკუნეებში წარმოიშვნენ რიგი ახალი ლოცვებისა მაშინდელი ეკლესიის სხვადასხვა კლასათათვის მიმართული, მაგ. კათაკმეველთა, ეშმაკეულთა, მონაწულთა.

თანამედროვე კათაკმეველთა ლიტურგია განისაზღვრა II საუკუნეში. ამასთანავე აუცილებელია შევნიშნოთ, რომ კათაკმეველთათვის ქრისტიანობის პირველ საუკუნეებში არსებობდა განსაკუთრებული, სპეციალური სახე კათაკმეველთა მსახურებისა, უფრო ვრცელი, ვიდრე არსებული კათაკმეველთა ლიტურგიის სახისა. იგი შეიცავდა წმიდა წერილის, ფასლმუნთა და კათაკმეველთათვის განკუთვნილი სპეციალური ლოცვების კითხვას. ასეთი საზოგადო მსახურება, რომელიც სრულდებოდა დიდი მარხვის წინ იწოდებოდა „ტრიტოექსტებად“ (ე.ი. „მესამე-მეექვსეჟამი“, მსახურება, რომელიც სრულდებოდა მესამე-მეექვსეჟამს). კათაკმეველთა და მონაწულთა ლოცვები იყო ძალიან გრძელი და იკითხებოდა ხმამაღლა, რის გამოც ლიტურგია გრძელდებოდა დიდხანს. ამიტომაც მე-4 საუკუნის ეკლესიის გამოჩენილმა მოღვაწეებმა მხედველობაში მიიღეს რა ადამიანთა სისუსტე, ასევე სურდათ მიენიჭებინათ ლიტურგიისათვის ერთი სახე, შეამოკლეს ლიტურგია და მოახდინეს მისი ჩაწერა. ასეთები იყვნენ: წმიდა ბასილი დიდი, წმიდა იოანე ოქროპირი - აღმოსავლეთში, ხოლო დასავლეთში - წმინდა ამბროსი მედიოლანელი, პაპი ლევ დიდი, გრიგოლი დიდი, სირიაში და სომხეთში - წმინდა გრიგოლი განმანათლებელი. ამ წმინდა მამებმა ჭეშმარიტად შეადგინეს ლიტურგია წერილობითი სახით.

წმიდა ბასილი დიდისა და წმიდა იოანე ოქროპირის მოღვაწეობა მდგომარეობდა მანამდე არსებული ლიტურგიული ლოცვების შემოკლებაში.

წმიდა იოანე ოქროპირის მიერ შემოკლებული ლოცვები, რომელსაც სასულიერო პირი საიდუმლოდ კითხულობდა ნაწილობრივ შემდეგია: ლოცვა კათაკმეველთა, დიდი გამოსვლის წინ ორი ლოცვა მართლებისა, ლოცვა ძღვნის გადამზადებისას ტრაპეზზე, ევქარისტიული ლოცვა ცოცხლებსა და მიცვალებულებზე, მართალთა ზიარებისათვის მომზადებისათვის ლოცვა, ლოცვა მამაო ჩვენოს წინ, ლოცვა წმინდა ძღვნის ამაღლებისას და ლოცვა ზიარების შემდეგ.

რაც შეეხება წმიდა ბასილი დიდის მიერ შემოკლებულ ლიტურგიას, ჯერ ფიქრობდნენ, რომ ეს იყო ე. წ. პალესტინური ლიტურგია წმინდა

იოკობ მოციქულისა. სწავლულები ახლა ვარაუდობენ, რომ ეს იყო ანტიოქიური ტიპის ლიტურგია, კერძოდ კლიმენტის ლიტურგია, რომელიც შემორჩენილია „მოციქულთა დადგენილების“ სახელწოდებით. აი, სქემა კლიმენტის ლიტურგიისა:

1. წმიდა წერილის კითხვა.
2. ორმხრივი მისალმება სასულიერო პირისა და მრევლისა.
3. ქადაგება.
4. დიაკონის კვერექსი კათაკმეველთათვის.
5. ეპისკოპოსის კურთხევა და ლოცვა კათაკმეველთათვის.
6. დიაკონის ლოცვა არაწმიდა სულთაგან შეპყრობილთათვის.
7. ეპისკოპოსის კურთხევა და ლოცვა ემმაკეულთათვის.
8. დიაკონის კვერექსი ახალმოქცეულთათვის.
9. ეპისკოპოსის კურთხევა და ლოცვა ახალმოქცეულთათვის.
10. დიაკონის კვერექსი მონაწილთათვის.
11. ეპისკოპოსის ლოცვა მონაწილთათვის.
12. დიაკონის ლოცვა მართალთათვის.
13. ეპისკოპოსის ლოცვა მართალთათვის.
14. მლოცველთა ურთიერთმთხვევა.
15. წმიდა ძღვნის გადაბრძანება სამსხვერპლოზე.
16. ექვარისტიული ლოცვა.
17. კურთხევა მშვიდობისა.
18. დიაკონის ახალი კვერექსი.
19. ეპისკოპოსის ლოცვა მაზიარებელთათვის.
20. წმიდაა წმიდათა და ერთ არს წმინდა.
21. ზიარება.
22. დიაკონის სამადლობელი კვერექსი.
23. ეპისკოპოსის მიერ კურთხევა მლოცველებისა.
24. განტევებითი კვერექსი.

ამის მსგავსად არსებობს წმიდა იოანე ოქროპირზეც ორი მოსაზრება. ერთის მხრივ მან შეამოკლა წმიდა ბასილი დიდის ლიტურგია, მეორეს მხრივ კი - მას შეეძლო წმიდა ბასილი დიდისგან დამოუკიდებლად შეემოკლებინა რომელიღაც ანტიოქიურ-მცირეაზიური ლიტურგია (უპირველესად ექვარისტიული ლოცვები და ასევე ცოცხალთა და მოცვალებულთა ლოცვები), მაგ. თუნდაც ის კლიმენტის ლიტურგია. ამასთანავე უნდა აღინიშნოს, რომ შემოკლებისას ლიტურგიული ლოცვების წაკითხვას წმიდა ბასილი დიდისა და წმიდა იოანე

12. ქართული ლიტურგიკული მწერლობა¹

დასაწყისი ქართული ლიტურგიკული მწერლობისა. ტკპოსი და მისი სხვადასხვა რედაქცია. კანონი ან იერუსალიმის განჩინება. საბაწმიდური ტკპიკონი. ქტიტორული ტკპიკონები. აპრაკოსები. ლექციონარები.

ლიტურგიარიონები და ევქოლოგიონი. გულანი.

ძველი ქართული მწერლობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან დარგს შეადგენს ლიტურგიკული მწერლობა, რომელიც წარმოშვა ქართულად ღვთისმსახურების შესრულების აუცილებლობამ და საჭიროებამ; მაშასადამე, ის თანამედროვე ქართულ ენაზე ღვთისმსახურების დასაწყისისა. როდის დაიწყო ქართულად ღვთისმსახურების შესრულება? ქრისტიანობის შემოღებისთანავე ქართულად ღვთისმსახურებას ვერ შეასრულებდნენ, ამისათვის საჭირო იქნებოდა მომზადებული პირები და ლიტურგიკული წესების გადმოქართულება, ეს კი არც ისე მალე და ადვილად შეიქმნებოდა. ყოველ შემთხვევაში, თითქმის მთელი საუკუნე ქრისტიანობის შემოღებიდან, დაახლოებით მეხუთე საუკუნის ნახევრამდე. ქართულად ღვთისმსახურება ვერ შესრულდებოდა. თავდაპირველად, როგორც საზოგადოდ ყველგან, ისე ჩვენშიაც, საკმარისი იქნებოდა, თუ საღმრთო წერილს, ესე იგი სახარებას მაინც, წაუკითხავდნენ ხალხს ქართულად ღვთისმსახურების დროს. მეხუთე საუკუნის გასულსა და მეექვსე საუკუნის დასაწყისს ღვთისმსახურება უკვე სრულდებოდა ქართულად, ვინაიდან ჩვენ ვიცით, რომ საბა განწმედილი (გარდ. 532) თავის ანდერძში პირდაპირ ამბობს: „ივერიელებსა და ასურელებს ნება არა აქვთ ჟამისწირვა შეასრულონ თავიანთ ეკლესიაში (რომელიც საბას მონასტერში იყო); იქ მათ შეუძლიათ წართქუან ჟამნობა, შეასრულონ სამხრობა და წაიკითხონ თავიანთ ენაზე სამოციქულო და სახარება“. აქედან ჩანს, რომ ამ დროს ქართველებს თავიანთ ენაზე ჰქონიათ არა მარტო სამოციქულო და სახარება, არამედ ჟამნობა, სამხრობა და ჟამისწირვაც. მეექვსე საუკუნის გასულს, კირიონ კლათოლიკოსის დროს, როგორც ჩანს სომეხ-ქართველთა იერარქიების ურთიერთშორის მიწერ-მოწერიდან ეკლესიური ცილობა-კამათის გამო, საქართველოს ეკლესიის 35 ეპარქიაში ღვთისმსახურება, გარდა ერთისა - ცურტავისა, ყველაში ქართულად სრულდებოდა. დროთა განმავლობაში ღვთისმსახურება შეიქმნა უმთავრეს ფაქტორად საქართველოს განაპირა პროვინციების

¹ კორნელი კეკელიძე. ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. 1. თბილისი 1980

გაქართულებისა და მათში ქართული სახელმწიფოებრიობის დამყარება-განმტკიცებისა. ასე რომ, ამ თვალსაზრისით, მართალი იყო გრიგოლ ხანძთელის ბიოგრაფი, გიორგი მერჩულე, როდესაც ამბობდა: „ქართლად ფრიადი ქუეყანად აღირიცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეიწირვის და ლოცვად ყოველი აღესრულების, ხოლო კვრიელედსონი ბერძნულად ითქუმის, რომელ არს ქართულად „უფალო წყალობა ყავ“ გინათუ „უფალო შეგვწყალებ“.²

ეკლესიამ თავიდანვე ყურადღება მიაქცია ღვთისმსახურებაში თვითნებობის აღაგმვას, მან შექმნა გარკვეული და ყველასათვის სავალდებულო წესი ღვთისმსახურებისა. ამ „წესს“ ბერძნულად ჰქვია „ტიპოს“ - Типоѡ, რაც „სახეს, ხატს მაგალითს“ ნიშნავს. ეკლესიაში ცნობილია შემდეგი ამგვარი ტვპოსი ან წესი: „სამრევლო ან მსოფლიო და სამონასტრო. თავის მხრივ ცნობილია ორნაირი სამრევლო ტვპოსი: იერუსალიმისა ან ქრისტეს საფლავისა და კონსტანტინოპოლისა, – აიასოფიის ან დიდი ეკლესიისა. სამონასტრო ტვპოსი სამი ვიცით: პალესტინაში - საბაწმიდისა, კონსტანტინოპოლში - სტოდისა მონასტრისა და ათონზე - მთაწმიდისა. ის წიგნი, რომელშიაც ჩაწერილი იყო ეს საზოგადო წესი ღვთისმსახურებისა ან ტვპოსი, ცნობილია სალიტურგიკო მწერლობაში „ტვპიკონის“ სახელით. ტვპიკონი ითვლება ღვთისმსახურების რეგულატორად, მისი საერთო სულისა და მიმართულების გამომატველად. ეს არის ერთგვარი წესდგება, ყველა მღვდელმსახურისათვის სახელმძღვანელო. ღვთისმსახურების ისტორიაში ამა თუ იმ ტვპიკონის არსებობა მაჩვენებელია იმისა, თუ რომელი ეკლესიის ან მონასტრის პრაქტიკას უერთდება ესა თუ ის ერი. საქართველოს ეკლესია მეათე საუკუნემდე უმთავრესად პალესტინის ლიტურგიკულ პრაქტიკასთან იყო დაკავშირებული. ამიტომ ამ დროს მას ღვთისმსახურებაში პალესტინის ტვპიკონი უნდა ჰქონოდა ხმარებაში. მართლაც, ეს აპრიორული მოსაზრება გამართლდა ამ რამდენიმე ხნის წინათ, როდესაც აღმოჩნდა ეგრეთ წოდებული „განჩინება და განწესება მოძღუართა მიერ მართლმორწმუნეთად, რომელსა ჰყოფენ იერუსალჴმს“.³ ეს არის მთელი თხზულება, რომელიც შეიცავს ქრისტეს საფლავზე შემუშავებულ იერუსალიმის რედაქციის ტვპიკონს, „კანონად“ სახელოდებულს.⁴ ჩვენი აზრით, ამ კანონში შენახულა ქრისტეს საფლავის

2 ნ. მარის გამოცემა, გვ. მთ, თავი მე, სტ. 5 დ8

3 К. Кекелидзе, Иерусалимский Канонарь VII века, Грузинская версия. Тбилиси, 1912г.

4 სინას მთის მეათე საუკუნის სამონასტრო კატალოგის «ერთი დიდი კანონი» (Прод.В.

ტკპიკონი მეშვიდე საუკუნის რედაქციისა, რომელიც ქართულად უნდა იყოს ნათარგმნი, როგორც ამას ადასტურებს ახლად აღმოჩენილი პალიმფსესტური ფრაგმენტიც მისი⁵, არაუგვიანეს მერვე საუკუნისა. თხზულება ნათარგმნია ბერძნული ენიდან, მისი მთავარი ფუძე მეხუთე საუკუნეს უნდა ეკუთვნოდეს, როგორც ამაში გვარწმუნებს ჩვენ სომხური ლექციონარები, რომელთა ერთი რედაქცია გამოსცა 1905 წელს ინგლისელმა არმენისტმა ფ. კონიბერმა⁶. ამ ლექციონარებში იგივე დღესასწაულები და ხსენებანია, აგრეთვე იგივე სისტემა „საკითხავებისა“ რაც ჩვენს კანონში. ყოველივე ეს იმის მაჩვენებელია, რომ თავდაპირველად როგორც სომხები, ისე ქართველები, ხელმძღვანელობდნენ იერუსალიმის ან ქრისტეს საფლავის „კანონით“, ესე იგი ტკპიკონით, რომელიც მერე სომხებსაც შეუფარდებიათ თავიანთი ეკლესიისა საჭიროებისათვის და ქართველებსაც. „იერუსალიმის კანონი“ ჩვენში ხმარებაში იყო მათე საუკუნის დამლევამდე.⁷

როდესაც ათონზე ფეხი მოიკიდეს ქართველებმა, მათ თარგმნეს ახალი რედაქცია ტკპიკონისა, ეგრეთწოდებული აიასოფიის ან კონსტანტინოპოლის „დიდი ეკლესიის“ ტკპიკონი, რომელმაც ფეხი მოიდგა ჩვენში და „იერუსალიმის კანონი“ თანდათან განდევნა პრაქტიკიდან. აიასოფიის ტკპიკონი, რომელსაც ქართულად „სვნაქსარს“ (Sinaxarion) უწოდებდნენ, შემოკლებული რედაქციით⁸ თარგმნა ექვთიმე ათონელმა.⁹ ვინაიდან ექვთიმეს მიერ ნათარგმნი „მცირე სვნაქსარი“ იმდროინდელ რთულ ლიტურგიკულ მოთხოვნილებას მთლიანად ვერ აკმაყოფილებდა, გიორგი მთაწმიდელმა გადმოთარგმნა „დიდი სვნაქსარი“, ესე იგი მთლიანი, სრული რედაქცია აიასოფიის ტკპიკონისა,

бенешевич, Грузинский великий Номоканон, «Христ. Восток», т. II, стр. 350) აღნიშნავს არა «დიდ ნომოკანონს» ან რჯულისკანონს, არამედ მთლიან წიგნს დასახელებული იერუსალიმის კანონისას; საქმე ისაა, რომ არსებობდა მეორე, «მოკლე» ან მცირე კანონი» (იმავე სინას მთაზე, ზ 37; პროფ. ალ. ცაგარელის აღწერილობით № 30), რომელიც შეიცავდა ამ ტკპიკონს არა მთლიანად, არამედ ნაწილობრივ; სახელდობრ: განგებას შობისას. ნათლისღებისას, ბზობისას, ვნების კვირიაკისას და აღდგომისას (გამოცემულია აკად. ი. ჯავახიშვილის მიერ: «სინის მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა», გვ. 83 –101). შეად. კ. კეკელიძე «მცირე კანონი იოანე ზოსიმესი, ეტიუდები III, 127 - 133.

5 ა. შანიძე, ჰაემეტი ტექსტები და მათი მნიშვნელობა ქართული ენის ისტორიისათვის, «თბილ. უნივერ. მოამბე», III, 363 - 365, 358.

6 «Rituale Armenorum», Oxford, p. 507 დ532. დ2.

7 მისი კვალი გვაქვს აგრეთვე XI საუკუნის დამდეგის კალენდარში, რომელიც გამოსცა D-r H. Goussen-მა: «Über georgische Drucke und Handschriften, die Festordnung und den Heiligenkalender des altchristlichen Jerusalems betreffend», 1923

8 «სვნაქსარი საწელიწადოი უმცროსი», ათონის კრებული», გვ. 28.

9 К. кекелидзе, Иерусалимский Канонарь VII в., стр. 297 -310.

რომელშიაც შეტანილია ელემენტები სტოდიელთა სავანისა¹⁰ და ათონის მონასტერთა ლიტურგიკული პრაქტიკისა.¹¹ ეს ტკპიკონი ერთადერთი იყო, რომელიც განაგებდა ქართულ საღვთისმსახურო პრაქტიკის მეთორმეტე საუკუნემდე, თუმცა საბოლოოდ განდევნილ იქნა მხოლოდ XIV-XV საუკუნეში.

მეთორმეტე საუკუნის პირველ მეოთხედში დავით აღმაშენებლის დროს, ჩვენში შემოსულა ახალი რედაქცია ტკპიკონისა, ეგრეთ წოდებული „საბაწმიდური“, - პალესტინა. ეს ტკპიკონი პირველად შემოუღიათ შიომღვიმის ლავრაში სვიმეონ საკვირველთმოქმედის მონასტრიდან (ანტიოქიის მახლობლად) დავით აღმაშენებლის თანამედროვე და დაახლოებულ ბერებს არსენისა და იოანეს.¹² ყოველ შემთხვევაში, თამარ მეფის დროს ამ ტკპიკონით ხელმძღვანელობდნენ არათუ სამრევლო ეკლესიებსა და მონასტრებში, მეფის კარის ეკლესიაშიც კი; ამაში გვაწმუნებს მემატეანეს შემდეგი სიტყვები: „საეკლესიო ლოცვა და წესი ლოცვისა დაუკლებლად აღესრულებოდის [ვითარცა] ტკპიკონი მოასწავებდა - განწესებაჲ პალესტინის მონასტრისაჲ, - ყოველი სრულიად“.¹³ თავდაპირველად ჩვენში შემოვიდა „სვიმეონწმიდის“ რედაქცია პალესტინის ან საბაწმიდის ტკპიკონისა, რომელშიაც შემდეგ ადგილი მოიპოვა ათონის მონასტერთა ლიტურგიკული პრაქტიკის ელემენტებმა, ასე რომ საბოლოოდ ჩვენში დამყარდა „მთაწმიდის“ რედაქცია აღნიშნული ტკპიკონისა.¹⁴ ეს რედაქცია პალესტინის

10 ჩვენში სცოადნიათ საგანგებო «ტკპიკონი, რომელ არს სჯნაქსარი სტოდიელთა მონასტრისაჲ, რომელი იწყების თუშსა სეკდენბერსა და აღესრულების განსრულებასა აგვსტოსისა თთვსასა». ის შენახულია XV საუკუნის პერგამენტის ხელნაწერში № 655. რომელიც ქუთაისის მუზეუმში ინახება. თუმცა, შინაარსის მიხედვით ის შეიცავს სტოდიელთა ტიპიკონის სვინაქსარულ ნაწილს და არა ტიპიკარულს.

11 კ. კეკელიძე, *Грузинские литургические памятники в отечественных книгохранилищах и их научное значение*, стр. 228 -366, 483 -500.

12 Ф Жордания, *Завещание царя давида возобновителя, данное Шиомгвимской лавре в 1123 году*, стр. 10 -11, Тифлис, 1895 г. საბაწმიდური ტკპიკონი განვითარდა იმ სამონასტრო წესის ნიადაგზე, რომელიც განუჩინა საბამ თავის ლავრას. ეს სამონასტრო წესი, თუ უფრო ადრე არა, მეცხრე საუკუნეში უკვე იყო ცნობილი ჩვენში. გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებიდან ჩვენ ვგებულობთ, რომ მან «იერუსალემს წარმავალი ვინმე პოვა მეგობარი თჳსი და მას დაჰვედრა საბაწმიდისა დაწერად და წარმოცემად». როდესაც გრიგოლი საბერძნეთიდან დაბრუნდა, «მაშინ იერუსალემით მოიწვია კაცი, რომელმაც მოართუა საბაწმიდისა განგებაჲ დაწერილი» (წ. მარის გამოცემა, გვ. ით დ კ). ამ წესდების საფუძველზე გრიგოლმა, როგორც ამბობს მისი ბიოგრაფი, «განაწესა წესი თჳსისა ეკლესიისა და მონასტრისაჲ». უნდა ვიფიქროთ, ეს «წესი» შეუმჩნეველი არ დარჩებოდათ ჩვენში და, ყოველ შემთხვევაში, ტაო-კლარჯეთში სხვა მონასტრებიც მიიღებდნენ მას სახელმძღვანელოდ

13 ქართლის ცხოვრება, მარიამ დედოფლის ვარიანტი, გვ. 580

14 К. кекелидзе, *Грузинские литургические памятники*, стр. 313 -347, 506 - 511

ტვპიკონისა უცვლელად იყო ჩვენში მეთვრამეტე საუკუნის ნახევრამდე, როდესაც ის შეუსწორებია სლავური ტვპიკონის მიხედვით ანტონ კათოლიკოსს რუსეთში ყოფნისას; ამით დამთავრდა ჩვენში ტვპიკონის ისტორია და ევოლუცია.

საქრისტიანო ქვეყნებში ხშირად ხდებოდა ხოლმე, რომ დიდგვაროვანი და შეძლებული მორწმუნენი მთელ თავის ქონებას ახმარდნენ მონასტრის აშენებასა და გამშვენებას, რომელიც ისინი განსაზღვრული სამონასტრო წესსა და კანონს უჩენდნენ. ისიც ხდებოდა, რომ ცხოვრებამოზეზრებულნი, თვითონაც იღებდნენ ბერობას და მათ მონასტერში აფარებდნენ თავს. ამ მოვლენამ საფუძველი ჩაუყარა ეგრეთ წოდებულ „კტიტორულ“ მონასტრებს, რომელთა რიცხვი განსაკუთრებით მეცხრე საუკუნიდან მატულობს. მათ საქართველოშიც ჰქონდათ ადგილი, რაც, სხვათა შორის, ილარიონ ქართველის ცხოვრებაში, სადაც მისი მშობლები ცხოვრობდნენ, მამამ „შეუქმნა მას მონასტერი და შეკრბეს მუნ ძმანი რიცხვთ ვითარ ათექუსმეტნი ოდენ“.¹⁵ მერე, დაბრუნდა თუ არა ის იერუსალიმიდან, დაქვრივებული დედისა და დისთვის „აღაშენა მონასტერი დედათათჳს მოწესეთა ადგილსა კეთილსა და შეუნიერსა და შეწირნა სოფელნი რავდენიმე, ვითარ შემძლებელ იყო, და განუწესა წესი და კანონი, ვითა ჯერ არს მონასტერსა შინა ყოფად, ლოცვისა და მარხვისა და ყოვლისავე წესიერად ქცევისად.“¹⁶ და კვალად აღაშენა სხუად მონასტერი მამათათჳს და შეკრიბა მას შინა ძმანი ვითარ სამოცდაათექუსმეტნი... და განუწესა მათცა წესი და კანონი, სიმეცხისა მათისა შემსგავსებული, და აღუშენა ეკლესია და შეამკო ყოველითავე სამკაულითა და მოუგნნა წმიდანი წიგნნი და დასხნა მას შინა და შეწირნა სოფელნი, რომელნი დაშთომილ იყვნეს მამულისაგან თჳსისა“.¹⁷ კტიტორები იმ წესს, რომელსაც ისინი „განუჩენდნენ“ თავიანთ მონასტერს, დასწერდნენ ხოლმე და ამნაირად წარმოიშვა მრავალი კტიტორული ტვპიკონი. უექველია, კტიტორული ტვპიკონები ჩვენშიაც იქნებოდა, თუმცა, სამწუხაროდ, შენახულა ცოტა. გრიგოლ ხანძთელმა მის მიერ აშენებულ მონასტრებს მისცა თავისი წესი, რომლიდან მის ბიოგრაფიაში მხოლოდ ექსცერპტებია მოყვანილი.¹⁸ კტიტორული ტვპიკონი მისცა თავდაპირველად ექვთიმე ათონელმა

15 «ათონის კრებული», გვ. 71.

16 იქვე, გვ. 78.

17 იქვე, გვ. 78 -79

18 ნ. მარის გამოცემა, გვ. კა; К. Кекелидзе, Литургические грузин. памятники, стр. 477, прим. 13.

ივერიის მონასტერს.¹⁹ ეს ტკვიკონი, რომელიც რეგლამენტაციას უკეთებს ბერმონაზონთა შინაურ სამონასტრო ცხოვრებას, შედგენილია საერთო სამონასტრო და უფრო კი მთაწმიდელთა პრაქტიკის მიხედვით. კტიტორული ხასიათის ტკვიკონს წარმოადგენს „ანდერძი დავით აღმაშენებელისა“, რომელიც მას მიუცია შიომღვიმის ლავრისათვის სიკვდილის წინ²⁰ და რომელშიაც გარკვეულია შინაური წესწყობილება აღნიშნული ლავრისა და მისი დამოკიდებულება მეფე-კათოლიკოსთან. კტიტორული ტკვიკონი მიუცია 1084 წელს გრიგოლ ბაკურიანის ძეს მის მიერ აშენებული პეტრიწონის მონასტრისათვის. ეს ტკვიკონი, რომელიც დაწერილი ყოფილა ქართულ და ბერძნულ ენაზე (ამდენ ხანს ცნობილი იყო მხოლოდ ბერძნული ტექსტი)²¹, შედგენილი ვინმე „ყოვლადწმიდის“ მიერ აშენებულ მონასტრის ტკვიკონის მიხედვით. ის ითვალისწინებს მონასტრის აშენების ისტორიას, მის შინაურ წესებს, ბერმონაზონთა ყოფაცხოვრებას და მონასტერთან არსებული სემინარიის ორგანიზაციას. ტკვიკონი მეტად საყურადღებოა, სხვათა შორის, ქართველთა საზღვარგარეთული სამონასტრო კოლონიზაციის დასახასიათებლად.

თითქმის იმავე დროს, მეთორმეტე საუკუნის გასულს და მეცამეტის დამდეგს, 1204-1234 წლებში, დაწერილია კიდევ ერთი კტიტორული ტკვიკონი, სახელდობრ: „განგება ვაჰანის ქვაბთა მონასტრისა“ ასპინძის რაიონში, ვარძიის ცოტა ქვემოთ, მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე²², რომელიც მიუცია ვინმე მხარგრძელს „თჳსის მონასტრისათვის“, სახელდობრ ვაჰანის ქვაბთა წმიდა გიორგისათვის. სამწუხაროდ, ძეგლი მეტად დაზიანებულია, მაგრამ ისიც, რაც დარჩენილა მისგან, მეტად საყურადღებო და დამახასიათებელია ქართული კტიტორული ტკვიკონებისა და სამონასტრო ცხოვრებისათვის.

ღვთისმსახურება, რომელსაც წესს უჩენს ტკვიკონი, სამი უმთავრესი ელემენტისაგან შედგება: საკითხავები საღმრთო წერილიდან, ლოცვები, რომელთაც წარმოთქვამს მღვდელმსახური, მკითხველი ან მორწმუნე, და საგალობელი ჰიმნები. საღვთისმსახურო წიგნებიც ამისდა მიხედვით სამ უმთავრეს დარგად იყოფა და თითოეულ დარგს რამდენიმე

19 «ათონის კრებული», გვ. 35 -52.

20 Ф Жордания, Завещание Давида Возобновителя, данное Шиомгвимской лавре в 1123 году, Тбилиси, 1895 г.; მისივე, ისტორიული საბუთები შიომღვიმის მონასტრისა, გვ. 14 -19.

21 Louis Petit: «Византийский временник», т. XI, 1904 г. ახლახან აღმოჩნდა ქართული ტექსტიც, რომელიც გამოსცა მ. თარხნიშვილმა: Typikon Gregoru Pakuriani, Lovanii, 1954.

22 თ. ჟორდანია, ისტორიული საბუთები შიომღვიმის მონასტრისა და ძეგლი ვაჰანის ქვაბთა, გვ. 8 -44. ვაჰანის ქვაბთა განგება, გამოც. ლ. მუსხელიშვილისა, გვ. 9 -11, 11 -16.

სხვადასხვა წიგნი ამოსწურავს. საღმრთო წერილიდან ღვთისმსახურების შესრულებისას კითხულობენ ახალი აღთქმიდან - სახარებასა და სამოციქულოს, ხოლო ძველი აღთქმიდან - პროფიტოლოგიონს ან პარემიონს, რომელიც შეიცავს სხვადასხვა წიგნიდან, უფრო კი წინასწარმეტყველებიდან, ამოკრებილ ადგილებს. განსაკუთრებულ ხმარებაშია აგრეთვე დავითნი, ან ფსალმუნთა კრებული. საეკლესიო პრაქტიკამ ღვთისმსახურებისას საჭირო ახალი აღთქმის ბიბლიური ტექსტებისათვის ცალკე კრებული შეიმუშავა, ეგრეთ წოდებული აპრაკოსები²³, სადაც საეკლესიო წელიწადის წესით მოყვანილია სახარებიდან და სამოციქულოდან მხოლოდ ის საკითხავები, რომელნიც ღვთისმსახურებისას იხმარება, მათე საუკუნემდე ჩვენ ვერ ვხვდებით განცალკევებულ „აპრაკოსებსა“ და „პროფიტოლოგიონებს, მათ მაგიერ გვაქვს ეგრეთ წოდებული ლექციონარები, რომელშიაც თითოეული კვირიაკისა ან დღისა და დღესასწაულისათვის მოყვანილია „საკითხავი“ სახარება-სამოციქულოსა და საწინასწარმეტყველოსაგან. ასეთ ლექციონარს წარმოადგენს, სხვათა შორის, იერუსალიმის რედაქციის ის კანონიც, რომლის შესახებ ჩვენ ლაპარაკი გვქონდა ზემოთ. არაიშვიათ და თვით სახარება-სამოციქულოს ხელნაწერთა არშიებზე აღვნიშნავდნენ, როდის იკითხება ესა თუ ის ადგილი, როგორც, მაგალითად, ეს ჩაუდენია შატბერდის, ან ადიშის სახარების გადამწერს. უფრო ხშირად კი ხელნაწერდა ბოლოში მოათავსებდნენ ეგრეთ წოდებულ „სადიებელს“ საკითხავებისას, რომელშიაც ყოველი კვირიაკისა, დღისა თუ დღესასწაულისა და კერძო შემთხვევებისათვის აღნიშნულია ხოლმე „დასაწყისი“ ამა თუ იმ საკითხავებისა. ასეთი „სადიებელნი“ მნიშვნელოვანია ჩვენთვის, ვინაიდან ისინი გვიჩვენებენ - რომელ პრაქტიკასა და ტრადიციას იცავდნენ ამა თუ იმ შემთხვევაში საქართველოში. მნიშვნელოვან ეკლესიებსა და ადგილებს ჰქონდათ თავიანთი საკუთარი სისტემა საკითხავებისა და, მამასადამე,

23 «აპრაკოსი» ბერძნული სიტყვაა, მაგრამ, როგორც ტერმინი, ბერძნებისაგან არ მომდინარეობს, წარმოდგება სიტყვისაგან (ბერძნული) აქედან (ბერძნული) - «საქმე მოციქულთა»; *genetivus* ამ სიტყვის უარყოფითი ნაწილის (-ს მიმატებით მოგვეცემს (ბერძნული), რაც იმის მაჩვენებელია, რომ წიგნი, რომელსაც ეს სახელი აქვს, არ არის (ბერძნული)-ი, საქმე მოციქულთა, არამედ სხვა, კონკრეტულად დ სახარება. მართლაც, აპრაკოსებად უფრო სახარებები იწოდება. ასეთი ტერმინი სლავურ ნიადაგზე უნდა შეთხზულიყო (проф. Б. Глубоковский, Греческий рукописный Евангелистарий из собрания И. Троицкого «Христиан. Чтение», за 1897 г., т.ССIV, часть I, стр. 29, примеч. 12). ქართულად «აპრაკოსი» არ იხმარება, ამის შესატყვისად ჩვენებს უხმარიათ «სახარება საწელიწდო გამოკრებული» ან «სამოციქულო გამოკრებული».

„საძიებელისაც“. ცნობილია, მაგალითად, საბაწმიდის, იერუსალიმის, სინას მთისა და საბერძნეთის ან სოფიაწმიდის სისტემა. ჩვენამდე შენახულ „საძიებელთა“ ხელნაწერების მიხედვით ირკვევა, რომ ჩვენ გვქონია პირველ პერიოდში „საბაწმიდის“ და „სინას მთის“ სისტემა, უკანასკნელი გადაუწერია 978 წელს იოანე-ზოსიმეს²⁴. გვქონია აგრეთვე იერუსალიმის, ან წმიდა საფლავის სისტემა, რომელიც მოთავსებულია ზემოგანხილულ „კანონში“. მეთერთმეტე საუკუნეში ეს სისტემა იმდენად გამოსულა ხმარებიდან და იმდენად დავიწყებულა, რომ ქართველებს აღარ ახსოვთ მისი იერუსალიმისაგან წარმომდინარეობა და მას უკვე „ქართულ კანონს“ უწოდებენ სხვა სისტემებისაგან გასარჩევად. მაგალითად, 1048 წელს გადაწერილ სახასრებას დართული აქვს „საძიებელი“, რომლის შესახებ გადამწერი თუ რედაქტორი შენიშნავს: „ესე წესი და განგებაი საბაწმიდისად არს ბერძნული, ვის ქართული უნდეს, კანონსა მიუდგეს და მისგან ისწავე; რომელ დედასა ეწერა, მე იგი დამიწერია, წმიდად და ჭეშმარიტი წესი საბაწმიდისად“²⁵. როგორც ვხედავთ, „ქართულს“ ან იერუსალიმის „კანონს“ ის უპირისპირებს საბაწმიდისას.

ასეთივე განსაკუთრებული სისტემა „საკითხავებისა“ მიღებული იყო დავითნშიც. დავითნი შედგება 150 ფსალმუნისაგან, რომლებიც იყოფა 20 ნაწილად. ამ ნაწილთ ეწოდება „კანონი“; თითოეული „კანონი“ იყოფა სამ ნაწილად, რომელთაც „დიდება“ ეწოდება. როგორც სახარება-სამოციქულოსი, ისე ფსალმუნების კითხვის წესიც შემუშავებული იყო ეკლესიაში და, მამასადამე, იმათთვისაც ადგენდნენ ხოლმე „საძიებელს“. ასეთი „საძიებელი“ ყოფილა საბაწმიდური, ბერძნული, იერუსალიმური და ქართული. ეს, სხვათა შორის, ჩანს 904 წლის დავითნიდან²⁶, სადაც ვკითხულობთ: „ხოლო განყოფად კანონთად სამად გალობასა შინა, სადა დიდებად ითქუმის, ესრჳთ ცან, ვითარ ქართველნი განჰყოფენ; სადა წერილ იყოს ესე ვითარმედ თაყუანისცემად, ცანლა მუნ დიდებად ითქუმის და მუნვე წილთლითა წილქანი ზის. და ესე ფსალმუნთად, ხოლო კანონთა თავი თვთ საცნაურ არს და თანავე ჩამოწერილ არს. ხოლო ვითარ ბერძნულნი და იერუსალიმელნი განჰყოფენ, ესრჳთ იხილე და ცან: სადა ჰყოფენ თავსა კანონთასა, წილთლითა ზის თავი და სადა ფსალმუნთა დიდებასა ჰყოფენ. და არიან რომელნიმე ერთგვრად და სწორად

---

24 Н. Марр, Предварительный отчет, стр. 26 -27.

25 К. Зекелидзе, Иерусалимский Канонарь, стр. 37.

26 А 38.

იწრუსალიმელთაჲ და ქართველთაჲ კანონიცა და ფსალმუნიცა²⁷. ექვს გარეშეა, რომ აქ, თუმცა ლაპარაკია „იერუსალიმელთა“ და „ქართველთა“ განყოფის შესახებ ცალ-ცალკე, მაგრამ ერთი და გივე წესი იგულისხმება: ქართველთა „განყოფილება“ იგივე იერუსალიმელთა განყოფილებაა“ არს.

მეორე დარგი საღვთისმახურო წიგნებისა, რომელნიც შეიცავენ სხვადასხვა ლოცვას, ბერძნულად ცნობილია როგორც Eucologio, ესე იგი ლოცვანი. ამ სახელით აღინიშნება განსაკუთრებით ორი წიგნი: ერთში მოთავსებულია წირვის წესი, ხოლო მეორეში - ადამიანის ცხოვრებაში სხვადასხვა შემთხვევის გამო წარმოსათქმელი ლოცვები, როგორც, მაგ., ნათლისღებისას, ჯვრისწერისას, დასაფლავებისას და სხვ. იმ წიგნს, რომელშიაც წირვის წესია მოთავსებული ეწოდება ბერძნულად Litourgiarion, ხოლო ქართულად კონდაკი ან ჟამისწირვა. სახელწოდება კონდაკი წარმოდგა თვით ამ წიგნთა ფორმისაგან: ძველად წირვის წესს წერდნენ ხოლმე მომეტებულ ნაწილად გრძელ, ერთიმეორეზე გადაკერებულ, ეტრატის ვიწრო ფურცლებზე; ეს ფურცლები დახვეული იყო ჯოხზე, რომელსაც თავი დამრგვალებული ჰქონდა ლურსმნის მსგავსად. ამ ხვეულს ან გრავილის ბერძნულად ერქვა Ελιταριον, ხოლო ქართულად კონდაკი, ვინაიდან იმ მოკლე ლურსმნისებურ ჯოხს ბერძნულად kontoჯ-ს ეძახდნენ, აქედან წარმოდგა kondakion, მაშასადამე, კონდაკიც ბერძნული სიტყვაა. ჟამისწირვა სპეციალური ქართული ტექნიკური ტერმინია, რომელიც აღნიშნავს წმინდა მსხვერპლის ან ევქარისტიის შეწირვას განსაზღვრულ ჟამსა და დროს. ვინაიდან ის მღვდელმოქმედება, რომელსაც ჩვენ წირვას ვეძახით, უმთავრესად ევქარისტიის შეწირვას წარმოადგენს, ასეთი სახელი ადგილი გასაგებია. ისტორია ქართულ ენაზე „კონდაკის“ თარგმნისა არის ისტორია იმისა, თუ რა და რა რედაქციის წირვის წესი იყო ქართულად ხმარებაში. ცნობილია რამდენიმე რედაქცია წირვის წესისა: მოციქულთა ლიტურგია, უფრო იაკობის, მარკოზისა და პეტრესი, და კონსტანტინოპოლური ლიტურგია: ბასილი დიდისა, იოანე ოქროპირისა და პირველშეწირული (დიდმარხვისა). რომელიც რედაქცია იყო ჩვენში მიღებული? საერთოდ აღმოსავლეთში მიღებული იყო და გავრცელებული, თითქმის მეთორმეტე საუკუნემდე, მოციქულთა ლიტურგიები, განსაკუთრებით იაკობისა, ხოლო ბიზანტიაში კონსტანტინოპოლის რაიონში - ბასილი დიდისა და ოქროპირისა. ჩვენში ძველადვე ორივე რედაქცია იყო

27 მ. ჯავახიშვილი, ქართული მწერლობა, I, 190 -191.

თარგმნილი, ეს, სხვათა შორის, ჩანს ექვთიმე ათონელის პასუხიდან გიორგი ჭყონდიდელის მიმართ. გიორგის შეკითხვაზე - „რად არს ჟამის წირვად იაკობისი, ჭეშმარიტ არს ანუ არა“? - ექვთიმე უპასუხებს: „წმიდისა იაკობის ჟამისწირვად უეჭველად ჭეშმარიტი არს და პირველად იგი იყო ეკლესიათა შინა საბერძნეთისათა და ჩუენთა. ხოლო ოდეს წმიდამან ბასილი და ნეტარმან იოანე ოქროპირმან ჟამისწირვანი გამოთქუნეს, სიმოკლისათჳს ერმან იგი აღირჩია და წმიდისა იაკობისი მივიწყდა და ყოველნი ოქროპირისასა სწირავენ და დიდთა მარხვათა ბასილისასა, და ოდესაც ვის უნდეს, ყოვლადვე კეთილ არს იაკობისი და პეტრესიცა“²⁸. ამ სიტყვებიდან ჩანს, რომ მეათე საუკუნის გასულს საქართველოში ორივე რედაქციის ლიტურგიები ყოფილა, მაშთი ერთგვარი მეტოქეობა დაწყებულა, ასე რომ საჭირო გამხდარა ავტორიტეტული განმარტება მათი კანონიერებისა. ვინაიდან მეათე საუკუნემდე ჩვენი ეკლესია უმთავრესად აღმოსავლეთის საეკლესიო ტრადიციებს იზიარებდა, იქ კი იაკობის ლიტურგია იყო ხმარებაში, ჩვენშიაც, ეჭვი არაა, ეს ლიტურგია იქნებოდა მიღებული. მართლაც, მეათე საუკუნეზე ადრე ჩვენში არ დარჩენილა კონსტანტინოპოლის რედაქციის ლიტურგიები, იაკობის კი შენახულა. დღეს ცნობილია იაკობის ჟამისწირვის რამდენიმე რედაქცია.

იაკობის ჟამისწირვა, როგორც ცნობილია, საუკუნეთა განმავლობაში თანდათან იცვლიდა ხოლმე სახეს: იმაში შეჰქონდათ ახალი ლოცვები, ძველებიდან ზოგიერთს აგდებდნენ ხოლმე, რიგი და თანმიმდევრობა ლოცვებისა იცვლებოდა, ტექსტში შეჰქონდათ სხვადასხვა ხასიათის „განგებანი“ და ა.შ.²⁹ ამ პროცესს, ჩანს, თვალყურს ადევნებდნენ ჩვენშიაც და ამიტომ არის, რომ ქართულ ხელნაწერებში შენახულა ოთხი სხვადასხვა რედაქცია იაკობის ჟამისწირვისა. ერთ-ერთი რედაქციის გადამწერელი, იოანე-ზოსიმე, ამბობს: „ამის ჟამისწირვისა დედასა მრავალი განგებად და ლოცვები და სიტყუები აკლდა თავითგან ვიდრე დასასრულამდე ვითა მე ვიცოდე მოძღუართაგან და ჩემთა ჟამისწირვათა შინა ეწერა, და ვერ დიად ჩემისა გულისაჲ იყო; ხოლო ვინ მაწერიებდა, მევედრებოდა ფრიად, რადთა რად მაგას შინა სწერია, იგიაჲ ოდენ დამიწერეო. აწ იგიაჲ ოდენ დამიჩხრეკია“³⁰. აქედანაც ჩანს, რომ ამ ჟამის წირვას ჩვენშიაც არაერთი ცვლილება განუცდია. იმ ოთხ რედაქციათაგან, რომელნიც ზემოთ აღვნიშნეთ, ერთია გრაცის უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკის

28 К. Кекелидзе, древне-Грузинский Архieroатикон, стр. VI - VII.

29] Проф. А. Петровский, апостольские литургии древней церкви, стр. 25 - 78, 1897 г.

30 შანიძე ა. ქართული ხელნაწერები გრაცში, თბილ. უნტ-ის მოამბე, IX, 345 - 347, 1929

(გამოტანილია სინას მთიდან) და გამოცემულია მ. თარხნიშვილის მიერ.³¹ ის დამზადებულია იოანე ზოსიმეს მიერ (985 წელს, როგორც თვითონ უჩვენებს), რომელიც აქ მოხსენებულია არა მარტო ცოცხლებში (გვ. 18, თარხნიშვილი), არამედ რატომღაც მიცვალებულთა შორისაც (იქვე, გვ. 21). მეორე რედაქცია, აგრეთვე მეათე საუკუნისა, მოთავსებულია სინას მთის ხელნაწერში³². მესამე რედაქცია, გამოცემული ჩვენ მიერ, მოგებულია კათოლიკოზის სვიმეონის მიერ მეთერთმეტე საუკუნის დამდეგს³³. მეოთხე რედაქცია შენახულია ვატიკანის ბიბლიოთეკის XIII-XIV საუკუნის ერთ ხელნაწერში და გამოცემულია მ. თარხნიშვილისავე მიერ³⁴. ამ რედაქციის დედანი, თუ მხედველობაში მივიღებთ აქ ჩამოთვლილ ანტიოქიისა და იერუსალიმის პატრიარქებს, მეცხრე საუკუნეს უნდა ეკუთვნოდეს. ბერძნული დედანი ყველა რედაქციების ჩამოყალიბებულია მეექვსე მსოფლიო კრების შემდეგ მეშვიდემდე.

იმავე დროს, რა დროსაც იაკობის ლიტურგია უთარგმნიათ, ნათარგმნი უნდა იყოს, ენის მიხედვით, პეტრე მოციქულის ლიტურგიაც, რომლის ორი, ერთი და იმავე რედაქციის ცალი შენახულა ჩვენამდე, ერთი მათგანი, ვატიკანის ბიბლიოთეკის XIII-XIV საუკუნის ხელნაწერში შენახული, გამოცემული მ. თარხნიშვილის მიერ³⁵, ხოლო მეორე, ჩვენ მიერ გამოცემული რუსულ ენაზე³⁶, შენახულა მეთვრამეტე საუკუნის დამდეგის ხელნაწერში A 81; ის გადმოწერილი ყოფილა, როგორც ანდერძიდან ჩანს, კათოლიკოზის დომენტის (1705-1729) ბრძანებით ძველი ნუსხიდან. იყო თუ არა ის ჩვენში ხმარებული, დანამდვილებით თქმა არ შეგვიძლია; თუ ექვთიმე ათონელის პასუხს დავეყრდნობით, შეიძლება ითქვას, რომ იყო³⁷.

31 *Liturgia Ibericae Antiquiores (Corpus scriptorum christianorum Orientalium, Volo 122, Iberica, Series I - Tomus I (ქართული ტექსტი), Volum. 123, ლათინური თარგმანი, ავტორი რატომღაც ა. შინიძის ზემონაჩვენებ შრომას აქ არ ასახელებს.*

32 Mapp H. , *Описание Грузинских рукописей Синайского монастыря*, стр. 77 -79, № 53. ეს ხელნაწერი, რომელიც 1902 წ. სინას მთაზე იყო, არ უნდა ავურიოთ პირველი რედაქციის შემცველ ხელნაწერთან, რომელიც სინას მთიდან გამოტანილია მე-19 საუკუნის მიწურულში. ეს რედაქცია, სამწუხაროდ, ჯერ გამოცემული არაა.

33 *Древнегрузинский Архипастырь, Тбилиси 1912 г. რუსული თარგმანი - Грузин. литургич. памятники*, стр. 1 -22; ინგლისური თარგმანი მისი, რომელსაც მ. თარხნიშვილი არ იხსენიებს, ეკუთვნის კონიხერსა და უორდროპს

34 *Liturgiae Ibericae Antiquiores*, p. 35 -63

35 *ibid.*, p. 84 -92

36 *Грузинские литургические памятники*, стр. 201 -206.

37 Goussen, *Die georgische Petrusliturgiae (Oriens Christianus, III, 5 -6, 1913 Peradze G., Zur forbyzantinischen Liturgie Georgiens, 1928, და Les monuments liturgiques prebyzantins en langue Georgienne, 1933.*

ქართულ ენაზე შენახულა ორი მეტად საინტერესო წესი „სიწმიდის განახლების“ ლიტურგიისა. ერთი მათგანი მოთავსებულია სინას მთიდან ქ. გრაცში მოხვედრილ ხელნაწერში, რომელიც იოანე-ზოსიმეს გადაუწერია 985 წელს³⁸, ის გამოცემულია მ. თარხნიშვილის მიერ³⁹, მაშასადამე, ეს ლიტურგია თარგმნილია მეათე საუკუნემდე. მეორე მეტად იშვიათი, unicum რედაქცია მისი შენახულია გელათის მონასტრის XVI საუკუნის ეტრატის გრაგნილში (ილიტარიონი); მისი რუსული თარგმანი გამოცემულია ჩვენ მიერ⁴⁰. ესეც საკმაოდ ძველი თარგმანი უნდა იყოს, თუმცა ვერ ვიტყვით, როდისაა შესრულებული ის. ეს ორი რედაქცია ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი რედაქციაა, პირველი ხელნაწერში ატარებს გრიგოლ დიალოღონის სახელს, მეორე კი – ბასილი დიდისას.

კონსტანტინოპოლის რედაქციის ლიტურგიები (ბასილი დიდისა და იოანე ოქროპირისა) ჩვენში შემოვიდნენ, ალბათ მას შემდეგ, რაც ქართველები ბიზანტიას დაუახლოვდნენ, მაშასადამე, არაუადრეს მერვე საუკუნისა. ყოველ შემთხვევაში, თუმცა მათი ნუსხები, როგორც ზემოთაც ვთქვით, ჩვენამდე პირველი ორი პერიოდიდან არ შენახულა⁴¹, მაგრამ გვაქვს ისეთი დოკუმენტი, რომელიც გვარწმუნებს, რომ ქართველები ამ რედაქციას იცნობდნენ მეცხრე საუკუნეში. არსენი დიდი, საფარელი, თავის ისტორიულ-პოლემიკურ ტრაქტატში „განყოფისათვის ქართლისა და სომხეთისა“, ამბობს, რომ მანასკერტის კრებაზე სომხებმა დააკანონეს არამცთუ „უცომოდს“ ხმარება, არამედ ევქარისტულ ღვინოში წყლის შეურევნელობაცო. ასეთი პრაქტიკის უკანონობას არსები ასაბუთებს ბასილი დიდის სიტყვებით, რომელიც წმიდათა საიდუმლოთა შინა იტყვს: „აღიღო პური და ამაღლებული მიგიპყრა შენ ღმერთსა მამასა, აკუთხა, განტეხა და მისცა მოწაფეთა. აგრეთვე სასუმელი მოსთულებული ვენახისა აღიღო, განზავა და მისცა კურთხეული მოწაფეთა თვსთა“⁴². როგორც ვხედავთ, ეს სიტყვები ამოღებულია ბასილი დიდის ჟამისწირვიდან, რომელიც, მაშასადამე, ამ დროს უკვე

38 შანიძე ა. ქართული ხელნაწერები გრაცში, თბილ. უნივერ. შრომები, IX, გვ. 347.

39 *Liturgiae Ibericae Antiquiores*, p. 93 -101.

40 *Грузинские литургические памятники*, стр. 102 -106.

41 მ. თარხნიშვილს გამოუცია ერთი რედაქცია იოანე ოქროპირის ლიტურგიისა (*Liturgiae Ibericae Antiquiores*, p. 64 -83), შეად. ა. შანიძე, ქართული ხელნაწერები გრაცში (თბილ. უნივერსიტ. მოამბე, IX, 348), რომელსაც ის X - XI საუკუნეებს აკუთვნებს, მაგრამ ეს მართალი არაა: ხელის მიხედვით (იხ. ფოტოსურათი ა. შანიძის ადწერილობაში) და შინაარსის გათვალისწინებით, ის XIII საუკუნეზე უადრესი არ შეიძლება იყოს

42 თ. ჟორდანია, ქრონიკები, I, 323.

ცნობილი იყო ჩვენში. ყოველ შემთხვევაში, იაკობის ჟამისწირვას საგრძნობელ მეტოქეობას კონსტანტინოპოლის რედაქციის ჟამისწირვა მეათე საუკუნის ბოლომდე ვერ გაუწევდა და, შეიძლება ითქვას, ამ დრომდე ის ბატონობდა ჩვენში. ხოლო მას შემდეგ, რაც ქართველები ათონის მონასტრის საშუალებით ბიზანტიას დაუახლოვდნენ, იაკობის ჟამისწირვა თანდათან დავიწყებას მიეცა და ბოლოს სულ ერთიანად ხმარებიდანაც გამოვიდა. ამით აიხსნება, რომ მეთერთმეტე საუკუნეში გიორგი მთაწმიდელს მოუცია ახალი თარგმანი კონსტანტინოპოლის რედაქციის (ბასილისა და ოქროპირის) ლიტურგიისა, რომლის ტექსტი თანდათან იცვლებოდა და ამიტომ დროგამოშვებით სწორდებოდა. უფრო მახვილი და მნიშვნელოვანი ცვლილება და შესწორება მისი იქ მოახდინა XIV საუკუნეში კონსტანტინოპოლის პატრიარქმა ფილოთეოსმა, რომელმაც ამ მიზნით დაწერა ეგრეთ წოდებული *Diataxiζ thζ ierodiakoniaζ*, ანდა *Ordo*. ჩვენში ფილოთეოსის რედაქციის ლიტურგია შემოვიდა მხოლოდ XVII საუკუნის გასულს, თუმცა ერთბაშად ყველგან ის მიღებული არ იქნა: ახალ ნუსხებს მეთერთმეტე საუკუნეში იღებდნენ როგორც შეუსწორებელი, ისე ფილოთეოსის მიერ შესწორებული რედაქციებიდან (პირველად ის დაიბეჭდა ვახტანგ მეფის მიერ 1716 წ.). უკანასკნელი ცვლილება ამ ლიტურგიისა მოხდა მეთვრამეტე საუკუნის ნახევარში, ანტონ კათოლიკოსის დროს, რომელმაც ის შეასწორა სლავური „კონდაკის“ მიხედვით⁴³.

ის ხელნაწერი, რომელშიაც იაკობის ჟამისწირვა შენახულა ჩვენამდე (A 86), წარმოადგენს ეგრეთ წოდებულ არქიერატიკონს ან „სამღვდელთმთავრო კონდაკს“, მაშასადამე, მეათე საუკუნეში დიფერენციაცია „კონდაკისა“ სამღვდლოდ და სამღვდელთმთავროდ უკვე ფაქტი იყო. ეს მით უფრო საყურადღებოა, რომ „არქიერატიკონი“ საბერძნეთის ეკლესიაშიც შედარებით გვიანი მოვლენაა. იქ წინათ მღვდელთმთავარნიც იმავე *Eilhtariov*-ებით, *Eucologiov*-ებითა და *Taktikov*-ებით სწირავდნენ, რომლებითაც მღვდლები; ნამდვილი „არქიერატიკონი“ კი ჩნდება დაახლოებით XVII საუკუნის ნახევრიდან. ჩვენ კი უკვე XI საუკუნის დამდეგს გვაქვს პროტოტიპი ამ წიგნისა. ეს რომ ასეა, ჩანს როგორც ხელნაწერის შემადგენლობიდან, – აქ წირვის წესს გარდა მოთავსებულია ქიროტონია-ქიროტესიათა წესები, რომელნიც მღვდელთმთავრის პრეროგატივს შეადგენდნენ, – აგრეთვე

43 К. Кекелидзе, *Литургические Грузинские памятники*, стр. XIII–XVI.

ხელნაწერის „მომგები“ სიტყვიდან: „მე ქრისტეს მიერ სჯმიონ ქართლისა კათოლიკოსმან დავეწერე წმიდანი ესე ჟამისწირვანი სამღუდელთმოდუაროდ საწირავადო“⁴⁴.

მეორე დარგი „ეკქოლოგიონისა“ არის ის წიგნი, რომელსაც ქართულად „კურთხევანი“ ეწოდება. ეს სახელი წარმოდგება „კურთხევისაგან“, ვინაიდან შინაარსი მისი არის სხვადასხვა „კურთხევათა“ ან ლოცვათა საშუალებით განწმედის წესი. თავისთავად იგულისხმება „კურთხევანიც“ ადრინდელი მოვლენა უნდა იყოს ჩვენს მწერლობაში. „კურთხევანი“ ისე როგორც „კონდაკი“ მუდამ ხმარებაში იყო, იმას ხელიდან არ უშვებდნენ მღვდელთმსახურნი. ამიტომ ისინი იცვითებოდა და ამით აიხსნება, რომ პირველი პერიოდიდან მათი ცალები ჩვენში ძალიან ცოტა დარჩენილა. მხოლოდ სინას მთაზე შენახულა ერთი ცალი მისი, რომელიც, მართალია, მერვე საუკუნის კი არაა, როგორც, პროფ. ცაგარელი ფიქრობს⁴⁵, არამედ მეათისა, მაგრამ უძველესი რედაქცია კია. იმ მოკლე აღწერილობითაც, რომელიც აკად. ნ. მარს აქვს, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ეს კურთხევანი არის „აღმოსავლურის“ ან იერუსალიმ-პალესტინური რედაქციისა, რომელშიაც თვალსაჩინო ადგილი ჰქონდა დათმობილი პირუტყვთა და ცხოველთა მსხვერპლად შეწირვის ლოცვებს⁴⁶; ამ ლოცვებს აღნიშნულ ხელნაწერშიც ვპოულობთ⁴⁷.

მეორე პერიოდის დასაწყისში ექვთიმე ათონელმა მოგვცა ახალი რედაქცია კურთხევანისა. ეს უნდა ყოფილიყო შემოკლებული „კურთხევანი“, რომლის შემადგენელი ნაწილები ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, როდესაც ლაპარაკი იყო ექვთიმეს ლიტურგიკული მოღვაწეობის შესახებ. ვინაიდან ექვთიმეს შემოკლებული „კურთხევანი“ იმდროინდელ ლიტურგიკულ მოთხოვნილებას ვეღარ აკმაყოფილებდა, გიორგი მთაწმიდელმა გადმოთარგმნა უკვე „დიდი კურთხევანი“, რომელშიაც მოთავსებული იყო ყველა ის წესი, რომელიც მისთანამედროვე პრაქტიკაში შემუშავებული იყო. მთლიანი ნუსხები ამ „კურთხევანისა“ უძველეს დროიდან საქართველოში არ გვხვდება: ყველაზე უძველესი ნუსხა ამ წიგნისა, XIII-XIV ს., ინახება სინას მთაზე⁴⁸. გიორგის „კურთხევანი“

44 К Кекелидзе, литургические грузинские памятники, стр. XIII - XVI. древне-грузинский Архиратикон, стр. I - III, рба -рбб.

45 «Сведения», II, № 37.

46 Н. Марр, Описание Грузин. рукоп. Синайского монастыря, стр. 152 -162.

47 К. Кекелидзе, литургические Грузин. памятники, стр. 471 -472.

48 № 38, ა. ცაგარლის აღწერილობით და № 73, ივ. ჯავახიშვილის აღწ

შეიცავს, აღნიშნული ხელნაწერით, 126 სტატიას, რომელიც ეხება: ნათლისღებასა და მის გარშემო თავმოყრილ მშობიარისა და შობილის ლოცვებს, ქორწინებას, ბერად აღკვეცას, შესვენებულის დაფლვასა და პანაშვიდს, ეგრეთ წოდებულ „ასმატიკონს“ ან კვირამალთა განგებას, წყლისკურთხევას, ფერხობანას, მარტვილიის განგებას, სხვადასხვა შემთხვევის გამო ლოცვებს, მართლმადიდებლობაზე მოქცეულთა მიღების წესს, ქიროტონია-ქიროტესიასა და ეკლესიის კურთხევანს. გიორგის კურთხევანმა საქართველოში მიიღო კანონიკური მნიშვნელობა და მას სანქცია მისცა რუის-ურბნისის კრებამ⁴⁹. გიორგის შემდეგ „კურთხევანი“ სხვადასხვაგვარ ცვლილებას განიცდიდა ბერძნულ ნიადაგზე, ზოგიერთი მათგანი გამოძახილს პოულობდა ჩვენშიაც, ამით აიხსნება, ალბათ, ის გარემოება, რომ მეთოთხმეტე საუკუნის დამდეგს „ქართველთა მნათობს“ ნიკოლოზს უთარგმნია ბერძულიდან ზოგიერთი სტატია „კურთხევანისა“⁵⁰, მაგრამ საერთოდ ეს „კურთხევანი“ უცვლელად დარჩენილა ჩვენში მეჩვიდმეტე საუკუნის გასულამდე. მეთვრამეტე საუკუნის დამდეგს კვიპრიანე სამთავნელს ხელახლა უთარგმნია ქართულად ბერძულიდან „კურთხევანი“ და ამით ქართული ლიტურგიკული პრაქტიკა დაუახლოვებია იმდროინდელ ბერძნულ პრაქტიკასთან. კვიპრიანეს თარგმანი ორი რედაქციით ვრცელდებოდა ჩვენში – ვრცელითა და შემოკლებულით, სლავურ კურთხევანზე ის არ შეუსწორებიათ და 1713 წელს პირველად დაბეჭდეს კიდეც. ამით დასრულდა ქართული „კურთხევანის“ ევოლუცია.

მესამე დარგი საღვთისმსახურო წიგნებისა შეიცავს ეგრეთ წოდებულ ჰიმნოგრაფიულ ელემენტს, იმ საგალობლებს, რომელნიც შეასხმენ ან სეამკობენ დღესასწაულებსა და წმინდანთა ხსენებას. ესენია: ოკტოიხოსი, მარხვანი, ზატიკი და თთუენი. ამ წიგნებში თავმოყრილია ნაყოფი საეკლესიო-პოეტური შემოქმედებისა, ამიტომ მათი ანალიზი და ისტორია წარმოდგენილი იქნება ქვემოთ, როდესაც ლაპარაკი გვექნება საეკლესიო პოეზიის შესახებ.

აქ აღვნიშნავთ, დასასრულ ერთ წიგნს, რომელიც ქართულ ლიტურგიკულ პრაქტიკას შეუმუშავებია, მას სახელად გულანი ეწოდება. ის ისეთივე ხასიათის კრებულია, როგორც ბერძნული პანდეკტი, მაგრამ სხვა შინაარსისაა: გულანი არის კრებული ყველა საღვთისმსახურო

49 «საქართველოს სამოთხე», გვ. 524.

50 А 198; К. Кекелидзе, Литургические Грузинские памятники, стр. 57 -74

წიგნისა, კრებული უზარმაზარი, რომელსაც ხელშიაც კი ვერ დაიჭერს კაცი. ანტიოქიის პატრიარქი მაკარი, რომელიც XVII საუკუნეში საქართველოში იყო. ამ წიგნს ჩანს განცვიფრებაში მოუყვანია. ის ამბობს: „თითოეულ ქართულ ეკლესიაში იმყოფება უზარმაზარი წიგნი, რომელიც ჯორის საპალნის ცალს მაინც უდრის. ეს წიგნი ძვეს კლიროსზე, ანალოზზე და დაფარულია ტილოთი ან მაუდით; იმაში თავმოყრილია ყველა საღვთისმსახურო წიგნი, რომელნიც მორწმუნეთ სჭირიათ და რომელთაც კითხულობენ წლის განმავლობაში, სახელდობრ: სახარება, საქმე მოციქულთა, მოციქულთა ეპისტოლენი, თთუენი ათორმეტნი, მარხვანი და ზატიკი, საწინასწარმეტყველნო, დავითნი, ჟამნი, სვნაქსარი, ტჳპიკონი, სიტყვანი და ცხოვრებანი, რომელთაც დიდ დღესასწაულებში კითხულობენ, წიგნი თეოდორე სტოდიელისა და სხვ ძვირფასი და შვენიერი წიგნები“⁵¹. მაკარი მხოლოდ ერთში აჭარბებს: გულანი, მისი სიტყვით თითქოს ყველა ეკლესიაში იყო, ნამდვილად კი იმისი შეძენა შეეძლო მხოლოდ მდიდარსა და დიდ ეკლესია-მონასტერს. ჩვენ ვიცით ამჟამად შემდეგი გულანი: კაცხის, ციხის, ერკეთის, შემოქმედის გულათის, მარტვილის, წაიშის, ბეზის, ალავერდის, მცხეთის, ჭალის, ანჩისხატის, ხობისა და დავითგარეჯის. ყველა გულანი ერთი შედგენილობის არაა, შემოკლებულ რედაქციას ეწოდება „ჟამნგულანი“ და შეიცავს „ჟამნსა“ და მოკლე სვნაქსარულ ცნობებს; ცნობილია ყანჩოეთისა და რუისის ეკლესიის „ჟამნგულანი“⁵². საზოგადოდ უნდა შევნიშნოთ, რომ „გულანი“ ორიგინალური ქართული კომპოზიციაა. სხვა ეკლესიას ამის მსგავსი არა აქვს რა.

---

51 «Грузия в XVII веке по изображению патриарха Макария», перевод с арабского П. К. Жузе, «Православный Собеседник», Май, 1905 г., стр. 75.

52 К. Кекелидзе, литургические Грузинские памятники, стр. XIX.

13. ლიტურგიის ტიპები

როგორც გამოკვლევებმა ცხადჰყო, ისტორიული პროცესის განმავლობაში ევქარისტიულმა ლოცვებმა დიდი სახეცვლილება განიცადა. მიუხედავად იმისა, რომ ის არსობრივად ერთიანია და ერთი დამაარსებელისაგან, მარადიული მეუფის, იესო ქრისტესაგან მომდინარეობს, ანაფორამ (ევქარისტიულმა კანონმა) საკმაო შევსება და შემოკლება განიცადა. მან იმდენად იცვალა გარეგნული ფორმა, რომ თანამედროვე მართლმადიდებლურ ან კოპტურ ლიტურგიას (მითუმეტეს, რომაულ მესას) ადვილად ვერ შევადარებთ იმ „საიდუმლო სერობას“, რომელსაც მოციქულები, „დიდაქეს“ უცნობი ავტორი ან წმინდა იუსტინე ფილოსოფოსი აღასრულებდნენ. ამ ფაქტს საკმაო მიზეზები გააჩნია.

უწინარეს ყოვლისა, ამის მიზეზად შეიძლება სახელდებულ იქნას ქრისტიანობის საყოველთაო გავრცელება, რამაც ადგილობრივი ლიტურგიები საკმაოდ დააშორა ერთიან ცენტრს - „სიონს, დედა ეკლესიას, ღვთის სამკვიდრებელს“. ამასთან, ადგილობრივი ადათ-წესებისა და ტრადიციების გავლენამ, რაც მალე კანონიზირებულ ტრადიციულ ნორმებად გადაიქცა, თავისი კვალი დააჩნია ევქარისტიული ღვთისმსახურების აღსრულებას. გარდა ამისა, თუკი ქრისტიანობის დასაწყისში ქარიზმატიული პათოსი და ექსტაზი ლიტურგიის აღმასრულებელს ყოველ ჯერზე ძალას აძლევდა ახალ-ახალი ლოცვების შემოქმედებისათვის, დროთა განმავლობაში და ქარიზმატიული ცხოვრების შეწყვეტის შედეგად ერთხელ წაკითხული ლოცვა ან აღსრულებული წესი მალე საეკლესიო ცხოვრების კანონად იქცეოდა. თავისი უფლებები მოიპოვა კონსერვატიზმმა და ტრადიციონალიზმმა. ამასთან ერთად, გამოჩნდნენ ცნობილი ავტორიტეტები და ეკლესიის მოძღვრები, რომლებიც საღვთისმსახურო წესის მოწესრიგების შესახებ საკუთარი ნაშრომების მეშვეობით ახალ ფორმებს ადგენდნენ, რაც მალე დაკანონდა და საერთო აღიარება მოიპოვა ამა თუ იმ ეკლესიასა თუ თემში. ყოველივე ამან ევქარისტიული ლოცვების მეტისმეტი დიფერენცირება გამოიწვია. ადგილობრივ ეკლესიებში ცალკეული ანაფორის რიცხვი იმდენად გაიზარდა, რომ დროთა განმავლობაში რელიგიური ცხოვრების ამ სფეროს მოსაწესრიგებლად ეკლესიის დიდი ძალისხმევა გახდა საჭირო.

დასავლეთში ეკლესიის ამ კუთხით მიმართული საქმიანობა ადგილობრივი თავისებურებების თანდათანობით შეზღუდვამდე, ხოლო შემდეგ საერთოდ გაუქმებამდე მივიდა. რამდენადაც დასავლეთში დიფერენციაცია აღმოსავლეთთან შედარებით ნაკლები იყო, ამდენად

ეკლესიის ღვთისმსახურების გაერთიანებისა და გამარტივებისათვის ზრუნვა ეკლესიისათვის უფრო იოლი აღმოჩნდა. ტრიდენტის კრების შემდეგ დასავლეთი ოფიციალურად ცნობდა მხოლოდ ერთს „missam romanam“ (რომაული მესა) და ძნელად ითმენდა, როგორც გამოწვევისა და განსაკუთრებულ პრივილეგიას - წელიწადში რამდენიმე დღეს მილანში ამბროსიუსელი ლიტურგიის, ხოლო ესპანეთში - მოზარაბიულის აღსრულებას. რომ აღარაფერი ვთქვათ, რა თქმა უნდა, რომის თანამედროვე ტენდენციებზე პროპაგანდისტული მიზნებით აქა-იქ ე. წ. „აღმოსავლური წესი“ შეიტანოს, ანუ რომაულ მაგალითზე დამახინჯებული ბიზანტიური, კოპტური ან ნესტორიანული ლიტურგიის წესი. აღმოსავლეთში დიფერენციაციის პროცესი უფრო ძლიერად მიმდინარეობდა. ეკლესიისაგან მოწყვეტილმა მორწმუნეთა თემებმა თავიანთი ლიტურგიაც შეინარჩუნეს და ახლებიც შექმნეს, რომლებსაც მეტი ავტორიტეტულობისათვის სხვადასხვა მოციქულების ან ეკლესიის წმიდა მამების სახელები მიაწერეს. აბისინიელებს მაგ, „ღვთისმშობლის ლიტურგია“ კი აქვთ. ამ მიზეზით უნიფიკაციის პროცესსაც არ ჩაუვლია ბოლომდე მტკიცეთ და დაუბრკოლებლად. საერთოდ, აღმოსავლეთი, დასავლეთთან შედარებით, უფრო მომთმენია ეროვნულ თვისებებთან, ენასა და ადათ-წესებთან მიმართებაში. სწორედ, ამიტომ ცალკეული აღმსარებლობების საზღვრებში აღმოსავლეთმა ლიტურგიკული ტიპების დიდი მრავალფეროვნება შეინარჩუნა. რამოდენიმე სხვადასხვა ეკლესიის ლოცვა ერთდროულად თანაარსებობს და მათი ადგილი საეკლესიო წელიწადში საღვთისმსახურო წეს-განგებებით არის დარეგულირებული. ასე შევიდა მართლმადიდებლურ ტრადიციაში ორი ლიტურგიის აღსრულების ადათი (წმიდა ბასილი დიდისა და წმიდა იოანე ოქროპირის). გარდა ამისა, აღსრულება, თუცა ყველგან არა, წმიდა იაკობის ლიტურგიაც. კოპტური ლიტურგია რამოდენიმე ლიტურგიას იცნობს; ეთიოპური კი 16-მდე ლიტურგიას ითვლის და ა.შ.

ლიტურგიების სისტემატიზაცია დამახასიათებელი თვისებების მიხედვით არაერთხელ უცდიათ და მათი კლასიფიკაციისათვის რამდენიმე სქემაც არსებობს, რომელთაგან უმთავრესი შემდეგია:

1. დეკანოზ მალცევის სქემა:
  - ა) აღმოსავლეთის ლიტურგიები
    1. ალექსანდრიული
    2. მესოპოტამიური
    3. იერუსალიმურ-ანტიოქიური

ბ) დასავლეთის ლიტურგიები

1. გალიკანურ-მოზარაბიული
2. მილანური
3. რომანული
4. კართაგენური

2. პროფესორ ა. კატანსკის სქემა:

ა) აღმოსავლური ლიტურგიები

1. იერუსალიმურ-ანტიოქიური
2. ალექსანდრიული
3. მესოპოტამიური

ბ) დასავლური ლიტურგიები

ა. ბერძნული ტიპის

1. გალიური
2. ესპანურ-გოთური
3. გალიკანური
4. მოზარაბიული
5. მილანური

ბ. დასავლური ტიპის

1. „missa romana“

3. დიუშენის სქემა:

ა)

1. სირიული
2. ალექსანდრიული
3. რომანული
4. გალიკანური

ბ)

1. დასავლური (მასში ალექსანდრიული, როგორც ნათესაური რომაულისა)
2. აღმოსავლური ანუ სირიული^ა სომხური და
3. კესარია-კონსტანტინეპოლური

4. კაბროლის სქემა:

ა)

1. რომაული
2. მილანური
3. გალიკანური
4. მოზარაბიული
5. კელტური

ბ)

1. სირიულ, რომელსაც მიეკუთვნება იერუსალიმური და ანტიოქიური
2. ეგვიპტური ანუ ალექსანდრიული

5. ბაუმშტარკის სქემა:

1. ა) გალიკანური

ბ) აღმოსავლური (გარდა ალექსანდრიულისა, ნესტორიანულისა და ძვ. მარონიტულისა)

2. ა) ალექსანდრიული

ბ) კოპტური წმიდა კირილეს

გ) აზისინიური

დ) ნესტორიანული

ე) ძვ. მარონიტული

6. რახმანის სქემა (სირიის უნიატი პატრიარქი)

1. ბიზანტიურ-სომხური
2. ქალდეურ-მესოპოტამიული
3. ალექსანდრიულ-ეთიოპური^ა რომელშიც ის აერთიანებს რომაულ მესას.

8. ბრაიტმანის სქემა:

ა) სირიული

1. კერძოდ CA VIII

2. მოც. იაკობის ლიტურგია

ბ) ეგვიპტური

1. მოც. მარკოზის

2. კირილე ალექსანდრიელის

3. ეთიოპური წმ. მოციქულთა
4. სერაპიონ ტმუიტელის ევქოლოგიიდან
5. წმიდა გრიგორ ღვთისმეტყველის

ვ) სპარსული

1. ნესტორიანული მოც. თადეოზისა და მოც. მარის
2. თეოდორე მოპსუეტელის
3. ანონიმური ლიტურგია

4. ნესტორის

გ) ბიზანტიური

1. წმიდა ბასილი დიდის
2. წმიდა იოანე ოქროპირის

უნდა ავღნიშნოთ, რომ არასდროს არც ერთი სქემა და კლასიფიკაცია არ არის სრული და არ მოიცავს შესასწავლი საგნის ყველა აუცილებელ დეტალსა და განსაკუთრებულობას.

აქ მოყვანილი კლასიფიკაციიდან ნათელია, რომ ყველა ამ სქემაში ბევრი საერთოა. მაგ. არსებობს ძირითადი დაყოფა დასავლურ და აღმოსავლურ ლიტურგიებისა. შემდეგ ამისა, მეტნაკლებად მეორე ადგილს იჭერს ყველა სისტემაში ალექსანდრიული ტიპის ლიტურგია როგორც ძალიან დამოუკიდებელი ლიტურგია. ასევე რომაული მესის თავისებურება უფლებას არ გვაძლევს არ გამოვყოთ იგი განსაკუთრებულ ჯგუფად, თუმცა ამ ბოლო დროს უფრო და უფრო ისმის ხმა, რომელიც ლაპარაკობს რომაული და ალექსანდრიული ტიპების მსგავსებაზე და ბოლოს ანტიოქიურ-ბიზანტიური ჯგუფი თითქმის ყველა მკვლევარებში იჭერს თავის სპეციალურ ადგილს.

პირველ რიგში, დაყოფა ძალიან საერთოა - დასავლური და აღმოსავლური. ერთი შეხედვით ეს კამათის გარეშეა და მიღებულია ყველა ლიტურგისტთან, მაგრამ თვით სწავლულები აღიარებენ, რომ ამ ორ ჯგუფს შორის განსახვავება უფრო მოჩვენებითია, ვიდრე რეალური. მაინც რა განსახვავებს ამ ორ ძირითად ჯგუფს (ო. კაბროლი ხედავს პირველ რიგში, აღმოსავლური ევქარისტიების განსაკუთრებულ მრავალრიცხოვნებას დასავლური მესის შედარებით ერთსახოვნებასთან. დასავლეთში - წერს იგი - რომაული მესის გარდა შეიძლება ჩამოვთვალოთ მხოლოდ: გალიკანური, მოზარაბიული და ამბროსიუსული (მილანური) ან კიდევ, რავენური, მაშინ როცა აღმოსავლეთში მხოლოდ იაკობიტელებს და მარონიტებს აქვთ 15 ანაფორა, ეთიოპელებს 16 და სხვ. ამ მოვლენათა

მიზეზი აღმოსავლეთში ზემოთ უკვე აღინიშნა, მაგრამ დასავლეთში ამ ლიტურგიათა ერთობა მხოლოდ მოჩვენებითია. დასავლური ექვარისტია თვითონ თავის თავში უშვებს ბევრი ვარიანტების რიცხვს თავის უცვლელ ჩარჩოებში. ეს შეიძლება აიხსნას ასე: მართლმადიდებელ ეკლესიაში მაგ. დაწესებულია აღსრულდეს ყოველთვის წმიდა იოანე ოქროპრისა და წელიწადში 10-ჯერ წმიდა ბასილი დიდის ლიტურგია (დიდ მარხვაში პირველშეწირულის ლიტურგია). იმ დღეებში როცა სრულდება ესა თუ ის ლიტურგია, მასში არაფერი არ იცვლება სამოციქულოსა და სახარების და ზოგიერთი გალობების (ანტიფონების, ტროპეების და კონდაკების) გარდა (სხვადასხვანაირი წინამბიონის ლოცვა პორფირის ევქოლოგიონში არის ერთადერთი გამონაკლისი). ზუსტად ასევეა ალექსანდრიული ტიპრის ლიტურგიაში. მაგ. კოპტურ ეკლესიაში ყოველთვის სრულდება მოც. მარკოზის ან წმიდა კირილე ალექსანდრიელის ლიტურგია, რომლებიც სრულდება ლოცვების იგივე უცვლელი შემადგენლობით. ექვარისტიული კანონის შემადგენლობაში ვარიანტები არ არის და ეს არის საერთო წესი აღმოსავლეთში.

სულ სხვა ვითარებაა დასავლეთში. იქ, ლიტურგიკული ტიპის (მაგ. რომაული მესა) მოჩვენებითი ერთსხვაობა დაშვებულია ძალიან ხშირად წელიწადში, რომელიც დამოკიდებულია დღესასწაულზე ან საეკლესიო წელიწადის დროზე. მაგრამ იცვლება ექვარისტიული კანონის ლოცვები. მაგ. ლიტურგიის აღსრულებაში იღებს სამი პირი მონაწილეობას: მღვდელი, დიაკონი და გუნდი. ექვარისტიული ლოცვის ყველა აღმოსავლურ ტიპში იმას, რასაც კითხულობს მღვდელი არ იცვლება ერთ და იმავე ლიტურგიის ჩარჩოებში. ეს იყოს თუნდაც წმიდა იოანე ოქროპირის, მოც. მარკოზის, მოც. იაკობის და CA VIII ლიტურგიები. და რაც შეეხება დიაკონის ან გუნდის მოქმედებას ის ვარიირება გაცილებით მეტად დღესასწაულისა და წლის დროის დამოკიდებით. ე. ი. იკითხება ყოველთვის სხვადასხვა სამოციქულო ან სახარება და იგალობება ზოგჯერ სხვა, ზოგჯერ სხვა ტროპარი და ანტიფონი. დასავლეთში ეს სულ სხვანაირად არის. ე. ი. ერთ და იმავე მესაზე: რომაულზე, მოზარაბიულსა და მილანურზე - თვით ექვარისტიული კანონების ლოცვები იცვლება.

ზუსტად ეს არის მთავარი განმასხვავებელი შტრიხი დასავლურ და აღმოსავლურ ლიტურგიებს შორის. ლოცვათა ვარიანტების ასეთმა შესაძლებლობამ შეიძლება მიგვიყვანოს იქამდე, რომ მთავარი, არსებითი ხასიათი ექვარისტიული კანონისა შეიძლება ძალიან შეიცვალოს და

აღარ იქნება საკმარისად შემონახული მისი მთავარი ძირითადი აზრი და მნიშვნელობა: ზუსტად ამან მიიყვანა დასავლური ლიტურგიები - ეპისკოპოს ფრიდის ახსნით - ორ სრულიად საწინააღმდეგო შედეგამდე, კერძოდ: რომაულ კანონში ამ შესაძლო ვარიანტთა განსაზღვრულობამდე და გალიკანიურსა და მოზარაბიულში ლიტურგიკული შემოქმედების უკიდურეს თავისუფლებამდე.

მეორე ძირითადი განსხვავება დასავლური და აღმოსავლური ლიტურგიების მდგომარეობს ო. კაბროლის აზრით იმაში, რომ ყველა აღმოსავლურ ეკლესიაში ანგელოზთა დიდებისმეტყველების ლოცვიდან-veres sanctus (ქეშმარიტად წმიდა - დასავლური ტერმინოლოგიი; „წმიდა არს, წმიდა არს, წმიდა არს“ - მოც. იაკობის ლიტურგია; ან μετὰ τούτων τὰν μακαρίων δυνάμεων „შემდგომად ამათ სანატრელთა ძალთა, მეუფეო კაცთმოყვარეო - წმიდა ბასილი დიდის ლიტურგია ან Πληρὺς γὰρ ἐστὶν ἁγ. ἀληθ. - სავსე არს ქეშმარიტად - მოც. მარკოზის ლიტურგია და სხვ.) საიდუმლო სერობის აღსაწერად ანუ მაცხოვრის დადგენით სიტყვებზე გადასვლა ხდება გამოთქმით: τὴν νύκτι ἡ παρεδιδότο - „ღამესა, რომელსა მიეცემოდა...“. მაშინ როცა დასავლეთში „ღამესა“-ს ნაცვლად გამოითქმება - qui pride - წინადადით, ნაცვლად „მიეცემოდა“ (ἡ παρεδιδότο) გამოიყენება - quam pateretur - რომელსა ივნო. თუმცა არის ერთი გმონაკლისი - მოზარაბიულ ლიტურგიაში: ღამესა რომელსა მიეცემოდა.

შეიძლება კიდევ მივიანიშნოთ იმაზე, რომ აღმოსავლეთში დიაკონის მონაწილეობა მეტად მნიშვნელოვანია, ვიდრე დასავლეთში. მაგრამ ეს არ არის არსებითი თვით საიდუმლოსათვის.

გარდა ამისა, დროთა განმავლობაში დასავლეთის კანონებში შეინიშნება მნიშვნელოვანი გამარტივება, როცა აღმოსავლეთში პირიქითაა: ბევრი დეტალი გართულდა, მაგ. ბიზანური ლიტურგიების პროსკომიდიაში.

ეპიკლეზის ლოცვა არ შეიძლება ჩაითვალოს მხოლოდ აღმოსავლური ლიტურგიების გადამჭრელ ნიშნად. დასავლეთში ამ ლოცვების შედგენილობა როგორც ძველად, ისე ახლა აღიარებულია თითქმის ყველა დასავლელი სწავლულის მიერ.

დასავლური სამეცნიერო ტერმინოლოგიით ეკლესიული კანონის სტრუქტურა ასეთია:

„მადლი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი...“ 2 კორ. 13.13 ციტატიდან შემდეგ იწყება თვით კანონი ანუ ანაფორა. იგი შედგება შემდეგი ლოცვებისაგან:

1. praefacio - (სამადლობელი ლოცვა სამყაროს შექმნისათვის და გამოსყიდვისათვის), რომელიც მთავრდება ანგელოზთა დიდების მეტყველებით: „წმიდაო, წმიდაო, წმიდაო, უფალო საბაოთ...“

2. sanctus - გადასვლა უფალ იესო ქრისტეს გამომსყიდველ საქმეებზე, საიდუმლო სერობის აღწერა და იესო ქრისტეს სიტყვები: „მიიღეთ და სჭამეთ...“ და „სუთ ამისაგან...“

3. anamnesis - რომელშიც გაიხსენება მაცხოვრის გაკვრა ჯვარზე, დაფლვა, აღდგომა, ამაღლება, მარჯვენიტ მამისა დაჯდომა. „მომხსენებელნი უკვე საცხოვრებელისა ამის მცნებისა, და ყოველთა ჩვენთვის ქმნილთა, ჯვარისა, დაფლვისა სამდღე, და აღდგომისა, ზეცად აღსვლისა, მარჯვენიტ დაჯდომისა, მეორისა და დიდებულისა კვალად მოსვლისა“ (წმიდა იოანე ოქროპირის ლიტურგია - მღვდლის საიდუმლო ლოცვა ასამაღლებელამდე: „შენნი შენთაგან...“).

4. epiclesis - სული წმიდის მოხმობა ძღვნის კურთხევისათვის.

5. intercession - შუამდგომლობითი ლოცვები ზეციური და მიწიერი ეკლესიისა, ეპისკოპოსთა, კლიროსთა, მთავართა, ცოცხალთა და მიცვალებულთათვის. ძველად იყო ჩვეულება, რომ ამ დროს კითხულობდნენ დიპტიხებს ე. ი. მიცვალებულთა და ცოცხალთა სიებს.

6. oratio domini - „მამაო ჩვენო...“

ალექსანდრიული ტიპის ლიტურგიები

დღევანდელ ალექსანდრიული ტიპის ლიტურგიებში უნდა განვასხვავოთ სამი სახე, რომლებიც შეესაბამება სამ ეთნიკურ ჰგუფს და სამ კულტურულ ზემოქმედებას. ისინი მოქმედებდნენ ალექსანდრიის საპატრიარქოს ოლქში. ეგვიპტეში ქრისტიანული კულტურა შევიდა ბიზანტიის ძალისხმევით და თან ახლდა ბერძნული ზეგავლენა. მონოფიზიტური მოძრაობისა და ქალკედონის კრების შემდეგ გავრცელებას იწყებს და შემდეგ ბატონდება აბორიგენული კულტურები: კოპტური და ეთიოპიური. მაგრამ ბერძნული გავლენა არ შეიძლება სწრაფადვე გამქრალიყო; ის იმდენად ძლიერად და ღრმად შევიდა ადგილობრივ ცხოვრებაში, რომ დარჩა იქ სამუდამოდ, მაგ. ენაში. კოპტური ენა, განსაკუთრებით საღვთისმეტყველო-ლიტურგიკული აქრელებულია ბერძნული სიტყვებით და თვით კოპტური ანბანი არის არა სხვა, თუ არა ბერძნული, დამატებულია მხოლოდ რამოდენიმე ნიშნები ხმის გამოსახატავად, რომლებიც არ არსებობენ ბერძნულ ენაში. აბისინიაში ბერძნული გავლენა სრულიად განდევნა ეთიოპურმა.

ამიტომაც ახლა ჩვენ საქმე გვაქვს ალექსანდრიული ლიტურგიის სამ სახესთან, რამდენადაც ლაპარაკი მიდის საქმის ფილოლოგიურ-კულტურულ მხარეზე, განსაკუთრებით, ბერძნულზე, კოპტურზე და აბისინიურზე. ინტერესმოკლებული არ იქნება თვალი გადავავლოთ ალექსანდრიული ლიტურგიის წარსულს.

პირველ რიგში, ჩვენს ყურადღებას იქცევს მეოთხე საუკუნის საინტერესო ანაფორა (ევექარისტიული კანონი) ე. წ. „ტმუიტის ეპისკოპოსის სერაპიონის ექქოლოგია“. ექქოლოგია შესულია მეათე საუკუნის ხელნაწერში, რომელიც ინახება ათონის უდიდეს ლავრის - ათანასეს ბიბლიოთეკაში. ხელნაწერი აღმოჩენილ იქნა 1894 წელს პროფ. ა. დიმიტრიევსკის მიერ და დაბეჭდილ იქნა კიევის სასულიერო აკადემიის შრომებში.

ავტორი ექქოლოგიისა არის ქ. ტმუიტის (ქვემო ეგვიპტე) ეპისკოპოსი სერაპიონი, რომელსაც წერდა წმიდა ათანასე დიდი თავის ეპისტოლეებს. სერაპიონი თვითონ იყო საეკლესიო მწერალი და იღებდა შემოქმედებით მონაწილეობას იმ დროის საეკლესიო ცხოვრებაში. ნეტ. იერონიმემ მას უწოდა რიტორი, ასოკრიკიტა.

მოკლედ განვიხილოთ არსებული ალექსანდრიული ლიტურგიები. რადგან ჩვენ არ გვაქვს შესაძლებლობა გავმოვიკვლიოთ ყველა ისინი მათი მრავალ რიცხოვნობის გამო, ჩვენ შემოვისაზღვრებით მხოლოდ სამით, კერძოდ: მოც. მარკოზის. წმიდა კირილე ალექსანდრიელისა და ეთიოპიურ ლიტურღიებზე.

პირველ რიგში მოციქულ მარკოზის ლიტურგიასთან დაკავშირებით საკითხი დგას თვით ამ ლიტურგიის მოციქულებრივ წარმოშობაზე. არავითარი პირდაპირი და უკამათო მტკიცებულებები ამის შესახებ არ არსებობს. შეგახსენებთ. რომ მოციქულთა დროს საერთოდ არ შეიძლება ყოფილიყო ლიტურგიის ჩაწერის ვარიანტი; იმ დროს ლიტურგიული თავისუფლება ძალიან დიდი იყო. ამიტომაც ლიტურგიისათვის მოციქულ მარკოზის სახელის წოდება მიღებული უნდა იყოს ფრიად პირობითად. თვით მოციქულს. რატემა უნდა, არ დაუწერია ევექარისტიული ლოცვების თანრიგი. მაგრამ ამით ლიტურგიის ფასი მისი სახელით არ მცირდება. მოციქულთა გარდამოცემა არსებობდა დაუწერელი სახით. ყველაფერი ის, რაც შემდეგ ეკლესიამ მიიღო როგორც მოციქულთა წარმოშობის: მოციქულთა კანონები, მოციქულთა დადგენილებები, მოციქულთა სწავლებები და თვით ლიტურგია მოციქულ მარკოზისა და მოციქულ იაკობის სახელით წარმოადგენს მოციქულთას არა იმიტომ, რომ ისინი

დაწერილნი არიან უფლის ამა თუ იმ მოწაფის ხელით, არამედ იმიტომ რომ ისინი იყვნენ და რჩებიან დღესაც მოციქულთა ტრადიციის სულისკვეთების, თავიდან ზეპირი, შემდეგ კი ჩაწერილი სახით. მათში მნიშვნელოვანია არა მოციქულთა დროის ქრონოლოგიური თარიღი, არამედ მოციქულთა ხასიათი, მოციქულთა ავტორიტუტულობა, მათი სამოციქულობა.

რაც შეეხება მოციქულ მარკოზის ლიტურგიას მის შესახებ ჩვენ ქრისტიანობის პირველი ათი საუკუნის განმავლობაში ხელთა გვაქვს სომეხი კათალიკოსის ისააკის მხოლოდ ერთი მოკლე ჩანაწერი. სავარაუდოა, რომ მისი წარმოშობა დაკავშირებული იყოს ეგვიპტის მონოფიზიტურ განხეთქილებამდე მართლმადიდებლებისა და იაკობიტელებისა. ბუნზენი ხედავს მასში მე-3 საუკუნის და უფრო უადრეს ძეგლსაც.

თავის დროს ის ძალიან ფართოდ იყო გავრცელებული როგორც ჩანს, არა მარტო ეგვიპტეში. მას იცნობდნენ ქრისტიანული სამყაროს სხვა ნაწილებშიც. მაგ. იაკობ ედესელის მოწმობა ამტკიცებს, რომ სირიელებისათვის ცნობილი იყო ეს ლიტურდია. კათალიკოსი ისააკი ადასტურებს მის არსებობას სომხეთში. კალაბრიის მონასტრებში ჩვენ აგრეთვე ვხვდებით მოც. მარკოზის ლიტურგიას; მაგრამ ბიზანტია ეწინააღმდეგებოდა ამ ლიტურგიის შესრულებას. მე-12 საუკუნის კანონისტი თეოდორე ბალსამონი ამ ლიტურგიის შესახებ უარყოფითად საუბრობს. ამის შემდეგ, კონსტანტინეპოლის დადგენილებით ალექსანდრიის ეკლესიებში ამ ლიტურგიის შესრულება შეწყდა, რომელმაც ადგილი დაუთმო იოანე ოქროპირისა და ბასილი დიდის ბიზანტიურ ლიტურგიებს.

თავისი ახლანდელისა ხით ე.ი. მე-12-მე-13 საუკუნეების ხელნაწერების მიხედვით (რომანული, ვატიკანური და მესინური კოდექსები) ის რა თქმა უნდა, არ არის თავისი პირვანდელი სახით შემორჩენილი. მეცნიერებმა იპოვეს მასში მთელი რიგი შემდეგ დროინდელი ცვლილებები და დამატებები. მაგ. მე-9-10 საუკუნეებში მოც. მარკოზის ლიტურგიაზე ზემოქმედებს წმიდა იოანე ოქროპირის ლიტურგია. პირველ რიგში, განსაკუთრებით თვალში მოსახვედრია: 1. ყველა ალექსანდრიული ლიტურგიებისათვის დამახასიათებელი ასამაღლებლის - „უფალი იყოს თქვენ ყოველთა თანა“-ს შეცვლა მეორე კორინთელთა მე-13 თავის მე-13 მუხლით: „მადლი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი და სიყვარული ღვთისა და მამისა და ზიარება სულისა წმიდისა იყავნ თქვენ ყოველთა

თანა“; 2. კონსტანტინეპოლის პროსკომიდიის ზემოქმედება; 3. მთელი რიგი სხვა ასამაღლებლები და გამოთქმები ბიზანტიური ლიტურგიიდან.

გარდა ამისა, არის აგრეთვე უფრო ადრინდელი ზემოქმედებები: მაგ. 1. მე-6 საუკუნეში დაწესდა სიმბოლო სარწმუნოებისა; 2. მე-5 საუკუნეში - „წმიდაო ღმერთო“.

ასე, რომ მოციქულ მარკოზის ალექსანდრიული ლიტურგიის ბედი, როგორც განვიხილეთ ასეთია: თავისი ხასიათის მიხედვით მიეკუთვნება მოციქულთა მემკვიდრეობას, რაც სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ მისი ავტორი იყო მოციქული და მახარებელი მარკოზი. ლიტურგიამ დროთა განმავლობაში შეითვისა რიგი ზემოქმედებები, ცვლილებები და დამატებები. ის გავრცელებული იყო მე-12 საუკუნემდე ქრისტიანული სამყაროს სხვადასხვა ნაწილებში ეგვიპტის გარეთ და შემდეგ ბიზანტიის დადგენილებით ის იქნა განდევნილი და მან ადგილი დაუთმო ალექსანდრიის რაიონებში სუფთა ბიზანტიური წარმოშობის ლიტურგიებს. მაგრამ უნდა გვახსოვდეს ერთი: ამ ლიტურგიის აღსრულების კანონიკური აკრძალვა არ არის. რამდენადაც ის არის ალექსანდრიული ექვარისტიული კანონი და არ ეწინააღმდეგება თავის სტრუქტურითა და ცალკეულ ლოცვათა შინაარსით მართლმადიდებლურ ტრადიციას. და არ არის არავითარი დაბრკოლება რათა აღვასრულოთ ჩვენს დროში ეს ლიტურგია. რატომ უნდა, ეს არ შეიძლება მოხდეს რომელიმე სასულიერო პირის ან საზოგადოების პირადი ინიციატივით, არამედ თუ ეკლესიის კრებითი ცნობიერება ამას ჩათვლის საჭიროდ, მაშინ ამის კანონიკური წინააღმდეგობა არ არსებობს.

სხვა სურათია, ალექსანდრიული ტიპის იმ ლიტურგიებში, რომლებიც ახლაც იმყოფებიან კოპტებისა და აბისინიელების საღვთისმსახურო ხმარებაში. 481 წელს, როდესაც ეგვიპტელი იაკობიტები გამოეყვნენ წმიდა მართლმადიდებელ ეკლესიას, მაშინ მათ თანდათან დაიწყეს შექმნა თავიანთი საეკლესიო წყობილებების, თავიანთი გამგებლობების, თავითანთი წეს-ჩვეულებების, ერთი სიტყვით, დაიწყეს ცხოვრება სრულიად დამოუკიდებელი ცხოვრებით. მრავალი დროის განმავლობაში მათი ლიტურგიკული შემოქმედება არ იყო ორგანიზებული და განსაზღვრული, და ამ სფეროში შეიძლება აღმოჩენილ იქნას ბევრი უწესრიგობა და თვითნებობა. ამიტომაც მე-12 საუკუნეში კოპტმა პატრიარქმა გაბრიელმა აკრძალა აღესრულებინათ ყველა სხვა ლიტურგია, გარდა სამი ცნობილი ლიტურგიისა: ბასილი დიდის, წმიდა გრიგორის და წმიდა კირილე ალექსანდრიელის. ბასილი

დიდის ლიტურდია, რა ქმა უნდა არ არის ჩვენი ბიზანტიური ტიპის მართლმადიდებლური ლიტურგია წმიდა ბასილი დიდის სახელით ცნობილი, არამედ კოპტური, რომელიც მოხდა, რასაკვირველია,[^] მონოფიზიტიური განხეთქილების შემდეგ. ეს ლიტურგია სრულდება კოპტებთან მთელი წლის განმავლობაში, როგორც ჩვენთან წმიდა იოანე ოქროპირის ლიტურგია. მეორე ლიტურგია მიეწერება წმიდა გრიგორის მაგრამ არ არის ცნობილი, კერძოდ რომელის: ნოსელის თუ ღვთისმეტყველის. იგი სრულდება საუფლო დღესასწაულებზე და სხვა სადღესასწაულო დღეებში. მესამე წმიდა კირილე ალექსანდრიელის ლიტურგია. იგი განწესებულია შესრულდეს დიდი მარხვისა და შობის მარხვის პერიოდში.

მონოფიზიტობის ნიშნები შეიძლება საკმაოდ მკაფიდ დავინახოთ ამ ლიტურგიებში. ასე, პირველ რიგში, მათ ღვთისმსახურებაში წმიდა მოციქულთა, ეკლესიის მამათა და მასწავლებელთა გვერდით მოიხსენება მათი „წმინდანები“: დიოსკორე, სევირი და სხვა ცრუმასწავლებლები. ამას გარდა, ბასილი დიდის კოპტურ ლიტურგიაში ზიარების წინა ლოცვაში მხოლოდმობილიძის, უფლისაღვთისადამაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტეს ხორცი იწოდება „განუყოფელად მის ღვთაებრიობასთან განუზავებელად, შეურევლად და უცვალელად“. ეს ლოცვა შეტანილია აქ 1131 წელს, მათი კოპტი პატრიარქის გაბრიელის მიერ. წმიდა გრიგორის ლიტურგიას გააჩნია კიდევ უფრო არაჩვეულებრივი და არა მართლმადიდებლური განსაკუთრებულობა, მასში ლოცვები მიმართულია ძე ღვთისას, იესო ქრისტესადმი და არა მამა ღმერთისადმი, რაც ეწინააღმდეგება კართაგენის მე-3 მსოფლიო საეკლესიო კრების 21 კანონის დადგენილებას.

ცხადია, რომ ე. წ. წმიდა კირილე ალექსანდრიელის ლიტურგია დაწერილია არა ალექსანდრიელი განმანათლებლის მიერ, უბრალოდ იმიტომ, რომ თვითონ კირილე წერდა ბერძნულად, და არა კოპტურად. მისი ბერძნული ორიგინალი კი არ არის ცნობილი. გარდა ამისა, საერთოდ არაფერი არ არის ცნობილი წმიდა კირილე ალექსანდრიელის ლიტურგიკულ შემოქმედებაზე, გარდა ამ ცნობილი კოპტური გარდამოცემისა. ეს ლიტურგია წარმოადგენს, არსებითად, მხოლოდ ექპარისტულ კანონს (ანაფორა) კათაკმეველთა ლიტურგიის გარეშე. ამ ლოცვის შინაარსით ის ერთი მხრივ, ყალიბს ჰგავს მოც. მარკოზის ლიტურდიას; მეორე მხრივ, მასში არაერთგზის ვნახულობთ მინიშნებებს, რათა აუცილებლად უნდა ისესხონ ლოცვათა ცალკეული ნაწყვეტები წმიდა ბასილი დიდის ლიტურგიიდან (კოპტურიდან რათქმაუნდა).

წმიდა კირილესა და მოციქულ მარკოზის ლიტურგიათა მსგავსება გვაძლევს საფუძველს ვივარაუდოთ ცნობილ სესხებაზე. გამოითქვა აგრეთვე ვარაუდი, რომ წმიდა კირილეს ლიტურგია არის ბერძნული წმიდა მარკოზის ლიტურგიის უბრალო გადამუშავება კოპტურ ენაზე. მაგრამ მოციქულ მარკოზის ლიტურგიის ტექსტის ანალიზზე დაყრდნობით პეტროვსკიმ დაადგინა: თვით ამ ლიტურგიამ განიცადა იმდანად დიდი ზემოქმედება მოციქულ იაკობის, წმიდა იოანე ოქროპირის და წმიდა ბასილი დიდის ლიტურგიებისგან, რომ ის არ შეიძლება იყოს სხვა ეგვიპტური ლიტურგიებისათვის ორიგინალი. ის არ არის კირილე ალექსანდრიელის ლიტურგიის პროტოტიპი. მათი მსგავსება უდავოა, მაგრამ ლაპარაკი პირდაპირ გენეალოგიურ დამოკიდებულებაზე აქ ზედმეტია.

როგორც კოპტურ, ისე აბისინიურ ეკლესიებში წმიდა მართლმადიდებელ ეკლესიისაგან განცალკევებით, ლიტურგიული შემოქმედება არა მარტო ჩაკვდა, არამედ პირიქით, კიდევ უფრო განვითარდა. ჯერ კიდევ ქრისტიანული სიმკვლე იცნობს ლიტურგიას, რომელიც დაწერილია ეთიოპიურ მოციქულთა გარდამოცემების სახელით და რომელიც ეკუთვნის ე. წ. „მოციქულთა მემკვიდრეობის“ ნაწარმოებთა ჯგუფს. დღესდღეობით ეთიოპთა ლიტურგიკულ პრაქტიკაში სრულდება შემდეგი ლიტურგიები:

1. საერთო ეთიოპური ანუ სამოციქულო
2. უფლის იესო ქრისტესი
3. ყოვლაწმიდა ღვთისმშობელისა
4. „წმიდა“ დიოსკორესი
5. წმიდა იოანე ოქროპირისა
6. წმიდა იოანე მახარებელისა
7. წმიდა იაკობის ძმისა უფლისა
8. წმიდა გრიგოლ სომეხისა
9. 318 წმიდა მართლმადიდებელ მამათა
10. წმიდა ათანასესი
11. წმიდა ბასილი დიდისა (თარგმანი კოპტურ ენაზე)
12. წმიდა გრიგორი ნაზიანზელისა
13. წმიდა ეპიფანესი
14. წმიდა კირილე ალექსანდრიელისა
15. წმიდა კირილე ალექსანდრიელისა სხვა რედაქციით
16. „წმიდა“ იაკობ სერუგელისა

მესოპოტამიური ტიპის ლიტურგიები

მესოპოტამიური ტიპის ლიტურგიები იმ ქრისტიანთა ექვარისტიული ღვთისმსახურებაა, რომლებიც დასახლებულნი არიან მცირე აზიის აღმოსავლეთ ნაწილში, სპარსეთსა და ინდოეთის ნაწილში, ხოლო ოდესღაც გავრცელებული იყვნენ მონღოლეთამდე, რომლებიც თავიანთი აღმსარებლობით ეკუთვნოდნენ ნესტორის ცრუსწავლებას. აქ აუცილებელია გავაკეთოთ შემდეგი შენიშვნები:

1. ნესტორიანული აღმოსავლეთის ქრისტიანობის საეკლესიო საყოფაცხოვრებო წყობა და დისციპლინა როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ მეცნიერებაში განსხვავდება განსაკუთრებული კონსერვატულობითა და უმრავლესობით, არ ვლავარაკობთ გაქვავებულობაზე. თუ ალექსანდრიის ზემოქმედებით კოპტური საეკლესიო ცხოვრება უცხო არ დარჩა ელინიზმის ცნობილი კულტურული ზეგავლენისაგან, თუ აბისინიურმა საეკლესიო პრაქტიკამ შექმნა თავისებური საეკლესიო კულტურული ტრადიციები და შემოქმედებით ცხოვრობდა თავისი პატარა, პროვინციული ბიზანტიის ირგვლივ, და ბოლოს თუ მონოფიზიტური ეკლესია უზრალოდ ყვაოდა კულტურულად და დააგროვა სულიერი ფასეულობის დიდი მარაგი და შექმნა თავისი საეკლესიო და ლიტურგიკული კულტურა, მაშინ ქრისტიანობის ნესტორიანული მიმართულება თითქმის გაშემდა მეხუთე საუკუნის ფორმებში და თავისი უძველესი ტრადიციისადმი არაფერი ახლებური და შემოქმედებითი არ მიუმატებია.

სირიულ-ქალდეურ ტომთა უმრავლესობა დღესაც რჩება ნესტორიანობაში. მისი ნაწილი დიდი ხნის ურთიერთობის შემდეგ რუსულ ეკლესიასთან ეპისკოპოს სოფონიას მეშვეობით შუერთდა მართლმადიდებლობას 1898 წელს პეტერბურგში. მათ შორის იმ დროიდან დაარსდა რუსული სასულიერო მისია ურმიაში.

2. ნესტორიანელთა ლიტურგიკულ მოხმარებაში შემორჩენილია სამი ლიტურგია: ე.წ. „სამოციქულო“ ანუ წმიდა მოციქულების - თადეოზისა და მარისა, ნესტორის ლიტურგია და თეოდორე მოპსუეტელის ლიტურგია. პირველი მათგანი სრულდება ნესტორიანული საეკლესიო დადგენილებით ვნების კვირიდან საეკლესიო წელიწადის დასრულებამდე, ე. ი. ქრისტეს შობის წინა დღესასწაულობამდე; თეოდორე მოპსუეტელის ლიტურგია სრულდება ქრისტეს შობის წინა დღესასწაულიდან ვნების კვირამდე; ხოლო ნესტორის ლიტურგია - კი მხოლოდ 5-ჯერ წელიწადში, კერძოდ, 1. ნათლისღებას; 2. ნათლისღების

პირველ პარასკევს - იოანე ნათლისმცემლის ხსენების დღეს; 3. სამი ბერძენი მასწავლებლის - დიოდორეს, თეოდორეს და ნესტორის ხსენების დღეს (ნათლისღების მეოთხე კვირის პარასკევს); 4. დიდი მარხვის მეექვსე კვირის ოთხშაბათს (ე. წ. წინეველთა მარხვის კვირა); 5. დიდ ხუთშაბათს.

3. რასაკვირველია, ისმება კითხვა ამ ექვარისტიული ტიპიკონების წარმოშობის დროზე. ცხადია, რომ მოციქულების - თადეოზისა და მარის სახელწოდება ლიტურგიისა შეიძლება მიღებულ იქნას იმ პირობით მნიშვნელობად, რომელზედაც ზემოთ გვქონდა საუბარი. ამ ანაფორებში არ მოგვიხდება მოვლენით თვით მოციქულთა ხელი და მოციქულთა დროის წერილობითი კვალი. მათში სამოციქულო არის ტრადიცია და ლოცვათა საერთო შინაარსი, ხოლო დანარჩენი არის ნაყოფი გვიანდელი დანაშრევისა. აქ საჭიროა აღვნიშნოთ. რომ თადეოზი იყო უფლის სამოცდაათ მოწაფეთაგანი, თუმცა ზოგიერთი ნესტორიანელი მწერალი რაცხავს მას უფლის 12 მოციქულთა რიცხვში, მაგრამ მას ურევნ იუდაში, რომელიც აგრეთვე იწოდებოდა ლევად ანუ თადეოზად, ხოლო მარი იყო სამოცდაათთაგანი. სხვათა მოწმობით, მარი იყო სელევკიის პირველი ეპისკოპოსი. თუ გამოვიკვლევთ ლოცვათა თანამიმდევრობას გავარკვევთ, რომ დაწერის დრო უფრო გვიანდელია, ვიდრე მოციქულთა ეპოქის. არის დამატებები მე-8 საუკუნისა და მე-15 საუკუნისაგ კი. დროთა ზემოქმედებამ დიდი დადი დაასვა თვით მოციქულთა ფუძეს (ძირითად ნაწილს). მას არ გაუქმებია უკანასკნელის ძირითადი შინაარსი, მაგრამ წარბოცა მოციქულთა ხასიათი; ექვარისტიული ლოცვა სულით დარჩა მოციქულთა წარმოშობის, მაგრამ წარმოშობის სიტყვით დარჩა მე-4 ან მე-5 საუკუნის.

რაც შეეხება ნესტორის ლიტურგიას, მაშინ მისი წარმოშობის დრო ადვილი განსასაზღვრია. თუ დავეთანხმებით იმას, რომ მისი ავტორი ნამდვილად იყო კონსტანტინეპოლის არქიეპისკოპოსი და ერესიარქი ნესტორი, კითხვა დადის მხოლოდ იქამდე, შექმნა თუ არა მან ეს 431 წლამდე (ეფესოს კრება) თუ მის შემდეგ. მეცნიერთა ერთი ნაწილი ფიქრობს, რომ ნესტორმა ეს დაწერა 431 წლამდე, ხოლო მეორე ნაწილი ამტკიცებს, რომ მან დაწერა მის შემდეგ. როგორც არ უნდა გადავწყვიტოთ კითხვა ნესტორის ლიტურგიის დედნისეულობის შესახებ, უნდა ვცნოთ კონსტანტინეპოლის ანაფორის უდავო ზემოქმედება, კერძოდ იოანე ოქროპირის ლიტურგიისა. ეს გავლენა იგრძნობა ანაფორის ცალკეულ ლოცვათა შინაარსშიც და გამოთქმებშიც.

იერუსალიმური და ბიზანტიური ტიპის ლიტურგიები

ეს ლიტურგიები თავიანთი ექვარისტიული კანონის სტრუქტურით უფრო ახლოს დგანან დღევანდელ ლიტურგიასთან და რომელთაგანაც ჩვენი მართლმადიდებლური ბიზანტიური ლიტურგია იღებს თავის სათავეს. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ზოგიერთი მკვლევარი ამ ლიტურგიებს ყოფს ორ ჯგუფად: იერუსალიმურ და ბიზანტიურ ჰგუფად. რამდენადაც ამ ჯგუფის ექვარისტიული კანონის ლოცვათა სტრუქტურებში არსებითი განსხვავება არ არის, ამიტომაც განვიხილავთ მათ როგორც ერთ ჯგუფს. ამ დიდ ჯგუფში შედიან შემდეგი ანაფორები:

1. იერუსალიმური ჯგუფი:

- ა) ლიტურგია მოციქულთა დადგენილებებში
- ბ) მოციქულ იაკობის ბერძნული ლიტურგია
- გ) მოციქულ იაკობის სირიული ლიტურგია

2. ბიზანტიური ჰგუფი:

- ა) წმიდა ბასილი დიდის ლიტურგია;
- ბ) წმიდა იოანე ოქროპირის ლიტურგია;
- გ) წმიდა გრიგოლ სომეხთა განმანათლებლის ლიტურგია.

ამ ექვსი დამოუკიდებელი ლიტურგიებიდან სამი (წმიდა ბასილი დიდის, წმიდა იოანე ოქროპირისა და წმიდა მოციქულ იაკობის) ახლაც გამოიყენება წმიდა მართლმადიდებელ ეკლესიაში. წმიდა გრიგოლის ლიტურგია აგრეთვე გამოიყენება სომხურ გრიგოგიანულ ეკლესიაში (არა უნიატურში); მოციქულ იაკობის სირიული ლიტურგია შემონახულია სირიელ იაკობიტელებთან და მხოლოდ ლიტურგია მოციქულთა დადგენილებებში წარმოადგენს ისტორიის ძეგლს. მის ლიტურგიკულ მოხმარებაზე ხსენებაც კი არ არის.

იერუსალიმური ჯგუფი

ა) ლიტურგია „მოციქულთა დადგენილებებში“

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ ეს ლიტურგია, რა თქმა უნდა არ არის თვით მოციქულთა მიერ დაწერილი, მაგრამ მაინც წარმოადგენს უძველესი დროის ნაწარმოებს. თვით „მოციქულთა დადგენილებები“ მჭიდროდ არიან დაკავშირებულნი წმიდა იპოლიტე რომელის ნაწარმოებებთან და მის ზეგავლენას განიცდიან.

ამ ძეგლის ორ მონაკვეთს გააჩნია ექვარისტიული ღვთისმსახურების ისტორიისათვის მნიშვნელობა, კერძოდ, მეორე წიგნის 57-ე თავს და მესამე წიგნის 5-15-ე თავებს. პირველში მოცემულია ლიტურგიის აღწერა. ამასთან, უფრო მეტად ლაპარაკია წინა ანაფორულ ნაწილზე

და თვით ევქარისტიულ ლოცვაზე საერთო ჯამში ძალიან მცირედია ნათქვამი. მეორე ნაწყვეტი გვაძლევს თვით ტიპიკონს ლოცვათა მთელი ტექსტებით.

თავიდან მოცემულია დაწვრილებითი გაწესება, თუ ვინ სად უნდა დადგეს ეკლესიაში იერარქიის მიხედვით: კლირიკოსი, მრევლი, ქალები, ბავშვები, ქალწულები, ქვრივები. წინა ანაფორის ნაწილში მინიშნებულია ძველადთქმისეულ წიგნთა კითხვა, დავითის ფსალმუნთა გალობა, რომელსაც ბოლოში მიუგალობდნენ დასდებელს, სამოციქულოს კითხვა და ეპისტოლეებისაც და შემდეგ სახარებისა. იკითხებოდა ქადაგება ან უფრო ზუსტად შეგონება პრესვიტერთა, ერთიმეორის მიყოლებით. შემდეგ კი ეპისკოპოსისა. დიაკვნები თვალყურს ადევნებენ, რათა ყველა ისხდნენ ან ყველა იდგნენ თავიანთ ადგილას, დაიცვან იერარქია, არ ილაპარაკონ, არ იძინონ და არ იცინონ. ქადაგების შემდეგ კათაკმევლები და მონაწილეები ტოვებდნენ ტაძარს. მხოლოდ ერთნი, დიაკვნები თვალყურს ადევნებდნენ ამას და იცავდნენ წესრიგს, როცა სხვები მსახურებენ საიდუმლოს აღსრულებისას. შემდეგ ამისა ურთიერთმთხევა და დიაკონის ლოცვა (კვერექსი) ეკლესიაზე, ამ სამყაროზე, სასულიერო პირებზე, მღვდელმთავარზე, მეფეზე. მღვდელმთავრის მიერ ეკლესიის კურთხევის შემდეგ შეიწირება მსხვერპლი და ბოლოს ეზიარებიან. ქალები - მინიშნებულია ამ ლიტურგიაში - ეზიარებიან თავდახურულნი. ტაძრის კარი ყუდარლებით დაცულია, რათა არავინ ურწმუნოთაგან არ შესულიყო.

ბ) მოციქულ იაკობის ლიტურგია

ატარებს რა თავის თავში უდავოდ ღრმა სიმკვლის ნაკვალევს, ამ ლიტურგიამ განიცადა საუკუნეთა განმავლობაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები. ის განეკუთვნება თავისი წარმოშობით მოციქულთა ყველა ანაფორის საერთო ფესვებს. ამ ლიტურგიას, როგორც ზემოთ აღწერილი სხვადასხვა ლიტურგიებს სახელწოდება მოციქულთა ალბათ, ეწოდა მხოლოდ იმ პირობითი მნიშვნელობით, რომელზედაც ზემოთ გვქონდა საუბარი. როგორც თავის ბერძნულ ტექსტში, ისე მის სირიულ გადმოცემაში, ეს ლიტურგია, რა თქმა უნდა, გათავისუფლებული უნდა იყოს იმ მოგვიანო დანაშრეებით, რომლებიც შევიდნენ მასში თანდათანობით და სხვადასხვა გარემოებების ზეგავლენით. იმ სახით, რა სახითაც ის დღესდღეობით არის წარმოდგენილი ჩვენამდე მოღწეულ ხელნაწერებში, უდავოდ არა ორიგინალურია. ეს მოგვიანო დანამატები და ცვლილებები ნათელია და ზოგიერთი მათგანი შეიძლება დავათარილოთ დაახლოებითი სიზუსტით. ასე, მაგალითად, თვით

ლიტურგიის დასაწყისში, უფრო ზუსტად მის დასაწყისამდეც კი შესულია რიგი ლოცვებისა, რომლებიც თავის წარმოშობას მიანიშნებენ მოციქულთა შემდეგდროინდელ ეპოქაზე. ეს ლოცვებია: სამკვეთლოზე, კრეტსაბმელზე, საკურთხეველზე, საკმეველზე და სხვ. - რაც არ შეიძლება ყოფილიყო მოციქულთა დროინდელი. გვინდელი დანამატებია: „მხოლოდშობილო ძეო“ (დაახლ. 536) და „წმიდაო ღმერთო“ (დაახლ. 433). პურისა და ღვინის შეწირვის მომენტში ასევე შეინიშნება გვინდელი დანამატები: მაგ. დიდი გამოსვლა, გალობა: „სდუმედინ ყოველი ხორცი...“, რაც არ შეიძლება როგორც ისტორიული ანალიზი გვიჩვენებს გამოჩენილიყო 573 წლამდე ადრე. არაფრით არ შეიძლება მიეკუთვნებოდეს მოციქულთა ეპოქას ნიკეის სიმბოლო სარწმუნოებისა და გალობა „ღირს არსი“ ან „შენდამი იხარებს მიმადლებულო...“. ამ ლიტურგიის ცალკეულ ლოცვათა გავრცელება გრძელდებოდა საკმაოდ დიდხანს და არ შეწყვეტილა მე-9 საუკუნემდე.

უნდა გვახსოვდეს, რომ არ არის არავითარი კანონიკური წესი ამა თუ იმ ლიტურგიის შესრულებაზე ანუ უფრო ზუსტად, მკაფიო გამოხატული აკრძალვა ამ ლიტურგიათა აღსრულებაზე, რამდენადაც მათ შემადგენლობაში არ არის არავითარი არამართლმადიდებლური ანუ ეკლესიის წეს-ჩვეულების ბუნების საწინააღმდეგო.

როგორც უკვე ვნახეთ, მოციქულ მარკოზის ლიტურგიის აღსრულების აკრძალვა არ არის მსოფლიო კათოლიკე ეკლესიის ცნობიერების საქმე. მისი მიუღებლობა არის მხოლოდ ერთი კანონისტის (ბალსამონის) საკუთარი საქმე; რომელიც მიითვისეს კონსტანტინეპოლის პატრიარქებმა. სრულიად იგივე შეიძლება ითქვას მოც. იაკობის ლიტურგიაზე. მისი ფართო გავრცელება მოწმობს თუნდაც მის თარგმანს სირიულ ენაზე. ახლა ის სრულიად ამოვარდა ლიტურგიკული გამოყენებიდან. გასული საუკუნის (მე-19) ბოლომდე მას აღსრულებდნენ იერუსალიმში მოც. იაკობის ხსენების დღეს, 23 ოქტომბერს, მაგრამ შემდეგ ეს პრაქტიკაც შეწყდა და როგორც ჩანს, ამის შესახებ არ ყოფილა რაიმე სპეციალური დადგენილება უმაღლესი საეკლესიო ხელისუფლებისაგან. თუმცა, იერუსალიმში რუსული სასულიერო მისიის მიერ გაკეთდა ამ ლიტურგიის თარგმანი სლავურ ენაზე, და გამოიცა. ეს ლიტურგია არაერთხელ სრულდებოდა ზოგიერთ რუსულ საზღვარგარეთულ ეკლესიებში ბოლო წლების განმავლობაში.

ბიზანტიური ჯგუფი

ა) ბასილი დიდისა და იოანე ოქროპირის ლიტურგიები

ეს ორი ლიტურგია უპირველესად იზიდავს მართლმადიდებელი ლიტურგისტ-მკვლევარის ყურადღებას, რადგანაც ისინი შემოინახა უძველესი დროიდან, შევიდნენ და დარჩნენ განსაკუთრებულ და ყოველდღიურ მოხმარებაში ჩვენთან, რომლებმაც განდევნეს პრაქტიკიდან აგრეთვე წმიდა იაკობისა და წმიდა მარკოზის მართლმადიდებური ლიტურგიები. მათი ისტორიის გამოკვლევა წარმოადგენს დიდ სიძნელეს უტყუარი მოწმობებისა და წინდაუდებელი დოკუმენტების ნაკლებობის გამო: თუ ერთი მხრივ, გადმოცემა ამბობს, რომ მათი შემქმნელები არიან უდიდესი მსოფლიო მასწავლებლები და განმანათლებლები: წმიდა ბასილი დიდი და წმიდა იოანე ოქროპირი, თუმცა მეორე მხრივ არავითარი დოკუმენტები და უდავო მასალები იმდროინდელი ეპოქისა, ჩვენ არ გაგვაჩნია. ნამდვილად ამ ლიტურგიათა უძველესი ნუსხები მე-9 ან არაუადრეს მე-8 საუკუნის კოდექსებშია.

დოკუმენტების მონაცემების შინაარსით მე-4 და მე-8 საუკუნეთა შორის ხარვეზი ჩვენ არაფრით არ შეგვიძლია შევავსოთ. ცხადია, რომ ის არე, რომელშიც წარმოდენილნი არიან ეს ლიტურგიები ხსენებულ ხელნაწერებში, არ შეესაბამება კაბადოკიელი და დიდი კონსტანტინეპოლელი წმინდანების ეპოქას. ხსნას ჩვენ არსაიდან უნდა ველოდეთ. რჩება მხოლოდ გზა შედარებითი გამოკვლევებისა, ძალიან მკაცრი-კრიტიკული მიდგომა თანამედროვეთა შეკრებებისა და ცხოვრების აღმწერელთა მოწმობებისა და სხვ. საქმე უკვე ძალიან დიდია გაკეთებული, თუ მივიღებთ ყურადღებაში შემდეგი მკვლევარების შრომებს: პროფ. ა. დიმიტრიევსკის, ნ. კრასნოსელცოვის, მ. ორლოვის, ა. პეტროვის, მ. სკალაბანოვიჩის; დასავლეთში გოარის, ბრაიტმანის, შკაინსონის, კარბოლის და მრავალ სხვათა.

მაგრამ რჩება მაინც რიგი გაურკვევლობა და მოგვიწევს დავკმაყოფილდეთ მხოლოდ ვარაუდებს.

გადმოცემა წმიდა პროკლე კონსტანტინეპოლელისა და წმიდა ამფილოქე იკონიელისა, რომლებიც ძალიან ახლო იყვნენ დროით განმანათლებელ ლიტურგისტებთან ამბობს, რომ წმიდა ბასილი დიდმა შეამოკლა მანამდე არსებული წმიდა მოციქულ იაკობის ლიტურგია არა იმიტომ, რომ თვითონ თვლიდა მას ძალიან გრძლად, არამედ მრევლის შეწყნარების, სისუსტისა და ევქარისტიული ღვთისმსახურების უყურადღებო დამოკიდებულების გამო. წმიდა ამფილოქეს მოწმობით, თვით ბასილი დიდმა შეადგინა თავისი სიტყვებით ლიტურგიის წესი. იმავე მოსაზრებით მოქმედებდა წმიდა იოანე ოქროპირიც.

ამ ლიტურგიათა ორიგინალურობის დღევანდელი სახის აღიარება არ მოგვიხდება ბევრი მიზეზების გამო. რიგი გალობები მასში უფრო გვიანდელი წარმოშობისაა: დიდი გამოსვლის დამუშავებული წეს-რიგი; განსაკუთრებით დეტალიზირებული პროსკომიდია, რომელიც გამოყოფილია ლიტურგიის საერთო მიმდევრობისაგან და რომელიც უბრალო ეკლესიური ობივატელისათვის სრულიად მიუღწეველია და გაუგებარია. და ამიტომაც არა აუცილებელი, ბოლოს სლავური ტრადიცია (მე-15 საუკუნეში) სულიწმიდის მოწვევის ცენტრალურ მომენტში მესამე ჟამის ტროპარის გალობა - ყოველივე ეს ამტკიცებს, რომ ეს ორი ლიტურგია იმ სახით, რა სახითაც ჩვენ ვიცნობთ, რა თქმა უნდა, არ მიეკუთვნება მე-4 საუკუნეს.

ისმება კითხვა: კერძოდ რა გააკეთეს წმიდა ბასილი დიდმა და იოანე ოქროპირმა? ცხადია, რომ მათ არ შეუდგენიათ ახალი ევქარისტიული კანონი; ანაფორას მათ დროში უკვე განსაზღვრული ჰქონდა თავისი ფორმები. მათ მემკვიდრეობით ჰქონდათ მიღებული უძველესი დროიდან ლიტურგიკული პრაქტიკა. ევქარისტიული კანონის სტრუქტურა უკვე დიდი ხანია განისაზღვრა (პრეფაციო, სანკტუსი, ანამნეზისი, ეპიკლეზა, ინტერცესიო). ზოგიერთი გამოთქმა ამ ლოცვების აღებული იქნა ადრე არსებულისაგან და დარჩა ხელშეუხებელი ნაწილობრივ; ბევრი ლოცვა ევქარისტიული კანონის გარეშე, საერთოა წმიდა ბასილი დიდისა და წმიდა იოანე ოქროპირის ლოცვასთან. მთლიანობაში, რა თქმა უნდა, მათ მთელი ლიტურგია ახლად არ შეუქმნიათ. მათ შეადგინეს უძველესის მსგავსი ახალი ევქარისტიული კანონის ლოცვები. უდავოა, ყველა სწავლული ეთანხმება იმ აზრს, რომ ლიტურგიის ცენტრალური ნაწილი მათი ხელის საქმეა.

წმიდაბასილიდიდისადაწმიდაიოანეოქროპირისმოწიწებითხსენების მიუხედავად ლიტურგისტ-რეფორმატორები დროდადრო არაერთხელ მაინც ეხებოდნენ მათ ნაწარმოებებს. მათი ყველა სახელი არ იქნა შემონახული, შესაძლებელია მალევე, ავტორთა სიკვდილის შემდეგ რაღაც იქნა გასწორებული, დამატებული და გაუმჯობესებული იმავე პროკლე კონსტანტინეპოლის მიერ, შესაძლებელია, ზოგიერთი ცვლილებები შეიტანა გერმანე კონსტანტინეპოლელმა პატრიარქმა. უეჭველია, რომ დიდი მონაწილეობა ტექსტის გასწორებაში ლიტურგიის საწესდებო ნაწილიც კი მიიღო კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა ფილოთეოსმა (1354-1476). ე. წ. რუბრიკის შემოღება, ანუ სინგურით დაწერილი შენიშვნები ტექსტში სასულიერო პირთა მოქმედებისათვის. და მაშინაც ამ ლიტურგიათა ტექსტის ისტორია არ შეჩერებულა. რუსეთში პატრიარქ

ფილოთეოსის შემოქმედება განაგრძო მიტროპოლიტმა კიპრიანემ. შემდეგ, როგორც ჩვენთვის ცნობილია, სლავურმა პრაქტიკამ შეიტანა მესამე ჟამის ტროპარის კითხვა სულიწმიდის მოწვევის დროს. სადღაც აღმოსავლეთში როგორც ამას მოწმობს ეპისკოპოს პორფირის ექოლოგია, მიღებული იყო დაახლ. მე-8 საუკუნეში ასეთი წესი, რომ წაეკითხათ სხვადასხვა წინამძიონის ლოცვები დღესასწაულთან დაკავშირებით. სლავურმა ტრადიციამ შეიტანა მიცვალებულთა კვერექსი; ბერძნებმა ბოლო დროს ამოიღეს კათაკმეველთა და მორწმუნეთა კვერექსები, როგორც უკვე პირდაპირი მნიშვნელობის არმქონენი. ბერძნული და სლავური პროსკომიდიების რიგი მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან. ყოველი ადგილობრივი ტრადიცია ამაგდარად და წმიდად იცავს მათ და უმტკივნეულოდ არ უთმობს ადგილს.

ბ) წმიდა გრიგორის სომხური ლიტურგია

როგორც ცნობილია, ბიზანტიის კულტურული ზეგავლენა ძალიან ძლიერი იყო. ის არ შემოისაზღვრებოდა მხოლოდ თვით ბიზანტიის იმპერიის საზღვრებით და ბერძნული ნაციონალური ჰეგემონიით. მან დაიმორჩილა თავის თავში მეზობელი ნაციონალური ერები, რომლებიც მას ხვდებოდნენ ისტორიულ გზაზე და რომლებსაც არ ძალუძდათ შეწინააღმდეგებოდნენ ამ კულტურულ ზემოქმედებას. საერთო ზეგავლენასთან ერთად ვრცელდებოდა მისიონერული საეკლესიო საქმეც. ეკლესია ნათლავდა წარმართულ ერებს, აზიარებდა მათ საეკლესიო კულტურასთან და კერძოდ ბიზანტიურ კულტურასაც. მიდიოდა არა მარტო ბარბასოთა ქრისტიანიზაცია, არამედ მათი ბიზანტიზაციაც. ეს ბიზანტიზაცია განიცადა ყველა ერმა, რომელიც იქნა მონათლული ბერძენი განმანათლებლების მიერ. ბიზანტიის ზემოქმედება შენარჩუნდა იქამდე, სანამ გაღვიძებულმა ნაციონალურმა შეგნებამ ერთ მშვენიერ დღეს არ დაიწყო მბრძანებლურად განთავისუფლება ცოტაოდენ გაჭიანურებული მსოფლიო დედა ეკლესიის მფარველობისაგან. ისტორია იცნობს ასეთი ნაციონალური განმათავისუფლებელი აქციის ორ გზას: ეს იყო ან მშვიდობიანი, სიამტკბილური განთავისუფლება ბიზანტიის იერარქიული დაქვემდებარებისაგან და თანდათანობითი ნაციონალიზაცია ეკლესიური ცხოვრებისა (ადგილობრივი საღვთისმსახურო ენა, ნაციონალური იერარქია და სხვ.), როგორც ეს ადგილი ჰქონდა რუსეთსა და ბალკანეთის სლავებში, საქართველოში, ან ეს მთავრდებოდა მთელი რიგის აპატიარქოებისა და მხარეების მთლიანი გამოყოფით არა მარტო ბიზანტიის კულტურული და ნაციონალური

ზეგავლენისაგან, არამედ ეკლესიის ერთიანობისგან. ხდებოდა განხეთქილება, ირღვეოდა სიყვარულის, ექპარისტიული და კანონიკური ურთიერთობის ცოცხალი, ორგანიზებული კავშირი, ხოლო შემდეგ შესაძლოა, დოგმატური ერთიანობაც. ბიზანტიის ორთოდოქსალობა ასეთი თვითგამორკვეული საეკლესიო ჯგუფების თვალში ჩანდა ძალიან ბერძნული და ნაციონალური და დამოუკიდებლობის სახელით მსხვერპლად იჭირებოდა თვით მართლმადიდებლური საეკლესიო სწავლება. ამის მაგალითებია: კოპტური ეკლესია აფრიკაში და მასთან ერთად აზისინიურიც, ხოლო მცირე აზიაში სომხური ეკლესია.

ასეთივე სეპარატისტული მიდრეკილებებით მოქმედებდნენ სომხები მათი ნაციონალური ეკლესიის კონსტანტინეპოლისაგან გამოყოფის დროს ვაგარშაპადის 491 წლისა და დვინის 547 და 596 წლების კრებებზე. სომხურმა ეკლესიამ თავისი დამოუკიდებელი ყოფის დროიდანვე დაიწყო ცხოვრება ინტენსიური ნაციონალური ცხოვრებით. მაგრამ ამასთან ერთად არ უნდა დაგვავიწყდეს ისიც, რომ ორი საუკუნის განმავლობაში (ქრისტიანობის გავრცელებიდან ვაგარშაპადის კრებამდე) მათი ეკლესია იმყოფებოდა კონსტანტინეპოლის დაქვემდებარებაში და ბიზანტიის ტრადიციის პირველი კულტურული ზეგავლენა არ შეიძლება გამქრალიყო უკვალოდ, რაც არ უნდა მკაცრად სეპარატისტულად განწყობილი ყოფილიყო სომხეთის ნაციონალური ეკლესია. და ამ დროიდან სომხური ლიტურგია თავის მთავარ ხასიათებში ატარებს ბიზანტიური ლიტურგიკული კულტურის დამახასიათებელ განსაკუთრებულობას. კონსტანტინეპოლურმა და პონტოურმა ექპარისტიულმა კანონმა სომხურ ლიტურგიას დაადო თავის დადი.

მისი ისტორია შეიძლება გავყოთ სამ პერიოდად:

1. წმიდა გრიგორ განმანათლებლიდან ვაგარშაპადის 491 წლის კრებამდე;

2. ამ კრებიდან მე-12 საუკუნის ნახევრამდე;

3. მე-12 საუკუნიდან დღემდე.

სომხები მონათლულნი იყვნენ, როგორც ზემოთ ვთქვით, ბიზანტიელებისაგან და საკმაოდ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ისინი დაქვემდებარებულნი არიან კესარია-კაზადოკიის მიტროპოლიაზე. აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ მათი ლიტურგია იმ დროს იყო პონტოური ტიპის. საფიქრებელია, რომ მათ ლიტურგიაზე ზეგავლენა იქონია წმიდა ბასილი დიდისა და წმიდა იოანე ოქროპირის ლიტურგიკულმა რეფორმამ. ასე შეიძლება გაგრძელებულიყო 302

წლიდან (წმიდა გრიგორის სომეხთა ეპისკოპოსად ხელდასმის წელი) მე-5 საუკუნის ბოლომდე. 491 წლის კრების შემდეგ სომხური ეკლესია არამართო გამოეყო ბიზანტიის ნაციონალურ-კულტურული მფარველობას, არამედ ის თავის კავშირს წყვეტს მსოფლიო ეკლესიის ერთიანობასაც. სომხები უახლოვდებიან მონოფიზიტობას, იღებენ ლიტურგიკული ხასიათის რიგ რეფორმებს, მაგ: უფუარი პურები, ღვინის ხმარება წყლის გარეშე. სომხურ ეკლესიაში გაოცებას იწვევს რიგი ხატებისა, რომელზედაც გამოსახულნი არიან მსოფლიო საეკლესიო კრებები, მაგრამ აკლია ქალკედონის კრებიდან მომდევნოები. უნდა აღინიშნოს, რომ მიუხედავად ამისა, ექვარისტიული ღვთისმსახურება ზოგადად მაინც ტიპიური ბიზანტიური ხასიათისაა.

მე-12 საუკუნიდან ძლიერდება ლათინური პროპაგანდა რომიდან. კათოლიკე მისიონრები ავრცელებენ რომთან უნიის იდეას. ამ იდეას თანაგრძნობით ხვდებიან სომხები, რომელთა ნაწილიც იღებს მას და იქმნება ახალი უნიატური კონფესიური ჯგუფი „სომეხი კათოლიკები“, განსხვავებით „სომეხ გრიგორიანელებისაგან“. ღვთისმსახურებაში შეიტანება ახალი განსაკუთრებულობები, უკვე სუფთა დასავლური, ლათინური ტიპისა: ფილიოკვე სიმბოლო სარწმუნოებაში, პაპის მოხსენება, ეპისკოპოსთა ბეჭდები ხელზე, მღვდელმთავრის კვერთხის დასავლური ფორმა და სხვ. მაგრამ ამავე დროს ლიტურგიაც და თვით სარწმუნოების სწავლებაც გაიწმინდება არა მართლმადიდებლური, მონოფიზიტური თავისებურებისგან. სომხურ-გრიგორიანული ლიტურგია კი ახლაც ინარჩუნებს თავის თვისებებს.

სომხურ ეკლესიაში შესვლისას და მათ ღვთისმსახურებაზე დასწრებისას თვალში საცემია, მართლმადიდებლობის სხვა დანარჩენ დისიდენტებისაგან შედარებით ლიტურგიკული კულტურა, ტაძართა მოწყობილობა, მორთულობა, რიტმულობა, მათი ტიპიკონების დამუშავებულობა, შემოსვის დროს ფორმათა სიმდიდრე და სხვა. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ როგორც სხვა აღმოსავლური კონფესიური ჯგუფები, ისინიც დაადგენენ დეკადანციის გზას მიტრის ბომების დროს არა მარტო იერარქიული პირებისათვის, არამედ სასულიერო პირებისა და დიაკვნებისთვისაც. აბისინიელები, მართალია წავიდნენ ურო შორს და მიტრას უბოძებენ აგრეთვე იპოდიაკვნებსაც. მხოლოდ ბერძნული ეკლესია იცავს ამ მიმართებით მკაცრ სტილს. არც მიტრა, არც თეთრი კუნკული, არც არწივი, არც მანდილი კვერთხზე არ ხიბლავს ბერძენ საეკლესიო რეფორმატორებს. მიტრა დარჩა მხოლოდ ეპისკოპოსთა შესამოსლად.

14. ეკლესია (ტაძარი)

სიტყვა ეკლესიას ორი მნიშვნელობა აქვს:

1. პირველ რიგში, ეკლესია აღნიშნავს ჭეშმარიტ ქრისტიანთა საზოგადოებას, კრებულს, რომლებიც განზნეულნი არიან მთლიან დედამიწაზე და მოციავენ მათ, სადაც არ უნდა იყვნენ და რა დროშიც არ უნდა ცხოვრობდნენ ისინი.

წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი პატრიარქი ეკლესიას უწოდებს ქრისტეს სხეულს და ქრისტეს სძალს, რომელიც განწმენდილია წმიდა ნათლისღების წყლით, მორწყულია გამომხსნელის წმიდა სისხლით, საზეიმოდ მორთულია და დაბეჭდილია სული წმიდის ბეჭდით. ეს ეკლესია, აგრძელებს წმიდა გერმანე, პატრიარქებმა წინასწარ გამოსახეს, წინასწამეტყველებმა იწინასწარმეტყველეს, მოციქულებმა დააარსეს, იერარქებმა შემოსეს და მოწამეებმა განადიდეს. ამ ეკლესიის თავი ქრისტეა: ის იმართება სახარების ერთი კანონით, იბრძვის ქრისტეს ერთი ნიშნით და ისწრაფვის ერთი ნეტარი მიზნისაკენ.

2. მეორედ, ეკლესია არის ღვთის ტაძარი ან სამლოცველო სახლი, სადაც მორწმუნეები იკრიბებიან, რათა ადიდონ ღმერთი და ილოცონ მის წინაშე.

იგი არსებითად ისევ ის თემია, ის ეკლესიაა, რომელსაც დასაბამი იერუსალიმში, სული წმიდის გარდამოსვლის დღეს დაედო. მოყოლებული თავისი დაარსების დღიდან დღემდე მას არ განუცდია რაიმე ცვლილებები და არ საჭიროებს თავის უტყუარობას, ჭეშმარიტების მტკიცებას; აშკარაა, რომ მასში მისი სახით დღეს კვლავ განაგრძობს სიცოცხლეს მოციქულთა ეკლესია¹. ჰგავს იგი მოციქულთა დროინდელ ეკლესიას? ჰგავს! და თუკი არის მათ შორის რაიმე განსხვავება, იგი მხოლოდ გარეგნულია და არა არსებითი. ამის გასაგებად იქნებ ასეთი მაგალითი გამოდგეს: ადამიანი იცვლება გარეგნულად, ბავშვობაში იგი სხვაა, მოწიფულ ასაკში სხვა და ა. შ. მაგრამ ეს ცვლილება არაა არსებითი. იგი ხომ იმავე პიროვნებად რჩება. ჩვენი ეკლესიაც, მიუხედავად თავისი განვითარებისა, დღეს არსებითად, სულისკვეთებით ისეთივეა, როგორიც იყო თავიდანვე დასაწყისში.

ქრისტიანული ტაძრები უძველესი დროიდანვე ატარებდნენ სხვადასხვა სახელწოდებებს:

¹ ანტიკისკოპ. პავლე - ჩვენი სარწმუნოება. გამომც. ორთოდოქსოს კიფესელი. 1994 წ. გვ. 12

1. ყველაზე უძველესი სახელწოდება ქრისტიანული ტაძრისა მომდინარეობს მოციქულთაგან და გამოიყენება ქრისტიანობის პირველ საუკუნეებში. ეს არის - Εκκλησια, რომელიც აღნიშნავს შესაკრებელს და მორწმუნეთა კრებულს (საქმ. 19.40; 1 კორ. 11.18; 20.22; მთ. 18.17).

2. ტაძარს ეწოდებოდა აგრეთვე κυριακη ან κυριακον, რომელიც წარმოსდგება სიტყვა - κυριος -ისა და οικος - ისაგან. ნიშნავს უფლის სახლს. რუსულში მოხდა „к“-ს შენაცვლება „ч“-თი და „с“- „с“-თი. წარმოიშვა სიტყვა церковь, რომელიც იგივეს ნიშნავს რაც უფლის სახლია.

3. ტაძარს ეწოდებოდა ღვთის სახლი - οικος Θεου. ეს სახელწოდება მომდინარეობს ძველი აღთქმის წერილიდან (შესაქმ. 28.17; 19.22). ქრისტიანობის ისტორიაში გვხვდება ძალიან ადრე.

4. მე-4 საუკუნიდან განსაკუთრებით დასავლეთში შემოიღეს წესად ეწოდებინათ ტაძრებისათვის - ბაზილიკები - basilica, αβακτοριον. ქრისტიანობაში ასეთი სახელით იწოდებოდნენ საზოგადო შენობები და სამეფო სასახლეები. შემდეგში, როდესაც ეს შენობები ქრისტიანი მეფეების მიერ, კონსტანტინე დიდის დროიდან მიცემოდათ ქრისტიანებს ღვთისმსახურებისათვის, მათი წინანდელი სახელწოდება ისევ რჩებოდა და ეს სახელწოდება უფრო მეტად შეეფერებოდა ქრისტიანულ ტაძარს, რადგანაც ეს ადგილი ეძღვნებოდა უფალს.

5. ქრისტიანულ ტაძრებს ეწოდებათ სამლოცველო სახლები, რადგან მათში აღესრულება ლოცვები. ასე ეწოდებოდათ აგრეთვე ძველ აღთქმაში იერუსალიმის ტაძარს და იუდეველთა სინაგოგებს (მთ. 21.23; მარკ. 11.27; ლუკ. 19.46; საქმ. 16.13-16).

6. მე-4 საუკუნიდან ხმარებაში შემოვიდა სიტყვა ტაძარი - templum, რომელიც პირველ სამ საუკუნეში თითქმის არ გამოიყენებოდა. რადგანაც ამ სახელწოდებით მოიხსენებოდა და გაიგებოდა წარმართული ტაძრები. როდესაც ქრისტიანობა სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადდა და წარმართული ტაძრები ქრისტიანებს გადაეცათ საღვთისმსახუროდ, მაშინ ეს სახელწოდებაც დარჩა ხმარებაში.

ეკლესიის საერთო სახელწოდების გარდა, იყო აგრეთვე ზოგიერთი კერძო სახელებიც. მაგ. რადგანაც ტაძრები შენდებოდა წმიდანთა საფლავებზე და წმიდანთა ხსენების დღესთან დაკავშირებით, ამიტომაც ეწოდებოდათ მათ Μαρτυριον, მოციქულთა საპატივცემულოდ აგებულებს - Αποστολειον, წინასწარმეტყველთა საპატივცემულოდ აგებულებს - Προφητειον.

ქრისტიანები ღვთისმსახურებისათვის პირველად იყენებენ კერძო სახლებს, სახელმწიფოს მიერ დევნისას კატაკომბებს და მხოლოდ შემდეგ დაიწყეს განსაკუთრებული შენობების აგება. ტაძრები შენდება უფლის რომელიმე დღესასწაულის სახელზე, სამების სახელზე, ღვთისმშობლის, რომელიმე ისტორიული მოვლენის ან რომელიმე ანგელოზის ან რომელიმე წმინდანის სახელზე.

სვიმეონ თესალონიკელი წერს²: „ყოველი ტაძარი ღმერთს ეძღვნება, ის მისი სახლია და ის სუფევს მასში. ღვთის მონა, რომლის სახელსაც ატარებს ტაძარი, მყოფობს მასში, როგორც თავის საცხოვრებელ სახლში, უხილავად იმყოფება იქ სულთ, ხშირად მასში განისვენებენ მისი წმიდა ნაწილებიც და ის მოქმედებს ღვთის მადლითა და ძალით“.

ძველადთქმისეული სამსხვერპლოები ახალი აღთქმის ეკლესიათა წინასახეა.

ადამიანმა, მოსეს საშუალებით სანამ მიიღებდა ღვთისაგან რჯულს, აღუმართა მას ტაძრები და სამსხვერპლოები. და მათზე მიჰქონდა მსხვერპლი. ყველა ასეთი სამსხვერპლო წმიდა იყო. პირველად აბელმა გააკეთა სამსხვერპლო, თუმცა ეს სამსხვერპლო აშენებული იყო ქვებისაგან, წმიდა იყო და მასზე მიტანილი მსხვერპლი ღვთისათვის ძღვნად თუმცაღა შედგებოდა დაკლული ცხოველებისაგან, აგრეთვე წმიდა იყო, იმიტომ რომ ისინი ღვთისადმი იყვნენ მიძღვნილნი. ბიბლიაში ვკითხულობთ: „მიჰხედა უფალმა აბელს და მის ძღვენს“ (დაბ. 4.4); ნოემ კიდობნიდან გამოსვლის შემდეგ აღუმართა ღმერთს სამსხვერპლო; აბრაამმა აღმართა სამსხვერპლო, რათა შეეწირა თავისი შვილი ისაკი. უფალმა უთხრა მას: „ნუ აღმართავ ხელს ამ ყმაწვილზე, ნურაფერს დაუშავებ მას, რადგან მივხვდი, ღვთისმოშიში ყოფილხარ“ (დაბ. 22.12); იაკობმა ქვებისაგან გააკეთა სამსხვერპლო, წმიდა ჰყო იგი და იხილა იქ ღმერთი. მაგრამ ყველაზე უდიდესი და დიდმნიშვნელოვანი სამსხვერპლო გააკეთა მოსემ. ეს იყო სკინია, რომელიც ახალი აღთქმის ეკლესიის წინასახეა და რომელიც უკეთესად, ვიდრე უწინდელი სამსხვედროები წინასწარ გამოსახავენ ახალი აღთქმის ყველა საგანსა თუ საიდუმლოს.

სვიმეონ თესალონიკელი ამბობს³: „ყველაფერი, რაც გააკეთა მოსემ სკინიის შიგნით, განსაკუთრებით კი სამსხვერპლო და

---

2 თავ. 128

3 თავ. 125

ტრაპეზი, რომლებიც მოასწავებდნენ ღვთისმშობელს, იწოდებოდნენ წმიდათაწმიდად. ამიტომაც, თუ ვინმე გარდა მღვდლისა, გაბედავდა შეხებოდა ამ საგნებს ან ნივთებს დაილუპებოდა და კვდებოდა: „როცა ქიდონის კალოსთან მივიდნენ, ყუზამ ხელი შეაშველა კიდობანს, რადგან კინაღამ გადმოაგდეს ხარებმა, ანთო უფლის რისხვა ყუზაზე და იქვე დასცა იგი ღმერთმა კადობანზე ხელის წაღების გამო და იქვე მოკვდა ღვთის წინაშე“ (1 ნემჭ. 13.9-10).

ახალი აღთქმის ეკლესია იყოფა სამ ნაწილად: საკურთხეველი, თვით ტაძარი და სტოა. ტაძრის ასეთი შემადგენლობა და დაყოფა ნაწილებად აღებულია ძველალთქმისეული მოსეს სკინიისა და სოლომონის ტაძრის მიხედვით. ამას ხელმძღვანელობდა თვით წმიდა წერილი ახალი აღთქმისა, რომელიც ასახავდა სხვადასხვა ქრისტიანულ საიდუმლოებებს, ადარებდა მათ იუდეურ წეს-ჩვეულებებს, იმ მიზეზით, რომ ორივე აღთქმა შეიცავს ერთიან მადლს: საქმ. მოც. 15.11 – „ჩვენ გვწამს, რომ უფლის იესო ქრისტეს მადლით ვცხოვნებით, ჩვენც და ისინიც“; ჩვენი ქრისტეში მადლისმიერი განახლების წინასახეა ძველი აღთქმის წინადაცვეთა: „ვისშიაც წინადაიცვითეთ ხელთუქმნელი წინადაცვეთით, ცოდვილი ხორციელი სხეულისაგან გაძარცვით, ქრისტეს წინადაცვეთით“ (კოლ. 1.11); ქრისტეს ჯვარცმა და ზიარების საიდუმლო შედარებულია იუდეურ პასექთან: „მაშ განიწმინდეთ ყველი საფუარი, რათა იყოთ თქვენ ახალი ცომი, რადგანაც უფუარნი ხართ, ვინაიდან პასექი ჩვენი ქრისტე, ჩვენთვის დაიკლა“ - 1 კორ. 5.7. ტრაპეზი, რომელზედაც აღესრულება მღვდელმოქმედება უფლის სისხლისა და ხორცისა, ასახავს სამსხვერპლოსა და საკურთხეველს: „გვაქვს ჩვენ საკურთხეველი, საიდანაც ჭამის უფლება აქვთ კარვის მსახურთ“ - ებრ. 13.10. ახალი აღთქმის ეკლესიის მასწავლებლებმა თავიანთ მღვდელმოქმედებებში შეიტანეს ზოგიერთი ძველალთქმისეული წეს-ჩვეულებები. მაგ. სასულიერო პირთა იერარქია, სასულიერო პირთა შესამეოსელი; სკინიაში იყო აგრეთვე პური, რომელიც შედგებოდა ორი ნაწილისაგან: ხილულისა და უხილავისაგან, ღვთიურისა და ადამიანურისაგან. ქრისტიანულ ეკლესიებშიც ძველი აღთქმის მისაბამად სეფისკვერი ორი ნაწილისაგან შედგება: ქრისტეს ღვთაებრივი და ადამიანური ბუნებისაგან. სვიმეონ თესალონიკელი ამბობს: „იყო სკინიაში წყალი განსაწმენდელი, რომელიც აღნიშნავს წმიდა ნათლისღებას; ზეთი წმიდა, რომელიც წინასახეა მირონცხებისა; და ეს ყველაფერი წმიდაა. უღირსი ყუზიაჰუ დაილუპა,

რადგან არ ჰქონდა უფლება საკმევლის კმევისა: კეთრი გამოაჩნდა შუბლზე მღვდლების წინაშე... სიკვდილამდე კეთროვანი იყო (2 ნეშტთ. 26.16-19). თუ ძველადღებულსავე სამსხვერპლოები და ყველა ის ნივთი, რომლებიც წინასახენი იყვნენ ნამდვილისა ასეთი წმიდა იყო, მაშინ ჩვენ უმეტესად მოწიწებით პატივი უნდა ვსცეთ ახალ აღთქმისეულ ტაძარს და მასში განლაგებულ საგნებსა თუ ნივთებს.

ყოველ საგანსა და ნივთს, წერს სვიმეონ თესალონიკელი, რომელიც ღვთის სახელზეა მიძღვნილი პატივი უნდა ვსცეთ, როგორც არ უნდა იყოს ის, თიხის, ქვის, ხის, ოქროსა თუ სხვა რაღაცის - ყველაფერი ეს ნაკურთხია ღვთის სახელით და რადგანაც ეს ნივთები ატარებენ ღვთის სახელსა და ბეჭედს, ამიტომაც ვერავინ მისცემს მათ სხვა დანიშნულებას. ჩვენ ბევრ ადგილას და არა ერთხელ გვსმენია მაგალითები, რომ სიწმინდეთა და ღვთის სახლის აბუჩად ამგდებნი და წმიდა ნივთების დამტაცებლები ილუპებიან.

15. ტაძრის არქიტექტურა და გარეგანი კომპონენტები

კსაუბრობთ, რა საღვთისმსახურო შენობაზე ჩვენ უნდა ვთქვათ ეკლესიის ნაგებობაზე, საეკლესიო არქიტექტურის დასაწყისზე და მის კავშირზე წარმათულ ხელოვნებასთან. ცნობილია, რომ ტაძართა წყობის სხვადასხვა სახეებთან ყველაზე ხშირად გვხვდება (როგორც მოციქულთა დადგენილებებშია) მოგრძო ჯვრის ფორმის ტაძრები, ხოლო მისი კორპუსი გვაგონებს გემს. ასე შენდება ტაძრები უწინ, ასე ეწყობა ისინი ახლაც. ახლანდელ დროში ტაძრებს აქვთ მრგვალი გუმბათები (ბიზანტიური სტილი), რომლის მაგალითია სოფიის ტაძარი კონსტანტინეპოლში, რომელიც ააშენა იუსტინიანემ მე-6 საუკუნეში ან პირამიდული (გოთური სტილი) ან ხახვისებური (რუსულ-ბიზანტიური სტილი). როგორ შენდებოდნენ ტაძრები ქრისტიანობის პირველ სამ საუკუნეში, ამის შესახებ გვეუბნება ჩვენ მოციქულთა დადგენილებები. ამასთან აუცილებელია შევნიშნოთ, რომ ქრისტეს ეკლესიის დევნის დროს ქრისტიანებს არ ეცალათ თავიანთი ტაძრების გარეგანი კეთილმოწყობისათვის. მაშინ მათი მსახურებები უმეტესწილად სრულდებოდა დამალულად და განმარტოებულ ადგილებში. მათთვის ტაძარი შეიძლებოდა ყოფილიყო ყოველი მოხერხებული ადგილი, რომელსაც არ ჰქონდა არავითარი ურთიერთობა

არქიტექტურასთან. მხოლოდ მე-4 საუკუნიდან, კონსტანტინე დიდის დროიდან, რომელმაც აღიარა ქრისტიანული ეკლესია გაბატონებულ ეკლესიად, ქრისტიანული ტაძრები შენდებოდა გარეგნულად ისეთი სტილის რა სტილიც იყო ქრისტიანობამდელ მსოფლიოში - კლასიკური და წარმართული სტილის. შემდეგ, დროთა განმავლობაში ტაძართა მშენებლობის დროს განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა მის გარეგან მხარეს და შეეხამებოდნენ ამ შემთხვევაში ესთეტიკური გემოვნების მოთხოვნილებებს, რომელიც შეესაბამებოდა ქრისტიანულ სწავლებას - ღმერთის მსახურებაზე სულითა და ჭეშმარიტებით. აქედან გამომდინარე არქიტექტურის განსაკუთრებული სახე, რომლის ხელოვნური შემოქმედება დაგვირგვინდა გოთური ნაგებობების ბრწყინვალე წარმატებით. აქედან იწყებს თავის წარმოშობას თავისი ხასიათის მიხედვით სხვადასხვა სტილი. იმდენად, რამდენადაც ქრისტიანული არქიტექტურა თავიდანვე წარმოიშვა და განვითარდა ქრისტიანობამდელი ხელოვნების საწყისებზე და ამავე დროს იგი მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ბერძნულ არქიტექტურასთან, ამიტომაც ჩვენ უპირველესად უნდა შევხებით ძველ-ბერძნულ სტილს, რომელმაც მიაღწია თავისი განვითარების აპოგეას უფლის იესო ქრისტეს დრომდე. შემდეგ ძველ რომაულ სტილს, მაგრამ ამ ორივეს წინ უნდა წავუძღვაროთ აღმოსავლურ-ეგვიპტური სტილი, როგორც ორივეზე უადრესი სტილი.

ეგვიპტური სტილი

განვიხილავთ ამა თუ იმ უძველეს, ქრისტიანობამდელ წარმართულ სტილს, არ შეიძლება არ დავინახოთ ყოველ მათგანში იმ ხალხის რელიგიური მსოფლმხედველობა, რომელშიც ისინი განვითარდნენ. აქედან გასაგები ხდება ვეება მწყობრ ტაძართა სიგრძე, რომლებიც აიგებოდა აღმოსავლეთში, უმეტესად ეგვიპტეში. ვლასპარაკობთ, რა ამ ბოლო სტილზე, გადაწყვეტით შეიძლება დამტკიცება, რომ ეს სტილი არის იმ გონებრივი განვითარების ნაყოფი, როცა ადამიანი ბუნდოვნად აღიქვამს გარემოს და როცა ბუნების სიდიადე თრგუნავს მის შეგნებას. ამის გამო ამ სტილის ტაძრებიც წარმოგვიდგებიან უდიდეს ქვათა მასად, უხეში სახით, მკაცრი სიმეტრიისა და ჰარმონიის გარეშე. შემდეგ აღმოსავლელი ადამიანი ხედავს, რომ სიცოცხლე გამოვლინდება სხვადასხვა ცხოველებში, ამიტომაც თავის ტაძარსაც აჭრელებს ასეთი ცხოველების გამოსახულებებით, იყენებს რა ფერწერასა და

ქანდაკებებს. ასეთია საერთო შთაბეჭდილების საერთო დახასიათება, რომელიც წარმოიშობა ეგვიპტური ტაძრების შეხედულებიდან. საერთო შთაბეჭდილება ეგვიპტური ტაძრების შესახებ ისეთია, რომ მაყურებელი ვერ ხვდება რისთვის არსებობს ყოველივე ეს ამ ტაძრებში. ისინი არ არიან ღმერთთა საცხოვრებელი, არც ღოცვის ადგილი. ეგვიპტური ტაძრები ძალიან ცოტაა, მაგრამ რაც კერძოდ ტაძრებს განეკუთვნება - ეს არის სვეტების, კოლონების სიმრავლე. ეგვიპტური ტაძრების უმეტესი ნაწილი იწყება ხეივნებით, შემდეგ იხსნება შესასვლელი, რომლის შემდეგ არის უდიდესი დახურული მოედანი, უდიდესი სვეტებით, მას მოსდევს დახურული ადგილი, ამის შემდეგ ჩანს პორტიკი - კარიბჭე, რომელშიც დგას ობელისკი ან ლომების ქანდაკებები. ასეთი ფიგურები გვაფიქრებინებენ, რომ ეგვიპტური ტაძრები წარმოადგენენ სიმბოლურ ხელოვნებას, რომლებიც აღმოსავლელ მცხოვრებლებს ახსენებენ ძლიერ ბუნებას, უწყესრიგობასა და სიმეტრიას.

ძველი ბერძნულ-წარმართული არქიტექტურა

თუმცა ძველბერძნულ არქიტექტურას ჰქონდა ძველ ეგვიპტურ ხელოვნებასთან კავშირში, მაგრამ უმთავრესად იგი თავის ტაძრებში წარმოგვიდგენს ანთროპომორფიზმის გამოხატულებასა და ადამიანის მისწრაფებას ზე-გრძნობადი მსმოფლმხედველობისკენ. ბერძნები, ეგვიპტელების მსგავსად არ მიისწრაფოდნენ ბუნებისაკენ, არამედ გრანდიოზულობისაკენ, სიმსუბუქისა და სიცოცხლისაკენ. ამის გამო ბერძნულ ტაძრებში შეინიშნება ნაწილთა გასაოცარი პროპორციულობა და თანაზომიერება, არაჩვეულებრივი სიკოხტავე, ყველაფერი მათში არის არც მაღალი, და არც დაბალი, არამედ პროპორციული სიგრძითა და სიგანით. ბერძნული ტაძრები გარეგნული ფორმით იყვნენ ან ოთხკუთხა, ან გრძელი ან მრგვალი, იმის და მიხედვით, თუ რომელ ღმერთს ეძღვნებოდა იგი. ბერძნული ტაძრის ამა თუ იმ ფორმაში მთავარი როლი ეჭირათ სვეტებს და კოლონადებს, რომელთაგან მხოლოდ პირველების დანახვა შეიძლებოდა; შემდეგ მიამატეს სვეტების რიცხვი გვერდებზე და ბოლოს მთლიანად შენობას შემოავლეს სვეტები, როგორც გარეთ ისე შიგნით. ამ სვეტებით შეიძლება განვსაჯოთ ბერძნული არქიტექტურის ღირსება დორიული, იონიური და კორინთულ ორდენში (ორდენად იწოდება ნაგებობის ის სისტემა, რომელსაც გააჩნდა სპეციალური წესი თავისი ორნამენტებისა და პროპორციებისათვის). ბერძნული

არქიტექტურა ზუსტად ამით განსხვავდება სხვა სტილისაგან. გარდა ამისა მათში ჭარბობენ წვრილი და სწორი ხაზები და სიმეტრია. არ შეინიშნება კამარები და არკები. ბერძნული არქიტექტურის მთლიანი ტაძრების საერთო ტიპიური ფორმა წარმოგვიდგება შემდეგი სახით: ტაძრის მთელი შენობა იყოფა ორ ნაწილად. ტაძარი - ναός და თვით ტაძარი - πρὸναός. ტაძარი იჭერდა შენობის შუას ან ბოლოს და სივრცით იყო უმნიშვნელო. აქ იდგა ღვთაების სტატუეტი, რომლის საპატივცემულოდაც აშენებული იყო ტაძარი და სამსხვერპლო, სადაც ქურუმები ასრულებდნენ თავიანთ მოქმედებას. აქ ხალხი არ შედიოდა მსხვერპლის შესაწირად. ისინი თავიანთ მსახურებას ასრულებდნენ სვეტებს შორის, სადაც იდგა აგრეთვე სამსხვერპლო, ანუ ტაძრის მეორე განყოფილებაში. ეს განყოფილება იჭერდა ტაძრის წინა ნაწილს და წარმოადგენდა თითქოს მისაღებს და შემოსაზღვრული იყო ყველა მხრიდან პორტიკებით. ქრისტიანობაში ასეთი არქიტექტურის ძეგლს წარმოადგენდა სოფიის ტაძარი (536-563). სოფიის ტაძარი მსგავსია ბერძნული არქიტექტურისა. უძველეს ბაზილიკებს გააჩნდათ შემდეგი სახე: ბაზილიკების გეგმას ჰქონდა მოგრძო ფორმა: სიფართო ბაზილიკისა ჩვეულებრივი მთელი სიგრძის, არა უმცირეს მესამედისა და არაუმეტეს ნახევარისა. ბაზილიკა შიგნით შედგებოდა სამი გრძელი მისაღებისაგან, რომლებიც ერთმანეთისაგან გამოყოფილი იყო სვეტებით. შუა მისაღები იყო ყველაზე დიდი - სამჯერ ფართო ვიდრე ყოველი გვერდითი.

ბაზილიკების ასეთი წყობა ყველაზე უფრო შეესაბამებოდა ქრისტიანთა ტაძრებს. ასე, რომ ქრისტიანები სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების შემდეგ საჩუქრად იღებდნენ მეფეებისაგან ბაზილიკებს. ისინი მათში დგამდნენ - აბსიდებში ტრაპეზს ან წმიდანის საფლავს. ტრაპეზის წინ დგამდნენ ეპისკოპოსის კათედრას და პრესვიტერებისათვის სკამებს. აქედან მთელი აბსიდი თავისი ნაწილებით შეადგენდა საკუთრხეველს, რომელიც გამოიყოფოდა ტიხრით. ტრანზეტში და მისაღების წინა ნაწილში იყო ადგილები დიდგვაროვანი ქრისტიანებისათვის, ხოლო ამბიონი - გალობისა და წმიდა წერილის წასაკითხად. გვერდითა მისაღებები და გალერეები განკუთვნილი იყო მორწმუნეთათვის როგორც მამაკაცებისათვის, ისე ქალებისათვის, ხოლო ზოგჯერ გალერებში იდგნენ ქალები.

ძველი რომაული სტილი

თუ ბერძნებს მოსწონდათ სწორი ხაზები, რის გამოც მათი ტაძრები უმეტესწილად იყო ოთხკუთხა, კარები და ფანჯრებიც კი. მაშინ როცა რომაელებმა განსაკუთრებული ყურადღება მიაქციეს მრგვალ ფორმას. თავდაპირველად ისინი ბერძნულ არქიტექტურას ბაძავდნენ, შემდეგ კი ნელ-ნელა გაასრულოფილეს შენების დროს ტექნიკური მხარე. ამიტომაც, მათ ფრონტონებს გააჩნდათ მრგვალი ფორმა, მათი პორტიკები დაბჯენილნი იყვნენ სვეტებზე მრგვალი მოედნის წინ. ბერძნებთან გაბატონებული სწორი ხაზები რომაელებმა იმიტომ შეცვალეს, რომ მრგვალი ფორმა არის შენობის შესანახად უფრო მოსახერხებელი ფორმა მიწისძვრის შემთხვევაში. ისინი უძლებენ სიმძიმეს. ამასთან მრგვალი ფორმა უფრო გამოსადეგი იყო ხიდების, წყალ-გაყვანილობის მშენებლობაში, რომლებსაც რომაელები ხშირად იყენებდნენ. გარდა ამისა, არკების ფორმაში რომაელებს სურდათ მიებაძათ ბუნებისათვის, რომელშიც უფრო მეტად მრგვალი ხაზებია. ამიტომაც რომაული არქიტექტურის ყველა ნაგებობა არკებითაა ნაშენები. ჯერ კიდევ ტარკვინიუს ამაყმა (ძვ. წ. 619) ააშენა რომის ირგვლივ კედლები, წყალგაყვანილობები, არხები და სხვა ნაგებობები, რომელთა გამძლეობა ისე მტკიცეა, რომ ისინი შემოგვრჩა დღემდე. მან გამოიყენა მრგვალი ფორმა და არასწორი ხაზი. საერთოდ, რომაელები თავისი ისტორიის დასაწყისში ომების დროს იყენებდნენ ისეთი ნაგებობებს, რომლებსაც გააჩნდათ პრაქტიკული სარგებლობა, არასწორი ხაზი და მრგვალი ფორმა. მოგვიანებით ბერძნებთან აღრევით, რომაელები ბაძავდნენ მათ არქიტექტურულ ხელოვნებასაც. ასე, რომ პომპეუსმა ააშენა ქრისტემდე 100 წლით ადრე თეატრის შენობა, რომელზედაც აღიბეჭდა ბერძნული ხუროთმოძღვრების ზემოქმედება. თეატრი მორთული იყო სტატუეტებით, რომლებიც ათენიდან, სირაკუზიდან და სხვა ადგილებიდან იქნა ჩამოტანილი, ისინი იდგმებოდნენ წარმართულ ტაძრებში უმეტესად ფრონტონების კუთხეებში, პორტიკების ქვეშ და სვეტების შუა. ასეთი ზემოქმედება გრძელდებოდა ავგუსტის მეფობამდე. კეისარ ავგუსტის დროიდან რომაული არქიტექტურა ღებულობს დამოუკიდებელ ტიპს - სწორი ხაზების სიმრგვალეს. 35 წლით ქრისტემდე აგრიპამ ააშენა პანთეონი - მრგვალი შენობა რომაულ სტილში ფანჯრების გარეშე, ისე, რომ სინათლე შემოდის შენობის შიგნით ზემოდან. მაშინ ეს შენობა მიძღვნილი იყო მსოფლიოს ყველა ღვთაებისადმი. (610 წელს იგი ეკლესიად გარდააკეთეს). აგრიპას

საუკუნე ითვლება რომაული ხელოვნების ოქროს საუკუნედ, რომელიც გაგრძელდა ქრისტეს შობის შემდეგ 75 წლამდე - ვესპასიანეს მეფობამდე, რომელმაც ააშენა „მსოფლიოს ტაძარი“ და კოლოზეუმი სახურავის გარეშე ოვალური ფორმის. დეოკლეტიანეს ნაგებობებში შეინიშნება ცუდი გემოვნება და ამ დროიდან წყდება რომაული არქიტექტურის ოქროს ხანა. ასეთი სახის ხელოვნების დაცემას მოუსწრო ქრისტიანობამ. მას კი შემდეგში უნდა გამოემუშავებინა თავისი განსაკუთრებული სტილი.

ქრისტიანული სტილი და მისი სხვადასხვა სახე

ა) ბიზანტიური

ქრისტიანული არქიტექტურის ისტორია გვიჩვენებს, რომ ბერძნული წარმართული ხელოვნების ზოგიერთი შტრიხი გადავიდა მასში. ეს გამოვლინდა გეგმაში, კონსტრუქციაში, შენობის გამშვენებასა და ორნამენტაციაში. იგი იყოფა რამოდენიმე პერიოდად და რადგანაც მისი გამოვლენა მოხდა აღმოსავლეთში, მან მიიღო სახელწოდება ბიზანტიური სტილისა, დასავლეთში - ლათინურისა, ხოლო პირველი გავრცელებულიყო დასავლეთშიც. განსაკუთრებით მე-6 საუკუნეში ბიზანტიური სტილის გავლენა დასავლეთში ძალიან შესამჩნევი გახდა. აქ ბიზანტიური სტილი, შეერია რომაულს და შეადგინა ქრისტიანული არქიტექტურის მეორე პერიოდი, რომელიც ცნობილია როგორც რომაულ-ბიზანტიური სახელით. იგი დაიწყო მე-11 საუკუნიდან და გაგრძელდა მე-13 საუკუნემდე. მე-13 საუკუნიდან იწყება ქრისტიანული არქიტექტურის მესამე პერიოდი, რომელსაც გოთური ჰქვია. მე-15 საუკუნეში მთავრდება გოთური სტილი და შემოდის შერეული სტილი - ძველი რომაული ძველ ბერძნულ და ქრისტიანულ სტილთან. აქ შეინიშნება შენობის ერთობლიობის განმასხვავებელი განსაკუთრებულობა გეგმაში, კონსტრუქციასა და ორნამენტებში. შეგვიძლია მკაფიოდ მივანიშნოთ ხუროთმოძღვრების განმასხვავებელი შტრიხები და მისი საერთო ტიპი ამა თუ იმ დროის ამა თუ იმ ქვეყანაში. ბიზანტიაზე შეიძლება ითქვას, რომ ქრისტიანობის გავლენით, როცა კონსტანტინე დიდმა გადაიტანა დედაქალაქი რომიდან კონსტანტინეპოლში, მან იმწუთასვე მიიღო ახალი ცხოვრება და მიმართულება როგორც საზოგადოებრივ ისე მის სულიერ-ზნეობრივ ორგანიზმში, არ გამოვრიცხავთ იმასაც, რაც აღიბეჭდა ამ ქვეყნის ხელოვნებაში. მან შეიერთა აღმოსავლური და დასავლური ხელოვნება, ნაწილობრივ რელიგიური არქიტექტურაც, ბიზანტიას ამით ჯერ კიდევ არ ამოუწურია მთელი მშვენიერება წარმართობიდან,

არამედ მას უნდა მიეცა ამ დროის ხელოვნებისათვის ახალი მიმართულება. სოფიის ტაძარი არის ამის მაგალითი, რომელიც აშენა იუსტინიანემ ღვთის სიბრძნის საპატივცემულოდ. იგი წარმოადგენს სახელგანთქმულ ძეგლს, რომელიც მთლიანად აღბეჭდავს ბიზანტიური სტილის განსაკუთრებულობებს და არის იუსტინიანეს მეფობის ღირსეული მონუმენტი. ასი არქიტექტორი და 10000 მუშა, რომელსაც ხელმძღვანელობდა ანფიმ ტრალელი და ისიდორე მილეთელი. შვიდი წლის განმავლობაში შენდებოდა წმიდა სოფიის ტაძარი. ტაძრის გეგმა ბაზილიკის ფორმისაა, მაგრამ მნიშვნელოვნად გადასხვაფერებული, მსგავსია ტოლბოლოებიანი ჯვრის ფორმისა, რომელსაც ეწოდებოდა ბერძნული ანუ ბიზანტიური. ჯვრის ცენტრი, ამასთანავე შენობის ცენტრია, მის ირგვლივ თავმოყრილია ტაძრის ყველა ნაწილი.

ბიზანტიური სტილის დამახასიათებელი ნიშნებია: კოლონები, მოზაიკა, გუმბათი, რომელიც იდგა ბოძებზე და არკებზე. ხუროთმოძღვრების ამ ძეგლმა გავლენა იქონია რომის იმპერიის სხვა ადგილებზეც. ეს შეგვიძლია დავინახოთ აბასიდების დედაქალაქის - ბაღდადშიც, სადაც განსაკუთრებით ვლინდება ბიზანტიური სტილი. ომეიდებმა ტაძრებისა და შენობების მოსაწყობად გამოიძახეს საბერძნეთიდან არქიტექტორები და ბიზანტიურ სტილმა დაფარა ადრიატიკის ზღვის სანაპიროები. არ ვსაუბრობთ. უკვე კალაბრიისა და სხვა დასავლეთის ქვეყნებზე, სადაც მე-11 საუკუნეში მაგ. ვენეციაში აშენდა ცნობილი წმიდა მარკოზის ეკლესია. რავენაშიც ბევრი გვხვდება ბიზანტიური სტილის შენობები. ამის ახსნა შეიძლება იმით, რომ მე-8 საუკუნეში ხატმებრძოლეობამ ბევრი ბერძენი მართლმადიდებელი განდევნა დასავლეთში და მათ კი იქ შეიტანეს ბიზანტიური სტილი. რაც შეეხება ბიზანტიური სტილის ზეგავლენას დასავლეთზე ჯვაროსნული სვლების შემდეგაც, ამის შესახებ სალაპარაკოც არ არის. ამ ზეგავლენას არ უარყოფენ თვით ბიზანტიური სტილის მოწინააღმდეგეც.

რომანული სტილი

როგორი შენობები იყო დასავლეთში, ამის შესახებ შეიძლება ვიმსჯელოთ იმით, რომ დასავლეთი ამ დროისთვის არქიტექტურული სტილით დაბლა იდგა აღმოსავლეთთან შედარებით. ის რაც გააკეთეს დასავლელმა ხუროთმოძღვრებმა არქიტექტურაში თავისებურად და ხასიათურად - ეს არის მხოლოდ ბაზილიკის განივი და გვერდითა ზალების გაფართოება, ამასთანავე არ იცვლებოდა ბიზანტიური სტილის

ტაძრის ნაწილთა ურთიერთმიმართება. შემდეგში. ასეთი განივი მისაღების გაფართოებამ მოგვცა ე. წ. ლათინური ჯვრის ფორმა, რომელსაც აქვს მოკლე ზედა ნაწილი და წაგრძელებული ბოლო. იგი განსხვავდება ტოლბოლოიანი ბიზანტიური ჯვრის სტილისგან. ბაზილიკის საერთო გეგმა დარჩა ბიზანტიური. თუმცა მას შეეძლო უფრო თავისუფლად განვითარებულიყო, რადგანაც თეოდორიტე და კარლოს დიდი მხარს უჭერდნენ ხუროთმოძღვრების განვითარებას. მაგრამ ქრისტიანული არქიტექტურის ეს საბედნიერო დროები შეიცვალა ბარბაროსთა დროით. აქედან ჩნდება დასავლეთში არა სრულყოფილი არქიტექტურები, არამედ მისი დაცემა. ბარბაროსები ყველა ეკლესიასა და შენობას ანგრევენ ან წვავენ. ამ დროიდან დასავლური არქიტექტურა ვერ ქმნის რაიმე მნიშვნელოვანს. ტაძრები იქ შენდებოდა: ხის და უმეტესად ტყეში. ისინი შენდებოდნენ წარმართულ ტაძართა ადგილას. აღსანიშნავია ამ მიმართებით პაპ გრიგორი დიდის (მე-9 ს.) განკარგულება. იგი ურჩევს ავგუსტინეს აკურთხოხ წარმართული ტაძრები და გამოიყენონ საკერპეები ეკლესიებად. იმავე დროს იმპერატორმა ფოკამ რომაელ ქრისტიანებს აჩუქა წარმართული პანთეონი. ყველაფერი ეს ლაპარაკობს იმაზე, რომ იმ დროს დასავლეთში დიდად არავინ ზრუნავდა საეკლესიო არქიტექტურაზე. რაც შეეხება ქვის ეკლესიის ნაგებობებს - ბაზილიკებს, აქ არქეოლოგები აღიარებენ, რომ ძალიან ძნელია ამ ეპოქის არქიტექტურული ხელოვნების სურათის წარმოდგენა. იმიტომ. რომ ქვის ეკლესიები არ ტოვებდნენ არავითარ ძეგლს. ერთადერთი ეკლესია, რომელსაც არქეოლოგები მიაკუთვნებენ მე-6 ან მე-7 საუკუნეს არის ასეთი არქიტექტურის: მის შიგნით არის ორი ნიში და ძალიან ცოტა კოლონები - სვეტები. ნაგებების მასალები იგივეა, რასაც იყენებდნენ რომაელები. ესენია - პატარა ქვები, კუბიკური ან წვეტიანები. აგური კი ხშირად გამოყენებულია კამარებში, ლავგარდანებსა და კედლებში. მე-4 საუკუნის ბოლოდან ისინი შეცვალეს მასიური ოთხკუთხა ბურჯებით-სვეტიანი ლავგარდნებით. შემდეგ შემოვიდა წესად გაეკეთებინათ ნახევარსვეტები ან ოთხკუთხა ბოძები, რაც შეიძლება დავინახოთ წმიდა მარტენის ახენის ეკლესიაში. ეს იყო უხეშად ნაგები ბოძები მრგვალი ფორმისა, რომლებიც მთავრდებოდა კუბიკური ფორმის კაპიტულებით. ფერწერა, როგორც კედლის მშვენიერება, იშვიათად გვხვდება. მაგრამ ხშირად გამოიყენებოდა სხვადასხვა სახის წარწერები. ასეთ არქიტექტურას მოითხოვდა დასავლეთში მონაზვნური პრაქტიკა. ფანჯრები იყო ძალიან მცირე ზომის. აბსიდი არ გამოიყენება მე-9 საუკუნემდე. სტოა შენდებოდა

სვეტებისაგან. აქ იდგა ორი ობელისკი წყლით. კარებზე იყო მოზაიკა. ტაძრის დიდ არკას ჰქონდა ბევრი მორთულობები და განაცალკევებდა საკურთხეველს.

რომანულ-ბიზანტიური სტილი

ასეთი იყო რომანული სტილი მე-11 საუკუნემდე, რომელმაც მე-11 მე-12 საუკუნეებში სახე იცვალა და ცნობილია როგორც რომანულ-ბიზანტიური სტილად. იგი არის გოთური სტილის წინაეტაპი. სოფიის ტაძრის აშენების შემდეგ ქრისტიანული ხელოვნება თითქოს დაუძლურდა დიდი ხნით. არ ვსაუბრობთ უკვე საერთო ხასიათზე, მორთულობების თავისებურებასა და სახესხვაობაზე. თვით სახელი რომანულ-ბიზანტიური სტილისა მიგვანიშნებს მის ხასიათს. მრგვალი ხაზის შეერთება ტეხილთან შეადგენს მის განმასხვავებელ შტრიხს. ამის გამო რომანულ-ბიზანტიურ სტილში ვხედავთ წარგრძელებულბოლოიან ფანჯრებს, მრგვალ კარებს, შუა მისაღებში არის კამარები და ტრანზენტი. აღმოსავლეთის მაცხოვრებლებმა, რომელბიც იმალებოდნენ იტალიაში ხატმებრძოლთა დევნისაგან, შეიტანეს დასავლეთში ფერწერა და მოზაიკა და ამით ხელი შეუწყვეს არქიტექტურული ხელოვნების განვითარებას საუკუთესო გემოვნებით და ეკლესიის ფასადის გაფართოებით. კარის თავზე გვხვდება გალერეა არკების სახით, რომლებიც დაბჯენილნი არიან კოლონებზე - სვეტებზე. მათ ზემოთ კი მაღლდება დიდი მრგვალი ფანჯარა, რომელიც მორულია სხვადასხვა მორთულობებით. მთელი წინა ფასადი მთავრდება კუთხით ასე თუ ისე წვეტიანი კუთხით. ეკლესიის ქვეშ კეთდებოდა მიწისქვეშა კაპელები. სადაც დასვენებული იყო წმინდანთა საფლავები. მაგრამ ამ პერიოდის დასავლეთში ეკლესიები ხშირად იღებდნენ არა მარტო რელიგიური მონუმენტის ხასიათს, არამედ საომარაც. ქონგურებიანი კედლები, სათოფურები, მიწისქვეშა გადასასვლელები აქცევდნენ მათ ციხე-სიმაგრეებად. სანამ ავილიენის კრებამ (1204) არ აკრძალა სიწმინდეთა ასეთი პროფანაცია.

გოთური სტილი

გოთურ სტილში მისი თანდათანობითი განვითარებისას მრგვალი არკები სულ უფრო სწრაფად იცვლება, ჯერ მცირედი გარდატეხით, ხოლო შემდეგ უკვე ტაძრის ზემო ნაწილით. მაგ. სახურავებში წარმოგვიდგება სრულიად წვეტიანი კუთხე. როცა სრულად შეიცვალა მრგვალი ხაზი, მაშინ დაიწყო განვითარებისა და აყვავების ეპოქა

გოთური სტილისა. თვით გოთური სტილის განვითარებას ყოფენ შემდეგ პერიოდებად: პირველი პერიოდი - მახვილისნაირი, მეორე - ისრისებური და მესამე ფერადი, ჭრელი ანუ მზოინავი, ეს პერიოდები განსხვავდება მეტნაკლები სიმსუბუქით, მორთულობებითა და არკების სიმრავლით, რომელთაც სამი სახე აქვთ: ტოლგვერდა, ცოტა ტეხილი და ძლიერ მოხრილი. განვითარება, ანუ ერთი არკის გადასვლა მეორეში იყო თანდათანობითი; გოთური სტილის უმაღლესი განთივარების პერიოდია მე-13-15 საუკუნეები. ყველაზე საუკეთესო ნაგებობა ამ სტილისა არის კიოლნის კათედრალი, შემდეგ წმიდა სტეფანეს ტაძარი რომში და სტრასბურგის კათედრალი. ხუროთმოძღვრების ამ ძეგლებიდან შეიძლება დავინახოთ, რომ გოთური სტილი განასახიერებს რომანულს და არის ერთი წინგადადგმული ნაბიჯი, რომელმაც შეცვალა მრგვალი არკები ისრისებურით, ფართო მრგვალი და წაკვეთილი ბოძების ნაცვლად გამოჩნდნენ ფაქიზი პალმისებური სვეტები, რომელთა კაპიტელი წარმოადგენს უცნაურ შერევას წარმართულ სიმბოლოსა ქრისტიანულთან. გოთურ ტაძართა ყოველ შენობას ჰქონდა პირამიდის ფორმა, რომელთა არაჩეულებრივად მაღალი თავები შენდებოდა მაღლა და მათი რიცხვი იზრდებოდა. აქედან შეიძლება ვთქვათ, რომ მაღალი და ფაქიზი სამრეკლოები, რომლებიც შენდებოდნენ თითქმის მხოლოდ ფაქიზი სვეტებისაგან, წვეტიანი არკები, მაღალი წვეტიანი ფანჯრები და სახურავები, ღრმა ისრიანი არკები, ყოველ სვეტზე ვარსკვლავები, არაბესკები და ფიგურები შეადგენენ გოთური სტილის განმასხვავებელ შტრიხს. რადგან გოთური შენობების აგებას სჭირდებოდა მრავალი წელი, ამიტომ დგებოდა ე. წ. არტელები - მხატვართა, ქვისმთელეთა და მუშათა საამხანაგოებოები, რომელთაც გააჩნდათ თავიანთი წესდება, თავიანთი დამოუკიდებელი სამართალი და სარგებლობდნენ იმპერატორთა და პაპთა მფარველობით,

ერთ-ერთი ღირშესანიშნავი ძეგლი, როგორც ავლნიშნეთ გოთური არქიტექტურისა კიოლნის კათედრალია, რომელსაც საფუძველი ჩაეყარა 1224 წელს არქიეპისკოპოს კონრად ფონ-ჰოხშტენის დროს. ეს ტაძარი აღმატებულია მსოფლილში ყველა შენობაზე, როგორც გარეგნული ისე შინაგანი ღირსებით (დასრულდა 1880 წელს) მის შიგნით არც მოხაკაპა, არც მარმარილო, მხოლოდ გალესილია.

ეს პერიოდი გაგრძელდა 15 საუკუნემდე. მე-15 საუკუნიდან ჩნდება ახალი განსაკუთრებულობები, როცა შეიყვარეს სწორი ხაზი და ოთხკუთხედები. საუკეთესო მხატვრებს გამოაჩნდათ სურვილი, რომ

შეესწავლათ უძველესი კლასიკური ძეგლები, აღედგინათ უძველესი კალსიკური ორდენები. ამ პერიოდიდან ჩნდება შერეული სტილი.

აღორძინების სტილი

გოთური სტილის ჰეგემონობა დასავლეთში დიდ ხანს არ გაგრძელებულა. მე-16 საუკუნიდან ის უკვე მთლიანად განდევნა აღორძინების სტილმა, რომელმაც მოიცვა ყოველნაირი ორიგინალობა და ხალხურობა. ამ სტილის ყველაზე საუკეთესო შენობა, რომელიც მე-15 საუკუნეში გამოჩნდა არის წმიდა პეტრეს ტაძარი რომში, იგი გახდა მისაბამიმრავალთათვის. მაგ. აშენდა ეკლესია წმიდა პავლესილონდონში. ყაზანისა და ისააკიევის კათედრალები სანკტ-პეტერბურგში. წმიდა პეტრეს ტაძარი წარმოადგენს შერეულ სტილს, მას გუმბათი რომაული არქიტექტურისა აქვს, ხოლო პორტიკები ბერძნული; კლასიკური სვეტები თავისი კვარცხლბეკებით, ფრიზით (კოზმიდი) და ლავგარდანი, პილასტრები (კედლის სვეტები), ფრონტონები, სტატუეტები გვერდით. აღორძინების სტილში პირველად გამოიყენებოდა მოზაიკა და ფრესკები, ხოლო შემდეგ იგი შეიცვალა ფერწერითა და სკულპტურებით, რომლებიც იყვნენ ასე თუ ისე ანტიკური ხასიათის პლასტიკური გემოვნების, მასკები, შიშველი ბავშვები, ფრთიანი კეთილი სულები, ყვავილები და ნაყოფები, ფოთლები სხვადასხვა შეხამებით ფარავდა არკებსა და შენობის სხვა ნაწილებს. გუმბათი და არკა სხვადასხვა სახეს იღებენ: ოვალურს, მრავალკუთხედს, ნახევარსფეროს. ესენი ყველა აღორძინების სტილის დამახასიათებელი შტრიხებია. ასე, რომ მე-15 საუკუნეში გამოჩენილმა შერეულმა სტილმა - რომაულსა და ბერძნულში ერთად ბევრი მიმდევარი გაიჩინა, განსაკუთრებით იეზუიტები. ჩრდილო აღმოსავლეთ რუსეთში იგი ჩნდება არა უგვიანეს პეტრე დიდისა, რომელსაც ძალიან მოსწონდა ბევრი დასავლური. რუსეთის დედაქალაქში - სანკტ-პეტერბურგში ისააკიევის კათედრალი არის რომაული პანთეონის მიმსგავსება, რომელიც თავის მხრივ მიბაძვა წმიდა პეტრეს ტაძრისა რომში.

რუსული სტილი

მიუხედავად რუსულ ტაძართა უკიდურესი სხვაობისა, მათი არქიტექტურა შეიძლება გავყოთ სამ ნაწილად: ა. რუსული; ბ. ბიზანტიური და გ. რუსულ-ბიზანტიური. ამის დასამტკიცებლად შეიძლება ყურადღება მივაქციოთ, უპირველესად ყველა იმ ტაძრებს, რომლებიც აგებულია მე-17 საუკუნემდე, სადაც ქრისტიანობის

გავრცელების პირველივე საუკუნეებში შეიქმნა სუფთა რუსული სტილი. ზოგიერთი სწავლული ფიქრობს, რომ რუსული სტილი წარმოიქმნა ხის ნაგებობათა შორის, რადგანც მე-10 მე-11 საუკუნეებში ქალაქებსა და სოფლებში შენობა-ნაგებობები იყო ხის. წარმართი რუსების საკერპოები ხის იყო. ხის ნაგებობები კი რუსეთში ჩნდება ქრისტიანობის გაბატონებულ რელიგიად გამოცხადების შემდეგ. ამიტომაც ჯერ კიდევ ვლადიმირის, მტისლავის და სხვა რუსი მთვარების მიერ ეკლესიების შენების შესახებ ნათქვამია, რომ ვლადიმირმა უბრძანა წმიდა ვასილის ეკლესია დაედგათ იქ სადაც იდგა პერუნის კერპი. დიდმა კნიგინიამ ოლგამ ააშენა ნოვგოროდში ხის ეკლესია წმიდა სოფიას სახელზე. აგრეთვე რუსეთის სხვა ქალაქებშიც შენდებოდა ხის ეკლესიები. ამ ხის ეკლესიებში ჩამოყალიბდა რუსული ხუროთმოძღვრების შტრიხები. ამ ხის ეკლესიათა სახე ასე შეიძლება წარმოვიდგინოთ: ეს არის არც მეტი არც ნაკლები ქოხი მაღალი სახურავით, ფრთებით, სხვადასხვა ბოძებითა და გისოსებით. ხის ტაძრები რუსეთში თავდაპირველად ძალიან ცოტა იყო და ოთხკუთხედი, ამიტომაც გასაკვირი არ არის, რომ ისინი შენდებოდა ზოგჯერ ერთ დღეში. შემდეგში სხვადასხვა აუცილებლობებმა და გარემოებებმა აიძულეს ტაძრის მშენებლები, მიეშენებინათ მთავარი შენობისათვის სხვა ნაგებობები, როგორიცაა: საკუჭნაო, საწყობი, სტოა, ეკვდერი, რომლებსაც რთავდნენ რიკულებით, სხვადასხვა ტილოებით. ერთ ადგილას აშენებდნენ მართკუთხა ტძრებს, სხვაგან - მრავალს. სახურავზე ადგამდნენ ერთ ან სამ თავს, ზოგჯერ კი რამოდენიმეს. ამის მაგალითია მოსკოვში - ტაძარი „спаса на Бору“, რომელსაც აქვს რამოდენიმე თავი. ასე, რომ რუსული ხის ტაძრები იყვნენ რუსული გემოვნების პროდუქტი. ამ გემოვნების ზეობა, რომელიც დაიწყო დიდი მთავრის იოანე მრისხანის დროიდან, გამომჟღავნდა უპირველესად ალექსი მიხაილოვიჩის მეფობის დროს. ამ მიმართებით ღირშესანიშნავია ნეტარი ვასილის ტაძარი მოსკოვში, რომელიც აშენდა მეფე იოანე ვასილიევიჩის მიერ 1555 წელს. ხის ეკლესიებთან ერთად აღმოსავლეთ რუსეთში დაიწყეს შენება ქვის ეკლესიებისა, ბიზანტიური სტილის მსგავსად. აქ რუსულ ხელოვნებას ხუროთმოძღვრებასთან მიმართებით არ ჰქონდა იმდენად გამომუშავებული, დახვეწილი ტიპები, რომლებიც შეიძლებოდა გამომდგარიყო ეკლესიათა მოწყობის საკმარის სახელმძღვანელოდ. ამის გამო, ვლადიმირ დიდი 989 წელს ღვთისმობლის სახელზე ქვის ტაძრის ასაშენებლად იძულებული იყო

მიემართა ბიზანტიელი ხეროთიმოდვრებისათვის. მსგავსადვე ქვის ეკლესიები აშენდა როსტოვში, ფსკოვში და ნოვგოროდში. ასე, რომ ღვთისმშობლის ეს ეკლესია იყო რუსული ქვის ტაძართათვის ისეთი, როგორიც კონსტანტინეპოლში სოფიის ტაძარი ბიზანტიის იმპერიის ბერძნული ტარძრებისათვის. ბიზანტიური ხელოვნების სხვა ძეგლი რუსეთში ქვის ეკლესიებიდან იყო წმიდა სოფიას ტაძარი კიევში, რომელსაც 1017 წელს ჩაეყარა საფუძველი იაროსლავ ვლადიმირის მიერ პაჭანიკებზე გამარჯვების აღსანიშნავად. მისი გეგმა კვადრატულია, რომლის საფუძველი არის ტოლბოლოებიანი ბიზანტიური ჯვარი. გუმბათი არის სოფიის გუმბათის ასლი. მე-16 საუკუნეში კიევის მიტროპოლიტმა პეტრე მაგილამ მიაშენა მას სტოა.

რუსულ-რომანულ-ბიზანტიური სტილი

ბიზანტიური სტილის სახეცვლილება რუსეთში გვხვდება მხოლოდ მე-12 საუკუნიდან და ამასთან რუსეთის ჩრდილოეთით, როსტოვ-სუზდალის სამთავროში. საბერძნეთთან სიმორის გამო, ხელოვნება აქ განვითარდა რომანულ-ბიზანტიური სტილის. რომლის საწყისი იყო იური დოლოგორუკის, ვლადიმირ მონომახის შვილის დროს აშენებული ტაძარი (1152). ტაძრის განსაკუთრებულობა იყო - ზემო ნაწილის სიმრგვალე, სარტყლის ჩანასახი, ერთი გუმბათი, მორთულობების არ არსებობა. ნათელია, რომ ამ რუსულ ხელოვნებაში აისახა რომანულ-ბიზანტიური სტილის ზემოქმედება. ხუროთმოძღვრების ეს გეგმა განვითარებას იღებს ანდრეი ბოგოლუბსკის დროს. ამ მთავარმა, გამოიძახა ეკლესიის მოსაწყობად უცხო ქვეყნებიდან ხეროთიმოდვრები და 1158 წელს საფუძველი ჩაუყარა ღვთისმშობლის მიძინების სახელობის ტაძარს. რუსული ხუროთმოძღვრების მიმართულება ანდრეა ბოგოლუბსკის მიერ მიღებული, აღწევს თავის სრულ ბრწყინვალეებას ვსევოლოდის დროს, რომელმაც ააშენა დიმიტრიევსკის ტაძარი 1194-1197 წლებში. ასეთი ძეგლების მშენებლები იყვნენ უცხოტომელები არა ბიზანტიიდან, არამედ დასავლეთ ევროპის ქვეყნებიდან. მათი ზეგავლენა აისახა საეკლესიო არქიტექტურაში დეტალურ ორნამენტიკაზე, და არა ნაგებობათა ტიპზე. ასეთი სახის ხუროთმოძღვრება შეჩერებულ იქნა თათართა თავდასხმების გამო რუსეთში მე-13 საუკუნიდან, რომელიც აღორძინდა მხოლოდ მე-15 საუკუნეში მოსკოვში, მაგრამ ახლა უკვე სხვა მიმართულებით. მოსკოვის მიძინების ტაძარი, რომელიც 1439

წელს აშენდა ვლადიმირის ტაძრის მსგავსად, წარმოადგენდა ზოგიერთ ცვლილებას. მოსკოვის ტაძართა შედარებით ვლადიმირის ტაძრებზე, არ შეიძლება არ დავრწმუნდეთ იმაში, რომ მათ ყველას გააჩნდათ ერთი სახე ნაგებობაში. ჩვენ უკვე ვნახეთ, რომ საბერძნეთში ხატმებრძოლეობის დროიდან გაურბოდნენ სკულპტურულ მორთულობებს. დასავლეთში კი ასეთი ხელოვნება გაძლიერდა განსაკუთრებით ეკლესიათა გაყოფის დროიდან. დასავლეთმა გამოთქვა აზრი, რომ სკულპტურებსა და სხვა მორთულობებს ეკლესიაში აქვთ ეშმაკთა განდევნის ძალა. ამიტომ მაშინ დასავლეთში გამოჩნდა ქანდაკებები ტაძრის შიგნითაც. ფიქრობდნენ, რომ სვეტები, რომლებიც დაბჯენილი იყვნენ ლომის ან ხარის ქანდაკებებზე ძლიერნი იქნებოდნენ და დიდხანს გაუძლებდნენ. მაშინდელი ლომბარდიის სკოლა გავრცელებულიყო ყველგან დასავლეთში, მისი მხატვრები გამოჩნდნენ სამხრეთ საფრანგეთში, შვეიცარიასა და სხვა ქვეყნებში. ეს მხატვრები კი - ლომბარდები იყვნენ. სხვათა შორის ვლადიმირის ეკლესიათა მშენებლებიც ლომბარდები იყვნენ. აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ისინი ტაძართა მოწყობის დროს იყენებდნენ თავიანთი ხელოვნების მორთულობებს, რაც არ შეიძლება დაშვებულიყო მოსკოვის ტაძართა მშენებლობაში.

ქრისტიანული ტაძრის ხუროთმოძღვრული სახე

თავდაპირველად, მხოლოდ ზოგადად, ქრისტიანობამდელი ტაძრების შესახებ⁴.

წარმართული ტაძარი ღვთაების საცხოვრებელია. ტაძრის შენობაში ღვთაების რეალურად ცხოვრება იგულისხმება. აქედან გამომდინარე, ძველი ქრისტიანობამდელი ხანის, სხვადასხვა დროსა და ქვეყანაში ნაგებ ტაძრებში, უმრავლესად ღვთაების ქანდაკება იდგა. შიგნით შესვლა შეეძლოთ მხოლოდ მთავარ ქურუმებს, ისიც გარკვეულ დღეებში.

მაგალითისათვის განვიხილოთ ლუქსორის, ღვთაება ამონისადმი მიძღვნილი ეგვიპტური ტაძარი. იგი აგებულია ქრ. შობამდე II ათასწლეულში (15-16 სს. ქრ.შ-მდე). არქიტექტურული კომპოზიცია აქ ერთიანი ცენტრალური ღერძის გასწვრივ იგება. პირველი, რაც თვალში ხვდება მნახველს, არის გრანდიოზული მასშტაბის ე.წ. პილონები, შესასვლელი სატაძარი კომპლექსში აქედან არის. პილონები მის უკან გაშლილ ნაგებობას მთლიანად ფარავს მნახველის თვალისგან. ამის

⁴ ქეთევან აბაშიძე - ქრისტიანული ტაძრის ხუროთმოძღვრული სახე

შემდეგ იწყება სვეტებიანი ეზოებისა და დარბაზების მონაცვლეობა, ყოველ მათგანს წინ კვლავ პილონები უძღვის. ასე, თანდათან სიღრმისაკენ ვითარდება კომპოზიცია და ბოლოში, საკუთრივ ტაძარი - სამლოცველო, სადაც იდგა ღვთაება ამონის ქანდაკება. სამლოცველოს გარშემო სხვადასხვა სარიტუალო დანიშნულების მცირე სათავსოებია. ეგვიპტის სხვა ტაძრებიც ამ ტიპზეა აგებული და სამლოცველოში ერთი ან რამდენიმე ღვთაების ქანდაკება იდგა.

ახლა განვიხილოთ ბერძნული ტაძარი. პართენონი ქალაქ ათენში ქრ.შ-მდე V ს-ის II ნახევარშია აგებული და მიძღვნილია ქალღმერთ ათენასადმი. ტაძარი სწორკუთხა ფორმის ნაგებობაა. ოთხი მხრიდან გარშემო სვეტები არის გაფორმებული. ტაძრის ძირითადი ნაწილი ნაოსი ან ცელაა, ორმხრივ განთავსებული სვეტების მწკრივით, რომლის თავშიც, შესასვლელის მოპირდაპირედ, ფიდიასის მიერ შექმნილი ქალწული ათენას 12 მ. სიმაღლის ქანდაკება იდგა. ასევე იყო სხვა ბერძნულ ტაძრებშიც. მთავარი მღვდელმსახურება, ანუ ძირითადი რიტუალი, გარეთ, ტაძრის გარშემო ხდებოდა, რაც აისახებოდა კიდევ მის კედლებზე - ფრიზებში გამოსახულ რელიეფებში.

მსგავსად ეგვიპტური და ბერძნული ტაძრებისა, იერუსალიმის ტაძარიც ამავე პრინციპს ემყარებოდა. იგი სამი ნაწილისაგან შედგებოდა - სტოა, სამსხვერპლო და წმიდათაწმიდა. ეს უკანასკნელი, წმიდათაწმიდა, სამსხვერპლოსაგან ანუ წმიდასაგან კრეტსაბმელით იყო გამიჯნული. წმიდათაწმიდაში იდგა ძველი აღთქმის (სჯულის) კიდობანი, ხოლო კიდობანზე ოქროსგან გამოკვეთილი ორი ქერუბინი იყო განთავსებული. „...და ჰქმნნე ორნი ესე ქერობინნი, რადთა იყვნენ ორთავე მათ კიდეთა. და განუჰყრნე ორთავე ფრთენი ზედა კერძო და ჰფარვიდენ ფრთითა სალხინებელსა მას და პირნი მათნი ურთიერთას მიექცინედ სალხინებელად კერძო. და დასდვა სალხინებელი იგი ზედა კერძო კიდობანსა მას შთასხნე საწამებელნი იგი, რომელი მიგცე შენ. და გამოგეცხადოდი შენ მიერ და გეტყოდი შენ ზედა კერძო მიერ სალხინებელით შოვრის ორთა მათ ქერობინთა...“ (გამოსვლათა XXV, 19-22). ტაძარი დასავლეთით იყო ორიენტირებული, შემოსასვლელი აღმოსავლეთიდანვე ყოი „ბჭე სოლომონისაც“. აღმოსავლეთითვე, წმიდაში ანუ სამსხვერპლოში ხვდებოდა მსხვერპლშეწირვა, ხოლო დასავლეთით იყო წმიდათაწმიდა. წმიდათაწმიდაში ღმერთის, თითქმის ფიზიკურად ყოფნა იგულისხმება, როგორც სრულებით

რეალურ სადგომში. წმიდათაწმიდაში წელიწადში ერთხელ შედიოდა მღვდელი. სხვა ტაძარი ებრაელებს არ ჰქონდათ, რადგან აქ იყო ღმერთის გამოცხადების ადგილი. ეს იყო ტაძარი მოლოდინისა. ებრაელები ელოდნენ მესიას - მხსნელს. მათთვის აღთქმული იყო გამომხსნელი მესიის მოსვლა და ამიტომაც პირველად მათ უნდა გაეგოთ ცათა სასუფეველის სახარება. იოანე ნათლისმცემლის მოსვლით შეწყდა წინასწარმეტყველება, რადგან აღსრულდა ყოველივე წინასწართქმული, ე.ი. მოვიდა ქრისტე და გამოცხადდა ღვთის სასუფეველის მოახლოება ქვეყანაზე; მაგრამ ებრაელებს მესია ძლიერ მეფედ ჰყავდათ წარმოდგენილი, რომელიც მათ რომაელთა მონობისგან იხსნიდა. ამიტომ ჭეშმარიტი ღმერთი ქრისტეში მათ ვერ დაინახეს, ვერ შეიცნეს და ჯვარს მიამსჯალებს იგი. იესო ქრისტეს სიკვდილის ჟამს რამდენიმე სასწაული მოხდა, მათ შორის, კრეტსაბმელი, რომელიც წმიდას ანუ სამსხვერპლოს წმიდათაწმიდისაგან ჰყოფდა, განიპო ორად.

„და აჰა, კრეტსაბმელი იგი ტაძრისად მის განიპო ორად, ზეითგან ვიდრე ქუემდე, და ქუეყანად შეიძრა და კლდენი განსთქდეს“ (მათე 27-51).

ქრისტიანულ ტაძარს, წარმართულისაგან განსხვავებით, ახასიათებს ყოველგანმყოფელობა... „რამეთუ სადაცა იყვნენ ორნი გინა სამნი შეკრებულ სახელისა ჩემისათჳს, მუნ ვარ მე შორის მათსა“ (მათე 18-20).

თავდაპირველად ეკლესია მხოლოდ მორწმუნეთა კრებულს წარმოადგენდა. შენობა არ იყო საკრალური - ეს იყო „ქრისტიანთა სამლოცველო სახლები“ და გარდაცვლილთა კულტთან დაკავშირებული დასაკრძალავი კამერები, კატაკომბები. დროთა განმავლობაში - ქრისტიანობის აღიარებიდან და მისი ოფიციალურ სახელმწიფოებრივ რელიგიადგამოცხადებიდან-დაიწყო ქრისტიანულ ტაძართა მშენებლობა. IV ს. ყველა ეკლესია ერთი და იგივე ღვთის სახლია, ხატი - შემცვლელი ზეციური, ჭეშმარიტი ტაძრისა. თანდათანობით, ღვთისმსახურების, ლიტურგიის ცვალებადობასთან და ჩამოყალიბებასთან ერთად, ქრისტიანული ტაძარიც განიცდის ცვლილებებს, ჩნდება გარკვეული ნორმები, წესები, რომლის დაცვაც აუცილებელია. ერთ-ერთი ამგვარი უცვლელი კანონი-წესი V საუკუნის მერე არის ტაძრის ნაგებობის აღმოსავლეთით ორიენტირება განსხვავებით იერუსალიმის ტაძრისა და წარმართული ტაძრებისაგან, ამრიგად, - საკურთხევლით განსრულებული ტაძარი აღმოსავლეთით იყურებოდა.

თავდაპირველი ტაძრები უფრო ხშირად იგებოდა იქ, სადაც უშუალოდ

გამოვლინდა ღვთიური ძალა, ასე მაგ., ტაძრები აიგო იერუსალიმში - უფლის საფლავზე, სირიაში - სიმეონ მესვეტის სვეტის გარშემო, რომში - წმ. პეტრეს საფლავზე და სხვ. ასევე საქართველოშიც - წმ. ნინომ პირველი ტაძარი ააგო იქ, სადაც მაცხოვრის კვართი იყო დამარხული; ტაძრები აშენდა, აგრეთვე, ერუშეთსა (მესხეთი) და მანგლისში - აქ ინახებოდა კონსტანტინოპოლიდან ჩამოსვენებული რელიქვიები: „სამსჭვალა და ფერხთა ფიცარნი უფლის ჯვარისა“; წმ. ნინოს დაკრძალვის ადგილას - სოფელ ბოდბეში (კახეთი), წმ. მეფე მირიანმა ეკლესია ააგო და სხვა.

თუ წარმართული ტაძარი მრევლს არ გულისხმობდა, ქრისტიანული ტაძარი, პირველყოვლისა, არის საკრებულო ტაძარი. წმიდა ეკლესია, უპირველესად, ადამიანთა კრებაა, ხოლო ტაძარი როგორც არქიტექტურული ნაგებობა, არის ადგილი, სადაც ხდება ადამიანთა ზიარება, შეკავშირება ზესთა სამყაროსთან. წმ. მამა მაქსიმე აღმსარებელი ამბობს, რომ ხურთთმოდვრების თვალსაზრისით ეკლესია ერთიანი ნაგებობაა, რომელიც თავის ნაწილთა განსაკუთრებული დანიშნულების გამო ნაწევრდება ღვთისმსახურთა ადგილად - ეს არის საკურთხეველი, და შენობის შუალა სივრცედ - ადგილად, რომელიც ყოველი მორწმუნისათვის მისაწვდომია.

დეკანოზ პავლე ფლორენსკის მიხედვით, ტაძარს ნაირგვარი სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს და, აქედან გამომდინარე, საკურთხეველიც სხვადასხვა სიმბოლური დატვირთვისაა. ასე მაგალითად, წმ. მამა სიმეონ თესალონიკელის აზრით, როცა ტაძარი განასახიერებს ქრისტეს, ღმერთკაცს, მაშინ საკურთხეველი ასახავს მის უხილავ, ღვთიურ ბუნებას, ხოლო ტაძრის შუალა სივრცე - ხილულს, მეს კაცისას. მისავე თქმით, საკურთხეველი ცის სიმბოლოა, შუალა სივრცე კი - მიწისა. ანთროპოლოგიური განმარტებით, აღნიშნავს დეკანოზი პავლე ფლორენსკი, საკურთხეველი ადამიანის სულს ასახავს, ხოლო შუალა სივრცე - სხეულს. ტაძრის შუალა სივრცეს იგი უწოდებს „იაკობის კიბეს“, რომელიც ჩვენ ხილულიდან აღგვამაღლებს უხილავისაკენ, ხოლო საკურთხეველი არაამქვეყნიური სივრცეა, უხილავის ადგილი, აქ კიდევ არის „ზესთაზედის“ სამსხვერპლო. საკურთხეველსა და შუალა სივრცეს, ანუ ორ სამყაროს, ერთმანეთისაგან კანკელი - ზღუდე მიჯნავს. ეს არის საზღვარი ხილულსა და უხილავ სამყაროს შორის და, იმავდროულად, იგი მათი გამაერთიანებელიცაა.

ყველა შემთხვევაში, ტაძრის - როგორც არქიტექტურულ - ორგანიზმში

საკურთხეველი შუალა სივრცეს არის შეპირისპირებული უხილავი სამყაროს მნიშვნელობით. სწორედ ეს განსხვავება ამთლიანებს მათ და ეკლესიას მთლიანი სამყაროს ხატად ქმნის.

წმინდა მამა მაქსიმე აღმსარებელი ამას შემდეგნაირად ხსნის: ტაძრის სულიერი არსი მისი სამი ძირითადი სიმბოლოს საშუალებით შეიცნობა, რომელთაც ჩვენ ტაძრის ხილულ ფორმებსა და სახეებში ვხედავთ. ტაძარი ქრისტეს ეკლესიის ხატია, იმავდროულად, იგია ხატი მთელი სამყაროსი და ხატი - ადამიანისა.

სამყარო, რომელიც საწყისს ღმერთისგან იღებს, ორად იყოფა: საცნაური სამყარო - იგი განიჭვრიტება მხოლოდ გონით და შევსებულია გონიერი უსხეულო არსებებით; გრძნობადი სამყარო - სხეულოვანი, რომელიც „დიდებულად არის ნაქსოვი ყოველ სახეთა და ბუნებათაგან“, პირველი ანუ საცნაური უხილავი სამყაროა, ზესთასოფელი ანუ ცა, რომლის სიმბოლოს ტაძრის შენობაში საკურთხეველი წარმოადგენს, მეორე - ხილული სამყაროა, სოფელი ანუ მიწა, ამის სიმბოლო კი შუალა სივრცეა. ორივენი შეადგენენ მთელს სამყაროს, ისევე, როგორც ნაწილები ქმნიან მთელობას (ან მთელი იქმნება ნაწილებისაგან).

ხატი (ანუ სახე) ხელთუქმნელი, ხელშეუხებელი სამყაროსი, შეიცნობა, ბრძნულად განიჭვრიტება და განიხსნება ხილული სამყაროთი. „ტაძარში მყოფნი ზეცაში მდგომთ ვემსგავსებით“. სწორედ აქ, იმ მთლიანობაში, რასაც ქრისტიანული კულტურა ხილულ სახეებში წარმოგვიდგენს, იქნება ეს არქიტექტურული ნაგებობა, კედლის მხატვრობა თუ ხატწერა, საღვთო წიგნების მინიატურა თუ მათი ჭედური შესამოსელი, სამღვდელთმსახურო ნივთები და სხვა; ამათში განიჭვრიტება მთელი სამყარო.

„და ყო ტაძარი იგი ხატ ყოვლისა სოფლისა გრძნობადისა და საცნაურისა. რამეთუ ვითარ ესე ცად და ქუეყანად და შორის მათსა განმწვალბებელი სამყაროდ, აგრეთვე მისი შექმნად უბრძანა ღმერთმან და ორად განყო ტაძარი იგი და კრეტსაბმელითა განწვალა შორის და გარეგან კრეტსაბმელისა შეუნდო ყოველთა ხილვად, ხოლო შინაგანი უვალ და უხილავ ყო ყოველთაგან, თვნიერ ხოლო მღვდელთმთმღურისა“⁵.

ამგვარად, ქრისტიანული ტაძარი, განსხვავებით წარმართულ ტაძართაგან, არის საკრებულო; იგი თავის თავში აერთიანებს ან შემოიკრებს მორწმუნეთ - მრევლს და ღვთისმსახურთ - და უმკვიდრებს

5 წმ. მამა იოანე ოქროპირი

მათ თავიანთ სადგომებს ცალკეულ სივრცულ ნაგებობის მონაკვეთებში ანუ ნაწილებში, რომლებიც ერთიანობაში სიმბოლურად მთელი სამყაროს ხატს ასახავენ. და ეს ხატი „ცოცხლდება“ საეკლესიო ღვთისმსახურებაში - წმიდა ეკლესიის მიერ საიდუმლოს და მღვდელთმოქმედების ასრულებისას; როდესაც ჩვენ, ყველანი ერთად აღვავლენთ ღოცვას ღვთისადმი, ხდება ქვეყნისა და ზეცის შეხვედრა. ჩვენი აღსვლა მიწიდან ზეცამდე იმ წუთიდან იწყება, როდესაც ჩვენ ტაძარში შევდივართ. „ტაძარი არის სახლი ღვთისა, სამკვიდრებელი ღვთისა, ხილული ცა“.

მართლმადიდებელ ქრისტიან ქართველთა ერმა შექმნა მრწამსთან და რწმენასთან ღრმად შეკავშირებული, სარწმუნოებრივი მრწამსის წიაღიდან გამოსული ქრისტიანული კულტურა. მის ერთ-ერთ მთავარ ნაწილს წარმოადგენს საეკლესიო ხუროთმოძღვრება, მხატვრობა, ხატწერა, ჭედურობა... ანუ ის, რასაც დღეს ჩვენ სახვით ხელთვნებას ვუწოდებთ. მთავარი მათ შორის ხუროთმოძღვრებაა, ხოლო სხვა დანარჩენი მასზე არის დამოკიდებული, მის ნაწილს წარმოადგენს.

ქრისტიანული მოძღვრება ტაძრის არქიტექტურულ ფორმებსა და კონსტრუქციებში ცხადდება, რაც ქართული ჯვარგუმბათოვანი ტაძრის ზოგად სახეზე დაყრდნობით შეიძლება იყოს წარმოდგენილი. ქართულ საეკლესიო მშენებლობაში ტაძრის რამდენიმე ტიპი განვითარდა, რომელთაგან წამყვანი ჯვარგუმბათოვანი ტაძარია. უკვე სახელიდან ჩანს, რომ იგი ორი მნიშვნელოვანი ნაწილისაგან შედგება; „ჯვრული“ ქვედა კორპუსი და მის თავზე დამაგვირგვინებელი გუმბათი. ქვედა კორპუსს საფუძვლად უდევს ქრისტიანული სარწმუნოების უმნიშვნელოვანესი სიმბოლო - ჯვარი. იგი გეგმაზე სწორკუთხედში ჩაწერილ ჯვარს წარმოადგენს, რომლის დასავლეთ-აღმოსავლეთის ღერძი დაგრძელებულია და აღმოსავლეთით ნახევარწრიული ფორმით სრულდება, ე.წ. აფსიდით - ეს არის საკურთხეველი. ჯვრის მკლავებსა და სწორკუთხედს შორის დარჩენილი არე (ე. წ. მკლავებშორისი სივრცეები) დასავლეთით თავისუფალ სივრცეებს ეთმობა, აღმოსავლეთით კი, საკურთხეველის აქეთ-იქით, მცირე ზომის სწორკუთხა სათავსებია, ასევე, აფსიდებით დასრულებული, - ეს არის სამკვეთლო (ჩრდილოეთით) და სადიაკვნე (სამხრეთით).

გეგმისმიერი დანაწევრება სივრცეში მკაფიოდ გამოინაკვეთბა თანდათან, ზეადმავალი „საფეხუროვანი“ რიტმით - ჯერ მკლავებშორისი სივრცეებია (სადიაკვნე და სამსხვერპლო ხშირად ორსართულიანია) და

შემდგომ კი - ჯვრის მკვლავები. მათი გადახურვა შიგნით, ინტერიერში, ნახევარწრიული, კამარებით ხორციელდება მხოლოდ საკურთხეველი (მისი გვერდითი სათავსების აფსიდებიც) სრულდება კონქით - იგი სფეროს $\frac{1}{4}$ ნაწილია.

მკვლავების ურთიერთგადაკვეთის ადგილზე მიიღება კვადრატული არე. მის კუთხეებზე დიაგონალურად გადაყვანილი მცირე ზომის, სამკუთხა მოყვანილობის (კუთხით ქვემოთ) „აფრისებურად“ გაზნექილი კედლებია. ისინი ერთმანეთისკენ გადახრილნი, ზემოთკენ ფართოვდებიან და წრედ იკვრებიან. მათ აფრები ეწოდებათ. აფრები მეტ სიმსუბუქეს, ჰაეროვნებასა და ზეახიდულობას ანიჭებენ ტაძრის შიდა სივრცეს და ტაძრის ორი მნიშვნელოვანი ნაწილის შემკველ-შემაკავშირებლად გვევლინებიან, როგორც კონსტრუქციულად, ასევე სივრცობრივად. მათიერ შექმნილ წრიულ სარტყელს ეფუძნება გუმბათი, რომელიც სივრცის სწრაფვას ზემოთ, ცისკენ აგრძელებს. იგი წრიული მოყვანილობისაა, მაღალი ყელით და ზემოდან ნახევარსფეროთია დასრულებული. გუმბათზე, ადრეული ხანის ძეგლებში - ვიდრე X საუკუნემდე - დიდი რელიეფური ჯვარი გამოსახებოდა, და ამგვარად, შენობის ქვედა კორპუსში სივრცულად განცხადებული ჯვარი, გუმბათზე სახოვნად გამოიკვეთებოდა. ქართველ მორწმუნეთათვის ხილვა ჯვრისა ყოველთვის მთავარი იყო.

გუმბათის მთელი სიმაღლე ტაძრის კედლებსა და ცენტრალურ სივრცეში აღმართულ სვეტებზე ნაწილდება. აფრების რაოდენობის შესაბამისად სვეტები, ოთხია; ხშირად აღმოსავლეთით ორი სვეტი საკურთხეველთან არის შერწყმული და საკურთხეველის შვერილებად გვევლინება.

ამრიგად, მიიღება ერთიანი, შეკრული ინტერიერი - შიდა სივრცე, ცისკენ მიმართული ზეადმავალი რიტმით, რომელიც არსად წყდება - ერთი ფორმა გადაიღვენთება მეორეში, ერთი სივრცული მონაკვეთი გადაიღვრება მეორე სივრცულ მონაკვეთში და ასე, თანდათან მსუბუქდება და თითქოს მატერიალურობას კარგავს ზევით, სივრცეში მიმავალი ფორმები. ამას კიდევ უფრო მეტად აძლიერებს კედლებზე ასევე ზეადმავალი, საფეხუროვანი რიტმით განაწილებული სარკმელებიდან შემოდგენილი შუქი. იგი განსაკუთრებული ძალით შემოიფრქვევა გუმბათში და იქმნება ამაღლებული, განსულიერებული, ჭეშმარიტად მისტიკური სივრცე, განყენებული ამა სოფლისგან, სივრცე, სადაც

ლიტურგიის აღსრულებასთან ერთად უხვად გადმოდინდება მადლი ღვთისა.

შენობის შიდა დანაწევრება სივრცული მონაკვეთების საფეხუროვანი, ზეადმავალი რიტმით გარეთაც შესამჩნევად ვლინდება მოცულობითი მასების სახით სწორი (ერთიანი ხაზის გასწვრივ) (იხ. გეგმა). მთლიანი კედლები მიწის პირიდან თანდათანობით მალლა აიზიდება და სივრცეში, კვლავ ზევით, ცისკენ მიმართული მზარდი რიტმით იწყებს მოცულობით მასებად დანაწევრებას.

მკვლავებშორისი სივრცეების მოცულობები ცალფერდა (ერთქანობიანი) გადახურვით წარმოგვიდგება, ხოლო მის ზემოთ აღმართული ჯვრის მკლავები კი სამკუთხა (წვეტით ზევით) ფრონტონებით სრულდება. მათი გადახურვა, შესაბამისად, ორფერდაა.

ტაძრის გარე მასების ზესწრაფვას კვლავ აგრძელებს აფრების გარეთა კონსტრუქციები. რასაც შემდგომ კონუსური ფორმის გადახურვით ცისკენ მიმართული გუმბათი გაასრულებს. ესაა სიმბოლო, ლოგიკური დასასრული (დაბოლოვება) მთელი ამ ცისკენ მიმართული მოძრაობისა - მის თავზე თავსდება ჯვარი.

ქართული გუმბათური ხუროთმოძღვრების მნიშვნელოვანი თვისებაა აღნაგობის „გამჭვირვალე მკაფიოება“ ყოველ კონსტრუქციულ ელემენტსა თუ სივრცულ ფორმას გარედან მკაფიოდ გამოყოფილი და დასრულებული სახე აქვს; გარედანვე უკვე სრულიად ნათელია, რას წარმოადგენს ინტერიერი. აქ სრული თანაზიარობაა ექსტერიერსა და ინტერიერს, ასევე, ფუნქციასა და ფორმას შორის.

ამის ნათელი მაგალითია ქართული ტაძრის აღმოსავლეთ ფასადზე სამკუთხა ნიშები. ეს ნიშები ქართულ ტაძრებზე, უმთავრესად, მხოლოდ აღმოსავლეთის ფასადზეა გაჭრილი. ამ მხარეს ნახევარწრიულ აფსიდებს შორის, მათი სწორკუთხედში ჩაწერის გამო (იხ. გეგმა), კედელში წარმოიქმნება ზედმეტი ტლანქი მასა. ეს სამკუთხა ნიშები მის კონსტრუქციულ შემსუბუქებას წარმოადგენს. გარდა ამისა, ისინი გარედანაც აღსაქმელს ხდიან ტაძრის ამ ნაწილის შიდა დანაწევრებას სამად, სადაც ცენტრალური, უფრო დიდი, საკურთხეველია. ამით განსაკუთრებულ მნიშვნელოვან მხატვრულ დატვირთვას იძენს აღმოსავლეთის ფასადი. ამგვარად, კვლავ მხატვრულ-კონსტრუქციულ, და იდეურ მთლიანობასთან გვაქვს საქმე.

როგორ ეპასუხება არქიტექტურას მხატვრობა, ანუ როგორ გაიაზრება

შინაარსობრივად ცალკეული, ძირითადი სივრცული მონაკვეთები. შეგახსენებთ, რომ ტაძარი არის ჭეშმარიტი ზეციური ტაძრის ხატი დედამიწაზე, ხილული ცა, მთლიანი სამყაროს სახე. ამის შესაბამისად, მხატვრობის პროგრამა ზემოდან ქვემოთ განიშლება. გუმბათის ნახევარსფეროში არის „ცა“, რომელიც დომინირებს; მთელს შიდა სივრცეში გამოისახება უფალი „ღმერთი მამა, ყოვლისამწყრობელი, შემოქმედი ცათა და ქუეყანისა, ხილულითა ყოველთა და არა ხილულთა“ (საქართველოსათვის დამახასიათებელია გუმბათის სფეროზე ანუ ცის კამარაზე ტრიუმფალური ჯვრის გამოსახვა). გუმბათის ყელზე, სარკმლებს შორის ორ რეგისტრად გამოისახებიან - სფეროს ძირში მთავარანგელოზნი, ხოლო მის ქვემოთ ძველი აღთქმის წინასწარმეტყველნი - ღვთის რჩეულნი, რომელთაც მესიის მოსვლა იწინასწარმეტყველეს;

აფრებზე (გუმბათის, ანუ „ზეცის“ შემაკავშირებელი შენობის ქვედა ჯვრულ კორპუსთან) გამოისახებიან მახარებლები - მათე, მარკოზი, ლუკა, იოანე - სწორედ ისინი, ვინც შეაკავშირეს ცა და დედამიწა; რომელთა ღვაწლით წერილობით დაგვრჩა ქრისტეს, განკაცებული ძე ღმერთის მოძღვრება და მის მიერ მიწაზე გავლილი ცხოვრების აღწერა.

სვეტებზე, რომლებსაც გუმბათი (ცა) უჭირავთ და მას აფუძნებენ დედამიწაზე, გამოისახებიან ის ადამიანები, რომლებიც თავიანთი მოწამეობრივი აღსასრულით წმინდანებად არიან შერაცხილნი: ნეტარნი დედანი, მეუდაბნოენი, მესვეტენი, წმიდა მოწამე-მეომრები და სხვ. მსგავსად სვეტებისა, ისინი დედამიწაზე ქრისტეს მოძღვრების განმამტკიცებელნი იყვნენ და მათ წმიდა ღვაწლს, თავდადებას ემყარება, ეფუძნება ამქვეყნიური ეკლესია.

ტაძრის შენობის ქვედა, ჯვრული კორპუსის მნიშვნელოვანი სივრცული მონაკვეთი კონქით ანუ გუმბათის ნახევრით დასრულებული საკურთხეველია. აქ მუდამ გამოისახება საუფლო ტახტზე მჯდომი განკაცებული ღმერთი, იესო ქრისტე: ა) „ქრისტე დიდებითა“ - მაცხოვარი ანგელოზთა დასის თანხლებით; ბ) „ქრისტე ვედრებითა“ - მაცხოვარი მავედრებელ ღვთისმშობელსა და იოანე ნათლისმცემელს შორის და გ) საქართველოსათვის ყველაზე დამახასიათებელია საკურთხევის კონქში ყრმით ტახტზე მჯდომი ყოვლად წმიდა ღვთისმშობელის გამოსახვა, როგორც სამოთხის დედოფლისა.

კონქს ქვემოთ უმრავლესად გამოისახება „მაცხოვრის მიერ

მოციქულთა ზიარება“, ანუ მიწიერი ჟამისწირვის ზეციური წინასახე, ის, რაც აღდგურდება საკურთხეველში. მის ქვემოთ კი წარმოდგენილი არიან ეკლესიის წმინდა მამები - ღვთითგაბრძნობილი მღვდელმთავრები: წმიდა იოანე ოქროპირი, წმიდა ბასილი დიდი, წმიდა გრიგოლ ღვთისმეტყველი და სხვანი.

ტაძრის ინტერიერის ჯვრული კოორპუსის კედლებზე იშლება ქრისტეს მიწიერი ცხოვრების სცენები - თანმიმდევრული, კადრიერებული სახით. სცენები სწორკუთხა ჩარჩოებით მკაფიოდ გაემიჯნება ერთმანეთს. ხშირად, აქვეა ყოვლადწმინდა ღვთისმშობლის ან ეკლესიის „პატრონის“ (ვის სახელზეც ტაძარია აგებული) ცხოვრების ამსახველი სცენები. ეს სცენები უმთავრესად, კამარებსა და კედლებზე ორ ან სამ რეგისტრად არის წარმოდგენილი.

მოხატულობის ქვედა რიგში (რეგისტრში), მიწასთან ახლოს გამოისახებიან კვლავ წმინდანები: მეუდაბნოენი, მესვეტენი, მარტილები და სხვანი. ხოლო მათთან ერთად კი, უმრავლესად საკურთხეველთან ახლოს, ღვთისმშობლის ან მაცხოვრის წინაშე ვედრების პოზებით ხელაპყრობილი გამოისახებოდნენ ქტიტორები - დამკვეთნი და მაშენებელნი ეკლესიისა, მათ შორის, მეფენი, რომლებზეც წმინდა მადლი გარდმოდინდება (ისინი დავით წინასწარმეტყველის შთამომავალნი არიან).

ამგვარად, ქვედა რეგისტრი მიწიერ ადამიანებს ეთმობათ, ისინი საქმით ემსახურნენ უფალს - მოწამეობრივი ცხოვრებით, ვნებებათა ძლევის გზით, გამუდმებული ლოცვით ერისა და მამულისათვის, მათზე ზრუნვით, ეკლესიების მშენებლობით...

მოხატულობა არასოდეს იწყება უშუალოდ მიწის პირიდან. იგი ყოველთვის ოდნავ აწეულია და პირველი რეგისტრის დაწყებამდე გამოხატულია, ან სქელი ორნამენტული არშია, ან დეკორაციული ფარდა, რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს იმას, რომ გამოსახულებანი კედელზე იმიჯნებიან ჩვენგან - მრევლისაგან.

კედელი გაიაზრება, როგორც განყენებული სივრცე, სადაც გადაიშლება წმინდა სახარება, სადაც თითქოსდა „ცოცხლდება“ ქრისტეს ცხოვრება - წინასწარუწყებანი, სასწაულები, მსხვერპლის განმზადება, ამაღლება... რაკილა ტაძარი ციური სამყაროს, ზესთასოფლის ხატია, მისი კედლები პირობითად ამ მიღმურ მისტიკურ, უხილავ სივრცედ, „მეოთხე განზომილებად“ გაიაზრება, ესე იგი, იმად, რაც უცვლელია,

მარადიულია და დროისა და სივრცის გარეშე დგას. ეს არის უჟამო ჟამი. შესაბამისად ამისა, მართლმადიდებლური სამყაროს მოხატულობათა უმთავრესი მხატვრული გამომსახველობითი ხერხებია: სიბრტყოვანება, ხაზობრიობა, ფერადოვანი ლაქები... მოხატულობა კედლის სიბრტყეს ემორჩილება და მის გასწვრივ განიფინება; ტაძრის კედლის სიბრტყე მისტიკური სივრცეა, ხოლო ადამიანთა თუ საგანთა გამოსახულებანი არის მათივე ხატი, სიმბოლური სახე, სული და არა ხორცი, არა მატერია.

ამგვარად, ტაძარი შინაარსობრივ-ფუნქციურად შეკრულ მთელს წარმოადგენს, სადაც განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა შიდა სივრცე. აქ წმინდა მადლი გარდმოდინდება მიწიერი ეკლესიის მიერ აღსრულებულ ლიტურგიასთან ერთად. ეს არის მისტიკური სივრცე, სადაც ხდება ადამიანის ზიარება ზეციურ სამყაროსთან.

სიმბოლურად, საკურთხეველი ასახავს უხილავ საცნაურ სამყაროს - ცას, ხოლო ტაძრის შუალა სივრცე კი - ხილულს, გრძნობად სამყაროს ანუ მიწას. ხოლო ამ ორს ერთმანეთისგან მიჯნავს კანკელი - ზღუდე. ეს არ არის შენობის რაიმე კონსტრუქციული ფორმა, იგი „ჩადგმულია“, „ჩაშენებულია“ ამ ორ სივრცულ მონაკვეთს შორის. იგია ზღვარი მათ შორის, როგორც გამყოფი, ასევე გამაერთიანებელი. ქართულ ტაძართა კანკელების შესწავლა გვიჩვენებს, რომ ადრეულ ხანაში ისინი საკმაოდ ღია, გახსნილი იყო და რამდენიმე გადაბმული თალისგან შედგებოდა. შუა საუკუნეებში, კერძოდ კი, უფრო XI საუკუნიდან, თაღებს შორის ფილებია ჩასმული, კანკელის იმ მხარეს, რომლითაც იგი საერო პირთაკენ (მრევლისაკენ) იყურება, უფრო ხშირად, რელიეფიებია. აქ არის წმიდა გიორგისა და წმიდა სვიმეონ მესვეტის ან წმიდა მახარებელთა გამოსახულებები; წმიდა დანიელი ლომების ორმოში და სხვა. ისინი, ფაქტობრივად, თუ შეიძლება ასე ვთქვათ, „ქვის ხატებს“ წარმოადგენენ.

ძველად კანკელის წინ აღიმართებოდა საკურთხეველისწინა ჯვარი - დიდი ჭედური ჯვარი, რომლის მკლავებზე, ტაძრის კედლების, მხატვრობის მსგავსად, ხშირად, ქრისტეს ან რომელიმე წმიდანის (წმიდა გიორგის) ცხოვრების სცენებია გაშლილი. ამგვარად, საკურთხეველის წინ მდგომი მორწმუნე მლოცველის თვალწინ ლიტურგიისას კიდევ ერთგზის აღიმართება ჯვარი, ქრისტიანთა ეს უდიდესი სიმბოლო; შემდეგ ღია თაღოვანი კანკელი, ხატებით განფენილი, რომლის მიღმა აქა-იქ გამოსჭვიოდა საკურთხეველი. სახვითი ხელოვნების (არქიტექტურა, კედლის მხატვრობა, ხატწერა...) მთელს ამ ჰარმონიასთან

შეერთებული ქართული საეკლესიო საგალობლები, ეკლესიის მსახურთა მიერ ჟამისწირვისას აღვლენილ ლოცვებთან ერთად ჩვენ, უბრალო მოკვდავთ, ქვეყნიერთ, სულიერად განგვამზადებს და გვაკავშირებს ზეციურთან, უხილავ სამყაროსთან, თუ შეიძლება ასე ვუწოდოთ, მეოთხე განზომილებასთან. „მდგომარემ კეთილმოწიწებით ტაძარსა ღვთისასა მიიღე ცხოველი მონაწილეობა ყოვლითა გულითა შენითა ყოველთა საღმრთოთა საგალობელთა და ლოცვათა შინა“. „როდესაც გესმის ეკლესიაში ლოცვა, ეცადე, რომ ისმენდეს არა მხოლოდ ყური შენი, არამედ გულიცა, რათამცა ვედრება ეკლესიისა შეიქმნეს შენს საკუთარს ლოცვად“.

არანაკლები მნიშვნელობისა იყო ტაძრის გარე სახე - ხატი ექსტერიერი. ტაძრის გარე კედელი „ღვთის სახლის“ ის ნაწილია, რომელსაც საერო სივრცესთან უშუალო შეხება აქვს - პირდაპირ უყურებს ქვეყანას, ხილულ სამყაროს (როგორც ეს კანკელის შემთხვევაში იყო). თუ ინტერიერში კედლის სიბრტყის მთლიანობა არ შეიძლება ყოფილიყო დარღვეული, აქ, პირიქით - შიგნით დაგროვილი ძლიერი სულიერი მუხტი გარეთ „ამოხეთქავს“ რელიეფური სამკაულის სახით; კედელი თითქოსდა სუნთქავს ორნამენტულ-რელიეფურ სახეებად, თანდათანობით ამოიზიდება და ჩაიზინიქება, მაგრამ რაგინდ ძლიერ უნდა იყოს ამოზიდული რელიეფური სამკაული, იგი არასოდეს გამოეყოფა კედლის ზედაპირს და სამგანზომილებიან სივრცეში (ჩვენს სივრცეში) მრგვალ ქანდაკებად არ იდგმება. კედლის სიბრტყე აქაც ათვლის სისტემად რჩება. ფასადებზე გამოსახება - მაცხოვარი, ღვთისშობელი, მეფენი, წმინდა მოწამე-მეომრები, ან ბერები, სიცოცხლის ხე, სამოთხის ცხოველები და სხვა. ესე იგი, ყველა ეს გამოსახულებანი ზესთასამყაროსთან - ზეცასთან არიან დაკავშირებული, ეს მისი ზიარი ნაწილებია (ზესთასოფლის კუთვნილებაა), და, ბუნებრივია, დედამიწაზე ზეციური, ჭეშმარიტი ცის „სახლს“, „ხილულ ცას“ არ შეიძლება გამოეყოს და განივთდეს, მატერიალ იქცეს.

თუ დავუკვირდებით რელიეფურ გამოსახულებებს კედლებზე, მას ზემოდან თითქოს ერთიანი წარმოსახვითი, უხილავი სიბრტყე გადაეკლება, რომელიც ზღვარს უდებს გამოსახულების მოცულობით, შეკრულ, მრგვალ ფორმად დასრულებას. ეს უხილავი გამყოფი სიბრტყე საზღვარია მლოცველ ადამიანსა ან ამქვეყნიურსა და ტაძარს, ზესთასამყაროს შორის.

არქიტექტურულმა ნაგებობამ კედლის სიბრტყის „გახლეჩვა“ არ

იცის. ნიშაც კი, სამკუთხა ფორმად ამოჭრილი აღმოსავლეთის ფასადზე, ყოველთვის ჩართულია ამავე ფასადის დეკორაციული მორთულობის სისტემაში, როგორც მასში „ჩაქსოვილი“ ერთ-ერთი ელემენტი. ამგვარად, ქართულ სატაძრო ხუროთმოძღვრებაში მთავარი არის კედელი - სიბრტყე, რომელიც ათვლის სისტემად რჩება რელიეფური სამკაულისათვის.

ქართულ შემოქმედებით აზროვნებას ახასიათებს ჰარმონიული კომპლექსების შექმნა, სადაც ახალი უკვე არსებულთან - ბუნებასთან და არქიტექტურულ გარემოსთან - ყოველმხრივ შეთანხმებული და მორგებულია. სამყარო, ბუნება, როგორც ყველაზე დიდი შემოქმედის, ღმერთის „ნახელავი“, არის უპირველესი, რაც გათვალისწინებული უნდა ყოფილიყო ეკელსიის აგებისას.

ასე, მაგალითად, მცხეთის წმ. ჯვრის ტაძარი მთის კომპოზიციური გაგრძელებაა და მისი წვერის დამაგვირგვინებელ ლოგიკურ დასასრულს, დავირგვინებას წარმოადგენს. იგი კრავს და აწესრიგებს გარშემო მთელს სივრცეს. ხუროთმოძღვარი გასაოცრად გრძნობდა ადგილის სიდიადეს, იდეურ-სულიერ მნიშვნელობა და როგორც ჭეშმარიტად დიდმა შემოქმედმა, ღვთის მიერ შექმნილ გარესამყაროში ორგანულად ჩართო თავისი ნაგებობა და მეტად გამოავლინა, უკვე არქიტექტურით, ამ ადგილის არსი და მნიშვნელობა.

იგივე შეიძლება ითქვას ალავერდზეც - უკიდევანოდ, მძლავრად გადაშლილ ალაზნის ველზე, თითქოსდა „ამოუხეთქვას“ ქართულ შემოქმედებით გენიას ცისკენ ზეაწვდილი ალავერდის ტაძრის სახით. ცადაზადული ტაძარი ყოველი კუთხიდან მოჩანს, როგორც მძლავრი მახვილი და შემაკავშირებელი მთელი გარე სამყაროსი. იგი ეუფლება უზარმაზარ სივრცეებს, გაშლილ უსაზღვრო ველს ალაზნისას, კავკასიონის მძლავრ მასივს და კრავს, ამთლიანებს და აწესრიგებს მთელს ამ გარემოს, გვევლინება მის ჭეშმარიტად იდეურ-სულიერ და კომპოზიციურ ცენტრად.

ადრეულ არქიტექტურულ განაენიანებაში ყოველთვის მკაფიოდ იყო გამიჯნული საეკლესიო და საერო არქიტექტურა. ეს ბუნებრივიცაა, სასულიერო მარადიულია, საერო კი - წარმავალი.

არსებობდა იერარქიული ურთიერთდაქვემდებარება - ბუნება, გარე სამყარო, განმსაზღვრელი განაშენიანების სახის, მასშტაბების და ხასიათის; შემდეგ - ტაძარი - მარადიულობის სიმბოლო, როგორც განაშენიანების დომინანტი, და ბოლოს, საერო მშენებლობა, თავისი

სოციალური იერარქიის დაცვით. ყველა ეს ერთი დიდი იდეით იყო გაერთიანებული - შეეწონოს ერთი-მეორეს, ახალი მოერგოს უკვე არსებულს, ჩაიწეროს მასში, გამოავლინოს მისი მთავარი იდეა, არსი და კომპოზიციურადაც გაერთიანდეს მასთან.

ტადარი ღვთისა, სამკვიდრებელია ღვთისა, ხილული ცაა, სასწავლებელია სარწმუნოებისა და კეთილ-მსახურებისა; ადგილია კურნებისა ჩვენთა უძლურებათა ხორციელთა და სულიერთა; ადგილია ურთიერთას კავშირისა ზეციერთა და ქვეყნიერთა; სახლია ლოცვისა, სადაც ლოცვა შენი შეუერთდება ლოცვასა წმინდათასა; ადგილია განსაკუთრებითის მყოფობისა ღვთის მადლისა, თვინიერ რომლისა სული კაცისა მოკვდების სულიერის ცხოვრებისათვის, მსგავსად იმისა, ვითარცა ბალახი უწვიმოდ გახმება და ბოლოს მოიფშრუკება.

ტადრის სიმბოლიკის შესახებ **ტადრის არსის შესახებ**

წმინდა იოანე ოქროპირმა ერთ-ერთ თავის ქადაგებაში გაახსენა მრევლს დავით წინასწარმეტყველის სიტყვები: „ვირჩიე მე მივრდომა სახლსა ღმრთისა ჩემისასა, უფროს ვიდრელა არა დამკვიდრებად ჩემდა საყოფელსა ცოდვილთასა“ (ფს. 83,10) და თქვა: „ყველასათვის საერთოს - ღმერთს, სიყვარული ითავისებს, ამგვარია მისი თვისება, ამიტომაც ამბობს დავით მეფე: „სახლსა ღმრთისა ჩემისასა“. შეყვარებულს არა მარტო სატრფოს, არამედ მისი სახლის, კარიბჭის და ქუჩის დანახვაც კი ენატრება. ხოლო თუ მის სამოსელს მოჰკრავს თვალს, ჰგონია, რომ მის წინაშე თავად იმყოფება. ასევე წინასწარმეტყველნიც - თუმცა ვერ ხედავენ ღმერთს, ტადარს შეჰყურებენ და მასში ჰყავთ იგი წარმოდგენილი“ („ქადაგება ეკლესიაში სიარულის შესახებ“).

ზოგადი განმარტებით „ტადრად იწოდება განსაკუთრებული, ღვთისათვის შეწირული შენობა, რომელშიც იკრიბებიან მორწმუნენი სალოცავად და საიდუმლოს აღსასრულებლად. ტადარი იწოდება აგრეთვე ეკლესიად, იმიტომ რომ მასში იკრიბება ქრისტიანეთა საზოგადოება“ (არქიმანდრიტი ნესტორ ყუბანეიშვილი).

სიტყვა „ეკლესია“ ბერძნულია და წარმოდგება ზმნისაგან ἐκκλησία - ვეძახი, ვუხმობ. „ეკლესიას ასე ეწოდება იმიტომ, რომ ის ყველას უხმობს და აერთიანებს“ (კირილე იერუსალიმელი). ბერძნულში ამ სიტყვით

აღინიშნება ქრისტეს მორწმუნეთა ნებისმიერი შეკრება რამდენიმე კაციდან დაწყებული მსოფლიო ეკლესიის ჩათვლით. როგორც ამბობენ, ამ სიტყვის ეტიმოლოგიაში ასახულია ის დრო, როცა ქრისტიანებს ჯერ არ ჰქონდათ ტაძრები. უკვე აშენებულ ტაძრებს კი უწოდებენ - „კირიაკი“, „კირიაკონ“, რაც უფლის სახლს ნიშნავს.

ტაძარი რომ უფლის სახლია, თვით მაცხოვარი მოწმობს სახარებაში. როცა 12 წლის იესო სამი დღის ძებნის შემდეგ იერუსალიმის ტაძარში იპოვეს, ასე მიმართა დედას: „რასა მეძიებთ მე? არა უწყითა, რამეთუ მამისა ჩემისა თანა ჯერ-არს ჩემი ყოფა?“ (ლუკა 2,49). ხოლო როცა მოვაჭრეები შოლტით განდევნა ტაძრიდან, ბრძანა: „სახლსა ჩემსა სახლ სალოცველ ეწოდოს ყოველთა მიერ წარმართთა“ (მარკ. 11,17). ამ სიტყვებით უფალი პირდაპირ გვამცნობს, რომ ტაძარი მისი სახლია, ე.ი. სახლი ღვთისა, და ამავე დროს, სახლი სალოცავი. „ის, რომ ღმერთი - უსაზღვრო და ყველგან მყოფი - ტაძარს თავის სახლს უწოდებს, მეტყველებს ამ შენობის განსაკუთრებულ სიწმინდესა და მნიშვნელობაზე. და , მაინც, რა ხდება ტაძარში ისეთი, რაც სხვაგან არ შეიძლება მოხდეს? ჩვენ ზომ ვიცი, რომ ლოცვა ყველგანაა შესაძლებელი და ადამიანი უპირველესად თავის გულში მიმართავს უფალს? რატომ აქვს ლოცვას ტაძარში განსაკუთრებული მნიშვნელობა?

ყველა ადამიანში არის ხატება ღვთისა, მაგრამ არის ადამის ცოდვით დაცემის შედეგად შეძენილი მიდრეკილება ცოდვისადმი. ადამიანის სული მიიღტვის სიწმინდისკენ, მაგრამ ის ვერ თავისუფლდება ცოდვითი მიდრეკილებებისაგან. მას არ შეუძლია საკუთარი ძალებით განიწმინდოს გონება და გული. ამიტომ უფალი მოვიდა ამ ქვეყნად, რათა თავისი სისხლით გამოესყიდა იგი და თითოეული ადამიანისთვის, ვინც მის სისხლსა და ხორცს რწმენით ეზიარებოდა, მიეცა გზა ხსნისა. ზიარების საიდუმლო წირვა-ლოცვის დროს სრულდება ტაძარში. ამრიგად, ტაძარი არის ღვთით დადგენილი ადგილი კერძო და საზოგადო ეკლესიური მსახურებისა, სადაც მაცხოვრებელი მადლის მომნიჭებელი საიდუმლოებები სრულდება. ისაა „იარაღი მღვდელმსახურებისა, ისევე როგორც მღვდელი“ (სვიმონ თესალონიკელი).

სიმბოლური აზრით, ტაძარი სახეა ეკლესიისა. ტაძრის კურთხევის ლოცვებში წერია: „...რომელნი ვდღესასწაულობთ განახლებასა პატიოსნისა ტაძრისა შენისასა... სასწაულად წმიდისა ეკლესიისა შენისა“.

თვითონ მაცხოვარი საკუთარ სხეულს უწოდებს ტაძარს: „დაჰხსენით

ტამარი ესე და მესამესა დღესა აღვადგინო ეგე. ჰრქუეს მას ურიათა: ორმოცდა-ექუსსა წელსა აღეშენა ესე, და შენ სამთა დღეთა აღადგინო იგი? ხოლო იტყოდა ტამარისათვის გუამისა თვისასა“ (იოანე 2, 19-21). ეკლესიასაც ასევე ქრისტეს საიდუმლო სხეულს უწოდებს პავლე მოციქული. ეფესელთა მიმართ ეპისტოლეში ის წერს, რომ ეკლესია „არს გუამი მისი, აღსავსებაი იგი, რომელმან ყოველივე ყოველსა შინა აღავსო“ (1, 23). და კვლავ, ქრისტე „არს თავი გუამისა მის ეკლესიისა“ (კოლას. 1,18), ხოლო მორწმუნენი „ასონი ვართ გუამისა მისისანი, ხორცთა მისთაგანნი და ძუალთა მისთაგანნი“ (ეფეს. 5,30). მისივე თქმით, ეკლესია არის სახლი ღვთისა, სადაც იესო ქრისტე სუფევს, როგორ ძე: „ხოლო ქრისტე, ვითარცა ძე, სახლსა ზედა მისსა, რომლისა სახლ ვართ ჩუენ“ (ებრ. 3,6).

აქედან გამომდინარე (რადგანაც ტამარი სახეა ეკლესიისა), ჩვენი შემდგომი მსჯელობა შეეხება ერთდროულად როგორც ტამარს, ასევე ეკლესიას.

როდესაც მაქსიმე აღმსარებელი ეკლესიის მისტიკურ მნიშვნელობას განმარტავს თავის თხზულებაში „მესაიდუმლოება“, უპირველესად აღნიშნავს, რომ ეკლესია სახეა ღვთისა. „წმიდა ეკლესია როგორც უკვე ითქვა, ნამდვილად არის სახე ღვთისა, რადგანაც იგი ღვთის მსგავსად ახორციელებს ერთობას მორწმუნეთა შორის. მაშინაც კი, როცა ისინი განსხვავდებიან თავისი განსაკუთრებული თვისებებით, ადგილსამყოფელით, ცხოვრების წესით, მაინც რწმენის გამო ერთობას იძენენ ეკლესიაში. ამ ერთობას არსთა, რომლებიც ბუნებრივად შეურევნელად არსებობენ, ახორციელებს თვით ღმერთი, რომელიც, როგორც ნაჩვენები იყო, ათანაბრებს და იგივეობამდე მიჰყავს მათი განხვავებები აღმოყვანით და შეერთებით თავის თავთან - მიზეზთან, საწყისთან და დასასრულთან“⁶.

ეკლესია/ტამარი ამავე დროს სახეა ხილული და უხილავი ქვეყნისა.

ღმერთმა შექმნა „გონებით საწვდომი სამყარო სავეს გონიერი და უხორცო ძალებით და ეს (ჩვენი) ქვეყანა გრძნობადი და ხორციელი, რომელიც დიდებულადაა ნაქსოვი მრავალ სახეობათა და ბუნებათა მიერ“ (მაქსიმე აღმსარებელი „მესაიდუმლოება“). ეკლესია აერთიანებს ორივეს, ოღონდ ამ ქვეყანაში იგულისხმება სოფელი განწმენდილი ხრწნილებისაგან, იმგვარი სოფელი, რომელშიც ყოველივე „კეთილ არს“.

6 Преподобный Максим Исповедник „Тайноводство“ ЖМП, 1987 №5, стр. 70

და არქიტექტურულადაც, ტაძარი თუმცა ერთიანი შენობაა, როგორც ერთიანია ქვეყნიერება, მაგრამ დანიშნულების მიხედვით იყოფა ნაწილებად. საკურთხევლად, რომელიც უხილავ ზეცას გამოხატავს, უმაღლესი ძალებისადმი მიძღვნილი და სადაც მღვდელმსახურება აღესრულება, და შუა ტაძრად, რომელიც ქვეყანას გამოხატავს და სადაც ერისკაცი დაიშვებინა.

მესამე, მჭვრეტელობითი თვალთახედვით ეკლესია/ტაძარი სახეა ადამიანისა, სადაც საკურთხეველი შეესაბამება სამშვიდველს, ტრაპეზი - გონს, შუა ტაძარი კი - სხეულს⁷. როგორც ვხედავთ, ეს სამივე სიმბოლო ურთიერთდაკავშირებულია ერთმანეთთან. და ეს ბუნებრივიცაა, რადგან ეკლესიის მიზანია, ალადგინოს ღვთის მეუფება ქმნილებაში - ე.ი. ადამიანში და ხილულ სამყაროში, რომელიც ღმერთმა საპატრონოდ ჩააბარა ადამიანს, და რომელიც ამის გამო ადამიანის დაცემის თანაზიარი გახდა. ხოლო ადამიანის დანიშნულებაა, აზიაროს სასრული და დროებითი უსასრულოს და მარადიულს, გააერთიანოს ცა და ქვეყანა. ეკლესია ამისთვის უხმობს ყველას, რომ ამაღლოს ღვთის მიერ მონიჭებულ პატივში. ეს ნამდვილად ხელეწიფება ეკლესიას, რადგან მისი თავი იესო ქრისტეა.

ამიტომ უწოდებენ ტაძარს მარადისობას, განცხადებულს წუთისოფლის წარმავლობაში. ხომალდს, რომელსაც მორწმუნენი ცხოვრების მორევიდან მშვიდ ნავსაყუდედღში მიჰყავს. ცას ქვეყანასა ზედა, უფლის სახლს, რომელიც მოიცავს მთელს გადარჩენილ და გადარჩენის მნებებელ ქვეყნიერებას.

ორიოდე სიტყვა თვითონ საეკლესიო სიმბოლოზე.

იოანე დამასკელი ამბობს: „ჩვენ არ ძალგვიძს აღვიწიოთ მის მიმართ, რაც სულიერად სახილველ-არს და არცა გვაქვს საამისოდ საკუთარი და ბუნებითი ძალები“⁸. ტაძარში ყველაფერს ორგვარი ბუნება აქვს - მატერიალური და სულიერი. მატერიალურს, რასაკვირველია, უშუალოდ აღვიქვამთ, ხოლო სულიერი სიმბოლოს სახით მოგვეწოდება. არა მარტო ტაძარი, არამედ მთელი ღვთისმსახურება სიმბოლიკითაა განმსჭვალული; ისაა სიტყვაში, ჟესტში, სამოსში. აღსანიშნავია, რომ საეკლესიო სიმბოლო მხოლოდ პირობითი ნიშანი კი არაა იმისა, რასაც გამოხატავს, არამედ საიდუმლოდ შეიცავს კიდევაც თავის თავში იმას,

---

⁷ იქვე

⁸ „წმიდათა ხატთათვის“ III სიტყვა

რის გამოხატულებასაც წარმოადგენს. ამ კავშირს რეალური საფუძველი აქვს. როცა წმ. მაქსიმე აღმსარებელი ხილულ და უხილავ სამყაროზე - ცასა და ქვეყანაზე - ლაპარაკობს, მათ ერთიანობას უსვამს ხაზს და ამბობს: „სულიერი განცდის მქონე ადამიანებისთვის მთელი გონებით საწვდომი სამყარო წარმოდგება საიდუმლოდ აღბეჭდილი გრძნობად სამყაროში სიმბოლური სახეების საშუალებით, მთელი გრძნობადი სამყარო კი სულიერი ჭვრეტის შედეგად წარმოგვიდგება მთელს გონებით საწვდომ სამყაროში არსებულად და ლოგოსების საშუალებით შეიმეცნება“. საეკლესიო სიმბოლო სულიერი სამყაროს გახსნაა. ისაა სულიერი კიბე, რომელიც შინაგანად აკავშირებს ადამიანს იმასთან, რის სიმბოლოსაც წარმოადგენს. მასში უზარმაზარი ინფორმაციაა ჩადებული. ისაა არსი, რომლის გზითაც ღვთიური მადლი აღწევს ადამიანის სულში.

ტაძარი ისტორიული თვალსაზრისით

ღვთისმეტყველება არის ღვთის შემეცნება, რამდენადაც ღმერთი უცხადებს ადამიანს თავის თავს და, ამავე დროს, ისაა უფლისადმი კაცის შინაგანი თაყვანისცემის გამოხატულება. სამოთხეში ეს ღმერთთან პირად ურთიერთობაში ვლინდებოდა. ცოდვით დაცემისა და სამოთხიდან გამოდევნის შემდეგ კი ეს კავშირი სხვაგვარად ხორციელდებოდა. ადამიანი განიცდიდა დაშორებას ღვთისაგან, ითხოვდა ცოდვათა მოტევენას და ელოდა ხსნას. მაგრამ რაკი კაცი სულისა და ხორცისაგან შედგება, ეს სულიერი მიმართება ხილული ნიშნებითაც უნდა გამჟღავნებულიყო. ხილული ნიშნებიდან ყველაზე გავრცელებული და ღვთისგან დადგენილი ფორმა თაყვანისცემისა იყო მსხვერპლშეწირვა. პირველად მსხვერპლს ღია ცის ქვეშ, შემდეგ კი საგანგებოდ აშენებულ ნაგებობებში სწირავდნენ (აბელი და კენი, ნოე, აბრაამი).

როგორც „გამოსლვათა“ წიგნი გვამცნობს, პირველი ტაძრის აგება უფალმა დაავალა წინასწარმეტყველ მოსეს სინას მთაზე, სადაც უჩვენა მომავალი ტაძრის ფორმა მისი ყოველი დეტალის ჩათვლით. ეს მოძრავი ტაძარი („კარავი საწამებელისა“) სამი ნაწილისგან შედგებოდა: წმიდათა წმიდა („წმიდა წმიდათა“), წმიდათა და ეზო. წმიდათა წმიდაში, რომელიც ფარდით იყო გამოყოფილი, იდგა ალთქმის კიდობანი. ალთქმის კიდობნის სახურავზე ქერუბინთა ორი ოქროს ქანდაკება იყო. კიდობანში იდო ორი ქვის ფიცარი ათი მცნებით, ტაკუკი და მანანა, რომლითაც უფალი უდაბნოში ასაზრდოებდა ებრაელებს; და აარონის კვერთხი, რომელიც უფლის ნებით განედლდა აარონის სამღვდელთა

ღმრთების დასაოფრებლად და წინააღმდეგობა დღემდე მისდევდა წითელად მუდრიტულ წაკმეცხის და დასწესებრპლო სისხლს აკურებდა იმის ნიშნად, რომ ადამიანის ხსნა ერთხელ - იესო ქრისტეს მოსვლით აღესრულებოდა. მეორე ნაწილშიც მარტო მღვდლებს შეეძლოთ შესვლა. აქ იყო ამაღლებული სამსხვერპლო საკმევლისთვის, ტაბლა - 12 პური და შვიდტოტა შანდალი. მესამე ნაწილში, ეზოში, ხალხი ლოცულობდა და მსხვერპლს სწირავდა.

ტაძრებს წარმართებიც აშენებდნენ, ოღონდ მათთვის ტაძარი იმ ღვთაების ადგილსამყოფელი იყო, რომელსაც ის ეძღვნებოდა. ამის ნიშნად ტაძარში ღვთაების ქანდაკება იდგა.

მოსეს შემდეგ სოლომონ მეფემ ააგო დიდებული ტაძარი იერუსალიმში სკინიის მსგავსად. ნაბუქოდონოსორის შემოჭრისას ის დაიქცა. ბაბილონის ტყვეობიდან დაბრუნებულმა ებრაელებმა კვლავ ააშენეს ტაძარი იერუსალიმში. (ეს ტაძარი ქრისტეობიდან 70-ე წელს რომაელებმა დაანგრეს.)

„საქმე მოციქულთა“ მოგვითხრობს, რომ პირველი ქრისტიანები იერუსალიმის ტაძარში დადიოდნენ, ზიარების საიდუმლოს შესასრულებლად კი ცალკე იკრიბებოდნენ ჩვეულებრივ სახლებში.

ქრისტიანთა დევნის დროს რომის იმპერიაში მორწმუნეები სასაფლაოებზე და კატაკომბებში ხვდებოდნენ ერთმანეთს, რადგან რომის კანონით ეს ადგილები ხელშეუხებელი იყო. კატაკომბების დერეფნის კედლებში იყო მეტნაკლებად დიდი ოთახები. მოწამეთა საფლავები მდებარეობდა ნახევრად წრიული კამარების ქვეშ. ფილა, რომელიც საფლავს ეხურა, შეიძლებოდა ტრაპეზად გამოყენებულიყო. ხანდახან ტრაპეზს საგანგებოდ აწყობდნენ განსაკუთრებული ნიშის წინ, სადაც იდგმებოდა დასაჯდომელი ეპისკოპოსისთვის და ადგილები მღვდელმსახურთათვის. სწორედ კატაკომბებში ჩაისახა პირველი ქრისტიანული ხელოვნება. აქ ყველაფერი, რაც წმინდა იყო ქრისტიანისთვის, სიმბოლოებით გამოსახებოდა (მაგ., ღუზა იყო სიმბოლო იმედისა, მტრედი - სულიწმიდისა, კრავი - იესო ქრისტესი, ვაზი - ევქარისტიის საიდუმლოსი და სხვ.).

ცნობილია, რომ პირველ საუკუნეებში ქრისტიანები ტაძრებსაც აშენებდნენ. 303 წ. მარტო რომში იყო 40-ზე მეტი ეკლესია⁹.

IV საუკუნის დასაწყისში იმპერატორ კონსტანტინეს დროს ქრისტიანობა ნებადართული გახდა და მან სამოქალაქო უფლებები

⁹ Е.Несторовский „Литургия“

მოიპოვა. IV საუკუნის ცნობილი ისტორიკოსი, ევსევი კესარიელი, გატაცებით მოგვითხრობს: „ნათელმა და უღრუბლო დღემ გაანათა ღვთიური ნათლის სხივებით ქრისტეს ეკლესიები მთელ ქვეყანაზე... ტაძრები ბევრად უკეთეს სახეს იძენენ, ვიდრე ძველნი, დანგრეულნი. ქალაქებში დაიწყო ზეიმი ტაძრების განახლებისა და კურთხევისა (Ecclesiastic History). იქმნება ერთიანი ღვთისმსახურება, ყალიბდება ტაძრის სახე.

თავისი შინაარსით ქრისტიანული ტაძარი მემკვიდრეა ძველი აღთქმის ტაძრისა. ისიც სამ ნაწილად იყოფა. საკურთხეველი, შუა ტაძარი და კარიბჭე. მაგრამ თუ ძველში ხალხი მხოლოდ ეზოში დაიშვებოდა, ახლა ის შუა ტაძარში ლოცულობს, რადგან უფალმა თავისი ჯვარცმით გამოისყიდა ადამიანი და გაუღო კარი სასუფეველისა. გრძელდება მსხვერპლშეწირვაც, მაგრამ ახალი „მსხვერპლი და ძღვენი“ არის თვითონ მაცხოვარი, თავისი ნებით შეწირული ჩვენთვის და თვითონვე აღმასრულებელი ღვთისმსახურებისა, რადგან იგია „მღელ უკუნისამდე წესსა მას ზედა მელქისედეკისა“ (ფს. 109,4). საკურთხეველის წინასახე ძველი აღთქმის ტაძარში იყო წმიდათა წმიდა. საკურთხეველისაგან განსხვავებით (რომელიც აღმოსავლეთითაა) წმიდათა წმიდა დასავლეთით მდებარეობდა, რაც სიმბოლურად ადამიანის მიერ სამოთხის დაკარგვას და ღმერთთან დაშორებას ნიშნავს. საოცარი სულიერი მემკვიდრეობა აკავშირებს ძველი და ახალი ტაძრების წმინდა ნივთებსაც (ტაკუკი - ღვთისმშობლის ხატი, შვიდტოტა შანდალი და სხვ.). ეს ასევე უნდა იყოს, რადგან როგორც პავლე მოციქული ამბობს, „აჩრდილი აქუნდა ჰსჯულსა მერმეთა მათ კეთილთა“ (ებრ. 10,1), ე.ი. სჯული ძველი აღთქმისა მხოლოდ აჩრდილი იყო იმისა, რასაც თავისი განკაცების შემდეგ ნათელი მოჰფინა უფალმა ჩვენმა იესო ქრისტემ, რომელიც „არცა სისხლითა კაცთა და ზუარაკთაითა, არამედ თვისითა სისხლითა შევიდა ერთ-გზის სიწმიდესა მას, და საუკუნოი გამოჰქსნად ჰპოვა“ (ებრ. 9,12).

ზოგადი ცნობები ტაძრის ხუროთმოძღვრული ფორმების შესახებ გვხვდება ჯერ კიდევ III-IV საუკუნის თხზულებებში, რომელიც, თავის მხრივ, კიდევ უფრო ძველ წყაროებს ეყრდნობა. ამ პერიოდის ძეგლია „მოციქულთა ხელდასხმანი“, სადაც ვკითხულობთ: „იყოს ტაძარი მსგავსი ხომალდისა, წაგრძელებული ფორმის, აღმოსავლეთით მიმართული, ორივე მხარეს აღმოსავლეთით ჰქონდეს მინაშენი“. როგორც უკვე ითქვა, ტაძარი აღიქმებოდა ხომალდად, რომელსაც მორწმუნენი ცხოვრების

მორევიდან მშვიდ ნავსაყუდელში მიჰყავს. ტაძრის ამგვარი აღქმა მომდინარეობს ნოეს კიდობნიდან, რომელიც ღვთის კურთხევით შეიქმნა და მასში მყოფნი წარლვნას გადაარჩინა. III საუკუნის მღვდელმთავარი კვიპრიანე კართაგენელი წერს: „ეკლესიის გარეშე მდგომი კაცის ცხოვნება მხოლოდ მაშინ იქნებოდა შესაძლებელი, ვინმე რომ გადარჩენილიყო წარლვნის დროს ისეთი, ვინც ნოეს კიდობანში არ მჯდარა“ („ეკლესიის ერთიანობის შესახებ“). ქრისტიანული ტაძრის მეორე აუცილებელი პირობა, ზემოთ მოყვანილი ციტატის მიხედვით, არის აღმოსავლეთით მიმართება. ეს ნიშნავს, რომ საკურთხეველი, რომელიც ტაძრის ყველაზე მნიშვნელოვანი და წმიდა ადგილია, მდებარეობს აღმოსავლეთით. როგორც III საუკუნის წმ. მამა გერმანე კონსტანინოპოლელი განმარტავს, ღვთის დროს აღმოსავლეთით დგომა ან აღმოსავლეთით თაყვანისცემა დაკავშირებულია უფალთან, რადგან იგია „მზე იგი სიმართლისა“ და მასაც „აღმოსავალ ეწოდა, რამეთუ ნათელ არიან ბრძანებანი მისნი“.

როგორც ითქვა, წაგრძელებული ოთხკუთხედის ფორმა აღმოსავლეთის აფსიდით განასახიერებს ხომალდს და თუმცა საუკუნეების განმავლობაში ტაძარი სხვადასხვა ფორმისა შენდებოდა, მაგრამ სულიერი მნიშვნელობა ხსნის კიდობნისა ყოველ მათგანშია შენარჩუნებული.

ქრისტიანული ტაძრის ასევე გავრცელებული ტიპია ჯვრის ტიპი. თვითონ ფორმა ჯვრისა კოსმოსს, მატერიალურ სამყაროს ნიშნავს, რადგან ყველაფრის აგებულებაში არის ჯვარი. გოლგოთის მერე ჯვარი ღვთიური სიყვარულის სიმბოლო გახდა. ორი გადამკვეთი ხაზი არის ჭეშმარიტება და სიყვარული, სამართლიანობა და მოწყალება. ვერტიკალური ხაზი განასახიერებს ქვეყნის შეერთებას ზეცასთან, ღმერთის შერიგებას ადამიანთან, გახსნილ ედემს. ქვევით მიმართული ხაზი აღნიშნავს ღვთის გამარჯვებას ბოროტ ძალებზე. ჰორიზონტალური ხაზი კოსმოსის სიმბოლოა. მას ადარებენ ორ ხელს, რომლითაც უფალი თითქოს ხელს ხვევს, მოიცავს მთელს კაცობრიობას. ამავე დროს, ჯვრის ვერტიკალური ხაზი აღნიშნავს ადამიანის ურთიერთობას ღმერთთან, ჰორიზონტალური კი - ურთიერთობას მოყვასთან.

არებობს წრიული ფორმის ტაძრებიც. წრე მარადისობას ნიშნავს, მას არც დასაწყისი აქვს და არც დასასრული. ეკლესიაც ხომ მარადისობისკენაა მიმართული და მარადისობის გამჟღავნებაა დედამიწაზე. წრე ერთგულებასაც ნიშნავს, იგულისხმება საიდუმლო დაწინდვა ეკლესიისა ქრისტესთან. ტაძარი-რვაკუთხედი ბეთლემის ვარსკვლავს მოგვაგონებს

და აქედან გამომდინარე, ეკლესია გვესახება გზის მაჩვენებელ ვარსკვლავად მომავალი ცხოვრებისაკენ. ის ასევე აღნიშნავს მერვე დღეს. ქვეყნიერების ცხოვრება აღირიცხება შვიდი დღით, მერვე კი მარადისობაა ღვთის სასუფეველში, ესაა ცხოვრება მერმისა მის საუკუნისა.

არსებობს შერეული ტიპის ტაძრებიც.

ტაძრები ხშირად მთავრდება გუმბათით, რაც ცას გამოსახავს. გუმბათის თავზე ჯვარია, ეკლესიის თავის, იესო ქრისტეს, სადიდებლად: „თავს იდევ რა ნებსით ჯუარცმა, მაცხოვარ, თავ ექმენ ეკლესიასა, რომელი მოიგე სისხლითა შენითა ყოვლადწმიდითა“ (ჯვრის პარაკლისი). ორი გუმბათი (მაგ. გურჯაანის ყოვლადწმინდა) აღნიშნავს მაცხოვრის ორ ბუნებას, სამი - სამების სამ იპოუსტასს, ხუთი - იესო ქრისტესა და ოთხ მახარებელს, შვიდი შვიდ საეკლესიო საიდუმლოს და შვიდ მსოფლიო კრებას.

ეკლესიის ეზოში ან შესასვლელში დგას სამრეკლო, რომელიც ადრეულ საუკუნეებში არ არსებობდა და მხოლოდ მოგვიანებით ჩნდება.

უნდა აღვნიშნოთ ტაძრის გალავანი და კარიბჭეც, მით უმეტეს, რომ ჩვენს ხელთ არსებული ყველაზე ადრეული ტაძრის აღწერა სწორედ აქედან იწყება. ევსევი კესარიელი (IV ს.) ტვიროსის ტაძრის გალავნის კედელს „ყველაზე საიმედო დამცველს“ უწოდებს, „დიდ და ზეადმართულ“ კარიბჭეზე კი ამბობს, რომ იგი შორს მდგომთათაც უქმნის წარმოდგენას იმის შესახებ, რაც შიგნითაა. ეზო „წმიდა მიდამოდ“ მას რამდენჯერმე აქვს მოხსენებული.

და კვლავ ტაძრის მთავარი დანიშნულება გავიხსენოთ. წმ. სვიმონ თესლონიკელი ამბობს, რომ მართალია ტაძარი ხელშესახები მასალით აიგება, „მაგრამ ზეციური ძღვენიტაა მორთული, ძღვედელმთავრის საიდუმლო ღოცვით ნაკურთხი, ღვთიური მირონით ცხებული და მთლიანად უმაღლესი არსებისადმი მიძღვნილი საბრძანებლად“.

ტაძრის ინტერიერის სიმბოლიკა

ჩვეულებრივ, ტაძარი იყოფა ორ ნაწილად: საკურთხეველად და შუა ტაძრად, ხანაც სამ ნაწილად საკურთხეველი, შუა ტაძარი და სტოვა ან კარიბჭე. საკურთხეველში მხოლოდ ღვთისმსახურნი დაიშვებიან და აღესრულება წირვა-ლოცვის ყველაზე იდუმალი ნაწილი. შუა ტაძარში ერისკაცები ღოცულობენ, სტოვა კი განკუთვნილია კათაკმევლებისა და მონაწილეებისთვის. წმ. მამათა აზრით, ტაძრის ორნაწილიანი დაყოფა მიუთითებს: 1) ქრისტეს ორ ბუნებაზე, რომელშიც ღვთიური

უხილავია, ადამიანური კი - ხილული; 2) ადამიანზე, რომელიც სულისა და ხორცისაგან შედგება; 3) სამების საიდუმლოზე, რომელიც არსით მიუწვდომელია, მაგრამ ამქვეყნად განცხადებული განგებულებით და სხვა სასწაულებით შეიმეცნება; 4) ხილულ და უხილავ ქვეყანაზე, სადაც საკურთხეველი ცაა, ტაძარი კი - მიწა.

ტაძრის სამნაწილიანი დაყოფა კი შეესაბამება: 1) წმ. სამებას; 2) ციურ დასთა სამ იერარქიას; 3) ადამიანთა საზოგადოებას, რომელიც სამ ნაწილად იყოფა - ღვთისმსახურნი, მართალნი და მონანულნი. კიდევ სხვა თვალთახედვით, საკურთხეველი განასახიერებს ხელთუქმნელ ზესთასოფელს, შუა ტაძარი - ცას, სტოვა კი - მიწას. გარდა ამისა, სამნაწილიანი დაყოფა იმეორებს მოსეს ტაძრის სამნაწილიანობას. ამიტომ წმიდა მამები საკურთხეველს წმიდათა წმიდას უწოდებენ.

ამავე დროს საყურადღებოა, რომ ეს დაყოფა არ არის ურთიერთგამომრიცხავი. ღირსი მაქსიმე აღმსარებელი ამბობს, ხუროთმოძღვრული თვალსაზრისით ტაძარი ხომ ერთი შენობაა. და ტაძარი ერთი რჩება არსებითადაც, მის ნაწილებს შორის არსებული განსხვავების მიუხედავად, სადაც „თითოეული ნაწილი ურთიერთკავშირის წყალობით, თავისი დანიშნულებისამებრ მოწყობილი, მეორისათვის არსებობს. რადგან ტაძარი (შუა ტაძარი - მთარგ.) არის საკურთხეველი შესაძლებლობაში, რამდენადაც მასზეც ვრცელდება მღვდელმოქმედება, როცა საიდუმლოდმოქმედება თავის მწვერვალს აღწევს. და პირიქით, საკურთხეველი არის ტაძარი (შუა ტაძარი - მთარგ.), რადგან ჭეშმარიტად ის არის საწყისი მისი საიდუმლოდმოქმედებისა. ეკლესია კი საკურთხეველშიც და ტაძარშიც რჩება ერთი და უცვლელი“.

საკურთხეველი არის სამკვიდრებელი ღვთისა (წმ. სვიმონ თესალონიკელი). წმ. გერმანე კონსტანტინოპოლელი საკურთხეველის ორ მნიშვნელობას წარმოაჩენს. „საკურთხეველი არს სახედ საფლავისა უფლისა, სადა-იგი შეწირა ქრისტემან თავი თჳსი მამისა შეწირვითა მით ჳორცთა მისთათა, რომელი-იგი, ვითარცა ტარიგი დაიკლა და ვითარცა მღვდელთმოძღვარმან, ძემან კაცისამან შეწირა და შეიწირა, და აწცა უსისხლოდ შესწირავს და შეიწირვის საიდუმლოდ, რომლისა ზიარებითა ზიარ ვიქმნებით საუკუნოსა ცხოვრებასა“. და კვლავ „ესე საკურთხეველი სახე არს ზეცისა მის უხილავისა საკურთხეველისა, რამეთუ მსგავსად მუნ მდგომარეთა მათ ზეცისა ძალთა მდგომარე არიან აქა მღვდელნი -

წინაშე უფლისა“.

საინტერესოა, თუ როგორ განმარტავს საკურთხეველს ქართველი ბერი გაბრიელ მცირე თავის თხზულებაში „მღვდელმთავრისა ლიტურდიისა განმარტება სახისმეტყველებითი...“. „წმიდა საკურთხეველი სახე არს სამოთხისა, მით, რამეთუ ღმერთმან დაასხა სამოთხე ედემს აღმოსავლეთით ადგილსა მაღალსა და შუენიერსა და სამოთხით გამოვალს წყარო და განიყოფვის ოთხ თავად, აღმომაცენებელი ოქროს და ანთრაკისა, ეგრეთვე წმიდისა საკურთხეველისა გამოვალს ჭეშმარიტი წყარო ცხოვრებისა - წმიდა სახარება, განყოფილი ოთხ თავად, აღმომაცენებელად სათნოებისა და მაცხოვრებელ კაცთა სულებისა.“

საკურთხეველში არის წმიდა ტრაპეზი: „წმიდა ტრაპეზი საკურთხეველისა სახე არს სუფევისა უფლისა“, - წერს წმ. გერმანე კონსტანტინოპოლელი - „რომელსა ზედა მდებარე არს ჭეშმარიტი იგი ზეცისა პური - ქრისტე, რომელიგი უსისხლოდ დაიკვლის, ვითარცა კაცი და ხორცსა და სისხლსა მისცემს მორწმუნეთა ცხოვრებად საუკუნოდ. იგივე წმიდა ტრაპეზი საყდარი (არს) ღმრთისა, რომელსა ზედა განისვენებს ქერაბიშთა ზედა მჯდომარე ქრისტე ღმერთი, ჩუენთვის და ჩუენისა ცხოვრებისათვის განკაცებული. ვითარცა იგი მაშინ დიდებულსა მას სერობათა საიდუმლოთათა დაჟდა შორის მოწაფეთა მისთა, და მოციქულთა, მოიღო პური და ღვინო და ჰრქუა მათ: „მიიღეთ და ჭამეთ და სუთ ამისგან, ესე არს ჯორცი ჩემი და სისხლი ჩემი“. ამის წმიდისა ტრაპეზისა მომასწავებელ იყო მოსეს მიერ ქმნილი ტაბლა, სადა-იგი იყო მანანა, რამეთუ ქრისტე არს ჭეშმარიტი მანანა, ზეცით გარდამოსრული ცხოვრებად ჩუენდა“.

აი, რას წერს ტრაპეზზე წმ. სვიმონ თესალონიკელი: „ღვთის ტაძარი გამოხატავს რა საკურთხეველით ღვთის სამკვიდრებელს, სამიწელი და საიდუმლო ტრაპეზით, თვითონ ღმერთს წარმოადგენს. ამიტომ ეწოდება ტრაპეზს: 1) წმიდათა წმიდა, საყდარი უფლისა და ადგილი მისი დასაფლავებისა, 2) განსაწმენდელი მსოფლიო ცოდვათა და საკურთხეველი უმაღლესი მსხვერპლშეწირვისა, თვით ღვთისა, 3) საფლავი უფლისა, 4) სამკვიდრებელი დიდებისა მისისა. ტრაპეზს ორი შესამოსელი აქვს. მისი შიდა შესამოსელი აღნიშნავს სუდარას, რითიც იყო შეხვეული გვამი უფლის ჩვენისა, ხოლო ზედა განასახიერებს დიდების სამოსს, როგორც ფსალმუნი ამბობს: „უფალი სუფევს, შუენიერება შეიმოსა“. ამით, კიდევ ერთხელ, წარმოჩნდება ტრაპეზის

მნიშვნელობა, როგორც უფლის საფლავისა და მისივე საბრძანებლისა. I-III საუკუნეებში ტრაპეზი ხისა იყო. კონსტანტინე დიდის დროიდან კი - აკეთებენ ვერცხლისაგან, ოქროსგან და ქვისაგან¹⁰. „წმიდა ტრაპეზი ქვისაა ხოლმე“, - ამბობს სვიმონ თესლონიკელი, - „რადგან განასახიერებს ქრისტეს, რომელიც საღვთო წერილში ლოდად იწოდება, როგორც საფუძველი ჩვენი და თავკიდური“. ტრაპეზის ძირში იდება მოწამეთა წმიდა ნაწილები, რადგან: 1) ისინი სულით ყოველთვის თან სდევნენ ქრისტეს და 2) საფუძველნი არიან საკურთხეველისა, რადგან ეკლესია უპირველესად ქრისტეს სისხლზეა აგებული, შემდეგ კი მისივე ძალითა და მადლით, გამრავლებულია და მთელს ქვეყანაზე გავრცელებული მოწამეთა სისხლით (სვიმონ თესლონიკელი).

ტრაპეზის უკან, აღმოსავლეთისაკენ არის მღვდელმთავრის დასაჯდომელი მაღალი ადგილი, რაც „განასახიერებს განკაცებულ სიტყვას, მჯდომარეს მარჯვენით მამისა“ (სვიმონ თესლონიკელი). მის ორივე მხარეს არსებული დასაჯდომლები - „ხარისხსა და ღირსებას როგორც მღვდელთმსახურთა, ასევე უსხეულოთა ძალთა“ (სვიმონ თესლონიკელი). ამ მაღალი ადგილის შესახებ გერმანე კონსტანტინოპოლელი ამბობს: „საკურთხეველისავე იგი ადგილი დასაჯდომელი ადგილი არს და საყდარი, სადა-იგი ქრისტე მეუფე ზის მოციქულთა თანა, ვითარცა ჰრქუს, ვითარმედ: დასხდეთ თქვენ ათორმეტთა საყდართა ზედა. სახე არს ესე მეორედ მოსვლისა, ოდეს-იგი დაჯდეს უფალი საყდართა დიდებისათა განკითხვად სოფლისა“.

საკურთხეველის მარცხნივ არის სამკვეთლო, სადაც საუფლო ძღვენის მომზადება ხდება. აქადრე ხალხს მოჰქონდა პური, ღვინო და ზეთი წირვა-ლოცვისათვის. სიმბოლურად ის ბეთლემის გამოქვაბულს აღნიშნავს, სადაც იშვა უფალი ჩვენი იესო ქრისტე; და ასევე „მიემსგავსების ქუაბსა მას, სადა დაეფლა გუამი“ მისი.

საკურთხეველის მარჯვნივაა სადიაკვნე, სადაც ინახება სასულიერო პირთა შესამოსელი და ღვთისმსახურებისთვის საჭირო სხვა ნივთები. სულიერად სადიაკვნე აღნიშნავს საიდუმლო ზეციურ საუნჯეს (სალაროს), საიდანაც გარდამოედინება ღვთის სხვადასხვა წყალობანი, რაც მორწმუნეთა ხსნისათვის არის აუცილებელი. საკურთხეველი გამოყოფილია შუა ტაძრიდან კანკელით, რომელშიც ხატებია მოთავსებული. „კანკელი არს მაუწყებელი ადგილსა ლოცვისასა,

10 Дмитриевский „Историческое, догматическое и таинственное изъяснение на литургию“

რომელი მოასწავებს გარეშესა ერისა დგომასა და შინაგან წმიდასა წმიდათასა, რომელი მღვდელთა მიერ ხოლო შესავალ არს, რამეთუ ნანდვილვე წმიდასა მასცა საფლავსა ქრისტესსა კანკელი არს რვალისა, რომელ არავინ ურიდად შევიდოდეს, და კანკელსა ზედა იგი სამკაული მოასწავებს სამკაულსა კარვისა მის საწამებლისა, რომელსა ზედა არს სახე ჯუარისა, რაითა ჩანდეს ბეჭედი ქრისტეს ღმრთისა ჩუენისა,“ - წერს წმ. გერმანე კონსტანტინოპოლელი. ევსევი კესარიელის თქმით, ტვიროსის ტაძრის აღმშენებელმა საკურთხეველს „შემოარტყა ხის მესერი, რათა ყველასათვის მისადგომი არ ყოფილიყო“. მე-4 საუკუნის დასაწყისამდე კანკელი არ იხსენიება.

საკურთხეველის წინ, აღსავლის კარის პირდაპირ არის ამბიონი, რაც აღნიშნავს უფლის საფლავიდან გარდაგორებულ ლოდს, „საიდანაც მღვდლები და დიაკვნები, მსგავსად ანგელოზისა, რომელმაც მაცხოვრის აღდგომა ახარა ქვეყანას, ქადაგებენ ღვთის სახარებას“ (სვიმონ თესალონიკელი). საკურთხეველს მთელს სიგრძეზე გასდევს ამადლებული ადგილი - სოლეა. საოცარი აზრია მასში ჩადებული. „საკურთხეველი კი არ მთავრდება ზღუდით - კანკელით, ის მისი ძირიდან და მისგან გამოდის ხალხისკენ და უჩვენებს ყველას, რომ ტაძარში მყოფი ერისათვის სრულდება ყოველივე ის, რაც აღესრულება საკურთხეველში“.

კანკელის შუაში არის საკურთხეველში შემავალი კარი - აღსავლის კარი, რომელსაც სამეუფო კარს უწოდებენ, რადგან აქედან შემობრძანდება ჩვენთან ციური მეუფე - გვეძლევა წმიდა ზიარება. აღსავლის კარის ნაცვლად ძველ ტაძრებში იყო კრეტსაბმელი, სოლომონის ტაძრის შიდა ფარდის მსავსად, რათა: 1) კათაკმევლებს, მონანულებს, ერეტიკოსებს და წარმართებს (რომელთაც ღვთის სიტყვის მოსასმენად ტაძრის წინკარში უშვებდნენ) ვერ დაენახათ საკურთხეველის შიდა ნაწილები; 2) თვით მორწმუნე ერისთვისაც უხილავი ყოფილიყო მასში აღსრულებული საიდუმლოებანი¹¹.

ტაძრის შუა ნაწილი სვიმონ თესალონიკლის მიხედვით განასახიერებს: 1) ამ (დასახლებულ) ქვეყანას; 2) ხილულ ცას ან მიწას, რადგან ტაძრის წინ წარმოთქმულ ლოცვებში ის იხსენიება ცად და თან ედემად, რომლის კარი ადამიანის დანაშაულის გამო დაიხურა. მაგრამ მაცხოვარმა თავისი დათხეული სისხლით გაგვიხსნა ეს კარი და ცად აგვამალა.

11 Дмитриевский „Историческое, догматическое и таинственное изъяснение на литургию“

ამიტომ, რომ არ შეიძლება ტაძარში რაიმე სიბილწე მოხვდეს. ტაძრის კურთხევის ლოცვებში ის საიდუმლო ცად და პირველშობილთა ეკლესიად წარმოგვიდგება. ტაძრის შუა ნაწილში, უფრო დასავლეთით, მღვდელმთავრის ამბიონი დგას, რაც აღნიშნავს ძე ღვთისას ხორციელად მოვლინებას, მის ყოფნას ხალხში.

ტაძრის მესამე ნაწილია კარიბჭე, სადაც ადრე კათაკმეველნი და მონაზულნი იდგნენ. გ. ვაგნერი ტაძრის დასავლეთ ნაწილს ერთგვარ მოსამზადებელ ადგილს უწოდებს. ადრექრისტიანულ ტაძრებში, კარის წინ, წყაროები იყო ფეხთა დასაბანად, ხოლო ნარტექსში, სადაც კათაკმეველნი უნდა ყოფილიყვნენ, ხშირად ემზავივ მდგარა. ვაგნერი ასევე აღნიშნავს, რომ ღვთისმსახურება წარმოადგენს „სიგრძივ, ე.ი. ხაზობრივ - ისტორიულ პროცესს“, რასაც ტაძრის სიგრძივი განფენილობა უკავშირდება. და რამდენადაც მწუხრი ძველი აღთქმის პერიოდს განასახიერებს, არაა გასაკვირი, რომ საღამოს ლოცვები, ტიპიკონის მიხედვით, დასავლეთის კარიბჭეში ან ნარტექსში სრულდებოდა.

აღსანიშნავია, რომ წირვა-ლოცვის დროს კიდევ უფრო ცოცხლდება ტაძრის თითოეული ნაწილის მნიშვნელობა, მათი სულიერი დატვირთვა. აქ მხოლოდ ორიოდ მაგალითს მოვიყვანთ, მაგ. მწუხრის დასაწყისში, როცა ღიაა აღსავლის კარი და მღვდელი და დიაკონი მთელს ტაძარს უკმევენ, ეს ნიშნავს ადამის ყოფნას ედემში, როცა მისთვის ღია იყო კარი სასუფეველისა. ხოლო როცა მღვდელი და დიაკონი საკურთხეველში შედიან და კარი იხურება - ეს მოასწავებს ადამის ცოდვით დაცემას და ამის შემდგომ ადამ და ევას განდევნას სამოთხიდან. ცისკრის გამოსვლის დროს, როცა კვლავ იღება აღსავლის კარი და მღვდელი ამბიონის გავლით გამოასვენებს წმ. სახარებას, ეს მოასწავებს მკვდრეთით აღდგომილი მაცხოვრის გამოცხადებას. მღვდლისა და დიაკვნის მსვლელობა ეკლესიაში კმევით ნიშნავს ქრისტეს მოციქულებისა და მენელსაცხებლე დედების დიდ სიხარულს, გამოწვეულს იესო ქრისტეს აღდგომით, წმიდა სახარების შუა ეკლესიაში დასვენება კი იმას, რომ მაცხოვრმა მკვდრეთით აღდგომის შემდეგ ამაღლებამდე 40 დღე დაჰყო დედამიწაზე და ეცხადებოდა ხალხს.

საინტერესოა სატაძრო სიმბოლიკის კიდევ ერთი თავისებურება, რაც სამკვეთლოს მაგალითზეა განხილული წიგნში „Настольная книга Священнослужителя“. აქ ნათქვამია, რომ თუმცა სამკვეთლო სახეა ზაგისა, მაგრამ რაკი მაცხოვარი თავისი შობით ჯვარზე წამებისთვის

ემზადებოდა, სამკვეთლო გოლგოთასაც გამოხატავს. გარდა ამისა, ლიტურგიის ბოლოს, როცა წმიდა ძღვენს ტრაპეზიდან სამკვეთლოზე გადააბრძანებენ, ის იღებს ზეციური საყდრის მნიშვნელობას, სადაც ამაღლდა უფალი და დაჯდა მარჯვენით მამისა. „აქ ჩვენ ვხედავთ უაღრესად საინტერესო მოვლენას სიმბოლოვით - ერთი და იმავე ნივთის სულიერი მნიშვნელობის ცვლას იმის მიხედვით, თუ როგორ იცვლება ლიტურგიულ ქმედებათა აზრი. თავიანთ ძირითად, მყარ მნიშვნელობებს სიმბოლური საგნები თითქოს უერთებენ ურთიერთმონაცვლე ახალ მნიშვნელობებს ღვთისმსახურების დროს... აქედან გამომდინარეობს გარკვეული ორმაგობა სამკვეთლოს მოწყობისა. ადრე მის ზევით ყოველთვის ათავსებდნენ შობის ხატს, მაგრამ თვითონ სამკვეთლოზე ჯვარცმას დააბრძანებდნენ. ახლა კი უფრო ხშირად მის ზევით ათავსებენ იესო ქრისტეს ხატს ეკლიანი გვირგვინით ანდა ქრისტეს გოლგოთის გზაზე. ოღონდ სამკვეთლოს პირველი მნიშვნელობა მაინც ის ქვაბი და ბაგაა, უფრო ზუსტად, ქრისტე მოსული სოფლად. ამიტომ სამკვეთლოს ქვედა სამოსი სახეა სახვევთა, რომლითაც შეახვია ყრმა იესო მისმა უწმიდესმა დედამ, ხოლო ზედა სამოსი - სახე ზეციური სამოსისა ქრისტე ყოვლისამპყრობელისა, რომელიც არის მეუფე დიდებისა“¹².

როგორც ტაძრის ნაწილების განხილვისას ვნახეთ, რამდენიმე მნიშვნელობას ითავსებს ტაძრის თითქმის ყველა ნაწილი: საკურთხეველი - სახე უხილავი ქვეყნისა, უფლის საფლავისა, „ზეცისა მის უხილავისა საკურთხევლისა“, სამოთხისა, ადამიანის სულისა წმიდათა წმიდა. ტრაპეზი - საყდარი უფლისა, განსაწმედელი მსოფლიო ცოდვათა, საფლავი უფლისა, სამკვიდრებელი დიდებისა მისისა, სახე სუფევისა უფლისა და საყდარი ღმრთისა; მაღალი დასაჯდომელი განასახიერებს უფალს მჯდომარეს მარჯვენით მამისა, აგრეთვე სახეა მეორედ მოსვლისა და ა.შ.

ტაძარში ყველა ნივთსა და შესამოსელსაც კი რამდენიმე მნიშვნელობა აქვს. ამის მიზეზი კი ისაა, რომ შეუძლებელია იმდენი ნივთი (ან ადგილი) იყოს ტაძარში, რაც ლიტურგიისთვის არის აუცილებელი უფლის ამქვეყნიური ცხოვრების ამა თუ იმ მომენტთან დაკავშირებით. ამიტომ ერთ ნივთს სხვადასხვა მნიშვნელობა ენიჭება ადგილის, დროისა თუ წარმოთქმული სიტყვების მიხედვით¹³. ისიც ხდება, რომ ერთი

12 გვ. 53

13 Архиепископ Вениамин „Новый Скрижаль“

და იგივე ნივთი ერთსა და იმავე დროს ორ ან მეტ რაიმეს აღნიშნავს. არც ესაა გასაკვირი. ისინი თითქოს მზის სხივებს ჰგვანან, რომლებიც ღვთივგანბრძნობილ მამათა თვალში სხვადასხვა ფერად აკიაფდება. აქ ხომ ყველაფერი იმასთანაა დაკავშირებული, ვინც არის „მზე იგი სიმართლისა“, ვინც სიცოცხლით აღავსებს ყველაფერს, რადგან იგია სათავე ყოველი სიცოცხლისა, „რამეთუ მისგან, და მის მიერ, და მისა მიმართ არს ყოველი“ (რომ. 11,37).

რაც შეეხება ტაძრის ვერტიკალურ აღქმას, ხსენებული მამები არაფერს წერენ ამ მხრივ, მაგრამ არსებობს ძველი ტაძრების აღწერები თანამედროვეთა მიერ, და ასევე სატაძრო მხატვრობა, როგორც არქიტექტურული ფორმის „წაკითხვის“ თვალსაჩინო საშუალება.

ტაძრის შუა ნაწილის ზეადმართული ფორმები გამოხატავენ ზეციურ სამყაროს და თვით ადამინთა სულიერ მისწრაფებას ამ ზეციური ქვეყნის მწვერვალებისაკენ¹⁴. ეს მისწრაფება არქიტექტურული თვალსაზრისით დაგვირგვინებულია გუმბათით, რის სიმბოლურ დანიშნულებაზეც მიუთითებს IV ს.-ის ედესის ტაძრის აღწერა. „მართლაც საოცარია, რომ მან, (ტაძარმა - მთარგ.) თავისი სიმცირით უნდა მოგვაგონოს მთელი ქვეყანა. ...მისი ჭერი ზეცასავითაა გადაჭიმული - სვეტების გარეშე, კამაროვანი და დახურული, მორთული... ოქროსფერი მოზაიკით, როგორც ცის თაღია მორთული მოციმციმე ვარსკვლავებით. მისი მაღალი გუმბათი ცათა სასუფეველს თუ შეედრება. ის ჰგავს ჩაფხუტს და მისი ზედა ნაწილი მყარად ეყრდნობა ქვედას. მისი დიდი, მშვენიერი თაღები ქვეყნის ოთხ მხარეს განასახიერებს. თავიანთი ნაირგვარი ფერების წყალობით ისინი მოგვაგონებენ ღრუბლების დიდებულ ფერადოვნებას“. ხოლო წმიდა სოფიის ტაძრის (532-537 წ.წ.) აღწერაში ვკითხულობთ. „...ამ წრეზე ამადლებულია უზარმაზარი სფერული გუმბათი, რაც განსაკუთრებულ მშვენიერებას აძლევს შენობას. გეჩვენება, რომ ის მყარ ქვის წყობაზე კი არ არის დაფუძნებული, არამედ ზეციდანაა ჩამოშვებული ოქროს ჯაჭვით და ასე მოიცავს სივრცეს“¹⁵.

მხატვრობის პროგრამაც ზევიდან, გუმბათიდან (ე.ი. ციდან) იშლება. გუმბათის ცენტრში გამოისახება ხოლმე უფალი „ყოვლისამპყრობელი“, ან ჯვრის ამადლება ოთხი ანგელოზის მიერ (ჯვარი - ქრისტეს სიმბოლო). გუმბათის ყელში იხატება წინასწარმეტყველნი და მოციქულნი, რომლებიც

14 „Настольная книга священнослуж“

15 The art of Byzantia

წინასწარ აუწყებდნენ ქრისტეს მოსვლას და ქადაგებდნენ უფლის სწავლებას. აფრებში კი გამოისახებიან მახარებლები. შემთხვევითი არაა მათი გამოსახვა სვეტის თავზე, „რომელთაც უჭირავთ გუმბათი, რადგან ისინი არიან თხიზურჯისახარებისეულისწავლებისა“. ხოლო მათ ქვევით სვეტებზე ვხედავთ წმიდა მოწამეებს, ბერებს და მესვეტეებს, რომლებმაც თავიანთი ცხოვრებით დაამოწმეს უფლის ძალა და სიყვარული. „სვეტი არის საყრდენი, ბურჯი გუმბათისა, ანუ ცისა და ამიტომ გამოისახებიან ისინი სვეტებზე, რომლებიც უშუალოდ გამომდინარეობენ აფრებიდან, ანუ მახარებელთა დანატოვარი ქრისტიანული მოძღვრებიდან, როგორც ამ მოძღვრების მყარი მცველნი. ისე გამოდის, რომ ამ სვეტებით „გუმბათი - ზეცა - დედამიწას ეფუძნება“¹⁶.

საკურთხევის აბსიდის კომპოზიცია მჭიდროდაა დაკავშირებული პანტოკრატორთან გუმბათში. აქ გამოისახება ღვთისმშობელი (ორანტა), რომელიც მიწიერ ეკლესიას განასახიერებს, ან ღვთისმშობელი ყრმით და მთავარანგელოზებით ან ქრისტე დიდებით ანგელოზთა დასის თანხლებით ან კიდევ მაცხოვარი საუფლო ტახტზე ღვთისმშობელისა და იოანე ნათლისმცემელს შორის, რომლებიც ჩვენს შეწყალებას ევედრებიან უფალს მეორედ მოსვლის ჟამს. კონქის გამოსახულების ქვემოთ საკურთხევის აფსიდში არის ხოლმე მოციქულთა ზიარება, მღვდელმთავრები და არქიდიაკვნები, რომლებმაც იღვაწეს მიწიერი ეკლესიისათვის. ჯვარ-გუმბათოვანი ტაძრის მკლავებში საუფლო დღესასწაულების სცენებია გაშლილი. სულ ქვედა რეგისტრი კი წმიდანებს და მოწამეებს უჭირავთ. ტაძრის ქვედა ნაწილის მოხატულობა „უშუალოდაა დაკავშირებული გუმბათის კომპოზიციასთან, სადაც ქრისტე - თავი ეკლესიისა, ღვთისმშობლის, ანგელოზების, წინასწარმეტყველთა, მოციქულთა, მახარებელთა და წმინდანთა საშუალებით მუდმივ ერთობაშია მიწიერ ეკლესიასთან“¹⁷.

დასავლეთის კედელზე გამოისახება საშინელი სამსჯავრო.

ამასთან დგაკავშირებით გვინდა მოვიყვანოთ სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის სიტყვები. ეკლესია გაცილებით იმაზე დიდია, ვიდრე ჩვენ გვგონია. ეკლესია მისტიკური სხეულია უფლისა ... ეკლესია მასში მყოფი მრევლი კი არ არის მხოლოდ, ან დედამიწაზე მცხოვრები მორწმუნენი, არამედ უპირველეს ყოვლისა,

16 ქაბაშიძე „ქრისტიანული ტაძარი: ფორმა და შინაარსი“

17 Лазарев „Система живописной декорации византийского храма“

უფალი, ღვთისმშობელი, ანგელოსთა დასი და წმიდანთა მთელი კრებული შეერთებული მლოცველთა ჯგუფთან. ამიტომ არის ტაძარი - ცა დედამიწაზე“¹⁸.

და ბოლოს, გვინდა ეს წერილი დავასრულოთ წმ. გერმანე კონსტანტინოპოლელის სიტყვებით, რაც, ვფიქრობთ, საოცარი ჰიმნია მიძღვნილი ეკლესიისადმი და მისი ხილული გამოვლინებისადმი -ტაძრისადმი: „ეკლესია არს სახლი ღოცვისა, ტაძარი ღმრთისა, შესაკრებელი ერისა, გვამი ქრისტესი და სძალი მისი წყლითა მით ნათლისღებისათა განწმენდილი და პატიოსნითა სისხლითა ჰკურებული, და ვითარცა სძალი, შემკული და საცხებელითა მით სულისა წმიდისათა აღბეჭდული, ვითარცა თქუა წიგნმან, ვითარმედ: „ნელსაცხებელიწარმოცალიერებულიარსსახლიშენი“ და „სულნელებასა ნელსაცხებელისა შენისასა ვრბიოდი“. ეკლესია არს ცა ქვეყანასა ზედა, რომელსა შინა დამკვიდრებულ არს ცათა შინა მყოფი ღმერთი. ამას შინა გამოსახვის ჯვარცმა და დაფვლა და აღდგომა ქრისტესი. უდიდებულეს არს უფროს კარავსა მას საწამებელსა, რომელი შეჰმზადა მოსე წმიდასა მას წმიდათასა, რამეთუ ესე წმიდა ეკლესია მამათმთავართა მიერ წინათვე გამოსახულ არს, წინასწარმეტყველთაგან ქადაგებულ არს, მოციქულთაგან დაფუძნებულ არს და მღვდელმთავართაგან შემკობილ არს. სახე არს უხილავისა მის სოფლისა და ხილულისა ამის სახე არს ტაძარი“.

---

18 საშობაო ეპისტოლე, 1993

16. ტაძრის ინტერიერი და მისი ნაწილები

ტაძარი, რომელიც მიიღება ღვთის სახლის ან სამლოცველო სახლის მნიშვნელობით, იყოფა ძირითადად ორ ნაწილად. ეს არის საკურთხეველი და თვით ტაძარი. მაგრამ ხშირად ტაძრის ამ ორ ნაწილს სამართლიანად უმატებენ მესამეს - სტოასაც, ამიტომაც ტაძარი შედგება სამი მთავარი ნაწილისაგან: საკურთხეველი, ადგილი მართალთა და სტოა - ადგილი კათაკმეველთა.

ტაძრის ძველა ნაწილთა შორის უმთავრესი არის საკურთხეველი იმიტომ, რომ ის არის საღმთრო მსახურებისათვის განკუთვნილი და მასში შესვლა ყველასათვის არ შეიძლება. ტაძარი არის ადგილი მორწმუნეთათვის ანუ მართალთათვის, ხოლო სტოა კათაკმეველთათვის და მონაწულთათვის ანუ ეპიტიმია დადებულთათვის. ასეთი განსხვავების დაცვას გვიბრძანებს ლაიდიკიის კრების 19 და 43 კანონები და მეექვსე მსოფილიო საეკლესიო კრების 69 კანონი, რომელშიც ნათქვამია, რომ საკურთხეველში შესვლის უფლება აქვს მხოლოდ სასულიერო პირს მღვდელმოქმედებისათვის და სამეფო ხელისუფლებას ზიარებისათვის.

პირველი მნიშვნელობა ტაძრისა. ტაძრის ორ ნაწილად დაყოფას აქვს ოთხი მნიშვნელობა. სვიმეონ თესალონიკელი მე-4 თავში წერს: საკურთხეველში შესვლა ყველას არ შეუძლია, გარდა სასულიერო პირებისა, ტაძარში კი ყველა მორწმუნე შედის. ამისდამიხედვით მას აქვს შემდეგი სიმბოლური მნიშვნელობა: 1. ის აღნიშნავს იესო ქრისტეს, ღმერთსა და კაცს. პირველი - ღვთაებრიობა უხილავია, მეორე - ადამიანობა ხილული; 2. აღნიშნავს ადამიანს, რომელიც შედგება სულისა და სხეულისაგან; 3. აღნიშნავს სამების საიდუმლოს, რომელიც მიუწვდომელია არსებით, მაგრამ შეიძლება მისი მოქმედებითა და ძალით; 4. აღნიშნავს ხილულსა და უხილავ სამყაროს: საკურთხეველი აღნიშნავს ცას, ტაძარი დედამიწას.

მეორე მნიშვნელობა ტაძრისა. მაგრამ ეკლესიის სამ ნაწილად დაყოფას აქვს სხვა სიმბოლური მნიშვნელობა. სვიმეონ თესალონიკელი იმავე თავში წერს: ტაძარი იყოფა აგრეთვე სამ ნაწილად. ეს ნაწილები სიმბოლურად აღნიშნავენ: 1. სამებას; 2. ანგელოზთა დასს, რომლებიც სამ ხარისხად იყოფიან, თითოეულ ხარისხში სამი წევრია; 3. კეთილმორწმუნე ადამიანებს, რომლებიც იყოფიან სასულიერო პირებად, მორწმუნეებად და ეპიტიმია დადებულებად; 4. სტოა აღნიშნავს დედამიწას, ტაძარი ცას, ხოლო საკურთხეველი იმას, რაც

ცაზეც უმაღლესია.

ანგელოზები და ადამიანები იყოფიან სამ ხარისხად. დიონისე არეოპაგელი წერს: ანგელოზები იყოფიან ცხრა დასად ანუ სამ ხარისხად. პირველ ხარისხში არიან ისინი, ვინც ყველაზე ახლოს იმყოფებიან უფალთან.

1. საყდარნი, ქერუბიმნი, სერაფიმნი;
2. ხელმწიფებანი, უფლებანი, ძალნი,
3. მთავრობანი, მთავარანგელოზნი, ანგელოზნი.

ისინი განლაგებულნი არიან ისეთ წესრიგში, რომ უმდაბლესი ანგელოზები იღებენ ღვთიურ ნათელსა და წყალობას უმაღლესი ანგელოზებისაგან. ეს იმას ნიშნავს, რომ პირველ ხარისხში მყოფი ანგელოზები ყველაზე პირველად იღებენ ღვთიურ ნათელსა და გადასცემენ იმათ, ვისაც არ გააჩნია ასეთი ნათელი.

ამის და მიხედვით, ადამიანებიც იყოფიან სამ ჯგუფად. სვიმეონ თესალონიკელი წერს: სასულიერო პირი, რომელიც იწყებს საღმრთო ღოცვას საკურთხეველში გამოხატავს პირველ, უმაღლეს ხარისხს ღმერთის წინაშე, ხოლო დიაკვნები, მკითხველები და მაგლობლები, გამოხატავენ ზეციურ ძალთა საშუალო ხარისხს; მორწმუნე ხალხი კი, რომელიც დგას ეკლესიაში და თხოვს წყალობას ღმერთს, ნიშნავს ანგელოზთა ბოლო ხარისხს.

რატომ იყოფა ეკლესია სამ ნაწილად? ეკლესია იყოფა სამ ნაწილად როგორც მოსეს სკინია და სოლომონის ტაძარი: ეზო; ტაძარი, რომელსაც ეწოდებოდა წმიდა. იქ შეეძლო შესვლა მღვდლებს; წმიდათაწმიდა, სადაც წელიწადში ერთხელ მღვდელმთავარი შედიოდა.

საკურთხეველი წარმოადგენს ძველი აღთქმის წმიდათაწმიდას, რომელიც ეკლესიის მასწავლებელთაგან მოიხსენება განსაკუთრებით ამ სახელით. მასში ყველას არ შეუძლია შესვლა. ტაძარი არის სახე ძველადღებულ კარავის პირველი ფარდისა, რომელშიც სასულიერო პირები შედიოდნენ და ასრულებდნენ თავიანთ მსახურებას (ებრ. 9.6).

სტოა განსასიერებს ძველადღებულ ეზოს, რომელშიც ხალხი დგას და აღასრულებს თავის ღოცვას (ლუკ. 1.10). უძველეს ქრისტიანულ ეკლესიაში ტაძრის ეს ნაწილი განსაზღვრული იყო კათაკმეველთათვის და მონაწილთათვის. აქ აგრეთვე დაიშვებოდნენ ღვთის სიტყვისა და ეპისკოპოსთა ქადაგებების მოსასმენად იუდეველები, ერეტიკოსები და წარმართები, რომლის დამთავრების შემდეგ ისინი გაიყვანებოდნენ გარეთ.

საკურთხეველი

ტაძრის უპირველესი ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს ქრისტეს უხილავ ღვთაებრიობას, არის საკურთხეველი. იგი სიმბოლურად აღნიშნავს ცას, სადაც უფალი დაბრძანებულია თავის სამყოფელში. წმიდა მოც. პავლე ებრაელთა მიმართ ეპისტოლეში წერს: „რომელნი მსახურებენ ზეციურ ხატსა და ჩრდილს“. სიტყვა საკურთხეველი ლათინური წარმოშობისაა. ის შედგება ორი სიტყვისაგან „ალტა არა“, რაც ნიშნავს ამაღლებულ სამსხვერპლოს. ბრძნულად საკურთხეველს ბიმა ქვია, რომელსაც იგივე მნიშვნელობა აქვს: არის ამაღლებული ადგილი, რომელზე ასვლაც ყველასათვის არ არის დაშვებული. იგი აღნიშნავს კათედრას, საიდანაც ორატორები მიმართავდნენ ხალხს; ნიშნავს სამსჯავროს, საიდანაც მეფეები ხალხს ან მხედართმთავრები მხედრებს აძლევდნენ ბრძანებებს, აწყობდნენ სასამართლოებს, აჯილდოებდნენ და სხვ.

საკურთხეველი, რადგანაც არის წმიდათაწმიდა და უდიდებულესი ნაწილი ტაძრისა, ამიტომაც თვით მართალთა ადგილისაგან ამაღლებულია რამოდენიმე საფეხურით, რადგანაც ყველა მორწმუნეთათვის დასანახი იყოს და გამოყოფილია კედლით, რადგანაც მასში შესვლის უფლება ყველას არა აქვს (ტრულის საეკლესიო კრება და და მე-6 მსოფლიო საეკლესიო კრების 69-ე კანონი).

ტრაპეზი

საკურთხეველში მდებარეობს ტაძრის ყველაზე დიდი სიწმინდე - წმიდა ტრაპეზი. ტრაპეზს რამოდენიმე სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს. უპირველეს ყოვლისა ის არის ჭეშმარიტი სამსხვერპლო, რომელზედაც მიიტანება მსხვერპლად ქრისტე ჩვენი ცოდვების გამოსყიდვისათვის, მიიტანება როგორც მღვდელმთავარი და როგორც ადამიანი, რომელიც დაიკვლის საიდუმლო და უსისხლო მსხვერპლად. წმიდა ტარიგი ღვთის ნებითა და სასულიერო პირის ლოცვით გარდაიქმნება ჭეშმარიტ ხორცად უფლისა ღვთისა და მაცხოვარისა ჩვენისა იესო ქრისტესა, რომელიც შემდეგ უნაწილდება მორწმუნეებს. მისი მეოხებით ჩვენ მონაწილენი ვხდებით მარადიული და უკვდავი ცხოვრებისა. ტრაპეზი არის ჭეშმარიტი მასწავლებელი ჩვენთვის, საიდანაც ჩვენ ვისმენთ ქრისტეს სიტყვებს, რომლის ბადალი არ ყოფილა სწავლაში, როგორც ნათქვამია: „არასადა ვინ იტყოდა კაცი ესრეთ, ვითარ ესე კაცი... (იოან. 7.46).

რადგანაც ტრაპეზზე, საღვთო ლიტურგიის განმავლობაში გაიხსენება ქრისტეს სხვადასხვა მოქმედებები. ამისდა მიხედვით, იგი

იღებს სხვადასხვა მნიშვნელობებს. ზოგჯერ ის აღნიშნავს იმ ადგილს მთას, სადაც ქრისტემ აღასრულა საიდუმლო სერობა; საფლავს სადაც დაიფლა; ელეონის მთას, საიდანაც ამალდა; აღდგომის იმ საყდარს, საიდანაც უფალი განსჯის მიცვალებულთა სულებს.

წმიდა იოანე ოქროპირის განმარტებით ტრაპეზი არის წმიდა, საშინელი და საიდუმლო, რომელიც შემოსილია და მორთულია ბრწყინვალედ თავისი ღირსებისამებრ შესამოსლებით: სუდარათი და ინდიტიათი, რომელთაც აქვთ აგრეთვე თავიანთი სიმბოლური მნიშვნელობა. ტრაპეზზე აღესრულება მსხვერპლშეწირვა ძღვნისა და განხორციელებული ძე ღვთისას უსისხლო დაფვლა. მას გააჩნია იგივე ძალა და მოქმედება, რაც გააჩნდა ძვ. აღთქმაში სკინიას, სადაც უფალი სუფევდა თავისი დიდებით და ცხადდებოდა იქ მსხვერპლშეწირვის დროს. ისევე აქაც, იესო ქრისტეს სისხლი განწმენდს მთელ სამყაროს.

ტრაპეზზე უზენაესი ღმერთი ზის რა ქერუბიმებზე, განისვენებს საიდუმლოდ. ტრაპეზზე შეიწირება პური, რომელიც ამტკიცებს მორწმუნეებს; ღვინო, რომელიც ახარებს, აცხოველებს, ათბობს და განადგებს მართლმადიდებლებს ღვთაებრივი მადლით; წყალი, ღვინოში გარეული, რომელიც განწმენდს და ფხიზელს ხდის და უბოძებს სხვადასხვა ძღვენს მორწმუნეებს. ვინც არ საზრდოობს ამ პურით ის მკვდარია, დავითის სიტყვებით: „რამეთუ აჰა ეესერა, რომელთა განიშორნეს თავნი თვისნი შენგან, იგინი წარწყმდნენ და მოსრენ ყოველნი, რომელნი განგიდგეს შენგან“ (ფსალმ. 72.27). ამ საზრდოთი იკვებებიან მხოლოდ ადამიანები, რადგანაც ის არის სიტყვიერი საზრდო და ადამიანებისათვის განკუთვნილი. ტრაპეზის უძველესი სახელწოდებებია სამსხვერპლო და ტრაპეზი.

ტრაპეზის ფორმა ყოველთვის იყო და არის ოთხკუთხედი, იმის ნიშნად, რომ მასზე შეიწირება მსხვერპლი მსფოლიოს ოთხივე კუთხის ხალხისათვის და ამალგებული, რადგანაც აუცილებელია ყველა ხედავდნენ მას და რადგანაც მასზე სრულდება ამალგებული და უზესთაესი საიდუმლო.

პირველ სამ საუკუნეში ტრაპეზი კეთდებოდა ხისაგან, მაგრამ უკვე კონსტანტინე დიდის დროიდან, როდესაც დიდებული ტაძრების აგება დაიწყო, ტრაპეზიც კეთდებოდა ვერცხლისაგან, ოქროსაგან და სხვა მეტალისაგან, აგრეთვე ქვისაგან.

კონსტანტინე დიდმა დააწესა, რომ ტრაპეზი დადგმული ყოფილიყო საკურთხეველის შუაში.

წმიდა მართლმადიდებელ ეკლესიაში ტრაპეზი ყოველთვის ერთი დგას. დასავლეთში კი არსებობს იმის ჩვეულება, რომ ტაძარში დაიდგას რამოდენიმე ტრაპეზი. ეს ჩვეულება მომდინარეობს წმიდა გრიგორი დიდის დროიდან.

რატომ გააჩნიათ ტრაპეზსა და დანარჩენ საეკლესიო ნივთებს სხვადასხვა სიმბოლური მნიშვნელობები?

არა მარტო ტრაპეზს, არამედ სამკვეთლოს და სხვა საეკლესიო ნივთებს: ბარძიმს, ფეშხუმს, ვარსკვლავს, ეპისკოპოსისა და სასულიერო პირთა შესამოსელს და სხვას გააჩნიათ სხვადასხვა სიმბოლური მნიშვნელობები. მიზეზი შემდეგია: რადგანაც შეუძლებელია ტაძარში ინახებოდეს ყველა ის აუცილებელი და სხვადასხვა ნივთები, რომლებიც მაცხოვრის ცხოვრების მდგომარეობასთან არიან დაკავშირებულნი, ამიტომაც ერთი და იმავე ნივთი იღებს სხვადასხვა სიმბოლურ მნიშვნელობას, რომლებიც შეესაბამება სხვადასხვა ადგილს, დროსა და სიტყვებს. ეკლესიის მამებს არ შეეძლოთ საკურთხეველში მოეწყოთ იმდენი ადგილი და ნივთი, რამდენიც აუცილებელია მსახურების აღსასრულებლად. ამიტომაც ეკლესიის მამებმა გვერდი აუარეს ტაძარში სიმჭიდროვეს და მიანიჭეს ერთ და იმავე ნივთს სხვადასხვა სიმბოლური მნიშვნელობა. წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი პატრიარქი ამბობს, რომ მაშინ საჭირო იქნებოდა უამრავი ტრაპეზი, ეს კი მიუღებელია თვით საიდუმლოსათვის.

წმიდა მართლმადიდებელ ეკლესიაში ტრაპეზს გააჩნია შემდეგი აუცილებლობები:

1. სუდარა და ინდიტია

რადგანაც ტრაპეზი აღნიშნავს უპირველეს ყოვლისა ქრისტეს საფლავს, ამიტომაც მასზე გადაფარებული უნდა იყოს, როგორც ქრისტეს სხეულზე უბრალო თეთრი სამოსი, რომელსაც სუდარა ეწოდება. ბერძნულად მას კატასარკა ჰქვია და ნიშნავს სუდარას, რომლითაც შეხვეულ იქნა მაცხოვრის სხეული. სვიმეონ თესლონიკელის განმარტებით როგორც ჯვარცმულ ქრისტეს სხეული, ისევე ტრაპეზი შეხვეული უნდა იყოს კატასარკით და რადგანაც ტრაპეზი აღნიშნავს აგრეთვე უფლის ტახტსა და საბრძანებელს, ამიტომაც მის ზემოთ გადაფარებული უნდა იყოს სხვა სამოსი, რომელსაც ინდიტია ეწოდება. ინდიტია უნდა იყოს ძვირფასი ქსოვილისაგან დამზადებული და სიმბოლურად აღნიშნავს უფლის დიდებას. ამიტომაც ტრაპეზის კურთხევისა და ინდიტიის გადაფარების დროს იგალობება 92-ე ფსალმუნი: „უფალი სუფევს,

შენიერება შეიმოსა, შეიმოსა უფალმან ძალი და დიდება...“.

2. ტრაპეზი უნდა იყოს ოთხკუთხა და ამადლებული საკურთხეველის შუაში.

3. ტრაპეზი უნდა იდგეს ოთხ ფეხზე, რომლებიც აღნიშნავენ წინასწარმეტყველებსა და მოციქულებს. ზოგჯერ ტრაპეზი შეიძლება იდგეს ერთ ფეხზე, ან სრულიად უფეხოდ, ძირში.

4. ტრაპეზს წინ უნდა ჰქონდეს საფეხურები, რომელზედაც სასულიერო პირები და დიაკვნები დგებიან, რათა ემთხვიონ ტრაპეზს ან სხვა მოქმედება შეასრულონ. ამას მოწმობს ისტორიკოსი კედრინი.

5. ძველი ჩვეულების თანახმად ტრაპეზზე დაბრძანებული უნდა იყოს რომელიმე წმინდანის წმიდა ნაწილები. მიზეზი შემდეგია: ქრისტიანობის დევნისას, როდესაც მორწმუნეებს არ ჰქონდათ სახალხო შეკრების ადგილი, ამიტომაც იკრიბებოდნენ წმინდანთა საფლავებზე. და მასზე აღასრულებდნენ წმიდა საიდუმლოს. საფლავები გამოიყენებოდა ტრაპეზად. წმიდა მოწამეთა ნაწილები ტრაპეზის ქვეშ რომ უნდა იყოს დაბრძანებული, ამას მოწმობს ჯერ კიდევ იოანე მახარებელი თავის გამოცხადებაში: „როცა ახსნა მეხუთე ბეჭედი, ვიხილე საკურთხეველის ქვეშ სულნი მოკლულთა ღმრთისა სიტყვისა და მოწმობისათვის“. აქ წმიდანები მოწმეებად იხსენებიან, რადგანაც მათ თავიანთი აღმსარებლობით წარმართთა წინაშე დაამოწმეს ქრისტიანული რწმენა.

მეშვიდე საეკლესიო კრებამ მე-7 კანონით დააწესა, რათა ტრაპეზის ქვეშ დაბრძანებულიყო რომელიმე წმინდანის წმიდა ნაწილი. რადგანაც ტრაპეზი არის ქრისტეს საფლავი და წმიდანებიც იქვე განისვენებენ, მაცხოვრის აღდგომისას, მასთანვე განიდიდებიან.

6. ტრაპეზზე ინდიტიის ზემოდან უნდა იყოს დაბრძანებული ილიტონი, რაც სახვევს ნიშნავს. ეს ილიტონი აღნიშნავს იმ სუდარას, რომლითაც გახვეული იქნა იესო ქრისტე დაფლვის დროს და რომელიც დაინახეს მოციქულებმა აღდგომის შემდეგ აკლდამაში დაკეცილი. სვიმეონ თესალონიკელი წერს: ტრაპეზის ზემოდან უნდა იყოს დაბრძანებული ილიტონი, უფლის სიკვდილისა და აღდგომის აღსანიშნავად, რამდენადაც მოციქულებმა აღდგომის შემდეგ დაინახეს ეს სუდარა შეკეცილი ერთსა ადგილსა. ილიტონიც დაკეცილია და მასზე ზემოდან იდგმება წმიდა სახარება.

ილიტონს ახსენებს წმიდა იოანე ოქროპირი თავის ლიტურგიაში და გვასწავლის თუ როდის უნდა გაიხსნას იგი, ხოლო წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი მას სუდარის მნიშვნელობას ანიჭებს, რომელშიც

იოსებ არიმათიელმა გაახვია მაცხოვარი. ილიტონში გახვეულია წმიდა ოდიკი ანუ ანტიმინსი.

7. ოდიკი ანუ ანტიმინსი უნდა იყოს ტრაპეზზე დაბრძანებული. იგი არის ოთხკუთხა, საშუალო ზომის ქსოვილი, რომელზედაც გამოსახულია იესო ქრისტეს გარდამოხსნა ჯვრიდან.

ოდიკს ბეძნულად ანტიმინსი ეწოდება, რაც ტრაპეზის მაგიერს ნიშნავს და შემოღებულია ეკლესიაში შემდეგი მიზეზით: პირველ საუკუნეებში არსობობდა წესი, რომ ეკლესია უნდა ეკურთხებინა მხოლოდ ეპისკოპოსს. მაგრამ შემდეგ საუკუნეებში ეკლესიების სიმრავლის გამო ამის შესრულება შეუძლებელი იყო. ამიტომაც ეპისკოპოსებმა მისცეს უფლება მღვდლებსაც ეკურთხებინათ ტაძრები ეპისკოპოსის კურთხევის მაღლი, რომ ყოფილიყო ყოველ ეკლესიაში, ამიტომაც ეპისკოპოსი აკურთხებდა ანტიმინსს, ტრაპეზის მაგიერს, რომელზედაც გამოსახულია ქრისტეს გარდამოხსნა და დაფლვა. ამ ანტიმინსს დააბრძანებდნენ ტრაპეზზე. თეოდორე ბალსამონი, ანტიოქიის პატრიარქი წერს: ანტიმინსები მზადდება ეპისკოპოსის კურთხევით ეკლესიების დროებითი კურთხევისათვის, რათა ისინი დაბრძანებული იქნას ეკლესიაში წმიდა ტრაპეზზე და მათი საშუალებით ცნობილი გახდეს, რომ მღვდელმოქმედება სრულდება ტაძარში ეპისკოპოსის ნებართვით. ამიტომაც ანტიმინსი ნიშნავს ტრაპეზის მაგიერს.

ანტიმინსების შემოღება ეკლესიაში დაიწყო ერეტიკოსთა და ურწმუნოთა ხშირი თავდასხმების გამოც. რადგანაც აღმოსავლელი ქრისტიანები ასეთი საფრთხის წინაშე იდგნენ, ამიტომაც მათ არ შეეძლოთ ტაძრებში დაედგათ უძრავი ტრაპეზი მარმარილოსი ან რომელიმე სხვა მეტალისა, რათა ისინი არ შეებღწათ ბარბაროსებს. ამის გამო შემოიღეს ეკლესიაში ლიტურგიის შესასრულებლად ნაკურთხი ანტიმინსები მე-4 მე-5 საუკუნეებში. ამასთანავე, რადგანაც ტაძრები შენდებოდა უმეტესწილად წმიდა მოწამეთა საფლავებზე და ეკლესიამ დააწესა, რათა აღსრულებულიყო მათზე მღვდელმოქმედება, ამიტომაც დააწესეს ანტიმინსებში ჩადოთ წმიდა მოწამეთა ნაწილები ძველი ჩვეულების თანახმად. ეს წესი დაკანონდა მე-7 მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე. ანტიმინსები წმიდა ნაწილების გარეშე ნაკურთხად არ ითვლება.

ანტიმინსი წმიდა ისიდორე პელუზიელის განმარტებით აღნიშნავს იმ სუდარას, რომელშიც შეხვეულ იქნა მაცხოვრის სხეული დაფლვისას. ეს სიმბოლური მნიშვნელობა მას მიენიჭა იმ მიზეზის გამო, რომ

ლიტურგიის დროს გაშლილ ანტიმინსზე დაბრძანდება ფეშხუმი, რომელზეც დაბრძანებულია ნაკვეთი ტარიგი, ქრისტეს სხეული.

8. ტრაპეზზე უნდა იყოს დაბრძანებული ჯვარი, რომელზედაც ქრისტემ ჩვენი ცოდვებისათვის მსხვერპლად შესწირა თავი. სადაც მსხვერპლია იქ მისი იარადიც უნდა იყოს. სვიმეონ თესალონიკელი წერს: ტრაპეზზე აღმოსავლეთით უნდა იყოს დაბრძანებული მაცხოვრის ღვთაებრივი ჯვარი, რომელზედაც ის ჩვენი ცოდვებისათვის მიემსჭვალა. ჯვრის ფორმა მიაწინებს წმიდა სამების საიდუმლოზე. ჯვრის სწორი ღერძი აღნიშნავს მამა ღმერთს, ხოლო ჰორიზონტალური ღერძი კი აღნიშნავს ძე ღმერთსა და სულიწმინდას, რადგანაც წმიდა დავით მეფსალმუნე ამბობს: „ხელთა შენთა შემქმნეს მე და დამბადეს მე“...

9. ტრაპეზზე დაბრძანებული უნდა იყოს სანაწილე ანუ კიდობანი, რომელშიც ინახება საღმრთო ძღვენი მის კურთხევის შემდეგ. სანაწილე სიმბოლურად აღნიშნავს: ადგილს, სადაც მაცხოვარი ჯვარს ეცვა, დაიფლა და აღსდგა; მცველებს, რომლებიც დარაჯობდნენ მაცხოვრის საფლავს, რათა მოწაფეებს საიდუმლოდ არ მოეპარათ მისი სხეული; 3. სანაწილე მოგვაგონებს ძველი აღთქმის კიდობანს, სადაც ინახებოდა ღვთის სიწმინდეები. წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი პატრიარქი წერს: კიდობანი აღნიშნავს ჯვარცმას, მაგრამ ის განასახიერებს მაცხოვრის დაფლვასაც, რადგანაც ჯვარცმის ადგილთან ახლოს იყო გამოქვაბული, სადაც დაიფლა მაცხოვარი. მოკლედ, კიდობანი აღნიშნავს იესო ქრისტეს ჯვარცმას, დაფლვასა და აღდგომას. ეს კიდობანი განასახიერებს აგრეთვე ძველ აღთქმისეულ კიდობანს, სადაც იყო წმიდათაწმიდა. ეს სანაწილე უნდა დაიდგას ტრაპეზის შუა კიდეში. მასში მთელი წლის განმავლობაში ინახება ქრისტეს ხორცი ავადმყოფთა საზიარებლად და პირველშეწირული ლიტურგიისათვის ტარიგი, რადგანაც ამ ლიტურგიაზე კვეთა არ ხდება.

10. სანთლები და კანდელი. ტრაპეზზე უნდა იდოს სასანთლე სანთლებისათვის და კანდელი. სანთელს რამოდენიმე სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს. სვიმეონ თესალონიკელი წერს: ტაძარში შეძენილი და ანთებული სანთელი, როგორც სუფთა საგანი აღნიშნავს შემწირველის სიწმინდეს და გულით მიტანას. სანთელი, როგორც საგანი, რომელზედაც ადვილად შეიძლება აღბეჭდო საგნები, ნიშნავს ქრისტეს ბეჭედს, რომელიც გვეძლევა ჩვენ ნათლობითა და მორწმუნეობით; სანთლის სირბილე და მოქნილობა აღნიშნავს ჩვენს მორჩილებასა და მზადყოფნას ცოდვების მონანიებისათვის; სანთელი,

რომელიც იკრიბება კეთილსურნელოვანი ყვავილებისაგან აღნიშნავს სული წმიდის მადლს; სანთელი, რომელიც შედგება მრავალრიცხოვანი ყვავილებისაგან აღნიშნავს შესაწირავს, რომელსაც ყოველი ქრისტიანი სწირავს; ვიხდით რა სანთლის შესამენად გარკვეულ საფასურს, გამოხატავთ ნებაყოფილობით მზადყოფნას შევწიროთ ჩვენი შრომის გარკვეული ნაწილი ღმერთს და მის საყდარს; სასანთლე ცვილს ფუტკარი სხვადასხვა სახის ყვავილებისა და მცენარეებისაგან ამზადებს, რაც სიმბოლურად გამოხატავს ყველა მორწმუნე ადამიანის ერთ ეკლესიად შეკრებას და ღვთაებრივ ცეცხლად ანთებას; სანთელი, როგორც დასაწვავი საგანი აღნიშნავს ჩვენს განწმენდას ღვთაებრივი ცეცხლით და ბოლოს სანთელი, რომელზეც ცეცხლი ანთია, ანუ ანთებული სანთელი აღნიშნავს მიწიერი ადამიანის ახალ ქმნილებად გარდაქმნას ღვთის სიყვარულისა და მისი უსაზღვრო მადლის მეშვეობით. ჩვენ ტაძარში მიგვაქვს ზეთი, სანთელი და საკმეველი; ზეთი - ღვთაებრივი მოწყალების აღსანიშნავად, სანთელი მრავალრიცხოვანი ყვავილებისაგან დამზადებული ჩვენი საერთო მსხვერპლის ნიშნად, საკმეველი - ღვთაებრივ სიყვარულს განასახიერებს. ადამიანის ამქვეყნიური სიცოცხლეც უნდა წააგავდეს ანთებულ სანთელს, რომელიც თვითონ იწვის და სხვას გზას უნათებს. სანთელი სიმხურვალის გამო დნება და იკარგება, ასე იფერფლება ჩვენი მიწიერი ცხოვრებაც. ჭამთა სიავის გამო, ზოგიერთი ჩვენთაგანის ცხოვრება უკვალოდ ქრება, ზოგიერთისა კი - ანათებს, სიტბოს იძლევა და ცამდე მალღდება, სადაც ჭეშმარიტი სიმდიდრე ელოდება თავის მფლობელს. და ბოლოს, ანთებული სანთელი სიმბოლოა ჯოჯოხეთზე გამარჯვებული ეკლესიისა, მისი მარადიული ზეიმისა.

ჩვენ განვიხილეთ ტრაპეზის ყველა აუცილობლები და მათი მნიშვნელობები. აქვე უნდა აღინიშნოს ის, რომ ტაძარი, რომელშიც არ არის წმიდა ტრაპეზი, თუნდაც ის სამლოცველო იყოს არ ითვლება ეკლესიად, არამედ მხოლოდ სახლად, რომელიც ღოცვისათვის არის განკუთვნილი. ტაძარი, რომელშიც არ არის ნაკურთხი ტრაპეზი, მირონცხებული და წმიდა ნაწილებით შემკული, ის ტაძარი წმიდა სვიმეონ თესალონიკელის განმარტებით არ არის ღვთის დიდების საბრძანებელი. ასეთ სამლოცველო სახლში არ შეიწირება ძღვენი.

ამაღლებული ადგილი საკურთხეველში

საკურთხეველში ტრაპეზის აღმოსავლეთით, შუაში მდებარეობს ამაღლებული ადგილი, რომელსაც მაღალდასაჯდომელი ეწო-

დება. მასზე დაჯდომის უფლება მხოლოდ ეპისკოპოსს აქვს. მაღალდასაჯდომელის მარჯვნივ და მარცხნივ განლაგებულია სკამები, რომლებიც განკუთვნილია სასულიერო პირთათვის, რომლებიც ეპისკოპოსის თანამწირველები არიან. ამ ამაღლებულ ადგილს წმიდა იოანე ოქროპირმა თავის ლიტურგიაში უწოდა მაღალდასაჯდომელი.

მაღალდასაჯდომელი აღნიშნავს ქრისტეს კათედრას. აგრეთვე უფლის ხორციელად ამალეზასა და მარჯვენით მამისა დაჯდომას. ხოლო გვერდითა სკამები იერარქებისა და სასულიერო პირების ხარისხსა და აღმატებულებას. ამ საჯდომებზე დაჯდომის უფლება არავის არ აქვს, თვით დიაკვნებსაც კი. მაღალდასაჯდომელზე მჯდარი ეპისკოპოსი განასახიერებს ქრისტეს, ხოლო სასულიერო პირები მოციქულებს.

ხატები მაღალდასაჯდომელის თავზე

მაღალდასაჯდომელის თავზე ყოველთვის დაბრძანებულია ქრისტეს ხატი, ან საიდუმლო სერობის ხატი. ხოლო დანარჩენ სკამების თავზე განლაგებულია მოციქულთა ხატები, რომელთა ხატებასაც ატარებენ მასზე მსხდომნი. ხოლო თუ არის შემთხვევა, როცა იქ დაბრძანებულია აღმოსავლელი იერარქების ხატები, რომლებიც ოდესღაც იქ ისხდნენ, მაშინ მასზე მსხდომნი მღვდლები განსახიერებენ ბასილი დიდს, გრიგოლი ღვთისმეტყველს, იოანე ოქროპირსა და სხვას. რადგაც დიაკვნებს არ აქვთ იქ დაჯდომის უფლება წმიდა დიაკვნები იქ არ იხატებიან.

სამკვეთლო

საკუთრხელის მარცხენა მხარეს განლაგებულია სამკვეთლო, ხოლო მარჯვენა მხარეს სადიაკვნე. საკურთხეველის ნაწილების ასეთი დაყოფა მოცემულია წმიდა სვიმეონ თესალონიკელის ლიტურგიის განმარტებაში. სამკვეთლოზე ხდება მომზადება პურისა და ღვინისა ლიტურგიის შესასრულებლად ანუ კვეთა.

სამკვეთლო ანუ სამსხვერპლო სიმბოლურად აღნიშნავს ქრისტეს შობის ადგილს ანუ ბეთლემს. თუ სამკვეთლო მდებარეობს საკურთხეველში და არ არის გამოყოფილი მისგან, მაშინ ის აღნიშნავს მხოლოდ ზაგას, სადაც იშვა მაცხოვარი.

სამკვეთლოში მდებარე საეკლესიო ნითვებს: ვარსკვლავს, დაფარნებს, ჭურჭელს და სხვას, რომლებიც კვეთის დროს გამოიყენება აქვთ ქრისტეს შობის დროს აღმნიშვნელი სიმბოლური მნიშვნელობები.

სვიმეონ თესალონიკელი წერს: ვარსკვლავი აღნიშნავს იმ ვარსკვლავს, რომელიც წინ უძღოდა მოგვებს ბეთლემისაკენ; დაფარნები აღნიშნავენ ის სახვევებს, რომელშიც ყრმა მაცხოვარი შეახვიეს; მოგვების მიერ მირთმეული ძღვენი - ოქრო აღნიშნავს წმიდა ჭურჭელს, გუნდრუკი - საკმევლს და მური - დაფარნებს. მოგვებისა და მწყემსების თაყვანისცემა და დიდებისმეტყველება აღინიშნება სასულიერო პირისა და ხალხის ლოცვითა და ვედრებით. სამკვეთლო იღებს სხვადასხვა მნიშვნელობებს, იმის და მიხედვით თუ ქრისტეს ცხოვრების რომელი ნაწილი გაიხსენება. მაგ. როდესაც პროსკომიდიაზე გაიხსენება ქრისტეს ვნება და დაფლვა, მაშინ სამკვეთლო აღნიშნავს გოლგოთასა და საფლავს. როდესაც სამკვეთლოში ლიტურგიის ბოლოს ისევ გადმოვრძმანდება ძღვენი, მანიშნებს იმ აღნიშნავს მე ღვთისას მამის მარჯვენით დაჯდომას.

სადიაკვნე

სადიაკვნე მდებარეობს საკუთრხეველის მარჯვენა მხარეს, სადაც განლაგებულია საეკლესიო ჭურჭელი, საეკლესიო წიგნები და სასულიერო პირთა შესამოსელი, ნაკურთი წყალი. სადიაკვნე დიაკვნების უშუალო გამგებლობის ქვეშ არის. ისინი არიან იქ განლაგებული წმიდა ნივთებისა და საეკლესიო შესამოსელთა მცველები. დიაკვნებს შეუძლიათ სადიაკვნეში დაჯდომა. მაგრამ თუ საკურთხეველს არ აქვს სადიაკვნე და ის შედგება მხოლოდ ერთი ნაწილისაგან. მაგრამ მის მარჯვნივ განლაგებულია მეორე ტრაპეზი, მაშინ ამას ეწოდება პარაეკლესია ანუ მიმატებული ეკლესია.

კანკელი

საკურთხეველი, სამკვეთლო და სადიაკვნე ტაძრის შუა ნაწილისაგან გამოყოფილია ქვის ან ხის კედლით, რომელსაც კანკელი ეწოდება. კანკელი აღნიშნავს იმას, რომ საკურთხეველი წმიდათაწმიდა ადგილია და იქ შესვლის უფლება ყველას არ აქვს.

კანკელი სიმბოლურად აღნიშნავს ზღვარს მიწიერსა და ზეციურ სამყაროს შორის. ევსევი კესარიელი წერს: კონსტანტინე დიდმა ბრძანა გაეყოთ ტაძარი და საკურთხეველი ერთმანეთისაგან ხის ტიხარით, რათა ყველა ვერ შესულიყო შიგნით. ეკლესიამ კი ხატმებრყოლეობის შემდეგ დაადგინა რა ხატთა თაყვანისცემა, მათ საპატივცემულოდ განალაგა ისინი კანკელზე.

ხატთა განლაგება კანკელზე ასეთი უნდა იყოს: აღსავლის კარების მარჯვენა მხარეს უნდა იყოს დაბრძანებული მაცხოვრის ხატი, ხოლო მარჯვენა მხარეს ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხატი. მაცხოვრის ხატის მარჯვნივ იმ წმიდანის ხატი, ვისი სახელობისაც არის ტაძარი, ხოლო ღვთისმშობლის ხატის მარცხნივ რომელიმე წმინდანის ან ანგელოზის ხატი. ყოველივე ეს ნიშნავს იმას, რომ იესო ქრისტე თავის წმიდანებთან ერთად სუფევს ზეცაში, ჩვენთან კი საიდუმლოდ თანამყოფობს და კვალად მომავალ არს დიდებით განსჯად ცხოველთა და მკვდართა.

სამეუფეო კარები ანუ აღსავლის კარები

კანკელზე განლაგებულია სამი კარი, რომლის საშუალებითაც შევდივართ საკურთხეველში: შუა, სამხრეთ და ჩრდილო კარები. შუა კარებით პირდაპირ შევდივართ ტრაპეზის წინ და ეს კარები დანარჩენისაგან განსხვავებით ყველაზე საპატივცემულოა. ამიტომაც მას ეწოდება სამეუფეო კარები, რადგანაც მასში უხილავად შედის მეუფე დიდებისა და უფალი უფლებათა და დაივნებს წმიდა ძღვენზე. მას ეწოდება აგრეთვე წმიდა იმიტომ, რომ მასში შებრძანდება და გამობრძანდება წმიდა ძღვენი და წმიდაა იმიტომ, რომ მასში შესვლის უფლება ყველას არ აქვს, გარდა ხელდასხმული ადამიანებისა. აღსავლის კარები შემოდებულია ეკლესიაში ძველ აღთქმისეული სოლომონის ტაძრის მსგავსად. აგრეთვე იმისათვის, რათა კათაკმევლებს, მონაწილეებს, ერეტიკოსებსა და წარმართებს, რომლებიც დაიშვებოდნენ სტოაში ღვთის სიტყვის მოსასმენად, არ დაენახათ საკურთხეველის შიგნითა ნაწილი; და რათა თვით მორწმუნე ადამიანთათვისაც არ ყოფილიყო საშინელი საიდუმლო ხილული. ამ კარებში შესვლის უფლება ჰქონდათ მირონცხებულ მეფეებს, რომლებიც განიდარცებოდნენ ყოველგვარი იარაღითა და მცველებით.

კრეტსაბმელი

კანკელზე, აღსავლის კარების უკან არის ჩამოკიდებული ფარდა, რომელსაც ბერძნულად კატაპეტასმა ეწოდება. სივმეონ თესალონიკელის განმარტებით კრეტსაბმელი სიმბოლურად ნიშნავს ზეციური სკინიის იმ ადგილს, სადაც იმყოფებიან წმიდა ანგელოზები და ღვთის წმიდანები.

ღვთისმსახურების დროს კარეტსაბმელის გაღება-დახურვას თავისი სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს. ის აღნიშნავს აგრეთვე ზეციურ კარებს.

სოლეა

კანკელსა და ტაძარს შორის არის ამალღებული ადგილი საფეხურებით, რომელსაც სოლეა ეწოდება. სოლეა მთლიანად გასდევს არა მარტო საკურთხეველს, არამედ სამკვეთლოსაც და სადიაკვნესაც. ეს ამალღებული ადგილი თუმც არ წარმოადგენს აუცილებელ ადგილს, მაგრამ თავისი მნიშვნელობით ღირსია ყოველგვარი პატივისცემისა. ეკლესიის მამებმა ამ ადგილს სოლეა უწოდეს (აქედან რომაული სოლიუმ - ტრაპეზი). ასე, რომ ეკლესიაში წმიდა ძღვნისათვის ორი ტრაპეზი არსებობს. ერთი შიგნითა, მეორე გარეთა. პირველი საკურთხეველში მდებარეობს და განკუთვნილია ძღვნის კურთხევისათვის, ხოლო მეორე კანკელის წინ ამალღებულია და მასზე მორწმუნეთა ზიარება ხდება. წმიდა იერონიმე ახსენებს სოლესა, საიდანაც მღვდელმთავარი აზიარებს მორწმუნეებს.

სოლეა იმიტომ არის ამალღებული, რომ მასზე მდგომი სასულიერო პირი დასანახი იყოს ყველასათვის (წმიდა იოანე ოქროპირი). სვიმეონ თესალონიკელი წერს, რომ სოლესა საფეხურებზე დაჯდომის უფლება აქვთ იპოდიაკვნებსა და მკითხველებს. სოლეა შემოღებულია ეკლესიაში კიდევ იმისათვის, რომ დაცული იქნას კანკელი და მასზე განლაგებული წმიდა ხატები.

ამბიონი

სოლესა შუაში არის გამოწეული, მრგვალი, ამალღებული ადგილი, რომელსაც ამბიონი ეწოდება. წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელისა და წმიდა სვიმეონ თესალონიკელის განმარტებით ამბიონი აღნიშნავს იმ ქვას, რომელიც მაცხოვრის საფლავს დაადეს და რომელიც ანგელოზმა გადააგორა. სიტყვა წარმოსდება ელინურ-ბერძნული სიტყვასაგან anabainon ავდივარ და ნიშნავს ამალღებულ ადგილს. ამბიონი შემოღებულია ეკლესიაში ჯერ კიდევ მოციქულთა დროიდანვე. მის შესახებ საუბრობს აგრეთვე წმიდა კვიპრიანე. ამბიონი შემოიღეს ეკლესიაში შემდეგი მიზეზის გამო. რათა ღვთის სიტყვის წაკითხვა და ფსალმუნთა გალობა, რომელიც მასზე

სრულდება დასანახი და მოსასმენი ყოფილიყო ყველასათვის.

ლაოდიკიის კრების მე-15 კანონი გვამცნებს: არ შეიძლება ამბიონზე ავიდეს სხვა ვინმე გარდა სასულიერო პირისა და მკითხველებისა, იპოდიკვნებისა და მგალობლებისა. მასზე ასვლის უფლება აქვთ მხოლოდ ერთხელ მორწმუნეებს ჯვრისწერის დროს.

სტოა და კარიბჟე

სტოა არის ტაძრის მესამე ნაწილი და როგორც ტაძრის წინა ნაწილი მართალთა ადგილისაგან გამოყოფილია კედლით ან ბოძებით. იქ დგომის უფლება აქვთ კათაკმევლებს, რომელიც ემზადებიან მოსანათლავად და ეპიტიმია დადებულებს.

კათაკმევლებად იწოდებიან ისინი, ვინც მიღებულია მოსანათლავად გამზადებულთა რიცხვში და სარწმუნოების სწავლებით მოექცევიან და ინათლებიან. ზოგი ამტკიცებს, რომ ახლანდელ დროში არ არსებობენ კათაკმევლები, რადგან ვინც იბადება ქრისტიანულ ოჯახში, ის ინათლება და ხდება ქრისტიანი. ასე იყო ძველად. ამ მიზეზის გამო ზოგიერთი მოძღვარი თვლის რომ ლიტურგიის დროს, როდესაც ტაძარში არ არის კათაკმეველი, საჭირო არაა კათაკმევლთა კვერქსების თქმა. ეს ეწინააღმდეგება ლაოდიკიის კრების მე-19 კანონს. სვიმეონ თესალონიკელი წერს: ვიცი, ზეგიერთი განგვიკითხავს, რომ ჩვენ ვუბრძანებთ კათაკმევლებს გარეთ გასვლას ლიტურგიის დროს, როცა არ არიან კათაკმევლები. ასეთი ადამიანები ცდებიან. ისინი არ იცნობენ წმიდა წერილს და არც ეკლესიის საიდუმლოებებს. ეკლესიაში ყოველთვის არიან კათაკმევლები. პირველ რიგში, კათაკმევლებია ქრისტიანულ ოჯახში ყველა ის ახალდაბადებული მოუნათლავი ბავშვი, რომელთათვის იმ წუთასვე აღესრულება ლოცვები. მეორე, კათაკმევლები არიან ისინი, ვინც ჩაუვარდა ტყვედ ურწმუნოებს და გულში მალავს თავის რწმენას, რათა გაქცევა მოახერხოს და ისევ შეურეთდეს თავის ეკლესიას. კათაკმევლებად იწოდებიან აგრეთვე ახლადმოქცეული ქრისტიანები, რომელთაც არ აქვთ ჯერ მირონცხების საიდუმლო შესრულებული. მესამე, კათაკმევლად შეიძლება ჩაითვალოს ყველა ის, ვინც ჩავარდა რომელიღაც მომაკვდინებელ ცოდვაში. ასეთ ადამიანებს არ აქვთ უფლება მიეახლონ საიდუმლოებებს, არამედ მხოლოდ მოუსმინონ ღვთის სიტყვას.

გარდა ამისა, კათაკმევლებად შეიძლება ჩაითვალოს ისინი, ვინც

განკვეთილია ეკლესიისაგან და ცხოვრობენ მოუწიანებლად. ეკლესია კი ყოველთვის ლოცულობს ასეთი ადამიანებისათვის, რათა „უფალმა გამოუცხადოს მათ სახარება სიმართლისა“, „შეაერთოს იგინი წმიდასა კათოლიკე და სამოციქულოსა ეკლესიასა“. და ბოლოს, ყოველმა მორწმუნემ, რომელსაც სინდისი აწუხებს, უნდა ჩათვლოს თავისი თავი კათაკმეველად და ილოცოს მათთან ერთად, რათა უფალმა განწმინდოს ის ცოდვებისაგან.

ეპიტიმია

ბასილი დიდი (მათე ბლასტარი თავ.6) ეპიტიმია დადებულებს ანუ დასჯილებს ოთხ ჯგუფად ჰყოფს: მტირალნი, მსმენელნი, შევრდომილნი და მართლებთან მდგომნი. „ვინც მოგვებს დაუჯერა და სახლშიც თან შეასრულა მათი წესი ერთი წელი იტირონ, შემდეგ მოისმინონ, სამი წელი შეევედრონ და მართლებთან იდგენენ და შემდეგ კი ეზიარონ“.

მტირალნი არიან ეპიტიმია დადებულთა ბოლო საფეხური. მათ თავის თავზე აიღეს სინანულის უმძიმესი ფორმა. ისინი უნდა მდგარიყვნენ კარიბჭის შესასვლელთან, უნდა ცმოდათ მგლოვიარედ და მდგარიყვნენ შიშველი ფეხებით მიწაზე. ტაძარში ყველა შემსვლელს უნდა დაჩოქებოდნენ და ეთხოვათ პატიება და ლოცვა ღვთის წინაშე, რათა ისევ დაბრუნებულიყვნენ ეკლესიაში. ისინი არ დაიშვებოდნენ ტაძრის რომელიმე ნაწილშიც კი. უნდა მდგარიყვნენ ღია ცის ქვეშ, წვიმასა და სიცივეში.

მსმენელნი არიან ისეთი სახე მონანულებისა, რომლებიც დგანან სტოაში, ხოლო კათაკმეველთა კვერეჟის თქმის შემდეგ კათაკმევლებთან ერთად საერთოდ გადიან სტოადანაც, რადგანაც არ არიან შემდგომი ლოცვების მოსმენის ღირსნი (წმიდა გრიგორი საკვირველმოქმედი, მათე ბლასტარი).

შევრდომილთა ადგილი არის მართალთა ადგილის ბოლო ნაწილი. მათ უფლება აქვთ შევიდნენ ტაძარში ამბიონამდე. მათე ბლასტარი წერს: შევრდომილებად იწოდებიან ისინი, ვინც დგანან ტაძრის შიგნით ამბიონამდე და როდესაც დიაკონი წარმოსთქვამს: „რაოდენი კათაკმეველნი ხართ განვადით...“ გადიან კათაკმევლებთან ერთად ტაძრიდან. მაგრამ მათ აქვთ სტოაში დადგომის უფლება თუ მოისურვებენ ლიტურგიის ბოლომდე - განმარტავს თეოდორე ბალსამონი.

მართლებთან მდგომნი არიან ისეთი მონაწილეები, რომლებიც დგებიან მართლებთან და მონაწილეობენ ლიტურგიის ყველა ღოცვასა და გალობაში. მაგრამ არ აქვთ ზიარების უფლება.

17. საეკლესიო ნივთები

პროსკომიდისა და წმიდა ლიტურგიის შესასრულებლად აუცილებელია გამოვიყენოთ შემდეგი საეკლესიო ნივთები:

1. ბარძიმი არის ძვირფასი ლითონისაგან დამზადებული მაღალფეხიანი მრგვალი ჭურჭელი, რომელშიც ერთდება ღვინო და წყალი. ბარძიმი სიმბოლურად აღნიშნავს იმ ბარძიმს, რომლითაც იესო ქრისტემ აზიარა თავისი მოციქულები და უბრძანა: „სუთ ამისაგან ყოველთა...“ (მთ. 26.28; მარკ. 14.23; ლუკ. 22.20; 1 კორ. 10.16,3) ღვინის და წყლის შეერთება სიმბოლურად აღნიშნავს იმას, რომ „ერთმან ერისაგანმან ლახვრითა უგმირა გვერდსა მისსა და მეყვსეულად გარდამოხდა სისხლი და წყალი“ (იოან. 19.34,6).

ბერძნულად ბარძიმს „potirion“ ეწოდება. ბარძიმზე გამოსახულია მაცხოვრის, ღვთისმშობლის, წმიდა იოანე ნათლისმცემლისა და სხვა წმინდანთა ხატები.

2. ფეშუმში არის ძვირფასი ლითონისაგან დამზადებული დაბალფეხიანი ლამაჰი, რომელზედაც ასვენია ზიარებისათვის ნაკვეთი სეფისკვერი ანუ ტარიგი. ამიტომაც ფეშუმში სიმბოლურად აღნიშნავს იმ ზაგას, სადაც იშვა იესო ქრისტე და აგრეთვე იმ საფლავს, სადაც მაცხოვარი სამი დღე განისავენებდა. ფეშუმს ბერძნულად - diskion - ი ქვია. მასზე გამოსახულია ქრისტესშობა.

3. ვარსკვლავი არის ლითონის ორი თანაბარი ნაწილისაგან შემდგარი ნივთი, რომლებიც ერთმანეთზე გადაჯვარებულია. ვარსკვლავი სიმბოლურად აღნიშნავს იმ ვარსკვლავს, რომელიც ბეთლემისაკენ მიუძღოდა მოგვებს. ამიტომ როდესაც სასულიერო პირი პროსკომიდის დროს ფეშუმზე დააბრძანებს ვარსკვლავს ამბობს შემდეგ სიტყვებს: „და მოვიდა და დაადგრა ვარსკვლავი, სადაცა იყო ყრმა იგი...“

ზოგიერთი საეკლესიო მამის აზრით ვარსკვლავი შემოღებულია ეკლესიაში წმიდა იოანე ოქროპირის მიერ, რათა დაფარნები არ შეხებოდა ტარიგსა და წმიდა ნაწილებს.

4. დაფარნები. წმიდა მართლმადიდებელი ეკლესია პროსკომიდის დროს იყენებს სამ დაფარნას: ორს მცირესა და ერთ დიდს. მცირე დაფარნებით დაიფარება ბარძიმი და ფეშუმში ცალ-ცალკე, ხოლო

დიდი დაფარნით ორივე ერთად. იგი შემოღებულია ეკლესიაში წმიდა საბა განწმენდილის მიერ, რათა ძღვენი, რომელიც მომზადებული იქნა პროსკომიდიის დროს არ იქნეს შელახული მწერების მიერ. ამიტომაც დაიფარებიან ისინი დაფარნებით. წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი პატრიარქის განმარტებით დიდი დაფარნა სიმბოლურად აღნიშნავს იმ ქვას, ლოდს, რომელიც მაცხოვრის საფლავს დაადეს. მცირე დაფარნები აღნიშნავენ იმ სახვევებს, რომლითაც ახალშობილი მაცხოვარი შეახვიეს. დიდი გამოსვლის შემდეგ, როდესაც დიდი დაფარნა გადაეფარება ბარძიმსა და ფეშხუმს ერთად, აღნიშნავს იოსებ არიმათიელის მიერ მაცხოვრის მკვდარი სხეულის სუდარაში გახვევას და დასაფლავებას. ამიტომაც სასულიერო პირი ამ დროს ასეთ ლოცვას კითხულობს: „შვენიერმან იოსებ ძელისაგან გარდამოხსნა უხრწნელი გვამი შენი და არმენაკითა წმიდითა წარგრაგნა სურნელებითა შემურვილი და ახალსა საფლავსა დაგდვა...“ თავისი განსაკუთრებული სიმბოლური მნიშვნელობის გამო დაფარნები მზადდება ძვირფასი ქსოვილისაგან და მასზე გამოსახება ჯვარი.

5. ლახვარი არის ხის ან ძვლის ტარიანი ორღესული სამკუთხა დანა, რომლითაც კვეთენ ტარიგსა და იღებენ სეფისკვერებისაგან მიცვალებულთა და ცოცხალთა ნაწილებს. იგი ხმარებაში შემოიღო წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელმა პატრიარქმა და სიმბოლურად აღნიშნავს იმ ლახვარს, რომლითაც მაცხოვარს გვერდი უგმირეს.

6. კოვზი დამზადებულია ძვირფასი ლითონისაგან და გამოიყენება მორწმუნეთა საზიარებლად. მას სახელურზე ჯვარი აქვს გამოსახული. კოვზი შემოღებულია ეკლესიაში შემდეგი მიზეზების გამო: რომ არ მოხვედრილიყო წმიდა ნაწილი ურწმუნოებისა და უღირსების ხელში და არ გამოეყენებიათ ის ბოროტად; რომ დაცულიყო წმიდა სისხლი დაქცევისაგან, თუ მას ყველა მორწმუნეს მიაღებინებდნენ ბარძიმიდან. როდის და ვისგან არის შემოღებული ეს ჭურჭელი დაზუსტებით არ არის ცნობილი. ზოგიერთი მწერალი მის გამომგონებლად წმიდა იოანე ოქროპირს თვლის. მაგრამ ერთი ნათელია, რომ ტრულის კრების 101 კანონში, რომელიც გაიმართა მეშვიდე საუკუნის ბოლოს, ნაბრძანებია სასულიერო პირებისათვის: მათ მკაცრად დაეცვათ შემდეგი წესი - ორივე სქესის მორწმუნეებისათვის მიეღოთ წმიდა ზიარება ხელში. აქედან გამომდინარე შეიძლება დავასკვნათ, რომ წმიდა ძღვენთა ზიარება მრავალი საუკუნის განმავლობაში ყველა ეკლესიაში ერთნაირი სახით არ სრულდებოდა.

წმიდა გერმანეკონსტანტინეპოლელის და ეფრემ ასურის განმარტებით ძველ აღთქმაში კოვზის პირველსაზე იყო ის მაშა, რომლითაც სერაფიმმა აიღო მუგუზალი ღვთის სამსხვერპლოდან და შეახო წინასწარმეტყველ ისაიას ბაგას, რითაც განწმინდა იგი.

7. ღრუბელი იხმარება საღმრთო წირვისას გამოყენებული წმიდა ჭურჭლის გასაწმენდად, რათა მასზე არ დარჩეს წმიდა ნაწილი და ბარძიმში მორწმუნთა ზიარების შემდეგ დისკოსზე დარჩენილი წმიდა ნაწილთა ჩასასვენებლად. კათაკმეველთა ლიტურგიაზე ღრუბელი გამოიყენება, რათა ანტიმინსზე გამოსახოს სასულიერო პირმა ჯვარი და თქვას ასამაღლებელი: „რათა და ესენიცა ჩვენთანავე ადიდებდნენ...“. ღრუბელი უნდა ინახებოდეს განსაკუთრებულად ანტიმინსში, ხოლო სამსხვერპლოში ბარძიმში. იგი შემოღებულია ეკლესიაში წმიდა იაონე ოქროპირის დროს, რომელიც მის შესახებ მოწმობს. სიმბოლური მნიშვნელობით კი ღრუბელი აღნიშნავს იმ ღრუბელს, რომელიც ძმარში გაჟღინთეს და მიაწოდეს ჯვარცმულ მაცხოვარს, რათა წყურვილი მოეკლა.

8. ტაკუკი არის ლითონის დაბალი ჭიქა, რომელიც გამოიყენება ბარძიმში მღუდარების ჩასასხმელად და მაზიარებლებისათვის წყლისა და ღვინის დასაღვებად.

9. რიპიდი ანუ სამწერობლო არის ლითონისაგან დამზადებული გრძელტარიანი ნივთი, რომლის თავზეც წმიდა სერაფიმებისა და ქრისტეს ჯვარცმის ხატებია მოთავსებული. წინათ რიპიდები მზადდებოდა თხელი ტყავისაგან ან ნაჭრისაგან და მაროდ იყენებდნენ. სიმბოლურად რიპიდები აღნიშნავენ წმიდა სერაფიმთა და ანგელოზთა უხილავად ყოფნას ეკლესიაში საიდუმლოს აღსრულების დროს.

10. საცეცხლური ანუ სასაკმევლე გამოიყენება სასულიერო პირთა მიერ ღვთისმსახურების აღსრულების დროს. საცეცხლური არის ლითონის ჭურჭელი, რომელშიც მოთავსებულია გახურებული ნახშირი და საკმეველი და რომლითაც ხდება ტაძრის, ხატებისა და მორწმუნეებისა კმევა. კვევა სიმბოლურად აღნიშნავს სულიწმინდის მადლს. საკმევლის კმევა შემოღებულია ეკლესიაში ძველი ჩვეულების თანახმად. ძველ აღქმაში უფალმა უბრძანა მოსეს, რათა აკმიოს აარონმა ტაძარში სურნელოვანი საკმეველი, აკმიოს იგი დილაობით, როცა ლამპრებს გაამზადებს და საღამოს; ახალ აღთქმაში წმიდა იოანე ღვთისმეტყველი თავის გამოცხადებაში ამბობს: „და მოვიდა სხვა ანგელოზი და დადგა საკუთრხველის წინაშე და ჰქონდა სასაკმევლე მას ოქროსი და მიეცა მას

დიდძალი საკმეველი, რათა ყველა წმიდის ლოცვასთან ერთად დაედო იგი ოქროს საკურთხეველზე...“; მოიცქლთა მე-4 კანონი გვამცნებს, რომ ღვთისმსახურების დროს უნდა მოხდეს კმევა საკმევლით.

წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი ამბობს, რომ კეთილსურნელოვანი კვამლი განასახიერებს სული წმიდის მადლს. საცეცხლო კი არის კეთილსურნელოვანი სიხარული. კმევისას პატივიცემება წმიდა ადგილი და საგნები, ხოლო მორწმუნე ხალხი კი იკურთხება, განიწმინდება. როდესაც ხდება კმევა წმიდა ხატთა, მაშინ ის განასახიერებს ღვთის ძღვენსა და მის წმინდანებს, რომლებიც აღავლენენ ლოცვას ცაში. ხოლო როდესაც აკმევენ მორწმუნეებს, მაშინ კმევა განასახიერებს მორწმუნეთა ლოცვას სურვილით, რათა უფალმა მიიღოს ისინი და გარდამოუვლინოს სული წმიდის მადლი. ასე, კმევა გამოხატავს აგრეთვე გულითად სურვილს, რომ ჩვენი ლოცვები ისევე მსუბუქად და სწრაფად აღვიდეს ზეცად უფლისადმი, როგორც მსუბუქად და სწრაფად ადის კმევის დროს საკმევლის კვამლის ზეცაში.

11. შანდლები განლაგებულია ეკლესიის სამივე ნაწილში. არსებობს შანდლების მრავალსახეობა: ერთსანთელა, ორსანთელა, სამსანთელა, შვიდსანთელა, თორმეტსანთელა და მრავალსანთელა. ერთსანთელა აღნიშნავს სამების ერთობას, ორსანთელა - იესო ქრისტეს ორბუნებთანობას, სამსანთელა - წმიდა სამებას, შვიდსანთელა - სული წმიდის შვიდ მადლს, თორმეტსანთელა - წმიდა მოციქულთა რიცხვს. წმიდა მართლმადიდებელ ეკლესიაში სანთლებსა და კანდლებს ანთებენ მაშინაც კი, როცა დღეა. სანთლის დანთება ჯერ კიდევ ქრისტიანობამდე იყო ცნობილი წარმართებში. როდესაც პირველად დედამიწაზე გაკეთდა მოძრავი ტაძარი ძველ აღთქმაში, მაშინ უფალმა უბრძანა მოსეს, რათა დაედგა მასში სასანთლეები ანუ შვიდსანთელა. ამ დროიდან სანთლის და კანდლების ანთება გახდა ღვთისმსახურების აუცილებლობა. აქედან გამომდინარე ქრისტიანული ღვთისმსახურება არ არსებობს სანთლებისა და კანდლების გარეშე. უფალმა იესო ქრისტემ, როდესაც დიდ ხუთშაბათს დააწესა ზიარების საიდუმლო, სიონის სადგომი განათებული იყო სასანთლეებით; ის ადგილი სადაც პავლე მოციქული ქადაგებდა განათებულიყო სანთლებით. ღვთისმსახურების დროს სანთლების ანთება აუცილებელი იყო ქრისტიანობის პირველ საუკუნეებში, როდესაც ქრისტიანების მტრები - წარმართები და ებრაელები დევნიდნენ მათ და უკრძალავდნენ ღვთისმსახურებისათვის შეკრებას. ამიტომაც ქრისტიანები იძულებულნი იყვნენ აღესრულებინათ

თავიანთი მსახურება დაფარულად - კატაკომბებში ან ღამის პერიოდში, სადაც აუცილებელი იყო სანთლები. გარდა ამისა სანთლის ანთებას ქრისტიანები ანიჭებენ სიმბოლურ მნიშვნელობას. ტერტულიანე წერს: არასდროს არ აღესრულება ჩვენთან ღვთისმსახურება სასანთლეებისა და სანთლების გარეშე. მაგრამ ჩვენ მათ ვანთებთ არა მარტო სიბნელის განსაფანტავად, რადგანაც ლიტურდია ჩვენთან სრულდება დღის სინათლეზე, არამედ იმის გამო, რომ ამის საშუალებით ჩვენ გამოვსახოთ ქრისტე - შეუქმნელი სინათლე, ურომლისოდაც შუადღის სინათლეზეც ვიქნებოდით სიბნელეში. როდესაც შეწყდა დევნა ქრისტიანული ეკლესიისა და დადგა მათთვის მშვიდობა, მაშინაც კი არ შეცვლილა ეს წეს-ჩვეულება უძველესი ეკლესიისა. წმიდა გრიგოლ ნაზიანზელი ამბობს: სანთლების ანთება ნიშნავს ქალწულთა შეხვედრას ანთებული სანთლებით ქრისტესთან - სიძესთან.

არ არსებობს ეკლესიაში რაიმე ლოცვითი მოქმედება ან საიდუმლო სანთელი რომ არ გამოიყენებოდეს. სანთლის ანთება კი ნიშნავს ჭეშმარიტების სულიერ დღესასწაულს და სულიერ სიხარულს და აგრეთვე იმ საოცარ სინათლეს, შუქს, რომლითაც ზეციურ სამეფოში ტკბებიან ღვთის წმინდანები და რომელიც იღვრება თვით უფალ ღმერთისაგან - სინათლის მამისაგან.

ღვთის სახლში - ამბობს ნეტარი ავგუსტინე - დაუდუმებელი დღესასწაულია, მუდმივი სიხარულია, იქ ანგელოზთა დასებია, იქ ღვთის სახის სინათლეა. ამიტომაც ჩვენ აღვასრულებთ ღვთისმსახურებას ანთებული სანთლებით და ამით ვბამავთ ზეციურ ეკლესიას, რომელიც განათებულია ღვთის სიტყვით. ანთებული სანთლები ქრისტიანებს მოგვაგონებს ჩვენს ვალდებულებებს. ვიცხოვროთ ჭეშმარიტების სინათლეში და ღვთის მცნებებით. როდესაც ჩვენ სანთლეს ვუწთებთ რომელიმე წმინდანის ხატს, მაშინ ეს აღნიშნავს ღვთის მსხვერპლს, რომელიც შევსწირეთ.

12. ჯვარი. ეკლესიაში არ არსებობს ისეთი საეკლესიო შესამოსელი, არ არის არცერთი საეკლესიო ნივთი, რომელზედაც ჯვარი არ იყოს გამოსახული, არ არსებობს საიდუმლო და სხვა ლოცვითი მოქმედება, რომლის დროსაც არ გამოიხატებოდეს პირჯვარი; ამიტომაც საჭიროა ავსხნათ რა არის ჯვარი, რისთვის იწება ქრისტემ ჯვარზე სიკვდილი, რანაირი ღვთაებრივი ძალითაა მოსილი იგი და როგორ სცემდნენ უწინ თაყვანს ჯვარს.

ჯვარზე სიკვდილი ძველად ითვლება ყველაზე სამარცხვინო

დასჯად, ისე რომ მას სხვადასხვა უპატიო სახელით მოიხსენებენ. ჯვარზე აკრავდნენ მხოლოდ მონებს. ნეტარი ავგუსტინე¹ წერს: „ყველა სიკვდილთა შორის არ არის ისეთი საშინელი და სამარცხვინო, როგორც ჯვარცმა“. ამიტომაც აქებს წმიდა მოციქული პავლე ქრისტეს მორჩილებას და ამბობს: „დაიმდაბლა თავი თვისი და იქმნა იგი მორჩილ ვიდრე სიკუდილმდე და სიკუდილითა მით ჯუარისადა“ (ფილიპ. 2,8). ამ აზრს იმეორებს ნეტარი ავგუსტინე იოანეს სახარების განმარტებისას².

როდესაც ქრისტემ, ძე ღვთისამ ჩვენი ცხოვნებისათვის ინება ასეთი სამარცხვინო ჯვარზე სიკვდილი, მაშინ წარმართებმა და იუდეველებმა დაიწყეს ქრისტიანებზე თავდასხმა და დასცინეს მათ, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ ისინი ქრისტეს, როგორც უბრალო ადამიანს და მითუმეტეს ჯვარზე გაკრულს ღმერთად და ღვთის ძედ აღიარებდნენ და თავყანსცემდნენ. ამიტომაც მოციქული პავლე წერს: „რამეთუ სიტყუად იგი ჯუარისად წარწყმედულთა მათთვის სიცოფე არს, ხოლო ჩუენ ცხორებულთა ამათთვის ძალ ღმრთისა არს“; „ხოლო ჩუენ ვქადაგებთ ქრისტესა ჯუარ-ცუმულსა: ჰურიათა სამე საცთურ, და წარმართთა სისულელე“ (1 კორ. 1,18;23). წმიდა მოწამე იუსტინე ფილოსოფოსი თავის ბოლო აპოლოგიაში წერს: „ურწმუნონი სისულელედ რაცხავენ იმას, რასაც ქრისტიანები მიაგებენ ღვთაებრივ პატივს“. ლაკტანციუსი³ ამბობს: „უღირსად შთაგვაგონებენ, რომ თავყანსვსცემთ ადამიანს, რომელიც ადამიანთაგან უპატიოდ დასაჯეს და მოკვდა“. ნეტარი ავგუსტინე⁴ წერს: „ქრისტეს ჯვრის გამო თავს გვესხმიან ამა სოფლის ბრძენნი და ამბობენ, რომ რა გული გაქვთ, როცა ღმერთად აღიარებთ ჯვარცმულს?“. არნობიუსი⁵ წარმართების წინააღმდეგ წერს: „ურწმუნონი დასცინიან ქრისტიანებს და ეუბნებიან: იმისთვის კი არ არიან ღმერთები თქვენდამი უმოწყალონი, რომ თავყანსცემთ ყოვლადმღიერ ღმერთს, არამედ ადამიანისგან შობილს, უპატიოდ ჯვარზე გაკრულს“.

წმიდა მამები წინ აღუდგნენ ასეთ მოსაზრებებს. წმიდა ათანასე დიდი⁶ წერს: „წარმართები თავს გვესხმიან და ფართოდ დაღებულ პირით დაგვეცინიან ქრისტეს ჯვრის გამო. ისინი საწყლები არიან, რადგან როცა შეურაცხყოფენ ქრისტეს ჯვარს, ვერ გულისხმობენ მის ძალასა და მოქმედებას, რომლითაც აღვსილია სამყარო, რომ ჯვრით

1 წიგნი - 180 საკითხი, 25-ე კითხვა; საუბარი მათეს სახარების შესახებ, 18.

2 36-ე ტრაქტატი იოანეს სახარებაზე

3 წიგნი 4, თავ. 16.

4 მოციქულის სიტყვაზე, საუბარი მე-8; ეპისტოლე 48-ე

5 წიგნი 1

6 წიგნი - „წარმართთა წინააღმდეგ“

აღსრულებულია ისეთი საქმეები, რომლითაც შევიცნობთ ღმერთს. თუკი წარმართები სწორად მიაპყრობენ თავიანთ ყურადღებას ღვთის შეცნობას, მაშინ არასდროს არ დასცინებენ ასეთ უდიდეს საგანს, მაშინ ისინი კარგად შეიცნობენ მაცხოვარს და დაინახავენ, რომ მისი ჯვარი არა დასჯა, არამედ ყოველი სულდგმულის გამოსყიდვაა“. ნეტარი ავგუსტინე⁷ წერს: „აი რაშია ქრისტიანული სწავლება... ვიქადოდეთ ჯვრისა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი. ვიქადით არა ქრისტეს სიბრძნით, არამედ ქრისტეს ჯვრით. რისთვისაც თავს გესხმის უწმიდური, იმით იქადის კეთილმსახური, რასაც დასცინის ამპარტავანი, იმით იქადის ქრისტე. არ შეგრცხვეს ქრისტეს ჯვრისა. ამიტომაც გამოისახავ შუბლზე ჯვარს, როგორც სირცხვილის ადგილზე...“. წმიდა იოანე ოქროპირი⁸ ასე ამბობს ჯვარზე: „თუკი ვინმე გკითხავს, რომ ჯვარცმულს სცემ თავყვანს, შენ მხიარული ხმითა და ნათელი სახით უპასუხე: თავყვანსაცემ და არ შევწყვეტ თავყვანისცემას. თუკი დაგცინებს, ცრემლი დაღვარე მისთვის, რადგან ეშმაკეულია. მაღლობდე უფალს, რომ მან მოგცა ისეთი სიკეთე, რომლის შეცნობაც უმაღლესი გამოცხადებითაა შესაძლებელი“. წმიდა კირილე იერუსალიმელი⁹ წერს: „ჩვენ არ უნდა შეგვრცხვეს ქრისტეს ჯვრის; თუკი ვინმე ამას დაფარავს, მაშინ ეს მკაფიოდ აისახება მის შუბლზე...; ჯვარი ქებათა ქებაა“.

რატომ ინება იესო ქრისტემ ყველა დასჯათა შორის სამარცხვინო ჯვარზე სიკვდილი? ამ კითხვას უძველესი საეკლესიო მწერლები სხვადასხვა მიზეზებით პასუხობენ:

1. ლაკტანციუსი¹⁰ წერს: „ქრისტემ ეს აღასრულა იმისთვის, რათა სიკვდილის ასეთი სამარცხვინო და საზიზღარი ფორმით ეჩვენებინა თავისი სიმაღლე, რომ მისი ვნება მაცხოვრებელი იქნებოდა ადამიანთა დაბალი ფენებისთვისაც კი და იმედი მისცა ყველას ცხოვნებისა. ამიტომაც ინება ქრისტემ ისეთი სიკვდილი, როგორითაც კვდებიან საძულველი და მდაბიო მონები“. ლაკტანციუსის მსგავსად წმიდა ათანასე დიდი¹¹ კითხვაზე - თუ რატომ არ თქვა უარი ქრისტემ ყველაზე სამარცხვინო ჯვარზე სიკვდილზე - პასუხობს: „თუკი მაცხოვარი უარს იტყოდა ასეთ დასჯაზე, მაშინ ეჭვს შეიტანდნენ მასში, რომ მას არ შეეძლო ყველანაირი დასჯის გადატანა, არამედ მხოლოდ იმის, რასაც თავად აირჩევდა“.

7 საუბარი 15-ე, ჯვრის ზეიმზე

8 საუბარი მათეს სახარების განმარტებაზე, 54

9 კათაქმეველთა სწავლება, მე-4; მე-13

10 წიგნ. 4, თავ. 26

11 წიგნი - „სიტყვის განხორციელებაზე“

ნეტარი ავგუსტინე¹² ამბობს: „მას, რომელსაც უნდა მოეკვდინა ყოველგვარი სიკვდილი, აირჩია სიკვდილის ყველაზე უკანასკნელი და მდაბალი ფორმა“.

2. მეორე მიზეზი იმისა, თუ რატომ ინება უფალმა ჯვარზე ვნება ისაა, რომ მისი სხეული აღდგომისას დარჩა მრთელი და დაუნაწევრებელი. ყველასათვის ცნობილია, რომ ქრისტე თავის ვნებაზე წინასწარ ამბობს: „რამეთუ მე დავსდებ სულს ჩემსა, რადთა კუალად მოვიღო იგი“ (იოან. 10,17). იესო ქრისტემ თავი დასდო ადამიანთათვის და ჯვრას ევნო, მაგრამ მკვლევლებმა, როგორც წესია, წვივები არ დაუმტვრიეს მას, არამედ მხოლოდ ლახვრით უგმირეს გვერდში. ასე, რომ მაცხოვრის სხეული ჯვრიდან გარდამოხსნეს მრთელი და რუდუნებით დაასვენეს საფლავში. ყველაფერი ეს გაკეთდა ვნებულის სხეულის სიმრთელისათვის; თუკი იგი დაიყოფოდა და დანაწევრდებოდა ნაწილებად, მაშინ აღდგომისას მას მრთელს ვერ ვიხილავდით. ამასთანავე ქრისტე ისეთივე ჭრილობებით უნდა გამოცხადებულიყო აღდგომის შემდეგ, როგორითაც დადევს საფლავში. ამის თანახმად წმიდა ათანასე დიდი წერს¹³: „ქრისტემ არ ინება იოანე ნათლისმცემლის მსგავსი სიკვდილი (თავისკვეთა), არც წინასწარმეტყველ ილიასნაირი (შუა გახერხეს), რათა თავისი სხეული დაეცვა მრთელი და განუყოფელი. ამით კი წაერთვა მიზეზი იმათთვის, ვინც მოინდომებდა თავისი ეკლესიის დანაწევრებას“.

3. ქრისტემ ინება ჯვარზე გაკვრა იმ მიზეზით, რათა გვაჩვენოს, რომ როგორც მისი დიდებულება, ისევე მისი მისი ვნებაც ყველასათვის ხილული და მაცხოვრებელია. ამას ამტკიცებს ლაკტანციუსი¹⁴ ზემოთმოყვანილ ადგილას: „უმთავრესი მიზეზი თუ რატომ აირჩია ღმერთმა ჯვარცმა ისაა, რომ ჯვარზე მან ისურვა ამაღლება და მთელი ერების წინაშე დამცირება. რადგან ის, ვინც ჯვარზე ჰკიდია, ყველასათვის ხილულია. ამიტომაც იქნა არჩეული ჯვარი, რათა გვაჩვენოს - ქრისტე იმდენად დიდებული და ამაღლებულია, რომ ქვეყნიერების ყოველი კიდიდან მოვლენ, შეიცნობენ და თაყვანსცემენ მას. ამიტომაც არ არსებობს არცერთი ერი და ქვეყანა, სადაც მისი ვნება არ სმენიათ. ვნებისას იესო ქრისტემ გაშალა ხელები და მიირქვა მთელი სამყარო, ამით კი გვაჩვენა, რომ მისი ფრთის ქვეშ გაერთიანდება ხალხი, წარმართები და ტომები და გამოისახავენ პირჯვარს“. ლაკტანციუსის მსგავსად წერს წმიდა ათანასე დიდიც: „თუკი იესო ქრისტეს სიკვდილი არის ყველას გამოსყიდვა, თუკი

¹² იოანეს სახარებაზე, ტრაქტატი 36

¹³ წიგნი - „სიტყვის განხორციელებაზე“

¹⁴ წიგნ. 4, თავ. 26

მისი სიკვდილით ირღვევა კედელი და მოიწოდება წარმართები, მაშინ რითი აღასრულებდა ქრისტე ყოველივე ამას თუ არა ჯვარცმით? მხოლოდ ჯვარზე შეიძლება სიკვდილი გაშლილი და გაწეული ხელებით. უფალს აუცილებლად უნდა გადაეტანა ასეთი სიკვდილი და გაეშალა ხელები, რათა ერთით მოეზიდა ძველი ერი, ხოლო მეორეთი წარმართები და ორივე გააერთიანებია ჯვრის ქვეშ. თვით ქრისტემ იწინასწარმეტყველა: და მე ოდეს ავმალდე ქუეყანით, ყოველნი მოვიზიდნე ჩემდა (იოან. 12,32), ე.ი. როცა ჯვარს ვეცმევი, მაშინ მირწმუნებენ“.

4. წმიდა იოანე დამასკელი¹⁵ ასე მსჯელობს: „ჯვრის ოთხი დაბოლოება თავს იყრის შუაში და ერთდება, მსგავსადვე ღვთის ძალა იჭერს სიმაღლეს, სიღრმეს, სიგრძესა და სიგანეს, ე.ი. ყოველ ხილულსა და არახილულ სამყაროს“. ამასვე ამბობს ნეტარი ავგუსტინე¹⁶: „არა უბრალოდ მიიღო ქრისტემ სიკვდილის ასეთი სახე; ეკიდა რა ჯვარზე, ის გახდა მისი სიფართის, სიგრძის, სიმაღლისა და სიღრმის მასწავლებელი“.

5. წმიდა გრიგოლ ნოსელი¹⁷ თავის კატეხიზმოში განუმარტავს ლავრენტის სიმბოლო სარწმუნოებას შემდეგი სიტყვებით: „ქრისტეს ჯვარმა გაიმარჯვა ყველაზე. ქრისტე მოვიდა დედამიწაზე და როგორც ამბობს მოციქული (ფილიპ. 2, 10) დაიმორჩილა სამი სამეფო: „რაფთა სახელისა მიმართ იესუ ქრისტესისა ყოველი მუჭლი მოდრკეს ზეცისათანი და ქუეყანისათანი და ქუესკნელთანი“; ეს ნიშნავს იმას, რომ ქრისტემ თავისი სიკვდილით დაამარცხა ეს სამი სამეფო. და სიკვდილი შეესაბამება ამ საიდუმლოს. ჯვარზე დამოკიდებით ქრისტემ დაიმორჩილა ზეციური ძალები. ხეზე გაშლილი ხელები, როგორც წმიდა ისაია წინასწარმეტყველი ამბობს, მთელი დღე ეჭირა ადამიანთათვის, რათა დაუმორჩილებლები დასაჯოს, ხოლო მორწმუნეებს მოუწოდოს. ჯვრის იმ ნაწილით, რომელიც მიწაშია, ქრისტემ დაამარცხა ჯოჯოხეთის სამეფო“.

6. როგორც პირველი ადამი დაეცა აკრძალული ხის ნაყოფისგან და შვა საყოველთაო სიკვდილი, საჭირო იყო მეორე ადამს, ე.ი. ქრისტეს მოეპოვებინა სიცოცხლე ხის საშუალებით. წმიდა ირინოეს ლიონელი¹⁸ წერს: „ქრისტემ განაქარვა ადამის დაუმორჩილებლობა და მორჩილი იყო სიკვდილამდე, ჯვარზე სიკვდილამდეც კი“. და სხვაგან¹⁹: „ხის მიერ

15 მართლმადიდებლური სარწმუნოება, წიგნი 4, თავ. 2

16 ეპისტოლე, 120

17 თავ. 32

18 წიგნ. 5, გვ. 6

19 თავ. 17

დავკარგეთ სამოთხე, ხის საშუალებითვე მოვიღეთ იგი“. წმიდა გრიგოლ ნაზიანზელი²⁰ ამბობს: „საჭირო იყო ქრისტეს მოეცა ხე ხის მაგიერ, ადამის მიერ შეუკავებლად გაწვდილი ხელის ნაცვლად მამაცურად გაშლილი ხელი, სუსტი ხელის სანაცვლოდ - მილურსმნული ხელი, ადამის დამამხოველი ხელის მაგიერ - მთელი სამყაროს გამაერთიანებელი ხელი“. წმიდა ამბროსი მედიოლანელი²¹ ასე მსჯელობს: „ქრისტე მიელურსმნა ხეზე. და ეს ასე ბრძნულად იმიტომაც მოწყობილი, რომ როგორც სამოთხეში ადამიანი ცდუნდა გემოთმოყვარეობის ხით, მსგავსადვე აწ გამოიხსნა ხის საშუალებით; სიკვდილის იგივე იარაღი გახდა მისი ხსნის საშუალება“. ამასვე გადმოსცემს წმიდა იოანე ოქროპორი²²: „ხედავ? რითიც გაიმარჯვა ეშმაკმა, იმითვე დამარცხდა; მან ადამს ხის საშუალებით სძლია, ხითვე ქრისტემ გაიმარჯვა მასზე. იმ ხემ შთაგვადგო ჯოჯოხეთში, ხოლო ამან - განათავისუფლა იქ მყოფნიც კი; იმ ხემ დაფარა ადამის სიშიშვლე, ეს კი გახდა სიშიშვლის დამმარცხებელი; ადამის სიკვდილით დაიღუპა მისი შთამომავლობაც, ქრისტეს სიკვდილმა აღადგინა მანამდე მიცვალებულნიც. ვინ გამოთქვამს უფლის სიძლიერეს? მკვდრებს უკვდავება მოგვენიჭა. ასეთია ჯვრის ძალა!“.

7. წმიდა ათანასე დიდი²³ ასახელებს შემდეგ მიზეზს: „თუკი ქრისტე მოვიდა იმისთვის, რათა თავის თავზე აეღო ჩვენი მომაკვდინებელი ცოდვები და წყევა, მაშინ სხვა რანაირი სახით შეეძლო მას განექარებინა წყევლა და აღეხოცა ჩვენი ცოდვები, თუ არა წყეულ ჯვარზე სიკვდილით, რადგან წმიდა წერილში წერია: „ღვთის მიერ არის დაწყებული ხეზე ჩამოკიდებული“ (მეორ. რჯულ. 21,23).

8. წმიდა ათანასე დიდი იმავე ადგილას²⁴ წერს: „ადამიანის მტერი, ეშმაკი გადმოვარდა ზეციდან და დაძრწის დედამიწაზე, ჰაერში. უფალი გარდამოხდა ზეცით, რათა დაამხო ეშმაკი, განწმიდოს ჰაერი და დახშული გზა ზეცისკენ გაგვიხსნას, როგორც ამბობს წმიდა მოციქული პავლე: „განგვიახლა ჩვენ გზად ახალი და ცხოველი კრეტსაბმელითა მით, ესე იგი არს ჭორციტა მისთაჲთ“ (ებრ. 10,20). ამის მიღწევა კი შესაძლებელია მხოლოდ მაცხოვრის ჰაერში, ჯვარზე სიკვდილით. უფალი ამბობს: „ვხედევდ ეშმაკსა ვითარცა ელვასა, ზეცით გარდამოვრდომილსა“ (ლუკ. 10,18). ასე განწმიდა და განაახლა ქრისტემ ზეცამდე გაუვლელი გზა“.

²⁰ თავ 1.

²¹ თავ. 51, ჯვრის შესახებ

²² საუბარი 1, ვნების პარასკევს

²³ წიგნში - „სიტყვის განხორციელებაზე“

²⁴ იქვე

9. ქრისტე ჯვარს აცვეს იერუსალიმის ქალაქ გარეთ. ნეტარი ავგუსტინე წერს²⁵: „ქრისტე ჯვარს ეცვა ჰაერში და არა შენობაში იმისთვის, რათა განეწმინდა ჰაერი; მაცხოვარი კვდება არა საკურთხეველში და არა საფარქვეშ, არამედ ცის ქვეშ, რადგან ჰაერთან ერთად, განიწმინდა მიწაც მასზე დაღვრილი უფლის სიხლით; უფალი არ კვდება იუდეურ ტაძარში, რადგან იუდეველებმა არ მიითვისონ ეს მაცხოვრებელი მსხვერპლი და არ იფიქრონ, რომ მხოლოდ მათთვის შეიწირება იგი. ყველამ გაიგოს და იცოდეს, რომ ეს მსხვერპლი შეიწირება მთელი კაცობრიობისათვის, იგი საყოველთაოა და განწმენდაც ყველასთვისაა.

ძველ ქრისტიანებს არ რცხვენიათ ჯვარცმულისა და იქადიან მისით; მაგრამ წარმართობიდან ან იუდეველობიდან ქრისტიანობაზე მოქცეულთა უძლურების გამო, არ გამოსახავენ ჯვარცმულ ქრისტეს, არამედ მხოლოდ ჯვარს, ან კიდევ ჯვართან მდგომ კრავს, რომელიც განასახიერებდა ქრისტეს. და ეს კეთდებოდა იმისთვის, რათა არ ცდუნებულიყო ახალმოქცეული, თუკი ის იგივე ჯვარზე იხილავდა ბოროტმოქმედს ან დამნაშავეს. ჩვეულებრივ ადამიანებს ძალიან ეშინიათ ასეთი სამწუხარო სანახაობებისა. ამიტომაც ახალმოქცეულთა უძლურების გამო ქრისტიანები იქცეოდნენ ფრთხილად და ჯვარცმულ ქრისტეს არ გამოსახავდნენ.

აგრძელებულია ჯვრის გამოსახვა იატაკზე და მიწაზე. მეექვსე მსოფლიო კრების მამებმა 73 კანონით დაადგინეს: „რადგანაც ცხოველმყოფელმა ჯვარმა ხსნა მოგვიტანა, ამიტომაც გვმართებს ჩვენ მთელი გულმოდგინების მოკრეფა და ღირსეული პატივის მიგება მისთვის, რამეთუ მისი შეშვეობითაც ძველი შეცოდებებისგან გავთავისუფლდით. აქედან გამომდინარე, აზრით, სიტყვითა და გრძნობით თაყვანს ვცემთ მას და ვბრძანებთ: ჯვრის გამოსახულება იატაკიდან უნდა წაიშალოს, რათა გამარჯვების სიმბოლო ფეხით არ იქნეს გათელილი. შესაბამისად, ვინც ამიერიდან სავალ ადგილებზე ჯვარი გამოსახოს, წმიდა ზიარებისგან განკანონდეს.“

ცოტა რამ ჯვრის სიმბოლიკის შესახებ. ნებისმიერი ფორმის ჯვარი არის ჯვარი ჭეშმარიტი - ამბობს ღირსი თეოდორე სტუდიელი.

25 საუბარი ჯვარზე და ავაზაკზე

ლიტურგიკული ღვთიმეტყველების ცნობილი სპეციალისტი არქიმანდრიტი გაბრიელი ამგვარი ფორმის გარეგნობაზე წერს: იგი გამოსახულია მესამე საუკუნის სამარხზე. მას აქვს წმიდა ანდრია მოციქულის ჯვრის ფორმა, რომელსაც კვეთს ვერტიკალური ხაზი, რაც ჯვრის ფორმის დასაფარავადაა გამოყენებული. მაგრამ ამ ვერტიკალურ ხაზს სხვა, მისტიკური დანიშნულებაც გააჩნია. იგი შედგენილია იესო ქრისტეს სახელის პირველი ასოებიდან - „I“ და „X“ (ბერძნ.).

მსგავსი მონოგრამა ხშირად გვხვდება წმიდა კონსტანტინე დიდის მოღვაწეობის შემდგომ პერიოდშიც. მაგალითად, იგი შეიძლება ვიხილოთ მე-5 საუკუნის რავენის ტაძარში, სამღვდელმთავრო კაპელის თაღებზე, მოზაიკურ შესრულებაში.

ჯვარი-მონოგრამა „მწყემსის კვერთხი“. მოსეს კვერთხის სასწაულებრივი ძალა, ჭეშმარიტი მწყემსის, ქრისტეს წინასახე იყო. „უთხრა უფალმა: რა გიჭირავს ხელში? მიუგო: კვერთხი. უთხრა: მიწაზე დააგდე! დააგდო მიწაზე და გველად იქცა. და გაერიდა მას მოსე. უთხრა უფალმა მოსეს: გაიწოდე ხელი და კუდზე მოჰკიდე. გაიწოდა ხელი და მოჰკიდა და ისევ კვერთხად იქცა მის ხელში“ (გამ. 4,2-5) - ძველი აღთქმის ეკლესიის სიტყვიერ ცხოვართა მწყემის ძალაუფლების ნიშნად. შემდეგ იგივე ძალა უფალმა აარონის კვერთხსაც მიანიჭა (გამ. 7,10-12) და კიდევ სხვა მრავალი სასწაული მოახდინა მის მიერ (გამ. 7,19-20; 8,5; 8,6; 8,8; 8,12; 8,16-17). მამა ღმერთი, წინასწარმეტყველ მიქიას პირით თავის მხოლოდშობილ ძეს ეუბნება: დამწყესენ შენი კვერთხით შენი ერი, შენი სამკვიდრო ფარი (მიქ. 7,14). ხოლო მე მისი საყვარელი ასე მიუგებს თავის ზეციურ მამას: მე ვარ მწყემის კეთილი, მწყემსმან კეთილმან სული თვისი დადვის ცხოვართათვის (იოან. 10,11).

გრაფი უვაროვი აღწერს კატაკომბური ხანის არქეოლოგთა მიერ ნაპოვნ ნივთებს: თიხის ლამპაზე, რომელიც რომის გამოქვაბულში მოიპოვეს, ცხადადაა გამოსახული მოღუნული კვერთხი, რაც მწყემსის სიმბოლოს აღნიშნავს, ხოლო ამ ლამპის ქვედა ნაწილზე გამოსახულია კვერთხი, ქრისტეს სახელის პირველი ასო-ბგერის X-ს გადაკვეთით, რაც ერთობაში მაცხოვრის მონოგრამას წარმოშობს.

თავდაპირველად ეგვიპტური კვერთხი სწორედ მწყემსის კვერთხს წააგავდა, რომლის ზედა ნაწილი ქვემოთ იყო ჩაღუნული.

ბიზანტიის ყველა მღვდელმთავარი თავად იმპერატორის ხელიდან ჯილდოვდებოდა „მწყემსის კვერთხით“.

ჯვარი „კონსტანტინეს მონოგრამა“. საეკლესიო ისტორიკოსი ევსები პამფილოსიტავის ნაშრომში - „პირველი წიგნი ნეტარმეფე კონსტანტინეს ცხოვრების შესახებ“, წერს: წმიდა მოციქულთასწორს ქრისტე - ძე ღვთისა ძილში ცაზე ხილული ნიშნით გამოეცხადა. მაცხოვარმა გამოსახა მსგავსი ნიშანი და მეფეს უბრძანა იგი მტებისაგან თავდასაცავად გამოეყენებინა. შემდგომში ეს ნიშანი ჩვენც საკუთარი თვალით ვიხილეთ. იგი ამგვარი იყო: გრძელ, მოოქროვილ შუბზე დამაგრებული იყო განივი ძელი, რაც ჯვრის გამოსახულებას ქმნიდა. მასზე მაცხოვრებელი წარწერა - „იესო ქრისტე“ იყო გამოკვეთილი, შუიდან კი მაღლდებოდა ასო-ბგერა „P“. შემდგომში მეფე ამგვარ ნიშანს თავის მუზარადზე ატარებდა.

ამ მონოგრამის შესახებ ლიტურგიკტი, არქიმანდრიტი გაბრიელი წერს: თანხედომილ ასოთა კომბინაცია, რომელიც ცნობილია სახელწოდებით - „კონსტანტინეს მონოგრამა“ და რომელიც შედგება ქრისტეს სახელის პირველი ორი ასოსაგან - „X“ „P“ (ბერძნ.), - იმპერატორ კონსტანტინეს მონეტებზეც გამოისახებოდა.

როგორც ცნობილია, ეს მონოგრამა ფართოდ გავრცელდა. იგი პირველად გამოკვეთა იმპერატორ ტრაიანე დეკიუსის (340-251) ცნობილ ბრინჯაოს მონეტაზე - ლიდის ქალაქ მეონიაში. იგი, ასევე გამოსახულია 397 წლის ჭურჭელზე და მე-5 საუკუნის სამარხებზე.

საეკლესიო არქეოლოგიიდან ცნობილია, რომ იმპერატორ კონსტანტინეს ხანის უძველეს წერილობით და არქიტექტურულ

წყაროებში ხშირად გვხვდება თანხვედრი ასოებისა „X“ „P“, რაც მიუთითებს უფლის რჩეულ წმიდა მეფე კონსტანტინეზე, რომელიც ქრისტეს მემკვიდრეობით ფლობს დავითის ტახტს.

მაგრამ მე-4 საუკუნიდან ეს ჯვარი გათავისუფლდა მონოგრამიული გარსისაგან, რითაც მან თავისი სიმბოლური ელფერი დაკარგა და ხან მიემგავსა ასო-ბგერა „I“-ს, ხან კი - „X“-ს.

ეს ცვლილებები ჯვარში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების შემდეგ მოხდა, რადგან აღარ იყო საჭიროება იმისა, რომ ჯვარი დაეფარათ და მხოლოდ სიმბოლურად მიენიშნებინათ მასზე. ახლა უკვე ცხადად სცემდნენ თავყვანს და ადიდებდნენ მაცხოვრის ყოვლადპატიოსან ჯვარს.

ისტორიამ მრავალი მონოგრამიული ჯვარი შემოგვინახა. მისი მრავალსახეობა განსაკუთრებით ბიზანტიაში აღინიშნება. ქრისტიანული ეკლესია მუდამ ღებულობდა ნებისმიერი ფორმის ჯვრის მონოგრამებს, იწყნარებდა და თავყვანსა სცემდა მათ, როგორც ჭეშმარიტ ჯვარს, აღსანიშნავია, რომ მონოგრამების ჯვრად აღიარების გამო ქრისტეს ეკლესიაში კამათი არასდროს ყოფილა. მათ ყველა ქვეყანაში ერთსულოვნად იღებდნენ.

13. ხატი. როგორც წმიდა ჯვარი, ისევე წმიდა ხატები თავყვანისცემის საგანია. ისინი დაბრძანებულნი არიან როგორც ეკლესიებში, ისე სახლებში და სხვაგან. ყოვლადმოწყალე და კაცთმოყვარე ღმერთი მუდამ ზრუნავს ადამიანთა გადარჩენისათვის და ამიტომაც სურს თავისი ერთგული ხალხი არ დატოვოს თავისი იმ მაცხოვრებელი სიკეთეებისა და ყოვლადსაკვირველი სასწაულების შეცნობის გარეშე, რომლებიც აღასრულა დედამიწაზე ადამიანის სახით. თავისი მრავალმოწყალებით ყველაფერი ეს მან გადასცა თავის საყვარელ ეკლესიას ხატების გამოსახულებებით, რათა ვიხილოთ მისი სასწაულები ჩვენი ხორციელი თვალებით. ეკლესია კი განაშვენებს ხატებს როგორც სამეფო შესამოსელს, ღირსეულად პატივსცემს მათ და მოუწოდებს თავის მართლმადიდებელ შვილებს სათანადო თავყვანისცემისაკენ. წმიდა ხატთა თავყვანისცემა როგორც ძველ ისე ახალ აღთქმაში შემოღებულია არა ადამიანთა ნებით, არამედ ღვთის ბრძანებით.

თავდაპირველად, ძველ აღთქმაში, თავად ღმერთმა უბრძანა მოსეს, თავისი პატივისა და დიდებისათვის, შეექმნა სკინიაში სახეები: „გააკეთე ხალასი ოქროს ჯიდა და ამოტვიფრე მასზე ბეჭდის ტვიფარით: სიწმიდე უფლისათვის“ (გამოსვლ. 28,36). უფალს არ უბრძანებია მოსესთვის

ბერძნულ კერპებსა და წარმართულ ღმერთებზე, არამედ თავისი დიდებისათვის. შემდეგ უფალი ავალებს მოსეს აღთქმის კიდობნისა და ორი ქერუბიმის გაკეთებას: „ოქროსგან გამოჴედავ ორ ქერუბიმს და სახურავის ორსავე კიდეზე დაამაგრებ. ერთ ქერუბიმს ერთს კიდეზე დაამაგრებ, მეორე ქერუბიმს - მეორე კიდეზე. სახურავის ზემოთ ორსავე კიდეზე დაამაგრე ქერუბიმები“ (გამოსვლ. 25,18,19). ამის მერე ღმერთი უბრძანებს მოსეს სპილენძის გველის გაკეთებას: „გააკეთე უნასი და დაამაგრე კეტზე. შეხედავს თუ არა მას ნაკბენი, განიკურნება“ (რიცხვთ. 21,8). შემდგომ უფალი უბრძანებს მოსეს გააკეთოს ქვის ფიქალები: „გამოთალე იმ პირველთა მსგავსი ორი ფიქალი, და მე დავწერ ფიქალებზე სიტყვებს, რომლებიც ეწერა იმ პირველ ფიქალებზე, შენ რომ დაამსხვრიე“ (გამოსვლ. 34,1). ეს ორი ფიქალი, ტაკუკით მანანა და აარონის კვერთხი მოსემ დიდი პატივით დააბრძანა სკინიაში. უფალი ასევე უბრძანებს მოსეს: „სცხე (მირონით) სადღესასწაულო კარავს და მოწმობის კიდობანს. ტაბლას და მთელს მის ჴურჴელს, ლამპარს და მთელს მის ჴურჴელს, საკმევლის სამსხვერპლოს, აღსავლენის სამსხვერპლოს და მთელს მის ჴურჴელს, საბანელს და მის კვარცხლბეკს. განწმიდე ისინი და წმიდათა წმიდა გახდება ყველაფერი; წმიდა გახდება ყველა, ვინც კი მათ შეეხება“ (გამოსვლ. 30,26-29). სოლომონ ბრძენმა „ამოაჩუქურთმა ქერუბიმები, ფინიკის ხეები და გაშლილი ყვავილები და ოქროთი დაფერა ჩუქურთმის ღარები“ (3 მეფ. 6,35). დავით წინასწარმეტყველი ჴვრეტს ყველაფერ ამას და ღაღადებს: „უფალო, შევიყვარე შევნიერება სახლისა შენისა, და ადგილი საყოფელი დიდებისა შენისა“ (ფსალმ. 25); „შევიდე სახლსა შენსა, თაყუანის-ვსცე ტაძარსა წმიდასა შენსა შიშითა შენითა“ (ფსალმ. 5); „აღამაღლებდით უფალსა ღმერთსა ჩუენსა და თაყუანის-სცემდით კუარცხლბეკსა ფერჯთა მისთასა, რამეთუ წმიდა არს“ (ფსალმ. 98). ყველა ეს მოწმობა არ ეწინააღმდეგება ღვთისგან მოცემულ მცნებას: „ისმინე, ისრაელი! ერთია უფალი, უფალი, ჩვენი ღმერთი“ (მეორ. რჯულ. 6,4); „ნუ გეყოლება სხვა ღმერთები ჩემს წინაშე. ნუ გაიკეთებ კერპს, რაიმე გამოსახულებას იმისას, რაც მაღლა ცაშია და რაც დაბლა დედამიწაზეა და რაც წყალშია, მიწის ქვევით. ნუ სცემ თაყვანს მათ და ნუ ემსახურები, რადგან მე ვარ უფალი, შენი ღმერთი, შურისმაძიებელი ღმერთი, მამათა ცოდვის მომკითხავი შვილებისაგან მესამე და მეოთხე თაობამდე, ჩემი მტრებისგან“ (მეორ. რჯულ. 5,7-9). აქ უფალი მკაფიოდ კრძალავს ბერძნული და წარმართული ღმერთების სახეების გაკეთებას, რადგანაც ბერძნები და სხვა წარმართი ხალხი, მაგ. ეგვიპტელები პატივსცემდნენ

თავიან კერპებს ღმერთებად და თაყვანსცემდნენ მათ. ღვთის რჩეული ერი ამას რომ არ შეჩვეოდა, უფალი ღმერთი მკაცრად კრძალავს მსგავსის გაკეთებას. მაგრამ მათ მაინც გამოკვეთეს ხბო უდაბნოში და ღაღადებდნენ მის წინაშე: „ესაა, ისრაელი, შენი ღმერთი“. ამიტომაც დასაჯა ისინი უფალმა.

ახალ აღთქმაში, ხატებმა თავისი საწყისი თავად უფალ იესო ქრისტესგან მიიღეს. მაცხოვრის ხელთუქმნელი ხატი - „პირი ღვთისა“ ქრისტიანობის უდიდესი სასწაულია და მას საოცარი ისტორია უკავშირდება.

პირველ საუკუნეში, იესო ქრისტეს ამქვეყნიური მოღვაწეობის დროს, ედესის მმართველი იყო ავგაროზი. ედესა იმ დროს რომის იმპერიის შემადგენლობაში შედიოდა, დღეს კი თურქეთის ქალაქი ურფაა. ავგაროზმა, რომელიც თურმე დასნეულებული იყო, მაცხოვართან მხატვარი გააგზავნა და თან წერილიც გაატანა. ამ წერილით, დასნეულებული მეფე სთხოვდა იესოს, რომ განეკურნა იგი. თანაც ავგაროზი იესოს ედესაში იწვევდა, რადგან იცოდა, რომ მას სამშობლოში სდევნიდნენ.

ავგაროზის მიერ წარგზავნილმა მხატვარმა მაცხოვარი მართლაც ნახა, თუმცა იესომ ედესაში წასვლასა და შეთავაზებული თავშესაფრის მიღებაზე უარი განაცხადა. ცხადია, მაცხოვარი ედესაში არ წავიდოდა, რადგან ამით წინასწარმეტყველება ვეღარ ახდებოდა და კაცობრიობის ხსნა არ მოხდებოდა.

ავგაროზისგან მხატვარს დავალებული ჰქონდა, რომ თუ იესო ედესაში არ წაბრძანდებოდა, მაშინ მისი ხატი დაეხატა. მმართველს იმედი და რწმენა ჰქონდა, რომ ამ ხატის შეხედვით მაინც განიკურნებოდა. მხატვარი შეეცადა, იესოს სახე დაეხატა, მაგრამ ალბათ, ნაკლები მორწმუნეობის გამო ვერ შეძლო. მაშინ მაცხოვარმა ტილო დაასველა და სახეზე მიიღო. მოხდა სასწაული და მაცხოვრის სახე ამ მანდილზე გადმოვიდა. ეს საოცრებათა საოცრება იყო. ეს მაცხოვრის პირველი ხატია და სწორედ ამიტომ მას „პირი ღვთისა“ ჰქვია.

ისტორია მოგვითხრობს, რომ მხატვარს მაცხოვრის ხატი წამოუღია, მოციქულ თადეოსთან ერთად ედესისკენ გზად მიმავალს ქალაქ იეროპოლში ერთ-ერთი სასტუმროსთვის შეუფარებია თავი. სასტუმროს მფლობელი კერამიკოსი იყო და სხვადასხვა ნივთებს ამზადებდა. მას საოცრება, რომელიც მხატვარს მოჰქონდა, ქოთნებს შორის შეუნახავს, რათა უფრო დაცული ყოფილიყო. შუა ღამისას საშინელი ჭექა-

ქუხილი ამტყდარა, შეშინებული მხატვარი და სასტუმროს მეპატრონე წამოდგარან, რათა ენახათ, „პირი ღვთისა“ ხომ არ დაზიანებულიყო და აღმოჩნდა, რომ მაცხოვრის სახე კეცზე გადასულიყო. ამრიგად, „პირი ღვთისა“ ორია: ერთი კეცის, ანუ, კერამიონს უწოდებენ, ხოლო მეორე მანდილიონი, ანუ, მანდილის-ტილოზე გადასული.

კერამიონისა და მანდილიონის ისტორიები საქართველოს უკავშირდება. კეცის ხატი საქართველოში არის დავანებული. წმიდა ანტონმა, ასურელ მამათაგან ერთ-ერთმა მეექვსე საუკუნეში, ერეტიკოს ნესტორიანელებს წაგვარა ეს ხატი და საქართველოში ჩამოაბრძანა. წმიდა მამამ კერამიონი მის მიერ დაარსებულ მარტყოფის მონასტერში დააბრძანა და მას აქ სათუთად ინახავდნენ. კერამიონს უამრავ სასწაულს მიაწერენ. მარტყოფის მონასტერი თემურ ლენგმა აიკლო, თუმცა ვიდრე ეს საშინელება მოხდებოდა, მონასტრის წინამძღოლმა, გიორგი მარტყოფელმა მოასწრო და კერამიონი გადამალა. როგორც ცნობილია, მას ხატი მარტყოფის ტერიტორიაზე დაუფლავს და ამჟამადაც იქ იმყოფება.

ტილოზე გადასული ხატი მხატვარმა ედესაში ჩააბრძანა და მანდილიონმა მეფე ავგაროზი განკურნა. ედესის შესასვლელის კარის თავზე ნიში გააკეთეს, მანდილიონი, ანუ ტილო ფიცარზე გადააკრეს, იქ დააბრძანეს და მას კანდელი დაუწესეს. კეთილშობილი მმართველის შვილები ქრისტიანობას არ სწყალობდნენ. ქრისტიანების დევნის დროს ეს ნიშა ამოაშენეს. რომის იმპერიაში ქრისტიანები მეოთხე საუკუნემდე იდევნებოდნენ. 539 წელს ედესას სპარსეთის მეფე ხოსრო-ანუშირვანი მიადგა ასაოხრებლად. ედესის ეპისკოპოსს ხილვა ჰქონდა ღვთისმშობლის, რომელმაც აუწყა სად იყო მაცხოვრის ხატი. მოიძიეს კედელში ჩაშენებული მაცხოვრის ხატი და აღმოჩნდა, რომ ხატთან კანდელი ჩაუქრობლად ენთო. მოულოდნელად მტერმა პირი იბრუნა, ედესა „პირი ღვთისამ“ გადაარჩინა. 641 წელს ქალაქი ედესა არაბ დამპყრობთა ხელში გადავიდა, თუმცა ხატისთვის ხელი არავის უხლია, 944 წელს კი ედესას ბიზანტიის იმპერატორ კონსტანტინე პორფიროგენეტის ჯარები მიადგა. ქალაქის ჯარის სარდალ იოანესთან გაიმართა მოლაპარაკება. მის შედეგად ბიზანტიელებმა ალყა მოხსნეს, სამაგიეროდ ჯილდოდ უდიდესი სიწმინდე - „პირი ღვთისა“ მიიღეს. ედესიდან ხატი კონსტანტინოპოლში ლიტანიობით გადააბრძანეს. შემდგომწმინდასოფიას ტაძარში დააბრძანეს და დიდი ხნის განმავლობაში იქ იყო და ხატმებრძოლეობის ავბედით დროსაც კი გაუძლო.

1204 წელს, IV ჯვაროსნული ლაშქრობების დროს ქრისტიანმა ჯვაროსნებმა იერუსალიმი გადაწვეს, მონასტრები გაძარცვეს და სიწმინდეები ევროპაში გაიტანეს. ამ ლაშქრობების მეთაურის, ვენეციელი დოჟის, დონდოლეს ბრძანებით, „პირი ღვთისა“ გაუძარცვათ, ფიცრიდან გამოგლიჯეს და გენუას ან ვენეციის გზას გაუყენეს. გემი ჩაიძირა და ორიგინალი მანდილიონიც, სამწუხაროდ, ადრეატიკის ზღვაში ჩაიძირა.

„პირი ღვთისას“ აქვს საოცარი თვისება, სხვადასხვა ნივთებზე გადადის. ხატი იმ დაფაზე გადასულა, რომელიც ტილოს უკნიდან ჰქონდა გაკეთებული. ქართველთა ღვაწლით ეს დაფა გადარჩა. ამ პერიოდში, მეცამეტე საუკუნის დასაწყისში, საქართველო უმნიშვნელოვანესი და ანგარიშგასაწევი ქვეყანა იყო. „პირი ღვთისა“, ანუ ფიცარზე გადასული ხატი, თავშესაფრად გადმოაბრძანეს საქართველოში - კლარჯეთში მთიან ანჩში და ანჩის საეპისკოპოსო ტაძარში დაასვენეს. თამარ მეფემ ხატი შეაკეთებინა, ცვილის საღებავით აღადგენინა და ბექა ოპიზარს მოაქედინა. მსოფლიო მნიშვნელობის ეს საგანძური თურქთა მიერ ბიზანტიის იმპერიისა და მისი დედაქალაქის დაცემამდე, 1453 წლამდე იმყოფებოდა ანჩის ტაძარში. შემდეგ თურქებმა საქართველოსაც შემოუტეეს, გაათათრდა სამცხე, ანჩაშიც თურქები შევიდნენ. 1664 წელს ქართლის კათალიკოსის დომენტის დავალებით „პირი ღვთისა“ 2,000 მარჩილად შეისყიდეს და ჩამოაბრძანეს თბილისში, ღვთისმშობლის მიძინების (ახლანდელი ანჩისხატი) ტაძარში. ეს ტაძარი VI საუკუნეში, ვახტანგ მეფის შვილს დაჩის განუსრულებია, როგორც საეპისკოპოსო ტაძარი.

ხატთა შესახებ მრავალი უძველესი წერილობითი და ზეპირი გადმოცემა მოგვეპოვება. სისხლმდინარე ქალმა კესარიამ გააკეთა უფლის იესო ქრისტეს სპილენძის ხატი. ამ ხატის ძირში ამოვიდა ხე, რომელიც კურნავდა ყოველგვარ სნეულებას. ევსევი კესარიელი წერს²⁶: „ეს ხატი შემონახულია დღემდე და ჩვენ, როდესაც გავივლიდით ქალაქში, ყოველთვის ვხედავდით მას“. ევსევი კესარიელი იმავე ადგილას ამბობს: „მოციქულთა პეტრესა და პავლეს ხატები, რომლებიც დაფაზეა აღბეჭდილი, დღემდეა შემორჩენილი“. ხატები არსებობდა წმიდა მოციქულთა დროსაც. ამას მოწმობს წმიდა იოანე დამასკელი²⁷: „მოციქულებმა სთხოვეს მახარებელ ლუკას დაეწერა მაცხოვრის ხატი. ასევე ამბა იოსებმა დაწერა ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხატი

26 წიგნ. 7, თავ. 18

27 სიტყვა მართლმადიდებლობის კვირიაკეს

და გაუგზავნა თეოფილეს...; ლუკა მახარებელმა ჯერ დაწერა იესო ქრისტესა და ღვთისმშობლის, ხოლო შემდეგ წმიდა მოციქულთა და წინასწარმეტყველთა ხატები“. უძველესი მწერლები გადმოგვცემენ, რომ როცა მახარებელ ლუკას მიერ დაწერილი ხატები მიუტანეს ყოვლადწმიდას, მან აკურთხა ისინი და თქვა: „მადლი ძისა ჩემისა და ჩემი იყოს მათზე“. კურთხევის დროიდან ამ ხატებისგან აღესრულება მრავალი სასწაული დღემდე. თუ რატომ არა არის ეს მოვლენები სახარებაში გადმოცემული (ამიტომაც ხატებმბრძოლეებს არ სწამთ), ამის შესახებ უნდა ვთქვათ, რომ ყველაფერი არაა დაწერილი სახარებაში, რაზეც ტავად სახარება გვაუწყებს: „მრავალნი სხუანიცა სასწაულნი ქმნნა იესუ წინაშე მოწაფეთა თვსთა, რომელნი არა დაწერილ არიან წიგნსა ამას“ (იოან. 20,30).

„საქმე მოციქულთაში“ წერია: „ქალაქებში გავლისას პავლე და სილა ასწავლიდნენ მათ, რომ დაეცვათ იერუსალიმელ მოციქულთა და უხუცესთა მიერ დადგენილი წესები“ (საქმ. 16,4). და სხვა ადგილას: „მამ, მტკიცედ იდექით, ძმანო, და ხელთ გეპყრათ სწავლა, სიტყვით თუ წერილით რომ გადმოგვცით“ (2 თესალ. 2,15). აქედან ნათელია, რომ ის რაც არ დაუწერიათ მოციქულებს, გადმოგვცეს ზეპირად მათმა მოწაფეებმა. წმიდა პავლე მოციქულის მოწაფე დიონისე არეოპაგელი წიგნში „ზეციური იერარქია“ წერს: „საბოლოოდ, იმის შესახებ ვისაუბროთ, თუ როგორი წმიდა ხატებით გამოგვისახავს სიტყვათა წმიდამწერლობა (საღვთო წერილი, ბიბლია) ზეციურ წესრიგს, აგრეთვე, რა არის ის სიმარტივე, რომლისკენაც სიმბოლოების მიერ უნდა ავმაღლდეთ. ნუ ფიქრობთ, ბევრი უწმიდურის მსგავსად, თითქოს ციურ და ღვთისსახოვან გონიერ არსებებს მრავალი ფეხი აქვთ, ანდა მრავალი პირი, თითქოს ხართა პირუტყვული თვისება და ლომთა მხეცური ბუნება მათ შორის იჩენს თავს, თითქოს მოკაუჭებულ ნისკარტიანი არწივების სახისა არიან ისინი და ფრინველთა ხშირი ბუმბული ფარავთ. ნუ წარმოვიდგენთ ცის ზემოთ ცეცლმოდებულ ბორბლებს, ან ხის საკარცხულებს, რომლებზეც თითქოს ღმერთმთავრობა განისვენებს, ან კიდეც, მრავალფერ ცხენებს, შუბოსან მხედართმთავრებს და სხვა რაიმე ამგვარს, რაც საღვთო წერილის მიერ გადმოგვცემა, როგორც სიმბოლური მინიშნებათა ნაირგვარი წმიდანამერწობა; ღვთისმეტყველებამ მხოლოდ წრფელი განზრახვით მიუსადაგა ის წმიდადშემერწილი ხატები გამოუსახველ სულიერ არსებებს, რადგანაც კარგად განჭვრიტა ჩვენი გონების შესაძლებლობა; წინდაწინ მოიფიქრა ჩვენთვის შესაფერისი,

ბუნებრივი გზა ამაღლებისა და შეგვითხზა კიდეც ზეამზიდველი წმიდამწერლობა.“ აქედან ჩანს, რომ სახეები ხმარებაში მოციქულთა დროსაც იყო. ევსტათი პლაკიდას გამოეცხადა ჯვარცმულ ქრისტეს სახე. წმიდა დიდმოწამე ევსტათის ნათლისღებამდე პლაკიდა ერქვა. ის მხედართმთავრად მსახურობდა რომაელთა ლაშქარში იმპერატორების: ტიტუსისა (79-81) და ტრაიანეს (98-117) დროს. მოცალოების ჟამს წმიდანს ნადირობა უყვარდა. ერთ-ერთი ასეთი ნადირობის დროს მან დიდხანს სდია ირემს, რომელმაც ბოლოს მაღალ კლდეზე აირბინა და აქ გაჩერდა. უეცრად ირემის რქებს შორის ცხოველყოფელი ჯვრის ნიში გაბრწყინდა ჯვარცმული მაცხოვრის გამოსახულებით²⁸. რომის პაპმა სილვესტერმა აჩვენა წმიდა იმერატორ კონსტანტინეს თავთამოციქულთა პეტრესა და პავლეს ხატები შემდეგი სიტყვებით: „აი იმათი გამოსახულებები, რომლებიც გამოგეცხადნენ“. წმიდა ათანასე დიდი წერს: „ანტიოქიის ქალაქ ბერიტაში ებრაელებმა შეურაცხვეს ქრისტეს ჯვარცმის ხატი. მაგრამ როდესაც ხატისგან გარდამოვიდა სისხლი და წყალი და აღსრულდა მრავალი სასწაული, ბევრმა ებრაელმა ირწმუნა ქრისტე და მოინათლა“. წმიდა იოანე ოქროპირს ჰქონდა ხატები. როდესაც მისმა მოწამემ, წმიდა პროკლემ იხილა მოციქულ პავლეს ხატი, მიანიშნა მასზე. ერთ-ერთი უძველესი საეკლესიო ისტორიკოსი სოზომენე²⁹ წერს: „იულიანე განდგომილმა გაანადგურა ქრისტეს ერთ-ერთი ხატი. მაგრამ მალევე თავადაც მოკვდა“.

მრავალი საუკუნის განმავლობაში წმიდა მამები თაყვანსცემდნენ წმიდა ხატებს. თუკი ისინი ღვთის ნების გარეშე იქნა შემოღებული ეკლესიაში, მაშინ წმიდა მამები მსოფლიო კრებებზე არ მიიღებდნენ მათ. პირველი ხუთი მსოფლიო კრება მათ წინააღმდეგ არაფერს ამბობს, ხოლო მეექვსე კრება კი 82-ე კანონით განსაზღვრავს: „ზოგიერთ პატიოსან ხატზე გამოსახულია წინამორბედის თითოთ ნაჩვენები კრავი, რომელიც მიღებულია საღვთო მადლის სახედ და სჯულის მიერ წარმოგვიჩენს ჭეშმარიტ კრავს, ჩვენს ქრისტე ღმერთს. ჩვენ პატივს ვცემთ ეკლესიის მიერ გადმოცემულ ძველ სახეებსა და სიმბოლოებს, როგორც ნიშნებს სასწაულებსა და ჭეშმარიტების გამოხატულებებს, მაგრამ უპირატესად მივიჩნევთ თვით ჭეშმარიტებასა და თავად საღვთო მადლს, როგორც აღსრულებას რჯულისას, ამიტომ, რათა ფერწერის ხელოვნებამ ყველას თვალწინ წარმოაჩინოს სრულყოფილება, ვბრძანებთ ამიერიდან

²⁸ წმიდანთა ცხოვრება, ძვ. სტილ. სექტემბრის 20

²⁹ წიგნ. 1, თავ. 21

სოფლის ცოდვების ამღები კრავის, ჩვენი ქრისტე ღმერთის სახე ხატებზე გამოისახებოდეს კაცობრივი ბუნებით ძველი კრავის ნაცვლად და მისი ჭვრეტით აღვიქვამდეთ სიტყვა ღმერთის სიმდაბლეს, ვიხსენებდეთ მის ხორციელ მოღვაწეობას, ვნებასა და მაცხოვრებელ ჯვარცმას და ამ სახით მის მიერ სოფლის სიკვდილისაგან გამოხსნას“.

მეშვიდე მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე წმიდა და ღმერთშემოსილმა მამებმა წმიდა ხატთა თაყვანისცემა ასე განსაზღვრეს: „განვსაზღვრავთ, რომ წმიდა და პატიოსანი ხატები მიღებულია თაყვანისცემისათვის ისევე, როგორც პატიოსანი და ცხოველმოყოფელი ჯვარი, მიუხედავად იმისა, თუ რით იქნებიან ეს ხატები შესრულებულნი, საღებავით, მოზაიკით, თუ თუ სხვა ნივთიერებით, ასევე გამოსახულებანი ეკლესიის ნაკურთხ ჭურჭელსა და შესამოსელზე, კედლებსა და დაფებზე, შინ თუ გზის პირებზე, ხოლო ყველა ხატი, როგორც იესო ქრისტესი, ისე ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის, პატიოსანი ანგელოზების და ყველა წმიდა და ღირსი მამისა, რაც უფრო ხშირად იქცევა ჩვენი ჭვრეტის საგნად, მით უფრო მეტად აღვიძვრებით ამ ხატების შემყურენი მათი პირველსახის მოგონებით, უფრო დიდ სიყვარულს შევიძენთ მათ მიმართ და მეტი გულმოდგინებით ვემთხვევით, მუხლს მოვიყრით და თაყვანს ვცემთ მათ, მაგრამ არა იმგვარი მსახურების სახით, რომელიც ჩვენი რწმენით, მხოლოდ ღვთაებრივ ბუნებას შეეფერება“.

როცა მომდევნო საუკუნეებში წარმოიშვა ხატმებრძოლეობა, წმიდა მამები არა მარტო წერილობით, არამედ საქმით წინააღმდეგნენ ამ ერესს. წმიდა იოანე დამასკელი თავის ნაწარმოებებში (წიგნ. 3 და 4, განსაკუთრებით მართლმადიდებლობის კვირიაკეს წარმოთქმულ სიტყვაში) წერს ხატმებრძოლეობის წინააღმდეგ, რისთვისაც მას ერეტიკოსთა ცილისწამების გამო, ხელი მოჰკვეთეს; მაგრამ ის განიკურნა ღვთისმშობლის ხატისგან. წმიდა ანდრია კრეტელი ხატთა დაცვისათვის გააშვიშვლეს, სცემეს და ფეხები მოკვეთეს, რის გამო გარდაიცვალა. წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი პატრიარქი უპატიოდ განდევნეს საპატრიარქო ტახტიდან. წმიდან კიფორე კონსტანტინეპოლელი გააძევეს და დევნულებაში გარდაიცვალა. წმიდა ტარასი კონსტანტინეპოლელმა, რომლის დროსაც შედგა მეშვიდე მსოფლიო საეკლესიო კრება, დაითმინა მრავალი შეურაცხყოფა და სხვადასხვა უბედურება. წმიდა მეთოდი კონსტანტინეპოლელი გარდაიცვალა სირარიებში და დაწყლულებული. თუკი თვით პატრიარქები ასე იტანჯებოდნენ წმიდა ხატთა დაცვისათვის, მაშინ რაოდენ მრავლად არიან წმიდა მოწამეები.

წმიდა მართლმადიდებელი ეკლესია წმიდა ხატთა: მაცხოვრის, ღვთისმშობლისა და წმიდანების თაყვანსცემისას თითქოს კითხულობს ძველ და ახალ აღთქმას, იხსენებს მასზე გამოსახულ სახეებს და აღიგზნება მათდამი დიდი სიყვარულით. მაგრამ ჩვენ თაყვანსცემთ არა დაფებს, არამედ მასზე გამოსახულ სახეებს; შევეყრებით რა ჩვენი ხორციელი თავლებით ხატებს, გულის თვალებს კი მივაპყრობთ მათ მიმართ, ვის სახესაც ვჰვრეტთ; ვემთხვევით მათ ბაგეებით იმ მნიშვნელობით, როგორც ნეტარი პატრიარქი იოსები ემთხვეოდა თავისი საყვარელი შვილის იოსების სისხლიან კვართს; პატივსცემთ და გვიყვარს წმიდა გამოსახულებები ისე როგორც ოდესღაც ძველად აღთქმისეული ერი კეთილმსახურებით თაყვანსცემდა მოსეს სკინიას, პატივს მივაგებთ არა ხესა და საღებავებს, არამედ თავად იმას, ვის საპატივცემულოდაც და სადიდებლად იყო ის მოწყობილი.

18. სასულიერო პირთა იერარქია

წმიდა მართლმადიდებელ ეკლესიაში არსებობს სასულიერო პირთა სამი ხარისხი: პირველი და უმაღლესი არის ეპისკოპოსი ანუ მღვდელმთავარი, მეორე - მღვდელი, ხოლო მესამე - დიაკონი. ეს დაყოფა გადმოღებულია ძველი აღთქმიდან, სადაც არსებობდა აგრეთვე სამი ხარისხი: მღვდელმთავარი, მღვდელი და ლევიტელი. მართლმადიდებელ ეკლესიაში სასულიერო პირთა სამ დასს გააჩნია სიმბოლური მნიშვნელობა. იგი სამების საპატივცემულოდაა.

ეკლესიაში სასულიერო პირთა იერარქია თვით უფალმა ჩვენმა ისეო ქრისტემ დააწესა. მან თავის მოწაფეებისაგან გამოარჩია თორმეტი ადამიანი და მათ მოციქულები უწოდა (ლუკ. 6, 13, 6). მკვდრეთით აღდგომის შემდეგ ქრისტე გამოეცხადა მოციქულებს და უთხრა: „ვითარცა მე მომავლინა მამამან ჩემმან, მეცა წარგავლინებ თქვენ და ვითარცა ესე ჰრქუა შეჰბერა მათ და ჰრქუა: მიიღეთ სული წმიდა, უკუეთუ ვიეთნიმე მიუტევნეთ ცოდვანი მიეტევნეთ მათ და უკუეთუ ვიეთნივე შეიპყრნეთ, შეპყრობილ იყვნენ“ (იოან. 20, 21-23), ხოლო ამადლების წინ ასე მიმართა მოციქულებს: „წარვედით და მოიმოწაფეთ ყოველნი წარმართნი და ნათელს ჰსცემდით მათ სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა და ასწავებდით მათ დამარხვად ყოველნი. რაოდენი გამცენ თქვენ და აჰა ესერა მე თქვენ თანა ვარ ყოველთა დღეთა ვიდრე აღსასრულამდე სოფლისა ამინ“ (მთ. 28, 19-20).

სასულიერო პირთა იერარქიის შესახებ წმიდა მოციქული პავლე ეფესელთა მიმართ ეპისტოლეში წერს: „და მან მივლინა რომელნიმე მოციქულნი, რომელნიმე წინასწარმეტყველნი, რომელნიმე მახარებელნი, რომელნიმე მწყემსნი და რომელნიმე მოძღუარნი, დასამტკიცებლად წმიდათა, თქმად მსახურებისა, აღსაშენებლად გუამისა ქრისტესისა“ (ეფ. 4,10-11). ეკლესიის დოგმატური სწავლების თანახმად, ეკლესია არის სხეული, „გუამი“ ქრისტესი და მაცხოვარი ჩვენი იესო ქრისტე არის თავი ეკლესიისა. ეპისკოპოსები არიან მოციქულებრივი მადლის უწყვეტი მემკვიდრენი და მატარებელნი. ეკლესიაში სწავლების, მღვდელმოქმედებისა და მმართველობს უმაღლესი ხელისუფლება ეპისკოპოსს ეკუთვნის. სასულიერო პირთა კურთხევის ანუ ქიროტონიის „ხელდასხმის“ უფლება აქვთ მხოლოდ ეპისკოპოსთ. აგრეთვე მხოლოდ ისინი აკურთხევენ ოდიკსა და წმიდა მირონს; ქიროტონიის დროს ეპისკოპოსის ლოცვით ხდება სული წმიდის მადლის გარდამოსვლა იმ პიროვნებაზე, რომელიც უნდა გახდეს სასულიერო პირი. თვით ეპისკოპოსთა ქიროტონია ხდება სამი ან მეტი ეპისკოპოსის მიერ. პირველ ეპისკოპოსს თვით ქრისტეს მოციქულები აკურთხევენ. წმიდა მოციქულმა პავლემ ხელი დაასხა თავის მოწაფეებს ტიტესა და ტიმოთეს ეპისკოპოსებად. ტიმოთეს იგი წერს: „რომლისათვისაც მოგახსენებ შენ განცხოველებად მხურვალედ მადლისა მას ღმთისასა, რომელ არს შენ თანა დასხმათა ხელთა ჩემთაისა“ (ტიმ. 1,16). ეპისკოპოსი მართავს გარკვეულ საეკლესიო ტერიტორიას, რომელსაც ეპარქია ჰქვია. არსებობს ეპისკოპოსთა საპატიო წოდებები: არქიეპისკოპოსი ანუ მთავარეპისკოპოსი და უმაღლესი წოდება მიტროპოლიტი. მიტროპოლიტი წარმოსდგება ბერძნ. სიტყვ. „მიტროპოლია“, რაც ნიშნავდა ბიზანტიის იმპერიის ვრცელი ოლქის ანუ დიოცეზის მთავარ ქალაქს. წინათ მთავარეპისკოპოსებს და მიტროპოლიტებს რამოდენიმე ეპისკოპოსი ემორჩილებოდა. უძველესი ავტოკეფალური ანუ დამოუკიდებელი ეკლესიის საჭეთმპყრობლებს პატრიარქები ანუ მამათმავარები ეწოდებათ. უძველესი საეკლესიო ტრადიციის მიხედვით საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ტახტზე აღსაყდრება ხდება მცხეთის სვეტიცხოველის თორმეტი მოციქულის სახ. ტაძარში.

მე-6 საუკუნიდან მოყოლებული ეკლესიაში დამკვიდრებული ტრადიციის მიხედვით ეპისკოპოსი უნდა იყოს აუცილებლად ბერი. ამ ნიშნის მიხედვით სასულიერო პირები იყოფებიან თეთრ და შავ

სამღვდელოებად. შავი სამღვდელოების წარმომადგენელნი არიან ბერები, რომლებმაც აღკვეცის შემდეგ მიიღეს დიაკონის, მღვდლის და ეპისკოპოსის კიროტონია. ხოლო თეთრი სამღვდელოების წარმომადგენელნი არიან ქორწინებაში მყოფი სასულიერო პირები.

სასულიერო პირთა იერარქიის მეორე ხარისხი არის მღვდელი ანუ პრესვიტერი (ბერძ. უზუცესი, ქართ. ხუცესი). მღვდლის კურთხევა ხდება ეპისკოპოსის მიერ და ამიტომაც ეკლესიაში პრესვიტერის ყველა უფლება ეპისკოპოსის ხელისუფლებისაგან გამომდინარეობს. კიროტონიის გარდა მღვდელი მართლმადიდებელ ეკლესიაში ყველა საიდუმლოს ასრულებს. ეპარქიაში შეიძლება იყოს მხოლოდ ერთი ეპისკოპოსი. პრესვიტერის შესახებ საქმე მოციქულთაში წერია: „და აკურთხეს მათ ეკლესიად ხუცესნი და ღოცვითა და მარხვითა შეჰვედრნეს იგინი უფალსა, რომლისა მიმართ ჰრწმენა“ (საქმ. 14,23).

წმიდა იაკობ მოციქული წერს: უძლურ თუ ვინმე არს თქვენ შორის მოუწოდონ ხუცესთა ეკლესიისათა და სცხონ მის ზედა და სცხონ მას ზეთი სახელითა უფლისათა (იაკობ. 5,14. მღვდლებს მოძღვრები და მწყემსები ეწოდებათ, რადგან ისინი ასწავლიან და მოძღვრავენ ქრისტიანებს, თუ როგორ იარონ სარწმუნოებრივი და ზნეობრივი სიწმინდის გზით. თვით უფალმა უთხრა მოც. პეტრეს სახით ყველა მოციქულს: „დამწყენ ცხოვარნი ჩემნი“ (იოან. 21,8).

თეთრი სამღვდელოების წარმომადგენელის სასულიერო პირის საპატიო წოდებებია: დეკანოზი და პროტოპრესვიტერი. დეკანოზი ბერძნ. სიტყვაა, „დეკა“ ნიშნავს ათს. პროტოპრესვიტერი ნიშნავს მღვდელთა შორის უპირატესს. საქართველოს ეკლესიაში ერთი პროტოპრესვიტერია. შავი სამღვდელოების წარმომადგენელ სასულიერო პირებს მღვდელმონაზონი ეწოდებათ. მისი საპატიო წოდებებია: ილუმენი და არქიმანდრიტი. ილუმენი ნიშნავს ერთი მონასტრის წინამძღვარს, ხოლო არქიმანდრიტი რამოდენიმე მონასტრის წინამძღვარს.

სასულიერო პირთა მესამე ხარისხი დიაკონია. დიაკონის ძირითადი მოვალეობაა საღმრთო წირვის ანუ ლიტურგიის დროს ეპისკოპოსისა და მღვდლის დახმარება, თანამსახურება. პირველ დიაკონთა ხელდასხმა თვით მოციქულებმა შეასრულეს, რაც აღწერილია საქმე მოციქულთას მე-6 თავში.

შავი სამღვდელოების წარმომადგენელ დიაკონს იეროდიაკონი ანუ ბერდიაკონი ეწოდება. დიაკონის ხარისხის საპატიო წოდებებია: არქიდიაკონი ანუ პროტოდიაკონი.

თუ დაქორწინებული პიროვნება ეკურთხება და გახდება სასულიერო პირი. მას ეკვე აღარ აქვს დაქორწინების უფლება. ასეთი სასულიერო პირი არის შავი სამღვდელოების წარმომადგენელი, რადგან მას აქვს უქორწინებლობის აღთქმა დადებული. ლათინურად მას ცელებატი ეწოდება. სასულიერო პირთა გარდა ეკლესიაში არიან საეკლესიო მსახურები: იპოდიაკვნები, წიგნის მკითხველები და მგალობლები. მათი ვალია ემსახურონ ეპისკოპოსსა და მღვდლებს. მათი კურთხევის დროს სრულდება არა ქირიტონია, არამედ ქიროთესია, რაც ქართულად ხელდადება ნიშნავს. ამ დროს არ ხდება ღოცვა სული წმიდის გარდამოსვლისათვის.

19. სასულიერო პირთა შესამოსელი

მართალია, წმიდა შესამოსლები არ შეადგენენ ღვთისმსახურების არსებით ნაწილს, თუმცადა უაღმატებულესი საიდუმლოს შესასრულებლად საჭიროა და აუცილებელი.

ნეტარი იერონიმე ამბობს: „რადგანაც ჩვენ არა გვაქვს უფლება შევიდეთ წმიდათაწმიდაში (საკურთხეველში) და იქ აღვასრულოთ ღვთისმსახურება საერთო და ყოველდღიური შესამოსელით“¹. ისინი წარმოადგენენ საიდუმლოს უხილავი დიდების გრძნობიერ ნიშანს. ისინი შთაგვავაგონებენ ჩვენ უდიდეს მოწიწებასა და თავყვანისცემას წმიდა ეკლესიისადმი და ფრთებს ასხამენ თავიანთი წარმოშობით ჩვენს აზრებს საიდუმლო და სულიერი განჭვრეტისათვის.

უძველეს სასულიერო პირთა შესამოსელთა შესახებ დაწვრილებით წერილობითი ცნობები არ მოგვეპოვება. თუმცა ამასთანავე უეჭველია, რომ როგორც თვით მოციქულებს, ასევე მათ მემკვიდრეებს გააჩნდათ სამღვდელმსახუროდ ჩვეულებისაგან განსაკუთრებული შესამოსლები, ისევე როგორც საეკლესიო ნივთები.

წმიდა გრიგოლ დიოლოღოსის ცხოვრების აღმწერელის იოანე დიაკონის მოწმობით მას გააჩნდა იოანე ღვთისმეტყველის წმიდა შესამოსელი. წმიდა იოანე ღვთისმეტყველის შესახებ უძველესი მწერალი ეფესელი ეპისკოპოსი პოლიკრატე მოწმობს, რომ ის იყო იესო ქრისტეს მღვდელი და ატარებდა ოქროს დიადემას, რომლითაც თავს იმოსავდნენ ძველი იუდეველი მღვდელმთავრები. წმიდა ეპიფანეს მოწმობით

¹ Иероним. в Толков. на Иезекииля Пр. Т 5. изд. 1525г. в Базель. кн 13. стр 668

უფლის ძმა იაკობი ატარებდა აგრეთვე დიადემას. კონსტანტინეპოლის კრების საქმეებში, რომელიც შედგა პატრიარქ ფოტის წინააღმდეგ ნახსენებია, რომ თეოდოსიმ იერუსალიმის პატრიარქმა გაუგზავნა კონსტანტინეპოლის პატრიარქს - ეგნატეს უფლის ძმის იაკობის შესამოსელი, სახელდობრ: სტიქარი, ომოფორი და მიტრა.

საეკლესიო ისტრიკოსი ნიკიფორე კალისტი ძველ გარდამოცემებზე დაყრდნობით მოწმობს, რომ წმიდა ლაზარეს, რომელიც მაცხოვარმა აღადგინა მკვდრეთით, თვით ღვთისმშობელმა მოუქსოვა თავისი ხელებით ომოფორი.

თვით ეკლესიის მასწავლებლები და კაცნი მოციქულნიც: დიონისე არეოპაგელი, ეგნატე ღმერთშესომილი და სხვები უძველეს გამოსახულებებზე წარმოდგენილნი არიან ომოფორებში. ზოგიერთი საეკლესიო მწერალი ამტკიცებს, რომ ფელონი, რომელიც პავლემ დატოვა ტროადაში (II ტიმ.4.13), გამოყენებულ იქნა მათ მიერ მღვდელმსახურებაში.

ძველად სასულიერო პირები იმოსებოდნენ არა საკურთხეველში შიგნით, როგორც ახლა, არამედ განსაკუთრებულ ადგილას ე.წ. საჭურჭლეთ შესანახში. მაგრამ რადგანაც ასეთი ნაწილები დღეს ტაძარში უკვე აღარ არსებობენ, ამიტომაც სასულიერო პირები იმოსებიან საკურთხეველში, კერძოდ მის სამხრეთ ნაწილში - სადიაკვნეში.

სასულიერო პირთა შესამოსელთა ფერი უნდა წააგავდეს ცის ფერს, რათა მათი საშუალებით აღვიქვათ ჩვენ, რომ უმეტესად უნდა ვიფიქროთ ზეციურზე და არა მიწიერზე.

წმიდა მართლმადიდებელ ეკლესიაში სასულიერო პირთა სამივე ხარისხის წარმომადგენლები: დიაკვნები, მღვდლები და ეპისკოპოსები ღვთისმსახურების დროს სპეციალური შესამოსლებით იმოსებიან. თითოეულ ამ შესამოსელს თავისი სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს.

დიაკონი იმოსება სამი შესამოსელით, რაც სამების სიმბოლოა. ეს შესამოსლებია: სტიქარი, სამაჯურები და ოლარი, რომელსაც ქართულად გინგილა ეწოდება.

სტიქარი არის გრძელი, განიერმკლავებიანი სამოსი, რომელიც ბრწყინვალე, ძვირფასი ქსოვილისაგან იკერება და სიმბოლურად ანგელოზთა ნათელ შესამოსელს აღნიშნავს. ანგელოზები სწორედ ასეთი ნათელი შესამოსელით მოსილნი ეცხადებოდნენ ადამიანებს, მაგ. უფლის საფლავზე და სხვ.

დიაკონის სტიქარს მკლავებზე და გვერდებზე დაკერებული აქვს განსხვავებული ქსოვილის ზოლები. წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი პატრიარქის განმარტებით მკლავებზე დაკერებული ზოლები სიმბოლურად აღნიშნავენ ბორკილებს, დატყვევებულ იესოს რომ დაადეს ხელებზე, ხოლო გვერდითი ზოლები აღნიშნავენ სისხლს, რომელიც ჯვარცმულ ქრისტეს გვერდიდან წარმოსდინდა.

ოლარი არის მხოლოდ დიაკონთა შესამოსელი, რომელსაც იგი ატარებს მარცხენა მხარეს. მისი ორივე ბოლო დაშვებულია სტიქრის ბოლომდე.

სიტყვა - ოლარის წარმოშობის რამოდენიმე ვერსია არსებობს: ერთნი ფიქრობენ, რომ იგი წარმოსდგება ლათინური სიტყვისაგან - ორო, რაც ნიშნავს ვლოცულობ. რადგანაც დიაკონი დგას რა კანკელის წინ სამი თითით უჭირავს ოლარი და ხალხს მოუწოდებს ლოცვისათვის. მეორენი მის წარომშობას უკავშირებენ ბერძნულ სიტყვას ორაო, რაც ნიშნავს ვუყურებ, თვალყურს ვადევნებ. ბერძენი საეკლესიო მოღვაწე მათე ბლასტარი ასე ხსნის ოლარის მნიშვნელობას: დიაკონი ატარებს ოლარს, ის დგას სასულიერო პირებთან ერთად და თვალყურს ადევნებს ლოცვებს, რომელიც იკითხება ლიტურგიაზე. ოლარით ის მიაწოდებს, როდის უნდა წაროთქვას კვერექსი. მესამენი კი მის წარომშობას უკავშირებენ ისევ ბერძნულ სიტყვას ორა - საათი, დრო, რადგანაც დიაკონს უჭირავს სამი თითით ოლარი, აღძრავს ხალხს ლოცვისათვის, მგალობლებს გალობისათვის, მღვდლებს საიდუმლო მოქმედების დაწყებისათვის. ერთი სიტყვით ახსენებს ყველას დროსა და საათს, როდესაც მათ რაიმე მოქმედება უნდა შეასრულონ.

გარდა ამისა, ეს შესამოსელი ახსენებს თვით დიაკონს, რომ უნდა მიემსგავსოს ანგელოზებს.

წმიდა იოანე ოქროპირის განმარტებით ოლარი სიმბოლურად ანგელოზთა ფრთებს აღნიშნავს და რადგანაც თვით დიაკვნები ანგელოზებს განასახიერებენ, ამიტომაც ძველად დიაკონთა ოლარზე წარწერილი იყო: წმიდა არს, წმიდა არს, წმიდა არს.

დიაკონი ზიარების წინ ოლარს ჯვარედინად მოიხვევს მხრებზე. სვიმეონ თესალონიკელი ამბობს: როდესაც დიაკონი აპირებს ზიარებას, ის ოლარს ჯვრის სახით მოიხვევს მხრებზე, ამით ის ბამავს ქერუბიმებს და სერაფიმებს, რომლებიც ორი ფრთით სახეს იფარავენ, ორით - ტანს, ორით კი დაფრინავენ და გალობენ: წმიდა არს, წმიდა არს, წმიდა არს.

დიაკონი შემოსვის წინ კურთხევას ღებულობს უპირატესი სასულიერო პირისაგან შემდეგი სიტყვებით: აკურთხე მეუფეო, სტიქარი ესე ოლარითურთ. შემდეგ კი კითხულობს შემოსვის ლოცვებს.

სამაჯურები ორივე ერთად სიმბოლურად აღნიშნავენ იმ ბორკილებს, რომლებითაც იესო ქრისტეს შეუკრეს ხელები, როდესაც ის პონტოელ-პილატესთან მიჰყავდათ.

მარჯვენა სამაჯური აღნიშნავს უფლის - იესო ქრისტეს ყოვლისშემძლეობას და აგრეთვე იმას, რომ სისხლისა და ხორცის საიდუმლოებას ქრისტე თავისი ხელებით ადასრულებს. მისი შემოსვისას იკითხება შემდეგი ლოცვა: მარჯვენე შენი, უფალო, დიდებულ არს ძალითა, მარჯვენემან ხელმან შენმან, უფალო, მოსრნა მტერნი და სიმრავლითა დიდებისა შენისაითა შემუსრნა მხდომნი იგი.

მარცხენა სამაჯური აღნიშნავს ქრისტეს მსახურის - სასულიერო პირის მოთმინებასა და გულისხმიერებას. სწორედ ამას ითხოვს სასულიერო პირი უფლისაგან, როდესაც კითხულობს ლოცვას მისი შემოსვისას: ხელთა უფლისათა შეგქმნეს შენ დაგბადეს შენ, გულისხმა გიყვეს შენ და გასწავეს მცნებანი მისნი.

სამაჯურები გამოიყენება ეკლესიაში იმისათვის, რათა სასულიერო პირმა ხელები უფრო თავისუფლად ამოდროს მღვდელმოქმედების დროს.

მღვდელი იმოსება ხუთი შესამოსელით. სვიმეონ თესალონიკელი განმარტავს, რომ რიცხვი ხუთი აღნიშნავს ადამიანის ხუთ ხორციელ გრძნობასა და ხუთ სულიერ ძალას.

მღვდლის შესამოსლებია: სტიქარი, ოლარი (ეპიტრაქილი), სარტყელი, სამაჯურები და ფელონი.

მღვდლის სტიქარს დიაკონისაგან განსხვავებით სხვა სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს. წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი პატრიარქი წერს: თეთრი სტიქარი ნიშნავს ღვთიურ ნათელსა და სასულიერო პირის უბიწოებასა და წმიდა ცხოვრებას. ამას ამტკიცებს მღვდელი როცა იმოსება სტიქარით და კითხულობს შემდეგ ლოცვას: „იხარებს სული შენი უფლისა მიმართ, რომელმან შთაგაცვა შენ სამოსელი ცხოვრებისა და კვართი სიხარულისა შეგმოსა შენ, და ვითარცა სიძესა დაგადგა გვირგვინი და ვითარცა სძალი, სამკაულითა შეგამკო შენ“.

სისხლისფერი სტიქარი კი აღნიშნავს ვნებას, რადგანაც განკაცებულმა სიტყვამ დაღვარა ჩვენს გამო თავისი სისხლი.

ეპიტრაქილი (ოლარი) წარმოსდგება ბერძნული სიტყვისაგან *tracilos* - კისერი და აღნიშნავს საყელურს. ეპიტრაქილი არის მხოლოდ მღვდლის შესამოსელი და აღმატებულია ყველა სხვა საეკლესიო შესამოსელთა შორის. ის იგივე დიაკონის ოლარია, მაგრამ მისი ორივე ბოლო შეერთებულია და სასულიერო პირს კისერზე აქვს ჩამოკიდებული, იმის ნიშნად, რომ მღვდელს მსახურების დროს გააჩნია უმაღლესი ხარისხი და თანამდებობა.

სვიმეონ თესალონიკელი 180-ე თავში წერს: დიაკონის მღვდლად კურთხევის დროს ოლარის წინა ბოლო გადმოიტანება მარცხენა მხრიდან მარჯვენაზე და უკანა ბოლო გადმოიტანება წინ და ამ სახით გაუკეთდება ხელდასახმელ პიროვნებას.

სვიმეონ თესალონიკელის განმარტებით ეპიტრაქილი აღნიშნავს სულიწმიდის მადლს. ამიტომაც სასულიერო პირი მისი შემოსვის დროს კითხულობს ფსალმუნის შემდეგ სიტყვებს: „კურთხეულ არს ღმერთი, რომელი გარდამოავლენს მადლსა თვისსა მღვდელთა თვისთა ზედა, ვითარცა ნელსაცხებელსა თავსა ზედა, გარდამომავალსა წვერთა ზედა, წვერთა ზედა აარონისათა, რომელი გარდამოვალს სამხართა ზეთა სამოსლისა მისისათა“.

სარტყელი. სასულიერო პირი სტიქარსა და ოლარს იკრავს სარტყელით, რადგანაც ფართო სტიქარმა და ორარმა ხელი არ შეუშალოს მღვდელს მსახურებაში. იგი სიმბოლურად აღნიშნავს იესო ქრისტეს ძლევამოსილებას და აგრეთვე სასულიერო პირის უბიწოებას, მისი სულისა და ხორცის სიწმინდეს.

სარტყელი შემოღებულია ეკლესიაში ძველი აღთქმის მღვდელმთავრის აარონის და აგრეთვე ზეციური იერარქიის სარტყლების მისაბამად (აპოკ. 1.13-15,16).

მისი შემოსვის დროს იკითხება ფსალმუნის სიტყვები, სადაც სასულიერო პირი ადიდება ღმერთს, რომელიც ანიჭებს მას სიმაგრესა და ძალას ცხოვრების გზის წმიდა სინდისით გატარებისათვის, უფალი ამტკიცებს მის ფეხებს, როგორც ირემისას, რათა ის განშორდეს ცოდვებს და მაღალთა შინა დაივანოს, სადაც საუკუნეების ხრწნადობა შეუხებელია. ასეთი ადგილია უფლის ტაძარი, რადგანაც ის არის წმიდათა წმიდა სამყოფელი.

მისი შემოსვის დროს იკითხება შემდეგი ლოცვა: „კურთხეულ არს ღმერთი, რომელმან გარე შეგარტყა შენ ძალი და დასდვა უბიწოდ გზაი

შენი, განამტკიცნა ფერხნი შენნი, ვითარცა ირემთანი და მაღალთა ზედა დაგადგინა შენ“.

ფილონი წარმოსდგება ბერძნულის სიტყვისაგან *failetai* დაფარვა და *ισο* მთლიანად. ამიტომაც ფილონი არის სამოსი, რომელიც მთლიანად ფარავს ტანს. სვიმეონ თესალონიკელი წერს: სასულიერო პირი იმოსება ფილონით, იგი არის თეთრი სამოსი, უსახელო და ფარავს მთელ ტანს. ფერი ამ შესამოსლისა (სითეთრე) აღნიშნავს ღვთაებრივი დიდების სიწმინდეს, სისუფთავესა და ბრწყინვალეობას. თვით ანგელოზებიც არიან შემოსილები თეთრი სამოსით, როდესაც ადამიანებს ეცხადებოდნენ. ფილონი წარმოადგენს გრძელი ფორმის უსახელო სამოსს, რომელიც წინა მხრიდან გამოჭრილია მხრების სიმაღლეზე და სიმბოლურად აღნიშნავს იმ ქლამიდს, რომელშიც შემოსეს იესო ქრისტე წამებისას.

ეს წმიდა შესამოსელი ფარავს მთელ ტანს თავიდან ფეხებამდე. მღვდელმოქმედების დროს ფილონი წინა მხრიდან ორივე ხელით აიწევა: ეს ხელები, როგორც ფრთები აღნიშნავენ ანგელოზთა ღირსებას;

სვიმეონ თესალონიკელი 43-ე თავში ტაძრის შესახებ წერს: „წმიდა ფილონი აღნიშნავს სულიწმიდის უზენაეს და ზეგარდამოცემულ ძალას. ეს სამოსი აღნიშნავს აგრეთვე უმაღლეს ზეციურ ძალთა ბრწყინვალეობას და ღვთის ძალას, ყოვლისმომცველს, ყოვლისმოქმედს, კეთილმოქმედს, რომლის სიტყვა ჩვენამდე მოაღწია და თავისი ხორცმესხმით, ადდგომითა და ამაღლებით შეაერთა უმაღლესი უმდაბლესთან“.

მისი შემოსვისას იკითხება ლოცვა: მღვდელთა შენთა, უფალო, შეიმოსონ სიმართლე და წმიდანი შენნი სიხარულით იხარებდენ, ყოვლადვე, აჲ და მარადის, და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ.

მღვდელმთავარი იმოსება შვიდი შესამოსელით, რაც სვიმეონ თესალონიკელის განმარტებით სიმბოლურად აღნიშნავს სული წმიდის შვიდ მაღლს. ეს შესამოსლებია: სტიქარი, ოლარი, სამაჯურები, სარტყელი, ენქერი ანუ მახვილი, საკოსი და ომოფორი. ისინი ასახავენ ქრისტეს განკაცებასა და მისი მიწიერი ცხოვრების ყველა მდგომარეობას. ყოველ მათგანს თავისი განსაკუთრებული სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს.

პირველი ხუთი შესამოსელი ერთნაირია მღვდლის სამოსთან.

ეპისკოპოსის სტიქარი არის ძველი აღთქმის მღვდელმთავრის

აარონის სტიქრის მსგავსი - წერს წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი პატრიარქი. ძველად სტიქარი ყოველთვის იყო თეთრი ფერის, ნიშნად სასულიერო პირის უბიწო ცხოვრებისა და სულიერი სიხარულისა. ასეთი შესამოსელით მოსილი იხილა თავის გამოცხადებაში იოანე ღვთისმეტყველმა ნეტარი ზეციური მაცხოვრებლები, რომლებიც ზეიმობდნენ ღვთის საყდრისა და კრავის წინაშე (აპოკ. 7,9-17).

სვიმეონ თესალონიკელი ამბობს: მღვდელმთავარი იმოსება სტიქარით, როგორც უხრწნელების ნათელი შესამოსელით, როგორც ქრისტეს წმიდა და განმანათლებელი სიწმინდით, როგორც ანგელოზთა სიწმინდისა და ბრწყინვალეობის აღმნიშვნელი.

მახვილი ანუ ენქერი არის ოთხკუთხა ან რომბისებრი შესამოსელი, რომელიც მარჯვენა მხარეს მაგრდება. სვიმეონ თესალონიკელი ტაძრის შესახებ მე-4 თავში წერს: მღვდელმთავარი წელზე იმაგრებს ე. წ. სიძლიერის საგვერდულს, რომელიც აღნიშნავს სიკვდილზე გამარჯვებას, ჩვენი ბუნების უხრწნელებას, ღვთის სიდიადესა და ბოროტებაზე გამარჯვებას. ამიტომაც ენქერს აქვს მახვილის ფორმა და ნიშნავს ადამიანის ძალასა და სიბრძნეს. ამას აღნიშნავს ის სიტყვები, რომლებიც მისი შემოსვის დროს წარმოითქმება: „შეიბ მახვილი შენი წელთა შენთა, ძლიერო, შვენიერებითა შენითა და სიკეთითა შენითა, და გარდააცუ და წარემართე, და სუფევდი ჭეშმარიტებისათვის, და სიმშვიდისა და სიმართლისა, და გიძლოდის შენ საკვირველად მარჯვენე შენი, ყოვლადვე, აწდა მარადის, და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“.

სვიმეონ თესალონიკელი წერს², რომ ზოგიერთი სასულიერო პირები, რომელთაც გააჩნიათ გამშვენებული ჯვარი და არქიმანდრიტები ატარებენ საგვერდულს. მღვდლის მახვილისაგან განსხვავებით მღვდელმთავრის მახვილს „პალიცა“ ეწოდება, რაც ეპისკოპოსთა შესამოსელია და აღნიშნავს მათ ხარისხსა და თანამდებობას.

საკოსი. ზოგიერთი საეკლესიო ისტორიკოსის მოწმობით³ საკოსი იყო კეთილმორწმუნე ბერძენი იმპერატორების შესამოსელი, რომელიც უდიდესი დამსახურების გამო გადაეცა კონსტანტინეპოლის პატრიარქებს სამღვდელმსახუროდ. მისით გარკვეული დროის განმავლობაში მხოლოდ კონსტანტინეპოლის პატრიარქები იმოსებოდნენ. ამიტომაც ძველად საკოსი ისე იყო პატივსაცემი, რომ თვით პატრიარქებიც წლის განმავლობაში სამჯერ იმოსებოდნენ: აღდგომას, ამაღლებას და სულთმოფენობას.

² თავი 83

³ см. Словар Церк. ч-3.стр.35

დროთა განმავლობაში, მეფეთა თანხმობით, ეს შესამოსელი გადავიდა ხმარებაში სხვა მღვდელმთავართა სამოსლადაც.

ზოგიერთი მწერალი კი მის გამომგონებლად თვლის წმიდა იოანე ოქროპირს⁴. საკოსი წარმოშობილია ებრაული სიტყვისაგან - საკ, რაც ტომარას, მოსასხამს ნიშნავს. ამ სიტყვით მოიხსენებოდა ებრაელებში ის სამოსი, რომელიც აღნიშნავდა სინანულს, მწუხარებასა (იერემია 48,37; იოზ. 3,5).

საკოსი სიმბოლურად აღნიშნავს იმ ქლამიდს, რომლითაც მაცხოვარი შემოსეს წამებისას. მთელი ეს შესამოსელი მკაფიოდ გამოხატავს მაცხოვრის ვნებას, წამებას და წარმოადგენს თვით ქრისტეს, რომელმაც თავისი ვნებითა და ჯვარზე გაკვრით მოგვანიჭა ჭეშმარიტი გამართლება და გაგვათავისუფლა მონობისაგან. ამიტომაც სასულიერო პირი მისი შემოსვის დროს კითხულობს ლოცვას: მღვდელთა შენთა, უფალო, შეიმოსონ სიმართლე და წმიდანი შენნი სიხარულით იხარებდენ, ყოვლადვე, აწდა მარადის, და უკნითი უკუნისამდე, ამინ.

მღვდელმთავრის საკოსს გააჩნია ზარები, იმ ზარების მისაბამად, რომლებიც ძველ აღთქმაში მღვდელმთავარ აარონს ეკეთა. ზარები სიმბოლურად აღნიშნავენ იმას, რომ ეპისკოპოსმა ტაძარში უნდა წარმოთქვას სწავლებითი, აკრძალვითი, მხილებითი და ლოცვითი ღვთის სიტყვა.

ომოფორი არის სახე ეფოდისა ანუ გულსაბნევისა, რომელიც იყო განკითხვის სამკერდული (გამ. 28.45,46). მასზე გამოსახული იყო თორმეტი ძვირფასი ქვა ისრაელის 12 შტოს მიხედვით. მათ ნაცვლად ომოფორზე ჯვრებია გამოსახული. ეფოდი და პოდირი ანიჭებდნენ მღვდელმთავარს მთელი მსოფლიოს შუამდგომელისა და ქურუმის სახელს (სიბრძნ. სოლ. 18,24).

ომოფორი ეკლესიის მასწავლებელთა განმარტებით⁵ აღნიშნავს იმ დაკარგულ სულიერ ცხვარს, რომელიც უფალმა მოიძია და თავის მხრებზე აღიყვანა.

წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელის განმარტებით⁶ ომოფორი არის სახე დაკარგული ცხვარისა და ეს ცხვარი არის მთელი დაკარგული კაცობრიობა. უფალმა, შუამდგომელმა ადამიანისა ღმერთთან, აღიყვანა ეს დაკარგული ცხვარი თავის მხრებზე (დაკარგული ცხვარი

4 лексикон лат. Гофмана. в слове sacus

5 წმიდა ისიდორე პელუზიელი წიგნ. 1 ეპისტ. 136

6 წიგნი - საეკლ. ნივთების სიმბ. განმარტება

არის ადამიანური ბუნება) ანუ შეაერთა თავის ღვთაებრიობას ჩვენი ხორციელი ბუნება. ამიტომაც მისი შემოსვის დროს იკითხება შემდეგი ლოცვა: მხართა შენთა, ქრისტე, შეცთომილი კაცობრივი ბუნებაი აღიხვენ, ამაღლდი და მიჰგვარე ღმერთსა და მამასა, ყოვლადვე, აწდა მარადის, და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ.

ომოფორი მხრებზე შემდეგნაირად უნდა დამაგრდეს: მისი ერთი ნახევარი ანუ ერთი ბოლო გადმოიშვება წინ ბოლომდე, ხოლო მეორე ბოლო გადაიტანება მარცხენა მხრის გავლით უკან და დაიშვება ზურგიდან სტიქრამდე. ამ დროს გამოისახება ჯვარი.

სიტყვა წარმოსდგება ბერძნულიდან *ομοσ* - მხარი და *ferω* - ვატარებ.

ყველა ამ შესამოსლით იმოსება მღვდელმთავარი მხოლოდ მაშინ, როცა ასრულებს ლიტურგიას. სხვა საიდუმლოებები და მსახურებები შეიძლება შესასრულოს მან არასრული შესამოსელით, მაგრამ ეპიტაქილის გარეშე არაფერს არ ასრულებს.

გარდა ამ შვიდი შესამოსლისა მღვდელმთავარი ატარებს აგრეთვე: მიტრას, პანდიას, ჯვარს, მანტიას და კვერთხს.

მიტრა არის მრგვალი ფორმის, ძვირფასი ქვებით მოჭკვილი თავსაბურავი, რომელზედაც მოთავსებულია მაცხოვრის, ღვთისმშობლის, წმიდა იოანე ნათლისმცემლის და სხვა წმინდანთა ხატები.

მიტრა წარმოადგენს ძველი აღთქმის მღვდელმთავრის აარონის თავსაბურავს და სიმბოლურად აღნიშნავს უფლის დიდებასა და ძალაუფლებას, რომელიც მან გადასცა თავისი სიწმინდის მსახურებს. როგორც აღვნიშნეთ, წმიდა იოანე ღვთისმეტყველი და უფლის ძმა იაკობი ატარებდნენ ოქროს დიადემას, როგორც იესო ქრისტეს მღვდლები. სვიმეონ თესალონიკელი პენტაპოლელი მიტროპოლიტის მეოცე კითხვაზე: რას ნიშნავს მიტრის ტარება და რატომ ატარებენ რომაელი და ალექსანდრიელი ეპისკოპოსები მიტრას - პასუხობს: როდესაც აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ეკლესიები არ იყო გაყოფილი, მაშინ როგორც რომაელი, ისევე ალექსანდრიელი ეპისკოპოსები ატარებდნენ მიტრას. ვინ მისცა მათ მიტრის ტარების უფლება, ეს უცნობია. იქნებ, ეს აღებულია ძველი აღთქმის მღვდელმთავრის აარონის მისაბამად. ზოგიერთი მწერალი ამბობს, რომ მიტრა საჩუქრად გადასცა პირველმა ქრისტიანმა მეფე კონსტანტინემ რომის პაპს სილვესტერს. ლათინთა მიერ დაწერილ სიგელში კონსტანტინე დიდის მიმართ, ნათქვამია,

რომ კონსტანტინემ უბოძა სილვესტერს, როგორც სულიერ მამას მიტრა, მაგრამ როცა სილვესტერმა თავმდაბლობის გამო არ მიიღო იგი, მაშინ მეფემ აიძულა სილვესტერი საჩუქრად მაინც მიეღო დიადემა, რომელსაც ძველად მეფეები ატარებდნენ თავზე; კირილე ალექსანდრიელს კი მიეცა კრების მიერ უფლება ატაროს მიტრა მისივე თხოვნის საფუძველზე, რადგანაც მას სურდა ამით დაეფარა თავისი მტკივანი თავი. მიტრა წარმოსდგება ბერძნული სიტყვისაგან მიტრო, რაც ნიშნავს ვკრავ - იგი სიმბოლურად აღნიშნავს ეკლის გვირგვინს, რომელიც იესო ქრისტეს თავზე დაადგეს წამების დროს: „შეთხზეს გვირგვინი ეკალთაგან და დაადგეს თავსა მისსა“ (მთ. 27,29).

მიტრის თავზე დადგმის დროს იკითხება შემდეგი ლოცვა: „დაგადგა უფალმა თავსა შენსა გვირგვინი ქვისა მისგან პატიოსნისა, ცხოვრებაი სთხოვე და მოგცეს შენ განგრძობაი დღეთა, ყოვლადვე, აწ და მარადის, და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“.

პანალია ანუ ენკოლპია (სანაწილე) წარმოსდგება ბერძნული სიტყვისაგან *kontoσ* - გული და არის გულსაბნევი ანუ ძვირფასი ქვებით შემკული მრგვალი ფორმის ხატი, რომელზედაც ძირითადად ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელი არის გამოხატული. პან - ბერძნულად ნიშნავს ყველას, აღიოს წმიდა - ყოვლადწმიდა. პანალიაში არის ჩასვენებული მრავალი წმინდანის წმიდა ნაწილები. მისი დაბნევის დროს იკითხება შემდეგი ლოცვა: „გული წმიდაი დაჰბადოს შენთანა ღმერთმან და სული წრფელი განგიახლოს გუამსა შენსა, ყოვლადვე, აწ და მარადის, და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“.

ჯვრისა და პანალიის ტარება სვ. თესალონიკელის განმარტებით⁷ ნიშნავს სარწმუნოების ბეჭედსა და აღსარებას, ხოლო გულით ტარება ნიშნავს მთელი გულით აღსარებას. ჯვრის დაბნევის დროს იკითხება ლოცვა: „უკეთუ ვისმე უნებს შემოდგომად ჩემდა, უარ-ჰყოს თავი თვისი - სთქუა უფალმან - და აღიღოს ჯუარი თვისი და შემომიდგეს მე, ყოვლადვე, აწ და მარადის, და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“.

სამღვდელმთავრო მანტიას ეპისკოპოსი ატარებს მისი ღირსებისა და თანამდებობის ნიშნად. იგი არის ფერადი, ძვირფასი ქსოვილისაგან დამზადებული მოსასხამი, რომელსაც ლათინურად პალიუმი ეწოდება და ნიშნავს ტანსაცმლის ზემო მოსასხამს. მანტიას მხრებზე და ბოლოებზე დაკერებული აქვს ოთხკუთხა დაფები, რომლებიც სიმბოლურად ძველ

---

⁷ თავ. 80

და ახალ აღთქმებს მოსაწავებენ და ასევე იმას, რომ ქრისტიანული სწავლება გამომდინარეობს როგორც ძველი ისევე ახალი აღთქმიდან და მომღვარმა აუცილებლად უნდა იხელმძღვანელოს სწავლება ორივე აღთქმიდან. ორივე დაფას გასდევს განსაკუთრებული ქსოვილის ზოლები, რომლებიც სიმბოლურად ღვთიურ მადლს აღნიშნავენ.

მანტიის ტარების უფლება აქვთ ასევე არქიმანდრიტებსაც.

კვერთხი. ეპისკოპოსის კვერთხი ხელქვეითთა ხელისუფლებისა და ქრისტეს სამწყსოს კანონიერი მართვის სიმბოლოა, რაც ნაჩვენებია პირველად ეპისკოპოსისათვის კვერთხის გადაცემის ლოცვაში: „მიიღე კუერთხი ესე და მტკიცედ-პყრობითა მისითა სამწყსოი შენი კეთილად წარმართე, რამეთუ ჯერ-გიჰნს სიტყვის მიცემაი მისთვის ღმრთისა ჩუენისა მიმართ დღესა მას სასჯელისასა“.

კვერთხს ბერძნულად პატერისა ეწოდება, რაც ნიშანია სამწყსოს მამობრივი მართვისა. სვიმეონ თესალონიკელი წერს: კვერთხი, რომელიც უჭირავს ეპისკოპოსს, ნიშნავს სულიწმიდის ძალაუფლებას, ადამიანთა განმტკიცებასა და მწყემსვას, აღნიშნავს წინამძღოლობის ძალას, რომელიც დაუმორჩილებლებს სჯის და შორს მყოფთ მოიზიდავს. ამიტომაც კვერთხს აქვს სახელურები (ხარიხა) როგორც ღუზას, რომ შესაძლებელი იყოს განაგდოს მხეცის მსგავსი და დამღუპველი ადამიანები. ხოლო მათ ზემოთ არის ქრისტეს ჯვარი, რომელიც ნიშნავს გამარჯვებას, რადგანაც ჯვრით ჩვენ ვიმარჯვებთ და ვმტკიცდებით, გზას ვიკვლევთ და ვიმწყემსებით, ვიბეჭდებით, ვმრავლდებით, ვნებებს ვიკლავთ, მივიღწევით ქრისტესაკენ, მოწინააღმდეგეებს უკუვაგდებთ და ყოველი მხრიდან ვიცავთ თავს.

არწივი არის მცირე ზომის, მრგვალი ან ოთხკუთხა ფორმის ხალიჩა, რომელზედაც გამოსახულია ქალაქი და მის ზემოთ ფრთებგაშლილი არწივი. ღვთისმსახურების დროს ეპისკოპოსები არწივზე დგანან. ქალაქის გამოსახვა არწივზე ეპისკოპოსის მიერ ეპარქიის მართვის სიმბოლოა, ხოლო არწივი სიმბოლურად ნიშნავს წმიდა და ჭეშმარიტ ღვთისმეტყველებას.

კუნკულბარტყულა. შავი ფერის ფავსაბურავია, რომელსაც თხელი ქსოვილისაგან დამზადებული ორი ფრთა აქვს. მისით შავი სამღვდელოების წარმომადგენლები იმოსავენ თავს.

20. საღვთისმსახურო წიგნები

მართლმადიდებელ ეკლესიაში ღვთისმსახურება სრულდება საღვთისმსახურო წიგნებით.

სასულიერო პირები, საეკლესიო მსახურები და აგრეთვე მრევლი ღვთისმსახურების დროს წარმოსთქვამენ ლოცვებს (გარდა მოკლე ლოცვებისა) არა ზეპირად, არამედ საღვთისმსახურო წიგნების საშუალებით. ისინი ვალდებული არიან გაეცნონ ღვთისმსახურების ტიპიკონს, უნდა გააჩნდეთ სწორი გაგება საღვთისმსახურო წიგნებისა, უნდა გაითავისონ მათში არსებულ ლოცვათა და საგალობელთა სახელწოდებები, უნდა შეძლონ საღვთისმსახურო წიგნებში მოძებნონ ის, რაც განკუთვნილია ცნობილ დღეს საგალობლად და წასაკითხად.

ზოგი საღვთისმსახურო წიგნი შეიცავს ლოცვებს საზოგადო ღვთისმსახურებისათვის, რომელიც სრულდება ყოველდღიურად ტაძარში საეკლესიო ტიპიკონის შესაბამისად. სხვა საღვთისმსახურო წიგნები შეიცავენ ლოცვებს კერძო ღვთისმსახურებისათვის, რომელიც სრულდება მოთხოვნის შესაბამიად. დანარჩენი შეიცავენ ლოცვებს და საკითხავებს ამა თუ იმ ღვთისმსახურებისათვის.

კერძო ღვთისმსახურებისათვის საჭიროა უფრო ნაკლები საღვთისმსახურო წიგნები, ვიდრე საზოგადო ღვთისმსახურებისათვის. მთავარი წიგნი კერძო ღვთისმსახურებისათვის კურთხევანია. მასში თანმიმდევრობით არის აღწერილი თითქმის ყველაფერი, რაც სჭირდება მღვდელს, დიაკონსა და მგალობელს მსახურებისათვის. მაგ. ნათლობის, მირონცხების, ქორწინების საიდუმლოს შესრულების დროს და სხვა. ამ წიგნში არის მოცემული როგორც მღვდლის, დიაკვნის და მგალობლის საკითხავები.

საზოგადო ღვთისმსახურებისათვის საჭიროა შემდეგი საეკლესიო წიგნები: კონდაკი, ჟამნი, რვახმათა, საღდესასწაულო, მარხვანი, ზადიკი, თვენი.

კონდაკი და ჟამნი. ორივე წიგნი შეიცავს საზოგადო ღვთისმსახურების თანმიმდევრობასა და თვით მსახურებას იმ ლოცვებით, რომლებიც მუდმივად და სხვებთან შედარებით ხშირად იკითხება ან იგალობება საზოგადო ღვთისმსახურებისას. ორივე წიგნში შესულია უცვლელი, მუდმივი ლოცვები საზოგადო ღვთისმსახურების ყველა მსახურებისა - მწუხრის, სერობის, შუადამიანის, ცისკრის, ლიტურგიისა და ჟამნებისა.

კონდაკში არის ლოცვები მღვდლისა და დიაკონისათვის განკუთვნილი, ხოლო ჟამნში მედავითნისა და მაგალობლისათვის.

რვახმათა - შეიცავს ღვთისმსახურების შვიდეულის ციკლის მოძრავი დღეების ცვალებად ლოცვათა მსახურებებს.

სადღესასწაულო - ცვალებად ლოცვათა იმ მსახურებებს, რომლებიც მოძრაობენ წლიური ღვთისმსახურების ციკლში. მაგ. თორმეტივე თვე.

მარხვანი - ღვთისმსახურების წლიური ციკლის იმ მოძრავი დღეების ცვალებად ლოცვათა მსახურებებს, რომლებიც შეადგენენ დიდი მარხვის მოსამზადებელ და თვით დიდი მარხვის დღეებს.

ზატიკი - წლიური ციკლის ღვისმსახურების იმ მოძრავი დღეების მსახურებებს ცვალებადი ლოცვებით, რომლებიც იწყება აღდგომის დღიდან და მთავრდება ყოველთა წმიდათა კვირას.

არსებობს აგრეთვე განსაკუთრებული წიგნები, რომლებიც შეიცავენ წმიდა წერილთა საკითხავებს. ასეთებია: სახარება, სამოციქულო, ფსალმუნი. ეს წიგნები განეკუთვნება როგორც საზოგადო ისე კერძო ღვთისმსახურების წიგნებს.

კონდაკმა თავისი სახელწოდება მიიღო იქიდან, რომ შეიცავს ღვთაებრივი ლიტურგიის მსახურებას. წმიდა მართლმადიდებელ ეკლესიაში სრულდება სამი ლიტურდია: წმიდა იოანე ოქროპირის, წმიდა ბასილი დიდის და წმიდა გრიგოლი დიოლოლოსის. ყველა ეს მსახურებები კონდაკშია აღწერილი. გარდა ლიტურგიისა კონდაკში არის აგრეთვე მწუხრისა და ცისკრის ლოცვები მღვდლისა და დიაკონისათვის. კონდაკს აქვს აგრეთვე დამატებით ნაწილი, სადაც შესულია მღვდლისათვის ზიარების სამადლობელი ლოცვები, განგებაი განტევებისა და წარდგომანი.

სამღვდელმთავრო კონდაკი შეიცავს აგრეთვე სამივე ლიტურგიას. მაგრამ მასში შესულია ის ლოცვები, რომლებიც მღვდელმთავრის წირვის დროს ითქმება, სამღვდელმთავრო კონდაკში შესულია საეკლესიო მსახურთა და სასულიერო პირთა კურთხევის წესები, აგრეთვე ოდიკის კურთხევის წესი.

ჟამნი. მსახურებები, რომლებიც ჟამნშია შესული შემდეგია: მწუხრი და ცისკარი, შუადამიანი, გამომსახველობითი ფსალმუნები და სერობა. ჟამნსაც აქვს დამატებითი ნაწილი: ტროპარ-კონდაკები, ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის პარაკლისი.

რვახმათა. შვიდეულის ციკლის ღვთისმსახურების მოძრავი

დღეებისათვის ცვალებად ლოცვებს შეიცავს რვახმათა ანუ ოქტოიხოსი (პარაკლიტონი). შვიდეულის დღეებისათვის პარაკლიტონში არის მწუხრის, სერობის, ცისკრის და ლიტურგიის საკითავები, ხოლო კვირისათვის გარდა ამისა, არის მცირე სერობა და შუალამიანი. შვიდეულის დღეებში აღესრულება მსახურებები წმინდანებისა და ანგელოსთა მიმართ შემდეგი თანმიმდევრობით:

ორშაბათს - უსხეულოთა ზეცისა ძალთა მიმართ;

სამშაბათს - წმიდა იოანე ნათლისმცემელის მიმართ;

ოთხშაბათს - გაიხსენება უფლის გაცემა და აღესრულება ცხოველსმოყველი ჯვრის მიმართ მსახურება;

ხუთშაბათს - წმიდა მოციქულთა და წმიდა ნიკოლოზის მიმართ;

პარასკევს - გაიხსენება უფლის ვნება ჯვარზე და სიკვდილი;

შაბათს - ღირს მოწამეთა და ყველა წმინდანის მიმართ და მიცვალებულთა მსახურება.

ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლისადმი მსახურება აღესრულება ყოველდღეს, მაგრამ განსაკუთრებით ოთხშაბათსა და პარასკევს. ყოვლადწმიდა იდგა ჯვარცმის წინაშე და გოდებდა თავის ძეს. ამიტომაც წმიდა ეკლესია განადიდებს რა უფლის ვნებებს, სიკვდილსა და აღდგომას, ამასთანავე განადიდებს ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელს.

ოქტოიხოსში არის რვა ხმა. ერთი ხმა იგალობება შვიდეულის ყველა დღეს, შემდეგ კი იცველება იგი. ყოველ ხმას აქვს ბოლოს ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლისადმი ლოცვა. ოქტოიხოსის გალობა იწყება ყოველთა წმიდათა კვირის შემდეგი ორშაბათიდან და მთავრდება ხორცთა აღების შაბათამდე. კვირა დღეებში კი გამოიყენება ყოველთვის დიდი მარხვის მეხუთე კვირის ჩათვლით. რვახმათა არ იკითხება დიდი მარხვის ხორცთა აღების კვირიდან სადაგ დღეებში, ხოლო კვირა დღეებში - ზზობის კვირიდან ყოველთა წმიდათა კვირამდე. გარდა ამისა, არის დღეები, როცა იგი არ გამოიყენება: 1. თორმეტი საუფლო და საღვთისმშობლო დღესასწაულები, რომლებიც შეიძლება დაემთხვას როგორც სადაგ, ისე კვირა დღეს; 2. თორმეტი საუფლო და საღვთისმშობლო დღესასწაულთა წინადღესასწაულსა და შემდგომად დღესასწაულებზე, სადაგი იქნება თუ კვირა დღე.

სადღესასწაულო თვენი. ღვთისმსახურების წლიური ციკლის მოძრავი დღეებისათვის ცვალებად ლოცვებს შეიცავს სადღესასწაულო თვენი. თვის და წლის ყოველ დღეს ეკლესია უკავშირებს

განსაკუთრებულ მოვლენებს, ან იხსენებს ეკლესიისა და სარწმუნოების ისტორიიდან რაიმეს, ან აღასრულებს რომელიღაც წმინდანის ხშირად კი ორი, სამი წმინდანის ხსენებას. თორმეტივე თვის ყოველ რიცხვში აღესრულება განსაკუთრებული მსახურებები, რომელიც არის შესული სადღესასწაულო თვეში. იგი შედგება 12 წიგნისაგან, თორმეტი თვის შესაბამისად & სადღესასწაულო თვეში შედის მწუხრის, ცისკრის, ზოგჯერ კი ჟამების, ლიტურგიის, სერობისა და შუადამიანის მსახურებები.

საერთო თვენი. საერთო თვენი შესულია მსახურებები ერთი დასის ყველა წმინდანისთვის. ასე, რომ იგი სადღესასწაულო თვენიგან განსხვავდება შემდეგით: 1. შეიცავს არა თითოეული წმინდანისათვის განსაკუთრებულ ლოცვებს, არამედ საერთოდ მრავალი წმინდანისათვის; 2. შეიცავს ნაკლებ ლოცვებს, ვიდრე სადღესასწაულო თვენი. რამდენადაც მართლმადიდებელი ეკლესია ერთ დღეს ზოგჯერ ზეიმობს ერთი დასის ორი ან მეტი წმინდანის ხსენებას, მაშინ ზოგიერთი დასის წმინდანისათვის არის ორი საერთო მსახურება: ერთი იმ დღისათვის, როცა გაიხსენება ერთი წმინდანი, მეორე - როცა გაიხსენება ორი ან მეტი წმინდანი ერთი და იმავე დასისა. მაგ. მოციქულისა და მოციქულთა, განმანათლებელისა და განმანათლებელთა, ღირსისა და ღირსთა, მოწამისა და მოწამეთა, მღვდელმოწამისა და მღვდელმოწამეთა, ღირსი მოწამისა და ღირსთა მოწამეთა, ქალწულ მოწამისა და ქალწულ მოწამეთა.

ტრიოდიონ-მარხვანი. იგი შეიცავს ღვთისმსახურების წლიური ციკლის მოძრავი დღეების ცვალებად ლოცვებს და მასში შესულია დიდი მარხვისათვის მოსამზადებელი და თვით დიდი მარხვის მსახურებები. მოსამზადებელი დღეებია: მეზვერისა და ფარისევლის, ხორციელის (უძღები შვილის კვირა) და ყველიერის შვიდეული. დიდ მარხვაში კი შედის წმიდა ორმოცი და ვნების შვიდეული. ტრიოდიონ-მარხვანი ზოგიერთ დღეებში ცვლის ოქტოიხოსს და ამ დღეებში რვახმათა არ იკითხება. ზოგჯერ კი ოქტოიხოსის საგალობლები შეერთებულია ტრიოდიონ-მარხვანთან. ასეთი დღეები ცოტაა წელიწადში. ტრიოდიონ-მარხვანი და ოქტოიხოსი შეერთებულია ერთმანეთთან ყველა დღეს არაერთგვარად. დიდიმარხვის შვიდეულის დღეებში ოქტოიხოსიდან იგალობება ცისკარზე: წარდგომები შემდგომად სტიქოლოგიისა და განმანათლებლების. ესენი დაბეჭდილია თვით ტრიოდიონის ბოლოში. ამიტომაც ოქტოიხოსი ამ დღეებში საჭირო არ არის. დიდი მარხვის

კვირა დღეებში ეკლესია უფრო მეტ საგალობლებს ოქტოიხოსიდან გალობს.

ზატიკი. იგი შეიცავს ღვთისმსახურების წლიური ციკლის მოძრავი დღეების ცვალებად ლოცვებს დაწყებული აღდგომის დღიდან ყოველთა წმიდათა კვირამდე. ზადიკი იგალობება რვახმასთან ერთად. აღდგომის შვიდეულში ყოველ დღეს ახალი ხმა იგალობება ოქტოიხოსიდან: მოც. თომას კვირას პირველი ხმა იგალობება. მენელსაცხებლე დედათა კვირას და მისი შვიდეულის დღეებში იგალობება ოქტოიხოსის მეორე ხმა; განრღვეულის კვირას - მესამე; სამარიტელის კვირას - მეოთხე; ბრმის კვირას - მეხუთე; წმიდა მამათა კვირას - მეექვსე; ორმოცდამეათე დღეს იგალობება ზადიკის პირველი ხმა, ხოლო ოქტოიხოსი არ იგალობება; ყოველთა წმიდათა კვირას კი იგალობება მერვე ხმა.

კურთხევანი. იგი კერძო ღვთისმსახურების წიგნებს განეკუთვნება. მასში გადმოცემულია მღვდელმოქმედებანი და ლოცვანი, რომელიც აღესრულება საჭიროების შესაბამისად ერთი ან მრავალი მორწმუნის ცხოვრების რომელიღაც გარემოების გამო. პირველ რიგში ესენია საიდუმლოებები, რადგანაც ისინი შეადგენენ ქრისტიანთა აუცილებელ მოთხოვნებს. არსებობს დიდი და მცირე კურთხევანი. დიდ კურთხევანს აქვს ორი ნაწილი: პირველი ნაწილი შეიცავს საიდუმლოებებს და სხვა ღვთისმსახურებებს, მეორე კი მეტწილად სხვადასხვა ლოცვებს საჭიროებისდაგვარად. კურთხევანი იწყება ყრმის დაბადების დღიდან და პირველია „ლოცვა მშობიარე დედაკაცსა ზედა პირველსა დღესა“. შემდეგ სახელის დარქმევის, მეორმოცე დღის ლოცვა დედაკაცსა ზედა, ნათლობის, მირონცხების, სინანულის, ქორწინების და ზეთისცხების წესი, ავადმყოფის ზიარების ლოცვა, წყლის კურთხევის წესი (დიდი და მცირე), მონაზვნად აღკვეცის წესი, მიცვალებულის წესის აგება (ერისკაცისა და მონაზონის), წესის აგება პასექსა ზადა და ბრწყინვალე შვიდეულში; წესის აგება მღვდლისა, წესის აგება ყრმისა, ამით მთავრდება კურთხევანის პირველი ნაწილი.

მეორე ნაწილში კი არის წესები ყოველივე მოთხოვნისათვის: სახლის კურთხევა, ხილის, მარილის, ჯვრის, შვილადაყვანის, სწავლის დაწყების, ფერხობანვის, ტაძრისა და სხვ.

მცირე კურთხევანი შექმნილია იმისათვის, რათა ადვილად ატაროს მღვდელმა იგი და შესარულოს ის მოთხოვნები მრევლისა,

რაც აღესრულება ტაძრის გარეთ, სტოასა და სახლში. მასში შესულია ისეთი მსახურებები, რომლებიც ხშირად არის საჭირო ქრისტიანთა ცხოვრებაში.

სახარება. წიგნები, რომლებიც განეკუთვნება საზოგადო და კერძო ღვთისმსახურებას ესენია: სახარება, სამოციქულო და ფსალმუნი. სახარებაში არის ოთხი მახარებლის მათეს, მარკოზის, ლუკასა და იოანეს სახარებები. ისინი იყოფიან თავებად და დასაწყისებად. დასაწყისებად იწოდება ის მონაკვეთები, რომლებიც უნდა წაიკითხოს საღმთრო მსახურებაზე განსაკუთრებულ დღესა და რიცხვში. ყოველ სახარებას აქვს დასაწყისებისა და თავების თავისი განსაკუთრებული ათვლა. დასაწყისის წინ დაბეჭდილია წითელი ვარსკვლავი, ხოლო ხაზის ქვეშ კი იწერება ის, თუ როდის იკითხება და რა სიტყვებით იწყება იგი.

სამოციქულო შეიცავს: წმიდა მოციქულთა საქმეებს, შვიდ კათოლიკე ეპისტოლეს, წმიდა პავლე მოციქულის თორმეტ ეპისტოლეს და აპოკალიფსს. სამოციქულოც იყოფა თავებად და დასაწყისებად. დასაწყისები არ არის აპოკალიფსში, რადგან ის არ იკითხება ლიტურგიაზე. დასაწყისის წინ წითელი ვარსკვლავია, ხაზს ქვემოთ კი თუ როდის და რომელ დღესასწაულზე იკითხება იგი და სიტყვები, რომელითაც უნდა დაიწყოს დასაწყისი. სამოციქულოს ბოლოში მინიშნებულია, თუ რომელ დღეს, რომელი სამოციქულო უნდა წავიკითხოთ ლიტურგიაზე, ასევე წარდგომები და განიცადენი.

ფსალმუნი დაყოფილია 20 კანონად, ყოველ კანონში სამი დიდებაა ანუ სამი ნაწილია, რომელიც მთავრდება ლოცვით: „დიდება მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა, აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“. ფსალმუნის წინ მოთავსებულია: სიტყვა თქმული ბასილი დიდისა, სიტყვა ავგუსტინესი, სიმბოლო ათანასე ალექსანდრიელისა, ანასტასი ანტიოქიის პატრიარქის და კირილე ალექსანდრიელის განწესება სარწმუნოებისა და კითხვა-მიგება ღვთისმეტყველებისათვის, წმ. მაქსიმეს მიერ თქმული სარწმუნოებისათვის, ტიპიკონი დავითნისა თუ ვითარ ჯერ არს კითხვა სრულიად წელიწადსა შინა ახალ კირიაკიდან, ვიდრე წარგზავნამდე პატიოსნისა და ცხოველსმყოფელისა ჯვრისა უფლისა, ტიპიკონი ფსალმუნისათვის, თუ ვითარ იკითხების დავითნი წმიდათა დიდთა მარხვათა შინა, ფსალმუნის კითხვა თუ ვითარ შვენის თვისად. ფსალმუნის ბოლოს არის 151-ე ფსალმუნი დავითისა,

გალობა მოსესი გამოსვლათაგან, გალობა მოსესი და მარიამისა მეორეს რჯულისაგან, გალობა მესამე, მეოთხე, მეხუთე, მეექვსე, მეშვიდე, მერვე, მეცხრე, ტიპიკონი ფსალმუნისა შემდგომად აღსრულების რომელთამე კანონისა, საუფლოთა დღეთა და გამოჩენილთა წმიდათასა რაჟამს ტიპიკონმან სადიდებელი მოასწაოს, წაკიხთვა მოსახსენებელისა, წესი თუ ვითარ ჯერ არს ათორმეტთა ფსალმუნთა თვისად კითხვა.

21. საეკლესიო გალობა

გალობა როგორც ღვთისმსახურების შემადგენელი ნაწილი

წმიდა საგალობლების გალობა ლოცვასთან მჭიდრო კავშირშია და შეადგენს საზოგადო ღვთისმსახურების ფრიად განსაკუთრებულ ნაწილს. ყოველ საიდუმლოებას, ყოველ ლოცვას წმიდა მართლმადიდებელ ეკლესიაში თან ახლავს საგალობლები. გალობა ღვთისადმი არის ლოცვითი გრძნობების გამოხატულება და მისწრაფება არა მარტო ადამიანური სულისა, არამედ ზეციურ უხორცოთა ძალთა, წმიდა ანგელოზებისაც. აქადან გამომდინარე საეკლესიო გალობა - ზეციური წარმოშობისაა. მართალ იობის სიტყვების მიხედვით (იობ. 38,7), სადიდებელი გალობით აღივსო შემოქმედისადმი ხილული ქვეყანა, როცა კი იგი შეიქმნა. შემდეგ, დედამიწაზე გამორჩეული პირები - წინსწარმეტყველები აღტაცებით ისმენდნენ უხორცო ძალთა გალობას სამპიროვანი ღვთისადმი (ის. 7,2-3). წინასწამეტყველმა ისაიამ იხილა „უფალი, მჯდარი ამალგებულ, ზეამართულ ტახტზე... თვით სერაფიმები ედგნენ, ექვს-ექვსს ფრთა ესხა თითოეულს... ერთი მეორეს გასძახოდნენ და ამბობდნენ: წმიდაა, წმიდაა, წმიდაა ცაბაოთ უფალი, მისი დიდებით სავსეა ქვეყნიერება“. ვთქვათ, რომ სერაფიმები - უსხეულო და წმიდა სულებია, რომელთა სამეფოშიც არ არის ისეთი ხმები როგორც ჩვენთან და მათ საგალობელთა შინაარსს, რომლებიც ადამიანურ ენაზეა ნათარგმნი, ჩვენ ვერ წარმოვიდგენთ. ამას გვარწმუნებს პავლე მოციქული, როცა ამბობს, რომ „ისმინა ენიუთუთქმელი სიტყვანი რომელთა გამოთქმაც არ ძალუძს კაცს“ (1კორ. 12,4). მაგრამ ისინი ერთმანეთს გასძახოდნენ, გადასცემდნენ ერთმანეთს თავიანთ განცდებს, აღძრავდნენ ერთმანეთს ღვთის სიდიადის განსადიდებლად და ურთიერთ მონაწილეობით ამრავლებდნენ თავიანთ შინაგან სიხარულსა და ნეტარებას. ვბაძვთ

რა სერაფიმებს, ჩვენი ღვთისმსახურების ყველაზე უდიდეს წუთებში მათი სიტყვებით წარმოთქვამთ ღვთისადმი სადიდებელ გალობას: „წმიდაო, წმიდაო, წმიდაო, უფალო, საბაოთ“.

სხვა დროს ანგელოზთა ზეციური საგალობელი გაიგონეს ბეთლემის მწყემსებმა იესო ქრისტეს შობის დროს. მაშინ ზეციურმა მხედრობამ აღავსო მათი სმენა მიწიერი ჟღერადობითა და ადამიანური ხმებით, როცა გალობდნენ ახალ საგალობელს: „დიდება მაღალთა შინა ღმერთსა, ქვეყანასა ზედა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება (ლუკ. 2,13). ღვთისმშობლის მიძინებისას მოციქულებმა გაიგონეს ანგელოზთა გალობა (სადღესასწაულო, აგვისტო 15). სერაფიმები ზეცაში, ანგელოზები დედამიწაზე მწყობრი სიმღერით გვასწავლიან როგორ განვადიდოთ უფალი მარვალმოწყალების გამო, გვასწავლიან როგორ განვჭირტოთ ღვთის დიდება, როგორ ავმაღლდეთ გონებითა და გულით.

გალობის განსხვავება ლოცვისაგან

გალობა თავისი შინაარსით ერთნაირია ლოცვასთან. გალობაში, ისევე როგორც ლოცვაში ადამიანი განადიდებს ღმერთს, მადლობს მას და ევედრება მას როგორც საკუთარი თავისთვის, ისე სხვისთვისაც. გალობაში როგორც ლოცვაში ადამიანს შეუძლია განჭვრიტოს გზა, რომელიც სრულყოფილებამდე და ნეტარებამდე მიიყვანს, შეუძლია თავისი რელიგიური გრძნობები გადმოღვაროს ანგელოზთა და ღვთის წმიდა ადამიანების წინაშე, შეუსაბამოს თავის შინაგან სულიერ ცხოვრებას ერთი საერთო მიზანი: „და სიტყვა ქრისტესი მთელი სიბრძნით და სიუხვით დაემკვიდროს თქვენში; ასწავლიდეთ და შეაგონებდეთ ერთმანეთს ფსალმუნებით, საგალობლებითა და სულიერი შესხმით, მადლიერებით უგალობდეთ თქვენს გულებში უფალს“ (კოლ. 2,16).

მაგრამ საერთო შინაარსის მიუხედავად გალობა განსხვავდება ლოცვისგან პოეტური მუსიკალური ფორმით; მოხდენილი მუსიკალური მელოდიის დროს, მიიღწევა ის უმაღლესი მიზანი, რომ მაგალობელი მუსიკალური მელოდიის დახმარებით (რომელიც ამსუბუქებს ჩვენს გულს და შთაგონების ენას) ადვილად შეძლებს ამაღლდეს ღვთის განჭვრეტამდე, ღვთის სისრულემდე და სიკეთემდე, შეძლებს აღივსოს რწმენის ისტორიიდან უდიდეს მოვლენებზე მოხსენებებით, აღფრთოვანდეს წმინდანთა მაგალითებით, რომლებიც

ეკლესიამ განადიდა, იგრძნოს განწმენდა აზრებისა და გულის შემსუბუქება მიწიერ ამაოებათა განშორებით ან ტკბობა უმაღლესი სულიერი ცხოვრებისა, დაინახოს თავის ირგვლივ მოციქულის სიტყვისაებრ „სულიერი ნაყოფი“. ასეთი სახე ლოცვისა იყო ძალიან გავრცელებული. ცნობილია, რომ ყოველ ადამიანს უყვარს გამოხატოს გარეგან ჰარმონიულ ქმნილებებში ბედნიერებისა და სიხარულის შინაგანი მოქმედება და რომ თავის მხრივ, განცდილი ჰარმონია ასევე ახდენს მასზე სასიამოვნო, სულისათვის დამატკბობელ შთაბეჭდილებას. ამიტომაც არა მარტო ძველლათქმისეული ეკლესია უგალობდა ისრაელის ღმერთს გალობებს, არამედ წარმართი ხალხიც: ეგვიპტელები, ფინიკიელები და რომაელები საზეიმოდ ასრულებდნენ თავიანთ ღვთისმსახურებას და უგალობდნენ თავიანთ ღმერთებს. ქრისტიანული ეკლესიისათვის საგალობელთა გალობა აუცილებელია იმიტომაც, რომ იგი ნაკურთხია ახალი კანონმდებლის იესო ქრისტეს (მთ. 26,30) და მოციქულთა მაგალითებით (საქმ. 16,25). მოციქულები აღძრავდნენ პირველ ქრისტიანებს ეგალობათ უფლისათვის (კოლ. 3,16; ეფ. 5,9; იაკ. 5,13: „ელაპარაკეთ თქვენსავე თავს ფსალმუნებით, საგალობლებით და სულიერი სიმღერებით, უგალობეთ და უმღერეთ თქვენი გულებით უფალს“; „უჭირს რომელიმე თქვენგანს, ილოცოს, ხარობს ვინმე? ფსალმუნი იგალობოს“). პირველი ეკლესია ყოველნაირი გულმოდგინებით ბაძავს თავის ღვთაებრივ წინამძღვრებს. არამარტო მისი ლოცვითი-საზოგადო შეკრებები ახმიანდებოდა ფსალმუნთა და ჰიმნთა გალობით, არამედ ამ შეკრებათა გარეთაც იგალობებოდა გალობები (მეფსალმუნის მსგავსად - ფს. 19). ამით, როგორც აღმოსავლელი პატრიარქები ამბობდნენ, ეკლესია აღასრულებს ღვთის საქმეს, მოციქულთა და წინასწარმეტყველთა საქმეს. მართლმადიდებელი ეკლესია უძველესი დროიდან წმიდად ინახავდა და იცავდა მათ, როგორც ჭეშმარიტ და კეთილ საგანძურს, რომელიც შეიძლება იფიქრო მოც. პავლეს სიტყვებით, „ყველაფერი ისე იქმნას, როგორც წესი და რიგი მოითხოვს“ (1 კორ. 114,40).

ქრისტიანულ საგალობელთა კავშირი იუდეურ საგალობლებთან

შეედლო თუ არა ქრისტიანულ ეკლესიას გადმოეღო თავისი საგალობლები სხვა რომელიღაც არაქრისტიანული რელიგიიდან? ვითვალსიწინებთ რა პირველი ეკლესიის მდგომარეობას, მოციქულებს არ შეეძლოთ ყურადღების გარეშე დაეტოვებინათ იუდეური

ღვთისმსახურება. ამ შემთხვევაში მათ არაფერი არ უშლიდა ხელს გადმოეღოთ იუდეური საგალობლები, რომელსაც მოციქულები უფრო ადვილად იყენებდნენ ღვთისმსახურების დროს, რადგანაც თვითონაც უმრავლესნი სანამ ქრისტიანები გახდებოდნენ იუდეველები იყვნენ. ამიტომაც ქრისტიანულ ღვთისმსახურებაში მოციქულთა დროს გამოიყენებოდა ძველადღებულ გალობები, როგორც დავითის ფსალმუნიდან, ისევე ძველი აღთქმის სხვა წიგნებიდან.

თვით უფალმა იესო ქრისტემ საიდუმლო სერობაზე მოციქულებთან ერთად იგალობა დავითის ფსალმუნები და თავისი მაგალითით შემოიღო ხმარებაში ქრისტიანულ ეკლესიაში ფსალმუნთგალობა, მიაჩნია რა მათ თავისი უმაღლესი კურთხევა (მთ. 26,30). წმიდა მოციქულები, ასწავლიდნენ მორწმუნეებს კეთილმოეწყოთ თავიანთი საღვთისმსახურო შეკრებები და უანდერძებდნენ დაემოდვრათ და შთაეგონებიათ თავიანთი თავი აგრეთვე ფსალმუნთა გალობით, ჰიმნებითა და სულიერი სიმღერებით (ეფ. 5,16). საეკლესიო ისტორიიდან ჩვენ ვიგებთ, რომ ქრისტიანები პირველ საუკუნეებში იკრიბებოდნენ აკლდამებში და იქ გალობდნენ ფსალმუნებს მოწამეებისა და ყველა წმინდანის საპატივცემულოდ. 322 წელს კონსტანტინეპოლში წმიდა მოციქულთა ლუკას, ანდრეას და ტიმოთეს გადმოსვენებისას იგალობეს ფსალმუნები (სოზომენე, სოკრატ. წიგნ. 3. თავ. 18; ევს. წიგნ. 6,23). წმიდა ამბროსი მედიოლანელი აღწერს რა დღესასწაულს - წმიდა მოწამეების პოვნას მიაწიშნებს, რომ გალობდნენ ზოგიერი ფსალმუნის მუხლებს, რომლებიც სპეციალურად იყო ამორჩეული ამ მოვლენისადმი, განსაკუთრ. 117 ფსალ. მე-2 და მე-3 მუხლები.

ქრისტიანულ ღვთისმსახურებაში პირველი საუკუნეებიდან გარდა ფსალმუნისა, გვხვდება აგრეთვე საგალობელთა გალობები (ὕμνοι), რომელიც აღებული იყო ძვ. აღთქმის სხვა წიგნებიდან. ისრაელთა მგალობლები უგალობდნენ ღვთის რომელიმე კეთილ საქმეს, რომელიც გამოუცხადა ისრაელის ხალხს. წმიდა ათანასე დიდი (373) ამბობს: „მოსეც წერს გალობებს, ისაიაც გალობით ადიდებს უფალს, ამბაკუმიც ლოცულობს გალობით...“. ეს ის ჰიმნებია, ის საგლობლებია, რომლებიც ეკლესიის მამათა და სწავლული არქეოლოგების მოსაზრებით, არის მხოლოდ სიტყვით წარმოთქმული ხმები და არა ფსალმუნები, რომლებიც იგალობებოდა ებრაელი ღვთისმსახურების დროს ინსტრუმენტებზე. გრიგოლი ნაზიანზელი ავგუსტინეს ეთანხმება და

ამბობს, რომ სიტყვა იმნოს-ჰიმნი არის საგალობელი ქება. ჯერ კიდევ ძველი იუდეური ეკლესია გალობდა თავიანთ მამათა გალობებს: მოსეს გალობას, როცა გადმოლაზეს მეწამული ზღვა (გამოსვლ. 15,1-19), მოსეს სამხილებელ გალობას (მეორ. რჯულ. 32,1-44), ანას, სამოელის დედის გალობას (1 მეფ. 2,1-10), წინასწარმეტყველთა გალობებს: ისაიას (ის. 26,9-20), ამბაკუმის (ამბ.3,1-19), იონას (იონ. 2,3-10), სამი ყრმის (დან.2,24-90). ამ ჰიმნებს გალობდნენ ქრისტიანებიც თავიანთ ღვთისმსახურებაშიც.

ძველათქმისეულ საგალობლებს მალე შეუერთდა აგრეთვე ოდები, რომლებიც მოხვდნენ ახალ აღთქმის წიგნებში, მაგრამ მიეკუთვნებიან იმ ადამიანებს, რომლებიც იდგნენ ძველი და ახალი აღთქმის ზღვარზე. ისინი შედგენილნი იყვნენ ებრაული პოეზიის სულითა და ფორმით. ეს ოდებია: მართალი სვიმეონის, ზაქარიასა და ელისაბედის და ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის (ლუკ.1,42-46,56-69;2,29).

ახალ აღთქმისეულ გალობათა გამოჩენა ღვთისმსახურებაში

პირველ საუკუნეებში თვით მოციქულებიც და მათი მემკვიდრეები ვერ შემოიფარგლებოდნენ თავიანთ ღვთისმსახურებაში მხოლოდ ძველათქმისეული საგალობლებით. ქრისტიანები სული წმიდის ხელმძღვანელობით ადგენდგენ და შემოჰქონდათ საეკლესიო ხმარებაში თავიანთი გალობები. მათთვის დადგა დრო ახალათქმისეულ ეკლესიაში იგალობონ „ახალი გალობა“ (ფს.95.19,1 – „უგალობდით უფალსა გალობითა ახლითა“), განადიდონ სამჰიპოსტასიანი ღმერთი უფრო გამოხატული ენით, აღიარონ ახალი სასწაულები მკაფიოდ, რომლებიც ფსალმუნსა და არც ძველათქმისეულ საგალობლებში არ იყო.

ძველი ქრისტიანული საგალობლების მწერლები

უპირველეს ყოვლისა ჩვენი ყურადღების ღირსია ის ადგილები წმიდა წერილისა, რომლებიც თავისი რითმული სიდიდით, მეტყველების კონტექსტითა და ძველათქმისეულ საგალობელთა სიდიდესთან სიახლოვით აღიარებულნი არიან მოციქულთა საგალობლებად. ეს ადგილები შემდეგია: „ამიტომაც ითქვა: გაიღვიძე მძინარავ, აღდეგ მკვდრეთით და გაგანათლებს შენ ქრისტე“ (ეფ.5,14); „უქველად დიდია ღვთისმოსაობის საიდუმლო: „ღმერთი გამოჩნდა ხორცით, გამართლდა სულით, ეჩვენა ანგელოზებს, ქადაგებულ

იქნა წარმართთა შორის, სარწმუნო იქნა ქვეყნისათვის და ამაღლდა დიდებით“ (1 ტიმ.3,1); „სარწმუნოა სიტყვა თუკი მასთან ერთად მოგვკდით და მასთან ერთად გვექნება სუფევა, თუ განვუდგებით, ისიც განდგება ჩვენგან, თუკი არ ვირწმუნებთ, ის მაინც სარწმუნოა, რადგან თავის თავს ვერ განუდგება“ (2 ტიმ. 2,11-13).

იეროთეოსი - წმიდა მოციქულ პავლეს მოწაფე, ათენის ეპისკოპოსი და მოწამე;

წმიდა იუსტინე ფილოსოფოსი და მოწამე (166);

კლიმენტი ალექსანდიელი (220);

ათინოგენემ (ჰერაკლიონის ეპისკოპოსი, დიოკლეტიანეს თანადროული - 311წ.) შეექმნა გალობა ღვთის ძეზე, რომელიც ახლაც იგალობება მართლმადიდებელ ეკლესიაში მწუხრზე - „ნათელო მხიარულო“.

წმიდა გრიგოლი ნეოკესარიელი ეპისკოპოსი (254-270). მან შეექმნა ღვთაებრივი გალობები, რომელთაგანაც ზოგიერთი ახლაც იგალობება მართლმადიდებელ ეკლესიაში: „ღირს არს და მართალ...“; „წმიდა არს, წმიდა არს, წმიდა არს, უფალი საბაოთ...“; „ერთ არს წმიდა, ერთ არს უფალი იესო ქრისტე...“; „შენ გიგალობთ, შენ გაკურთხევთ...“. ეს საგალობლები შეიტანეს ბასილი დიდმა და იოანე ოქროპირმა თავიანთ ლიტურგიებში.

მეოთხე საუკუნეში გამრავლდნენ როგორც საეკლესიო საგალობლები, ისე მისი შემქმნელებიც, მგოსნებიც:

სინეზი ეპისკოპოსი და ფილოსოფოსი;

ბასილი დიდი (379) ცნობილია საგალობელთა ისტორიაში იმით, რომ მან ეპისკოპოსობამდე შეადგინა გალობები კერძო ღვთისმსახურებისათვის, ქრისტიანი ქალწულებისათვის;

გრიგორი ნაზიანზელი (390);

წმიდა იოანე ოქროპირი, სოკრატეს, სოზომენეს და თეოდორიტეს ცნობით⁸ ადგენდა საგალობლებს ღვთისმსახურებისათვის შემდეგი მიზეზის გამო: მეოთხე საუკუნეში, კონსტანტინეპოლში, გრიგორი ღვთისმეტყველის დროს წარმოიშვა განსაკუთრებული მიდრეკილება მუსიკისადმი, რის შემდეგაც ზოგიერთ მართლმადიდებელ ქრისტიანს ეჩვენებოდა თავიანთი ღვთისმსახურება მოსაწყენად. მათდა საუბედუროდ, ამავე დროს არიანელებმა შეადგინეს

8 церк. ист. кн. 6. гл. 73. 2. гл. 2 кн. 2. гл. 4. церк. истр. теод

თავისთვის საგალობლები იმისათვის, რომ მოეზიდათ ხალხი და გაეგრძელებინათ თავიანთი ცრუსწავლება. არიანელთა გალობები ყურისთვის სასიამოვნოები იყვნენ, მათში ჩართული იყო საშიში სწავლებები მართლმადიდებლებისათვის. ეს გალობები იგალობებოდა ხმამაღლა და მაცდუნებლად, რაც განაცვიფრებდა და იზიდავდა მართლმადიდებლებს. ამის გამო წმიდა იოანე ოქროპირმა ბოროტების აღსაკვეთად გამოიძენა ყველა საშუალება, რათა დაემარცხებინა თავისი მტრები. მან შეიტანა ღამის მსახურებებში გალობები, ასწავლა მლოცველებს ეგალობათ კლიროსებზე მწყობრად და დინჯად. თვითონ ადგენდა მოკლე გალობებს ღამის მსახურებისათვის და ამით განარიდა მართლმადიდებლები არიანელთა ბოროტებას. თუმცა იოანე ოქროპირის გალობები ჩვენთვის უცნობი დარჩა, მაგრამ მკვლევარები ერთხმად აღიარებენ, რომ იოანე ოქროპირს ეკუთვნის რიგი გალობები, რომლებიც ცნობილია ტროპართა სახელწოდებით;

წმიდა ეპიფანე კვიპრელმა (ოქროპირის თანადროული - 403)¶

წმიდა ანთიმი (იმპ. იუსტინიანემ მას ტაძარი აუფო);

ეგვიპტის ეკლესიისათვის პირველად გალობებს ქმნიდა ნეპოტი ეპისკოპოსი პენტაპოლიისა (246). ამის გამო მეორე საუკუნეში ერეტიკოსად გამოცხადდა. ერეტიკოსებს - ვალენტინიანესა და ვარდესან სირიელს, სურდათ თავისი სწავლებების წარმატებით გავრცელება, ამიტომაც შემოიღეს ისინი გალობის ფორმაში. ამით ავრცელებდნენ თავიანთ ცრუ სწავლებებს. მათი ასეთი ცრუსწავლების აღსაკვეთად ნეპოტმა დაწერა გალობები უფალ იესო ქრისტეს სადიდებლად, რის გამოც დიონისე ელექსანდრიელი აქებს მას.

სირიული ეკლესიისათვის, ისტორიკოს თეოდორიტესა და ნიკიფორეს სიტყვებით ბევრს მუშაობდა ეფრემ ასური (578). სირიის ეკლესია, როგორც ეგვიპტისა განიცდიდა მე-3 მე-4 საუკუნეში ერეტიკოსების ვარდესანისა და ამონიუსის ცრუსწავლებების ზეგავლენას. ეფრემ ასური ხედავდა, რომ სირიელები ტყვედებოდნენ მუსიკითა და გალობით, ამიტომ სურდა მას განერიდებინა ისინი გნოსტიკოსთა უწმინდური გალობისაგან. მან შეაგროვა ქალწულობის აღთქმის მიმცემნი და ასწავლა მათ გალობა ანტიფონურად. მისი განკარგულებით, ქალწულები იკრიბებოდნენ ეკლესიაში საუფლო დღესასწაულებში და კვირა დღეებში. აგრეთვე წმინდანთა ხსენების დღეებშიც. თვითონ იგი, როგორც მამა იდგა მათ შორის, ურიგებდა

მათ სხვადასხვა გალობებს და ასწავლიდა მათ ანტიფონურ გალობას, იქამდე, სანამ მთელი ქალაქი მასთან არ შეიკრიბა და მტრები არ დაიშალნენ.

დასავლეთის ეკლესიაში გალობათა შედგენაში დიდი ღვაწლი აქვთ შემდეგ ჰიმნოგრაფებს, განსაკუთრებით:

1. ილარი (368) პიკტავიელმა შეადგინა ფსალმუნთა წიგნი, რომელიც იქნა მიღებული ესპანური ეკლესიის მიერ მე-4 ტოლედოს კრების მიერ (633) და დამტკიცდა მათ მიერ საეკლესიო მსახურებისათვის.

2. წმიდა ამბროსი მედიოლანელი (391) ბევრს მოღვაწეობდა დასავლეთის ეკლესიისათვის წმიდა გალობათა შედგენაში. რომს ამ დროს ძალიან არ უყვარდა გალობები. წმიდა ამბროსიმ იცოდა, რომ მართლმადიდებელთა განმტკიცება რწმენაში სარწმუნო საშუალებით შეიძლება საგალობელთა ხშირი გალობით და ამ მიზნით შეადგინა ბევრი საგალობელი უპირველესად წმიდა სამების სადიდებელად და ამით ცდილობდა დაეცვა ეს დოგმატი არიანელების საწინააღმდეგოდ. ნეტარი ამბროსი ცნობილია აღმოსავლეთშიც.

განვიხილავთ რა საგალობელთა ისტორიას, ჩვენ შევნიშნავთ განსაკუთრებულ სიმრავლეს საგალობელთა მთხზველებისა მე-7 საუკუნის ბოლოს, მე-8 და მე-9 საუკუნეებში. ამ დროიდან თითქმის შეუსვენებლივ მოღვაწეობდნენ გალობათა უდიდესი შემქმნელები. მათ გაამდიდრეს ჩვენი ღვთისმსახურება სადღესასწაულო, სინანულის, საქებელი და სამადლობელი გალობებით. ასეთი დაუვიწყარი გალობების შემქმნელები იყვნენ: მაიუმის ეპისკოპოსი კოზმა, იოანე დამასკელის თანადროული, თეოდორე სტუდიელი, ანატოლი კონსტანტინეპოლის პატრიარქი, იოანე დამასკელი, სმირნელი მიტროპოლიტი მიტროფანე, თეოფანე ნიკეის მიტროპოლიტი, იოსებ მგალობელი, რომანოზ ტკბილადმგალობელი, ანდრეა კრეტელი, სოფრონი იერუსალიმელი პატრიარქი. ყველა ისინი წერდნენ სულიერ გალობებს საეკლესიო გამოყენებისათვის. იოანე დამასკელმა დაწერა პირველი საგალობელთა წიგნი - ოქტოიხოსი. მის შემდეგ იოსებმა და თეოფანემ შეავსეს, გაამრავლეს და დაასრულეს.

საეკლესიო საგალობლები, რომლებიც შეტანილია ჩვენს საღვთისმსახურო წიგნებში და რომლებიც შედგენილია წმიდა მამათა მიერ და მოყვანილი არიან მწყობრ წესრიგში და სისტემაში, ატარებენ სხვადასხვა სახელწოდებებს. ყველა ისინი როგორიც სხვადასხვანაირი

არ უნდა იყვნენ თავიანთი სახელწოდებით, შეიძლება დავაჯგუფოთ შემდეგ ექვს კატეგორიად:

ერთნი იღებენ თავიანთ სახელწოდებას შინაარსიდან, მეორენი - თავიანთი მოცულობიდან; მესამენი - გალობათა შემადგენლობიდან, ოდენობიდან და ხასიათიდან; მეოთხენი - მაღლობელთა და მსმენელთა მდებარეობიდან და მდგომარეობიდან; მეხუთენი - გალობის დროიდან; მეექვსენი წმიდა წერილის იმ ადგილებიდან, რომლითაც ერთიანდება სიმღერა საეკლესიო გალობასთან.

პირველ კატეგორიას მიეკუთვნებიან ის საგალობლები, რომელბიც იღებენ თავიანთი სახელწოდებას შინაარსიდან, მაგ, აღდგომის (anastasimov). ეს გალობები შეიცავენ მთავარ თემას - აღდგომილი უფლის განდიდებას;

ჯვარ-აღდგომის (stauroanastasimov), რომელთა შინაარსიც არის სწავლება უფლის ვნებისა ჯვარზე და აღდგომა მისი;

ღვთისმშობლის (qeotokiov), რომლებიც მიძღვნილია ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის საპატივცემულობდ;

დოგმატიკონი (dogmatikov) - დადგენილება, სწავლება. ასე უწოდა წმიდა იოანე დამასკელმა გალობებს, რომლებიც შეიცავენ ღვთისმშობლის ქებასა და დოგმატურ სწავლებას იესო ქრისტეს განკაცებისა და მისი ორი ბუნების - ღვთაებრივისა და კაცობრივის შეერთებას, შეურევნელად და განუყოფელად. აგრეთვე სხვა დოგმატებს;

განმანათლებელი (fwtagwyikov) ნათლის მცნობელი. ეს გალობები იგალობება დილის ღვთისმსახურებაზე მე-9 კანონის შემდეგ და ეწოდება იმიტომ, რომ ისინი შეიცავენ ლოცვას ჩვენი სულების განათლებისათვის ზეციური მადლის სინათლით, რათა ღისრეულად ყველა სულდგმულთან ერთად ვაქოთ უფალი შემდეგ ფსალუმნებში 148,149,150: „აქებდით უფალსა ცათაგან...“;

ექსაპოსტილარი (exaposteilariov). ეს გალობა კვირის მსახურებაზე და ზოგიერთ საუფლო დღესასწაულზე ცვლის ყოველდღიურ განმანათლებელს და მისი შემქმნელია იმპერატორი კონსტანტინე პორპიროგენეტი (959);

სამებიანი (triadikov) - ასე უწოდებენ იმ გალობებს, რომლებიც შეიცავენ წმიდა სამების ქებას და სწავლებას მასზე. იგი შედის ცისკრის მსახურებაში ოქტოიხოსში, მაგ. ორშაბათს მას ემატება „მეოხებითა

უსხეულოთა შენთათა, შეგვიწყალენ ჩვენ“. იგი იგალობება შვიდეულის ხმის მიხედვით ექვსფსალმუნების შემდეგ, როცა არ იგალობება „ღმერთი უფალი“, არამედ „ალილუია“;

მოწამეთა (martirikov) გალობები, რომლებიც იგალობება მოწამეთა საპატივცემულოდ. იგი იკითხება მწუხრზე შვიდეულის ყველა დღეს - სტიქარონის დასდებლებზე, შაბათის მსახურებაზე - სტიქარონისა და უფალო ღაღად-ვჰყავის დასდებლებზე, ცისკარზე - კანონებში (ორშაბათის გარდა), აქებდითსა ზედა დასდებლებზე და ლიტურგიაზე - ნეტარებებზე;

სინანულის გალობების შინაარსია: აღსარება უფლის წინაშე ცოდვებისა, გულითადი შენანება და ლოცვა მათ განსაწმენდელად. ორშაბათისა და სამშაბათის მსახურებებში გვხვდებიან ოქტოიხოსის მონაცვლობით გალობებში.

მიცვალებულთა (nekrosimov). ამ გალობებში ასახულია მიცვალებულთა სულებისათვის ლოცვა. მათი ადგილი მსახურებაში შაბათსაა, როცა ეკლესია იხსენებს მიცვალებულებს.

მეორე კატეგორიის საგალობლებს შეადგენენ ის გალობები, რომლებიც ასე იწოდებიან მოცულობის გამო:

დასდებელი (stichra). სიტყვა დასდებელი არის საერთო სახელწოდება ქრისტიანული იმ უამრავი საგალობლებისა, რომლებიც უშუალოდ ერთვის ძველადტქმისეულ ჩასართავებს. პირველი დასდებლების შემქმნელი, რომელიც ჩვენამდეა მოღწეული არის წმიდა ანატოლი კონსტანტინეპოლელი (458), უფრო ადრეულნი კი არიან ძველადტქმისეული პოეტური ნაწარმოებები: ფსალმუნნი, იგავნი სოლომონისნი, ქებათა-ქება და იობის წიგნი. დასდებლები შემდეგია: უფალო ღაღადყავზე, სტიქარონზე და აქებდითზე;

კონდაკი (kondakiov ან kontakiov - პატარა სახლი. სიტყვა წარმოსდგება ზოგიერთი განმარტებლის აზრით kontos - ჯოხიდან, რომელზედაც იხვეოდა პერგამენტის გრაგნილი, ასეთ გრაგნილებზე წერდა თავის კონდაკებს რომანოზ ტკბილადმგალობელი. ასე იწოდება მოკლე გალობა, რომელიც გამოხატავს დღესასწაულის არსს, მაგ. ღვთისგანცხადების კონდაკი: „განეცხადე დღეს ყოველსა სოფელსა და ნათელი შენი უფალო აწ გამოისახა ჩვენ ზედა...“ ან შეიცავს წმინდანის ქებას, მაგ. კონდაკი წმიდა იოანე ოქროპირისა: „ზეციით მოიღვე საღმრთო მადლი და ბაგითა შენითა ყოველთა ასწავე თაყვანის-ცემა

სამებისა მხოლოისა ღმრთისა, იოანე ოქროპირო, ყოვლადსანატრელო, ღირსო...“. კონდაკი არის თითქოს მის შემდეგ საგალობლის - იკოსის საფუძველი;

იკოსი (oikos - სახლი) მასში გამოიხატება იგივე აზრი, ან იგივე ქება-დიდება დღესასწაულისა, რაც კონდაკშია, მაგრამ აქ უფრო ვრცლად არის ასახული. იკოსი ყოვლეთვის კონდაკის შემდეგ იგალობება და ერთ და იმავე ხმაში. მათი უმრავლესობის შემდგენელი არის რომანოზ ტკვილადმგალობელი (მე-6 საუკუნის მეორე ნახევარი). მას მიეწერება მაგ. პირველი გალობა ქრისტეს შობის კონდაკიდან: „ქალწული დღეს არსებად უზესთაესსა შობს ჩვენთვის...“.

მესამე კატეგორიას შეადგენენ საგალობლები, რომლებიც თავის სახელწოდებას იღებენ გალობის შინაარსიდან, ოდენობიდან და ხასიათიდან, მაგ:

კანონი (kanon - წესი). ეს არის ვრცელი საგალობელი, რომელიც აერთიანებს ერთ მთლიანობაში ერთი საღეჭსო სიდიდის მრავალ ირმოსებსა და ტროპრებს დღესასწაულის ან წმინდანის საპატივცემულოდ. ამ გალობათა გრძელი რიგი, რომლებიც დაწერილია ერთი საღეჭსო სიდიდით ასახავს კანონის ერთ საეთრო აზრს რომელიც განსაკუთრებული მხარით. ეს ტროპრები და ირმოსები ტოლია ერთმანეთის და ასეთი სახით შეადგენენ ერთ მთლიანობას. კანონის მოცულობაში შედის ჩვეულებრივად 9 გალობა, რომელიც განასახიერებს ზეციური იერარქიის 9 დასს. ასეთი კანონი იწოდება სრულად.

პირველი კანონი არის მოსესა და მარიამისა, როდესაც გადმოლახეს მეწამული ზღვა (გამოსვლ.15,1-19);

მეორე გალობა - მხილებითი გალობა მოსესი (მეორ. რჯ.32,1-4);

მესამე გალობა ანა წინასწარმეტყველისა სამოელის დედისა (1მეფ.2,1-10);

მეოთხე გალობა ამბაკუმ წინასწარმეტყველისა (3,1-19);

მეხუთე გალობა ისაიასი (26,9-20);

მეექვსე გალობა იონასი (2,3-10);

მეშვიდე-მერვე გალობა სამთა ყრმათა (დან.3,24-95);

მეცხრე გალობა ღვთისმშობლის და ზაქარიასი, იოანე ნათლისმცემლის მამისა (ლუკ.1,45-56,78-79).

ირმოსი (eirmos - კავშირი). ასე იწოდება ყოველი გალობის კანონში პირველდაწყებითი მუხლი. ის ხშირად შედგება ძველი აღთქმის

გალობათა ბუკვალური განმეორებით. იგი წარადგენს კანონში მაგალითს და კავშირს მთელი რიგი სხვა გალობებისა ე.წ. ტროპრებისა, რომლებიც მსგავსია მასთან აზრებით, ფორმით, სიდიდით, ტერფთა (მაგ. სამმარცვლიანი) და კილოთა (ჰანგთა) რიცხვით. ასე, რომ ირმოსი კანონში აერთიანებს ერთმანეთში ტროპრებსაც და ასევე გამოხატავს მათ კავშირს გალობას შორის (გარდა მე-9 გალობისა), რომელიც განადიდებს ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელს).

ტროპარი (troparion - тропарь-დან მიემართავ). კანონის გალობები, რომლებიც შედგენილნი არიან ირმოსთა მსგავსად და იწოდება ტროპრად, იმიტომ, რომ მიმართულია ირმოსებისადმი და იგივე აზრია გამოხატული რაც ირმოსებში და მას ეთანხმებიან რითში და კილოში. აქედან მომდინარეობს გალობაში მწყობრი თანხმოება და მელოდია. კანონთა ყველა გალობა შინაარსის მიხედვით იყოფა სამ ნაწილად მცირე კვერექსებად. ირმოსები კანონებში პირველად შეადგინა იოანე დამასკელმა, რომელმაც უძველეს ქრისტიანულ ღვთისმსახურებაში გამოყენებული ტროპრები (ირმოსების გარეშე) მოიყვანა წესრიგში და მიაწვია მათ მწყობრი და სწორი, ერთიანი საგალობელი. ტროპრები ანუ გალობები, რომლებიც კანონში არ გვხვდება (ღმერთი უფალსა ზედა, მწუხრის, ცისკრის და ლიტურგიის დროს) და რომლებიც არ არიან შედგენილნი ირმოსთა მსგავსად ისინი მიმართულნი არიან კვირის ხმაზე. მათი შინაარსი ის არის, რომ გამოიხატება დღესასწაულის არსი ან წმიდანის ცხოვრება და მოღვაწეობა.

ანტიფონები (antifona - საპირისპირო გალობა). ამ გალობათა სახელწოდება გვიჩვენებს, რომ საჭიროა მათი გალობა კლიროსებზე, მონაცვლეობით. ანტიფონებს რამოდენიმე სახე გააჩნიათ. ერთნი იგალობება ლიტურგიაზე დიდი კვერექსის შემდეგ და ეწოდება გამომსახველობითი ანტიფონები: ესენია 103 და 145 ფსალმუნთა მუხლები. მესამე ანტიფონია ნეტარებები ცირკრის მე-3 და მე-6 გალობათა ტროპრებით. ყოველდღიურ ლიტურგიაზე ანტიფონებად აიღება მე-9, 52 და 94 ფსალმუნებიდან მუხლები და ეწოდება საყოველღეო ანტიფონები. კვირის მსახურებაზე ცისკრის ანტიფონები იწოდება აღსავლელად. იმიტომ, რომ იოანე დამასკელმა მის შემადგენლობაში შეიტანა აზრი, რომელიც ასახულია შემდეგ ფსალმუნებში: 119 და 133 – „გალობა აღსავალთაი“.

თვითხმოვანი და მსგავსნი (idiomela, omoiion) თვითხმოვანად იწოდება

გალობები სადღესასწაულოდან, რომლებიც შექმნილია თავისუფალი სიდიდით სხვა გალობათა შინაარსისა და ტონის მიმსგავსების გარეშე. თვითხმოვანს გააჩნია თავისთავად კილო, რომელიც განსხვავებულია ჩვეულებრივი საეკლესიო ხმებისაგან და მხოლოდ ზოგიერთ შემთხვევაში დაეწერება ზედ ოქტოიხოსის ხმა, რომელზედაც უნდა იგალობონ. თვითხმოვანი მიეკუთვნება ანდრეა კრიტელს (713), კოსმა მაიუმელს (776), იოანე დამასკელს (776), იოსებ მგალობელს (883) და ეკლესიის სხვა მამებს, რომლებიც მოღვაწეობდნენ საეკლესიო გალობათა შექმნაში. მაგრამ რადგან თვითხმოვანთათვის შედგენილი იყო განსაკუთრებული კილო, რომელიც განსხვავდებოდა ჩვეულებრივი საეკლესიო ხმისაგან მეტწილად მაღალფარდოვანებით, ამიტომაც სხვა საგალობელთა მთხზველებს სურდათ რა რომ მიემსგავსებინათ ოქტოიხოსისა და სადღესასწაულოს გალობათა კილოსა და სიდიდის თვითხმოვანებისათვის, ცდილობდნენ შეძლებისდაგვარად შეენარჩუნებინათ თავიანთი შედგენილ გალობებში მათი სიდიდე და ტონი და უწოდეს ამ გალობებს როგორც თვითხმოვანთა მსგავსებს - „მსგავსნი“. აქედან ვხვდებით ღვთისმსახურების წიგნებში გამოთქმას - „მსგავსნი“: „საფლავი შენი მაცხოვარ“, ანუ უნდა ვიგალობოთ თვითხმოვანი გალობის „საფლავი შენი მაცხოვარ“-ის მსგავსად.

მეოთხე კატეგორიას შეადგენენ ის გალობები, რომლებიც თავის სახელწოდებით მიაჩნებოდნენ მგალობელთა მდგომარეობასა და მდებარეობაზე:

დაუჯდომელი (აკაისტო). ასე ეწოდებოდა პირველად სამადლობელ გალობებს, რომლებიც შედგენილნი იყვნენ ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის საპატივცემულოდ შემდეგი მიზეზის გამო: კონსტანტინეპოლი მტრებისაგან იცავდა თავს. აღმოსავლეთიდან - სპარესლებისაგან, დასავლეთიდან - სკვითებისაგან და არაბებისაგან. 727 წელს მოხდა სასწაული. ყოვლადწმიდამ სამჯერ გადაარჩინა კონსტანტინეპოლი მტრებისაგან (627 წ. და 670 წ. აგარიანელებისაგან, 866 წ. აგარიანელებისა და სკვითებისაგან). ამ მიზეზის გამო მართლმადიდებელი ეკლესია დღემდე იხსენებს ამ სასწაულს და უგალობს ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელს გალობას დიდი მარხვის მე-5 კვირის შაბათს, დაუჯდომლის შაბათს. ეს მსახურება ჯერ კონსტანტინეპოლში დაწესდა, ხოლო მე-9 საუკუნიდან მთელ მართლმადიდებელ ეკლესიაში. ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხატი,

რომლის სამოსელი ზღვაში იქნა დაფლული პატრიარქ სერგის მიერ ეწოდება ოდიგიტრია - ο οδις და აგი მივყავარ - გზის მაჩვენებელი. გადმოცემით ამ ხატიდან, რომელიც ლუკა მოციქულის დახატული იყო განიკურნა ორი ბრმა (სადღესასწა. 27 ივლისი). მთელი დაუჯდომელი იყოფა 13 კონდაკად და 13 იკოსად - ბერძნული ალფაბეტის რიცხვის მიხედვით. მასში ასახულია ისტორია, რომლის მთავარი აზრი გამოხატულია მოკლედ კონდაკში: „ზესთა მბრძოლისა ჩემისათვის...“

ამ გალობათა დიდი მნიშვნელობის გამო მისი გალობისას არავინ არ ჯდება, არამედ ყურადღებით ისმენენ ფეხზე დამდგარი. ბოლო დროს ასეთივე სახით იმავე მიზეზით შედგენილნი არიან სხვა დაუჯდომლები: იესო ტკბილის, წმიდა ნიკოლოზის, წმიდა ნინოს, წმიდა გიორგის და სხვა წმინდანების მიმართ.

სტიქოლოგია (kafisma). ეს არის საეკლესიო საგალობელი, რომელთა გალობის დროს შეიძლება მორწმუნეთა დაჯდომა. სტიქოლოგია იგალობება ცისკრის ღვთისმსახურებაზე.

იპაკო (upakouev - მისამღერი). ეს გალობა იგალობება კვირის მსახურებაზე სერობაზე, შუალამიანზე და ცისკარზე, იმიტომ რომ ძველად მორწმუნე ხალხი ამ გალობას გალობდა მგალობლებთან ერთად. აგრეთვე იმიტომ, რომ წარმოსდგება სხვა ბერძნული სიტყვისაგან upakoi - მოსმენა, ყურადღება. იგი ითხოვს მორწმუნეებისაგან ყურადღებით მოსმენას.

კატავასია (katabasia - შეერთება). ეს ის ირმოსია, რომელი კანონის ყოველ გალობაშიც ორივე კლიროსი ერთად დგებოდა ტაძრის შუაში და ერთად გალობს მას. ეს წესი შემორჩენილია ზოგიერთ მონასტერში.

მეხუთე კატეგორიას მიეკუთვნებიან საგალობლები, რომლებიც მიანიშნებენ თავიანთი სახელწოდებით შუსრულების დროზე:

ცისკრის (ewqina) - ასე ეწოდება ყველა იმ გალობას, რომელიც ცისკარზე გამოიყენება.

მწუხრის (esperina) - გალობები, რომლებიც მწუხრის ღვთისმსახურებაზე იგალობება.

წარდგომა (prokeimenov) - ამ სახელწოდებით იწოდება ის საგალობლები, რომლებიც ამოკრეფილია დღესასწაულის ან დღის საპატივცემულოდ. ისინი წინ უსწრებენ წმ. წერილს, წინასწარმეტყველებებს, სამოციქულოსა და სახარებას.

ალილუია (allylouiariv) - ეს მუხლი გამოიყენება როცა იგალობება

„ალილუია“ და წინ უსწრებს სახარების კითხვას. ზოგჯერ კი მსახურებასთან არის დაკავშირებული: ალილუიას დღე, ხმა ან დღესასწაული.

საზიარო, განიცადე (koinonikov). ეს მუხლი იგალობება წმიდა ძღვნის განტეხვისა და სასულიერო პირთა ზიარების დროს. იგი თავისი შინაარსით მიანიშნებს სადღესასწაულო ვითარებას. მაგ. ორშაბათის წარდგომა: „რომელმან შექმნა ანგელოზნი მისნი სულად და მსახურნი მისნი ალად ცეცხლისა“.

განტევების (apolutikov). ეს ის ტროპრები, კონდაკები და ღვთისმშობლის მუხლებია, რომლებიც ოქტოიხოსშია მოთავსებული. მან თავისი სახელწოდება მიიღო იქიდან, რომ იგალობება მწუხრის და ცისკრის ბოლოს, მაგ. „აჟ განუტუვე“ და „კეთილ არს აღსარება...“.

მეექვსე კატეგორიას შეიძლება მივაკუთვნოთ ის გალობები, რომლებიც შეერთებულია წმიდა წერილის ადგილებთან და ერთად იგალობებიან:

„კურთხეულ ხარ“ (eulogytariov) - ეს ტროპრები შეერთებულია 118 ფსალუმნის 12 მუხლთან: „კურთხეულ ხარ შენ უფალო მასწავენ მე სიმართლენი შენნი...“;

„ნეტარ არიან უბიწონი“ (amwmov) - ასე ეწოდება დიდ შაბათის გალობებს, როცა იგალობება მე-17 კანონის დასდებლები და მიცვალებულთა ტროპრები ერთად, ზოგჯერ ტროპრების გარეშე.

„ნეტარ არიანი“ (makarismoi). ასე ეწოდება საგალობლებს, რომლის მე-3 და მე-6 გალობასთან ერთად იგალობება ახალი აღთქმის მათეს სახარების მე-7 თავთან ერთად ლიტურდიაზე.

პოლიელეი: 134 და 135 ფსალუმნების გალობა. ხშირად მეორდება სიტყვა წყალობა - eleos. აქედან მიიღო მან თავისი სახელწოდება. ამ გალობის დროს ინთება ყველა სანთელი.

ქრისტიანობის პირველი საუკუნის ღვთისმსახურების უძველესი საგალობლები

ყველაზე უძველესი გალობა ქრისტიანობის პირველი საუკუნის ეკლესიაში იყო ე. წ. მცირე დიდებისმეტყველება. უძველესი ფორმულა მცირე დიდებისმეტყველებისა ასე იკითხება: „დიდება მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა, უკუნითი უკუნისამდე“. ასეთი იყო წმიდა ათანასეს მოწმობით აღმოსავლეთის ეკლესიაში, მაგრამ დასავლეთის

ეკლესიებში ამ ფორმულას ემატებოდა სიტყვა მცირე სახეცვლილებით. ასეთი ცვლილებები სიტყვებში დასაშვები იყო, რადგანაც სხვადასხვა ეკლესიაში სხვადასხვანაირად ამბობდნენ: „ყოველი დიდება, მადლობა, პატივი და თაყვანისცემა მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა აწდა მარადის და დაუსრულებელად უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“. ზოგჯერ იხმარებოდა ასეთი ფორმულა: „რომელსა შვენის შენდა“ და სხვ... შემდეგ ყოველი ფსალმუნის კითხვის ბოლოს ამბობდნენ: „დიდება მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა, აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“.

დიდი დიდებისმეტყველება: „დიდება მაღალთა შინა ღმერთსა, მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება“. ასე გალობდნენ ზეციური ძალები ქრისტეს შობის დროს. თვით ამ გალობის საგანი არის - ქება შობილი მაცხოვრისა, ეკლესიისა, რომლისათვისაც იშვა მაცხოვარი. შემდეგ დაემატა „მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება“.

სამწმიდაო ანუ სერაფიმთა გალობა პირველად ასეთი ფორმით გამოიყენებოდა: „წმიდა არს, წმიდა არს, წმიდა არს, უფალი ღმერთი საბაოთ, სავსე არიან ცანი და ქვეყანა დიდებითა შენითა, კურთხეულ უკუნისამდე“. მოც. იაკობის ლიტურგიაში ასეთი სახე აქვს: „წმიდა არს, წმიდა არს, წმიდა არს, უფალი საბაოთ, სავსე არიან ცანი და ქვეყანა დიდებითა შენითა, ოსანა მაღალთა შინა, კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისათა, ოსანა მაღალთა შინა“. ბოლო სიტყვები აღებულია ებრაელი ყრმებისაგან, რომლებიც უგალობდნენ მაცხოვარს და ბაიას ტოტებს უფენდნენ.

შემდეგ კი ასეთი სასწაული მოხდა: პატრიარქ პროკლეს დროს კონსტანტინეპოლში 447 წელს საშინელი მიწისძვრა იყო, რომელმაც დაანგრია ტაძრები და სახლები. ასეთმა უბედურებამ დააზიანა ქალაქის მაცხოვრებლები ისე, რომ არ იცოდნენ რა მოემოქმედებინათ. ზოგიერი კიდეც ტოვებდა ქალაქს. ასეთ დროს წმიდა პროკლემ აღასრულა საყოველთაო სახალხო ლოცვა - ლიტია, რომლის დროსაც სამ საათზე, ერთი ყმაწვილი ატაცებულ იქნა ზეცაში. შემდეგ იგი მოყვა იმას, თუ რა მოისმინა იქ, ანგელოზები გალობდნენ: „წმიდაო ღმერთო, წმიდაო ძლიერო, წმიდაო უკვდავო“-ს. და უბრძანეს მათაც ეგალობათ ეს გალობა დედამიწაზე. გაიმეორეს თუ არა ეს გალობა მიწისძვრა მაშინვე შეწყდა. ამის შემდეგ იმპერატორ თეოდოსისა და

დედოფალ პულხერიას ბრძანებით შეიტანეს ყოველდღიურ ხმარებაში ყველა ეკლესიაში. ამ ზეციურ გალობას, რამოდენიმე ხნის შემდეგ ერეტიკოსებმა მიამატეს თავიანთი ცრუ სწავლება. პეტრე კნაფეს, ქალკედონის პრესვიტერს, შემდეგში ანტიოქიის პატრიარქს (471) სურდა შეეტანა თავის ეკლესიაში თეოპასხიტური ერესი მონოფიზიტების ინტერესების გამო. ამიტომაც ფორმალური განხეთქილების მიზეზით მართლმადიდებელ ეკლესიასთან ამტკიცებდა, რომ ჯვარზე ივნო მაცხოვრის ღვთაებრივ ბუნებამაცო და თავისი სწავლების უკეთესი გავრცელებისათვის მიამატა სამწმიდა გალობას სიტყვები: „ჩვენთვის ჯვარცმულო“. მისი მემკვიდრე კალანდიოს პატრიარქი შეეცადა, რომ წინ აღდგომოდა პეტრე კნაფეს ამ ერესს და მიამატა ამ გალობას: „ქრისტე მეუფეო ჩვენთვის ჯვარცმულო“. ეს ერესი დაგმოიხილ იქნა.

„ალილუია“. ეს საქებელი გალობა ხშირად გამოიყენება ღვთისმსახურებაში და არ ითარგმნება არც ერთ ენაზე. სიტყვა ალილუია ზოგჯერ ნიშნავს: „აქებდით უფალსა“, ზოგჯერ □□ ამ სიტყვით აღნიშნავენ ზოგიერთ ფსალმუნებს. მაგ. 145 და მომდევნოები.

სვიმეონ ღვთისმამისძეობის გალობა, რომელიც იგალობება მწუხრზე;

უძველესი დროიდანვე ვხვდებით გალობებს, რომლებიც შექმნილია ფსალმუნთა მუხლებისაგან: „კურთხეულ ხარ შენ უფალო მასწავენ მე სიმართლენი შენი“; „უფალო შესავედრებელ მეყავნ ჩვენ ნათესავითი ნათესავადე“; „უფალო შენ შეგვედრე, მასწავე მე ნება შენი“; „მოგვმადლე წყალობა შენი მცნობელთა შენთა ზედა“.

არ შეიძლება არ შევეხოთ ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის გალობას, რომელიც პირველივე საუკუნეებიდან ცისკრის ღვთისმსახურებაში იქნა შეტანილი.

„სიმბოლო სარწმუნოების“ გალობას ღვთისმსახურების დროს მოწმობს წმიდა იოანე ოქროპირი. იგი ამტკიცებს, რომ ნიკეის კრების სიმბოლო იგალობებოდა აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ყველა ეკლესიაში ღვთისმსახურების დროს, როგორც უმთავრესი გალობა და საგანძური მთელი მართლმადიდებლური ქრისტიანული საგალობლებისა.

ქრისტიანული გალობის საშუალებები ღვთისმსახურების პირველ საუკუნეებში

ქრისტიანობის პირველი საუკუნის ისტორია მოწმობს გალობის სხვადასხვა საშუალებებზე. მაგ, პირველ რიგში, გალობდა ყველა ერთად; მეორედ, გალობდა მონაცვლეობით. მესამედ, გალობდა ერთი მაგალობელი, რომელიც არჩეული იყო გუნდებიდან, ხოლო მრევლი უმღეროდა, ზოგჯერ იმეორებდა ყველაფერს, რასაც პირველი მაგალობელი გალობდა. ზოგჯერ იმეორებდა მხოლოდ ბოლო სიტყვებს. ზოგჯერ კი რომელიმე ცალკეულ მუხლს ფსალმუნიდან, ხშირად კი მთელ დიდებისმეტყველებას.

გალობის პირველ საშუალებაზე შეიძლება ითქვას, რომ როგორც უძველესი, უბრალო და არახელოვნური გალობა, მთელი ეკლესიის საკუთრება იყო. მორწმუნენი, წვდებოდნენ რა გალობის შინაარსს, არ აქცევდნენ ყურადღებას თვით მათ ფორმას და ყველა გალობდა ერთად, არ იყოფოდნენ არავითარ გუნდებად. გალობის ასეთ საშუალებაზე მინიშნებებს ვხედავთ წმიდა წერილში, სადაც ნათქვამია, რომ „ყველამ ერთხმად შეღაღადა ღმერთს...“ (საქმ.4,24). წმიდა ათანასე დიდი აღწერს წმიდა შეკრებულობას ეკლესიაში: აქ გაისმის ხალხის ერთი და იგივე ხმა. სოზომენესა და სოკრატეს მოწმობით წმიდა ათანასე შეპყრობისას იდგა მაგალობლებს შორის. ბასილი დიდი ამბობს, რომ ნეოკესარიელები იყენებდნენ ფსალმუნთა გალობის დროს უძველეს ხერხს - ყველას ერთხმად გალობას, რომელიც შემოიღო ღვთისმსახურებაში წმიდა გრიგოლი საკვირველმოქმედმა. კონსტანტინეპოლის ეკლესიაზე წმიდა იოანე ოქროპირი წერს: ის რომ ძველად ყველა ერთად გალობდა, ამას ჩვენც ვაკეთებთ. დასავლეთის ეკლესიაც ასევე უბრალო, არახელოვნურ გალობებს იყენებდა ღვთისმსახურებში და აქაც ყველა ერთად გალობდა.

მოციქულთა დროის ისტორია გადომგვცემს, რომ ფსალმუნებსა და საღმრთო საგალობლებს გალობდნენ მონაცვლეობით, გუნდებად. ვინ შემოიღო ანტიფონური გალობა ქრისტიანულ ეკლესიაში ამის შესახებ ისტორიკოსებს სხვადასხვა მოსაზრება აქვთ. სოკრატე მის წარმომავლად და პირველ გამომყენებელად თვლის ანტიოქიის ეპისკოპოსს ეგნატე ღმერთშემოსილს. თეოდორიტე კი - ფლავიანესა და დიოდორეს, ანტიოქელ ბერებს. მაგრამ ჩვენ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ

ეს ანტიფონური გალობის ფორმა არ არის რაღაც განსაკუთრებული ქრისტიანების მიერ მოგონილი; ყველასათვის ცნობილია, რომ ეს გალობის საშუალება არსებობდა ქრისტიანულ ერამდე. ჯერ კიდევ მოსეს დროს, მეწამულ ზღვის გადალახვისას, მარიამმა, მოსეს დამ ისრაელის ქალებთან ერთად უგალობა უფალს (გამოსვლ. 15,21). შემდეგში მრავალი ფსალმუნის შექმნა მიანიშნებს იუდეველთა ანტიფონურ გალობაზე. ფსალმუნის მუხლები ისეა განლაგებული ნაწილებად, რომ პირველ მუხლს შეესაბამება სხვა ხმა, მეორეს კი სხვა. ასეთი ანტიფონური ფორმის გალობა ცნობილი იყო აგრეთვე ალექსანდრიელ ასკეტებთან. ამასვე ვხვდებით ევსევი კესარიელთან, ტერტულიანესთან, ბასილი დიდთან.

ბასილი დიდი წერს, რომ გრიგოლ ნეოკესარიელმა დაადგინა ეკლესიაში ეგალობათ ფსალმუნები და საგალობლები არა მონაცვლეობით, არამედ ყველას ერთად. ნეოკესარიის ეკლესია ამას ისე უფრთხილდებოდა, რომ როცა ბასილი დიდმა შემოიტანა ეკლესიაში მონაცვლეობითი გალობა, მას წინაღუდგნენ. მაგრამ ბასილი დიდმა მათ მისწერა განსაკუთრებული ეპისტოლე, სადაც ამტკიცებს, რომ მონაცვლეობითი გალობა გამოიყენება მთელ აღმოსავლეთ ეკლესიაში.

დასავლეთის ეკლესიაში კონსტანცის სიტყვებით ანტიფონური გალობა პირველმა შეიტანა ამბროსი მედიოლანელმა, ხოლო მის შემდეგ პაპმა დამასიმ.

ცნობილია, რომ ქრისტიანულ ეკლესიაში იყო განსაკუთრებული სახე მგალობლებისა, რომლებიც განსხვავდებოდნენ თავიანთი მდგომარეობით წიგნის მკითხველებისაგან. ამ მგალობლების გალობა განსხვავდებოდა ხალხის გალობისაგან. მოციქულთა დადგენილებებში ნათქვამია, რომ იკითხება ორი საკითხავი, ერთმა იგალობოს ფსალმუნი დავითისა, ხოლო ხალხმა გაიმეოროს მუხლები. ალექსანდრიის ეკლესიაში ბასილი დიდის სიტყვებით მთელი ხალხი ასე გალობდა. გალობის ეს საშუალება ცნობილი იყო ათანასე დიდის დროიდან. შემდეგ, კი უკვე მე-4 საუკუნეში ლაოდიკიის კრებაზე კანონით განისაზღვრა (15 კანონი), რომ მაგლობლის გარდა არავინ არ უნდა იგალობოს ეკლესიაში. იმპერატორი იუსტინიანე ამბობს: საგალობლები და ოდები არის მაგლობლის მოვალეობა. მან სოფიის ტაძარში გამოიწვია 25 მაგლობელი.

უძველესი ქრისტიანული გალობის ხასიათი და მისი ურთიერთობა ნაციონალურ სიმღერებთან

ცნობილია, რომ ებრაული ღვთისმსახურების საწეს-ჩვეულებო დადგენილებები ატარებენ ჩვეულებრივ, ბუნებრივ და უდიდეს უბრალოებას. ებრაული გალობის ეს თვისება, კლიმენტი ალექსანდრიელის თქმით, აძლევდა მას უფლებას დაეკავებინა ადგილი ქრისტიანულ ღვთისმსახურებაში. გარდა ამისა, ამ გალობის ღირსება ქრისტიანთა თვალში ამაღლდა იმიტაც, რომ იგი გამოიყენა თვით იესო ქრისტემ და მოციქულებმა, როცა ადავლინეს ღოცვა უფლის გალობით. ებრაული გალობის სახე, კლიმენტი ალექსანდრიელის განმარტებით ძალიან ჰგავს ბერძნული გალობის დორიულ კილოს, რომელიც განსახვავდებოდა სხვა ბერძნული კილოებისაგან მკაცრი უბრალოებითა და მნიშვნელობით. პირველ ქრისტიანთა ეკლესიაში უდიდესი გავლენა იუდეურ გალობას ჰქონდა. ზედმეტი არ იქნება ვთქვათ, რომ იუდეური გალობა იყო გამოყენებული პირველ იერუსალიმის ეკლესიაში და საერთოდ, იუდეველი ქრისტიანების მიერ. მაგრამ ეს გავლენა არ შეიძლება დიდი ყოფილიყო პალესტინის გარეთ. იმიტომ, რომ სხვადასხვა ერთა ნაციონალური და ადგილობრივი სკოლები აგრეთვე ძალიან დიდ გავლენას ახდენდნენ პირველ ქრისტიანთა გალობაზე. ამიტომაც ბერძენ ქრისტიანთა უმრავლესობას სრულებითაც არ ეცოდინებოდა იუდეური გალობის ეს სახე. ისინი იყენებდნენ ისეთ გალობა, რაც ცნობილი იყო მათთვის ქრისტიანობაში მოქცევამდე. ეს არ ეწინააღმდეგებოდა ქრისტიანული რელიგიის სულს. ქრისტიანული გალობის ჩამოყალიბებაში, იუდეველების შემდეგ პირველი ადგილი უჭირავთ ბერძნებს. ეს იმიტომაც შესაძლებელი, რომ კლიმენტი ალექსანდრიელის თქმით, ბერძნული გალობა, თავისი ხასიათით მიეკუთვნება მეტნაკლებად დორიულ კილოს, რომელიც გამოირჩევა თავისი უბრალოებითა და ბუნებრივობით და უფრო მეტად ესადაგება ქრისტიანულ ღვთისმსახურებას, ვიდრე სხვა კილოები. მართალია, ბერძენ-წარმართთა ზნეობის საერთო გახრწნილება აისახა ხელოვნებაშიც, მუსიკაშიც, მაგრამ ეკლესია ყოველთვის იდგა სადარაჯოზე და არ იღებდა ასეთ უცხო მუსიკას, მას ყოველთვის ჰქონდა მხედველობაში წინასწარმეტყველ დავითის სიტყვები: „უგალობდით მას მეცნიერებით“ (ფს.46,8) და მოც. პავლეს დარიგება: „თუ სულით ვგალობ, გონებითაც ვგალობ“ (1 კორ. 14,15); „უგალობდით

თქვენს გულებში უფაღს“ (კოლ. 3,10). ეკლესია ცდილობდა, რომ გალობა ყოფილიყო მოკრძალებული და გრძნობადი, ამასთანავე უბრალო და არახელოვნური. ეკლესია ზოგჯერ უშვებდა გალობაში სილამაზეს, მაგრამ ყოველთვის ზომიერს და ითვალისწინებდა მორწმუნეთა აუცილებლობას. მაგრამ განსაკუთრებულ აუცილებლობას გალობის სილამაზეში პირველი ქრისტიანები არ გრძნობდნენ. მათთვის ჩვეული იყო უმაღლესი საფეხური ზნეობრივი სრულყოფილებისა და ჭეშმარიტების უმაღლესი ღირსების შეგნება. ამიტომაც დორიული გალობა მეტნაკლებად იცვლებოდა. შეიძლება ითქვას გალობა იყო რეჩიტატიული.

ისიდორე სევილიელი ამბობს: „დასაწყისში ეკლესია იყენებდა უბრალო გალობას, ხმის იმ ზომასთან ახლოს, რომელსაც ჩვენ ვიყენებთ ჩვეულებრივ ლაპარაკში. ხელოვნური გალობა კი შემოდებულ იქნა შემდეგში არა სულიერი, არამედ ხორციელი ქრისტიანებისათვის, რადგანაც მათ არ მოსწონდათ გალობა, მაგრამ მოსწონდათ სასიამოვნო ხმები.

ხელოვნური გალობა და მისი უარყოფითი გავლენა ღვთისმსახურებაში

გალობა თავდაპირველად უბრალო და არახელოვნური, დროთა განმავლობაში საეკლესიო ხელისუფლების ნებართვით, ნელ-ნელა ამკობს შინაგან მხარეს. ამას ეკლესია მიმართავს დროის გარემოებისა და მლოცველთა მოთხოვნის გამო. ხედავდნენ რა ერთი მხრივ მორწმუნეთა ღვთისმოსაობის დაცემას, მეორე მხრივ, ერეტიკოსთა მცდელობას - მოეზიდათ მართლმადიდებლები ხელოვნური გალობით, ეკლესიის მამებმა ყურადღება მიაქციეს იმას, რომ სრულყოფილი გაეხადათ საგალობლები და ამით აღედრათ მორწმუნეებში ლოცვითი განწყობის სული. ეკლესია არ იყენებდა ხელოვნურ ჰარმონიას როგორც რელიგიის რღაც საძრახის და საწინააღმდეგო სულს. იგი ყოველთვის დარწმუნებულიყო, რომ ხმათა ბრწყინვალე და მწყობრი თანხმობა უფრო უპრიანი იქნებოდა ღვთისათვის შეეწირა.

თუ ეკლესია ცდილობდა შემოენახა უძველესი უბრალო გალობა ცვლილებებისაგან, მხოლოდ ერთი მიზეზის გამო: იგი ხედავდა, რომ ის ასაზრდოებდა ღვთისმოსავ ქრისტიანთა სულებს ჭეშმარიტ ღვთისმოწიწებით, აღამაღლებდა მათ ღვთის განჭვრეტამდე, ახსენებდა

რწმენის ისტორიიდან უდიდეს მოვლენებს, განასულიერებდა წმინდანთა მაგალითებით. ეკლესიას არ გააჩნდა აუცილებელი კანონები უძველეს გალობათა ხელშეუხებლობის შესახებ. მაგრამ როცა ხედავდა, რომ ცივი და დაბნეული გულები არ აღიძვროდნენ არახელოვნური გალობებით, რომ მათი გრძნობები საჭიროებდნენ ძლიერ განცდებს, მაშინ იგი იყენებდა ხელოვნურ გალობას, ჰარმონიას, რომელიც წარმოქმნიდა მათ სულებში სასიამოვნო, დამატკბობელ შთაბეჭდილებას. მაგრამ ამასთანავე ცდილობდა ძალიან არ განშორებოდა უძველეს, უბრალო გალობის სულს. ეკლესიამ იცოდა, რომ ხელოვნების შექმნა მხოლოდ მაშინ ახდენს სრულ შთაბეჭდილებას მორწმუნეზე, საზრდოებს და აღამაღლებს მის სულს, როცა ფორმის გარეგანი ჰარმონიით გაიგება მისი შინაგანი შინაარსი. ორიგენეს მოწმობით, მაგლობლებს ჰქონდათ ჩვეულება, რომ თავიანთ საგალობლებისათვის მიეცათ საკუთარი ჰანგი, კილო, უფრო მაღალფარდოვანი და ჰარმონიული, ვიდრე საღვთისმსახურო გალობა და ამ ჰანგებს, კილოებს ეკლესია იღებდა მაშინ, როცა იგი ამჩნევდა რომ მასში არის გრძნობათა მოკრძალებული და მოწიწებული გადმოფრქვევა. მაგრამ როცა ჰანგთა შეთხზვის თავისუფლება დროთა განმავლობაში გასცდა ზომიერების საზღვრებს იქამდე, რომ იგი მიემსგავსა ხმის თეატრალურ ხელოვნებას, დაამძიმა საეკლესიო გალობა ზედმეტი, უხამსი სამკაულებით, რომელებიც თუმცა ახდენენ სულში მგზნებარე, მაგრამ შფოთიან განწყობილებას, მაშინ ეკლესია ზრუნავდა შესაფერისი ქრისტიანული გალობისათვის. ჯერ კიდევ კლიმენტი ალექსანდრიელი ასწავლიდა თავის მიმდევრებს როგორ უნდა ეგალობათ.

მე-4 საუკუნეში კონსტანტინე დიდმა ბრძანა შეესწორებინათ საღვთისმსახურო გალობები. კონსტანტინეპოლის ეკლესიებში ასეთი ბრძანების შემდეგ შესწორდა გალობა ძველი ქრისტიანული გალობის მსგავსად. ხოლო შემდეგ, საღვთისმსახურო გალობის ასეთი გარდაქმნა გადაიღო წმიდა ათანასე დიდმა და გაავრცელა იგი ეგვიპტის ეკლესიაში. ათანასე დიდის შესახებ ნეტარი ავგუსტინე წერს: „ჩემთვის ყველაზე კარგი ის არის, რასაც ამბობენ ალექსანდრიის ეპისკოპოს ათანასეზე, რომელმაც შთააგონა მაგლობელს ეგალობა ფსალმუნები ისე, თითქოს კი არ გალობს, არამედ კითხულობს“.

იგივე გააკეთა წმიდა გრიგოლ ნაზიანზელმა. ნატარმა ავგუსტინემ პირველად რომ მოისმინა ალექსანდრიის ეკლესიაში გალობა, ცრემლი მოერია.

ალექსანდრიის ეკლესიის ასეთი გალობა გვრცელებული იყო ალბათ აფრიკულ ეკლესიებშიც.

დასავლეთის ეკლესია რომში და მედიოლანში ხელმძღვანელობდა ძველი და არახელოვნური გალობით წმიდა ამბროსი მედიოლანამდეც, რომელიც გავდა რეჩიტატიულს. ამბროსიმ მორწმუნეებისათვის შემოიღო ბერძნულ-აღმოსავლური ეკლესიის გალობა ტონით, რითმითა და ზომით. ასეთი სახით დასავლეთის ეკლესიის მრევლმა ამბროსი მედიოლანელის დროიდან დაიწყო გალობა ჰიმნებისა და ფსალმუნებისა აღმოსავლეთის მსგავსად და ასეთი ჩვეულება, როგორც ამბროსი აღნიშნავს, შემოღებული და შენახული იქნა ყველგან. ნეტარი ავგუსტინე აღტაცებით ეხმაურებოდა იმ ძლიერ შთაბეჭდილებას, რომელსაც ახდენდა ამბროსისეული გალობა მსმენელთა სულზე.

აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ეკლესიის მამათა სიფრთხილე კეთილხმოვან გალობათა სიფაქიზესთან დაკავშირებით უსაფუძვლო არ იყო: მართალია, ეკლესიის მამები, ერთი მხრივ, აღტაცებულნი იყვნენ პირველი მეტნაკლებად არასრულყოფილი ვოკალური გალობით, რადგან მასში გაერთიანებული იყო მის უბრალოებასთან ერთად მაღალი ღირსებაც. მაგრამ დადგა ჟამი და ძალიან მალე, მეორე საუკუნეში, განსაკუთრებით მეოთხეში, როცა ეკლესიის მამათა გამოთქმით, მგალობელთა უმეცრება და არამოკრძალება აფუჭებდა და არღვევდა მსმენელებში წყნარ და მოკრძალებულ გრძნობებს: მაღალი საზოგადოების ხმაურიანი და სხვადასხვანაირი მუსიკა ნელ-ნელა შეიჭრა უბრალო საეკლესიო გალობაში და არც თუ იშვიათად თვით მგალობლებიც ბაძავდნენ მას. მეორე საუკუნეში კლიმენტი ალექსანდრიელი აღსდგა მგზნებარე, ვნებიანი ჰარმონიის წინააღმდეგ, რომელიც გამეფებული იყო ერულ ცხოვრებაში და რომელიც ჩრდილავდა საგალობელთა შინაარსს და ტოვებდა მორწმუნეს გაურკვეველ შთაბეჭდილებაში.

მეოთხე საუკუნეში წმიდა ათანასე დიდი წინააღმდეგა მელეტიანეებს, რომლებიც თეოდორიტეს სიტყვებით გალობდნენ საღმრთო გალობებს ცეკვებთან ერთადაც. წმიდა იოანე ოქროპირი ერთ-ერთ თავის საუბარში იცავს თავის მსმენელებს ზედმეტი, ხელოვნური, მაღალი საზოგადოების გალობისაგან: „უბედურო და საწყალო, შენ მოწიწებითა და თრთოლვით უნდა იგალობო ანგელოზური დიდებისმეტყველება... ხოლო შემოიღე კომედიანტების წესი. ნუთუ არ გეშინია და არ ძრწო,

რომ იქცევი ასე უსირცხვილოდ? ნუთუ არ საზღვრავ, რომ აქ თვით უფალი მყოფობს უხილავად?“ ისიდროე პელუზიელი და ნეტარი იერონიმეც ამხელდნენ თავიანთ თანამედროვეებს თეატრალური გალობის მიბადისათვის.

ეკლესიის მამები იძულებულნი იყვნენ ეზრუნათ ერეტიკული სწავლებებისაგან მორწმუნეთა დაცვაზე, მრევლის გაცივებული გრძნობები აღეგზნათ და შემოეღოთ საეკლესიო გალობაში რაღაც ახალი, რაც ადრე არ იყო - ისინი იძულებულნი იყვნენ შემოეღოთ მუსიკა. ეკლესიის მომღვართა საქმიანობა ამ შემთხვევაში აკავებდა შეძლების და გვარად, მხოლოდ გადაჭარბებულ, ზოგჯერ ქრისტიანული მოთმინების საზღვრებიდან გამოსულ ხელოვნურ საეკლესიო გალობას, ისინი მიანიშნებდნენ განსხვავებებს ჭეშმარიტი საეკლესიო და არაქრისტიანულ გალობებს შორის, ზოგჯერ კი უკეთებდნენ კეთილგონიერ დათმობებს დროის მოთხოვნილებებს და სადაც განსაკუთრებით აქტიურობდნენ ერეტიკოსები თივისი მაცდუნებელი ჰანგებით, იქ განსაკუთრებით ვითარდებოდა გალობის ასეთი სახე. ასე, მაგ. სირიული ეკლესია იმყოფებოდა ამონიუსისა და ვარდესანის ერესების საშიშროების წინაშე. ამონიუსმა შექმნა ზოგიერთი გალობები და თავის ბიწიერება დაფარა სასიამოვნო ჰანგებით და ამით იზიდავდა მსმენელებს თავის ერესში. რათა განემოწმებინა თავისი მრევლი ამონიუსისა და მათი მიმდევრების ცდომილი და უწმინდური გალობებისაგან, ღირს ეფრემ სირიელმა დაიწყო თავის წერილებში ერეტიკული ცდომილებების განკიცხვა, გადმოიღო რა ვარდენის ერეტიკული გალობების მელოდია. ის რომ ღირსი ეფრემი ბაძავდა ზოგიერთ ნაწარმოებებში ვარდესანის გალობათა სიდედესა და ჰანგებს, ეს შეგვიძლია დავინახოთ 65-ე ჰიმნის ბოლოში, სადაც ნათქვამია, რომ ღირს ეფრემმა შეადგინა თავისი გალობები ამონიუსის გალობათა ჰანგებით.

კონსტანტინეპოლის ეკლესიაში არიანელთა ერესის წინააღმდეგ იბრძოდა წმიდა იოანე ოქროპირი. მან იქამდე იღვაწა, რომ ქრისტიანები სრულიად აღარ დადიოდნენ ერეტიკულ შეკრებებზე. მე-7 და მე-8 საუკუნეებში განსაკუთრებით გამრავლდა გალობა სულიერი ჰანგებით.

დასავლეთის ეკლესიაც ვერ აერიდა დროის ხრწნად სულს, რომელმაც დაარღვია და გაანადგურა უწინდელი მოკრძალება. მან სრულად დაკარგა თავისი საეკლესიო ხასიათი.

ინსტრუმენტალური მუსიკის შესახებ

რაც შეეხება ინსტრუმენტალურ მუსიკას, რომელიც დაშვებული იყო ქრისტიანობის გარეთ ღვთისმსახურებაში, შეიძლება ითქვას, რომ იუდეველებთან იგი იდგა განვითარების უმაღლეს საფეხურზე, მისი შესრულებისათვის გამოიყენებოდა უამრავი მუსიკალური იარაღი, რომლებიც წმიდა წიგნებშია ნახსენები (2 კორ.7,7; რიცხვთ. 10,2-10; ისუ ნავ. 6,4; გამოსვლ. 15,20; ფს. 30,26), თვით მეფე დავითიც არა ერთხელ ახსენებს ათსიმიან ინსტრუმენტს, როგორც ყველაზე აღმატებულს (ფს. 32,2; ფს. 97,6; 91,4; 145,9; 149,3; 150.3,4: „აუვარებდით უფალსა ბობლინითა და ათძალითა საფსალმუნისათა უგალობდით მას“; „უგალობდით უფალსა ებნითა, ებნითა და ხმითა ფსალმუნისათა ნესტვითა და ჭედლითა, და ხმითა ნესტვისათა რქისათა ღაღადებდით“; „აქებდით მას ხმითა ნესტვსითა, აქებდით მას ფსალმუნითა და ებნითა, აქებდით მას ბობლინითა და მწყობრითა, აქებდით მას ძნობითა და ორღანოთა, აქებდით მას წინწილითა კეთილ ხმითა“). ყოველივე ამასთან ქრისტიანულ ღვთისმსახურებაში ინსტრუმენტალურ მუსიკას როგორც აზრის გამოხატვის საშუალების არმქონეს, არამედ ჩვენს სულებში მხოლოდ სასიამოვნო გრძნობების აღმძვრელს არ უნდა ჰქონოდა ადგილი და დატევნილ იქნა. ამიტომაც ჯერ კიდევ ქრისტიანობის პირველივე საუკუნეებში ეკლესიის მამებმა ჩათვალეს იგი ქრისტიანული ეკლესიის საზიანოდაც. მათ შეიცნეს, რომ მუსიკალური ხმები მხოლოდ ატკობენ სმენასა და წარმოსახვას, მაგრამ არ მოძღვრებენ მლოცველთა გულებს. თვით მუსიკალური ინსტრუმენტები, როგორც მუნჯები ხმათა გარეგანი ჰარმონიის დროს ვერ აგებინებენ საეკლესიო საგალობელთა შინაგან შინაარსს, არ გადასცემენ მათ ძალასა და გამოხატულებას, რომლებიც ბევრს ზემოქმედებენ თავიანთი მელოდიით მლოცველთა გულებზე. ხედავდნენ რა ქრისტიანული ღვთისმსახურებისათვის მუსიკალური ინსტრუმენტების ზიანს ეკლესიის მამები უკრძალავდნენ მორწმუნეებს ინსტრუმენტალური მუსიკის გამოყენებას წმიდა საგალობელთა გალობის დროს. „ლირები და ორღანოები - წერს ნეტარი ავგუსტინე - ეკლესიის მიერ უნდა აიკრძალოს, რადგანაც მათ იყენებენ წარმართები თავიანთი განცხრომისათვის, თეატრში ავხორცობისათვის და მსხვერპლშეწირვის შეკრებებისათვის“ (განმარტება 52-ე ფსალმუნზე). წმიდა იოანე ოქროპირი ამბობს, რომ ძველადღესობისეული ინსტრუმენტები

შესაფერისია ქრისტიანისათვის მხოლოდ სულიერი მნიშვნელობით. ქრისტიანისათვის ფსალმუნი და ბარბითი არის სწორედ სხეულის ნაწილი, რომლისათვისაც იგალობება ახალი გალობა, რომელიც შედგება არა სიტყვისაგან, არამედ საქმისაგან (საუბარი 144-ე ფსალმუნზე); „ჩვენ უნდა შევექმნათ ჩვენსგან შეწყობილი და მწყობრი ორღანი, რათა განვადიდოთ ღმერთი მთელი შინაგანი და გარეგანი გრძნობებით (ნეტარი თეოდორიტეს სიტყვა 33-ე ფსალმუნზე). თუ ძველ აღთქმაში ღვთისმსახურებისას დაშვებულიყო მუსიკა, ეს მხოლოდ ებრაელთა სისუსტისა და გულქვაობიდან გამომდინარე (2 ნეშტ. 29,27-28; თეოდორიტე 149 ფსალმუნის განმარტება). დასავლეთში ახლა არსებული - გალობის დროს ინსტრუმენტებზე დაკვრა, საწყისს იღებს მე-8 საუკუნიდან. ჯერ კიდევ ნერონის მეფობის დროს გამოყენებულ იქნა ინსტრუმენტი - ორღანი, რომელზედაც უკრავდნენ სასახლეში ამ მეფისათვის. მომდევნო ისტორია გადმოგვცემს, რომ იმპერატორ მიხაელ ბერძენმა გაუგზავნა ორღანი მემე პაპისა და კარლ დიდს, უკანასკნელმა კი დაადგინა ორღანის დაკვრა ახენის ეკლესიაში. ეს იყო სიახლე დასავლეთში. ორღანოთა წინააღმდეგ დასავლეთის ეკლესიაში ჯერ კიდევ გამოდიოდნენ პაპები მე-12 საუკუნეში. მე-15 საუკუნეში მუსიკა შეუერთდა ორღანს. 1545 წლის ტრიდენტის კრებამ მხოლოდ იმპერატორ ფერდინანდის საამებლად შეინარჩუნა ინსტრუმენტალური მუსიკა ღვთისმსახურებაში, ხოლო რომის პაპის კაპელა არ ცნობს მას აქამდეც და პაპის ღვთისმსახურებაზე არ უკრავენ მუსიკას, არამედ გალობენ.

22. ლოცვა და მისი ფორმები

ჩვენ ადამიანებს, ყოველდღიურად გვაქვს სხვადასხვა სახის ურთიერთობა ერთმანეთთან ან სიტყვების საშუალებით, ან გარკვეული ქმედებით თუ უმოქმედობით, ან ფიქრით. ჩვენ ასევე გვიწევს ურთიერთობა გარემომცველ სამყაროსთან: სხვადასხვა სახის ნივთებთან, ბუნებასთან, ცხოველებთან. მაგრამ მთავარი, ყველა დანარჩენის განმსაზღვრელი, მორწმუნე ადამიანის ცხოვრებაში არის ურთიერთობა უზენაეს არსებასთან - ღმერთთან და ამ ურთიერთობას ეწოდება ლოცვა.

ფართო გაგებით მორწმუნე ადამიანის მთელი ცხოვრება, მისი ყოველი სიტყვა, საქმე თუ გაფიქრება უმაღლესი პოზიციიდან არის ლოცვა,

გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც იგი სცოდავს, ანუ თავისუფალი ნებით არღვევს კავშირს ღმერთთან. საუბედუროდ, ამგვარი დარღვევა ჩვენი დაცემული ბუნების გამო შემთხვევის ხასიათს არ ატარებს. ამის გამო, საჭიროა გარკვეული იძულება საკუთარი თავისა იმ განუწყვეტელი კავშირის აღსადგენად, რომლისაკენაც მოგვიწოდებს წმიდა პავლე მოციქული, როდესაც ამბობს: „მოუკლებელად ილოცვიდეთ, ყოველსა შინა ჰმადლობდეთ, რამეთუ ესე არს ნება ღმრთისა ქრისტეს იესოს მიერ“ (1 თეს. 5,17-18).

მოუკლებელი ლოცვის შესახებ გვამცნებენ წინასწარმეტყველთა წერილები და წმიდა სახარება. წმიდა წინასწარმეტყველი დავითი ამბობს: „ვაკურთხო უფალი ყოველსა დღესა“ (ფს. 22); განსაკუთრებით კი ამას გვიბრძანებს თვით უფალი იესო ქრისტე: „იღვიძებდით უკვე ყოველსა ჟამსა და ევედრებოდეთ...“ (ლუკ. 21,34). ამიტომაც ყოველი კეთილმორწმუნე ქრისტიანი, მისდევს რა წმიდა წერილთა ასეთ სწავლებას, ვალდებულია ილოცოს გონებით და ენით, ნებისმიერ დროს, დგას თუ მიდის; მან უნდა აიძულოს თავი ამისათვის, მაშინ ის მოიპოვებს უდიდეს სიმშვიდეს და სიხარულს, როგორც ეს გადმოცემით გაიგეს წმიდა ადამიანებმა. თუმცა ეს ვალდებულება ეხება უფრო მეტად მონაზვნებს, და არა ერისკაცებს, მაგრამ მოუკლებელი ლოცვის ვალდებულება ყველას ეკუთვნის, როგორც განსაკუთრებით სასულიერო პირებსა და მონაზვნებს, ასევე ყველა სულდგმულს დედამიწაზე.

წმიდა იოანე ოქროპირი გვასწავლის: „რამეთუ ყოველი, რომელი ილოცვიდეს, ღვთისა თანა მზრახველობს... ლოცვა საზოგადო საქმე არს ანგელოზთა და კაცთა... ამისათვის გვევედრებით, ძმანო, ყოველსა შინა ადგილთა და ჟამთა ვისწრაფოთ ღვთისა მიმართ ლოცვა, რამეთუ რამე იყოს უბრწყინვალეს მზრახველთა ღვთისათა და მვედრებელთა? რაიმე უმრთელეს, რაიმე უბრძნეს და რაიმე ჯერ-არს თქმად თანა მზრახველთა ღვთისათა, რომელნი მარადის მისთანა არიან ლოცვისა მიერ და მისთანავე იდიდებიან საუკუნოდ“;

„...საყვარელნო, ლოცვისათვის ნუ ვეძიებთ ადგილსა სავედრებელსა, ნუცა მრავლისა მეტყველებასა ლოცვასა შინა და გრძელთა სიტყვათა, არამედ, ვითარცა ქანანელი იტყოდა: შემიწყალე მე უფალო, რამეთუ ასული ჩემი ბოროტად ეშმაკეულ არს, ეგრეცა შენცა იტყოდე: უფალო, შემიწყალე მე, რამეთუ სული ჩემი ბოროტად იგვემების უშმაკისაგან. მართალია, თუმცა მცირედნი არიან ეს სიტყვანი, მაგრამ უფროის

ყოველისა, ყველაზე შესანიშნავია ღვთის კაცთმოყვარეობა... სადაცა იყო ესრეთ იტყოდე: უფალო, იესო ქრისტე, ძეო ღვთისაო, შემიწყალე მე ცოდვილი. უკეთუმცა არა აღძრნე ბაგენი, არამედ გონებითა გულსა შინა ესრეთ ღაღად-ჰყავ, რამეთუ მდუმარედ თქმულნიცა ლოცვანი ისმინის ღმერთმან. ხოლო შენ თვით ტადარი ხარ ღვთისა ცხოველისა. რად ეძიებ ადგილსა ლოცვისასა, რამეთუ ღმერთი ყოველგან არს. იხილე, ვითარ მოსე ივლტოდა ეგვიპტით პირისაგან ფარაოსა? ზღვა იყო პირით კერძო და ფარაო ზურგით და შორის მათსა მოსე... და ღაღადჰყო მოსე... ხოლო ეგრეთვე, სამნი ყრმანიცა შეთხეულნი სახმილსა შინა ილოცვიდეს და ლოცვამან მათმან დაშრიტა ალი ცეცხლისა, და საკვრელნი მათნი დახსნა, და გამოაჩინა, ძალმან ლოცვისამან. ეგრეთვე იობ სკორესა ზედა ილოცვიდა და ღმერთი მოწყალე ჰყო. უკეთუ შენზედაცა მოვიდეს, ძმაო, განსაცდელი მაშინ, ღვთისა მიმართ მიილტვოდე ლოცვითა და ევედრებოდე, რათა გიხსნას შენ...“.

ლოცვა შეერთებული სიყვარულითა და რწმენით, სხვა სათნოებებთან შედარებით უფრო მეტად აახლოებს ადამიანს ღმერთთან. რადგანაც ყოველ კეთილ საქმეს, როგორიცაა: მოწყალება, ძმათა მსახურება, ავადმყოფთა და უძლურთა მონახულება, პატიმართა მზრუნველობა, ტყვეთა გამოსყიდვა და სხვა, ადამიანი აკეთებს თავისი ახლობლების ან საერთოდ ადამიანთა სიყვარულის გამო და ესენი აახლოებენ მას ღმერთთან. ანდა მაგალითად, მარხვა, მიწაზე დგომა, მუხლდრეკა, მღვიძარება და სხვა თავდადება, რომლებსაც მორწმუნეები მიმართავენ სიწმინდისათვის, რათა დაუახლოვდნენ ღმერთს, თუმცა კარგია და მსხვერპლია ღვთის წინაშე, მაგრამ უშუალოდ არ აახლოებენ ღმერთთან. მხოლოდ ლოცვა აახლოებს და აერთიანებს უშუალოდ თავად უფალთან.

ამიტომაც, აუცილებელია ვილოცოთ დაუდუმებელად და მოუკლებელად, როგორც ლოცულობენ ანგელოზები. რადგანაც ღმერთს მხოლოდ ის უნდა ჩვენსგან, რომ გვახსოვდეს ის, მასთან ვიყოთ, მას მხოლოსა ვეძიებდეთ, გვიყვარდეს და მას მხოლოსა ვხედავდეთ, ისე რომ შეგვეძლოს წმინდად და უშუალოდ მივიღოთ მისი ძღვენი.

მაგრამ რადგანაც ასეთი დაუდუმებელი და მოუკლებელი ლოცვის სრულყოფილად შესრულება ჩვენი ხორციელი უძლურების და აუცილებლობის გამო, შეუძლებელია, ამიტომაც ეკლესიამ დაადგინა ცნობილი და განსაზღვრული დრო ლოცვისათვის, გამოარჩია ზოგიერთი რიცხვი ლოცვებისა, რომელთა შესრულება ყველა მორწმუნე

ქრისტიანისათვის აუცილებელია. არსებობს ლოცვის ორი სახე: კერძო და საზოგადო. კერძო ლოცვებს ადამიანი ასრულებს თავისი საკუთარი ნებით, სახლში, ეკლესიაში და სხვაგან. საზოგადო ლოცვები სრულდება ეკლესიაში, ღვთისმსახურთა მიერ.

ქვემოთ მოვიყვანთ წმიდა მამათა გამონათქვამებს ლოცვის შესახებ:

„დაე, ნურავინ იფიქრებს, ქრისტესი მერძმანო, თითქოს მოუკლებელად და მარადჟამ ლოცვა მხოლოდ სასულიერო პირებსა და ბერებს ევალეოდათ და რა ერისკაცებსაც. არა და არა! ყოველი ქრისტიანი გამუდმებით უნდა ლოცულობდეს. დაუკვირდით, კონსტანტინეპოლის პატრიარქი უწმინდესი ფილოთეოსი წმიდა გრიგოლ თესალონიკელის ცხოვრებაში: მღვდელმთავარს საყვარელი მეგობარი ჰყავდა, სახელად იობი, უბრალო, მაგრამ მრავალი სათნოებით გამორჩეული ადამიანი. ერთხელ, მეუფეს მასთან საუბარში უთქვამს, დაუდუმებელი ლოცვის ღვაწლს შედგომა და მოუწყინებელი ლოცვა განურჩევლად ყოველ ქრისტიანს მართებსო, თან საღმრთო წერილიც დაუმოწმებია - პავლე მოციქული საერთოდ ყველა ქრისტიანს ამცნებს: „მოუკლებელად ილოცვიდეთო“ (I თეს. 5,17), დავით წინასწარმეტყველი კი, თუმცა მეფე იყო და მთელი სამეფოს საზრუნავი აწვა, საკუთარ თავზე ამბობს: „წინასწარ ვხედვედ უფალსა, წინაშე ჩემსა მარადისო“ (ფს. 15,8) - ე. ი. გონებით მუდამ ჩემს წინაშე ვმზერ ლოცვაში უფალსო. გრიგოლ ღვთისმეტყველიც ყველა ქრისტიანს იმას გვასწავლის და იმას გვიქადაგებს, რომ ღმერთის სახელს უფრო ხშირად უნდა მოვუხმობდეთ ლოცვით, ვიდრე ვსუნთქავთო.

კიდევ ბევრი მსგავსი რამ უთხრა მღვდელმთავარმა თავის მეგობარ იობს, ბოლოს კი დააყოლა: მოვალენი ვართ დავემორჩილოთ წმინდანთა ნაანდერძებს და არა მხოლოდ ჩვენ ვილოცოთ გამუდმებით, არამედ სხვებსაც იგივე ვასწავლოთო, ვასწავლოთ განურჩევლად ყველას, ბერსა და ერისკაცს, ბრძენსა და უბირს, კაცსაც და ქალსაც და ბავშვსაც და შევაგულიანოთ ისინი, რათა „მოუკლებელად ილოცვიდნენო“. გამოცდილ მოძღვარს ეს სიტყვები სიახლედ მოეჩვენა და მღვდელმთავარს კამათი დაუწყო, მოუკლებელი ლოცვა მხოლოდ ასკეტებისა და ბერების საქმეა, მათი, ვინც ამა სოფელს და მის ამაოებას გასცლია და არა ერისკაცებისა, რომელთაც უამრავი საზრუნავი და საქმე აქვთო, მღვდელმთავარმა თავისი ნათქვამი □ემმარიტების დასადასტურებლად ახალი მოწმობები და უცილობელი მტკიცებულებები მოიტანა, მაგრამ ბერი იობი ვერ დაარწმუნა. მაშინ

წმიდა გრიგოლი მარვლისმეტყველებასა და კამათს განერიდა და დადუმდა. მერე კი ირივე თავ-თავის სენაკს დაუბრუნდა.

შემდეგ, როცა იობი თავის სენაკში განმარტოებით ლოცულობდა, ანგელოზი გამოეცხადა, მოვლენილი ღვთისაგან, „რომელსა ყოველთა კაცთაი ჰნებას ცხოვრებაი და მეცნიერებასა ჭეშმარიტებისასა მისვლია“ (I ტიმ. 2,4) და უსაყვედურა - რად ედავები წმიდა გრიგოლსო, რად ეწინააღმდეგები იმას, რაც აშკარაა და რაზეც ჰკიდია ქრისტიანთა ცხოვნებაო. ანგელოზმა ღმერთის პირისაგან აუწყა ბერს, რომ მომავალში საკუთარ თავს მოკრძალებოდა და გაფრთხილებულიყო, რათა ამ სულისმაცხოვრებელი საქმის საწინააღმდეგო არაფერი ეთქვა და ღმერთის ნებას არ აღდგომოდა წინ. ურჩია, გონებიდანაც კი განეგდო აზრი, თითქოს მოუკლებელი ლოცვა მხოლოდ ბერ-მონაზვნების საქმე ყოფილიყოს. ურჩია, აღარასოდეს მიეცა თავისთვის უფლება, ბრძნობა დაეწყო და იმისაგან განსხვავებული რამ ეფიქრა, რაც წმიდა გრიგოლმა უთხრა. უბრალოებით გამორჩეულმა ბერმა იობმა მაშინვე წმიდა მღვდელმთავარს მიაშურა, ფეხებში ჩაუვარდა, შეპასუხებისა და კამათის ცოდვისათვის შენდობა სთხოვა და გამოუცხადა ყოველივე, რაც უფლის ანგელოზმა აუწყა.

ახლა ხომ ხედავს, ძმებო, რომ განურჩევლად ყოველი ქრისტიანის, დიდის თუ პატარას ვალია, დაუდუმებელად ლოცულობდეს გონებით, ლოცულობდეს სულიერი ლოცვით: უფალო, იესო ქრისტე, ძეო ღვთისაო შემოწყალე მე ცოდვილი! ისე, რომ ამ წმინდა სიტყვების განუწყვეტელი ღაღადისი ჩვევად ექცეს გულსა და გონებას. მამ ირწმუნეთ, რომ უაღრესად სათნოა ღმერთისათვის მოუკლებელი ლოცვა და რომ დიდის სიკეთის მომტანია იგი. ამის გამოსაცხადებლად უფალმა ხომ, თავისი უსაზღვრო კაცთმოყვარეობით, ყოველგვარი ექვის განსაქარვებლად, ზეციური ანგელოზი მოავლინა.

მაგრამ რას ამბობენ ერისკაცები? - ჩვენ ყოფითი საქმეებისა და საზრუნავის უღელი გვადგას, გამუდმებით როგორღა უნდა ვილოცოთ? ამათ ვუპასუხებთ, რომ ღმერთს შეუძლებელი არაფერი მოუცია ჩვენთვის მცნებად, მხოლოდ ის დაგვავალა, რისი გაკეთებაც ხელგვეწიფებოდა. ამიტომ მოუკლებელი ლოცვის მცნების შესრულებაც ყველას შეუძლია, ვინც ისწრაფვის და ეძიებს თავისი სულის ცხოვნებას. გამუდმებული ლოცვა რომ შეუძლებელი იქნებოდა საერთოდ ყველა ერისკაცისათვის. მაშინ ხომ აღარ იქნებოდნენ ამდენნი, ვინც ამა სოფლის საზრუნავს შორის თავის წესსა და რიგზე წარმართეს

მოუკლებელი ლოცვის ღვაწლი. მათგან, მრავალთა შორის ერთს დავასახელებთ - მამას წმიდა გრიგოლ თესალონიკელისა, საკვირველ კონსტანტინეს. ეს კონსტანტინე, მიუხედავად იმისა, რომ სამეფო კარის ცხოვრებაში იყო ჩაბმული, მეფე ანდრონიკეს მამად და მასწავლებლად იწოდებოდა. ყოველდღიური სახელმწიფო საქმეებით იყო დაკავებული და არც საოჯახო საზრუნავი აკლდა დიდძალი ქონების, მრავალი მონისა და ცოლ-შვილის პატრონს - მიუხედავად ყოველივე ამისა, არ განეშორებოდა ღმერთს და იმდენად იყო მიჯაჭვული მოუწყინებელ სულიერ ლოცვას, რომ ხშირად ავიწყდებოდა კიდეც მეფე და მისი კარისკაცები სახელმწიფო საქმეებზე რას ეუბნებოდნენ. ამიტომ ორ-სამჯერ და უფრო მეტჯერაც იკითხავდა ხოლმე ერთსა და იმავეს. შეცნობული დიდებულები, რომლებიც ამგვარი ქცევის მიზეზს ვერ ხედებოდნენ, საყვედურს ამბობდნენ: „კონსტანტინეს მალე ავიწყდება საქმე და შეკითხვების გამეორებით მეფეს აწუხებსო“. მაგრამ მეფე, რომელმაც ეს მიზეზი იცოდა, იცავდა და ამბობდა: „კონსტანტინეს თავისი საფიქრალი აქვსო, რომელიც ზოგჯერ საშუალებას არ აძლევს მთელი ყურადღებით მოეკიდოს ჩვენს საქმეებსო“.

სხვაც მრავალი, კონსტანტინეს მსგავსი, როგორც ამას ისტორიული ჩანაწერები მოწმობენ, ერში ცხოვრების მიუხედავად მთლიანად იყვნენ მიცემულნი სულიერ ლოცვას. ასე, რომ ჩემო ქრისტიანო ძმებო, მეც, წმიდა იოანე ოქროპირთან ერთად გვედრებით, თქვენი სულის ცხოვნებისათვის, ნუ გამოიჩენთ უდებებას ლოცვის ღვაწლში! მიბაძეთ მათ და შეძლებისდაგვარად შეუდექით მათ კვალს! თავდაპირველად, შესაძლოა, გამუდმებული ლოცვა ძალზე ძნელად მოგეჩვენოთ, მაგრამ ირწმუნთ, როგორც ყოვლისმპყრობელი ღმრთის პირისაგან განცხადებული, რომ თავად სახელიც უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი, დაუცადებლად მოხმობილი თქვენს მიერ, ყველა წინააღმდეგობის დაძლევაში დაგეხმარებათ, ხოლო დროთა განმავლობაში მოუკლებელი ლოცვა ჩვევად გექცევით და უფლის სახელის სიტკბოებასაც იგემებთ. მაშინ გამოცდილებით შეიცნობთ, რომ ეს საქმე შეუძლებელი და რთული კი არა, შესაძლებელი და ადვილია. ამტომაც იყო რომ წმ. პავლემ, რომელმაც ჩვენზე უკეთ იცოდა, რა დიდი სიკეთის მომტანია მარადიანს ლოცვა, მცნებად დაგვიდო - „მოუკლებლად ილოცვიდეთო“. მოუკლებელი ლოცვა რომ უკიდურესად ძნელი და შეუძლებელი ყოფილიყო, მოციქული მას თავს არ მოგახვევდა, რადგან წინასწარ იცოდა, მისგან ნამცნების შესრულების საშუალება არ გვექნებოდა.

მაშინ კი აუცილებლად აღმოვჩნდებოდით ურჩები და მოციქულის მცნების გარდამხდომები, რისთვისაც განკითხვისა და სასჯელის ღირსნი შევიქნებოდით. მაგრამ ეს ვერ იქნებოდა მოციქულის მიზანი.

ამასთან, გაითვალისწინეთ ისიც, თუ როგორ მიდის ლოცვა, გაითვალისწინეთ ლოცვის პირობაც - ის, რომ მოუკლებელი ლოცვა გონებით აღესრულება. ამას კი, თუ მოვისურვებთ, ყოველთვის შევძლებთ, რადგანაც ხელსაქმეს მივუსხდებით, დავდივართ, ვჭამთ თუ ვსმამთ, ყოველთვის შეგვიძლია გონებით ვილოცოთ ვქმნათ ღმრთისათვის სათნო სულიერი ლოცვა, ჭეშმარიტი ლოცვა& სხეულმა იშრომოს - სულმა კი ილოცოს! დაე, ჩვენმა გარეგანმა კაცმა თავისი ხორციელი საქმეები აკეთოს, შინაგანმა კი სრულიად უძღვნას თავი ღმრთის სამსახურს და ნურასოდეს დააგდებს სულიერ საქმეს გონებით ლოცვისას, როგორც ამას ღმერთკაცი იესოც გვმაცნებს წმიდა სახარებაში% ხოლო შენ რაჟამს ილოცვიდე, შევედ საუნჯესა შენსა და დააჰხმ კარი შენი და ილოცე მამისა შენისა მიმართ ფარულად (მათ& 6,6)& „საუნჯე“ სულისა არის სხეული, „კარი ჩვენი“ - ხუთი ხორციელი გრძნობა& სული მაშინ შედის თავის „საუნჯეში“, როცა გონება აქეთ-იქით კი არ გაგვირბის, ამა სოფლის საქმეებსა და საგნებზე კი არ მიმოიბნევა, არამედ გულის სიღრმეში იმყოფება& ჩვენი გრძნობები იხშვებიან და დახშულნი რჩებიან, თუკი მათ გარეგან, გრძნობით საგნებზე მიჯაჭვის საშუალებას არ ვაძლევთ და ჩვენი გონებაც, ამგვარად გათავისუფლებული ყოველგვარი ამქვეყნიური ვნებისაგან, დაფარული სულიერი ლოცვით უერთდება ღმერთს - მამას მისას&

„და მამაი შენი რომელი ჰხედავს დაფარულთა, მოგაგოს შენ ცხადად“ - აგრძელებს უფალი ღმერთი, რომელმაც ყოველივე საიდუმლო უწყის, ხედავს გონებით ლოცვას, სულიერ ლოცვას და მის წილ უდიდეს აშკარა ნიჭებს მომადლებს კაცს, რამეთუ ეს ლოცვაც ჭეშმარიტი და სრულყოფილი ლოცვაა, რომელიც სულს საღმრთო მადლითა და სულიერი ნიჭებით აღავსებს. რაც უფრო კარგად დავუცობთ თავს ჭურჭელს, მით უფრო სურნელოვანს ხდის მას მირონი. ლოცვაც ასეა - რაც უფრო ჩავკეტავთ მას გულში, მით უფრო უხვად მოაქვს საღმრთო მადლი.

ნეტარ არს, ვისთვისაც ეს ზეციური საქმე ჩვევად ქცეულა - მისი შემწეობით ძლევს იგი ბოროტ ეშმაკთა ყოველ განსაცდელს, როგორც დავითმა სძლია ამაყ გოლიათს. ლოცვით სამმა ყრმამ დააცხრო სახმილის ალი. სულიერი ლოცვით აოკებს იგი ვნებებს, როგორც

დანიელმა მოთოკა ველური მხეცები. მისით გარდამოჰყავს სული წმიდის ცვარი საკუთარ გულში, როგორც ილიამ გარდამოვლინა წვიმა კარმილის მთაზე. სულიერი ღოცვა თავად ღმერთის საყდრამდე აღწევს და ოქროს ფიალებში დაგროვებული, სასაკმევლის დარად აფრქვევს კეთილსურნელებას ღმერთის წინაშე, ისე, როგორც იოანე ღვთისმეტყველმა იხილა გამოცხადებით: ოცდაოთხნი მღდელნი დავარდეს წინაშე კრავისა მის და აქუნდა ლანკნანი ოქროისანი, სავსენი საკუმეველითა, რომელ არიან ღოცვანი წმიდათანი (გამოცხ. 5,8). სულიერი ღოცვა ღოცვა ნათელია, კაცის სულის განმანათლებელი. იგია, გულს ღმერთის სიყვარულით რომ აღანთებს. ეს ის ჯა^ავია, რომელზეც ჰკიდია ერთობა ღმრთისა ადამიანთან და ადამიანისა ღმერთთან. ო, ეს შეუდარებელი მაღლი სულიერი ღოცვისა! მას მოჰყავს ადამიანი ღმერთთან გამუდმებული საუბრის მდგომარეობაში. ო, ღვაწლო, ჭეშმარიტად საკვირველო და საკვირველთ საკვირველო - ხორციელად კაცთა შორის მიმოიქცევი, გონებით კი ღმერთთან საუბრობ!

ანგელოზებს გრძნობითი ხმა არა აქვთ, მაგრამ გონებით უძღვნიან ღმერთს დაუდუმებელ დიდებისმეტყველებას. ეს არის მთელი მათი საქმიანობა, ეს არის მთელი მათი ცხოვრება. და შენც, ძმაო, როდესაც შენს საუნჯეში შედიხარ და კარს დახშავ, ანუ, როდესაც შენი გონება აქეთ-იქით კი არ მიმორბის, არამედ გულის სიღრმეში შედის, გრძნობებიც ჩაკეტილი და ამა სოფლის საგანთაგან დაცულია და, ამგვარად, სულ ღოცვაში ხარ, წმიდა ანგელოზებს ემსგავსები და მამა შენი, მხედველი დაფარული ღოცვისა, რომელსაც მას აღუვლენ შენი გულის საიდუმლო სიღრმეებიდან, განცხადებულად მოგაგებს უდიდეს სულიერ ნიჭებს.

თუმცა კი რაღა უნდა ისურვო ამ საქმეთაგან მეტი, როცა, როგორც ვთქვი, მოუკლებელი ღოცვისას გონებით ყოველთვის ღმრთის პირის წინაშე დგახარ და გამუდმებით მას ესაუბრები - ესაუბრები ღმერთს, ვის გარეშეც ვერასოდეს ვერც ერთი ადამიანი ვერ მიაღწევს ნეტარებას - ვერც აქ და ვერც იმქვეყნად.

დასაბამი ყოვლის კეთილის შრომისა და გვირგვინი კეთილისა საქმისა არის განუწყვეტელი ღოცვა, რადგან მხოლოდ ღოცვის საშუალებით შეიძინება სხვა სათნოებებიც. ამასთან, თუ გვსურს ისმინოს უფალმა ღოცვისა ჩვენისა, მივალწიოთ სიწმინდესა და შევიგრძნოთ მაღლი ღმრთისა, უნდა ვეცადოთ და ვაიძულოთ საკუთარი თავი არა მარტო

ბაგეებით, არამედ მთელი გულითა და გონებით ვილოცოთ უფლის წინაშე. რადგან მხოლოდ ასეთი ლოცვისათვის მოგვანიჭებს უფალი წყალობას თვისას და სულიერ სიხარულს ჩანერგავს ჩვენს გულელებში „მოეც სიხარული გულსა ჩემსა“ (ფს. 4,7), ამბობს დავით მეფსალმუნე, ხოლო უფალი ბრძანებს: „სასუფეველი ღმრთისაი შორის თქუნსა არს“ (ლუკ. 17.21). ეს სიტყვები ნიშნავს, რომ ჩვენ გულმოდგინედ ლოცვისას, შეგვიძლია გავხდეთ ღირსნი სულიერი სიხარულისა და ჯერ კიდევ ამქვეყნიურ ცხოვრებაში დავტკბეთ იმ სიკეთეებით, რომელიც გამზადებულია ღირსეულთათვის მომავალ ცხოვრებაში, ქრისტეს მარადიულ სამეუფეოში. „გული ჩემი, - ამბობს მეფსალმუნე, - და ხორცნი ჩემნი იხარებდეს ღმრთისა მიმართ ცხოველისა“ (ფს.83,2) და სხვა ადგილზე დაამატებს: „ვითარცა ცმელითა და სიპოხითა განძღეს სული ჩემი“ (ფს.62,5). მაშასადამე, ლოცვა არის ისეთი ნიჭი, რომელიც ღირს გვყოფს, რათა დაემკვიდროს ჩვენში სული ღმრთისა, რომელიც ანიჭებს მხიარულებას ჩვენს გულს. მლოცველმა თვალყური უნდა ადევნოს საკუთარ თავს, არ მოიხიბლოს რაიმე საცდურით, რადგან ბოროტი სული განსაკუთრებით თავს ესხმის მათ, ვინც უფრო მეტ კეთილ საქმეს იქმს და ცდილობს, ააცდინოს ისინი ჭეშმარიტების გზას სიამაყის, თავის მოტყუებისა და სხვა მანკიერებათა ჩაგონებით, რომელთა წინააღმდეგ საჭიროა აღვიკურვოთ მოთმინებით, უბოროტობით, ყველას მიმართ სიყვარულითა და სხვა სათნოებებით. მუდამ გვახსოვდეს, რომ ყოვლადსახიერი უფალი არასოდეს და არავის ტოვებს თავისი წყალობის გარეშე, ვინც გულმოდგინე და მხურვალე ლოცვით მიმართავს მას.

ჩვენი ლოცვა მხოლოდ მაშინ სათნო ეყოფა ღმერთს, როცა იგი სხვა სათნოებებთან: თავმდაბლობასთან, სიყვარულთან, უბოროტობასა და სიმშვიდესთან არის შეერთებული. ამიტომ, ვიდრე ლოცვად დავდგებოდეთ, შევეცადოთ, მძანო, შევიმოსოთ თავი ჩვენი ამ სათნოებებით, შევეცადოთ ვიყოთ მორჩილნი, მოწყალენი, არაგულფიცხნი, არაბოროტისმხსომნი და მადლი ღმრთისა გარდამოვა ჩვენზე. რადგან მხოლოდ ისეთი ადამიანების გულში დაემკვიდრება და სუფევს სულიწმინდა, რომლებიც უფლის მცნებების აღსრულებაზე ზრუნავენ. ამიტომ ვისაც სურთ, აამონ უფალს და მიიღონ მისგან ზეციური წყალობა, მსგავსად წმიდა წინასწარმეტყველი დავითისა, უნდა აიძულონ თავი, იცხოვრონ უფლის ყველა მცნების დაცვით, თუნდაც ამას ეწინააღმდეგებოდეს გული ჩვენი და მუდამ მოუხმონ

გვირგვინოსან წინსწარმეტყველს: „ამისათვის შევიყვარენ მცნებანი შენნი უფროის ოქროისა და ანთრაკისა, ამისთვის ყოველთა მიმართ მცნებათა შენთა წარვჰმართე და ყოველი გზაი სიცრუვისაი მოვიძულე“ (ფს. 118,127). მაშასადამე, ადამიანმა იქამდე უნდა იღვაწოს კეთილ საქმეთა საკეთებლად, ვიდრე ჩვეულებად არ ექცევა სიკეთის ქმნა. განუწყვეტლივ უნდა ითხოვოს და ილოცოს უფლის წინაშე, ვიდრე არ გაძლიერდება და არ აღივსება სულიწმინდის მადლი. მხოლოდ მას ერთადერთს შეუძლია ასწავლოს ადამიანს ჭეშმარიტი სიყვარული, ჭეშმარიტი სიმშვიდე და სხვა სათნოებები, რომელშიც მიაახლებენ ღმერთთან და ქმნიან ღირს ცათა სასუფეველისა. უდიდესი სიმაღლეა თავმდაბლობა, ამიტომ უპირველს ყოვლისა, ვეცადოთ შევიძინოთ ეს სათნოება, მთელი ძალებით დავიცხოვროთ მშფოთვარე გული, რწმენით, იმედიტა და სიყვარულით განუწყვეტლივ ვილოცოთ და ვითხოვოთ უფლისაგან და ის აღავსებს ჩვენს გულებს თავის წმინდა სულით, რათა ყოველთვის ვმყოფოყდეთ ღმერთში და იგიც ჰგებდეს ჩვენს შორის ყოველთა დღეთა ცხოვრებისა ჩვენისათა. (ღირსი მაკარი დიდის საუბრებიდან)

ამ წერილში წარმოდგენილია სწავლება იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა ილოცოს მან, ვინც იწყებს უფლისაკენ სვლას სინანულის გზით. მთავარი აზრები ცალ-ცალკე არის გადმოცემული იმ მიზნით, რომ ისინი მეტი ყურადღებით წაიკითხოთ და ადვილად დაიმახსოვრონ. მათ კიხვას, თუკი გონებას ვკვებავთ ჭეშმარიტებით, გულს კი თავმდაბლობით, შეუძლია მისცეს სულს სწორი მიმართულება და მოამზადოს იგი ლოცვითი ღვაწლისთვის.

1. ლოცვა ჩვენი ვედრების აღვლენაა ღმრთისადმი;

2. ლოცვის საფუძველი მდგომარეობს იმაში, რომ ადამიანი არის დაცემული არსება. იგი მიისწავვის იმ ნეტარების მისაღებად, რომელიც ჰქონდა, მაგრამ დაკარგა და ამიტომაც ლოცულობს;

3. ლოცვის ნავთსაყუდელი ღმერთის უდიდეს მოწყალებაშია ადამიანთა მოდგმისადმი. ჩვენი ცხოვრებისათვის ღვთის ძემ თავი მსხვერპლად შესწირა მამას და ამით შეგვარიგა მასთან: ამის საფუძველზე, როდესაც შეუდგები ლოცვას, უარყავი ეჭვი და ორგულობა. ნუ ეტყვი შენს თავს: „მე ცოდვილი ვარ, ნუთუ ღმერთი შეისმენს ჩემს ლოცვას?“ თუკი ცოდვილი ხარ, მაშინ სწორედ შენ გეხება მაცხოვრის მანუგეშებელი სიტყვები: „არა მოვედ წოდებად მართალთა, არამედ ცოდვილთა სინანულად“ (მთ.9,13);

4. ლოცვისათვის ასეთი სამზადისი გემართებს: სხეული არ უნდა გადავტვირთოთ საკვებით, მოვიკვეთოთ ამსოფლიური საზრუნავი სარწმუნოების მახვილით, წრფელი გულით მივუტუვოთ ყველა წყენა და შეურაცხყოფა, ვმადლობდეთ ღმერთს ჩვენს თავს მოწეული ყველა სამწუხარო შემთხვევისათვის, განვიშოროთ გაფანტულობა და მეოცნებეობა, შევომოსოთ კრძალული შიში, რომელიც ჩვეულებრივ უნდა ჰქონდეს ქმნილებას, როდესაც მას ნებას მისცემენ, შემოქმედის ქმნილებისადმი გამოუთქმელი სახიერებით ესაუბროს თავის შემოქმედს;

5. მაცხოვრის პირველი სიტყვები დაცემული კაცობრიობისადმი ასეთი იყო: „შეინანეთ, რამეთუ მოახლებულ არს ცათა სასუფეველი“ (მთ. 4.17). ამიტომაც სანამ არ შეხვალ ამ სასუფეველში, აკაკუნე მის კარზე სინანულითა და ლოცვით;

6. ჭეშმარიტი ლოცვა არის ხმა ჭეშმარიტი სინანულისა. როდესაც ლოცვა არ სუნთქავს სინანულის სულით, მაშინ იგი არ ასრულებს თავის დანიშნულებას, მაშინ იგი არ არის სათნო ღმერთისათვის, რამეთუ „სული შემუსვრილი, გული შემუსვრილი და დამდაბლებული ღმერთმან არა შეურაცხოს“ (ფს.50.19);

7. სოფლის მაცხოვარი ნეტარს უწოდებს „სულით გლახაკებს“, ანუ მათ, ვისაც თავის თავზე აქვს ყველაზე მდაბალი წარმოდგენა, თავს დაცემულ არსებად აღიარებს და თვლის, რომ აქ, მიწაზე გამოძევებულია თავისი ჭეშმარიტი სამშობლოდან - ზეციდან. „ნეტარ იყვნენ გლახაკნი სულით“, მლოცველნი საკუთარი სიგლახაკის ღრმა შემეცნებით, „რამეთუ მათი არს სასუფეველი ცათა“ (მთ.5.3). „ნეტარ იყვნენ მგლოვარენი“ თავიანთ ლოცვებში საკუთარი სიგლახაკის განცდით, „რამეთუ იგინი ნუგეშინისცემულ იყვნენ“ (მთ. 5.4) სულიწმინდის მადლმოსილი ნუგეშით, რომელიც მდგომარეობს ქრისტესმიერ მშვიდობასა და სიყვარულში ყველა ადამიანისადმი. მაშინ მლოცველის სიყვარულით აღსავსე გული იტევს ყველას და მათ შორის უბოროტეს მტერსაც; მაშინ მლოცველი შერიგებულია მიწიერი ცხოვრების ყველა მძიმე გარემოემასთან;

8. გვასწავლის რა ლოცვას, უფალი მლოცველ სულს ამსგავსებს ქვრივს, რომელსაც ჩაგრავს მოქიშპე და ამის გამო მოსვენებას არ აძლევს პირუთვნელ და მიუკერძოებელ მსაჯულს (ლუკ. 18.1-8), ლოცვისას მუდამ თვალწინ იქონიე ეს მსგავსება. შენი ლოცვა დაე იყოს, ასე ვთქვათ, გამუდმებული ჩივილი შენზე მოძალადე ცოდვაზე.

ჩაუღრმავდი შენს თავს და შეიცანი იგი ყურადღებიანი ლოცვით: და დაინახავ, რომ შენ მართლაც ქვრივი ხარ ქრისტესთან მიმართებაში შენში მცხოვრები ცოდვის მიზეზით, რომელიც მტრულად არის განწყობილი შენდამი, იწვევს შენში შინაგან ბრძოლას და ტანჯავს, განგაშორებს ღმერთისაგან და შექმნის უცხო მისთვის;

9. „მარადღლე მწუხარე ვიდოდე“, ამბობს თავის თავზე დავითი, მიწიერი ცხოვრების ყოველი დღე გავატარე საკუთარ ცოდვებზე ნეტარ მწუხარებაში: „რამეთუ თემონი ჩემნი აღივსნეს ნაგვემთაგან და არა არს კურნებაი ხორცთა ჩემთა“ (ფს. 37.6-8). თემოებად იწოდება სვლა მიწიერი ცხოვრების გზაზე, ხოლო ხორცად - ადამიანის ზნეობრივი მდგომარეობა. ყოველი ადამიანის ყოველი ნაბიჯი ამ გზაზე აღსავსეა შებრკოლებებით; მათ ზნეობრივ მდგომარეობას ვერ განკურნავს ვერანაირი საკუთარი საშუალება და ძალისხმევა. ჩვენი განკუთრებისათვის აუცილებელია ღმერთის მადლი, რომელიც კურნავს მხოლოდ მათ, ვინც თავს სწულად აღიარებს. საკუთარი სწეულების ჭეშმარიტი აღიარება მტკიცდება გულმოდგინე და გამუდმებული სინანულით;

10. „ჰმონეთ უფალსა შიშით და უგალობდით მას ძრწოლით“ (ფს. 2.11), ამბობს მეფსალმუნე, მეორე წინასწარმეტყველის პირით კი ამას ამბობს უფალი: „აი, ვის მივაპყრობ მზერას - გლახაკს და უსიტყვოს, ჩემი სიტყვების მოშიშს“ (ესაია 66.15). „უფალმა მოხედნა ლოცვასა ზედა მდაბალთასა და არა შეურაცხყო ვედრება მათი“ (ფს. 101.18). იგი „ცხოველჰყოფს“, ანუ აცხოვნებს „შემუსვრილთ გულითა“ (ესაია 57.15).

11. თუნდაც ვინმე იდგეს სათნოებათა მწვერვალზე, თუ იგი არ ლოცულობს როგორც ცოდვილი, მის ლოცვას არ მიიღებს ღმერთი (წმიდა ისააკ ასური);

12. იმ დღეს, როდესაც არ ვგლოვობ ჩემს თავს, თქვა ჭეშმარიტი ლოცვის ნეტარმა მოღვაწემ, ვთვლი რომ ვიმყოფები თავისმოტყუების მდგომარეობაში (მღვდელმონაზონი ათანასე);

13. სხვადასხვა მაღალ ღვაწლშიც რომ ვიყო, თქვა წმიდა იოანე კიბისაღმწერელმა, ისინი ცრუ და უნაყოფოა, თუკი მათთან ერთად არ გაგვაჩნია სინანულის მტკივნეული განცდა;

14. გონებით ცოდვებზე მწუხარება ღმერთის პატიოსანი ნიჭია; ვინც მას სათანადო სიფრთხილითა და მოკრძალებით ატარებს, იგი სიწმინდეს ატარებს. იგი ცვლის ყველა ხორციელ ღვაწლს მათი აღსრულებისათვის ძალების არქონის შემთხვევაში. ამის საპირისპიროდ

მლიერ სხეულს ლოცვისას მოეთხოვება შრომა; მის გარეშე გული არ შეიმუხრება, ლოცვა კი იქნება ცრუ და უსუსური (წმიდა ისააკ ასური);

15. სინანულის განცდა მლოცველ ადამიანს იფარავს ეშმაკის ყველა მზაკვრობისაგან: ეშმაკი გაურბის იმ მოღვაწეებს, რომლებიც გამოსცემენ თავმდაბლობის კეთილსურნელებას, მონანულთა გულებში რომ იბადება (წმიდა გრიგოლ ნოსელი);

16. შესწირე უფალს შენს ლოცვებში ჩვილის ტიტინი, ჩვილის უბრალო ფიქრი, - არა მჭერმეტყველება, არა სიბრძნე, „უკეთუ არა მოიქცეთ“ - თქვენი სირთულიდან და ორპირობიდან, თითქოსდა წარმართობიდან და მაჰმადიანობიდან - „და იქმნეთ“, გვითხრა უფალმა, „ვითარცა ყრმანი, ვერ შეხვიდეთ სასუფეველსა ცათასა“ (მთ. 18,3);

17. ჩვილი ტირილით გამოხატავს თავის ყველა სურვილს: შენს ლოცვასაც დაე მუდამ თან ახლდეს ტირილი. არა მხოლოდ ლოცვის სიტყვების წარმოთქმისას, არამედ ლოცვითი მდუმარების დროსაც დაე, ტირილით გამოიხატოს შენი სინანულისა და ღმერთთან შერიგების სურვილი, შენთვის ღმერთის წყალობის უდიდესი საჭიროება;

18. ლოცვის ღირსება მდგომარეობს მხოლოდ და მხოლოდ ხარისხში, და არა რაოდენობაში: რაოდენობა მაშინ არის კარგი, როდესაც მას მივყავართ ხარისხთან. ხარისხს მუდამ მივყავართ რაოდენობასთან; რაოდენობას მივყავართ ხარისხთან, როდესაც მლოცველი გულმოდგინედ ლოცულობს (წმიდა მელეტი);

19. ჭეშმარიტი ლოცვის ხარისხი მდგომარეობს იმაში, როდესაც ლოცვისას გონება არის ყურადღებით, გული კი თანაუგრძნობს გონებას;

20. გონება მოაქცეი ლოცვის წარმოთქმულ სიტყვებში და შეინარჩუნებ ყურადღებას (წმიდა იოანე კიბისაღმწერელი). თვალები იქონიე ბაგეებზე, ან დახუჭე (წმიდა სერაფიმე საროველი): ამით ხელს შეუწყობ გონების გულთან შეერთებას. სიტყვები წარმოსთქვი ძალიან ნელა, რაც გაგიადვილებს გონების მოქცევას ლოცვის სიტყვებში: ამ შემთხვევაში შენი ლოცვის არც ერთი სიტყვა არ იქნება წარმოთქმული ყურადღების გარეშე;

21. ლოცვის სიტყვებში მოქცევისას, გონება აღძრავს გულს მისდამი თანაგრძნობად. ეს თანაგრძნობა გულისა გონებისადმი გამოიხატება ღმობიერებით - ღმერთისათვის სათნო გრძნობით, რომელიც თავის თავში აერთებს მწუხარებას წყნარ მშვიდ ნუგეშთან (წმიდა მარკოზ მოღვაწე);

22. ლოცვას აუცილებლად თან უნდა ახლდეს მომლოდინობა (წმიდა

გრიგოლ სინელი), როდესაც გეუფლება გულის სიცივე და განძვინება, არ მიატოვო ლოცვა და შენი მომლოდინობისათვის და გულის უგრძნობელობის წინააღმდეგ ღვაწლისათვის შენზე გადმოვა ღმერთის წყალობა, რომელიც მდგომარეობს ღმობიერებაში. ღმობიერება არის ღვთის ნიჭი და იგი მიეცემა მათ, ვინც მდგრადია ლოცვაში (რომ. 12.12), გამუდმებით იზრდება მასში და ხელმძღვანელობს მისით სულიერი სრულყოფის გზაზე;

23. გონება, რომელიც ყურადღებიანი ლოცვით უხილავი ღვთის წინაშე არის წარდგომილი, თვითონაც უხილავი უნდა იყოს, როგორც სახე უხილავი ღვთაებისა - ანუ, გონებამ არ უნდა წარმოიდგინოს არც თავის თავში და არც თავის გარეთ არანაირი სახე, იგი უნდა იყოს სავსებით უსახო, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, გონებამ მთლიანად უნდა უარყოს ოცნებები, რა წმიდა და უბიწოდაც არ უნდა ეჩვენებოდეს ისინი მას;

24. ლოცვის დროს ნუ ეძიებ აღტაცებას, ნუ მოიყვან მოძრაობაში შენს ნერვებს, ნუ განახურებ სისხლს. პირიქით - გული ამყოფე ღრმა სიმშვიდეში, რომელშიც იგი მოჰყავს სინანულის განცდას, ნივთიერი, დაცემული არსების ცეცხლს ღმერთი უარყოფს. შენი გული საჭიროებს განწმენდას სინანულის ლოცვითა და გლოვით: როდესაც იგი განიწმინდება, მაშინ თვითონ ღმერთი გარდამოვლენს მასში თავის ყოვლადწმინდა ცეცხლს. (წმიდა ეპისკოპოსი ეგნატე ბრიანჩანინოვი)

23. საეკლესიო მსახურებანი

ყოველი ცალკეული საეკლესიო მსახურება, რომელიც სრულდება ყოველ დღეს თუ ღამეს, გარდა წმიდა და ღვთაებრივი ლიტურგიისა შედგება შვიდი მსახურებისაგან, სული წმიდის შვიდი ნიჭისდა მიხედვით.

სული წმიდის შვიდი ნიჭია% 1. სიბრძნე 2. ზრახვა 3. გულისხმისყოფა 4. ძლიერება 5. მეცნიერება 6. ღვთისმსახურება 7. შიში ღვთისა, როგორც ამას წმ. ისაია წინასწარმეტყველი ამბობს „დაივანებს მასზე უფლის სული, სული სიბრძნისა და გონიერებისა, სული რჩევისა და სიმხნევისა, სული შეგნებისა და უფლის შიშისა, ის უფლის შიშით ისულდგმულებს“.

ეკლესიაც ბაძავს სულიწმიდის ნიჭთა რიცხვს, რადგანაც ლოცვები სულიწმიდის თანამოქმედებით სრულდება და ასრულებს აგრეთვე შვიდ მსახურებას, ანუ ლოცვას, რომლებიც წმ. სვიმეონ თესალონიკელად იწოდება:

1. მე-9 ჟამი - 3 სთ.
2. მწუხრი - 6 სთ.
3. სერობა - 9 სთ.
4. შუალამიანი - 12 სთ.
5. ცისკარი, 1 ჟამი - 6 სთ.
6. მე-3 ჟამი - 9 სთ.
7. მე-6 ჟამი - 12 სთ.

შვიდგზის ლოცვასა და თითოეულ მსახურებაზე წმ. წინასწარმეტყველი დავითი ამბობს, „შვიდგზის დღესა შინა გაკურთხო შენ უფალო“ (ფს. 118);

„შუალამე აღვსდგი აღსარებად შენდა განკითხვათათვის სიმართლისა შენისათა (ფს. 118);

„ღმერთო, ღმერთო... ცისკარმსაცა გევედრებოდე შენ (ფს. 12,62) „... განთიად შეისმინო ხმისა ჩემისა, განთიად წარვსდგე შენდა“ (ფს. 5);

„მწუხრი, დილეულ და სამხრად მიუთხრობდე“ (ფს. 54);

„დავშვერი მე სულთქმითა ჩემითა, დავიბანო მარად ღამე ცხედარი ჩემი“ (ფს. 6).

საეკლესიო მსახურებათა შინაარსი

ყოველ საეკლესიო მსახურებას თავისი განსაკუთრებული სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს:

1. მეცხრე ჟამს ვასრულებთ შემდეგი მიზეზის გამო% პირველ რიგში იმიტომ, რომ ახლოვდება დღის დასასრული, მეორედ - სამების საპატივცემულოდ, მესამედ განსაკუთრებით იმიტომ, რომ მეცხრე ჟამზე ჩვენთვის ჯვარზე გაკრულმა იესო ქრისტემ სული მიაბარა მამა ღმერთს და გახდა სრულყოფილი მსხვერპლი ადამიანთათვის. მაშინ მიწა იძრა, ქვანი გარდაგორდეს საფლავთაგან და საფლავი გაიხსნეს, წმიდა მიცვალებულნი აღსდგენ ჩვენი საერთო აღდგომის ნიშნად. უფლის სიკვდილით მოიკლა სიკვდილი და ჯოჯოხეთში მყოფნი განთავისუფლდნენ. მაცხოვარმა მიაბარა რა თავისი წმიდა სული მამა ღმერთს და ჯვარზე გაეკრა თავისი ხორცი, განათავისუფლა ადამიანთა სულები დემონთა ხელთაგან. მაცხოვრის აღდგომით ჩვენი ხორციც ღირსი გახდა უკვდავებისა. ასე, რომ მეცხრე ჟამზე ჩვენ ვმადლობთ მას, ვინც ჩვენთვის მოკვდა ხორცი, რომელმაც მისცა რა თავისი სული მამა ღმერთს, აღიყვანა ჩვენი სულებიც მასთან და თავისი სიკვდილით განგვაცხოველა. მეცხრე ჟამი შეესაბამება დღევანდელი შუადღის სამ საათს.

2. მწუხრის ლოცვა სრულდება მეცხრე ჟამის შემდეგ სამი საათის გასვლის შემდეგ ანუ დღევანდელ 6 საათზე. ამ ლოცვის დროს ჩვენ ვმადლობთ უფალს, რომ ღირსი გვყო მიგველწია მწუხრამდე ანუ დღის ბოლომდე. ვმადლობთ უფალს, ყოველივესათვის, რაც მოხდა განვლილ დღეს, ვმადლობთ ჩვენი სიცოცხლისათვის, საკვებისათვის, აზროვნებისათვის, სიტყვისა და საქმისთვის და კვლავ შევთხოვთ რათა მოგვმადლოს ღამე მშვიდობითი, უცოდველი და უშფოთველი, ღამე, როგორც ჩვენი ცხოვრების დასასრულის ნიშანი განასახიერებს ჩვენს სიკვდილს.

3. სერობა სრულდება ღამის დაწყების მადლობის ნიშნად, შრომისაგან დასვენებისა და სიკვდილის გახსენების ნიშნად, რომელიც ოდესღაც ჩვენც გვეწვევა. ეს ღამე არის ღვთის ძღვენი როგორც ადამიანთათვის ისე ყოველი სხვა ქმნილებისათვის. ამიტომაც ვევედრებით უფალს, რომ შეგვადლებინოს ამ ღამის გადატანა უშიშრად დამღუპველი ბოროტი ძალებისგან.

4. შუალამიანი სრულდება პირველ რიგში ანგელოზთა მღვიძარებისა და მათი დაუდუმებელი ქება-დიდების მისაზამად. მეორედ იმიტომ, რომ მყუდროებითა და სიწყნარით მოვაძზადოთ ჩვენი გონება ღვთის დიდების მეტყველებისათვის; მესამედ იმიტომ, რომ ამ დროს გაიხსენება ქრისტეს აღდგომა, რადგანაც ქრისტე აღსდგა კვირას შუალამიანზე; მეოთხედ იმიტომ რომ გაიხსენება მომავალი მეორედ მოსვლა იესო ქრისტესი, რომელიც მოხდება აგრეთვე შუალამეს, რომელსაც ჩვენ მორწმუნეები უნდა ველოდებოდეთ, როცა უფალი აღგვადგენს სიკვდილისაგან, თითქოს ძილისაგან და გამოგვეცხადება როგორც სიძე ჩვენი სულებისათვის შუალამეს. ამიტომაც უნდა ვმღვიძარებდეთ.

5. ცისკარი აღესრულება დამდეგი დღის დაწყების მადლობის ნიშნად. ამ დროს ვმადლობთ ღმერთს. რომ მოგვმადლა სიკეთის სინათლე და დაირღვა ბოროტების სიბნელე. ცისკარს ებმის პირველი ჟამიც, რადგანაც ორივეთი იწყება დღე და ის აღესრულება ცისკართან ერთად, როგორც ძღვენი და მსხვერპლი უფლის ქებისა.

6. მესამე ჟამს ვასრულებთ სამების საპატივცემულოდ; პირველად იმიტომ, რომ გავიდა დღის მეოთხედი ანუ სამი საათი; მეორედ იმიტომ მესამე ჟამზე იუდეველებმა მაცხოვარს ბრალი დასდეს და შეიპყრეს მოსაკლავად; მესამედ იმიტომ, რომ მესამე ჟამზე მოციქულებზე გარდამოვიდა სული წმიდა, რომელითაც გაგნათლდით ჩვენ ყველა დედამიწაზე მცხოვრებნი, „უფალო რომელმან ყოვლად წმიდა სული შენი ჟამსა მესამესა...“.

7. მეექვსე ჟამს ვასრულებთ ისევ სამების საპატივცემულოდ. პირველად იმიტომ, რომ კიდევ გავიდა დღის მეოთხედი; მეორედ იმიტომ, რომ მეექვსე ჟამი დღის შუაა; მესამედ იმიტომ, რომ ამ დროს ქრისტე მაცხოვარი იუდეველებმა ჯვარზე გააკრეს და სიბნელემ მოიცვა იქაურობა და ქრისტე ივნო ხორციით.

ლიტურგია არ შედის ამ შვიდ სადღეღამისო მსახურებათა რიცხვში, იგი არის განსაკუთრებული საიდუმლოება, რომელიც აღმატებულია ყველა ამ მსახურებათაგან. ის არის ღვთის საქმე, რომელსაც გარდა სასულიერო პირისა ვერავინ ვერ შეასრულებს.

ყველა ზემოთ მოყვანილი შვიდი მსახურებია შეიძლება შესრულდეს ზოგჯერ სასულიერო პირის გარეშე, ერისკაცების მიერ და შეიძლება მათი შესრულება ტაძრის გარეთაც, სახლში. მაგრამ საღმრთო ლიტურგია სრულდება მხოლოდ სასულიერო პირის მიერ, რომელსაც აქვს მინიჭებული მღვდლობის მადლი.

ერისკაცები როდესაც ასრულებენ მსახურებას არ ამბობენ ასამაღლებელსა და კვერექსებს, როგორც ამას სასულიერო პირი აკეთებს, რადგანაც არ გაჩნიათ ის მადლი, რომელსაც მხოლოდ მღვდელი ფლობს. ერისკაცები მხოლოდ ლოცვებს კითხულობენ.

საკელესიო მსახურებანი იწყება მწუხრის შესრულებით

საკელესიო სადღეღამისო მსახურებანი, როგორც სადღესასწაულო ისე სადაგი, იწყება არა დილიდან, არამედ საღამოდან, მწუხრიდან. ამის მიზეზი შემდეგია.

1. ძველად ებრაელებს დღის ათვლის ორნაირი სისტემა ჰქონდათ, ერთი საღვთისმსახურო, მეორე სამოქალაქო. ეს ნათელი ხდება შემდეგი სიტყვებიდან, „უქმის შაბათია ეს თქვენთვის და დაიდაბლეთ თავი. თვის მეცხრე დღეს საღამოდან საღამომდე იუქმეთ“ (ლევ. 23,32). ხოლო 27 და 28 მუხლში ნათქვამია, „ამავე მეშვიდე თვის მეათე დღეს შენდობის დღეა, წმინდა შეკრებულობა ჰქონდეთ, დაიმდაბლეთ თავი და საცეცხლო მსხვერპლი შესწირეთ უფალს“. ბოლო სიტყვებიდან ჩანს, რომ განწმენდის დღე იწყებოდა დილიდან და მთავრდებოდა საღამოს. ეს არის სამოქალაქო ათვლის წესით. ხოლო 32 მუხლში ჩანს, რომ შაბათის დღესასწაული ანუ ღვთისმსახურება იწყებოდა გასული დღის საღამოს და გრძელდებოდა მეორე დღის საღამომდე;

2. უფლის ამ მკაფიო მცნების გარდა საეკლესიო მსახურების მწუხრით დაწყების მიზეზი შემდეგია, უფალმა სამყაროს შექმნა დაიწყო საღამო-

დან, რადგანაც ღამე მოიხსენება დღეზე ადრე, „იყო საღამო და იყო დილა“;

3. ყოველი ღამე მართებულია მივაკუთნოთ მეორე დღეს, და არა გასულ დღეს. წმ. ათანასე დიდი ამტკიცებს ამას ქრისტეს აღდგომით. ანტიოქეს მიმართ ეპისტოლეში იგი წერს% „განა იუდეველების შაბათს აღსდგა მაცხოვარი? რადგანაც ეს შაბათის ღამე იყო. არა. ებრაელებს რომ არ ეთქვათ, თითქოს ქრისტე შაბათს აღსდგაო, ამიტომ თვით უფალი წინასწარ უბრძანებს მათ ძვ. აღთქმაში, რათა შაბათის დღესასწაულობა წინა ღამით დაიწყოთ“;

4. იგივე წმ. ათანასე ანტიოქეს მიმართ წერილში ასახელებს სიმბოლურ მიზეზს, თუ რატომ ვიწყებთ კვირის და სხვა დღესასწაულის ზეიმობას საღამოდან ანუ მწუხრიდან და არა დილიდან, რადგანაც უფალმა მოუწოდა ხალხს სიბნელიდან და ძვ. რჯულიდან სახარების სინათლისაკენ.

საეკლესიო მსახურებანი სრულდება სამჯერ დღეში

თუმცა ყველა საეკლესიო სადღეღამისო მსახურება იყოფა შვიდ მსახურებად და შვიდჯერ უნდა შესრულდეს ისინი დღე-ღამეში, თავის დროს, მაგრამ ასეთი ხშირი და ცალკეული დიდი ლოცვები ბადებს ნაღველს და სიზარმაცეს, განსაკუთრებით ნაკლებმორწმუნე ადამიანებში. ეკლესიის ღმერთშემოსილმა და სული წმიდით აღვსილმა მამებმა, მკაცრად დაიცვეს საეკლესიო მსახურებათა წესრიგი და ნაღველისა და სიზარმაცის მიზეზები მოსპეს. მათ დააწესეს არა შვიდი მსახურების ჩატარება დღე-ღამეში, არამედ სამჯერ, სამების საპატივცემულოდ.

პირველად სრულდება სამი მსახურება მეცხრე ჟამი, მწუხრი და სერობა. მეორედ - შუადღიანი, ცისკარი და პირველი ჟამი (თუმცა ეს უკანასკნელი შეერთებულია ცისკართან და არ შედის შვიდ მსახურებათა რიცხვში, მაგრამ არის ცალკე და დამოუკიდებელი მსახურება). მესამედ - მესამე, მეექვსე ჟამი და გამომსახველობითი ფსალმუნები, რომლებიც თუმცა იკითხება მეექვსე ჟამთან ერთად, მაგრამ არის აგრეთვე დამოუკიდებელი მსახურება.

და ბოლოს თუ ვინმე იკითხავს% შეიძლება თუ არა ერთმა სასულიერო პირმა, ერთ დღეს შეასრულოს ორი ან სამი ლიტურგია ერთმანეთზე თანმიმდევრობით? არა. არ შეიძლება. დღეში ლიტურგია შეიძლება სასულიერო პირმა აღასრულოს მხოლოდ ერთხელ, რადგანაც ქრისტემ მიიტანა თავი მსხვერპლად მხოლოდ ერთხელ. ამავე სახით, ერთ ტრაპეზზე ერთი და იმავე დღეს არ შეიძლება ორი ან მეტი ლიტურგიის შესრულება, სხვადასხვა მღვდლების მიერ.

24. მეცხრე ჟამი. მწუხრი

მეცხრე ჟამი შეესაბამება დღევანდელი შუადღის სამ საათს. იგი შედგება სამი - 83-ე, 84-ე და 85-ე ფსალმუნისაგან, რომელშიც გაიხსენება იესო ქრისტეს ჯვარზე ვნება ხორცით (84-ე ფს.), სიკვდილი, ჯოჯოხეთში შთასვლა და ლოცვა ჩვენი ცოდვების მიტევებისათვის (85-ე ფს.). გარდა ამისა, მასში ნათქვამია რომ დიდებულია უფლის სახელი და ჩვენ უნდა აღვიდეთ გონებით ზეცაში და ვილოცოთ უფლის წინაშე, რათა მიგვიღოს ზეციურ სამყოფელში. მეორე და მესამე ფსალმუნები შეიცავენ ლოცვას უფლის წინაშე, რომ ის იყოს გულმონყალე და მრავალმონყალე, რათა მან გვაპატიოს ჩვენი დანაშაული, აგვარიდოს გულისწყრომა და გვიჩვენოს მისი წყალობა, გვიბოძოს შემწეობა და გვიხსნას: „შემიწყალე მე უფალო, რადგან შენ მოგიხმობ ყოველდღე, რადგან შენ უფალო კეთილი და შემბრალე ხარ და დიდად მოწყალე ყველას მიმართ, ვინც მოგიხმობს. მიჩვენე შენი გზა უფალო, და ვივლი შენი ჭეშმარიტებისამებრ. წარმართე ჩემი გული შენი სახელის მოშიშებით. უბოძე შენი სიმაგრე შენს მორჩილს და იხსენი ძე შენი მხევლისა. მოიმოქმედე ჩემს მიმართ სასწაული სასიკეთო და იხილონ ჩემმა მოძულეებმა და რცხვენოდენ, რადგან შენ უფალო, შემეწიე და ნუგეში მეცი მე“.

ფსალმუნთა განმარტება შემდეგია უფალი ცოცხალია, თუმცა ხორცით მოკვდა ჩვენთვის, გახდა მსხვერპლი ადამიანთათვის. დამცველი როგორც ცოცხალთა, ისე ჯოჯოხეთში მყოფთა. წყალობა გამოჩნდა დედამიწაზე, უფალმა დაგვიბრუნა ჩვენი უხერხულები, მოგვითქვა ჩვენი უსჯულოებანი, განგვაცხოველა თავისი აღდგომით, განამხიარულა თავისი ხალხი და მისცა მათ მშვიდობა და წყალობა და ჭეშმარიტება. ქრისტემ თავისი სიკვდილით დასთრგუნა სიკვდილი და დედამიწამ დაგვიბრუნა თავისი ნაყოფი აღდგომილის ხორცით. უფალმა მოგვანიჭა ძალა და იხსნა თავისი მხევლის ძე, რომელსაც მისცა სასწაული კეთილი ანუ ჯვარი. „იხილეთ მოძულეთა ჩემთა და ჰრცხვენოდის, რამეთუ შენ უფალი შემეწიე მე და ნუგეშინის-მეც მე“ - ე. ი. მისი მტრები დამარცხდნენ.

უფლის სიკვდილის მოსაგონებლად თვით მოციქულებიც იკრიბებოდნენ მეცხრე ჟამზე და ლოცულობდნენ, „პეტრე და იოანე ერთად იდგნენ ტაძარში მეცხრე საათს, რომელიც არის ლოცვის საათი“ (საქმ. მოც. 3,1). მეცხრე ჟამზე განტევება არ არის, როცა ეს ლოცვა ტაძარში აღესრულება. მაგრამ როცა ის სტოაში სრულდება, მაშინ განტევება ითქმება. ასევე უნდა შესრულდეს ცისკარი, პირველი ჟამის წინ.

მწუხრი

მწუხრი შეესაბამება დღევანდელ ექვს საათს. მწუხრს იწყებს ყოველთვის სასულიერო პირი და სრულდება ტაძარსა და საკურთხეველში. სასულიერო პირი შემსილია ოლარით, სამაჯურებითა და ფილონით. იგი ტრაპეზის წინ დგება და ხმამაღლა ამბობს ასამაღლებელს, „კურთხეულ არს ღმერთი ჩვენი ყოვლადვე, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“. ამ ასამაღლებლით იწყება არა მარტო მწუხრი, არამედ თითქმის ყველა მსახურება ეკლესიაში. მღვდელი და არა სხვა ვინმე იწყებს ყოველ მსახურებას ეკლესიაში. იგი პირველად მოუწოდებს ღმერთს, რადგანაც განასახიერებს ქრისტეს, ატარებს მის მღვდლობას და ყოველივეს ღვთისაგან აქვს საწყისი.

მღვდლის ასამაღლებლის შემდეგ აღევლინება ღვთის სადიდებელი სიტყვები: „დიდება შენდა ღმერთო ჩვენო დიდება შენდა“, რადგანაც ჩვენ უნდა ვადიდოთ უფალი ყოველივესათვის, რაც მოგვმადლა მან.

ღვთის დიდების შემდეგ, ქრისტიანები უპირველესად მოუხმობენ თავიანთ ლოცვებში სულიწმიდას, რომელიც ყოველგან არის და ყოველსავე აღავსებს თავისი მადლით. ისინი მოუხმობენ მას, რათა მოვიდეს მათ შორის და წმიდა ჰყოს ისინი ყოვლისაგან ბიწისა და აცხოვროს სულნი მათნი“. ზოგჯერ ხდება ხოლმე, რომ ჩვენ არ ვუსმენთ ლოცვებს, რომლებიც ეკლესიაშია დაწესებული და ხშირად ვთხოვთ ღმერთს იმას, რაც ჩვენ თვითონ არ ვიცით, ან რაც ჩვენთვის მავნებელია. ამიტომაც ლოცვას, ღვთისათვის სასურველს, ჩვენი ძალებით ვერასოდეს ვერ შევძლებთ. აუცილებელია ჩვენთვის სულიწმიდის დახმარება, რომელიც მიმართავს ჩვენს ლოცვებს იქითკენ, საითაც ითხოვს ღვთის წმიდა ნება. პავლე მოციქული წერს: „ვინაიდან არ ვიცით, რისთვის ან როგორ ვილოცოთ, მაგრამ თვით სულია ჩვენი მეოხი უთქმელი ოხვრით“ (რომ. 5,26) - ე.ი. სულიწმიდა მოქმედებს თავისი მადლით და აღგვძრავს ლოცვისათვის, წარმოშობს ჩვენში სულთქმას, აღანთებს ჩვენში ღვთის შვილობის სიყვარულის ცეცხლს ჩვენდა უნუბურად. თუმცა, ჩვენ ხორციელი მიდრეკილებებით შეგულიანებულებმა, ვითხოვეთ არა ის, რაც ღვთისთვის სათნო და კეთილია, მაგრამ სულიწმიდა თხოვს ღმერთს ჩვენთვის მარტო იმას, რაც მხოლოდ და მხოლოდ ემსახურება ღვთის სახელის განდიდებასა და ჩვენს გადარჩენას, ცხოვნებას.

სულიწმიდის მოხმობით ეკლესია იწყებს თავის უმთავრეს ლოცვას და უპირველესად მიმართავს წმიდა სამებას, რადგანაც წმიდა სამება არის ყოველი ქმნილების მიზეზი. ის ყველას ხელს გვიწვდის

და მის მიერ ყველაფერში ვსრულყოფილდებით და ვიწმინდებით. ასეთი ლოცვა სამების საპატივცემულოდ აქ სამია. პირველი პატარა გალობაა სახელწოდებით „სამწმიდაო“, რომელშიც ჩვენ ვვედრებით ყოვლადწმიდა სამებას მხოლოდ შეწყალებაზე.

ეკლესიის უძველესმა მამებმა მიბაძეს ანგელოზთა სიტყვებს - „წმიდა არს, წმიდა არს, წმიდა არს“-ს და წინსწარმეტყველ დავითის გალობას, „სწყურინ სულსა ჩემსა ღმრთისა მიმართ ძლიერისა და ცხოველისა...“ და შექმნეს მათგან სრულყოფილი გალობა% „წმიდაო ღმერთო, წმიდაო ძლიერო, წმიდაო უკვდავო შეგვიწყალენ“. ეს უკანასკნელიც აღებულია წმიდა დავით მეფის ფსალმუნიდან. ასე, სიტყვები - წმიდაო აღებულია ანგელოზთაგან; ღმერთო, ძლიერო, უკვდავო - („ცხოველის“ ნაცვლად) დავითისაგან.

სამწმიდაოს ეს გალობა - ეხება წმიდა სამების ყველა წევრს: ღმერთო - მამას, რადგანაც ის არის წყარო და დასაწყისი ღვთაებრივისა, მიზეზი ძისა და სულისა; ძლიერო - ძეს, რადგანაც ძე არის მამის კუნთი, იპოსტასური სიძლიერე და როგორც მოც. პავლე ამბობს: „ქრისტე არის ღვთის ძალა და სიბრძნე“ (+ კორ.1,24); უკვდავო - სულიწმიდას, რადგანაც სიცოცხლე მომდინარეობს სულისაგან და სული არის ცხოველსმყოფელი; სიტყვები კი - „შეგვიწყალენ ჩვენ“, ეხება სამივე პირს, რადგანაც მათი ღვთაებრიობა ერთია, ერთია სუფევა, ერთია ძალა და სამება განუყოფელია.

„დიდება მამასა, და ძესა და წმიდასა სულსა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“ - ეს დიდებისმეტყველება ძველთაგანვე შედგენილია სამების საპატივცემულოდ, როგორც ამას ზოგიერთი მწერალი ამტკიცებს, წმიდა მელეტისა და ფლავიანეს - ანტიოქიის პატრიარქების მიერ ზოგიერთი მწვალებლური სწავლების საწინააღმდეგოდ. სიტყვა - „დიდება“ - მიმართულია არიანელების წინააღმდეგ, რადგანაც საერთოა წმიდა სამების დიდება; სიტყვები კი - „მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა“ - სავლეს წინააღმდეგ, რომელიც ასწავლიდა, რომ წმიდა სამება არის ერთი პირი; სიტყვები კი - „აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“ - გვიჩვენებს, რომ წმიდა სამება განუყოფელია, მუდმივია და შეურევნელი, მისი დიდება არის, იყო ყოველთვის და იქნება უკუნითი უკუნისამდე.

მეორე ლოცვა სამების საპატივცემულოდ არის „ყოვლადწმიდაო სამებაო“. პირველად მოიხსენება სამივე პირი წმიდა სამებისა, შემდეგ კი თითოეულად მიმართვა მათდამი% მამისადმი - „უფალო გვიხსენ და გვილხინე ცოდვათა ჩვენთაგან; ძისადმი - „მეუფეო შეგვიწმიდე უსჯულოებანი ჩვენი“; სულიწმიდისადმი - „წმიდაო მოიხილე და

განკურნე უძლურებანი ჩვენი“; ბოლოს ისევ სამივე პირისადმი - „სახელისა შენისათვის“.

ყველა ამ მიმართვას აქვს თავისი მნიშვნელობა. მამა ღმერთს მიემართავთ: „უფალო გვიხსენ“, რადგან მასთან შეგვარიგა ძემ; ძეს - „შეგვინდე“, რადგანაც ის განკაცდა, ივნო ხალხისაგან და ხალხისათვის, შეიგინა და შეურაცხიყო ჩვენს მიერ. ჩვენ კი ვიმოსებით მისი ნათლობითა და მორონით, ვუერთდებით მას ზიარებითა და სხვა საიდუმლოებებით. მან მოგვანიჭა ხელმწიფება შეკვრისა და გახსნისა და გვიქადაგა მიტევება; სულიწმიდას - „მოიხილე და განკურნე“ - რადგანაც ის გვაცხოველებს, გვწყალობს და გვაძლიერებს, მისი ძალისა და მადლის გარეშე ჩვენში არაფერი არ იქნებოდა კეთილი.

ამ ლოცვას ერთვის აგრეთვე - „უფალო შეგვიწყალებ“ - სამჯერ. ამ სიტყვებით ორმაგად ვადიდებთ ყოვლადწმიდა სამებას, რადგანაც ერთია უფალი, სამჯერ განმეორება ნიშნავს სამების განდიდებას.

მესამე ლოცვა ყოვლადწმიდა სამებისადმი არის მამაო ჩვენო. მართალია ეს ლოცვა აღევლინება მხოლოდ მამისადმი და მოგვეცა ძისაგან. მაგრამ რადგანაც წმიდა სამება განუყოფელია, მამა, ძე და სული წმიდა ერთარსებაა, ღმერთი არის მამა ძისა და სულისა, მამა ყოველთვის სუფევს ძეში და სულში და ძე სულსა და მამაში - ეს ლოცვაც აღევლინება არა მხოლოდ მამისადმი, არამედ სამების სამივე პირისადმი. როდესაც ვამბობთ „მამაო ჩვენო“, ვიხსენებთ ძესაც და წმიდა სულსაც. ეს ნაჩვენებია ასამაღლებელში⁹ „რამეთუ შენი არს სუფევა, ძალი და დიდება მამისა, და ძისა, და წმიდისა სულისა, აჲ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ.

წარმოითქმება „უფალო შეგვიწყალებ -12-ჯერ. უწინ იგი ეკლესიაში იკითხებოდა სამჯერ, სამების საპატივცემულოდ. მაგრამ რადგანაც ეკლესიური წყობის მიხედვით დღე-ღამის განმავლობაში 12-12 საათია, ამიტომაც „უფალო შეგვიწყალებ“ იკითხება 12-ჯერ, ყოველ საეკლესიო მსახურებაზე.

ლოცვა - „მოვედით თავყვანის-ვცეთ“ (3-ჯერ) მიძღვნილია წმიდა სამების საპატივცემულოდ, მაგრამ მიმართულია სამების მეორე ჰიპოსტასის - იესო ქრისტეს მიმართ. ლოცვა წარმოითქმება სამჯერ სამების საპატივცემულოდ, რადგანაც ყველა საქმეს, რომლებიც მოსდევს ამ ლოცვას და ასახულია ფსალმუნებში, ქრისტე აღასრულებს ჩვენი ხსნისათვის მამის კურთხევითა და სულიწმიდის თანამოქმედებით. ეს ლოცვა ისე პატივცემება ეკლესიის მიერ, რომ ზოგიერთ დღესასწაულებზე იგალობება განსაკუთრებულად. იგალობება არა ყველას მიერ არამედ ერთის მიერ

სამჯერ და განსხვავებულად. პირველად - დაბალი და წყნარი ხმით, მეორედ - ცოტა მაღალი ტონით, მესამედ - ხმა მაღლა. ეს სრულდება იმის გამო, რომ ნათელი გახდეს - დაიწყო პირველი საეკლესიო სადღეღამისო მსახურება - მწუხრი. ამ ლოცვის შემდეგ იწყება პირველდაწყებითი ფალმუნის გალობა, რადგანაც მასში ასახულია ღვთის პირველი და დაწყებითი საქმეები ჩვენთვის ჩადენილი, ე.ი. სამყაროს შექმნა.

„აკურთხევს სული ჩემი უფალსა“. კმევა და სამეუფო კარების დახურვა.

ფსალმუნი% „აკურთხევს სული ჩემი უფალსა“ იწოდება პირველდაწყებით ფსალმუნად, არა იმიტომ რომ ის მართლაც პირველი ფსალმუნია დავითისა, არამედ იმიტომ რომ ამ ფსალმუნით იწყება პირველი საეკლესიო სადღეღამისო მსახურება - მწუხრი (ამავე ფსალმუნით იწყება პირველშეწირული ძღვნის ლიტურგია, რომელიც აღესრულება მწუხრთან ერთად). ამ ფსალმუნის გალობის დროს, რომელიც განასახიერებს სამყაროს შექმნას, მთელი ტაძარი უნდა იკმოს. კმევა მოასწავებს სული წმიდის მადლს. ამ შემთხვევაში კი მოასწავებს წმ. სამების მესამე პირის თანამყოფობას სამყაროს შექმნაში, რაც ნათლად ჩანს შესაქმის წიგნის სიტყვებიდან „და სული ღვთისა იმგროდა წყლის ზემოთ“ (შექმნ.1,2).

მღვდელი საცეცხლურითა და დიაკონი ანთებული სანთლით შემოუკმევენ ტრაპეზსა და საკურთხეველს, შემდეგ მთელ ტაძარს. ანთებული სანთელი დიაკონის ხელში განასახიერებს საღმრთო სიბრძნის ნათელს.

კმევის დროს მღვდელი და დიაკონი არაფერს ამბობენ, რაც ნიშნავს შემდეგს% როცა ღმერთი ქმნიდა სამყაროს, ადამიანი ჯერ კიდევ არ არსებობდა. იგი თავის ქმნილებათა შორის ყველაზე ბოლოს შექმნა ღმერთმა. კმევისას საკურთხეველი წარმოადგენს სამოთხეს, მღვდელი - ადამს, დიაკონი - ანგელოზს, ტრაპეზი - ცხოვრების ხეს.

ასეთი საზეიმო დასაწყისი ლოცვისა გვაგონებს სამყაროს შექმნას და სამოთხეში პირველი ადამიანების უცოდველ მდგომარეობას, როცა მათ ჯერ კიდევ არ იცოდნენ თუ რა იყო შიში და სირცხვილი, სპეტაკი გულითა და უსაზღვრო სიყვარულით ადიდებდნენ ქვეყნიერების შემოქმედს, რომლის ხატადაც თავად იყვნენ შექმნილნი.

კმევის დამთავრების შემდეგ მღვდელი და დიაკონი შედიან საკურთხეველში. მღვდელი გადასცემს საცეცხლურს, დიაკონი აქრობს

სანთელს, აღსავლის კარი იკეტება. ყველაფერი ეს ადამიანთა ცოდვის დაცემას[^] სამოთხიდან განდევნასა და სამოთხის კარის დახშვას ნიშნავს.

დაცემის შემდეგ როდესაც ჯერ არ იყო ადამიანი განდევნილი სამოთხიდან, მას აღეთქვა შუამდგომელი და გამომხსნელი მთელი კაცობრიობისა - ქრისტე ძე ღვთისა. სასულიერო პირი, რომელიც განასახიერებს ამ შუამდგომელს, გამოდის აღსავლის კარის წინ, თითქოს დახშული სამოთხის კარის წინ, და მიიტანს ღმერთთან ყოველი ადამიანის ლოცვას. ის კითხულობს საიდუმლოდ ლოცვებს. ამ ლოცვებში ღვთისმსახური ევედრება უფალს, რათა მან „მოწყალემ და სახიერმა შეისმინოს ჩვენი ლოცვები, თავისი მძვინვარებით კი არ გვაშხილოს და არც რისხვით დაგვსაჯოს, არამედ კეთილი იყოს ჩვენს მიმართ“. ცოდვით დაცემის ისტორიიდან ჩვენ ვხედავთ, რომ დაცემული ადამიანის ცხოვრება იმწუთავე გახდა უბედური, ტანჯული. მას თავს დაატყდა ავადმყოფობა, მძიმე შრომა და სხვა უბედურებები. თუ დაცემადმე ადამიანი ყველგან ხედავდა მშვიდობას, თანხმობას, წესრიგს, ჰარმონიას, ნეტარებასა და ღვთის დიდებას, ახლა ის ყველგან ხედავს მის მიერ ჩადენილი ცოდვის ნაკვალევს, დარღვევებს. ამიტომაც ადამიანი ასეთ მდგომარეობაში იწყებს ღვთის დახმარების ძიებას, ლოცულობს მის წინაშე და თხოვს იმ აუცილებლობებს და ყველაფერ იმას, რაც თავისი ცოდვის გამო წაერთვა. ეს გამოიხატება ზუსტად დიდ კვერქსში, რომელიც წარმოითქმება ხმამაღლა სასულიერო პირის (ან დიაკონის) მიერ მთელი მორწმუნე ერის სახით.

სიტყვა კვერქსი, ბერძ. *ekteinai* - გახანგრძლივება - ნიშნავს გაძლიერებულ, გახანგრძლივებულ ლოცვას. მისი წარმოშობა უკავშირდება მოციქულთა დადგენილებებს.

დიდი კვერქსი არის გოდება - ტირილი ადამისა და მისი მოდგმის სამოთხის დაკარგვის გამო. ამ კვერქსს დიდი ეწოდება ორი მიზეზის გამო. პირველად იმიტომ, რომ შეიცავს ბევრ და სხვადასხვა თხოვნას სხვადასხვა პირებზე და საგნებზე; მეორედ იმიტომ, რომ განვასხვავოთ სხვა კვერქსისგან, რომელსაც მცირე ეწოდება, რომელშიც იგივე თხოვნა შემოკლებულია. ორივე კვერქსი იწოდება მშვიდობიანად, რადგანაც ორივე იწყება ქვეყნის მშვიდობისათვის ლოცვით.

დიდი კვერქსი შეიცავს 12 სხვადასხვა ლოცვას:

1. „მშვიდობით უფლისა მიმართ ვილოცოთ“ - ე.ი. ვილოცოთ მშვიდობით, ღვთის მართალი რწმენით, წმიდა სინდისითა და მშვიდობით ყველა ახლობლებთან. რადგანაც არა მარტო ღვთის

მართალი რწმენითა და წმიდა სინდისით, არამედ ახლობლებთან ურთიერთშეთანხმების გარეშე ჩვენ ვერ შევუდგებით ლოცვას. მოციქული პავლე გვასწავლის: „უწინარეს ყოვლისა მოგიწოდებ ალასულო ლოცვანი, თხოვნანი, ვედრებანი და მადლიერებანი ყველა კაცისათვის, მეფეთა და ყველა მთავრისათვის, რათა მშვიდად და უშფოთველად ვიცხოვროთ მთელი ღვთისმოსაობითა და სიწმიდით“ (1 ტიმ. 2,1). თვით მაცხოვარი გვიბრძანებს: „და რაჟამს სდგეთ ლოცვასა შინა, მიუტევეთ უკუეთუ გაქუნდეს რაიმე ბოროტი ვისთვისმე, რათა მამამანცა თქვენმან, რომელ არს ცათა შინა, მოგიტევნეს შეცოდებანი თქვენნი“ (მარკ.11,25). ამიტომაც ჩვენთვის აუცილებელია ვილოცოთ ასეთი მშვიდობით და უპირველესად საჭიროა მშვიდობა ჩვენშივე.

2. „ზეგარდამო მშვიდობისათვის და ცხოვრებისათვის სულთა ჩვენთასა[^] უფლისა მიმართ ვილოცოთ“ - რათა უფალმა მადლით მოგვანიჭოს ზეციური მშვიდობა, მოციქულის სიტყვებსამებრ: „რომელიც ყველაგონებაზეუზენაესია“ (ფილიპ. 4,7), გარდამოგვივლინოს თავისი კურთხევა და გადაარჩინოს ჩვენი სულები. რადგანაც „რას გამორჩება კაცი თუ მოიგებს მთელს ქვეყანას და სულს კი წააგებს? ანდა რას მისცემს კაცი თავისი სულის სანაცვლოდ?“ (მთ.16,26).

3. „მშვიდობისათვის ყოვლისა სოფლისა, კეთილად დგომისათვის წმიდათა ღმრთისა ეკლესიათა და ყოველთა ერთობისათვის უფლისა მიმართ ვილოცოთ“ - რათა მთელ მსოფლიოში - სახელმწიფოებსა და ერებში - სუფევდეს მშვიდობა და სიწყნარე, რაც ყველასათვის აუცილებელია და რომლისათვისაც უფალი გარდამოხდა ზეცით და ივნო და დაეფლა; რათა ქრისტესათვის დევნული ეკლესია ამაღლდეს[^] განმტკიცდეს და აყვავდეს და შემდეგ შეერთდეს და შეადგენდეს ქრისტეს ერთ ფარას. „ეკლესიის კეთილად დგომა“ და შეერთება მიღწეულ იქნება ერთი პირობით, თუ იქნება მშვიდობა ყოვლისა სოფლისა.

4. წმიდისა ამის ტაძრისათვის, სარწმუნოებითა, სასოებითა და შიშითა ღმრისათა შემავალთა ამას შინა, უფლისა მიმართ ვილოცოთ“, ე. ი. ვილოცოთ იმ ტაძრისათვის, რომელში შემავალი ადამიანი უნდა იდგეს ცხოველი რწმენით, ღირსეული კრძალულებით და შიშით.

5. „უწმინდესისა და უნეტარესისა, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქისა და მცხეთა-თბილის მთავარეპისკოპოსისა, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტისა დიდისა მეუფისა მამისა ჩვენისა ილიასათვის და (მაღალ)ყოვლადუსამღვდელოესისა (სახელი), პატიოსანთა მღვდელთა, ქრისტეს მიერ დიაკონთა და ყოველისა

სამღვდელოსა დასისა და ერისა მისისათვის, უფლისა მიმართ ვილოცოთ.

თუ ჩვენ ვლოცულობთ იმათთვის, ვინც სარწმუნოებით, სასოებით და ღვთის შიშით შედის წმიდა ტაძარში, მაშინ უფრო მეტად ვალდებული ვართ ვილოცოთ წმიდა ტაძრის მსახურთათვის, რომლებიც არიან მოციქულთა მემკვიდრეები და თვალყურს ადევნებენ სარწმუნოების სიწმინდეს. უნდა ვილოცოთ ეკლესიის ყოველ წევრზე, დაწყებული უმაღლესიდან დამთავრებული უმდაბლესამდე.

6. ღვთივდაცულისა ერისა ჩვენისა, მთავრობისა და მხედრობისა მათისათვის უფლისა მიმართ ვილოცოთ“. ძველად აქ მოიხსენებოდა მეფე. მეფისათვის ლოცვას გვიბრძანებს მოც. პავლეც% „ხოლო უწინარეს ყოვლისა მოგიწოდებ აღასრულო ლოცვანი, თხოვნანი, ვედრებანი და მადლიერებანი ყველა კაცისათვის, მეფეთა და ყველა მთავრისათვის“. ამიტომაც წმ. ეკლესია ყოველ თავის ღვთისმსახურებაში მოიხსენიებს სახელმწიფოს მთავარს, უფლის ცხებულს და სთხოვს ღმერთს, რათა შეუმსუბუქოს მძიმე და პასუხისმგებლური ტვირთი, რადგანაც მეფეზეა დამოკიდებული ეკლესიისა და სახელმწიფოს კეთილდღეობა. შემდეგ ეკლესია ლოცულობს ყოველ მთავარზე და სახელმწიფოს ყოველ მოხელეზე, მხედრებზე.

7. „სამეფოსა ამის ქალაქისა ჩვენისათვის და წმიდისა ამის ტაძრისათვის და ყოვლისა ქალაქისა და სოფლებისათვის და სარწმუნოებით მკვიდრთა მათ შინა უფლისა მიმართ ვილოცოთ“. სიყვარულის ქრისტიანული გრძნობა აღძრავს წმიდა ეკლესიას ილოცოს არა მარტო იმ ქალაქზე ან სოფელზე, რომელშიც ცხოვრობენ, არამედ ყველა სხვა ქალაქებზე და სოფლებზე, სადაც ცხოვრობენ მორწმუნეები.

8. „კეთილშეზავებისათვის ჰაერთასა, კეთილგამოღებისათვის ნაყოფთა ქვეყანისათა და ჟამთა მშვიდობისათვის უფლისა მიმართ ვილოცოთ“. წმიდა ეკლესია ლოცულობს ამისთვის, რადგან იცის, რომ ჰაერის შეზავებაზე და ჟამის მშვიდობიანობაზე დამოკიდებულია მიწის ნაყოფიერება - და ამ უკანასკნელზე კი ადამიანის კეთილდღეობა. ეკლესია ლოცულობს, რათა დროულად მოგვივლინოს უფალმა მზე და წვიმა, ყინვა და თოვლი, წინააღმდეგ შემთხვევაში ჩვენ გვემუქრება უბედურება და შიმშილობა.

9. „მენავეთა, მოგზაურთა, სნეულთა, მშრომელთა, ტყვეთა ხსნისა და ცხოვრებისა მათისათვის უფლისა მიმართ ვილოცოთ“. ამ სიტყვებში ჩვენი ლოცვა ვრცელდება იმ პირებზე, რომლებსაც უპირველესად ესაჭიროებათ ღვთის წყალობა და რომლებსაც თავიანთი ხორციელი

უძლურებისა და სხვა მძიმე იძულებითი მდგომარეობის გამო თავად არ შეუძლიათ ადავლინონ ლოცვა უფლისადმი ტაძარში თავიანთ მძებთან ერთად. ეს ადამიანები არიან მოგზაურნი ხმელეთსა და ზღვაზე, რომელთაც ემუქრებათ საშიშროებანი ან გაუთვალისწინებელი შემთხვევები სარწმუნოებაში ორჭოფობისა; სნეულნი, რომლებიც მოკლებულნი არიან ყოველგვარ ადამიანურ დახმარებას; ტყვეები, რომელთაც მძიმე უღელი ადევთ. ყველა ამ ქრისტიანებზე ლოცულობს ეკლესია, რათა ისინი ცხონდნენ.

10. „ხსნად ჩვენდა ყოვლისაგან ჭირისა რისხვისა და იწროებისა უფლისა მიმართ ვილოცოთ“. ეს ლოცვა ეხება თვით მლოცველებს, რომლებიც ტაძარში დგანან, რათა უფალმა განაშორს ისინი ადამიანის ყოველგვარ ჭირს, რისხვას და იწროებას და ყოველგვარ სხვა უბედურებას, რაც ასე ხშირია ხოლმე ამ ქვეყანაზე.

11. „შეგვეწიენ, გვაცხონენ, შეგვიწყალენ და დაგვიცვენ ჩვენ ღმერთო შენითა მადლითა“. ყოველ ლოცვასა და თხოვნაში ჩვენი გონება უნდა მიემართოს მაცხოვრისაკენ და უნდა გვწამდეს, რომ ცხონება, შეწყალება და ყველა სხვა მადლი გარდამოედინება სინათლის მამისაგან, არა საკუთარი დამსახურების ან კეთილი საქმეების გამო, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ ქვეყნის აღთქმული მაცხოვრის იესო ქრისტეს რწმენასა და სიყვარულში. მხოლოდ მისი წყალობით და მადლით ჩვენ შევძლებთ მივიღოთ შეწევნა და დაცვა ყოველგვარი სხვა უბედურებებისა და ჭირისაგან.

12. „ყოვლად წმიდისა უბრწელისა, უფროსად კურთხეულისა დიდებულისა დედოფლისა ჩვენისა ღვთისმშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა და ყოველთა წმიდათა მომხსენებელთა თავნი თვისნი და ურთიერთ არს და ყოველი ცხოვრებაი ჩვენი ქრისტესა ღმერთსა ჩვენსა შევედროთ“.

ამ სიტყვებით ეკლესია ახსენებს მორწმუნეებს, რათა მათ თავიანთ ლოცვებში მთლიანად და სავსებით თავნი თვისნი და ყველამ, ვისზეც ლოცულობენ, ყოველი ცხოვრება მიუძღვნან ქრისტე მაცხოვარს; რათა მან ყოვლადმოწყალემ გვიხელმძღვანელოს იმ გზაზე, რომელიც მიემართება ზეციური იერუსალიმისაკენ, ზეციური მობინადრეებისაკენ და გაგვადლიეროს ამ ჯვრიან გზაზე, რომელიც ეძლევა ყველას, ვისაც ცხონება უნდა. ეს ჯვარი ჩვენი ხორციელი ბუნებისათვის მძიმეა და საშინელი, მაგრამ მას ვერ ავიცილებთ წმ. წერილისამებრ: „ჩვენ გვმართებს დიდი ტანჯვის ფასად შევიდეთ ღმრთის სასუფეველში“ (საქმ.14,22; იოან. 16,53). ამისთვის ეკლესია მიმართავს მორწმუნეთა მზერას მათ

დამხმარეებსა და მლოცველებისკენ, განსაკუთრებით ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლისკენ, რომელიც არის შუამდგომელი ჩვენი და ყველა წმიდანებისა, რომელთა ცხოვრებაც არის ჩვენთვის სარწმუნო მაგალითი ქრისტეს ჯვრის ტვირთისა. მათ აღიღეს ჯვარი, იციან ყველა სიძნელე და მზად არიან ჩვენს მიძიმე ყოფაში ილოცონ ჩვენთვის, წარგვადგინონ ქრისტეს წინაშე.

კვერეჟის ყოველ მუხლზე გუნდი პასუხობს: „უფალო შეგვიწყალებ“ და ამით მოვიხმობთ უფლის მადლს, ბოლო მუხლზე კი - „შენ უფალო“, ე.ი მივმართავთ უფალს: შენ უფალო, ქრისტე ღმერთო, გწირავთ ჩვენ თავს.

კვერეჟი მთავრდება მღვდლის ასამაღლებლით, რომელიც ადიდება ღმერთს: „რამეთუ შენის შენდა ყოველი დიდება, პატივი და თაყვანისცემა მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“. სასულიერო პირი თავისი ასამაღლებლით ამტკიცებს, რომ სამწმიდა ღმერთს ყველა თაყვანს სცემს და ემსახურება და როგორც ყოვლადძლიერ და ყოვლადშემძლე არსებას შენის ყოველი დიდება, პატივი და თაყვანისცემა. ასამაღლებელი მტკიცდება სიტყვით „ამინ“, რაც ნიშნავს - ჭეშმარიტად, ან დაე იყოს ასე.

დახურული აღსავლის კარის წინ მდგარი მლოცველნი გამოხატავენ სამოთხის კარის წინ მდგარ ჩვენ შორეულ წინაპრებს, რომელნიც მწარედ დასტიროდნენ თავიანთ მიძიმე მდგომარეობას. მწარე სინანული ცოდვის დაცემის გამო და იმედი ღვთის მოწყალებისა არის გამოხატული ფსალმუნებში, რომლებიც დიდი კვერეჟის შემდეგ იგალობება: „ნეტარ არს კაცი, რომელი არა მივიდა ზრახვასა უღმრთოთასა და გზასა ცოდვილთასა არა დადგა“. ეს ფსალმუნი იგალობება მხოლოდ შაბათს მწუხრზე, დანარჩენ დღეებში კი იკითხება რიგის ფსალმუნი.

ამ ფსალმუნთა შინარსი შემდეგია, ჩვენს დაცემულ წინაპარს აღეთქვა ღვთისაგან გამოხსნელი. მაგრამ გავიდა ათასწლეული და აქამდე არ გამოჩნდა აღთქმული მესია. ამ დროს უფალმა მრავალჯერ და მრავალნაირად მოამზადა ხალხი მის მისაღებად. ხალხთა უკეთესი ნაწილი ამ პერიოდში ცხოვრობდა მისი რწმენით, ხოლო სხვებმა კი უსჯულოებას მიჰყვეს ხელი. ამ ფსალმუნებში ასახულია ჩვენი წინაპრების ცხოვრება დაცემის შემდეგ, მათი ცოდვები და მათი რწმენა აღთქმული მაცხოვრისადმი, მათი იმედი, მიუხედავად ურწმუნო ხალხთა გარშემორტყმისა. ადამმა და ევამ და მათმა შთამომავლებმა შეიგნეს, რომ ცოდვამ დააკარგვინა მათ სამოთხე და რომ ისინი მუდმივად

იქნებოდნენ ნეტარნი, თუ არ ჩაიდენდნენ ცოდვას. მაგრამ ამავე დროს მათ ღრმად სწამდათ რომ ღმერთი ყოველთვის არ დასტოვებდა და საჭირო იყო მხოლოდ მისი მსახურება და მოთმინება. მრავალმოწყალე უფალი განათავისუფლებდა მათ უსჯულოებათაგან და ისევ დაუბრუნებდა მათ წყალობას ნაცვლად წყევლისა. მეორე ფსალმუნში განიდიდება მთელი ქვეყნისთვის აღთქმული შუამდგომელი ქრისტე - მე ღვთისა - და საკმაოდ მკაფიოდ აისახება წინასწარმეტყველება - მაგრამ ჩვენთვის ახლა უკვე აღსრულებული - მისი ქვეყნიური ცხოვრება. ამ ფსალმუნთა შინაარსი შემდეგია: ხორცმესხმული სიტყვა ღვთისა არის ერთი ნეტარი კაცი, რომელსაც ცოდვა არ ჩაუდენია. ის არის ხე ცხოვრებისა, ამ ხემ ჩვენ მორწმუნეებს მოგვითანა ბარაქიანი, მდიდარი ნაყოფი, რომელიც იქნება უკვდავი და არასოდეს გახდება და დასცვინდება, როგორც ფოთოლი მუდმივად მზარდი. არაწმიდებს და დემონებს ის აღგვის მიწისაგან, როგორც მტვერს. ქრისტეს წინააღმდეგ აღსდგენ მეფენი და წინამძღვარნი, მაგრამ მან შეარცხვინა ისინი, გაიმარჯვა მათზე და გახდა მეფე თავისი ეკლესიისა. არის რა მე ღვთისა და ძლიერი მწყემსი, მან თავის მემკვიდრეებად გაიხადა წარმართები და დაიპყრო ქვეყნის კიდეები. თუმცა მისმა მტრებმა ჯვარს გააკრეს და აცვეს, მაგრამ იყო რა მუდამ მამასთან და ივნო ხორცით, ღვთაებრივად უვნებო იყო. ის გახდა ჩვენი დამცველი და დიდება: „მე დავწვე და დავიძინე და განვიღვიძე, რამეთუ უფალი მწე მეყო მე“; „აღსდგე, უფალო, მაცხოვრე მე ღმერთო ჩემო, რამეთუ შენ დასცენ ყოველნი, რომელნი მემტერნეს მე ამაოდ, კბილნი ცოდვილთანი შენ შემუსრენ, უფლისა არს ცხოვრება და ერსა შენსა ზედა არს კურთხევა შენი“. ფსალმუნთა ბოლოს იგალობება „ალილუია“ 3-ჯერ, რაც ებრაულად ნიშნავს: აქებდით უფალსა, აქებდით ყოველგან მყოფ ძალას. სიტყვა „ალილუია“ სამჯერ წარმოითქმება სამების საპატივცემულოდ. თუ ჩვენ წინა ფსალმუნებში ვაქებდით იესო ქრისტეს, რომელიც უნდა მოვლინებულიყო დედამიწაზე და ვნებულებოდა ადამიანთა ცოდვისათვის, ალილუიას გალობით კი უკვე ეკლესია აჩვენებს, რომ უფალი განხორციელდა და ჩვენ ისღა დაგვრჩენია, რომ აღუვლინოთ ქება ყოველგან მყოფ ღმერთს.

მცირე კვერქსით @მერმე და მერმე მშვიდობით უფლისა მიმართ ვილოცოთ# - რწმენით უნდა მივებახოთ ღვთის წყალობას და მივენდოთ მის ნებას.

მცირე კვერქს მოსდევს მე-4, მე-5, და მე-6 ფსალმუნები ძველი აღთქმიდან, რომელთა შემდეგაც ისევ წარმოიქმნება მცირე კვერქსი.

ფსალმუნთა ამ მონაცვლეობით გალობას მცირე კვერექსთან ერთად, აქვს თავისი ისტორიული მნიშვნელობა - განამტკიცოს და დაიცვას ადამის შვილებში რწმენა, განათავისუფლოს ისინი უმძიმესი წყევლისაგან. უფალი მრავალჯერ უმეორებს თავის აღთქმას მესიაზე ძველ პატრიარქებს - აბრაამს, ისაკს და იაკობს. ეს მრავალჯერი განმეორება ღვთის აღთქმისა აისახება კვერექსების და ფსალმუნების მონაცვლეობით გალობაში. ამ ფსალმუნებში აისახება ურწმუნო ადამიანთა საცოდავი მდგომარეობა, რომლებიც არ მისდევდნენ თავიანთ ცხოვრებაში ღვთის კანონებს და არ სწამდათ აღთქმული მესია. იმ ადამიანებს კი, რომელთაც სწამთ აღთქმული მესია, განიცდიან მშვიდობასა და სულიერ სიწყნარეს. მაგრამ ყოველივე ამასთან ისინი მაინც გრძნობდნენ სიმძიმესა და მწუხარებას, რომელიც მათ ზედ აწვათ. შემდეგ ისევ წაიკითხება მე-7 და მე-8 ფსალმუნები, რომლებშიც აისახება მართალთა სულების მდგომარეობა. ისინი გარშემორტყმულნი არიან მტრებით ყოველი მხრიდან. მაგრამ ამ მართლებს ჰყავთ ყოვლადმღიერი დამცველი, რომელიც გაანადგურებს, როგორც მტერს მათ მტრებს. ძველ აღთქმისეული ხალხის ისტორიიდან ჩვენ ვხედავთ ყოვლადმღიერი ღვთის ამ დაცვას ნოესადმი, აბრაამისადმი, იაკობისადმი, იოსებისადმი და სხვებისადმი. მე-8 ფსალმუნი შეიცავს მადლობას და ქებას უფლისას, იმისათვის, რომ ის იყოს მოწყალე ადამიანისათვის. ამ ფსალმუნში ჩვენ არ შეგვიძლია არ დავინახოთ შემდეგი წინასწარმეტყველება - ადამიანთა გამოსყიდვა მოხდება ძე ღვთისას მიერ% „უფალო, უფალო ჩვენო, ვათარ საკვირველ არს სახელი შენი ყოველსა ქვეყანასა ზედა, რამეთუ ამაღლდა დიდად შევნიერება შენი ზესკნელს ცათა... რა არს კაცი, რამეთუ მოიხსენი მისი, ანუ ძე კაცისაი, რამეთუ მოხედავ მას, დააკლე იგი მცირედ რაიმე ანგელოზთა. დიდებითა და პატივითა გვირგვინოსან ჰყავ იგი“. ასე ღაღადებდნენ ძველი აღთქმის ადამიანები. ჩვენთვის კი ქრისტიანებისათვის მომავალში კი არ არის ადამიანის გამოსყიდვა, არამედ წარსულში და ჩვენ შევიცანით ღვთის დიდება, ამიტომაც უნდა დიდი აღფრთოვანებით გამოვხატოთ ჩვენი რწმენა და სიყვარული ჩვენი მაცხოვრისადმი.

„უფალო ღაღად-ვჰყავ“-ის გალობა

მას შემდეგ, რაც ტაძარში მდგომმა მლოცველებმა აღსავლის კარის წინ მლოცველ მოძღვარში დაინახეს ქვეყნისათვის აღთქმული შუამდგომელი - ქრისტე ძე ღვთისა და როდესაც პირველი ფსალმუნების გალობის დროს გაიგეს მისი ცხოვრება დედამიწაზე, მაშინ დაიწყეს უფლის მოხმობა

ადამის მსგავსად, რომელიც იწინააღმდეგებდა და ლოცულობდა თავის დაცემას: „უფალო, ღაღად-ვჰყავ შენდამი, ისმინე ჩემი, მოხედენ ხმასა ლოცვისა ჩემისასა...“. ამ ფსალმუნებში ასახულია ყველა ის ლოცვა და მოწოდება, რომელიც ადამმა, თავის უბედურ მდგომარეობაში ყოფნისას, ოდესღაც აღუვლინა უფალს ლოცვა სინანულისა თავისი სულის სიღრმიდან.

ეს ფსალმუნები მოგვავაგონებენ აგრეთვე იმ ისრაელიანებს, რომლებმაც მიიღეს მოსეს საშუალებით უფლისაგან რჯული, მცნებები და კანონები. ეს კანონები ეხებოდა რელიგიურ-ზნეობრივ და სამოქალაქო ცხოვრებას. მათ შეიცნეს ღვთის წინაშე თავიანთი ცოდვილობა და დამნაშავეობა, ისინი გრძნობდნენ თავიანთ ძალის ნაკლოვანებებს ცხოვრებისათვის. ამიტომაც დავით მეფესალმუნესთან ერთად გალობენ ღვთის წინაშე, რათა მან ისმინოს მათი ლოცვა და როგორც ცოდვის, წყევლის, შეურაცხყოფისა და სიკვდილის საპყრობილეში დამწყვდეულები გამოიყვანოს ისინი ამ სულიერი საპყრობილიდან. ბოლო მუხლები კი შეიცავენ ღვთის ქებას: „უგალობდით უფალსა ყოველი თესლები და აქებდით მას ყოველი ერი; რამეთუ განძლიერდა ჩვენ ზედა წყალობა მისი და ჭეშმარიტება უფლისა ჰგვის უკუნისამდე“.

ამ ფსალმუნთა ბოლო მუხლები უნდა წავიკითხოთ ახალი აღთქმის დასდებლებს შორის და ამით აისახება ის, რომ ძვ. წინასწარმეტყველებები წინ უსწრებდა, როგორც განთიადი მზე, ახალი აღთქმის ყველა საიდუმლოს.

როდესაც ეს მუხლები იგალობება დასდებლებთან ერთად მონაცვლეობით, მაშინ ეს მონაცვლეობითი გალობა აღნიშნავს იმას, რომ ძვ. აღთქმა თანხმობაშია ახალთან, ქრისტეს სიტყვებით: „არა მოვედ დარღვევად რჯულისა, არამედ აღსრულებად“ (მთ. 5,17).

ახალაღთქმისეული მორწმუნე ხედავს ადამიანთა მოდგმის გადარჩენას - წარმართთა მოლოდინსა და ისრაელის დიდებას, რომელმაც გამოიყვანა ისინი ცოდვის, წყევლისა და სიკვდილისაგან, და სიხარულით პასუხობს თავისი დასდებლებით ყოველ ფსალმუნის ბოლო მუხლებს.

დასდებლები უფალო ღაღადვყავზე იგალობება ექვსიდან ათ მუხლამდე. ორშაბათს, სამშაბათს და ხუთშაბათს მწუხრზე სინანულის დასდებლები იგალობება, ოთხშაბათს და პარასკევს - ჯვარისა ან ჯვარ-ღვთისმშობლისა. ასე იმიტომ იწოდება, რომ მათში გაიხსენება იესო ქრისტეს ვნება ჯვარზე და დედა ღვთისმშობლის გოდება და ტირილი, რომელიც მან გადაიტანა თავისი შვილის ვნების დროს. ბოლო მუხლის გალობის დროს „რამეთუ განძლიერდა ჩვენ ზედა წყალობა მისი და

ქემმარიტებაუფლისაჰკიესუკუნისამდე“-ორივემედავითნეგამოდისშუა ანალოგიასთან და ერთად გალობს როგორც დასდებელს, ასევე „დიდება აწდას“ და ღვთისმშობლის ბოლო მუხლს. სვიმეონ თესალონიკელი განმარტავს, რომ ბოლო მუხლზე მედავითნეების გაერთიანება იმის მანიშნებელია, რომ ორივე აღთქმა თანხმობაშია ერთმანეთთან და რომ მაცხოვრის საშუალებით მთელი მსოფლიო შეერთდა. დასდებლები მთავრდება დედა ღვთისმშობლისადმი განკუთვნილი მუხლით, რადგანაც ის არის ერთადერთი შუამდგომელი და მეოხი ჩვენი ღვთის წინაშე. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ღვთისმშობლის დასდებლები საუფლო დღესასწაულებზე, გარდა კვირისა, არ იგალობება. რადგანაც საიდუმლო ანუ დოგმატი ქრისტეს შესახებ, რომლებსაც შეიცავენ ღვთისმშობლის დასდებლები, საუფლო დღესასწაულებზე საკმაოდ გარკვევით არის ახსნილი არა მარტო დასდებლებში და კანონებში, არამედ მსახურების ყოველ ნაწილში. ამიტომაც ეს დასდებლები ზედმეტია აქ და არ იგალობება.

კმევა „უფალო ღაღად-ვჰყავზე“ და მისი მნიშვნელობა

ამ საერთო სახალხო ღაღადისის დროს (უფალო ღაღად-ვჰყავზე) უნდა მოხდეს კმევა სურნელოვანი საკმევლით. კმევა სრულდება ბევრი მიზეზის გამო: 1. ჩვენი სურვილის გამოსახატავად, რომ ჩვენი ლოცვა, რომელიც დაცემის შემდეგ ვერ აღწევდა ზეცამდე ჩვენი შუამდგომელის - ძე ღვთისას გარეშე, აწ კი მისი განკაცებით წარიმართა უფლისაკენ, როგორც საკმეველი და როგორც კვამლი, რომელიც მუდამ ზევით, ღვთისაკენ მიმავალია; 2. იმის აღსანიშნავად, რომ სული წმიდა, რომელიც განასახიერებს კეთილსურნელოვან საკმეველს, ყოველთვის სუფევს ეკლესიაში, განსაკუთრებით კი საერთო ლოცვის დროს. 3. იმის ნიშნად, რომ ანგელოზებიც ადავლენენ ღვთისადმი მორწმუნეთა ლოცვას კმევის საშუალებით: „და მოვიდა სხვა ანგელოზი და დადგა საკურთხეველის წინაშე და ჰქონდა სასკმევლე ოქროსი და მიეცა მას დიდძალი საკმეველი, რათა ყველა წმიდის ლოცვებთან ერთად დაედო იგი ოქროს საკურთხეველზე, რომელიც არის წინაშე ტახტის (აპოკ. 8,3). 4. ძველი აღთქმის წეს-ჩვეულების მისაბამად, სადაც უფალმა მოსეს პირით უბრძანა აარონს მოახდინოს ასეთი კმევა ტაძარში დილით და საღამოს (გამოსვლ. 30,7-8). 5. ღვთაებრივი დიდების გამოსახატავად, როგორც მოწმობს წმიდა წერილი: „აკმია აარონმა მასზე სურნელოვანი საკმეველი... დაფარა ღრუბელმა სადღესასწაულო კარავი და უფლის

დიდებით აივსო სავანე... და ვერ შევიდა მოსე სადღესასწაულო კარავში, რადგან ღრუბელი იყო მასზე დავანებული და უფლის დიდებას აევსო სავანე“ (გამოსვლ. 40,25-27). იგივეა ნათქვამი სოლომონის ტაძარზეც: „ველარ დადგნენ სამსახურისათვის ის მღვდლები ამ ღრუბლის გამო, რადგან უფლის დიდებას დაეფარა სახლი“ (+++ მეფ. 5,11).

საკმევლის ხმარება ქრისტიანულ ღვთისმსახურებაში შემოდის ჯერ კიდევ ადრეულ საუკუნეებში. საკმევლის შესახებ მოწმობს მოც. იაკობის ლიტურგია, დიონისე არეოპაგელის თხზულებები, მოციქულთა დადგენილებები, წმიდა იპოლიტე, წმიდა ეფრემ ასური, წმიდა კირილე ალექსანდრიელი.

სიტყვა საკმეველი (ბერძნ. *livanost*) ნიშნავს თვით იმ ხეს, რომელიც ისხამს ნაყოფს. იესო ქრისტეს შობის დროს აღმოსავლელმა მოგვებმა მოუტანეს ოქრო, მური და გუნდრუკი.

ამ მოქმედების სიმბოლურ მნიშვნელობაზე უნდა ითქვას ის, რომ როცა ღვთისმსახურების დროს უკმევნ წმიდა ხატებს, მაშინ კმევა მოასწავებს ღვთის ძღვენს და მის წმინდანებს, რომლებიც ლოცვასთან ერთად აღიყვანებიან ზეცაში. როცა უკმევნ მთელ ხალხს, მრევლს, მაშინ კმევა მოსაწავებს მორწმუნეთა სულიერ კეთილსურნელოვან ლოცვას სურვილით, რათა უფალმა მიიღოს ისინი „სუნად სუნელებისა და გარდამოუვლინოს მადლის სულისა წმიდისა“. ასე, კმევა გამოხატავს გულითად სურვილს, რათა ჩვენი ლოცვები ისევე მსუბუქად და სწრაფად აღვიდეს ზეცად უფალთან, როგორც მსუბუქად და ჩქარა წარიმართება საკმევლის კვამლი მაღლა, რათა ჩვენი ლოცვები უფლისათვის ისევე იყოს სასურველი და მიღებული, როგორც სასიამოვნოა საკმევლის სუნი და მაცხოვრებელი სული წმიდის მადლმა ისევე აავსოს ჩვენი გულები, როგორც აღავსებს საკმეველი ტაძარს სურნელებით.

დასდებელი

მუხლსა და დასდებელს შორის განსხვავებაა. მუხლი ანუ წარდგომა არის პატარა საგალობელი, რომელიც აღებულია წინასწარმეტყველ დავითის ფსალმუნებიდან და იკითხება დასდებლების წინ. დასდებელი კი არის ვრცელი გალობა, რომელიც სპეციალურად არის შედგენილი ახალდათქმისეული დღესასწაულის აღსანიშნავად და თან დაერთვის ჩასართავს ანუ მუხლს. ამიტომაც ქვია დასდებელი. ეს დასდებლები იგალობება ხან რვა, ხან ექვს მუხლად. სვიმეონ თესალონიკელი ამბობს% კვირა დღეს დასდებლები იკითხება ათ მუხლად, რადგანაც ათი რიცხვი

არის სრულყოფილი ციფრი (ამის ზემოთ ასეულები, ათასეულები და სხვ. შედგენილია ამ პირველი ათი ციფრისაგან). ზოგიერთი წმინდანის დღესასწაულზე დასდებლები იგალობება რვა მუხლად, იმის აღსანიშნავად, რომ მერვე დღე არის მომავალი და მუდმივი დღე, რომელშიც ადამიანები ყოველთვის იქნებიან ქრისტესთან. ექვსი მუხლი კი აღნიშნავს (იკითხება ყოველდღიურად) იმას, რომ ყველა წმინდანი ეხლა იმყოფება უმაღლეს ადგილას, თითქოს მეექვსე ადგილას, რომელიც ჩვენი ხუთი გრძნობით მიუღწეველია. მათ თვალთ ვერ დაინახავ, ყურით ვერ მოისმენ, ადამიანის გული ვერ იგრძნობს, რადგანაც განუშზადა ღმერთმა მის მოსიყვარულებს.

მცირე შესვლა

აქ შესვლაში იგულისხმება არა ყოველი შესვლა, არამედ ის სადღესასწაულო შესვლა, რომელიც სრულდება სამკვეთლოს - სამხრეთ კარებიდან სოლეს, ამბიონისა და აღსავლის კარების გავლით ტრაპეზამდე. ამ დროს დიაკონს (თუ დიაკონი არ არის მღვდელს) უჭირავს საცეცხლოური.

მანამდე, სასულიერო პირის სახით ვიხილეთ შუამდგომელი ჩვენი იესო ქრისტე და შევიცანით მისი მოსვლა დედამიწაზე. შემდეგ თვითონ ამავე შუამდგომელის სახელით „უფალო ღაღად-ვჰყავის“ დროს მოვუხმეთ მამა ღმერთს. ახლა კი, მწუხრის შესვლის დროს წარმოგვიდგება მაცხოვრის იგივე მოსვლა დედამიწაზე, მთელი მისი ამქვეყნიური ცხოვრება და ბოლოს მისი ამაღლება. სასულიერო პირი გამოდის საკურთღველიდან, ხელში უჭირავს საცეცხლოური და აკმევს, თავს ხრის ტაძრის შუაში, შემდეგ გასწორდება და აკურხევს წმიდა შესავალს, ჯვარს გამოსახავს საცეცხლოურით აღსავლის კარებში და შედის საკურთღველში. ეს სიმბოლური მოქმედება ნიშნავს მაცხოვრის მოსვლას დედამიწაზე და ისევ აღსვლას ზეცად. სასულიერო პირის საკურთხეველიდან გამოსვლა და ტაძრის შუაში გაჩერება ნიშნავს იესო ქრისტეს გარდამოსვლას დედამიწაზე; თავის დახრა - თავმდაბლობას; აღსავლის კარებში ჯვრის გამოსახვა - მაცხოვრის ჯვარზე გაკვრას, სიკვდილის დათრგუნვას და ჯოჯოხეთში შთასვლას. მღვდლის წინ მიმავალი დიაკონი განასახიერებს წმიდა იოანე ნათლისმცემელს, რომელმაც განუშზადა უფალს გზა; საცეცხლოური - სული წმიდის მადლს, რომელიც გარდამოვიდა ადამიანებზე მაცხოვრის მოსვლით.

ჩვენ აღვნიშნეთ, რომ მწუხრის დაწყების შემდეგ, როდესაც მოხდება

მთელი ტაძრის კმევა, დიდი კვერეჯის დაწყების წინ აღსავლის კარები დაიხშება. ამ მოქმედებით ნაჩვენებია სამოთ[ის] კარების დახურვა ადამის დანაშაულის გამო, რაც დიდხანს გაგრძელდა, სანამ არ გარდამოხდა უფალი იესო ქრისტე და არ დაამარცხა ჯოჯოხეთი. ქრისტეს მოსვლით გაიხსნა არა მხოლოდ სამოთხე, არამედ ცაც.

მცირე შესვლა სრულდება მხოლოდ მწუხრზე და ლიტურგიაზე, განსაკუთრებით შაბათსა და სადღესასწაულო მსახურებებზე; საუფლო და საღვთისმშობლო დღესასწაულებზე და აგრეთვე წმინდანების ხსენების დღეს. ამის მიზეზს გვიხსნის წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი: მწუხრის შესვლა აღნიშნავს უფლის გარდამოსვლას დედამიწაზე, ამიტომაც ამ შესვლას ვასრულებთ განსაკუთრებით შაბათობით, ქრისტეს ჯოჯოხეთში შთასვლისას; კერაობით დღესასწაულებზე - რადგან ქრისტე გარდამოხდა დედამიწაზე და ამით მან აღსარულა საზეიმო საიდუმლო; და წმინდანების ხსენების დღეს - იმის ნიშნად, რომ უფალი ამაღლდა ზეცად და თან აღიყვანა წმინდანთა სულებიც.

შესვლის დროს დიაკონი ოლარით მიანიშნებს აღმოსავლეთით. მას ოლარი უკავია მარჯვენა ხელის სამით თითით, რასაც საიდუმლო მნიშვნელობა აქვს: ამით ის შეახსენებს სასულიერო პირს, რომ ზეცა გახსნილია. მღვდელიც ამბობს: „კურთხეულ არს შესავალი წმიდათა შენთა“.

ლოცვის დროს ქრისტიანები აღმოსავლეთით დგებიან. ქრისტეს ჯვარზე გამკვრელ იუდეველებთან განსხვავებით, რომლებიც ლოცვისას დასავლეთისაკენ დგებიან, ქრისტიანები ლოცვის დროს ყოველთვის აღმოსავლეთისკენ ე. ი. ღვთისკენ დგებიან, რომლისაგან ამოდის სიუხვე ყველა ზეციური ძღვენისა. წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი წერს: „აღმოსავლეთისაკენ დგომა წმიდა მოციქულებისაგან გადმოგვცა და იმიტომაც არის დადგენილი, რომ მზე სიმართლისა - ქრისტე ღმერთი ჩვენი მოგვევლინა იმ ქვეყნების მიწაზე, სადაც ამოდის გრძნობადი მზე, როგორც წინასწარმეტყველ ზაქარიამ თქვა: „აღმოსავალ სახელი მისი (ზაქ.6,12).

ფსალმუნში ნათქვამია: „უგალობდით უფალსა, რომელი ამაღლდა ცასა ცათასა აღმოსავალით (ფს.67,32); „თაყვნისეცით ადგილსა, სადა დასხნეს ფერხნი მისნი (ფს. 131,7); „შედეგა მისი ფეხი იმ დღეს ზეთისხილის მთაზე, იერუსალიმის პირდაპირ რომ არის აღმოსავლეთით, შუა გაიპოზა ზეთისხილის მთა აღმოსავლეთიდან დასავლეთით“ (ზაქ. 14,4). ასე ამბობენ წინასწარმეტყველები და ჩვენც აღმოსავლეთში ვიმედოვნებთ ისევ მივიღოთ ედემის ბაღი. მეორედ მოსვლა უფლისა აღმოსავლეთიდან იქნება.

იოანე დამასკელი წერს% რადგანაც უფალი არის ნათელი და მზე სიმართლისა და ქრისტე წმიდა წერილში იწოდება აღმოსავლად, მაშინ ჩვენ უნდა თაყვანისვსცეთ მას აღმოსავლეთით. დაბადებაში წერია% „უფალმა ღმერთმა ბაღი გააშენა ედემში, აღმოსავლეთში, და დასვა იქ ადამი, რომელიც გამოსახა (დაბ. 2,3).

ამ მიზეზის გამო, ვბაძავთ ჩვენს წინაპრებს და ამიტომაც თაყვანს ვსცემთ ღმერთს აღმოსავლეთით. მოსეს სკინიას ფარდა და განსაწმენდელი ჰქონდა აღმოსავლეთით. იუდას ფრთა, როგორც დიდებული და მრავალრიცხოვანი, ამხედრებული იყო აღმოსავლეთით. სოლომონის ტაძარში უფლის კარიბჭე გაკეთებული იყო აღმოსავლეთით. ამიტომაც ჩვენ ვლოცულობთ და ვდგებით აღმოსავლეთისაკენ; უფალი ამაღლდა აღმოსავლეთით და მოციქულებმაც თაყვანისცეს მას აღმოსავლეთით.

მაცხოვარი ამბობს: „რამეთუ ვითარცა ელვაი რა გამობრწყინდის მზის აღმოსავალით და ჩანს ვიდრე დასავლამდე, ეგრეთ იყოს მოსვლაი ძისა კაცისაი“ (მთ. 24). ჩვენ ველოდებით მაცხოვარს აღმოსავლეთიდან, ამიტომაც თაყვანს ვსცემთ მას აღმოსავლეთით. ეს არის მოციქულთა გარდამოცემა, არა დაწერილი, რადგანაც ბევრი გადმოგვეცა წერილის გარეშე.

ეს რომ წმიდა მოციქულთა გარდამოცემაა, ამას გვიმტკიცებს წმიდა ბასილი დიდი ამფილოქეს მიმართ ეპისტოლეში, ეკლესიაში დაცულ დოგმატთა და სწავლებათა შორის, ზოგიერთი ჩვენ გადმოგვეცა წერილობითი ცნობებით, ზოგიერთები კი მივიღეთ მოციქულთა გარდამოცემებისაგან. ამასაც და იმასაც ერთი და იგივე ძალა აქვს... აღმოსავლეთისაკენ დგომა რომელმა წერილობითმა ცნობამ გვასწავლა? ეს გარდამოგვეცა მოციქულთაგან.

„სიბრძნით აღემართენით“ და „ნათელი მხიარული“

მოციქული პავლე ამბობს% „მისგან ხართ თქვენც ქრისტე იესოში, რომელიც იქმნა ჩვენთვის სიბრძნე ღმრთის მიერ, სიმართლე, განწმენდა და გამოსყიდვა“. მაშასადამე, აქაც სიტყვა „სიბრძნით“ ნიშნავს ქრისტეს, სიბრძნეს ან რომელიღაც ქადაგებას, რომელიც მოგვითხრობს მასზე და მის საქმეებზე. „აღემართენით“-ს - წმიდა გერმანე ასე გვიხსნის% მოდით აღვაკლინოთ ჩვენი გულები ყველა ქვეყნიურ საზრუნავზე მაღლა და ჩავწვდეთ სიკეთეს.

როდესაც დიაკონი ხმამაღლა ამბობს „სიბრძნით“ ან „სიბრძნით აღემართენით“ ამით მიგვანიშნებს, რომ ამ სიტყვებს მოსდევს გალობა ქრისტეს საპატივცემულოდ როგორც სიბრძნე, გალობა, რომელშიც

ახსნილია მისი საქმე და იგი ჩვენი ყურადღებისა და მოსმენის ღირსია. ამის შემდეგ კი იგალობება ამაღლებული და წმიდა სამწუხრო გალობა% „ნათელი მხიარული“, რომელიც მიეკუთვნება თვით ქრისტეს დაადიდებს მის საქმეებს. ეს გალობა, ზოგიერთი საეკლესიო მწერლის მოწმობით შეთხზულია მღვდელმოწამე ათინოგენეს მიერ, რომელიც ეწამა 169 წელს და მიღებულია ეკლესიის მამების მიერ. ის იგალობება ყოველთვის მწუხრზე განსაკუთრებული ყურადღებითა და მოკრძალებით. ამიტომაც მისი მოსმენისას დიაკონი ამბობს% „სიბრძნით აღემართენით“.

როდესაც მხოლოდ ითქმება „სიბრძნით“, მაშინ უნდა ვიგულისხმოთ - „მოხედენ“.

წარდგომა არის პატარა მუხლი, რომელიც აღებულია დავითის ფსალმუნიდან დღესასწაულის ან დღის აღსანიშნავად. ის არასოდეს მარტო არ იგალობება, მას მოსდევს ყოველთვის სხვა სტრიქონი, მუხლი. ამიტომაც ჰქვია წარდგომა, რომ წინ უდგას სხვა მუხლები, რამდენიც არ უნდა იყოს. წარდგომის დროს მღვდელი დგას დასავლეთისაკენ, რადგანაც წარდგომა აქებს ქრისტეს და მის საქმეებს. სასულიერო პირი კი განასახიერებს ქრისტეს, ამიტომაც ბრუნდება იგი დასავლეთისაკენ. ხოლო წარდგომის შემდეგ ისევ შებრუნდება აღმოსავლეთისაკენ. იგივე მნიშვნელობა აქვს როცა იკითხება სახარება. მაღალდასაჯდომელზე ასვლა ნიშნავს ქრისტეს ამაღლებას.

წარდგომის შემდეგ წარმოითქმება მრჩობლი კვერექსი. კვერექსთა სახეებისა: დიდი, მცირე, მრჩობლი, თხოვნითი, მიცვალებულთა, კათაკმეველთა.

ამ კვერექსში არის ასეთი მუხლი: „ნაყოფის შემომწირველთა, კეთილისმყოფელთა, წმიდისა და ყოვლადპატიოსნისა ამის ტაძრისა...“. ზოგიერთები ნაყოფის შემომწირველებში გულისხმობენ იმათ, ვისაც თავიანთი შრომით მიჰქონდათ ეკლესიაში მიწის ნაყოფი. ზოგიერთები კი - მათ, ვინც ეკლესიის მიწას ამუშავებდა და ვალდებული იყო თავის დროზე მიეტანათ ეკლესიაში ნაყოფი.

„მშრომელთა“ ქვეშ იგულისხმება ის, ვინც მარხავდა მიცვალებულებს, თხრიდა საფლავებს. ეს დააწესა კონსტანტინე დიდმა. მან გამოირჩია პიროვნებები და განუწესა მათ მკვდართა დასაფლავება. თავიანთი მძიმე შრომის გამო ეს ადამიანები ითვლებოდნენ ეკლესიის კრებულად და იყვნენ მაგალობლებზე უფრო მაღალი იერარქიით.

თხოვნითი კვერექსი. მოც. პავლე ამბობს% „უწირანეს ყოვლისა მოგიწოდებ აღასრულო ლოცვანი, ვედრებანი და მალიერებანი ყველა

კაცისათვის (+ ტიმ. 2,1). ეკლესია იცავს ამ მოციქულებრივ ანდერძს და აღასრულებს ყველა ამ მოთხოვნას, ე. ი. ლოცვნი - ხდება დიდ, მცირე და მრჩობლ კვერექსებში, სადაც მღვდელი ან დიაკონი ყოველი თხოვნის შემდეგ ამბობს: „უფლისა მიმართ ვილოცოთ“. ლოცვებს კითხულობს მღვდელი საიდუმლოდ. ვედრებანი - აღესრულება თხოვნით კვერექსებში, სადაც მღვდელი ამბობს: „უფლისა მიმართ ვითხოვოთ“, რაზედაც პასუხობენ: „მოგვმადლენ უფალო“; „ქრისტესა ღმერთსა ჩვენსა შევედროთ“ - „შენ უფალო“. მადლიერებანი - კი ყველა იმ გალობაში, რომელსაც გალობენ მგალობლები.

მუხლი: „ანგელოზი მშვიდობისა, სარწმუნო მცველი სულთა და ხორცთა ჩვენთა უფლისა მიმართ ვითხოვოთ“ - უფალს ვთხოვთ ანგელოზს მშვიდობისას, სარწმუნო მცველს სულთა და ხორცთა ჩვენთა. არა იმ ანგელოზს, რომელიც თავიდანვე ყველას მფარველობს, არამედ იმას, რომელიც მიგვიყვანს ჩვენ ჭეშმარიტ ცხოვრებამდე. ბასილი დიდი წერს: „ყველა ჩვენგანს, ვინც იწამა უფალი, ანგელოზი მოევლინება და თუ ჩვენ არ დავაბრკოლებთ ის ჩვენი ბოროტი საქმეებით, ჩვენსგან არ განშორდება“.

როდესაც სასულიერო პირი ამბობს - „თავნი ჩვენი უფალსა მოუდრიკენით“ და თვითონ კითხულობს ლოცვას თავმოდრეკით, მაშინ ის გვიჩვენებს ჩვენს მონობას და შეგუებას უფალთან და უფლის გარდამოსვლას დედამიწაზე მონის სახით. მაგრამ როცა მღვდელი გასწორდება და ასამაღლებელს იტყვის მაშინ, ის გვიჩვენებს ჩვენს აღდგომას დაცემის შემდეგ და ქრისტეს აღდგომას.

ლიტია მწუხრზე სტოაში

სტოა ის ადგილია, სადაც დგებიან კათაკმევლები და მონათლულები ანუ ეპიტიმია დადებული. ამიტომაც ეკლესიამ, რომელიც ატარებს მონანულისა და კათაკმევლის სახეს, უფლის წინაშე თავდახრილია და ითხოვს შეწყალებას, დაადგინა სტოაში ზოგიერთი ნაწილი ლოცვისა ანუ ლიტია. ლიტია არის საეთრო გამოსვლა ტაძრიდან, რომელიც სრულდება ზოგჯერ შუა ქალაქში, ან მის გარეთ.

სვიმეონ თესალონიკელი წერს: ლიტია სრულდება სტოაში სადღესასწაულო დღეებსა და შაბათს, ხოლო რომელიდაც ჭირის ან უბედურების დროს იგალობება შუა ქალაქში, ან მის შესასვლელთან. შემდეგ კი განმარტავს მის მნიშვნელობას. მწუხრის დროს სტოაში ვასრულებთ ლიტიას იმის გამოსახატავად, რომ მაცხოვარი გარდამოხდა

ზეციდან და ამის გამო განვადიდებთ მას. ვდგევართ რა წმინდა ტაძრის წინაშე, თითქოს ზეციური კარიბჭის წინაშე, ჩვენ უღირსნი ვართ ზეციური სიმაღლის ხილვისა, თუ არ ვიტყვით მის წინაშე: „ვსცოდეთ“, მაშინ უფალი მოგვეგებება და სიყვარულით ჩაგვიკრავს. მღვდელი თხოვს უფალს, რათა ისევ გავგიღოს სამოთხისა და ზეცის კარები, რომელიც ჩვენი ცოდვების გამო ოდესღაც დავხშეთ.

ლიტიაზე კვერექსების დროს მრავალჯერ ითქმება - „უფალო შეგვიწყალებ“ - ბოლოს კი სამჯერ, წმიდა სამების საპატივცემულოდ.

სტიქარონსა ზადა დასდებლები და მათი გალობა შუა ტაძარში

დასდებლები არსებობს - „უფალო ღაღადგჳყავსა“, „აქებდითსა“ და „სტიქარონსა“ - ზედა. „სტიქარონსა“-ზედა დასდებლებს შორის ჩასართავები სხვადასხვანაირია დღესასწაულის მიხედვით. თუ კვირის დღეა, მაშინ იგალობება „უფალი სუფევს“, თუ რომელიმე დღესასწაული, მაშინ ჩასართავი სადღესასწაულოში იქნება მოცემული.

შემდეგ იგალობება: „აჲ განუტევე“. სვიმეონ თესალონიკელი ამბობს: როგორც სვიმეონ ღვთისმამრქმელი თხოვს უფალს სხეულისაგან სულის განტევებას, ისე ჩვენ ვევედრებით მას სულისაგან ვნებების, განტევებას.

განტევების ტროპრები ის ტროპრებია, რომლებიც იკითხება მწუხრისა და ცისკრის დამთავრების წინ. მწუხრის დროს იკითხება სამჯერ ღვთისმშობლის ტროპარი: „ღვთისმშობელო ქალწულო...“. ეს გალობა ნესტორის საწინააღმდეგოდ არის შედგენილი. იმ დროს ნესტორმა უარყო ქრისტეს ღვთაებრიობა, გაზედა და უწოდა ყოვლადწმიდა ქალწულს - ქრისტეს მშობელი. ამიტომაც ეკლესია პირველად უწოდებს ყოვლადწმიდას „ღვთისმშობელს“ და შემდეგ ამატებს გაბრიელ მთავარანგელოზის სიტყვებს: „გიხაროდენ, მიმადლებულო, უფალი შენთანა...“, ბოლოს კი გვიჩვენებს რატომ ვუწოდებთ ქალწულ მარიამს ღვთისმშობელს% „რამეთუ მაცხოვარი გვიშვე სულთა ჩვენთა“. ეს განტევების ტროპარი იკითხება მხოლოდ კვირის დღეებში და წმინდანების ხსენების დღეს. მაგრამ საუფლო დღესასწაულებზე, როგორც ეს ისე სხვა ღვთისმშობლის ტროპრები არ იგალობება.

პურის კურთხევა

პური აქ განასახიერებს იმ საიდუმლო ხუთ პურს, რომელიც ქრისტემ განამრავლა და რომლითაც განაძღო ხუთი ათასი ადამიანი. ლოცვაში სასულიერო პირი თხოვს ღმერთს, რომ მან აკურთხოს პური ესე, ხორბალი,

ღვინო და ზეთი - პროდუქტები, რომლებიც აუცილებელია ჩვენი სიცოცხლის შესანარჩუნებლად. მწუხრის დასაწყისში, ფსალმუნებში ვმადლობდით უფალს იმისათვის, რომ მან „აღმოგვიცენა პური ქვეყანით და ღვინო ახარებს გულსა კაცისასა...“, ახლაც დამთავრების დროს ვთავაზობთ მას იგივე პროდუქტებს, რათა აკურთხოს და განამრავლოს ისინი. პურის კურთხევა ხდება მხოლოდ ღამისთევის დროს. თუ არ არის ღამისთევა, მაშინ არ იქნება არც ლიტია და არც პურის კურთხევა. კურთხევა იმიტომ იყო დადგენილი, რომ ღამისთევითვის ადრე მოსულ ქრისტიანებს არ მოშეებოდათ.

ზეთისცხება ხდება დიდ დღესასწაულებზე პირველი ჟამის წინ და სრულდება ორნაირი ზეთით: ერთი პურის კურთხევაზე ნაკურთხი ზეთით და რომელიმე წმინდანის კანდლიდან აღებული ზეთით. მღვდელი სცხებს მორწმუნეს და ამბობს შემდეგ სიტყვებს: „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა“. ზეთი განსახიერებს უფლის წყალობას. ნაკურთხი ღვინო, პური და ზეთი ურიგდება მორწმუნეებს არა მხოლოდ გასაძლიერებლად შემდეგი ღვინისათვის, არამედ იმისათვისაც, რომ მიიღონ სულიერი და ხორციელი ძღვენი.

განტევების წინ წარმოითქმება სიბრძნით. ეს სიტყვა მწუხრზე წარმოითქმება სამჯერ ან ოთხჯერ: 1. ნათელი მხიარულის წინ* 2. დღის წარდგომის წინ* 3. საწინასწარმეტყველოს წინ (თუ არის); 4. განტევების წინ.

მხოლოდ მღვდლის კურთხევის შემდეგ შეუძლიათ მორწმუნეებს დატოვონ ტაძარი. ის იწყებს მწუხრს და ამთავრებს შემდეგი სიტყვებით: „რომელი კურთხეულ არ ქრისტე ღმერთი ჩვენი, ყოვლადვე აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“. სასულიერო პირი ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის, ყველა მისი წმინდანის სახელით თხოვს უფალს შეგვიწყალოს ჩვენ და გვაცხოვნოს, ვითარცა სახიერ არს და კაცთმოყვარე. რადგანაც ჩვენით არაფერი გვაქვს, არამედ ყველაფერი მივიღეთ ქრისტესაგან მისივე წყალობით.

25. სერობა (დიდი და მცირე). შუალამიანი

სერობა არის ღოცვა, რომელიც სრულდება მწუხრის შემდეგ. არსებობს ორი სერობა: დიდი, რომელიც სრულდება დიდი მარხვის ყოველ დღეს და მცირე, რომელიც აღესრულება სადავ დღეებში. დიდი ეწოდება იმიტომ, რომ იყოფა სამ ნაწილად წმიდა სამების საპტივცემულოდ. მცირე იკითხება ყველა დღეს.

ფსალმუნი „მიწყალე მე ღმერთო“ იკითხება როგორც დიდ, ისე მცირე

სერობის დასაწყისში. იკითხება მრწამსი და „უფალო შეგვიწყალენ“ 40-ჯერ. როგორც მწუხრზე, შუალამიანსა და სხვა საეკლესიო მსახურებაზე ჩვენ ვამბობთ% „უფალო შეგვიწყალენ“ - 40-ჯერ. სვიმეონ თესალონიკელის აზრით, წლის მეათედი ანუ 365 დღის მეათედი დაახლოებით ორმოცია. ორმოცდღიანია მარხვაც. 40-ჯერ „უფალო შეგვიწყალენის“ წარმოთქმით, უფალს მსხვერპლად ვსწირავთ ჩვენი დროისა მეათედს და ამას ვაკეთებთ ყველა საეკლესიო მსახურებაზე.

შუალამიანი

სვიმეონ თესალონიკელი ამბობს% შუალამეს, როდესაც შემოარტყამენ სარეკელს, ყველა დგება ძილისაგან, თითქოს სიკვდილისაგან და ტაძარში ასრულებს ლოცვას. შუალამიანის შესრულება ხდება ოთხი მიზეზის გამო% 1. ანგელოზთა მღვიძარების მისაბამად; 2. გონების მდუმარებისათვის; 4. ქრისტეს აღდგომის და მეორედ მოსვლის გასახსენებლად; 4. მიცვალებულთა სამსჯავროზე მოწოდებისთვის, რომელიც იქნება მეორედ მოსვლის ჟამს.

ანგელოზების მისაბამად ადამიანთაგან მართებულია ღვთის დიდება ღამით. ამის მაგალითი ბევრი გვაქვს. თვით უფალი ჩვენი იესო ქრისტე „განვიდა მთად კერძო ლოცვად და ღამესა ათევდა ლოცვითა ღმრთისა მიმართ“ (ლუკ.6,12); საიდუმლო სერობის შემდეგ, იესო ქრისტემ და მისმა მოწაფეებმა „გალობაი წართქვეს და განვიდეს მთასა მას ზეთისხილთასა“ (მთ. 26,30). იესო ქრისტეს ამაში ბაძავდნენ თვითონ მოციქულებიც პავლე და შილა ციხეში: „შუალამისას ლოცულობდნენ და უგალობდნენ ღმერთს“ (საქმ. 16,25). ასევე იქცეოდნენ მოციქულთა დროინდელ ეკლესიაშიც. ამიტომაც ლუკიანე ქრისტიანებზე წერდა, რომ ისინი მთელ ღამეს გალობაში ატარებდნენ.

ღამით, გონების მდუმარებისა და სიმშვიდის გამო ზედმიწევნლია ლოცვა. ამას გვიხსნის ბასილი დიდი გრიგოლი ნაზიანზელის მიმართ მეორე ეპისტოლეში: „თუ ზოგიერთებისათვის დილაა ლოცვის დრო, სხვებისათვის შუალამე. ღამის სიმშვიდეს შეუძლია მისცეს სულს განსაკუთრებული თავისუფლება, როცა არც თვალებს, არც ყურებს არ ესმით საზიანო ხმები და არ ხედავენ საგნებს. მხოლოდ გონება ლაპარაკობს ღმერთთან, იგონებს თავის ცოდვებს, გადაწყვეტს დაუტეოს ისინი და თხოვს ღმერთს დახმარებას ამ სურვილის აღსრულებაში. ფსალმუნი - „ნეტარ იყვნენ უბიწონი“ (მე-17 კანონის 1 ფსალმუნი) იგალობება შუალამიანზე, აგრეთვე შაბათსა და მიცვალებულთა წესის აგებაზე.

ტროპარი: „აჰა ესერა სიძე მოვალს შუადამეს“, აღნიშნავს ქრისტეს აღდგომას და მეორედ მოსვლას, როცა განსჯის მიცვალებულთა და ცოცხალთა სულებს. აღდგომა მოხდა შუადამეს და მეორედ მოსვლაც იქნება იმავე დროს. სიძედ იწოდება ქრისტე.

შუადამიანზე მოიხსენებიან მიცვალებულები: „ადვიხილენ თვალნი ჩემნი მათათა, ვინა მოვიდეს შეწევნა ჩემი“ - ფსალმუნი 120. ამ ფსალმუნში, ტროპრებსა დამიცვალებულთა ლოცვებში განსაკუთრებით ლოცულობენ მიცვალებულებზე. რადგანაც უფლის მეორედ მოსვლისას ველოდებით აღდგომას სიკვდილისაგან შუადამეს. ამ დროს მართებულია ვილოცოთ ჩვენს ძმებზე, განსაკუთრებით მიცვალებულებზე.

26. ცისკარი. დიდი და მცირე. მწუხრთან მიზმული

დიდმარხვისას ცისკარს ვიწყებთ „სამწმიდაოთი“, ჩვეულებრივ კი ასამაღლებლის შემდეგ „მოვედით თაყვანის ვსცეთ“ და ფსალმუნები - „შეისმინე შენი უფალმან...“ და „უფალო ძალითა შენითა...“

მოც. პაველ გვიბრძანებს% „უწინარეს ყოვლისა მოგიწოდებ აღასრულო ლოცვანი, თხოვნანი, ვედრებანი და მადლიერებანი ყველა კაცისათვის, მეფეთა და ყველა მთავრისათვის“ (+ ტიმ.2,1). ეკლესია იცავს ამ სამოციქულო ანდერძს და პირველ ყოვლისა დილის ლოცვებისას აღასრულებს მეფეზე და ყველა მთავარზე ლოცვას, რათა უფალმან დაიცვას ისინი, შეეწიოს მათ და დაამარცხოვს მათი მტრები, ხოლო ჩვენც ვიცხოვროთ წყნარი და უშფოთველი ცხოვრებით.

მას მოსდევს ასამაღლებელი% „დიდება წმიდასა ერთარსსა, განუყოფელსა და ცხოველსმყოფელსა სამებასა, ყოვლადვე აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე ამინ“. იწყება ექვსფსალმუნება, რომელიც შედგება ექვსი ფსალმუნისაგან. დასაწყისში იკითხება% „დიდება მაღალთა შინა ღმერთსა, ქვეყანასა ზედა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება (3-ჯერ); „უფალო ზაგენი ჩემნი აღახვენ და პირი ჩემი უთხრობდეს ქებულებასა შენსა (2-ჯერ).

ექვსფსალმუნება შედგება ორი ნაწილისაგან, თითოეულში სამი ფსალმუნია და ყოველი ნაწილის დამთავრების შემდეგ არის „დიდება, აწდა... ალილუია“ (3-ჯერ).

ამ დროს გაიხსენება ქრისტეს შობა და ამიტომაც იკითხება ის გალობა, რომელიც იგალობეს ანგელოზებმა ქრისტეს შობის დროს. სამჯერ გამეორება სამების საპატივცემულოდაა. ამ დროს სანთლებს აქრობენ იმისათვის, რომ ჩვენ ვერ დავინახოთ თვალთ ვერაფერი, ვისმინოთ

ექვსფსალმუნება ყურადღებითა და შიშით და ყველამ, ვინც დგას სიბნელეში შეძლოს თავისუფლად ამოსიუნთქოს და იტიროს კიდეც.

ცისკრის ღოცვებს კითხულობს მღვდელი ნახევარს შიგნით, ნახევარს გარეთ აღსავლის კარების წინ. ის განასახიერებს შუამდგომელს - ქრისტე მაცხოვარს, რომელიც ევედრება ღმერთს ჩვენს შეწყალებას.

„ღმერთი უფალი“-ს დროს განიდიდება ქრისტეს ორი მოსვლა: პირველი - სიღარიბეში და ხორციით, ხოლო მეორე - დიდებით. ამ დროს სანთლები ინთება იმის აღსანიშნავად, რომ „სიტყვა უფლისა“ გამოგვიჩნდა ჩვენ და ამის გამო ვდღესასწაულობთ. რადგანაც ის დაიბადა ღამით, ხოლო ჩვენ ვისხედით ბნელში და „ვიხილეთ ნათელი დიდი“ - ისაია წინასწარმეტყველის სიტყვებით, ახლაც, ვცხოვრობთ რა აქ, როგორც ბნელში, მოველით რომ მოვა სიძე სულთა ჩვენთა ღამით.

„ალილუია“ - ნიშნავს, პირველ ყოვლისა, უფლის ქება-დიდებას და მის მოსვლას დედამიწაზე. ალ - ნიშნავს მოსვლას, ილ - ღმერთს, უია - აქებდით. „ალილუია“ იგივე მნიშვნელობისაა როგორც „ღმერთი უფალი“, ამიტომაც დიდი მარხვის დროს მის ნაცვლად იგალობება „ალილუია“.

ტროპარი

სხვადასხვამწერალისხვადასხვანაირად ხსნის ტროპრის მნიშვნელობას. ერთნი წერენ, რომ ტროპარი წარმოსდგება სიტყვისაგან - τροπος - ზნე, ცხოვრების სახე. ამიტომაც ტრაპარი არის გალობა, რომელშიც ასახულია წმინდანის ცხოვრების სახე ან დღესასწაულია აღწერილი; ზოგნი კი - სიტყვა - τροπαιον - გამარჯვების ნიშანი. ტროპარი არის გალობა, რომელიც ადიდებს წმინდანის გამარჯვებას ან დღესასწაულს. სხვები სიტყვა - τροπος, რომელიც გამოიყენება არა პირდაპირი მნიშვნელობით, არამედ სხვა საგნანთან მიმართებაში. მაგ. წმინდანები მიმსგავსებულია ვარსკვლავებს, ღრუბელს და სხვას. ზოგჯერ კი მასში ერთი მოქმედება მეორესთანაა შეერთებულია - მიწიერი ზეციურთან და ადამიანური ღვთაებრივთან, როგორც ეს არის ფერისცვალებისა და მიძინების ტროპარში; ზოგიერთნი კი სიტყვა - τροπαια - ვიცვლები, იმიტომ რომ ტროპრები იგალობება მონაცვლეობით, ზოგი ერთ, ზოგი მეორე კლიროსზე.

ბოლო და სამართლიანი კი არის სიტყვისაგან τροπα - მივმართავ, იმიტომ რომ ტროპრები განსაკუთრებით დასდებლებზე და კანონებზე იგალობება სხვადასხვა ხმით, რომლებიც შეწყობილნი არიან ირმოსებს და არასდროს არ იგალობება ერთ რომელიმე ხმაზე. მარკოზ ეფესელი წერს% ტროპრებს ვეძახით მათ, იმიტომ რომ ისინი ყოველთვის შედგება

ცნობილი სახით და იგალობება სხვა გალობებზე შეწყობით. მათ ზოგჯერ დასდებლებს ვუწოდებთ იმიტომ, რომ მათ წინ იგალობება სტრიქონები ანუ ჩასართავები, რომელშიც აღებულია წმიდა დავით მეფსალმუნთან ან სხვა წიგნიდან.

სტიქოლოგია

კედრინი ამბობს% ოცდამესამე წელს კონსტანტინეს მეფობისას, ფლავიანემ ანტიოქიის ეპისკოპოსმა გაყო მედავითნეები მგალობლებად და ასწავლა მათ ფსალმუნთა გალობა მონაცვლეობით. ბასილი დიდი ამბობს, რომ ლოცვისაგან დაღლილები გადადიან ფსალმუნთა გალობაზე.

სტიქოლოგიის შემდეგ იგალობება „დიდება, აწდა...“ და „ალილუია“. „დიდება, აწდათი“ - განიდიდება წმიდა სამების სამივე პირი, ხოლო „ალილუიათი“ - გამოისახება ქრისტეს ორი მოსვლა დედამიწაზე. შემდეგ იკითხება 50-ე ფსალმუნი. წინა ღამე გავატარეთ სხვადასხვა საგალობლების გალობაში, ახლა კი ცისკარზე ყველა ერთად, თითქოს „ერთითა პირითა და ერთითა გულითა“ ვუგალობთ უფალს სინანულის ფსალმუნს. მის ყოველ სიტყვას ვუსადაგებთ საკუთარ თავს.

მთელ მე-17 კანონს, ფსალმუნის პირველი სიტყვის გამო ეწოდება „ნეტარ არიანი“, ხოლო მე-19 კანონს, რომელიც იგალობება მხოლოდ დღესასწაულებზე - „პოლიელი“. ეს სიტყვა ნიშნავს მრავალ წყალობას, რადგანაც ამ ფსალმუნებში მრავალჯერ მეორდება სიტყვა „წყალობა“.

აღსავლები

კვირის ერთ-ერთ საცისკრო ანტიფონებს „აღსავლები“ ეწოდება. იოანე დამასკელმა შექმნა კვირის საცისკრო ანტიფონები და მათში გადმოიღო ყველა აზრი დავითის იმ ფსალმუნებიდან, რომელთაც აქვთ წარწერა% „გალობაი აღსავალთაი“. ასეთი ფსალმუნები „დავითნში“ თხუთმეტია - 119-დან 133 ჩათვლით. ისინი, გარდა 131,132,133-ისა, გადმოცემულია კვირის საცისკრო ანტიფონების პირველ ოთხ ხმაში. შემდეგ ეს ანტიფონები ისევ მეორდება სხვა ოთხ ხმაში. გარდა ამისა, მერვე ხმის ანტიფონებში, განსაკუთრებით კი მეოთხეში, ცალკე არის გადმოცემული 132 ფსალმუნი. ყველა ფსალმუნი, რომელსაც აქვს წარწერა „გალობაი აღსავალთაი“ აღვსილია ღვთისადმი ანთებული გრძნობით. მათში აღწერილია იმ ადამიანთა მდგომარეობა, რომლებიც თავიანთ თავს უწოდებენ მწირს და ამ დედამიწაზე მოსულს; ისინი დასტირიან თავიანთ უბედურებას და მოელიან განსვენებას მამულში

- ზეცაში. ასეთი სახით ეს ადამიანები მიისწრაფიან აღსვლად, თითქოს საფეხურებით ქვემოდან ზევით, ე. ი. დედამიწიდან - ზეცაში, მწირი ადგილიდან მამულში, მწუხარებიდან სიხარულში და უბედურებიდან ნეტარ სიწმიდეში. ამიტომაც, კვირის ეს ანტიფონები იწოდება აღსავლებად. სხვა ანტიფონები, რომლებიც იგალობება ლიტურგიაზე, არ შეიძლება იწოდონ ასე, რადგანაც მათი შინაარსი არ არის აღებული დავითის ამ ფსალმუნებიდან.

იპაკო

სიტყვა იპაკო სიტყვა-სიტყვით თარგმანებისას ნიშნავს მოსმენას, ყურადღებას, მორჩილებას. იპაკო არის ტროპარი, რომელიც იმსახურებს გაკვირვებას დროცაის იგალობება ეკლესიაში, მაშინ ყველა თავდახრილი უსმენს მას მოკრძალებული დუმილით და ყურადღებიანი გონებით. იპაკო არის ტროპარი, რომელიც იმსახურებს ყურადღებასა და მოსმენას. იპაკო არის მოქცეული ყოველთვის იმ ლოცვებში, როდესაც შეიძლება ჯდომა. მაგრამ იპაკო არის ტროპარი, რომლის დროსაც უნდა ავდგეთ და ისე მოვისმინოთ ყურადღებით.

სიციცკრო სახარება

ეკლესიაში საღმრთო სახარებას კითხულობს ზოგჯერ დიაკონი, ზოგჯერ მღვდელი. დიაკონი კითხულობს ლიტურგიაზე, ხოლო მღვდელი კი ცისკარზე. მღვდელი კითხულობს წმიდა სახარებას იმიტომ, რომ ჯერ უნდა გამოკვებოს საღვთო სიტყვებით ისინი, ვინც ლიტურგიის დროს უნდა ეზიარონ საღვთო პურს. ვალთა, ჯერ გამოკვებო მორწმუნეები სიტყვით, შემდეგ პურით. მღვდელი განასახიერებს მაცხოვარს, რომელმაც გამოკვება ჯერ მოციქულები სწავლებით, ხოლო შემდეგ თავისი ხორცის საიდუმლოთი. ასე, მან მოციქულებს უბრძანა ჯერ ესწავლებინათ, ხოლო შემდეგ მოენათლათ: „წარვედით და მოიმოწაფეთ ყოველნი წარმართნი და ნათელს სცემდით მათ სახელითა მამისათა და ძისათა და წმიდისა სულისთა“.

კვირის ცისკარზე სასულიერო პირს გამოაქვს სახარება სამთხვევად. ის გამოდის საკურთხეველიდან თითქოს საფლავიდან და უჭირავს სახარება და განასახიერებს ანგელოზს, რომელმაც პირველმა იქადაგა ქრისტეს აღდგომა. მომსვლელები თავყანს სცემენ სახარებას როგორც მოციქულები და ემთხვევიან მას როგორც მენელსაცხებლე დედები და ყველა ერთად გალობს: „აღდგომა ქრისტესი ვიხილეთ...“

კანონი

ჯერ უნდა გავარკვიოთ რა არის კანონი და რა არის გალობა. რატომ შედგება ყოველი კანონი ცხრა გალობისაგან. რატომ არ იკითხება კანონებში უმეტესწილად მეორე გალობა; რატომ ითქმება მერვე გალობაში „დიდების“ ნაცვლად - „ვაკურთხევთ მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა უფალსა“; რატომ ვამბობთ კატავასიის იმავე გალობაში - „ვაქებთ, ვაკურთხევთ, თავყვანისცემთ უფალსა, უგალობთ და აღვამაღლებთ მას უკუნისამდე“; რატომ ვუმატებთ მეცხრე გალობას: „ღვთისმშობელსა დედასა ნათლისასა გალობით ვადიდებდეთ“ და შემდეგ: „ადიდებს სული ჩემი უფალსა...“; ბოლოს რა არის ირმოსი და რა არის კატავასია.

ზონარა ხსნის სიტყვა გალობას და ამბობს, რომ კანონი ასე იწოდება, რადგანაც გააჩნია ცნობილი და განსაზღვრული რიცხვი ტროპრებისა, რომელბიც ცხრა გალობაშია გადმოცემული. ასე, კანონი არის გალობათა და ტროპართა ისეთი ერთობლიობა, სადაც გალობების განსაზღვრული რიცხვია, ხოლო ტროპრების განსაზღვრული ზღვარი; გალობა იწოდება ასე არა იმიტომ, რომ იგალობება მუსიკალურ ინსტრუმენტზე, არამედ ღვთისადმი აღველინება ერთხმად ცხოველი ხმით. რადგანაც გალობა საგალობელია, რომელიც წარმოითქმება ღვთის სამადლობელად და სადიდებელად. გალობათა ცხრა რიცხვი გამოხატავს ზეციური იერარქიის წყობასა და გალობას; რიცხვი ცხრა არის ბოლო რიცხვი უმთავრეს რიცხვთა შორის, რადგანაც მას მოსდევს ათეულები, ასეულები და ათასეულები, რომელბიც შედგებიან ამ ძირითადი რიცხვებითაგან. ასე, კანონი არ სცდება ზღვარს, და შედგება ცხრა მთავარი ციფრისაგან. ამასთანავე ყოველ გალობს აქვს თავისი სიმბოლური მნიშვნელობა:

1. პირველი გალობა არის მოსესა და მისი დის, მარიამის გალობა, რომელიც უგალობეს ღმერთს მეწამული ზღვის გადალახვის შემდეგ და ასე იწყება% „უგალობდით უფალსა, რამეთუ დიდებულ არს. ცხენები და მხედრები შთსახია ზღვასა. შემწე და მფარველ მეყო მე მხსნელად“;

2. მეორე - მოსესი, რომელიც წარმოსთქვა უდაბნოში მოგზაურობის დროს და იწყება% „მოიხილე ცაო და ვიტყოდი და ისმენდინ ქუეყანა სიტყვათა პირისა ჩემისათა“;

3. მესამე - სამადლობელი ლოცვაა სამოელ წინასწარმეტყველის დედის ანასი, როცა გაიგო რომ ფეხმძიმედ იყო. ეს გალობა წინასახეა ძველადთქმისეული ეკლესიისა, რომელიც ჯერ უნაყოფოა როგორც ანა, ხოლო შემდეგ კი აღთქმით ნაყოფიერი. გალობა იწყება: „განმტკიცდა გული ჩემი უფლისა მიერ“;

4. მეოთხე - წინასწარმეტყველ ამბაკუმისა, რომელმაც დაინახა უფალი მომავალი აღმოსავლეთით, დაუსაბამო მზე - ქრისტე, რომელიც ქალწულისაგან იშვება. „უფალო მესმა ხმა შენი და შემეშინა“;

5. მეხუთე - ისაიასი, რომელმაც იწინასწარმეტყველა სასწაული% აპა ქალწული მიუდგას და შობს ემანუილს. ისაიამ იწინასწარმეტყველა სხვა ბევრი რამ% მაგ. მკვდართა აღდგომა და სხვ. იგი ასე იწყება: „ლამითგან აღიმსთობს სული ჩემი შენდამი ღმერთო, რამეთუ ნათელ არიან ბრძანებანი შენნი ქუაყანასა ზედა“;

6. მეექვსე - იონასი, რომელმაც სამდღე ვეშაპის მუცელში ყოფნით წინასწარ გამოსახა ქრისტეს სამდღე დაფლვა და აღდგომა: „ლაღადვჰყავ ჭირსა ჩემსა უფლისა მიმართ ღმრთისა ჩემისა, გესმა ხმაი ჩემი“;

7. მეშვიდე - გალობა სამთა ყრმათა, რომლებიც არ დაიწვნენ ცეცხლში. ესაა მაცხოვრის ღვთაებრივი განხორციელების წინასახე. „კურთხეულ ხარ შენ უფალო ღმერთო მამათა ჩვენთაო...“;

8. მერვე - იმავე სამი ყრმის დიდებისმეტყველება, რომლებიც მოუხმობდნენ თავიანთი გალობით ყველა სულდგმულს და მკაფიოდ აჩვენებდნენ რომ მათთან გარდამოხდა უფალი და ცვარი ასხურა მათ. ეს ნათლობის წინასახეა. „აკურთხევდით ყოველნი საქმენი უფლისანი უფალსა...“;

9. მეცხრე - იოანე ნათლისმცემლის მამის ზაქარიას წინასწარმეტყველება, რომელიც წარმოსთქვა თავისი შვილის დაბადების ჟამს: „კურთხეულ არს ღმერთი ისრაილისა, რამეთუ მოხედნა და ჰყო ხსნაი ერისა თვისისა“;

ამ ცხრა გალობას გალობს ეკლესია ყოველ დღეს კანონებში როგორც გამარჯვებისა და ღვთის წყალობის გამომხატველ საგალობლებს.

კანონების დროს სამი კვერეჟი წარმოითქმება სამების საპატივცემულოდ. გავიგებთ რა ყოველი გალობის შინაარსს, ადვილად მიხვდებით რატომ გამოტოვა წმიდა ეკლესიამ მეორე გალობა - „მოიხილე ცაო და ვიტყოდი...“ - მთელი წლის განმავლობაში. ის შეიცავს არა რომელიმე გალობას ღვთისადმი, არამედ მოსეს მიერ თავაშვებული იუდეველების მხილებასა და მუქარას. ამიტომაც ეკლესიამ დაადგინა იგი ეგალობათ მხოლოდ დიდი მარხვის განმავლობაში, რადგან მუქარით ამხელს ცოდვილებს და აღძრავს სინანულისაკენ. ამ მიზეზს ასახელებს ზონარაც. თუმცა, ყველა კანონში, გარდა დიდი მარხვისა, არ არის მეორე გალობა, მაგრამ ამ გამოტოვებით არ უნდა ჩავთვალოთ, რომ ის გამორჩათ. ეს გაკეთებულია ზემოთმოყვანილი მიზეზით.

ყოველი გალობის ბოლო ტროპარი ღვთისმშობლისაა. მისი წინა ტროპრის წინ ითქმება „დიდება...“ ხოლო ღვთისმშობლის ტროპრის წინ კი - „აწდა...“. მერვე გალობაში ასე არ კეთდება. მის ნაცვლად ვამბობთ% „ვაკურთხევთ მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა უფალსა“, ხოლო ღვთისმშობლის ტროპრის შემდეგ: „ვაქებთ, ვაკურთხევთ, თაყვანის ვსცემთ უფალსა, უგალობთ და აღვამაღლებთ მას უკუნისამდე“. ამით ნაჩვენებია, რომ სამი ებრაელი ყრმა ამ პირველი სიტყვებით გამოხატავდა ყოვლადწმიდა სამებას, ხოლო მეორეთი - ადიდებდა განხორციელებულ იესო ქრისტეს. მერვე გალობის შემდეგ და მეცხრე გალობის წინ ვუგალობთ იესო ქრისტეს განკაცების მიზეზსა და შუამდგომელს შემდეგი სიტყვებით% „ღვთისმშობელსა დედასა ნათლისასა გალობით ვადიდებდეთ“. რადგანაც მაცხოვრის განკაცება აღსრულდა ახალ აღთქმაში, მისი განდიდება ხდება არა ძველი, არამედ ახალი აღთქმის სიტყვებით, კერძოდ თვით ღვთისმშობლის სიტყვებით: „ადიდებს სული ჩემი უფალსა...“.

ირმოსი წარმოსდგება ბერძნული ზმნიდან - εἰσα - ვკრავ, ვაერთებ და არის ტროპარი, რომელიც აერთიანებს იმავე გალობის სხვა ტროპრებსაც. გალობის დროს ბერძნები იშვიათად იხედებიან ნოტების წიგნებში და ცოტაც გააჩნიათ საერთოდ. ამიტომაც, გალობისას მათ კარგად ახსოვთ მხოლოდ ზოგიერთი საერთო ტროპრები, რომელთა მსგავსადაც გალობენ სხვა ტროპრებს და ისინი შეიცავენ სიტყვათა თანაბარ რაოდენობას. ამიტომაც ყოველ გალობას ისინი აწერენ ყველა საერთო ტროპრების მთლიან ან დასაწყის სიტყვას, რათა აღნიშნონ, რომ ამათ მსგავსად უნდა იგალობონ დანარჩენი ტროპრები. ასეთ ტროპრებად კანონებში იწოდება ირმოსები, ხოლო დასდებლებში „მსგავსნი“. ირმოსი არის ისეთი ტროპარი, რომელიც შედგენილია ცნობილი სახით და გალობისთვის არის განწყობილი. იგი ერთიანდება და თანხმდება გამოთქმათა რაოდენობაში დანარჩენ ტროპრებთან. ეს ნიშნავს იმას, რომ ირმოსი არის ნამდვილი მაგალითი და სახე დანარჩენი სხვა ტროპრებისათვის, რომლებიც უნდა შედგებოდეს მის მსგავსად. მარკოზ ეფესელი ამბობს% ირმოსები იწოდება ასე იმიტომ, რომ მას უერთდება სხვა ტროპრები, ისე რომ მათგან წარმოიშობა ერთი ჯაჭვი. ზონარა წერს% ირმოსი იწოდება ასე იმიტომ, რომ აჩვენოს რანაირი წესრიგით და რანაირი შეერთებით უნდა მიებან ტროპრები სხვა ტროპრებს და რანაირი სახით და რანაირი გალობით უნდა იგალობონ ისინი.

ასე რომ ირმოსის სახელწოდება წარმოსდგება იქიდან, რომ ის აერთიანებს

და მოიბამს გალობისას მომდევნო ტროპრებს, რომლებიც იგალობება მისწაირად. ამიტომაც კანონებში - „ირმოსი“ და დასდებლებში - „მსგავსნი“ არსად არ არის თავის ტროპრებზე ვრცელი, არც ტროპრები „ირმოსებზე“ და „მსგავსნზე“ ვრცელი. პოეტურ ლექსებშიც მომდევნო სტროფები ყოველთვის პირველის მსგავსია მარცვლებში, ისევე ტროპრებსაც უნდა ჰქონდეთ იმდენივე მარცვალი რამდენიც „ირმოსებს“ და „მსგავსებს“ აქვთ.

„ირმოსი“ და „მსგავსნი“ იმით განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, რომ პირველი იგალობება ტროპრების წინ და მეორე არ იგალობება არასდროს, არამედ მხოლოდ მიაწინებს თუ როგორ უნდა იგალობონ ტროპრები.

კატავასია

კატავასია *καταβασία* - ნიშნავს შეერთებას. ასე, რომ კატავასია არის ისეთი ირმოსი, რომლის გალობის დროს ორივე მკითხველი გამოდის ტაძრის შუაში და ერთად გალობს მას. ეს ჯერაც აღესრულება ბერძნებთან და ზოგიერთ რუსულ მონასტერში. სადღესასწაულო კატავასიები იგალობება დღესასწაულის წარგზავნის დღემდე, მათი უფრო მეტად პატივისცემისათვის. თუ არ არის განსაკუთრებული დღესასწაული, მაშინ კატავასიები აიღება ღვთისმშობლის კანონიდან ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის საპატივცემულოდ ან რომელიმე სხვა კანონიდან. მაგრამ ყველა ამ კატავასიებში მარცვალთა რაოდენობა ტროპრებთან მიმართებაში არ დაიცვება, როგორც ეს ხდება ირმოსებთან მიმართებაში. ყველა ასეთი კატავასია იგალობება მხოლოდ ბოლო გალობის უკეთესად გაწიგნებისათვის.

სტიქოლოგია

აღმოსავლელი ქრისტიანები იშვიათად ან თითქმის არასდროს სხდებიან ლოცვის დროს. ტერტულიანე წერს% უხამსია საეთროდ ჯდომა იმის მყოფობისა და პირის წინ, რომელსაც თავყვანს სცემ და ამიტომაც, შეუსაბამოა იჯდე ცხოველი ღმერთის პირის წინ, რომელსაც ანგელოზები შიშით და თრთოლვით უდგანან გვერდით. თუმცა არის დრო, როცა მორწმუნეებისათვის დაშვებულია ჯდომა, რათა მათ შეძლონ ცოტათი დასვენება. კვირის მსახურების მერვე ხმაში ნათქვამია^ რომ მეორე სტიქოლოგიის შემდეგ წარდგომის წაკითხვისას „დიდება, აწდას“ დროს ვდგებით და ისე ვუსმენთ ამ გალობას. აქედან უნდა ვიგულისხმოთ, რომ სტიქოლოგიების (ფსალმუნთა კითხვისას) დროს დაჯდომა შეიძლებოდა.

დაუჯდომელი

დიდ მარხვაში ვნების პარასკევის ცისკარზე, სტიქოლოგიების კითხვის დროს არ სხდებიან, არამედ დგომით უსმენენ ამ გალობებს. ამიტომაც ამ გალობებს დაუჯდომლები ჰქვია, აგრეთვე დიდი მარხვის მეხუთე შაბათის ღვთისმშობლის გალობასაც ეწოდება დაუჯდომელი. სტიქოლოგიების გალობას მიეზმება სწავლებები შემდეგი მიზეზების გამო% ხორციელად დასვენებისა და სწავლებისათვის. მარკოზ ეფესელი ამბობს% ვკითხულობთ ზოგიერთი ფსალმუნის ნაწილს, რომელზედაც ვსხდებით. ამას ვაკეთებთ როგორც სასარგებლოდ, ისე დასვენებისათვის. სვიმეონ თესალონიკელი ამბობს% ასე, თან ვსხედვართ, თან ვგალობთ. ერთი მხრივ ხორციელი დასვენებისათვის, მეორედ ვსხედვართ თუ ვდგავართ, უნდა ვადიდოთ უფალი. ამასვე გვიბრძანებს ლაოდიკიის 19 კანონიც.

კონდაკი

კონდაკი ანუ კონტაკი κοντακιον - წარმოსდგება სიტყვისაგან კონდიც ან კონტოც - მოკლე, შემოკლებული და οικον - პატარა სახლი. ამ ორი სიტყვისაგან შეერთებული კონταკიონ ნიშნავს მცირე სახლს. ხოლო საეკლესიო ტერმინოლოგიით ნიშნავს პატარა გალობას. ე.ი. კონდაკი მოკლედ ასახავს დღესასწაულის შინაარსს ან წმინდანის ქება-დიდებას.

იკოსი

იკოსი οικος - არის დიდი და ფართო სახლი. საეკლესიო წიგნებში ასე იწოდება გალობა, რომელიც ასახავს დღესასწაულის დედაარსს ან შეიცავს წმინდანის ქება-დიდებას, რომელიც ასახულია კონდაკში, მაგრამ უფრო ვრცლად. ამ მიზეზის გამო იკოსი ყოველთვის მოსდევს კონდაკს და მარტო არასდროს არ იგალობება.

სვინაქსარი

სვინაქსარი არის მოკლე ისტორიული ნათქვამი დღესასწაულის ან წმინდანის შესახებ. ამიტომაც ეს სიტყვა ითარგმნება როგორც - შემოკლება. ასეთი სვინაქსარების შეთხზვაში პირველი ადგილი უჭირავს ნიკიფორე კალისტს, რომელმაც დაწერა ისინი ტრიოდის ყველა მთავარი დღესასწაულისათვის. ნიკიფორე მათში ხსნის სადღესასწაულო დღის მიზეზსა და დღესასწაულის სხვა გარემოებას. სვინაქსარი არსებობს არა მხოლოდ ტრიოდისაში, არამედ პროლოგშიც, სადაც მოთავსებულია

ყველა სხვა დღესასწაულისა და დღის სვინაქსარი. აგრეთვე აქ არის ტიპიკონი% ტრიოდისონის რომელი სვინაქსარი იკითხება მეექვსე გალობის შემდეგ და რომელი ტროპისა და იკოსის შემდეგ. კონდაკი და იკოსი, რომლებიც იკითხება სვინაქსარამდე ცვლის სტიქოლოგიებს ან იპაკოს. სვიმეონ თესალონიკელი ამბობს, რომ მეექვსე გალობის შემდეგ, როცა მღვდელი იტყის ასამაღლებელს, იკითხება კონდაკი, რომელშიც მოკლდება ასახული დღესასწაულის ქება-დიდება, ხოლო შემდეგ იკოსი, რომელშიც გადმოცემულია დღესასწაულის დედაარსი ან წმინდანის ცხოვრება და ავსებს კონდაკის შინაარსს. შემდეგ კი იკითხება სვინაქსარი.

ექსაპოსტილარი და განმანათლებელი

ექსაპოსტილარი ბერძნულიდან თარგმანებისას ნიშნავს გამოგზავნილს, ხოლო არსებითი მნიშვნელობით იგივე განმანათლებელი ან ტროპარია, რომელიც შეიცავს ლოცვას ნათლის გარდამოღონებისათვის და ჩვენი გონების განათლებისათვის. მასში მოწოდებულია ვაქოთ უფალი ყველა სულდგმულმა და უსულო საგანმა. ამიტომაც ექსაპოსტილარს ყოველთვის მოსდევს ფსალმუნები: „აქებდით უფალსა ცათაგან“, „აქებდით უფალსა გალობითა ახლითა...“. შემდეგ კი „დიდება მაღალიანი“. ამ შინაარსის მიხედვით ზოგ ადგილას ეს ტროპარი იწოდება ექსაპოსტილარად, ზოგჯერ განმანათლებელად. სვიმეონ თესალონიკელი ექსაპოსტილარს უწოდებს აგრეთვე განმანათლებელს.

„აქებდითსა ზედა“ დასდებლები

ფსალმუნებში: 148, 149, 150 - ხშირად მეორდება სიტყვა „აქებდით“, ამიტომაც იწოდება „აქებდითად“. მარკოზ ეფესელი ამბობს, რომ შემდეგ ვგალობთ სამ ფსალმუნს^ რომელთაც ეწოდებათ აქებდითი იმიტომ, რომ მასში აღწერილია უფლის ქება ყველა სულდგმულის მიერ% „აქებდით უფალსა ყოველნი ანგელოზნი, ყოველნი მსახურნი მისნი...“.

დიდი და მცირე „დიდება მაღალიანი“

დიდებისმეტყველება, რომელიც ანგელოზებმა იგალობეს ქრისტეს შობის დროს ცისკარზე ორჯერ მეორდება. პირველად ექვსფსალმუნების წინ, მეორედ აქ. ის შეიცავს მხოლოდ ანგელოზების სიტყვებს, ხოლო ამას ემატება სხვა სიტყვებიც; ის იკითხება ერთის მიერ, ეს კი იგალობება ერთად ყველას მიერ. ამიტომაც იმას ეწოდება მცირე, ხოლო ამას დიდი.

სვიმეონ თესალონიკელი წერს% ეს გალობა ძველთაგანვე შედგენილია მამების მიერ და ეწოდება „დიდება მაღალიანი“. ყოველ მორწმუნემ უნდა იცოდეს იგი და გაიგოს მასში ის, რომ ალაველინოს ღვთისადმი ეს გალობა ყოველ დღეს, ცისკარზე თუ მწუხრზე. აი რატომ არის, რომ ორივე „დიდება მაღალიანი“ იგალობება როგორც მწუხრზე, ისე ცისკარზე. პირველი ქრისტიანები ამ გალობით აქებდნენ ქრისტეს ღვთაებრიობას და უშიშრად იცავდნენ უფალ იესო ქრისტეს ავენიან წარმართებისაგან. სეკუნდ პლინიუსი წერდა იმპერატორ ტრაიანეს იმდროინდელი ქრისტიანების შესახებ% ქრისტიანების შეცდომა ან ცდომილება და დანაშაული ის არის მხოლოდ, რომ ისინი იკრიბებიან განსაზღვრულ დროს ცისკრამდე და ერთხმად აღუვლენენ გალობას ქრისტეს, როგორც ღმერთს. ამის შესახებ წერს ტერტულიანეც.

უძველესი საეკლესიო მწერალი ევსევი კესარიელი არტემონის ერესის წინააღმდეგ წერს% მორწმუნე ძმები უგალობენ ზოგიერთ ფსალმუნებსა და გალობებს ქრისტეს, როგორც ღმერთს. ანტიოქიის კრების მამები ამბობენ პავლე სამოსატელზე, რომ მან ამოიღო ის გალობები ლოცვიდან, რომლებიც შედგენილი იყო უფალ იესო ქრისტეს საპატივცემულოდ. „დიდება მაღალიანი იგალობებოდა ათანასე დიდის დროსაც. რადგანაც იგი ბრძანებს ეგალობათ ყოველ ცისკარზე% „დიდება მაღალთა შინა ღმერთსა...“; გაქებთ, გაკურთხევთ, შეგივრდებით შენ...”

27. ჟამნები

პირველი ჟამი

პირველი ჟამი დღევანდელ დილის 7 საათს შეესაბამება. ის სრულდება დღესასწაულებზე, ცისკრის განტევების შემდეგ სტოაში, ხოლო სადაც დღეებში - ტაძარში ცისკართან ერთად და განტევების გარეშე.

რადგანაც პირველი ჟამი როგორც დღის საწყისი ცისკართანაა შეერთებული, ამიტომაც მასში ვმადლობთ უფალს, რომელმაც მოგვცა ნათელი, დაარღვია სიბნელე, და მოგვმადლა სინათლე. ამ ჟამის ყველა ფსალმუნი, ტროპარი და ბოლო ლოცვაც კი შეიცავს მადლობას ღვთისადმი და ვედრებას, რომ მოგვმადლოს ნათელი. სვიმეონ თესალონიკელი ამბობს% პირველ ჟამზე სამების საპატივცემულოდ სამი ფსალმუნი იკითხება, რომლებიც ცისკარზე ოდესღაც წარმოსთქვა დავითმა. ისინი შეიცავენ ღვთის მადლობასა და ლოცვას, რომ მოგვმადლოს უფალმა ღვთაებრივი ნათელი, გამოსაწოროს ყოველი

ბოროტი და გვიბოდოს მადლი. „ღმერთო მიწყალენ ჩვენ...“ იკითხება პირველსა და მეცხრე ჟამშიც. ამ ლოცვაში ჩვენ ვევედრებით უფალს, რომ მოწყალემ გამოაჩინოს თავისი პირი ჩვენზედა და შეგვიწყალოს ჩვენ. ეს აუცილებელია როგორც დილისთვის, ასევე საღამოსთვის. დილით ჩვენ გამოვითხოვთ მზის ნათელის გამოჩენას, ხოლო საღამოს ანთებული სანთლების ბრწყინვალეობას. ამიტომაც ეს ლოცვა იკითხება პირველ და მეცხრე ჟამზე.

მესამე ჟამი

მესამე ჟამი შეესაბამება დღევანდელ დილის ცხრა საათს. მესამე ჟამი იკითხება მეექვსე ჟამსა და გამომსახველობით ფსალმუნებთან ერთად. იგი შედგება სამი ფსალმუნისაგან. მესამე ჟამი იკითხება ორი მიზეზის გამო% ამ დროს ებრაელებმა პირი შეკრეს, რათა იესო მოეკლათ; ამავე ჟამს გადმოვიდა მოციქულებზე სული წმიდა, ამიტომაც ამ ჟამის პირველი ორი ფსალმუნი ასახავს იუდეველების ცილის წამებას და პირფერობას, ხოლო 50-ე ფსალმუნი მოგვაგონებს სული წმიდის მოფენას. სვიმონ თესლონელი ამბობს% „ყოველ ჟამზე იკითხება სამჯერ „მოვედით თაყვანის სვცეთ“ - სამების საპატივცემულოდ, შემდეგ ისევ იკითხება სამების საპატივცემულოდ სამი ფსალმუნი, რომლებიც ასახავენ ამ ჟამის მნიშვნელობას. ასე ცისკრისა და პირველი ჟამის ფსალმუნები შეიცავენ ლოცვას ღვთიური ნათლის მოვლინებისათვის, რომელიც აღვსილია მზიური ბრწყინვალეობით. მესამე ჟამის პირველი ორი ფსალმუნი ასახავს იუდეველების ცილისწამებას და პირფერობას ქრისტეს მიმართ, ბოლო ფსალმუნი კი მოგვითხრობს სული წმიდის მოფენას“.

მეექვსე ჟამი

მეექვსე ჟამი შეესაბამება დღევანდელ შუადღის 12 საათს. ის სრულდება განსაკუთრებით იმიტომ, რომ ამ დროს მაცხოვარი ჯვარზე გააკრეს. ამიტომაც პირველი ორი ფსალმუნი ასახავს იუდეველების აჯანყებას, რომლებსაც სურდათ უფლის სული, რათა მოეკლათ იგი. იუდეველებმა მეექვსე ჟამზე მაცხოვარი ჯვარს აცვეს[^] შეურაცხვეს გინებითა და საყვედურებით და მრისხანებით მტრობდნენ მას. ამ დროს მიწა იძრა და სიბზნელემ მოიცვა იქაურობა. ბოლო ფსალმუნო ამ ჟამისა გადმოგვცემს მამის დახმარებას, როცა მწუხარე იესო მოუწოდებდა მას% „რომელი დამკვიდრებულ არს შეწევნითა მაღლისათა...“. ღმერთმა დაამარცხა ჯოჯოხეთი და დააბიჯა მას როგორც ასპიტსა და ვასილისკოსს. ამ

ჟამზე იოპიაში მოციქულ პეტრემ ილოცა. საქმე მოციქულთა (10,9) მოგვითხრობს% „როდესაც მიუახლოვდნენ ქალაქს, პეტრე - იქნებოდა ასე ექვსი საათი - ერდოზე ავიდა სალოცავად“. ამ დროს მან იხილა თავისი სასწაულებრივი ხილვა. აქედან ნათელია, რომ ამ ჟამის ლოცვა მოციქულთა დროიდან მომდინარეობს.

28. ქრისტიანისა და მოძღვრის მომზადება წირვისათვის. შემთხვევის ლოცვები

წმიდა წერილი გვიბრძანებს, რომ სანამ ლოცვას შევუდგებით, უნდა მოვემზადოთ. ყველა ლოცვაზე აღმატებული და ღვთისთვის სათნოა ექვსი საათის ლოცვა, რადგანაც მისი საშუალებით მორწმუნეები ეზიარებიან უფალ იესო ქრისტეს სისხლსა და ხორცს.

პირველი და საუკეთესო მომზადება ლიტურგიისათვის არის ღვთისათნო ცხოვრება, შესაბამისი ქრისტიანის წოდებისა. უფალი გვიბრძანებს: „სიწმიდით, სიმართლით და ღვთისმოსაობით ვიცხოვროთ ქვეყნად“ (ტიტ. 2.12). წმიდა მამები ხშირად იმეორებენ: ქრისტიანო, ისე წარმართე შენი ცხოვრება, რათა შეძლო ყოველდღიურად ღირსებით ეზიარო უფლის ტრაპეზს.

მეორე მომზადება არის უფლის ტაძარში გულითადი სიარული. ძველი ებრაელები გამოუთქმელი სიხარულით მიდიოდნენ ღვთის ტაძარში, რომლის საკურთხეველი მხოლოდ იმიტომ იყო პატივსაცემი, რომ მოასწავებდა ჩვენს ღვთაებრივ სამსახერპლოს. ქრისტიანებს მით უფრო სამართლიანი მიზეზი გვაქვს გულმოდგინედ ვიაროთ წმიდა ტაძრებში, რომლებშიც ჭეშმარიტად ღმერთი სუფევს. რამდენჯერაც შევდივართ ტაძარში, იმდენჯერ მონაწილენი ვხვდებით იმ უკვდავი ნაყოფისა, რომელიც მაცხოვარმა მოგვიპოვა თავისი სიკვდილითა და აღდგომით. რანაირ მდგომარეობაშიც არ უნდა ვიყვეთ, შეცბუნებულნი და დანებულნი ამ ცხოვრებისგან, აქ - უფლის ტაძარში - უნდა შევიდეთ; აქ უნდა ვეძიოთ ნუგეშისცემა და სიხარული; აქ შეგვიძლია გოდება და ღაღადი წინასწარმეტყველთან ერთად: „ნუთუ ოდესმე მეღირსება შენი წმიდა ტაძრის ხილვა“.

მესამე მომზადებაა ჩვენი ცოდვების სინანული და აღიარება იმისა, რაოდენ უღირსები ვართ წარვდგეთ ქერუბიმებზე მჯდომარეს წინაშე. უფლის ტაძარში შესვლისას, ჩვენი სული უნდა აღვაკსოთ მეზვერის

გრძნობით, რომელმაც ვერ გაბედა თვალების ზეცად ახილვა (ლუკ. 18,13). არ არის არაფერი იმაზე უფრო ღირსეული და წმიდა როგორც ღვთის სახლი. თუ ღმერთმა ძველი აღთქმის სკინიაზე თქვა: „ჩემი სიწმიდეების გეშინოდეთ“ (ლევით. 26,2), მაშინ რანაირი პატივი, რანაირი მოწიწება უნდა გვექონდეს ჩვენი ტაძრებისადმი, რომლებშიც მიიტანება ცისა და ქვეყნის მსხვერპლი, ღმერთის სისხლი. წმიდა იოანე ღვთისმეტყველის გამოცხადებაში ანგელოზი ამბობს: „გარეთ ძაღლნი და მწამვლელნი და მეძაენი და მკვლელნი და კერპთმსახურნი და ყოველი მოყვარე და მოქმედი სიცრუისა“ (აპოკ. 22,15). ეს საშინელი ღალადი ყოველთვის უნდა გვესმოდეს და უღირსად არ უნდა შევდიოდეთ ღვთის ტაძარში, რომელიც არის სახე „წმიდა ქალაქისა, ახლისა იერუსალიმისა, ღმრთისაგან ზევით ჩამომავალისა... და ვერ შევა შიგ სიბილწისა თუ სიცრუის ვერცერთი მოქმედი და თანაზიარი (აპოკ. 21,2-27). ამიტომაც ყოველი ადამიანი, სანამ ტაძარში შევა, უნდა განმიწმიდოს შინაგანად თავისი სინდისი. „მსხვერპლი ღვთისა არს სული შემუსვრილი და გული შემუსვრილი“, რათა არ გვესმას მუქარა: „მეგობარო, როგორ შემოხვედი აქ საქორწინედ შეუმოსავი?“

სასულიერო პირმა, რომელსაც ღირსეულად სურს ადასრულოს ღვთისმსახურება, ზემოთ ჩამოთვლილის გარდა, განსაკუთრებით თავისი მდგომარეობით, უნდა შეასრულოს შემდეგი:

1. წინასწარ უნდა იყოს გათვითცნობიერებული მისგან აღსრულებული საიდუმლოს ცნებაში, შეგნებული და გაგებული უნდა ჰქონდეს წმიდა მოქმედებათა ისტორიული და საიდუმლო მნიშვნელობები. რადგან როგორი შეიძლება ქონდეს მას ყურადღება, შიში და მოწიწება ამ უდიდესი საიდუმლოსთვის შესაფერი, როცა რასაც აკეთებს და ლაპარაკობს, ვერაფერს იგებს, არამედ ყველაფერს მოქმედებს და ასრულებს როგორც ზამბარიანი მანქანა.

2. უნდა ჰქონდეს მართლმადიდებლური აზრი, გონება და მტკიცე რწმენა. რადგანაც ურწმუნოება და დოგმატთა არასწორი აღსარება განდევნის სული წმიდის მადლს. ერეტიკული ხელით შესრულებული საიდუმლო არ ითვლება მოქმედად.

3. უნდა განიწმიდოს სული ცოდვებისგან სულიერი მოძღვრის წინაშე. ამასთან, თავი უნდა შეიკავოს საწოლისგან და სიმთვრალისგან წინა დამით. უნდა იფხიზლოს და მღვიძარებდეს მთელი დამის განმავლობაში და ასე მოამზადოს სული უფლის სისხლისა და ხორცის ღირსეულად ზიარებისთვის.

4. უნდა წაიკითხოს ან ყურადღებით მოუსმინოს ლიტურგიის მოსამზადებელ მსახურებებს: მწუხრს, ცისკარს და სხვ. და ასე მოემზადოს საიდუმლოს ღირსეულად აღსრულებისთვის.

5. უნდა ჰქონდეს მღვდელმოქმედებისთვის ყველა აუცილებელი საეკლესიო საგანი თუ ჭურჭელი, პირველ რიგში: ტაძარი, საეკლესიო შესამოსელი, საჭირო ნივთები, სანთლები, საკმეველი და სხვა, რომლის გარეშე აღმსარებელი სასულიერო პირი სასიკვდინედ სცოდავს.

თუ სასულიერო პირი არ იტყვის აღსარებას, არ მოინანიებს თავის უმძიმეს ცოდვებს და ისე უღირსად აღასრულებს ლიტურგიის მღვდელმოქმედებას, მაშინ თუმცა საიდუმლო შესრულებულად ითვლება, რადგანაც გააჩნია მღვდლობის მადლი და ამასთან ყველა საიდუმლო აღსრულება სული წმიდის მადლით, მაგრამ ასეთი უღირსი სასულიერო პირი, ამატებს რა ცოდვას ცოდვაზე, საუკუნო დაღუპვისაკენ განწირავს საკუთარ თავს. მოციქული პავლე გვასწავლის: „ვინც შეჭამს ამ პურს და შესვამს უფლის სასმისს უღირსად, დამნაშავე იქნება უფლის სხეულისა და სისხლის წინაშე, დაე, გამოსცადოს კაცმა თავისი თავი და ისე ჭამოს ამ პურისაგან და ამ სასმისისაგან სვას. ხოლო ვინც უღირსად ჭამს და სვამს, თავისავე განკითხვას ჭამს და სვამს, ვინაიდან არ განსჯის სხეულს“ (1 კორ. 11,27-29).

შემთხვევის ლოცვები

კონდაკში არის შემდეგი მითითება: ოდეს ეგულვებოდე მღვდელსა საღმთროსა საიდუმლოსა მოქმედებისა აღსრულებადი, თანამდებ არს უკვე პირველად მიღებად შენდობისა ყოველთაგან და არა რაისა ქონებად გულსა სიბოროტისა. და რაოდენ ძალ ედვას ბოროტთაგან გულის სიტყუათა, არა იპყრას გულსა მცირედი რაიმე ძვირი. და მწუხრითგან წმიდა ჰყოს თავი თვისი და მღვიძარე იქმნეს, ვიდრე ჟამადმდე სამღვდელოსა მოქმედებისა. ხოლო ჟამსა წირვისასა წარსდგების ჩვეულებისაებრ წინაშე უპირატესისა, თაყვანის-სცემს და შევალს ეკლესიასა შინა და მივალს დიაკონისა თანა და ორნივე ჰყოფენ ერთად აღმოსავლად წინაშე წმიდისა კარისა თაყვანის-ცემასა სამსა და ესრეთ იტყვის

დიაკონი: „გვაკურთხენ მეუფეო“;

მღვდელმან: „კურთხეულ არს ღმერთი ჩვენი, ყოვლადვე აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“;

დიაკონი% „მეუფეო ზეცათაო...“ „წმიდაო ღმერთო...“ ყოვლადწმიდაო სამებაო...“ „მამაო ჩვენო...“;

მღვდელი: „რამეთუ შენი არს სუფევა...“;

დიაკონი: მიწყალენ ჩვენ უფალო შეგვიწყალენ, რამეთუ ყოვლისავე სიტყვის მიცემისაგან უღონო ვართ, გარნა ამას ვედრებასა შენ მეუფისა სახიერისა ცოდვილნი ესე შევსწირავთ, მიწყალენ ჩვენ უფალო შეგვიწყალენ ჩვენ.

დიდება...

უფალო შეგვიწყალენ ჩვენ, რამეთუ შენ გესავთ, ნუ განმირისხდები ჩვენ ფრიად და ნუცა მოიხსენებ უმჯულოებათა ჩვენთა, არამედ მოიხი-ლე ჩვენ ზედა წყალობით ვითარცა სახიერ ხარ და გვიხსენ ჩვენ სამართლად რისხვისაგან შენისა, რამეთუ შენ ხარ ღმერთი ჩვენი და ჩვენ ვართ ერნი შენნი და ყოველნივე ქმნულნი ხელთა შენთანი ვართ და სახელი შენი წოდებულ არს ჩვენზედა და შეგვიწყალენ ჩვენ.

აწდა...

მოწყალებისა კარი განგვიღე კუთრხეულო ღვთისმშობელო, რათა რომელნი ესე შენ გესავთ არა დავეცნეთ, არამედ განვერნეთ წინააღმდგომთა მტერთაგან, რამეთუ შენ ხარ ცხოვრება ნათესავისა ქრისტიანეთასა.

ესრეთ მივალს წინაშე ხატსა ქრისტესსა და იტყვის%

უხრწნელსა ხატსა შენსა თაყვანის-ვცემთ სახიერ და ვითხოვთ შენდობასა ცოდვათა ჩვენთასა, ქრისტე ღმერთო, განზრახვით სათნო იყავ ალსვლა ჯვარსა ზედა, რათა იხსნე, რომელნი შექმენ მონებისაგან მტერისა, თანაცა მადლობით გიღალადებთ, სახარულითა აღმავსენ ყოველნი, ვითარ მაცხოვარმან ჩვენმან მოსრულმან ცხოვრებად ყოვლისა სოფლისა.

ესრეთ ემთხვევის ხატსა ღვთისმშობლისა და იტყვის ოხითასა:

სახიერებისა წყარო ხარ შენ წყალობასა შენსა ღირს მყვენ ღვთისმშობელო, მოხედენ ერსა შეცოდებულსა, ყოვლად წმიდაო, და აჩვენე მარადის ძლიერებაი შენი, რამეთუ შენ გესავთ და გიხაროდენსა გიღალადებთ, ვითარცა იგი ოდესმე უხორცოთა მთავარმან გაბრიილ გიღალადა.

ესრეთ მოიდრეკს თავსა მღვდელი და იტყვის ლოცვასა ამას:

უფალო, გარდამოავლინე ხელი შენი მაღლით სამკვიდრებელით შენით და განმადლიერე მე მსახურებასა ამას შენსა ზედა, დაუსჯელად წარდგომად წინაშე საშინელსა საკურთხეველსა შენსა და შეწირვად შენდა უსისხლო იგი მსხვერპლი, რამეთუ შენი არს ძალი, უკუნიითი უკუნისამდე ამინ.

ხოლო თაყვანისცემასა ამიერ და იმიერ გუნდთა მიმართ და ესრეთ შევლენ საკურთხეველსა შინა და იტყვის:

შევიდე სახლსა შენსა, თაყვანის-ვსცე ტაძარსა წმიდასა შენსა შიშითა შენითა უფალო, მიძელე მე სიმართლითა შენითა, და მტერთა ჩემთათვის წარმართე შენ წინაშე გზაი ჩემი, რამეთუ არა არს პირსა მათსა ჭეშმარიტება, გული მათი ამაო, სამარე ზედებულ არს ხორხი მათი, ენითა მათითა ზაკვიდეს, საჯენ იგინი, ღმერთო, დაეცნენ იგინი ზრახვათა მათთაგან, სიმრავლისაებრ უღმთროებათა მათთასა განიშორენ იგინი, რამეთუ განგამწარეს შენ, უფალო და იშვებდენ ყოველნი, რომელნი გესვენ შენ უკუნისამდე, იხარებდენ და იშვებენ და დაიმკვიდრონ მათ შორის და იქადოდენ შენდამი, რომელთა უყვარს სახელი შენი, რამეთუ შენ აკურთხო მართალი, უფალო, ვითარცა ჭურითა სათნოებისათა გვირგვინოსან ჰყვენ იგინი.

ხოლო საკურთხეველსა შინა რა შევლენ, ჰყოფენ თაყვანისცემასა სამ გზის წინაშე წმიდისა ტრაპეზისა და ემთხვევიან წმიდასა სახარებასა და წმიდასა ტრაპეზსა და მიიღებენ ხელთა თვისთა თვითეული სტიქარსა თვისსა და ჰყოფენ თაყვანისცემასა სამგზის აღმოსავალად და მას ჟამსა შინა თვითეული მათგანი იტყვის: „ღმერთო, გამწმინდე მე ცოდვილი და შემიწყალე მე“.

31. წმიდა იოანე ოქროპირის ლიტურგია. პროსკომიდია

ზიარების საიდუმლო არის შესრულება მაცხოვრის ანდერძისა, საიდუმლოება, რომელიც თავად იესო ქრისტემ დააწესა დიდ ხუთშაბათს, საიდუმლო სერობაზე, მისი ხორციელი ვნების წინ შემდეგი სიტყვების წარმოთქმისას: „და ვითარცა ჰამდეს იგინი, მოიღო იესო პური და ჰმადლობდა და განტეხა და მისცა მოწაფეთა თვისთა და ჰრქუა მათ% მიიღეთ და სჰამეთ, ესე არს ხორცი ჩემი, თქვენთვის განტეხილი მისატევებლად ცოდვათა... და მოიღო სასუმელი და ჰმადლობდა და მისცა მათ დაჰრქუა: სუთ ამისაგან ყოველთა, ესე არს სისხლი ჩემი ახლისა აღთქმისა, თქვენთვის და მრავალთათვის დათხეული მისატევებლად ცოდვათა“ (მთ.26,26-28). წმიდა იოანე ოქროპირი ამის შესახებ ამბობს% „რომელი მამა ასაზრდოებდა ოდესმე თავის შვილებს თავისი ხორციითა და სისხლით? რომელი მწყემსი გაუნაწილებდა ოდესმე თავის ფარას თავის ხორცს? რომელი ბატონი დაღვრიდა ოდესმე თავის სისხლს

და გაიმეტებდა თავის ხორცს? იმდენად გარდამეტებულად შეიყვარა ადამიანები, რომ ასეთ უკიდურესობამდეც კი მივიდა“.

ასეთი სახით დაადგინა და აღასრულა იესო ქრისტემ პირველად დედამიწაზე ევქარისტიის მღვდელმოქმედება, სადაც როგორც უდიდესმა მღვდელმთავარმა მელქისედეკის ხარისხში შესწირა მამა ღმერთს პურისა და ღვინის სახით თავისი ხორცი და სისხლი და მისცა წმიდათა თვისთა მოწაფეთა საჰმელად, ხოლო მათი სახით ყოველ მორწმუნეს.

ზიარების საიდუმლო ზუსტი სურათია მაცხოვრის მიწიერი ცხოვრებისა - ბეთლემიდან გეთსამანიის ბაღამდე, გეთსამანიიდან გოლგოთამდე, გოლგოთიდან - აღდგომამდე.

პროსკომიდია

ზიარების საიდუმლო აღესრულება ლიტურდიის მსახურებაში. ღვთაებრივი ლიტურდია იყოფა სამ ძირითად ნაწილად: პროსკომიდია ანუ კვეთა, კათაკმევლთა ლიტურგია და მართალთა ლიტურგია. ლიტურგიის ასეთი დაყოფა დადგენილია ქრისტიანობის პირველივე საუკუნეებიდანვე.

პროსკომიდიის დაწყების წინ იკითხება შემთხვევის ლოცვები. შემთხვევის ლოცვებს სასულიერო პირი კითხულობს ყოველგვარი შესამოსელის გარეშე კანკელის წინ აღსავლის კარებთან. ხატების მთხვევით სასულიერო პირი ამოწმებს თავის მართლმადიდებლობას. მართლმადიდებელი ეკლესია თავის მართალი რწმენის ხილულ ნიშნად წმიდა ხატებს დააბრძანებს კანკელზე ყველას დასანახად თაყვანისსაცემად, ხატმებრძოლი მწვალებლების საწინააღმდეგოდ. საკურთხეველში შესვლისას იკითხება შემდეგი ფსალმუნი: „შევიდე სახლსა შენსა...“. მღვდელი მოწიწებით ემთხვევა წმიდა ტრაპეზს და შეიმოსება წმიდა შესამოსლებით. მღვდლის შესამოსლებია: სტიქარი, ოლარი, სამაჯურები, სარტყელი და ფილონი, რომელთა შემოსვლის დროს იკითხება ფსალმუნიდან ამოკრებილი სპეციალური ლოცვები. შემოსვლის შემდეგ სასულიერო პირი დაიბანს ხელებს. ხელბანვა ნიშნავს სასულიერო პირის უბიწოებასა და სიწმინდეს ღვთისმსახურებისას. წმიდა გერმანეს განმარტებით, ხელბანვა შთააგონებს მღვდელს, რომ წმიდა ტრაპეზთან იგი უნდა მივიდეს სუფთა სინდისით, გონებით და აზრით. ესენი ხომ ჩვენი სულის ხელებია. ამის შემდეგ მღვდელი გადადის საკურთხეველის ჩრდილო ნაწილში - სამკვეთლოში და შეუდგება კვეთას

შემდეგი ლოცვით: „ღმერთო განმწმიდე მე ცოდვილი და შემიწყალე მე. მომიყიდენ ჩვენ წყევლისა მისგან სჯულისა, პატიოსნითა სისხლითა შენითა, ჯვარსა ზედა რა დაემსჭვალე, და ლახვრითა განიგმირე, და უკუდავება აღმოუცენე კაცთა, მაცხოვარო ჩვენო, დიდება შენდა“

პროსკომიდია არის ლიტურგიის პირველი ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს მოტანას. ძველად წირვაზე მოსულ ქრისტიანებს თვითონ მოჰქონდათ ზიარებისათვის საჭირო პური და ღვინო. ეს წეს-ჩვეულება დროთა განმავლობაში შეწყდა, მაგრამ წმიდა ეკლესიამ არ დაივიწყა ძველი კეთილშობილური წეს-ჩვეულება და ამ ადათს პროსკომიდია ანუ მოტანა უწოდა.

პროსკომიდიის შესრულებისათვის საჭიროა შემდეგი საეკლესიო ნივთები% ბარძიმი, ფეშხუმი, ვარსკვლავი, ლახვარი, დაფარნები, ღვინო და ხუთი სეფისკვერი (ერთი ღვთისმშობლის გამოსახულებიანი და ოთხი ჯვრიანი). ბარძიმი არის ძვირფასი ლითონისაგან დამზადებული მაღალფეხიანი მრგვალი ჭურჭელი, რომელშიც ერთდება ორი წილი ღვინო და ერთი წილი წყალი. ბარძიმი სიმბოლურად აღნიშნავს იმ ბარძიმს, რომლითაც იესო ქრისტემ აზიარა თავის მოციქულები. ფეშხუმი არის აგრეთვე ძვირფასი ლითონისაგან დამზადებული ბრტყელი დაბალფეხიანი ლამბაქი, რომელზედაც ასვენია ზიარებისათვის ნაკვეთი სეფისკვერი ანუ ტარიგი. ამიტომაც ფეშხუმი სიმბოლურად აღნიშნავს იმ ზაგას, სადაც იშვა მაცხოვარი და აგრეთვე იმ საფლავს, სადაც მაცხოვარი სამი დღე-ღამე განისვენებდა. ვარსკვლავი არის ლითონის ორი თანაბარი ნაწილისაგან შემდგარი ნივთი, რომლებიც ერთმანეთზე არიან გადაჯვარედინებულნი. სიმბოლურად აღნიშნავს იმ ვარსკვლავს, რომელიც ბეთლემისკენ მიუძღოდა მოგვებს. კვეთისათვის გამოიყენება სამი დაფარნა: ერთი დიდი და ორი მცირე. მცირე დაფარნებით დაიფარება ბარძიმი და ფეშხუმი ცალ-ცალკე, ხოლო დიდი დაფარნით ორივე ერთად. დიდი დაფარნა წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელის განმარტებით სიმბოლურად აღნიშნავს იმ ქვას, ლოდს, რომელიც იესო ქრისტეს საფლავს დაადეს. პატარა დაფარნები აღნიშნავენ იმ სახვევებს, რომლითაც ახალშობილი ყრმა იესო შეახვიეს. ლახვარი არის ხის ან ძვლისტარიანი ორღესული სამკუთხა დანა, რომლითაც კვეთენ ტარიგსა და იღებენ ჯვრის სახით სეფისკვერებისაგან მიცვალებულთა და ცოცხალთა ნაწილებს. იგი ხმარებაში შემოიღო წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელმა პატრიარქმა და სიმბოლურად აღნიშნავს იმ ლახვარს, რომლითაც: „ერთმან მხედართაგანმან ლახვრითა უგმირა

გვერდსა მისსა და მეყსეულად გარდამოხდა სისხლი და წყალი“ (იოან. 19,34). სეფისკვერი არის მრგვალი აფუებული პური, რომელიც შედგება ორი ნაწილისაგან. სეფისკვერის ეს ორი ნაწილი აღნიშნავს იესო ქრისტეს ორ ბუნებას: ღვთაებრივსა და კაცობრივს. სეფისკვერზე გამოსახულია ჯვარი, რაც ნიშნავს იმას, რომ ის განკუთვნილია მხოლოდ საეკლესიო მსახურებისათვის. ჯვრის კუთხეებში აწერია: „იესო ქრისტე, ძლევა“. სეფისკვერის სიმრგვალე აღნიშნავს დიდრაქმასა და სტატირს (მთ. 27,24-27) და არის თითქოს ჩვენი სულების გამოსყიდვის საფასური.

სასულიერო პირი აირჩევს ოთხი სეფისკვერისაგან ერთ-ერთ საუკეთესოს, დაადებს მას მარცხენა ხელს, ლახვრით სამჯერ გამოსახავს ჯვარს მასზე და ამბობს: „მოსახსენებლად უფლისა, ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესა“. იესო ქრისტემ დააწესა სერობაზე ზიარების საიდუმლო თქვა: „ესე ჰყავთ მოსახსენებლად ჩემდა“ (ლუკ. 23). მღვდელი ამ სიტყვებით მიანიშნებს, რომ ის ასრულებს უფლის ანდერძს. სვიმეონ თესალონიკელის განმარტებით მღვდელი ამ მოქმედებით გამოხატავს უფლის მაცხოვრებელ ვნებას ჯვარზე და სამჯერ ამბობს% „მოსახსენებლად უფლისა, ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესა“. თუმცა სასულიერო პირი ასეთი სახით იწყებს უფლის ვნების გახსენებას, მაგრამ აქ აღსანიშნავია, რომ კვეთის დროს გაიხსენება აგრეთვე ქრისტეს სხვა საქმეებიც. რადგანაც არაფრით არ შეგვიძლია გავიხსენოთ უფლის სიკვდილი, თუ დასაწყისში არ გამოვხატავთ მის შობას, სახარების ქადაგებას, მოციქულთა არჩევას და სხვა საქმეებს, რომლებიც მაცხოვარმა აღასრულა მისი ვნებისა და სიკვდილის შემდეგ, ანუ აღდგომა, ამალღება და სული წმიდის გარდამოსვლა.

წმიდა მართლმადიდებელმა ეკლესიამ განსაჯა - ლიტურგია შესრულებულიყო ისეთი სახით, რათა იგი შეიცავდეს ძე ღვთისას განკაცების ყველა საიდუმლოსა და საქმეს, რომელიც მან აღასრულა და განგვიცხადა დასაწყისიდან ამქვეყნიური ცხოვრების ბოლომდე, ანუ შობიდან ამალღებამდე, მარჯვენით მამისა დაჯდომამდე და მოციქულებზე სული წმიდის გარდამოსვლამდე. ქრისტეს საქმეების ასეთი თანმიმდევრობა გარდა სხვა წმიდა მამებისა, განსაკუთრებით შემოინახეს და გადმოსცეს თავიანთ ლიტურგიებში წმიდა ბასილი დიდმა და წმიდა იოანე ოქროპირმა. ამ მამებმა ლიტურგიის მსახურებაში გადმოსცეს თავდაპირველად ქრისტე მაცხოვრის შობა, მეორე ნაწილში მისი ცხოვრება და სიკვდილი და ბოლოს მესამეში ყველაფერი ის, რაც აღსრულდა მისი სიკვდილის შემდეგ. ესენი მათ წარმოგვიდგინეს

საიდუმლო ნიშნებში ისე, რომ თითქოს ამას ჩვენი თვალებით ვხედავთ, რათა ეკლესიის შვილებმა მოიპოვონ არანივთიერი და ზეციური შემეცნება. ასე რომ მთელი საიდუმლო მოქმედება არის თითქოს სახე ერთი სხეულისა, რომელიც წარმოადგენს მაცხოვრის მთელი ამსოფლიურ ცხოვრებას.

პროსკომიდია იწყება ქრისტეს შობის გასხენებით. დასაწყისში, ჯერ კიდევ ლიტურგიის დაწყებამდე, ეკლესიაში მოაქვთ სეფისკვერი, რომელიც განასახიერებს ყოვლადწმიდა მარიამს, როდესაც მშობლებმა მიიყვანეს უფლის ტაძარში. სასულიერო პირი ბაძავს წინასწარმეტყველ ზაქარიას და დააბრძანებს სეფისკვერს წმიდათა წმიდაში ან სეფისკვერის შესანახ ადგილას, რათა ის იყოს მზად კვეთისათვის. ამ დროს ეს სეფისკვერი განასახიერებს წლებს, რომელიც ყოვლადწმიდა ქალწულმა გაატარა ტაძარში. შემდეგ, სასულიერო პირი აიღებს ამ სეფისკვერს და გადააბრძანებს სამკვეთლოზე. ეს აღნიშნავს იმ წლებს, რომელიც ყოვლადწმიდამ გაატარა იოსებთან ბეთლემში, სადაც შვა იესო ქრისტე.

სასულიერო პირი ტარიგს ჩაოჭრის ოთხივე გვერდს სეფისკვერის ბეჭედთან ახლოს. ყოველი გვერდის ჩამოჭრისას წარმოითქმება ისაია წინასწარმეტყველის სიტყვები (53,7-8). მარჯვენა გვერდის ჩამოჭრისას% „ვითარცა ცხოვარი კვლად მიიგვარა“.

მარცხენა გვერდის კვეთისას: „და ვითარცა ტარიგი წინაშე მრისველისა თვითისა უხმობელად, ესრეთ არა აღაღებს პირსა თვისსა“. ამ მოქმედებით სასულიერო პირი გამოხატავს უფლის სიმტკიცესა და ძლიერებას და ნებაყოფილობით ვნებას. მესამე გვერდის ჩაჭრისას: „სიმდაბლითა თვისითა სასჯელი თვისი მიეღო“ - მიიღო არასამართლიანი დასჯა სიკვდილისა - ჯვარზე ვნება. მეოთხე მხარეს: „ხოლო თესლტომი მისი ვინმე მიუთხრას“. შემდეგ სასულიერო პირი ჩამოაჭრის სეფისკვერს ქვედა ნაწილს შემდეგი სიტყვებით: „რამეთუ აღებულ არს ქვეყანად ცხოვრება მისი“, რაც ნიშნავს ტარიგის დაკვლას. სასულიერო პირის ყოველ მოქმედებაზე დიაკონს უჭირავს ორარი და წარმოსთქვამს, „აღილე მეუფეო“, „დაჰკალ მეუფეო“, „განაღე მეუფეო“; „უფლისა მიმართ ვილოცოთ - უფალო შეგვიწყალებ“.

დიაკონი ამ სიტყვებით, როგორც იოანე წინასწარმეტყველი უმზადებდა უფალს გზას, აღძრავს სასულიერო პირს ლოცვისათვის და თითქოს ეუბნება: „ესე არს ტარიგი ღვთისა“. წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელის განმარტებით დიაკონი მსგავსია ანგელოზისა, რომელმაც უთხრა ყოვლადწმიდას% „გიხაროდენ“. ტარიგი,

როგორც უკვე ავღნიშნეთ არის მრგვალი, ხოლო მის ზემოდან ბეჭედი ოთხკუთხედი, რადგანაც სეფისკვერის შუა ნაწილიდან, ამ ოთხკუთხედიდან უნდა ამოვიღოთ ტარიგი. ეს ოთხკუთხედი ბეჭედი და ნაწილი იწოდება ტარიგად, რომელიც განასახიერებს იესო ქრისტეს ღვთაებრიობასა და ადამიანობას. თუ ეს ბეჭედი და ტარიგი იქნებოდა მრგვალი, მაშინ ის განასახიერებდა მხოლოდ უფლის უსასრულობას ანუ დაუსაბამობას და დაუსრულებლობას. მაგრამ რადგანაც უსაწყისო და უსასრულო ძე ღვთისამ ხორცნი შეისხა და გამოაჩინა თავისი ღვთაებრიობა, რომელიც ჩვენთვის მოვიდა, განკაცდა, ჭეშმარიტად ივნო, იყო როგორც ღმერთი და როგორც ადამიანი, ამიტომაც აუცილებელია რომ ბეჭედი და თვით ტარიგი განასახიერებდნენ ღვთაებრიობასა და ასევე ადამიანობას; რადგანაც არ იფიქროს ზიგიერთმა ერეტიკოსმა, რომ ადამიანობა ქრისტეში განადგურდა და დარჩა მხოლოდ ღმერთი. მაგრამ ეს ასე არ არის და ასე არ გვისწავლია. იესო ქრისტე სრულყოფილია ყოველ ჰიპოსტასში. მისი ღვთაებრიობა სრულიად შეერთებულია ადამიანურთან. ამ მიზნით ტარიგი უნდა იყოს ოთხკუთ[ა და არა მრგვალი და უფუარი, რადგანაც იესო ქრისტე სრულყოფილია: იგი გახდა სრულყოფილი ადამიანი, მიიღო ადამიანური სხეული და სული, რომელიც შედგება ოთხი სტიქიისაგან. მთელი დედამიწა ოთხმხრივია და თვით ქრისტემაც ქვეყნის შემოქმედმაც მიიღო სხეული, რომელიც შედგება ოთხი სტიქიისაგან. ასე, განკაცებულმა სიტყვამ განანათლა მთელი ქვეყანა, ზეცა და დედამიწა. ეს გამოიხატება მისი ჯვართით, რომელზედაც მიიღურსმნა, მოკვდა და გვიხსნა ჩვენ და მთელი სამყარო.

როგორც ზემოთ ავღნიშნეთ, სეფისკვერი უნდა იყოს აფუებული. სვიმეონ თესალონიკელი ამბობს: პური არის თითქოს სუფუართი გასულიერებული და ჭეშმარიტად სრულყოფილი. ის მიაჩნებოდა, რომ ღვთის სიტყვა სრულყოფილია% ჩვენთვის ჩვენი ხორცი შეისხა, მაგრამ არ შეიცვალა თავისი არსება, სიტყვიერი და გონივრული სულით შეითვისა ადამიანობა. იყო როგორც სრულყოფილი ღმერთი და სრულყოფილი ადამიანი. სეფისკვერი როგორც ყოველი პური, შედგება სამი ნივთიერებისგან. ესაა ფქვილი, წყალი და მარილი, რომლებიც შეერევა და ცეცხლზე ცხვება. ადამიანის სულიც სამი ნაწილისაგან შედგება, სამების საპატივცემულოდ. ფქვილი საფუართან ერთად აღნიშნავს სულს, წყალი - ნათლობას, მარილი კი განასახიერებს ღვთის სიტყვის გონებასა და სწავლებას, რომელმაც უთხრა მოწაფეებს: „თქვენ ხართ მარილნი სოფლისანი“. პური ცეცხლზე გამომცხვარი მიაჩნებოდა

იმას, რომ ღმერთი მთლიანად შეუერთდა ადამიანებს და მოგვანიჭა თავისი წყალობა.

კუთხეების ჩამოჭრის შემდეგ სასულიერო პირი ტარიგს დააბრძანებს ფეშხუმზე და ჩააბრუნებს ჯვრის სახით ქვევით, ხოლო ზემოდან რბილი მხრიდან ჯვრის სახით ჩაჭრის. დიაკონი ამ მოქმედებამდე ეუბნება მღვდელს: „დაჰკალ მეუფეო“. მღვდელი: „დაიკვლის ტარიგი ღვთისა, აღმდებელი ცოდვათა სოფლისათა, ცხოვრებისათვის სოფლისა და ცხოვრებად“. როგორც კრავი უნდა დაიკლას, ისევე ტარიგიც ჩაბრუნდება ქვემოთ და დაიკვლება. შემდეგ ისევ ამოტრიალდება და დაბრძანდება. დიაკონი ამბობს: „განალე მეუფეო“. მღვდელი: „ერთმან მხედართაგანმან ლახვრითა განაღო გვერდი მისი და მეყუსეულად გარდამოხდა სისხლი და წყალი და რომელმან იხილა სწამა და ჭეშმარი არს წამება მისი“. ამ სიტყვებით მღვდელი მარცხენა ხელს დაადებს ტარიგს, ხოლო მარჯვენა ხელით ტარიგს მარჯვნიდან უგმირავს ლახვარს. ეს არის ის პური, რომელზედაც იერემიამ იწინასწარმეტყველა (11,19). როგორც ლახვრის გმირებისას მაცხოვრის ფერდიდან გარდამოდიდა სისხლი და წყალი, ასევე აქაც ბარძმში ჩაისხმება ღვინო და წყალი შემდეგი სიტყვების წარმოთქმით, დიაკონი: „აკურთხე მეუფეო წმიდა შეერთება“. მღვდელი: „კურთხეულ არს შეერთება წმიდათა შენთა“. სეფისკვერიდან ტარიგის ამოკვეთა ნიშნავს ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლისაგან უფლის შობას. პირველი სეფისკვერიდან ამოღებული ტარიგი დაიდება ფეშხუმის შუა ნაწილში. მეორედ უნდა იკვეთოს ღვთისმშობლის გამოსახულებიანი სეფისკვერი. სასულიერო პირი ღვთისმშობლის საპატივცემულოდ იღებს ამ სეფისკვერიდან მხოლოდ ერთ ნაწილს და დააბრძანებს ტარიგის მარჯვენა მხარეს. წმიდა მამებმა დაადგინეს, რათა ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ნაწილი დაბრძანებულიყო ტარიგის მარჯვნივ, იმიტომ რომ იგი არის უპატიოსნესი და აღმატებული ყველა სულდგმულზე. მეორედ, ამის მხედველმა ყოველმა ადამიანმა, რომელიც შეკრებილია ზეციური მეუფის წინაშე, ჭეშმარიტად ღაღადყოს: „დადგა დედოფალი მარჯვენით შენსა, შემოსილი სამოსლითა ოქრო ქსოვილითა შემკულ და შემოსილ“.

მესამე სეფისკვერიდან ამოიღება ცხრა დასთა ნაწილები, რომელიც განასახიერებს ანგელოზთა ცხრა დასს. ისინი განლაგდება ტარიგის მარცხნივ სამ რიგად% წინასწარმეტყველ იოანეს, წმიდა წინასწარმეტყველთა და წმიდა მოციქულთა სახელზე - პირველ რიგში;

მეორე რიგში - მღვდელმთავართა, მოწამეთა, ღირსთა და

ღმერთშემოსილთა მამათა და დედათა სახელზე;

მესამე რიგში - უვერცხლოთა, წმიდათა და მართალთა მშობელთა ღვთისათა (და ვისი ხსენებაც არის) და წმიდა იოანე ოქროპირის (ან ბასილი დიდის) სახელზე;

მეოთხე სეფისკვერიდან იკვეთება პატრიარქის, წმიდა სინოდის, ადგილობრივი მღვდელმთავრის, სამღვდლო დასისა და მორწმუნე მრევლის სახელზე;

მეხუთე სეფისკვერიდან კი ამოიღება საუკუნიტგან მიცვალებულთა ნაწილები. მეოთხე და მეხუთე სეფისკვერიდან ამოღებული ნაწილები დალაგდება ტარიგის ქვემოთ.

მთელი ამ მოქმედებით პროსკომიდიაზე ვხედავთ თვით იესო ქრისტესა და მის ერთიან ეკლესიას. პური, რომელიც ფეშხუმის შუაშია დაბრძანებული, განასახიერებს ჭეშმარიტ სინათლესა და მარადიულ სიცოცხლეს. ტარიგის მარჯვნივ დაბრძანებული ნაწილი - ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელს, მარცხენა მხარეს - წმინდანებს, მის ქვემოთ განლაგებული ნაწილები - კეთილმორწმუნე მრევლს. ესაა უდიდესი საიდუმლო. აქ განცხადდა ღმერთი ადამიანთა შორის, ღმერთი ღმერთთა შორის. ეს არის თითქოს მომავალი მეუფება და ცხოვრება მარადიულ სამყოფელში.

სასულიერო პირი სეფისკვერიდან ჯვრის სახით ამოკვეთს ნაწილებს. ეს ნაწილები არ უერთდება ტარიგს. როდესაც იკვეთება ცოცხალთა და მიცვალებულთა სეფისკვერები ამ დროს გაისხენება იესო ქრისტეს მეორედ მოსვლა ცოცხალთა და მკვდართა განსასჯელად, ხოლო სამკვეთლო აღნიშნავს განსჯის ადგილს.

სამკვეთლოში პურისა და ღვინის შეწირვისას, წმიდა ეკლესიამ მოციქულთა მესამე კანონის მიხედვით დააწესა კმევა, როგორც აუცილებელი შემადგენლობა ღვთისმსახურებისა. სასულიერო პირი უკმევს ამ დროს ღმერთს, მადლობს მას და თხოვს სული წმიდის გარდამოსვლას. ზუსტად ამას ამტკიცებს ლოცვაც: „საკმეველსა შევსწირავთ შენდა, ქრისტე, ღმერთო ჩვენო, საყნოსელად სუწელებისა სულიერისა შეიწირე შენსა ზეცისა საკურთხეველსა და ნაცვლად გარდამოგვივლინე ჩვენ მადლი სულისა შენისა წმიდისა“. წმიდა გერმანე კონსტანტინოპოლელი პატრიარქი წერს% კმევა განასახიერებს იმ სურნელს, რომელიც გამოიყენეს უფლის დაფლვისას, აგრეთვე მოგვების მიერ მოტანილ ძღვენს. მაგრამ გარდა ამისა, კმევა მოასწავებს კეთილი საქმეების აღთქმას, რომლისაგანაც გამომდინარეობს კეთილსურნელება,

როგორც ამას მოციქული ამბობს: „ქრისტეს სურნელი ვართ ღმერთის მიერ ცხონებულთა და წარწყმედულთა შორის“ (2 კორ. 2,15).

რადგანაც დაფარნებმა არ დაშალონ წმიდა ნაწილთა რიგი და წესი, წმიდა იოანე ოქროპირმა შემოიტანა ეკლესიაში ვარსკვლავი, რომელიც ოთხ ფეხზე დგას. იგი განასახიერებს იმ ვარსკვლავს, რომელიც მოგვებს წინ უძღოდა ქრისტეს შობის დროს. ამიტომაც სასულიერო პირი უკმევს ვარსკვლავს, დააბრძანებს მას ფეშხუმზე და ამბობს შემდეგ სიტყვებს: „და მოვიდა ვარსკვლავი და დაადგრა ზედა, სადაცა იყო ყრმა“.

წმიდა ძღვენი დაიფარება სამი დაფარნით, ორი მცირეთი დაიფარება ფეშხუმი და ბარძიმი, ხოლო დიდით ორივე ერთად. დაფარნები განსახიერებენ იმ სახვევებს, რომლითაც ყრმა მაცხოვარი შეახვიეს. სასულიერო პირი აიღებს ერთ მცირე დაფარნას, უკმევს მას, დააფარებს ფეშხუმზე და ამბობს შემდეგ სიტყვებს: „უფალი სუფევს შვენიერება შეიმოსა...“; შემდეგ მეორე მცირე დაფარნას დააფარებს ბარძიმს და ამბობს: „დაფარნა ცანი შვენიერებამან შენმან, ქრისტე და ქებითა შენითა აღივსო ქვეყანა“. ბოლოს მღვდელი დააფარებს ორივეს დიდ დაფარნას, რომელიც განასახიერებს იმ სიმყარეს, ჰაერს, სადაც ვარსკვლავებია და მასთან ერთად აღნიშნავს სუდარას. ამიტომაც დიდ დაფარნაზე გამოსახულია მკვდარი ქრისტე სურნელებით შემურვილი. სასულიერო პირი ამბობს სიტყვებს: „დაგვიფანენ საფარველითა ფრთეთა შენათა...“. შემდეგ სასულიერო პირი უკმევს სამკვეთლოს შემდეგი სიტყვებით: „კურთხეულ ხარ ღმერთო შვენო, რომელმან ესრეთ სათნო იყავ, დიდება შენდა“.

განტევა ხდება არა იმიტომ, რომ მთავრდება მსახურება, არამედ ეს არის ლიტურგიის ერთი ნაწილის დასრულება% „ქრისტემან ჭეშმარიტმან ღმერთმან ჩვენმან...“.

30. კათაკმეველთა ლიტურგია

ლიტურგიის მეორე ნაწილს კათაკმეველთა ლიტურგია ეწოდება, რადგან მასზე დასწრების უფლება აქვთ კათაკმეველთაც - იმათ, ვინც ემზადება მოსანათლავად და იმათაც, ვინც სინანულშია, ვინც დაყენებულია წმიდა ზიარებისაგან. კათაკმეველთა ლიტურგია არის სწავლა-მოდღვრებითი ნაწილი წირვისა. ზოგიერთი ამტკიცებს, რომ ახლა არ შეიძლება იყვნენ კათაკმეველნი, ისინი არსებობდნენ მხოლოდ ძველ ეკლესიაში. დღეს ყველა ბავშვი შობის შემდეგ ინათლება

და ხდება ქრისტიანი. ამიტომაც ამბობენ, რომ ლიტურგიის დროს სახარების წაკითხვის შემდეგ არ უნდა წარმოითქვას კათაკმეველთა ტაძრიდან გაყვანის კვერექსები. ამას ეწინააღმდეგება ლაოდიკიის კრების 19 კანონი და რა საკვირველია ეს აზრი არასწორია. სვიმეონ თესალონიკელი წერს% „ვიცი, ზოგიერთი განგვსჯის იმის გამო, რომ ჩვენ ვუბრძანებთ კათაკმეველებს გავიდნენ ტაძრიდან, როცა ისინი არ არიან იქ. ასეთი ადამიანები ცდებიან. ისინი არ იცნობენ არც წმიდა წერილს და არც ეკლესიის საიდუმლოებებს“. ეკლესიაში ყოველთვის არიან კათაკმეველნი. პირველ რიგში, კათაკმეველია ქრისტიანთა ყველა ის მოუნათლული ბავშვი, რომელთაც შობის შემდეგ შეუსრულდათ ლოცვები. ეს ბავშვები ჯერ კიდევ არ არიან ქრისტიანები, რადგანაც ისინი არ არიან მონათლულები. მათზე ყოველთვის ვლოცულობთ; მეორედ, კათაკმეველია ის, ვინც მალავს თავის რწმენას გულში, ცდილობს გაექცეს ურწმუნოებს და ისევ შეუერთდეს ეკლესიას; კათაკმევლად იწოდება აგრეთვე სხვა სარწმუნოების წარმომადგენელი, რომელსაც სურ მოექცეს მართლმადიდებელ სარწმუნოებაზე; მესამედ, კათაკმეველი შეიძლება ეწოდოს იმას, ვინც ჩავარდა რომელიღაც უმძიმეს ცოდვაში: ასეთი ადამიანი არ დაიშვება საზიარებლად, არამედ მხოლოდ ისმენს ღვთის სიტყვას; ასევე კათაკმეველს შეიძლება მივაკუთვნოთ ის, ვინც განუდგა წმიდა ეკლესიას და ცხოვრობს შეუნანებლად. ეკლესია მათ შესახებაც ლოცულობს, „რათა უფალმა გამოუცხადოს მათ სახარება სიმართლისა“, „შეაერთნეს იგიწი წმიდასა კათოლიკესა და სამოციქულოსა ეკლესიასა“, „განანათლოს ისინი“ და სხვ. ბოლოს, ყოველმა მორწმუნე ადამიანმა, რომელსაც სინდისი აწუხებს, თავისი თავი უნდა დააყენოს კათაკმეველთა რიგებში და ილოცოს მათთან ერთად, რათა უფალმა განწმინდოს მათი საიდუმლო ცოდვები და არ დაუმვას, რომ უფრო მეტად დაეცეს სარწმუნოებასა და კეთილშობილებაში.

კათაკმეველთა ლიტურგიაზე დაიშვება კათაკმეველები და მონაწილეები, იუდეველები, ერეტიკოსები და წარამართები, რათა მათ შეიცნონ ქრისტიანული რწმენა. კართაგენის მეოთხე კრების 84-ე კანონი გვიბრძანებს% „ეპისკოპოსმა არავის არ უნდა აუკრძალოს ეკლესიაში დგომა, არ უნდა აუკრძალოს ღვთის სიტყვის მოსმენა, არც წარმართებს, არც ერეტიკოსებს, არც იუდეველებს კათაკმეველთა კვერექსების წარმოთქმამდე, რომელთა დამთავრების შემდეგ ისინი უნდა გავიდნენ ეკლესიიდან“.

წმიდა ბასილი დიდისა და წმიდა იოანე ოქროპირის კათაკმეველთა

ლიტურგიები ასე იწყება: კვეთის დასრულების შემდეგ სასულიერო პირი დადგება ტრაპეზის წინ და იწყებს კათაკმეველთა ლიტურგიას ქრისტეს შობის გახსენებით და მოუხმობს სული წმიდას: „მეუფეო ზეცათაო, ნუგეშინისმცემელო სულო ჭეშმარიტებისაო, რომელი ყოველგან ხარ და ყოველსავე ადამიანს მადლითა შენითა, საუნჯეო კეთილთაო, მომნიჭებელო ცხოვრებისაო მოვედ და დაემკვიდრე ჩვენ შორის და წმიდა მყვენ ჩვენ ყოვლისაგან ბიწისა და აცხოვნე სახიერო სულნი ჩვენნი, ამინ“* „დიდება მაღალთა შინა ღმერთსა, ქვეყანასა ზედა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება - ეს ის სიტყვებია, რომელიც უგალობს ანგელოზებმა უფალს შობის დროს. მღვდელი ამ სიტყვებს სამჯერ, ხმადაბლა ამბობს, რადგანაც ანგელოზებმა ქრისტეს შობა გაუმხილეს მხოლოდ მწყემსებს. ეს ამბავი კი ყველასათვის არ იყო ცნობილი, მხოლოდ წინასწარმეტყველებმა, პატრიარქებმა, ქალწულ მარიამმა, მართალმა იოსებმა, მოგვებმა და მწყემსებმა იცოდნენ. ამის აღსანიშნავად მღვდელი აღსავლის კარებს დატოვებს დახურულად, ხოლო კრეტსაბმელს კი გახსნის.

მღვდლის პირველ და მეორე „დიდება მაღალთაზე“ დიაკონი ურთავს:

„უფალო ბაგენი ჩემნი ადახვენ და პირი ჩემი უთხოვდეს ქებულებასა ჩემსა“

ხოლო მესამეს კი - „ჟამი არს მსახურებად უფლისა, მეუფეო გვაკურთხენ“.

მღვდელი: „კურთხეულ არს ღმერთი ჩვენი ყოვლადვე აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“;

დიაკონი: „ამინ, ლოცვა ჰყავ ჩემთვის, მეუფეო“.

მღვდელი: „წარგიმართოს უფალმან სლვანი შენნი“;

დიაკონი: „მომიხსენე მე, მეუფეო, წმიდაო“

მღვდელი% „მოგისენოს შენ უფალმან ღმერთმან სასუფეველსა თვისსა, ყოვლადვე აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“

დიაკონი: ამინ

დიაკონმა იცის ღვთის დიდებულება, ეშინია და კანონიერად რომ შეასრულოს თავისი მსახურება, თხოვს სასულიერო პირს ლოცვას. მღვდელი მონაწილე ავაზაკის სიტყვებით თხოვს ქრისტეს შეიწყალოს სასუფეველში ის, ვინც თავისი უსისხლო საიდუმლოს მსახურებისათვის აირჩია.

ამის შემდეგ სასულიერო პირი ემთხვევა სახარებას, ხოლო დიაკონი მხოლოდ ტრაპეზს. დიაკონი მიიღებს კურთხევას მღვდლისაგან,

გადის აღსავლის კარებით ამბიონზე და ხმამაღლა ამბობს: „გვაკურთხენ მეუფეო“. ზემოთ ჩვენ აღვნიშნეთ, რომ დიაკონი ვალდებულია ეჭიროს მარჯვენა ხელში სამი თითით ოლარი და თავისი ასამღლებლებით წინ უნდა უსწრებდეს ყოველ წმიდა მოქმედებას. ამ სიტყვებით დიაკონმა უნდა აცნობოს როგორც მღვდელს, ისე მთელ მორწმუნე მრევლს, თუ რა მოქმედება უნდა შეასრულონ მათ. ამის გამო. ეკლესიაში არ არსებობს არც ერთი მოქმედება, რომელსაც დიაკონის ხმა არ აცნობდეს და არ აღძრავდეს. ამიტომაც ეკლესიის მასწავლებელთა მიერ დიაკონი წოდებულია მქადაგებლად და მაუწყებლად. დიაკონის ამ სიტყვებზე მღვდელი დგას ტრაპეზის წინ, აიღებს წმიდა სახარებას, ჯვარს გამოსახავს ტრაპეზზე და იტყვის ასამღლებელს: „კურთხეულ არს მეუფება მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“.

მწუხრის ლოცვა იწყება შემდეგი ასამღლებლით: „კურთხეულ არს ღმერთი ჩვენი...“, რადგანაც მწუხრის დასაწყისი სიმბოლურად განასახიერებს სამყაროს შექმნას და ადამის პირველ მდგომარეობას სამოთხეში, ამიტომაც მისი გაგება ღვთის შესახებ იყო არასრული და დაწყებითი. ცისკარი იწყება: „დიდება წმიდასა ერთარსსა, ცხოველსმოყველსა და განუყოფელსა სამებასა...“ - ცისკარი შეესაბამება ძველი აღთქმის პერიოდს და გამოხატავს ძველი აღთქმის სინათლესა და წინასწარმეტყველებას. ლიტურგია - „კურთხეულ არს მეუფება მამისა და ძისა და წმიდისა...“, სადაც მკაფიოდ განიყოფა სამების პირები. თავდაპირველად, ჩვენ ვიცოდით მხოლოდ ის, რომ არსებობს ჭეშმარიტი ღმერთი და შემოქმედი ყოველი ქმნილებისა. ეს აღინიშნება მწუხრის ასამღლებელში. შემდეგ, ღმერთი რომ სამ ჰიპოსტასიანია, გავიგეთ წინასწარმეტყველთაგან. ეს ასახულია ცისკრის ასამღლებელში. და ბოლოს, ღვთის სიტყვის განხორციელების შემდეგ, მკაფიოდ გაგვეცხადა, რომ ეს სამი ჰიპოსტასი არის მამა, ძე და სული წმიდა. ეს გამოიხატება ლიტურგიის ასამღლებელში.

წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი კითხულობს: „რატომ ასახელებს მღვდელი ლიტურგიაზე ღვთის სამპიროვნებას და არა ერთობას და არ ამბობს: კურთხეულ არს ღმერთი...“, არამედ გამოყოფს სამების სამივე პირს“ და შემდეგ თვითნოვე პასუხობს: „ადამიანებმა ღვთის სამპიროვნების შესახებ პირველად გაიგეს მაშინ, როცა უფალი განხორციელდა და ეს საიდუმლო მოქმედება სრულდება უფლის განკაცების გასახსენებლად“.

ტრაპეზზე სახარების ჯვრის გამოსახვა აღნიშნავს იმას, რომ საერთოდ, ქრისტიანები ყოველ მოქმედებას ჯვრის გამოსახვით იწყებენ; ამ საიდუმლო მოქმედებას მღვდელი აღავლენს ღვთისადმი, რომელიც სამპირად არის თაყვანისცემული; თვით ღვთის მხოლოდშობილი ძის ანდერძის მიხედვით ეს საიდუმლო სრულდება უფლის მაცხოვრებელი სიცოცხლის, საქმეებისა და ჯვარზე სიკვდილის სამადლობელი გახსენებით, რომელიც ამ წიგნშია კეთილმოთხრობილი.

მღვდლის ასამაღლებელს გუნდი პასუხობს% ამინ. ეს სიტყვა ებრაულია და ნიშნავს: დაე იყოს ასე და არის დამტკიცება იმისა, რაც მის წინ წარმოითქმება. ამიტომაც ნეტარი იერონიმე უწოდებს მას ლოცვათა ბეჭედს.

დიაკონი დგას ამბიონზე და ამბობს დიდ კვერეკს. დიდი კვერეკსი არის უძველესი დროის ლოცვა, რომელიც შეიცავს თხოვნას სხვადასხვა პირებსა და საგნებზე. მღვდელი ამ დროს საკურთხეველში საიდუმლოდ ლოცულობს და ევედრება ღმერთს, რომ მოწყალება გარდამოვლინოს წმიდა ტაძარში და მასში შეკრებილ მორწმუნეებზე. დიდი კვერეკსის ბოლოს მღვდელი განადიდებს წმიდა სამებას% „რამეთუ შევნიშნა შენდა ყოველი დიდება, პატივი და თაყვანისცემა მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა, აჲ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“. შემდეგ იგალობება ფსალმუნები, 102-ე: „აკურთხევს სული ჩემი უფალსა...“ და 145-ე% „აქებს სული ჩემი უფალსა...“. ეს ფსალმუნები ერთიმეორესაგან გამოყოფილია მცირე კვერეკსებით. თავიანთი შინაარსით აღნიშნული ფსალმუნები იწოდება გამომსახველობით ფსალმუნებად, რადგან მათში უდიდესი მხატვრული სილამაზითაა ასახული მოწყალება ღვთისა, ქრისტეს განკაცება და ყველა ის მადლი, რაც მისგან მივიღეთ. დიდ საუფლო და საღვთისმშობლო დღესასწაულებზე აღნიშნული ფსალმუნები არ იგალობება, არამედ მათ ნაცვლად სრულდება განსაკუთრებული მუხლები, რომელთა შინაარსიც შეესაბამება დღესასწაულს. მათ ეწოდებათ ანტიფონები. ეს ანტიფონები ისეთი წარდგომებია, რომლებიც აიღება ნაწილი ძველი აღთქმიდან, ნაწილი კი ახალი აღთქმიდან და მონაცვლეობით იგალობება. ამ ანტიფონებში პირველი მუხლები ამოკრეფილია ფსალმუნებიდან და როგორც გამომსახველობითები გამოხატავენ ქრისტეს მოსვლას დედამიწაზე და ყველა იმ საქმეს, რომელიც აღასრულა მან. საერთოდ, მწუხრზეც და ცისკარზეც იგალობება ჯერ ძველი აღთქმის საგალობლები და შემდეგ ახალი აღთქმიდან, რადგანაც ძველი აღთქმა წინ უსწრებს ახალ აღთქმას.

ანტიფონები ეკლესიაში შემოდებულია წმიდა ეგნატე ღმერთშემოსილის მიერ. ისინი დაყოფილია სამ ნაწილად სამების საპატივცემულოდ.

პირველი ანტიფონი: „აკურთხევს სული ჩემი უფალსა...“, მცირე კვერეჟი.

მეორე ანტიფონი: „აქებს სული ჩემი უფალსა...“; „მხოლოდშობილი ძეო...; მცირე კვერეჟი;

მესამე ანტიფონი „ნეტარ არიან...“.

მეორე ანტიფონს მოვბმის: „მხოლოდშობილი ძე და სიტყვა ღვთისა უკვდავი არსება...“; ამ გალობის ავტორი, საეკლესიო ისტორიკოსის გიორგი კედრინის მოწმობით არის კეთილმორწმუნე იმპერატორი იუსტინიანე, რომელმაც კონსტანტინეპოლში ააგო სოფიას უმშვენიერესი ტაძარი (სოფია თეო - ღვთის სიბრძნე). იმპერატორმა ანდერძად დატოვა, რომ ეს ტროპარი ეგალობათ ლიტურგიის დროს ღვთის მხოლოდშობილი ძის მიმართ. ამიტომაც მთელი წლის განმავლობაში საუფლო და საღვთისმშობლო დღესასწაულების მიუხედავად ეს ტროპარი იგალობება ყოველთვის უცვლელად. იგი მიმართულია ნესტორის ცრუ სწავლების საწინააღმდეგოდ, რომელიც ასწავლიდა, რომ ყოვლადწმიდა ქალწული არის არა ღვთისმშობელი, არამედ ქრისტეს მშობელი, რომ ქალწულმა შვა მხოლოდ ადამიანი და არა ღმერთკაცი, რის გამოც ქალკედონის მესამე მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე დაგმობილ იქნა და განკვეთილი.

მესამე ანტიფონის - „ნეტარ არიანის“ გალობის დროს გაიხსნება აღსავლის კარები, რათა შესრულდეს მცირე შესვლა. ამ გალობის შინაარსი ისაა, რომ მასში თვით უფალი წარმოდგენილია ერთ ნეტარ, ჭეშმარიტად ჩვენთვის დაგლახაკებულ, ძლიერ, მშვიდ, ერთადერთ მართალ, სიმართლისათვის მშეიერ-მწყურვალ, მოწყალე, გულუხვ, გულით წმიდა, მშვიდობისათვის მყოფელ ადამიანად, რომელიც თავისი მამის დიდებისათვის და ჩვენი გადარჩენისათვის გარდამოხდა ზეცად. გარდა ამისა, ამ გალობაში მოცემულია ჭეშმარიტი მორწმუნის სახე, თუ როგორი უნდა იყოს ქრისტეს მიმდევარი და როგორი სიხარული ელის მას ამქვეყნის დათმენის შემდეგ.

„ნეტარ არიან“-ს ჩაერთვის მესამე და მეექვსე გალობები ცისკრიდან. მესამე გალობა შეიცავს ანა წინასწარმეტყველის სიტყვებს. ძველი აღთქმის ეს წინასწარმეტყველი უშვილო იყო, ხოლო შემდეგ უფალმა ღირსი გახადა შვილიერებისა. იგი შედარებულია ძველი აღთქმის ეკლესიას, ჯერ უნაყოფო, ხოლო შემდეგ ახალ აღთქმაში ნაყოფიერი.

მეექვსე გალობა იონა წინასწარმეტყველისაა, რომელიც წინასახეა უფლის სამდღიანი დაფლვისა და ადგომისა (მასთან ერთად ჩვენიც). რადგანაც ამ დროს ლიტურგიაზე გაიხსენება ძველი ეკლესიის უნაყოფობა, ხოლო ახლა ქრისტეს მოსვლით, მისი აყვავება და აგრეთვე უფლის დაფლვა და აღდგომა.

მესამე ანტიფონის დამთავრების შემდეგ სრულდება მცირე შესვლა. იგი შემოღებულია ეკლესიაში შემდეგი მიზეზის გამო% ძველ ეკლესიაში სახარება ინახებოდა ე.წ. საჭურჭლეთშესანახში და არა ტრაპეზზე. სასულიერო პირსა და დიაკონს გამოჰქონდათ სახარება წასაკითხად შუა ტაძარში, წაიკითხავდნენ და შემდეგ დააბრძანებდნენ ტრაპეზზე. დროთა განმავლობაში ეკლესიებში გაუქმდა ასეთი ადგილები, მაგრამ მცირე შევსლას მიენიჭა შემდეგი სიმბოლური მნიშვნელობა% იგი აღნიშნავს იესო ქრისტეს პირველ მოსვლას დედამიწაზე ხორციით.

გამოჩენილი რუსი ლიტურგისტი დეკანოზი გრიგოლ დიაჩენკო ლიტურგიის განმარტებისას წერს: მცირე შესვლის დროს სასულიერო პირი ემთხვევა კანკელზე დაბრძანებულ მაცხოვრის და ღვთისმშობლის ხატებს, რაც განასახიერებს შერიგებას. მღვდელი ხატების მთხვევით გამოხატავს იმას, რომ ჩვენ ძე ღვთისას საშუალებით შევურიგდით მამა ღმერთს და მან გაგვიხსნა ზეციური კარები.

შემდეგ წარმოითქმება ტროპრები და კონდაკები. მაცხოვრის სწავლება ნეტარებებზე ნამდვილად აღსრულდა და გამართლდა ღვთის მართლებთან, რაც გამოიხატება ამ ტროპრებსა და კონდაკებში. ეს არის ლიტურგიის ერთადერთი ადგილი, სადაც გაიხსენება დღის წმიდანები.

მაგლობლები გალობენ: „წმიდაო ღმერთო, წმიდაო ძლიერო, წმიდაო უკვდავო შეგვიწყალებ ჩვენ“. რატომ იგალობება ეს გალობა? იმისთვის, რომ ლიტურგიაზე ჩვენ გვიერთდებიან ანგელოზებიც, რომლებიც სასულიერო პირთან ერთად უხილავად გარს ევლებიან ღვთის წმიდა ტრაპეზს. ამ გალობას ეწოდება „სამწმიდაო“, რადგან მასში სამჯერ მეორდება სიტყვა „წმიდაო“. „წმიდაო ღმერთო“ მიმართულია მამა ღმერთისადმი, „წმიდაო ძლიერო - მისადმი, „წმიდაო უკვდავო“ - სული წმიდისადმი. ამ გალობას ანგელოზთა გალობაც ეწოდება, რადგან ადამიანებმა ისწავლეს ანგელოზებისგან თუ როგორ უნდა ეგალობათ: კონსტანტინეპოლში მიწისძვრა მძვინვარებდა, რამაც დაანგრია ტაძრები, სახლები და ქალაქის კედლები. ამ შემთხვევის გამო მეფემ და პატრიარქმა აღასრულეს ლიტია - საზოგადო ლოცვა. ამ დროს ერთი ყმაწვილი ზეცად იქნა აღტაცებული. მან იქ ისმინა თუ როგორ უგალობდნენ ანგელოზები

ღმერთს: „წმიდაო ღმერთო, წმიდაო ძლიერო, წმიდაო უკვდავო“. ყმაწვილმა ყველაფერი მოუყვა ხალხს, მათ კი დაამატეს „შეგვიწყალენ ჩვენ“. ამ დროს მიწისძვრა შეწყდა. ამ დროიდან მოყოლებული ეს გალობა შევიდა ლიტურგიის შემადგენლობაში.

ამ დროს სასულიერო პირი კითხულობს ლოცვას, რომლის დასრულების შემდეგაც დიაკონი ახსენებს მღვდელს სამწმიდაო გალობის დაწყებას და თხოვს: აკურთხე მეუფეო, ჟამი სამწმიდაოსი“. მღვდელი აკურთხევს დიაკონს შემდეგი სიტყვებით: რამეთუ წმიდა ხარ შენ ღმერთო და შენდა დიდებასა აღვაკლებთ მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა, აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ.

სასულიერო პირი გალობის დასრულების შემდეგ ემთხვევა სახარებასა და წმიდა ტრაპეზს და გადავა მაღალდასაჯდომელთან, შემობრუნდება პირით დასავლეთისკენ და წარმოსთქმს სიტყვებს: მშვიდობა ყოველთა. უფალმა ამაღლებისას აკურთხა მოწაფეები ამ სიტყვებით. სასულიერო პირის მაღალდასაჯდომელთან ასვლა და ხალხისკენ შემობრუნება განასახიერებს უფლის ამაღლებას, ამიტომაც წარმოითქმება: მშვიდობა ყოველთა. წიგნის მკითხველი კითხულობს სამოციქულოს წარდგომას, რომელშიც განიდიდება უფლის საქმეები ან დღის წმიდანნი. ამ დროს მღვდელი განასახიერებს თვით ქრისტეს. წაკითხება სამოციქულო და სახარება. სამოციქულო ესაა წიგნი, რომელიც მოგვითხრობს ქრისტეს ამაღლების შემდეგ მოციქულთა ქადაგებასა და მოღვაწეობას მთელ მსოფლიოში, ხოლო სახარება თვით ქრისტეს ამქვეყნიურ ცხოვრებას. წმიდა ლიტურგიაზე ამ წიგნებიდან იკითხება მოკლე საკითხავები. თავდაპირველად სამოციქულოს წაკითხვა მიანიშნებს იმას, თუ როგორ ქადაგებდნენ მოციქულები ქრისტეს სახარებას და სახარებისეული სწავლებები უნდა გავიგოთ ისე, როგორც განმარტავდნენ თავად მოციქულები. ყოველ ლიტურგიაზე ეკლესია ტიპიკონის მიხედვით კითხულობს სამოციქულოსა და სახარების განსაკუთრებულ მონაკვეთებს. არსებობს საკვირაო (ე.ი. ყოველ კვირას თავისი განსაკუთრებული სამოციქულო და სახარება იკითხება), საუფლო და საღვთისმშობლო დღესასწაულების, წმიდა წინასწარმეტყველთა, მოციქულთა, განმანათლებელთა, მოწამეთა, მღვდელმოწამეთა, ღირსთა და ღმერთშემოსილთა და ა.შ. საკითხავები. შვიდეულის თითოეულ დღესაც კი თავისი სამოციქულო და სახარება აქვს. სამოციქულოსა და სახარებებში საუბარია ან იმ დღის მოვლენაზე ან კიდევ გაიხსენება ღვთის წმიდანებთან დაკავშირებით რაიმე მოვლენა. ასე მაგ. ღვთისმშობლის

ტაძრად მიყვანების დღეს მოისმენთ მოციქულ პავლეს მონათხრობს ძველალთქმისეული ტაძრის ან სკინიის მოწყობაზე (ებრ. 9,17) - რაც წინასახეა დედა ღვთისას, ხოლო სახარება გადმოსცემს თუ როგორ წარმოსთქვა ერთმა დედაკაცმა ქრისტეს სწავლების მოსმენისას შემდეგი სიტყვები: „ნეტარია მუცელი, რომელმაც გატარა, და ძუძუნი, რომელთაც სწოვდი“ (ლუკ. 11.27-28). წმიდა მღვდელმთავარ ნიკოლოზისა და სხვა განმანათლებელთა დღეს სამოციქულო მოგვითხრობს იმაზე, რომ ყოველი ქრისტიანი უნდა დაემორჩილოს თავის წინამძღვარს - ეკლესიის მოძღვარს და ილოცონ მისთვის ვინაიდან ისინი ფხიზლობენ მათი სულებისათვის, თითქოს ანგარიშს აბარებდნენ ღმერთს (ებრ. 13,17-21). ხოლო სახარება მკაფიოდ გადმოგვცემს წმიდა ნიკოლოზის სათნოებებს - მორჩილებას, სიძლიერეს, სიგლახაკეს (ლუკ. 6,17-23). წმიდა მოწამეთა ხსენების დღეს სამოციქულოდან მიენიშნება ღვთის დიდი სიყვარულის იმ თვისებაზე, რომელიც განაძლიერებდა მოწამეებს თავიანთ თავდადებაში: „რა განგვაშორებს ქრისტეს სიყვარულს“ - ამბობს ყველა მოწამის პირით წმიდა პავლე მოციქული - „ვიწროება თუ ურვა, დევნა თუ შიმშილი, სიშიშველე თუ საფრთხე, ანდა მახვილი?“ (რომ. 8,29-36). ამ დღის სახარებაში გადმოცემულია მაცხოვრის წინასწარმეტყველება თავის ყველა მიმდევარზე: „აჰა, მე გგზავნი თქვენ როგორც ცხვრებს მგლების ხროვაში; მაშ, იყავით გონიერნი, როგორც გველები, და უმანკონი, როგორც მტრედები. ეკრძალებთ ადამიანებს, ვინაიდან ისინი მიგცემენ სამართალში და თავიანთ სინაგოგებში მათრახით გცემენ თქვენ. და მიგიყვანენ ჩემს გამო მთავრებისა და მეფეების წინაშე, მათთვის და წარმართთათვის სამოწმებლად. და გასცემს ძმა სასიკვდილოდ ძმას, და მამა - შვილს; შვილები აღდგებიან მშობლების წინააღმდეგ და დახოცავენ მათ. და მოგიძულეობთ ყველა ჩემი სახელის გამო; ხოლო ვინც ბოლომდე დაითმენს, იგი ცხონდება“ (მთ. 10,16-22). ასე, ძმებო, ეკლესიაში ყველაფერი მწყობრად და თანმიმდევრულად მოწყობილია ჩვენი დარიგებისა და სწავლებისათვის!

„წმიდაო ღმერთო“-ს დასრულების შემდეგ მღვდელი და დიაკონი გადადიან ამაღლებულ ადგილას. სამღვდელმთავრო ტაძრებში აქ მოწყობილია მაღალდასაჯდომელი, რომელზედაც დაჯდომის უფლება აქვს მხოლოდ ეპისკოპოსს. მღვდლებისთვის კი გვერდითა სკამებია დადგმული. მაღალდასაჯდომელსა და გვერდითა სკამებზე სამოციქულოს კითხვისას მღვდელმთავარი და სასულიერო პირები სხდებიან და ისე ისმენენ სამოციქულოს, ხოლო სახარების კითხვისას ფეხზე დგებიან.

სულიერი მნიშვნელობით მაღალდასაჯდომელი განასახიერებს იესო ქრისტეს საბრძანებელს, საიდანაც ის უხილავად აკურთხებს მოოცელებს. ამიტომაც სასულიერო პირი მაღალდასაჯდომელზე გადამრძანებისას ამბობს შემდეგ სიტყვებს: „კურთხეულ ხარ საყდართა ზედა დიდებისა და მეუფებისა შენისათა, მჯდომარე ქერუბიმთა ზედა, ყოვლადვე აწ და ამარადის და უკუნითი უკუნისამდე“. ამ ადგილთან ამხლოს მდგომი მღვდლი განასახიერებს იმას, რომ ის არის თავად იესო ქრისტეს მსახური, შემოსილი მისი ძალაუფლებით და მოქმედებს ეკლესიაში მისი სახელით.

სამოციქულოს კითხვის წინ წარმოითქმება: „მოხედენ“, ე.ი. ვიყოთ ყურადღებით იმის მიმართ, რაც წაიკითხება. სიბრძნით კი აღნიშნავს იმას, რომ სამოციქულოს მონაკვეთი შეიცავს უმაღლეს სიბრძნეს, რომელიც მოითხოვს უდიდეს გულისყურს; ხოლო მკითხველი ამბობს წარდგომას, მუხლს, რომელიც აიღება უმეტესწილად ფსალმუნიდან და შეიცავს ხსენებული წმიდანის ან მოვლენის მინიშნებას, მაგ. საღვთისმშობლო დღესასწაულებზე წარმოითქმება: „ადიდებს სული ჩემი უფალსა და განიხარა სულმან ჩემმან ღვთისა მიმართ მაღლისა“; წმიდანთა დღესასწაულებზე: „საკვირველ არს ღმერთი წმიდათა შორის მისთა, ღმერთი ისრაილისა“, ან „იხარებდით მართალნი უფლისა მიმართ და წრფელთა შვენის ქება“.

სამოციქულოს კითხვა წინ უსწრებს სახარების კითხვას იმის აღსანიშნავად, რომ თავდაპირველად მაცხოვარმა მოწაფეები გააგზავნა სახარების ქადაგების მოსამზადებლად (ლუკ. 10,1; მთ. 10,5-8) და მოციქულთა და მათი მემკვიდრეების საშუალებით მივიყვანებით ქრისტეს მაღლიან მეუფებაში.

სასულიერო პირის მაღალდასაჯდომელზე გადასვლა და გვერდით სკამზე დაჯდომა ნიშნავს, რომ ქრისტემ იქადაგა რა დედამიწაზე და ამავე დროს თავისი ღვთაებრიობით სუფევს მამა ღმერთის მარჯვნივ, ხოლო იქიდან სასულიერო პირის სახით თითქოს ჭერეტს თავის ეკლესიას. კვემა მოასწავებს სული წმიდის მოფენას სახარების ქადაგებით მთელ სამყაროში.

სახარების წაკითხვას წინ უსწრებს „ალილუიას“ გალობა სამეჯერ. ალილუია ნიშნავს აქებდით უფალს. ფრიად მიესადაგება ეს გალობა ამ მომენტს, როდესაც მოწრმუნეები ემზადებიან საკურთხეველიდან გამობრძანებული სახარების სახით განჭვრიტონ თავად უფალი იესო ქრისტე და ისმინონ მისი ღვთაებრივი ხმა სახარებაში. როგორც ქვეშევრდომები ჩვეულებრივი ხმამაღალი მისალმებით ხვდებიან თავიანთ

მეფეს, რომელიც უახლოვდება მათ და ემზადება გაახაროს მისი მეფური სიტყვით, მსგავსადვე ჩვენც ვესალმებით იესო ქრისტეს, ჩვენს მეუფეს, „ალილუიას“ ხმამაღალი გალობით, ვინც საკუთარი თავის მსხვერპლად შეწირვამდე გამოგვეცხადა და გვიქადაგა ღვთაებრივი სიტყვა.

სახარების კითხვის წინ დიაკონი კურთხევას იღებს მღვდლისგან შემდეგი სიტყვებით: აკურთხე, მეუფეო, სიტყვანი კეთილმაუწყებელისა წმიდისა და ყოვლადქებულისა მოციქულისა და მახარებელისა (სახელი). მღვდელი აკურთხებს: ღმერთმან ვედრებითა წმიდისა დიდებულისა და ყოვლადქებულისა მოციქულისა და მახარებელისა (სახელი) გცეს შენ სიტყვაი კეთილ მითხრობისა ძალითა მრავლითა, აღსრულებად სახარებისა საყვარელისა ძისა თვისისა, უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი.

სახარების წაკითხვის შემდეგ დიაკონი გადასცემს მღვდელს სახარებას აღსავლის კარებში. სასულიერო პირი ჯვარს გამოსახავს სახარებით და დააბრძანებს მას ტრაპეზის კუთხეში. დიაკონი კი წარმოთქვამს მრჩობლ კვერქსს:

ვსთქვათ ყოველთა ყოვლითა სულითა და ყოვლითა გონებითა ჩვენითა ვსთქვათ;

უფალო ყოვლისა მპყრობელო ღმერთო მამათა ჩვენთაო გვედრებით ისმინე და შეგვიწყალებ;

შეგვიწყალებ ჩვენ ღმერთო დიდითა წყალობითა შენითა გვედრებით ისმინე და შეგვიწყალებ;

მერმეცა გვედრებით ღვთივდაცულისა და ერისა ჩვენისა მთავრობისა და მხედრობისა მისისათვის;

ამ დროს გაიშლება ოდიკი ნახევრად. ეს განასახიერებს იმას, რომ კათაკმევლები ჯერ კიდევ არ არიან განათლებული ქრისტიანულ საიდუმლოებებში და არ ითვლებიან ქრისტეს რჩეულ სამწყსოს რიცხვში. როდესაც დასრულდება კათაკმევლთა კვერქსები და დაიწყება მართალთა ლიტურგია მაშინ ოდიკი იშლება სრულად.

მერმეცა გვედრებით უწმიდესისა და უნეტარესისა...

მერმეცა გვედრებით ძმათა ჩვენთა, მღვდელთა, მღვდელმონაზონთა და ყოველთა ქრისტეს მიერ ძმათა ჩვენთათვის;

მერმეცა გვედრებით სანატრელთა და მარადის მოსახსენებელთა წმიდათა მართლმადიდებელთა პატრიარქთა და კეთილმსახურთა მეფეთა და კეთილმორწმუნეთა დედოფალთა და აღმაშენებელთა წმიდათა ეკლესია-მონასტერთა და ყოველთა პირველ დამინებულთა მამათა და ძმათა აქა მოხსენებულთა და ყოველთა მართლმადიდებელთა ერთათვის.

მრჩობლ კვერექსში წმიდა ეკლესია მოგვიწოდებს ვილოცოთ მძური სიყვარულით ერთმანეთისათვის, ყველა ახლობელზე, ცოცხალსა და მიცვალებულზე.

უნდა ითქვას, რომ ისე ცხოველად არ იგრძნობა ის წმიდა ჭეშმარიტება, რომ ჩვენი ხორციელი სიკვდილი არ არის გაქრობა-განადგურება, არამედ მხოლოდ ჩვენი ყოფიერების სახეცვლილება, რომ ჩვენი მიცვალებულები ისევე ცოცხლები არიან ღვთის წინაშე, როგორც ჩვენ და შევადგენთ ერთ ეკლესიას და ისე ცხოველად არ იგრძნობა როგორც ღვთის ეკლესიაში მიცვალებულთათვის ლოცვისას, განსაკუთრებით კი საღმრთო ლიტურგიაზე, როდესაც ჩვენ და მიცვალებულები, სეფისკვერიდან ჩვენი და მათთვის ამოკვეთილი ნაწილების სახით წარვდგებით ტარიგის გვერდით.

სიკვდილის შემდეგ, მართალია სინანული აღარ არის. მაგრამ უფლის იესო ქრისტეს წყალობით სიკვდილის შემდეგაც კი არ არის დაკარგული იმედი იმისა, რომ ცუდი ხვედრი შეიცვალოს უკეთესით. იესო ქრისტეს, რომელმაც თავისი ღვთაებრივი ძალით დაარღვია ჯოჯოხეთის ბქენი და წარმოასხა იქიდან ტყვეები, ახლაც უპყრია, ღვთის სიტყვით, „კლიტენი ჯოჯოხეთისა და სიკვდილისა“ (აპოკ. 1,18). შესაბამისად, ახლაც შეუძლია გახსნას ჯოჯოხეთის კარები და გამოიყვანოს იქიდან მიცვალებულთა სულები არა მათი დამსახურების ან საქმეების გამო, არამედ ახლობელთა და ნაცნობთა მოწყალობითა და ლოცვებით, განსაკუთრებით კი წმიდა ეკლესიის ლოცვით. დიდია სიყვარულის ძალა! ჭეშმარიტი სიყვარული არასოდეს გადავა და განქარდება. ის ისე მტკიცეა, რომ სიკვდილსაც არ ძალუძს შეწყვიტოს იგი. მას შეუძლია შეაღწიოს საფლავშიც კი და იქაც იმოქმედოს. არსად ისე ცხოველად არ იგრძნობა და გამოიხატება ამ სიყვარულის მადლიანი ძალა, როგორც ღვთის ტაძარში, მიცვალებულთათვის ლოცვებისას.

მიცვალებულთა ლოცვებს მოსდევს კათაკმეველთა კვერექსები, რომელშიც მორწმუნეები ევერდებიან ღმერთს:

მორწმუნენო კათაკმეველთათვის ვილოცოთ, რათა უფალმან იგინიცა შეიწყალნეს;

და ასწავოს მათ სიტყვა ჭეშმარიტებისა;

და გამოუცხადოს მათ სახარება სიმართლისა;

შეაერთნეს იგინი წმიდასა თვისსა კათოლიკე და სამოციქულოსა ეკლესიასა;

აცხოვნენ, შეეწიენ, შეიწყალენ და დაიცვენ იგინი ღმერთო მადლითა შენითა;

კათაკმეველნო თავნი თქვენნი უფალსა მოუდრიკენით.

ასამაღლებლამდე ოდიკი გაიშლება მთლიანად. ეს აღნიშნავს იმას, რომ იწყება საიდუმლოს შესრულება და სული წმიდის გარდამოსვლა ღვთაებრივ ძღვენზე, ხოლო ამასთან ერთად ახლოვდება იესო ქრისტეს ჯვარზე გაკვრის, მასზე ვნებისა და დაფლვის გახსენების დრო.

შემდეგ წარმოითქმება კათაკმეველთა მომდევნო კვერექსი: რაოდენი კათაკმეველნი ხართ განვედით, კათაკმეველნო განვედით, რაოდენი კათაკმეველნი ხართ განვედით, ნუ ვინმე კათაკმეველთაგანნი, არამედ რაოდენი მორწმუნენი ვართ მერმე და მერმე მშვიდობით უფლისა მიმართ ვილოცოთ.

ამ დროს ძველად ყველა კათაკმეველი გადიოდა ტაძრიდან, მათ შორის იყვნენ მონანული ქრისტიანებიც, ანუ ეპიტიმია დადებულები.

აქ სრულდება კათაკმეველთა ლიტურგია და იწყება ლიტურგიის მესამე ნაწილი - ლიტურგია მართალთა.

31. მართალთა ლიტურგია

მესამე ნაწილს საღმრთო ლიტურგიისას, რომელზედაც სრულდება წმ. საიდუმლო ზიარება-ეკჰარისტია, ეწოდება ლიტურგია მართალთა, რადგან მასზე დასწრების უფლება აქვთ მხოლოდ მონათლულ მორწმუნეებს. მართალთა ლიტურგია პირობითად შეიძლება დავყოთ რამდენიმე ნაწილად:

1. გადასვენება წმ. ძღვნის სამკვეთლოდან ტრაპეზზე;
2. მორწმუნეთა მომზადება ძღვნის კურთხევისათვის;
3. წმიდა საიდუმლო ზიარების შესრულება;
4. მორწმუნეთა მომზადება საზიარებლად;
5. ზიარება;
6. სამადლობელი ლოცვები ზიარების შემდგომ;
7. ჩამოლოცვა.

მართალთა ლიტურგია იწყება შემოკლებული დიდი კვერექსით, რომელიც მთავრდება ასამაღლებლით: „რათა ძლიერებითა შენითა...“ ამის შემდეგ იგალობება: „რომელი ქერუბინთა საიდუმლოდ ვემსგავსენით, და ცხოველსმყოფელსა სამებასა, სამწმიდა არსობისა გალობასა შევსწირავთ, ყოველივე მსოფლიო დაუტევოთ ზრუნვა, რათა შევიწყნაროთ მეუფე ყოველთა ანგელოზთა წესთა შორის ლაზხარმოსილთა, უხილავად მომავალი ალილუია, ალილუია, ალილუია“. გაიხსნება აღსავლის კარები, რადგან ახლა უნდა მოხდეს ძღვნის გადატანა სამკვეთლოდან ტრაპეზზე აღსავლის კარების გავლით. აღნიშნულ მოქმედებას ეწოდება დიდი გამოსვლა.

ქერუბიმთა გალობა: „რომელნი ქერუბიმთა საიდუმლოდ ვემსგავსენით და ცხოველსმყოფელისა სამებისა სამწმიდა არსობისა გალობასა შევსწირავთ, ყოველივე მსოფლიო დაუტევოთ ზრუნვაი“.

ეს საგალობელი მოგვიწოდებს ჩვენ, საიდუმლოთ ვემსგავსოთ ქერუბიმებს ანუ საიდუმლო სახით მივბამოთ მათ და მათთან ერთად მოვემზადოთ სამწმიდა გალობისათვის ცხოველსმყოფელი სამებისადმი, ახლა კი ყოველივე ამსოფლიური ზრუნვა გვერდზე გადავდოთ, ე.ი. არ ვიფიქროთ არც სიმდიდრეზე, არც დიდებაზე, არც სხვა ცხოვრებისეულ და ხორციელ მიდრეკილებებზე, არამედ ღირსეულად მივიღოთ ყოველი მიწიერისა და ზეციერის მეუფე და თაყვანისვსცეთ მას, ვისაც თაყვანსცემენ ზეცად და გარს ევლებიან ანგელოზთა ძალები. თუკი

ასე მოვემზადებით, მაშინ ჩვენ, ხორციელებიც შევძლებთ უსხეულო ქერუბიმებთან ერთად ვუგალობოთ სამწმიდა გალობა ცხოველსმოყოფელ სამებას, ე.ი: ალილუია. წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი ამბობს, რომ ამ მსახურებაზე ჩვენ ვემზადებით მივიღოთ ზიარების საშუალებით მეუფე ყოველთა, რისთვისაც ამ დროს წმიდა ძღვენი სამკვეთლოდან გადაიტანება წმიდა ტრაპეზზე. მისი სიტყვები მოიცავს ასევე ქერუბიმთა საგალობელის მცირე განმარტებას: „წარმოთქმული ქერუბიმთა საგალობელი გვიმტკიცებს ყველას, ამ მომენტიდან მღვდელმოქმედების ბოლომდე გვკონდეს გონება ყურადღებით და დაუტეოთ ყოველგვარი მიწიერი ზრუნვა, რადგან ყველას გველის ზიარების საშუალებით მივიღოთ მეუფე ყოველთა“. გალობის - „რომელნი ქერუბიმთას“ ასეთი შინაარსი გვაჩვენებს, რომ ის არ არის კონკრეტულად ქერუბიმთა საგალობელი, არამედ ჩვენ გვეხება და გვასწავლის ვუგალობოთ ის ქერუბიმთა გალობა, რომელსაც ქერუბიმები როგორც ადრე, ისე ახლაც გალობენ: ალილუია.

წმიდა ძღვნის გადაბრძანება სამკვეთლოდან ტრაპეზზე საიდუმლო მნიშვნელობით აღნიშნავს უფლის სხეულის გარდამოხსნას ჯვრიდან და დაფლვას. წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი ასეთი სიტყვებით განმარტავს: წმიდა ტრაპეზი შეესაბამება ქრისტეს დაფლვის ადგილს, როდესაც იოსებ არიმათიელმა ჯვრიდან გარდამოხსნა ქრისტეს სხეული, გააპატიოსნა, შეახვია სუდარაში, სცხო ნელსაცხებელი და ნიკოდიმოსთან ერთად დაფლა ახალ გამოქვაბულში. ამ წმიდა საფლავის სახეა სამსხვერპლო, ე.ი. წმიდა ტრაპეზი, სადაც დაიდვა უფლის წმიდა და ყოვლადპატიოსანი სხეული. გონიერი ძალები ქერუბიმთა გუნდის ხილვისას, რომლებიც მოაბრძანებენ ძღვენს, ე.ი. უფლის სხეულს თითქოს თხემის ადგილიდან საფლავამდე, უხილავად გალობენ ჩვენთან ერთად: ალილუია.

ანტიმინსი, ანუ ოდიკი შემდეგ ასამაღლებელზე: „რათა და ესენიცა ჩვენთანავე ადიდებდნენ ყოვლადპატიოსანსა და დიდად შვენიერსა სახელსა შენსა...“ - გაიშლება, რაც აღნიშნავს იოსებ არიმათიელის მიერ საფლავის მომზადებას. მან ჯერ კიდევ კათაკმეველმა და არასრულყოფილმა მოწაფემ შეიძინა საფლავი თავისთვის, მაგრამ შემდეგ მიუძღვნა ქრისტეს. აქედან იწყება ჯვარცმის მთელი საიდუმლოს გახსენება.

ამის გასახსენებლად სასულიერო პირი გამოდის წმიდა ძღვნით

სამკვეთლოდან, როგორც გოლგოთიდან. მის წინ მიაქვთ სანთელი, სანთელს კი თანამსახური მღვდლები მოსდევენ, რომლებიც განასახიერებენ წინასწარმეტყველებსა და მოციქულებს. ამ დროს გაიხსენება ავაზაკის სიტყვები, რომელიც მან წარმოთქვა მაცხოვრის სიკვდილამდე: „მომიხსენე მე, უფალო, სასუფეველსა შენსა“. და ბოლოს, მღვდელი ლოცულობს ყოველ ადამიანზე: „თქვენ და ყოველნი მართლმადიდებელი ქრისტიანი მოგიხსენოთ უფალმა ღმერთმა სასუფეველსა თვისსა, ყოვლადვე აწდა მარადის და უკუნისამდე, ამინ“. ამის შესაბამისად ერი მოკრძალებით თავს იხრის გამობრძანებული ძღვნის წინაშე, იხსენებს თავის ცოდვებს, ითხოვს ქრისტეს სიკვდილის გამო მათ მოტევენას და სულის სიღრმიდან ავაზაკის მსგავსად ღაღადებს: „მომიხსენე მე, უფალო, ოდეს მოხვიდე სასუფეველსა შენსა“. რამდენადაც იესო ქრისტე კვალად მომავალ არს განსჯად ცხოველთა და მკვდართა, ამიტომაც წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი¹ ქრისტეს სხეულის ამ წმიდა გადაბრძანებას, გარდა დაფლვისა, საიდუმლოდ ადარებს უფლის საშინელ მეორედ მოსვლას დედამიწაზე დიდებით.

თუ მღვდელმთავარი მსახურობს, კმევს დროს ის კვეთავს სეფისკვერებს. რადგანაც ეპისკოპოსი ატარებს ქრისტეს სახეს, ამიტომ მას თავად არ გამოაქვს წმიდა ძღვენი, არამედ გადასცემს დიაკონსა და უპირატეს მღვდელს, რომლებიც განასახიერებენ იოსებსა და ნიკოდიმოსს. ამ დროს დაფარნები აღნიშნავენ სუდარასა და იმ სახვევებს, რომელშიც შეახვიეს მაცხოვარი, საცეცხლური კი - ნელსაცხებელს. იესო არ დაფლეს ჯვარცმის ადგილას, არამედ გადააბრძანეს გამოქვაბულში.

წმიდა ძღვნის წინ მიაბრძანებენ მღვდელმთავრის ომოფორს. წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი ომოფორს, დაფარნასა და დიაკონს ანიჭებს ქრისტეს მეორედ მოსვლის შესაბამის მნიშვნელობებს. იგი წერს²: ომოფორზე გამოსახული ჯვარი განასახიერებს იმ ჯვარს, რომელიც ოდესღაც გამოეცხადება ხალხს ცაზე, როგორც თავად იესო. დიაკონები - კი ანგელოზებს. ამას მიანიშნებენ ის რიპიდები, რომელსაც დიონისე არეოპაგელი უწოდებს ანგელოზთა ფრთებს.

ომოფორსა და დიაკონებს მოსდევს წმიდა ძღვენი, ხოლო მას სხვა თანამსახური სასულიერო პირები და ბოლოს ის, ვისაც გამოაქვს დიდი დაფარნა, რომელიც აღნიშნავს შიშველ და მკვდარ იესოს. როდესაც წმიდა

1 თავ.76, ტაძრის შესახებ

2 იქვე

ძღვნით გამობრძანდებიან ამბიონზე გაიხსენება ავაზაკის სიტყვები. წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი იმავე ადგილას წერს: „სასულიერო პირები გამოდიან ტაძარში, ლოცულობენ ხალხზე, მღვდელმთავარზე და იხსენებენ არა სხვა ლოცვას, თუ არა მხოლოდ იმას, რომელიც ღვთის სასუფეველზეა. ყველაფერი ეს შთაგვაგონებს, რომ სამყაროს აღსასრულს, როდესაც მოველინება მაცხოვარი და განაცალკევებს ბოროტებს, ხოლო მართლები მიიღებენ მემკვიდრეობად ღვთის საუფეველს. ღვთის სასუფეველი კი თავად ქრისტეა და მისი საღვთო აღმშენებლობის შეცნობა“. წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი დიდ გამოსვლას ანიჭებს ასევე მაცხოვრის დაფლვის მნიშვნელობას.

წმიდა ძღვენი თუმცა ჯერ კიდევ არ არის განწმენილი, მას თაყვანსცემთ, რადგან სამკვეთლოზე ღვთისადმი ძღვნად არის შეწირული. იქ სასულიერო პირი თხოვს ღმერთს: „შენ აკურთხე წინადაგებული ესე და შეიწირე წმიდასა და ზესთა ცათასა და საცნაურსა საკურთხეველსა შენსა“.

დიდი გამოსვლის შემდეგ, უფლის სხეულის საკურთხეველში გადabრძანებით გვეძლევა მისი საფლავად დადების ხილვის საშუალება. ამ დროს ანტიმინისი განასახიერებს საფლავს, წმიდა ტრაპეზი გამოქვაბულს, დაფარნები - სუდარასა და სახვევებს. სასულიერო პირი შესვლისას დააბრძანებს ბარძიმსა და ფეშხუმს ანტიმინსზე, მოხსნის მცირე დაფარნებს და დადებს ტრაპეზის კუთხეებში ცალკ-ცალკე, ხოლო დიდ დაფარნას დაფარებს ორივეს ერთად. დიდი დაფარნა აქამდე განასახიერებდა სუდარას, ახლა კი იღებს იმ ლოდის მნიშვნელობას, რომელიც მაცხოვრის საფლავს დაადეს. ამ დროს იგი კითხულობს შემდეგ ტროპრებს, რომლებიც დაკავშირებულია მაცხოვრის დაფლვასა და აღდგომასთან:

„შვენიერმან იოსებ ძელისაგან გარდამოხსნა უხრწნელი ხორცი შენი და არმენაკითა წმიდითა წარგრაგნა, სუნელებითა შემპურვილი ახალსა საფლავსა დაგდვა.

საფლავსა შინა ხორციტა, ჯოჯოხეთს შინა სულიტა ვითარცა ღმერთი, ხოლო სამოთხეს ავაზაკისა თანა და საყდართა მამისა და სულისა თანა იყავ ქრისტე, ყოვლისა აღმაცხებელ გარე შემოუწერელო.

ვითარცა ცხოვრება შემოსილ, ვითარცა ნამდვილ სამოთხისა უშვენიერეს და ყოვლისა სამეფოისა სასძლოისა უბრწყინვალეს გამოსნდა ქრისტე საფლავი შენი, წყარო იგი ჩვენისა აღდგომისა“.

ამ დროს აღსავლის კარები და კრეტსაბმელი იკეტება, რაც განასახიერებს მაცხოვრის ჯოჯოხეთში შთასვლას და იუდეველების მიერ მცველების დაყენებას, „ნუუკუე მოვიდენ მოწაფენი მისნი და წარიპარონ იგი“ (მთ. 27,64). ვარსკვლავი რჩება ფეშხუმზე, იმ ბეჭდის აღსანიშნავად, რომლითაც დაბეჭდეს ლოდი. სასულიერო პირის მიერ კმევა განასახიერებს ნელსაცხებლებს. ეს განმარტებები აღებულია წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელისგან, რომელიც ამბობს: „აჰა, ვხედავთ, რომ ჯვარს ეცმის უფალი, დაიფლვება ცხოვრება, იბეჭდება საფლავი“. აღსავლის კარების დახურვას, წმიდა ძღვის დიდი დაფარნით დაფარვასა და შემდეგ გახსნას, წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი ადარებს ღვთის საიდუმლო საქმეების დაფარვასა და განცხადებას. იგი წერს³: „წმიდა ტრაპეზზე დაბრძანებული საღვთო ძღვენი დაიფარება დაფარნით, რაც იმის აღმნიშვნელია, რომ იესო თავდაპირველად ყველას მიერ არ იქნა შეცნობილი და რომ განკაცებულმაც უკან არ დაიხია ღვთის მიერ დაფარულისა და განზრახვისგან, არამედ ყოველთვის ისევე მიუღწეველი და გამოუკვლეველია, და ამასთანავე შეცნობადია იმ ზომით, რა ზომითაც ინებებს საკუთარი თავის განცხადებას“. შემდეგ ისევ ბრძანებს: „მღვდლის საკურთხეველში შესვლისას აღსავლის კარები იხშება, რადგან ყველა არ არის ღირსი იხილოს საიდუმლო, არამედ მხოლოდ მისი აღმასრულებლები. მსგავსია ანგელოზთა წესებს შორისაც: პირველები უშუალოდ ეზიარებიან ღვთაებრივ ნათელს, მეორენი პირველების საშუალებით, ხოლო მომდევნონი მეორეების მიერ. მსგავსად ამისა, ეკლესიაშიც მღვდელმთავარი უშუალოდ უახლოვდება წმიდა ტრაპეზს, ხოლო მღვდლები და მსახურები მისი საშუალებით. მღვდლებისა და მსახურების მიერ ეზიარებიან წმიდა ლიტურგიასა და წმიდა საგალობლებს ერისკაცებზე“.

აქ უკვე არა დიაკონი, არამედ მღვდელი მღვდელმოქმედების შედგომისას თხოვს მას ილოცოს მისთვის და მოიხსენოს იგი. რადგანაც მღვდელი გრძნობს თავის უღირსებას და აღიარებს სხვების დახმარების აუცილებლობას. ამასვე ითხოვს მღვდელმთავარი მღვდლებისა და დიაკვნებისგან. წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი წერს⁴: „მღვდელმთავარი თავდახრილი თხოვს ყველას ილოცონ მისთვის: „მძნო და თანამწირველნო, ლოცვა ჰყავთ ჩემთვის“. მღვდელმთავარი დგას შიშით

3 თავ. 80, ტაძრის შესახებ

4 ტაძრის შესახებ, თავ. 82

და იცის მოსალოდნელი საქმეები და აღასრულებს მოციქულებრივ სიტყვას, რომ საჭიროა აუვარებდეთ ერთმანეთს ცოდვებს და ვილოცოთ ერთმანეთისთვის. ასე, ადამიანი თავისთვის ვერ ბედავს ლოცვას.

თანამწირველი სასულიერო პირები მიუგებენ: „სული წმიდა მოვიდეს შენზედა და ძალი მაღლისა გვარვიდეს შენ“.

მღვდელმთავარი: „იგივე სული წმიდა თანა-მწირველ გვექმნას ჩვენ და თქვენ ყოველთა დღეთა ცხოვრებისა ჩვენისათა“.

სასულიერო პირები: „ლოცვა ჰყავ ჩვენთვის, მეუფეო წმიდაო“.

მღვდელმთავარი: „წარმართოს უფალმან სლვანი თქვენი“.

სასულიერო პირები: „მოგვიხსენენ ჩვენ მეუფეო წმიდაო“.

მღვდელმთავარი: „მოგვიხსენოთ უფალმან ღმერთმან სასუფეველსა თვისსა ყოვლადვე, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“.

მღვდლისა და დიაკვნის მსახურებისას შემდეგნაირადაა:

მღვდელი: „მომიხსენე მე, ძმაო და თანამწირველო“.

დიაკონი: „მღვდელობა შენი მოიხსენოს უფალმან ღმერთმან სასუფეველსა თვისსა“.

დიაკონი: „ლოცვა ჰყავ ჩვენთვის, მეუფეო წმიდაო“.

მღვდელი: „სული წმიდა მოვიდეს შენზედა და ძალი მაღლისა გვარვიდეს შენ“.

დიაკონი: „ხოლო იგივე სული თანა-მოქმედ გვექმნას ჩვენ, ყოველთა დღეთა ცხოვრებისა ჩვენისათა“.

დიაკონი: „მომიხსენე მე მეუფეო წმიდაო“.

მღვდელი: „მოგვიხსენოს შენ უფალმან ღმერთმან სასუფეველსა თვისსა, ყოვლადვე აწ და მარადის და უკუნისამდე, ამინ“.

ლოცვის შემდეგ მღვდელმთავარი გამოდის აღსავლის კარებით და აკურთხებს ერს. წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი ამბობს⁵: „ეპისკოპოსი აკურთხებს ხალხს და ითხოვს მათგანაც ლოცვას. ამიტომაც ერი არ პასუხობს: „უფალო შეგვიწყალენ“, არამედ - „ის პოლა ეტი დესპოტა“, რაც ქართულად ნიშნავს - მრავალჯამიერ მეუფეო. ხალხი ლოცულობს, რომ წარმატებული იყოს მისი მღვდელმოქმედება და დიდხანს იმყოფობოდეს ასე.

ამის შემდეგ წარმოითქმება კვერეჟი: „აღუსრულოთ ვედრებაი ჩვენი უფალსა“;

„წინადაგებულთა ძღვენთათვის უფლისა მიმართ ვილოცოთ...“

5 ტაძრის შესახებ, თავ. 82

მღვდელი კითხულობს კონდაკიდან დაგების ლოცვას წმიდა ტრაპეზზე საღმრთო ძღვენის დადგმის შემდეგ: „უფალო ყოვლისა მპყრობელო, ღმერთო მამათა ჩვენთაო, რომელი შეიწირავ მსხვერპლსა ქებისასა მათგან, რომელნი გხადიან შენ ყოვლითა გულითა, მიითვალე ჩვენიცა ცოდვილთა ვედრებაი, და შეიწირე წმიდასა შენსა საკურთხეველსა, და კმა მყვენ ჩვენ შეწირვად შენდა ძღვენთა და მსხვერპლთა სულიერთა ჩვენთა ცოდვათათვის და ერისა უმეცრებისათვის...“

თუკი ვინმე იკითხვას თუ რატომ იკითხება ამ მომენტში ისევ პროსკომიდიის ანუ შეწირვის ლოცვა, მაშინ როცა ცნობილია, რომ პროსკომიდია შესრულდა ლიტურგიამდე ადრე. ამაზე ვუპასუხებთ, რომ ლიტურგიაზე პროსკომიდია არა მხოლოდ ორჯერ მეორდება, არამედ სამჯერ. პირველი - კვეთისას, ლიტურგიის დაწყებამდე - არასრულყოფილი; მეორე - ნამდვილი, როდესაც წმიდა ძღვენი გადამრძანდება სამკვეთლოდან წმიდა ტრაპეზზე და ლოცვის საშუალებით მზადდება საკურთხეבלად. მესამე შეწირვა არის ის, როდესაც წმიდა ძღვენი, უკვე სრულყოფილი, მიიტანება მამისადმი არა როგორც პური და ღვინო, არამედ ქრისტეს ჭეშმარიტი ხორცი და სისხლი. პირველ შეწირვაში მღვდელი ლოცულობს „აკურთხოს წინადაგებული პური და ღვინო“, რომელიც ამ მომენტიდან არ არის ჩვეულებრივად გამოსაყენებელი. მეორე და ნამდვილი შეწირვისას სასულიერო პირი ლოცულობს, რომ „ღირს გვყოს ჩვენ პოვნად მადლისა წინაშე მისსა, კეთილ მითვალულ ყოფად მისდა მსხვერპლი ჩვენი და დამკვიდრებად სულსა მადლისა მისისასა სახიერსა ჩვენ ზედა და წინამდებარეთა ამათ ძღვენთა ზედა და ყოველსა ერსა მისსა“. ხოლო მესამეში ამბობს: „შენსა შენთაგან შენდა შემოგწირავთ“. რადგან არცერთი შეწირვა ვერ იქნება ისე სრულყოფილი და სათნო ღვთისადმი, როგორც ეს წმიდა ძღვენი.

ეკლესია ამზადებს თავის შვილებს მღვდელმოქმედებისათვის და მოითხოვს მათგან არა მხოლოდ ლოცვას, არამედ რწმენისა და სიყვარულის მტკიცებულებას. თხოვნითი კვერექსის სიტყვებში: „უფლისა მიმართ ვითხოვთ“ - გამოხატულია ლოცვა; „სიყვარულოდეთ ურთიერთარს, რათა ერთობით აღვიარებდეთ“ - სიყვარული, ხოლო მომდევნო სიმბოლო სარწმუნოებაში - რწმენა. ზუსტად ასეთი სახით, ე.ი. ლოცვით, ურთიერთსიყვარულითა და რწმენით უნდა მოვაძზადოთ საკუთარი თავი მღვდელმოქმედებისათვის. თანამწირველი სასულიერო პირები ამ დროს გამოხატავენ თავიანთ სიყვარულს დადგენილი წესით: ემთხვევიან

მღვდელმთავრის ხელსა და მხარს, რომელიც ამბობს: ქრისტე არს ჩვენ შორის. ამაზე მღვდლები პასუხობენ: არს და იყოს. წმიდა კლიმენტი მოციქულთა დადგენილებებში⁶ წერს: დაე, დიაკონმა წარმოთქვას ყველას გასაგონად - იყვარებოდეთ ურთიერთარს წმიდა სიყვარულით და მაშინ სასულიერო პირებმა ემთხვიონ მღვდელმთავარს, მამაკაცებმა მამაკაცებს, დედაკაცებმა - დედაკაცებს“. თუ რატომ არის ძველთაგან დადგენილი ეკლესიაში ეს ურთიერთმთხვევა წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი ასე ხსნის⁷: „პირველი ლოცვის შემდეგ, სიმბოლო სარწმუნოების კითხვისას ხდება ურთიერთმთხვევა იმ მიზეზით, რომ წმიდა სამების მართალი აღმსარებლობითა და სამების პირთაგან ერთ-ერთის განკაცებით ჩვენ გავერთიანდით და ამ აღიარებამ შეგვაერთა ანგელოზებთანაც; სხვა მიზეზი ისაა, რომ ადამიანებს უნდა გვიყვარდეს ერთმანეთი, რადგანაც ქრისტემ სიყვარულის გამო შესწირა საკუთარი თავი მსხვერპლად; ასევე, მასთან ზიარების მსურველები უნდა წარვსდგეთ შუღლის გარეშე და მომავალ ცხოვრებაში ყველა ერთმანეთის მეგობარი იქნება და არც ერთი მტერი“. თუმცა, ურთიერთმთხვევის საერთო ჩვეულება, როგორც ნაჩვენებია ლაოდიკიის კრების მე-19 კანონში: „ამის შემდეგ იწყება მშვიდობის მიცემა (ამბოროს-ყოფა). მღვდლები აძლევენ ეპისკოპოსს მშვიდობას (ეამბოროებიან) და შემდეგ ერისკაცებიც, და ასე შესრულდება წმინდა შესაწირავის შეწირვა“, გაქრა და აწ აღარ არსებობს, როგორც სხვა მრავალი.

შემდეგ წარმოითქმება სიტყვები: „კარნი, კარნი, სიბრძნით მოხედენ“. ზოგიერთი ფიქრობს - ისინი მიმართულია იერარქიის დაბალი მსახურებისკენ, ე.ი. იპოდიაკონებისა და სხვა მეკარეებისკენ დახურონ ეკლესიის ყველა კარი და თვალყური ადევნონ კათაკმევლებს, მონაწილეებსა და ურწმუნოებს, რომ ტაძარში ვერ შევიდნენ და არ დაინახონ და მოსმინონ წმიდა საიდუმლოს შესრულება. სხვებმა იციან, რომ კათაკმევლები და მონაწილეები უკვე გაყვანილნი არიან ტაძრიდან და ეს სიტყვები დაუკავშირეს საკუთარ თავს: „კი არ დავხშოთ კარები, არამედ გავხსნათ ყველა კარი, ე.ი. აღვადოთ ბაგეები და ვისმინოთ სიმბოლო სარწმუნოებისა“. მაგრამ უახლოესი და ყველაზე ღირსეული მნიშვნელობით ეს სიტყვები და სხვა უკავშირდება უშუალოდ კრეტსაბმელს, რომელიც ამ დროს იხსნება. ცოტა ადრე კრეტსაბმელი

6 წიგნ. 8, თავ. 11

7 ტაძრის შესახებ, თავ. 84

დაიხურა, რაც ნიშნავს მაცხოვრის საფლავთან მცველების დაყენებას და იმას, რომ თავდაპირველად საიდუმლო ყველას მიერ არ იყო შეცნობილი. ქრისტეს აღდგომისას მიწა იძრა, საფლავის კარები გაიხსნა და მცველები გაიფანტნენ შიშისგან. ზუსტად ეს გამოიხატება კრეტსაბმელის გახსნისას. სასულიერო პირები აიღებენ დიდ დაფარნას, თითქოს ლოდს საფლავისგან და არხევენ წმიდა ძღვნის თავზე. ამით გაიხსენება საფლავის გახსნა, მიწისძვრა და მცველების გაქცევა.

მღვდელმთავარი თავს იხრის დაფარნის ქვეშ იმის აღსანიშნავად, რომ ის ქრისტესთან ერთად თანადაიფლება და თანააღსდგება. ერი ამ დროს წარმოსთქვამს მართლმადიდებლური რწმენის სიმბოლოს, რადგანაც ჩვენი რწმენის უმთავრესი საიდუმლო არის უფლისა ღვთისა და მაცხოვრის სიკვდილი და აღდგომა. დიაკონი თვალყურს ადევნებს ყველა ამ მოქმედებასა და მოძრაობას საკურთხეველში. წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი პატრიარქი ამტკიცებს ყოველივე ამას არა ახლანდელი, არამედ მომდევნო მოქმედებით: „უახლოვდება საფლავს ნათლით მოსილი ანგელოზი და გადააგორებს ლოდს“. კრეტსაბმელის გაღებისას დიაკონი ამბობს: „ვსდგეთ კეთილად, ვსდგეთ შიშით, მოხედენ წმიდასა ამას შესაწირავსა მშვიდობით შეწირვადსა“.

წმიდა ძღვნის დაფარვის შემდეგ, თხოვნითი კვერქსისას მღვდელი იოანე ოქროპირის ლოცაში ითხოვს: „კმა მყვენ ჩვენ შეწირვად შენდა ძღვენთა და მსხვერპლთა სულიერთა ჩვენთა ცოდვათათვის და ერისა უმეცრებისათვის...“, ხოლო წმიდა ბასილი დიდის ლოცვისას: „მომყვანებელო ცხოვრებასა ამას, მჩვენებელო ჩვენდა გზასა ცხოვრებისასა, მომნიჭებელო ჩვენდა ზეცათა საიდუმლოთა გამოცხადებისა..... ვიქმნეთ ღირს შეწირვად შენდა, სიტყვიერისა ამის და უსისხლოისა მსხვერპლისა ჩვენთა ცოდვათათვის და ერისა უმეცრებისათვის...“ ამ დროს იღება კრეტსამელი და აიღება დაფარნა ძღვნისგან. ამით აღინიშნება არა მხოლოდ ქრისტეს საფლავისაგან აღდგომა, არამედ ისიც, რომ წმიდა ძღვნის საიდუმლო ჩვენისა ცხოვრებისათვის უწინარეს ყოველთა საუკუნეთა დაფარული ღვთის მიუღწეველ წიაღში და ქრისტეს საშუალებით აღსრულებული, ქრისტეს აღდგომით განგვეცხადა და შევიცანით. დიაკონი ამცნებს ამის შესახებ ადამიანებს შემდეგი სიტყვებით: „კარნი, კარნი“. ე.ი. აწ აღდგომილი ქრისტეთი ვკადნიერდებით და ვპოვებთ გახსნილ კარებს წმიდათაწმიდაში შესასვლელად. აქ წმიდა ტრაპეზზე ყველა საიდუმლო, რომელიც სიმბოლო სარწმუნოებაში იქადაგება, აწ ჩვენი თავლებით

იხილება და იმღვდელმოქმედება ხელებით. ამ მოსაზრებას ამტკიცებს წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელის სიტყვები: კრეტსაბმელი იხსნება მოციქულის სიტყვებისამებრ: „ამრიგად, მძანო, რაკი გვაქვს სითამამე საწმიდარში შესვლისა იესოს სისხლის მეოხებით, ახალი და ცოცხალი გზით, რომელიც გაგვიხსნა მან ფარდით, ესე იგი თავისი ხორცით, და გვყავს მღვდელმთავარი ღვთის სახლში“ (ებრ. 10. 19-21). წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი წერს⁸: „შემდეგ (ქერუბიმთა გალობის) აღსავლის კარები იხშება, რადგანაც უმაღლესი მდაბალთათვის და შორეულთათვის სახილველად მიულწეველია და საიდუმლოებები ყველასათვის უხილავია. შემდეგ კარები (კრეტსაბმელი) იხსნება, რამდენადაც ხილვა სხვადასხვა ხარისხით განეცხადება წარმატებულებსა და სრულყოფილებს; ყველას გასაგონად წარმოთქმული აღმსარებლობისა და საყოველთაოდ გამეორებული სიმბოლოს დროს, ამბორით აღესრულება სიყვარული და შეერთება ანგელოზთა და ადამიანთა: და იესო, უკეთესი მსხვერპლი ხდება შუამავალი ყველა წმიდისა“.

აქედან შეიძლება გავიგოთ, რომ საკურთხეველში ერთდროულად აღსრულებული ზუსტად ამ ორმაგი მოქმედებების მიზნებით, დიაკონი ახსენებს არა ერთ კარს, არამედ ორს: „კარნი, კარნი, სიბრძნით მოხედენ“. უკანასკნელი სიტყვები კი ნაწილობრივ ეხება იმავე სიტყვებს: კარნი, კარნი ან საკურთხეველში აღსრულებულ იმავე ორ მოქმედებას; ე.ი. სიბრძნით აღვემართოთ, რომ იღება ერთი კარი ქრისტეს აღდგომისთვის, ხოლო მეორე - ჩვენი წმიდათაწმიდაში შესვლისთვის; ნაწილობრივ კი მიეკუთვნება მომდევნო სიმბოლო სარწმუნოებას. წმიდა გერმანე ამბობს: „სიბრძნით, ე.ი. ღვთის ძითა და სიტყვით ჩავწვდეთ ღვთაებრივი სიმბოლოს სიბრძნეს, რომელიც გადმოგვცა წმიდა და ღმერთშემოსილ მამათაგან და აღვემართოთ, რათა ხალისითა და გონიერებით შევუდგეთ საიდუმლო მსხვერპლს“.

იგალობება სიმბოლო სარწმუნოებისა. წმიდა გერმანე კონსტანტინე-პოლელის განმარტებით იმისთვის, რომ ყველამ იხილოს: ერთი წმიდა სამებისთაგანი, მხოლოდმოთილი ძე და სიტყვა დაუსაბამო მამისა, ჩვენი ცხოვრებისთვის განკაცდა, განხორციელდა ქალწულ მარიამისგან, ჯვარს ეცვა, დაიფლა და აღსდგა. მისი ღვთაებრივი მცნებებით ამას აღვასრულებთ, რათა არა მხოლოდ სიტყვებით, არამედ საქმიტაც ვიმოქმედოთ საკუთარი ცხოვნებისათვის.

⁸ თავ. 98

„ვსდგეთ კეთილად, ვსდგეთ შიშით, მოხედენ წმიდასა ამას შესაწირავსა მშვიდობით შეწირვადსა“. რამდენადაც საფლავის გახსნიტა და ქრისტეს აღდგომით გაგვეხსნა წმიდათაწმიდაში შესასვლელი და ღვთის საიდუმლოთა მღვდელმოქმედება, ამიტომაც სიმბოლო სარწმუნოების წარმოთქმით მღვდელი არა საეგებისო და არა მხოლოდ რწმენით, ისე როგორც ძველი მამები და წინასწარმეტყველები „ჭვრეტდნენ და ლანდავდნენ ზღუდის უკან, სარკმელში ცხაურებს შორის“ (ქებათა ქება 2,9), არამედ ცხადად იწყებს მღვდელმოქმედებას ქრისტეს განკაცების სასრულს , ე.ი. აღდგომას, ამალლებას და სული წმიდის გარდამოსვლას, წმიდა სამების ქადაგებას და სხვა ყველა საღვთო აღმშენებლობას. ამიტომაც დიაკონი წარმოსთქვამს: „ვსდგეთ კეთილად, ვსდგეთ შიშით, მოხედენ წმიდასა ამას შესაწირავსა მშვიდობით შეწირვადსა“. წმიდა გერმანე ამბობს: „მღვდელი შეუდგება ანგელოზთა ძალებთან ერთობას და დგას თითქოს არა დედამიწაზე, არამედ ზიციურ საკურთხეველთან, ღვთის ტახტის საშინელ სამსხვერპლოსთან და ჭვრეტს ქრისტეს უდიდეს, აუხსნელ და გამოუკვლეველ საიდუმლოს; აღიარებს მადლს, განადიდებს აღდგომას, ამოწმებს წმიდა სამების რწმენას. ამ დროს მოდის ნათლით მოსილი ანგელოზი, ხელით გადააგორებს საფლავისგან ლოდს, გვაჩვენებს თავის სახეს, მთრთოლვარე ხმითა და დიაკონის საშუალებით აღამაღლებს სამდღე აღდგომას, ხოლო დიაკონი გახსნის კრეტსაბმელს და ამბობს: „ვსდგეთ კეთილად, ვსდგეთ შიშით“. წინამდგომარე ერი ყურადღებით რომ იყოს ამ მღვდელმოქმედების მიმართ, შეინარჩუნოს მშვიდი და წყნარი სული, დიაკონი იმწამსვე ამატებს: „მოხედენ წმიდასა ამას შესაწირავსა მშვიდობით შეწირვადსა“, რითაც აღძრავს მათ ურთიერთ მშვიდობისათვის. რადგანაც ჩვენ ვალდებულნი ვართ არა მხოლოდ მსხვერპლი შევწიროთ მშვიდობით, არამედ თავად მშვიდობა მივიტანოთ ძღვნად, უპირველესად ყველა სხვა ძღვენზე წინ. ამაზე ერი პასუხობს: წყალობა, მშვიდობა, შესაწირავი ქებისა, (უნდა იყოს და ბერძნულსა და რუსულში ასეა: წყალობა მშვიდობისა, შესაწირავი ქებისა) ე.ი. შევწირავთ; რადგანაც წყალობა არის ნაყოფი მშვიდი და წყნარი მშვიდობისა.

მღვდელმსახური აკურთხებს ხალხს შემდეგი სიტყვებით: „მადლი უფლისა ჩვენი იესო ქრისტესი და სიყვარული ღვთისა და მამისა და ზიარება სულისა წმიდისა იყავნ თქვენ ყოველთა თანა“. მან იცის, რომ ამ მღვდელმოქმედებისას მამის კურთხევით და სული წმიდის

თანამოქმედებით, მე შეიწირება მსხვერპლად მთელი მსოფლიოსათვის და ამიტომაც ემზადება რა ამ ძღვნის შეწირვისა და კურთხევისთვის იგი ლოცულობს, რომ „მადლი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი“ გაბრწყინდეს ყველა წინამდგომზე, „სიყვარული ღვთისა და მამისა“ სუფევდეს მათთან ყოველთვის და „ზიარება სულისა წმიდისა“, ე.ი. სული წმიდის გარდამოსვლა თანამოქმედებდეს მათთან. ერისკაცებიც, თავის მხრივ, აჯილდოებენ სასულიერო პირს ლოცვისთვის და იმ მცნების თანახმად, რომელიც გვავალებულებს ურთიერთლოცვას, ლოცულობენ მღვდლისთვისაც, რომ მისი სულიც აღივსოს ამ მადლით; და განსაკუთრებით ლოცულობენ მისთვის, რომ ღვთის მადლისა და სიყვარულისა და სული წმიდის გარდამოსვლის აღმოქმედება, წარმატებით აღასრულოს მღვდელმოქმედება და პასუხობს: და სულისაცა შენისათანა. ეს სიტყვები აღებულია პავლე მოციქულის ტიმოთეს მიმართ ეპისტოლედან „უფალი იყოს შენს სულთან, მადლი თქვენდა. ამინ“ (თავ. 4, 22).

მღვდელმსახურს აყავს ყველა ზეციურ იერუსალიმში („დადგომილ იყვნეს ფერწნი ჩემნი ეზოთა შენთა, იერუსალჴმ“ - ფს. 121) და აღამაღლებს: „ზე გვაქდინ გულნი“, ე.ი. ავამაღლოთ ჩვენი გრძნობები მიწიერი საგნებიდან ზეციურ მეუფემდე და ვიქმოდეთ მისთვის სათნო საქმეებს. მსგავსი შეგონება მოიპოვება მოციქულ იაკობის ლიტურგიაზე, რომელიც ნაჩვენებია კლიმეტი ალექსანდრიელთან მოციქულთა დადგენილებებში⁹; შესაბამისად, ეს მოციქულთა დადგენილია. წმიდა კირილე ალექსანდრიელი საღვთო ლიტურგიის სწავლებაში ამბობს: „ჭეშმარიტად, ამ საშინელ წამს ზე უნდა გვქონდეს გულნი ღვთისკენ, და არა ქვემოთ, მიწისკენ და მიწიერი საგნებისკენ. ამიტომაც ეს ასამაღლებელი არის ასევე მღვდლის ბრძანება, რომ ყველამ, იმ წამს დავუტეოთ მიწიერი ზრუნვა და საშინაო საქმეები და აღვიდეთ გულით ზეცად კაცთმოყვარე ღვთისკენ. ამაზე თქვენ პასუხობთ: „გვაქვს უფლისა მიმართ“ და ასეთი აღიარებით ეთანხმებით ამ ბრძანებულებას. ასე, ამ დროს არავინ უნდა იდგეს ისეთ მდგომარეობაში, რომ პირით წარმოვსთქვათ: „გვაქვს უფლისა მიმართ“, და გონებით ვიფიქროთ მიწიერ საზრუნავზე“.

შემდეგ მღვდელი ამბობს: „ვმადლობდეთ უფალსა“. დიდი მღვდელმთავარი იესო ქრისტე, საიდუმლო სერობის წინ მადლობს ღმერთსა და მამას; მსგავსადვე მღვდელმსახურიც ბაძავს ამ საიდუმლოს

⁹ წიგნ. 8, თავ. 12

აღმასრულებელს იმ ლოცვის წინ, როდესაც უნდა იკურთხოს ძღვენი, ცდილობს უპირველესად თავად მიიტანოს ასეთივე სამადლობელი. შემდეგ ისევ ხალხისგან იმასვე მოითხოვს, აღძრავს მათ, რომ ზე და ზეცად გონებით და გულით ამაღლდნენ, და მადლობდნენ ღმერთს. ამიტომაც, არა მხოლოდ მღვდელი, არამედ მთელი ერი ვალდებულია ალაგვინოს მადლობა და მგალობლებიც გალობენ: „ღირს არს და მართალ თაყვანისცემა, მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა, სამებისა ერთარსებისა და განუყოფელისა“. წმიდა კირილე იერუსალიმელი იმავე სწავლებაში წერს: „ჭეშმარიტად უნდა ვმადლობდეთ ღმერთს იმის გამო, რათა მოგვიწოდა ჩვენ უღირსებს იმ უმნიშვნელოვანეს მადლში, რომ შეგვირიგდა მტრებს და შვილყოფად წოდებად ღირს გვყო. მადლობის შეწირვით აღვასრულებთ ღირსეულ და მართალ საქმეს; ღმერთი კი არა სიმართლით, არამედ ზესიმართლით მოქმედებს, კეთილი ინება და ღირს გვყო ასეთ დიდ მადლს“. ამ დროს მღვდელმსახური კითხულობს ლოცვას: „ღირს არს და მართალ შენდა ქებად, შენდა კურთხევად, შენდა გალობად, შენდა მადლობად, შენდა თაყვანისცემად, ყოველსა ადგილსა მეუფებისა შენისასა...“ წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი პატრიარქი ასე წერს ამ ლოცვაზე: „მღვდელი კადნიერებით შეუდგება ღვთის მადლის ტახტს; ჭეშმარიტი გულით, სიმბოლოს განცხადებით მართოდ საუბრობს ღმერთთან და შეჰყურებს რა უფლის დიდებას უკვე არა ღრუბლებში, როგორც ოდესღაც მოსე სკინიაში, არამედ ღიად და განიჭვრიტება წმიდა სამების ხილვითა და რწმენით; ფარულად წარმოსთქვამს ღვთის წინაშე საიდუმლოებებს, საიდუმლო ქმედებებში აღამაღლებს საუკუნიტგან დაფარულ იმ საიდუმლოებებს, რომელიც აწ განგვეცხადება ღვთის ძის გამოჩენით“. ეს ლოცვა მთლიანად შემონახულია წმიდა კლიმენტთან¹⁰, მაგრამ იგი უცილობლად უძველესია.

შემდეგ მღვდელმსახური წარმოსთქვამს: „ძღვეისა გალობისა, მგალობელნი, მხმობელნი, მღაღადებელნი და მეტყველნი“. ეს ოთხი სიტყვა როგორც ზოგიერთები ამტკიცებენ არ ასახავს ოთხი სტიქიისგან შემდგარ ქვეყნიურ ან ოთხ ნაწილიან ზეციურ სამყაროს, რომელშიც ღვთის სიტყვა იქადაგება შემდეგი სიტყვებით: „სავეს არიან ცანი და ქვეყანა დიდებითა შენითა“, არამედ განასახიერებს იმ ოთხ ცხოველს, რომელთა სახითაც როგორც წმიდა წერილი გვაუწყებს, გვეცხადებიან ქერუბიმები. წმიდა გერმანე წერს: „მგალობელნი ეკუთვნის არწივს,

10 წიგნ.8, თავ.12

მხმობელნი - ხარს, მღალადებელი - ლომს. მეტყველი - ადამიანს“. გონებით დაჯილდოებული ადამიანი განასახიერებს ქერუბიმთა ძალებს და ოთხსახოვან ცხოველს და გალობს: „წმიდა არს, წმიდა არს, წმიდა არს“. წმიდაა მამა, ჭეშმარიტად წმიდა და ნეტარი; წმიდაა ძე, როგორც ღვთის სიტყვა და მისი ჰიპოსტასის სახე; წმიდაა სული წმიდა, მამისაგან გამომავალი და ძეში დავანებული და ყოველივეს განმწმედელი. ამიტომაც ოთხსახოვანი ცხოველი მონაცვლეობით ღალადებს: პირველი ხარის სახით: „წმიდა არს“, სხვა ხბოს სახით: „წმიდა არს“, მესამე არწივის სახით: „წმიდა არს“, ხოლო მეოთხე ადამიანის სახით მეტყველებს: „უფალი საბაოთ“.

ამ დროს ვარსკვლავით ფეშხუმზე გამოსახება ჯვარი. ქრისტეს საფლავით აღდგომისას და წმიდა ძლენიდან დაფარის მოხსნისას, მოიხსნება ბეჭედიც, რომელსაც მანამდე განასახიერებდა ვარსკვლავი.

წმიდა ისაია წინასწარმეტყველმა იხილა (თავ. 6,3) თუ როგორ გალობდნენ ანგელოზთა ძალები საბაოთ უფლის წინაშე: „წმიდა არს, წმიდა არს, წმიდა არს უფალი საბაოთ, სავსე არიან ცანი და ქვეყანა დიდებითა შენითა“. იერუსალიმში შემავალ ხორცშესხმულ უფალს, როგორც მეფეს ებრაელი ყრმები უგალობენ შემდეგნაირად: „ოსანა მაღალთა შინა, კურთხეულ არს მომავალი, სახელითა უფლისათა, ოსანა მაღალთა შინა“. ეკლესია თანხმობაშია ზეციურ ძალებთან და ლიტურგიაზე უგალობს სამჰიპოსტასიან ღმერთსა და განხორციელებულ ღვთის სიტყვას გამარჯვების საგალობელს, რომელიც შედგენილია ანგელოზთა და ადამიანთა სიტყვებისგან.

ეკლესიაში იგალობება ოთხი უმთავრესი საგალობელი უსისხლო და საშინელი მღვდელმოქმედებისას, ე.ი. ანგელოზთა, სამწმიდაო, ქერუბიმთა და გამარჯვების საგალობელი. ანგელოზთა ეწოდება იმ გალობას, რომელიც ქრისტეს შობისას ისმინეს მწყემსებმა ურიცხვი ზეციური ძალებისგან თუ როგორ აქებდნენ ღმერთს და უგალობდნენ: „დიდება მაღალთა შინა ღმერთსა, ქვეყანასა ზედა მშვიდობა და კაცთა შორის სათნოება“ (ლუკ. 2,14). ამ საგალობელს წმიდა ლიტურგიისას წარმოსთქვამენ საიდუმლოდ, არა ყველას გასაგონად, რადგანაც იგი იგალობეს დედამიწაზე ანგელოზებმა და ისმინეს მხოლოდ მწყემსებმა. სამწმიდაო შედგება შემდეგი სიტყვებისგან: „წმიდაო ღმერთო, წმიდაო ძლიერო, წმიდაო უკვდავო შეგვიწყალებს“; იგიაღებულიანაწილობრივ ანგელოზთაგან და ნაწილობრივ დავითის ფსალმუნიდან. მას ეკლესია

გალობს ლიტურგიისას მცირე შესვლაზე. ქერუბიმთა გალობა იგალობება დიდი შესვლისას: „რომელნი ქერუბიმთა საიდუმლოდ ვესმავასენით და ცხოველსმყოფელისა სამებისა სამწიდა არსობისა გალობასა შევსწირავთ, ყოველივე მსოფლიო დაუტეოთ ზრუნვაი“; და ბოლოს მინიშნებული გამარჯვების საგალობელი იწოდება ასე იმიტომ, რომ მასში განიდიდება ღმერთი როგორც უფალი საბაოთ, ე.ი. უფალი ძალთა. ეს ზუსტად ისაა, რომელსაც დაუდუმებელი ბაგეებით განუწყვეტლად შიშით და ძრწოლით უღადადებენ დიდების ტახტზე მჯდომარეს ზეციური ძალები, ისაიას ხილვით: „წმიდა არს, წმიდა არს, წმიდა არს, უფალი საბაოთ, სავსე არიან ცანი და ქვეყანა დიდებითა შენითა“. ამ გალობას ეკლესიამ შეუერთა მიწიერი გალობაც, რომელსაც გალობდნენ ებრაელი ყრმები ბაიებითა და რტოებით ხელში ღვთის განხორციელებული სიტყვისადმი: „ოსანა მაღალთა შინა ღმერთსა, კურთხეულ არს მოვავალი სახელითა უფლისათა, ოსანა, მაღალთა შინა“. რადგანაც ერთიანი ეკლესია შედგა ქრისტეს საშუალებით ანგელოზებისა და ადამიანებისგან, ამიტომაც ერიც გალობს ამ გალობას, რომელიც აღებულია ანგელოზთა და ადამიანთაგან, რითაც ნაჩვენებია ჩვენი მომავალი განდიდება ანგელოზებთან ერთად და მათთან ჩვენი ნამდვილი ერთობა. ამ გამარჯვების საგალობლის აზრი ასეთია: წმიდაა მამა, წმიდაა ძე, წმიდაა სული წმიდა: აი სამი ჰიპოსტასი; უფალი საბაოთ: აი, ერთი ღმერთი და ერთი ბუნება! ამიტომაც სიტყვა „წმიდა“ წარმოითქმება სამჯერ სამი ჰიპოსტასის აღსანიშნავად, ხოლო უფალი ერთხელ, ღვთის ერთობის გამოსახატავად. სიტყვები: „სავსე არიან ცანი და ქვეყანა“ - მიანიშნებს სამწმიდა ღმერთის შეცნობას, რომელიც მიენიჭა ადამიანებს, ღვთის განგებულებით, ანგელოზთა და ქრისტეს მოციქულთა საშუალებით და მან აღავსო მისი დიდებით ცანი და ქვეყანა. „დიდებითა შენითა“ ნიშნავს ყოვლადწმიდა სამების დიდების ერთობას, ერთ ძალას და თანხმობას, მოქმედებასა და მოძრაობას და ღვთის ერთობას სამებაში. „ოსანა“ - მოგვმადლე გადარჩენა ან როგორც ფსალმუნშია (ფს. 117, 25) ნათქვამი: „ჰოი, უფალო, მაცხოვრე მე, ჰოი, უფალო, წარმიმართე მე“. „მაღალთა“ - ე.ი. ზეციურ სამეფოში, თვით ნეტარ ანგელოზებთან.

მღვდელმსახური ხმამაღლა ამბობს შემდეგს: „მიიღეთ და სჭამეთ...“ და „სუთ ამისაგან ყოველთა...“ ეს სიტყვები საწყისი და საფუძველია ნამდვილი ღვთისმსახურებისა, რომელიც თავად უფალმა წარმოთქვა მოწაფეების წინაშე. წმიდა სვიმეონ თესლონიკელი წერს¹¹: „მღვდელი განადიდებს

11 ტაძრის შესახებ, თავ. 86

ღვთის ყველა უდიდეს საქმეს, მხოლოდშობილი ძის განხორციელებას და ყველა განგებულებას, ე.ი. ჩვენთვის ჯვარცმას და იწყებს საიდუმლოს გახსენებას და წარმოსთქვამს წმიდა სიტყვებს, რომელიც თქვა მაცხოვარმა თავისი მღვდელმოქმედებისას“. სიტყვებში: მიიღეთ და სჭამეთ...“ ქრისტე არ იყენებს „ყოველთა“, ხოლო „სუთ ამისგან...“ ამატებს მას. თეოფილაქტე ბულგარელი სახარების განმარტებაში ასე ხსნის: „როგორც ძველ აღთქმაშია დაკვლა და სისხლი, ასევე ახალშიც არის დაკვლა და სისხლი. მაცხოვარმა თქვა: „მრავალთათვის დათხეული“, ე.ი. ყველასათვის. რატომ არ ამბობს ქრისტე თავიდანვე: „მიიღეთ და სჭამეთ ყოველთა...“. ზოგიერთი განმარტებელი ვარაუდობს, რომ იუდას გამო, რომელმაც მიიღო პური და არ შეჭამა, არამედ დამალა. მას განზრახული ჰქონდა ეჩვენებინა იუდეველთათვის და ეთქვა, რომ იესომ ამ პურს უწოდა თავისი სხეული; მაცხოვარი ამატებს: „სუთ ამისგან ყოველთა...“ იმიტომ, რომ იუდას არ ჰქონდა შესაძლებლობა ღვინის დამალვისა და თავისი ნების წინააღმდეგ მიიღო ის. სხვა განმარტებლები კი ამბობენ, რომ ყველას არ შეუძლია მყარი საკვების მიღება, არამედ მხოლოდ მოზრდილებს, ხოლო დაღევა შეუძლია ყველას და ამიტომაცაა ნათქვამი: „სუთ ამისგან ყოველთა...“ მსგავსადვე, რწმენის მარტივ მცნებებს ყველას იგებს, ხოლო უმთავრეს და უმაღლესს - ნაწილი“.

როდესაც მღვდელმსახური აპირებს აკურთხოს და განწმიდოს წინადაგებული ძღვენი, ჯვრის სახით დადებს ხელებს და ასწევს ბარძიმ-ფეშხუმს ტრაპეზიდან ოდნავ მაღლა. ამით იგი აჩვენებს ღმერთს შესაწირავ ძღვენს ძველადთქმისეული მღვდლებისნაირად, რომლებიც მსხვერპლშეწირვისას ჯერ ამაღლებდნენ და აჩვენებდნენ მას უხილავ ღმერთს და ქრისტეს მსგავსად, რომელმაც წმიდა ბასილი დიდის სიტყვებით: „მოიღო პური წმიდათა ზედა და უზრწნელთა ხელთა მისთა და მჩვენებელმან შენ ღმრთისა და მამისამან“. იგი წარმოსთქვამს შემდეგ სიტყვებს: „შენთა შენთაგან, შენდა შემწირველნი, ყოველთა და ყოვლისათვის“. ბარძიმ-ფეშხუმის ამაღლებით ნაჩვენებია, რომ მსხვერპლი შეიწირება ღვთისადმი ჩვენთვის აღსრულებული ყველა ხილული და არახილული საქმეებისათვის, კერძოდ: „ჯვრისა, დაფლვისა სამ-დღე და აღდგომისა, ზეცად აღსვლისა, მარჯვენით დაჯდომასა, მეორისა და დიდებულისა კუალად მოსვლისა“.

მაცხოვრის მიერ საიდუმლო სერობაზე ნათქვამი სიტყვები: „ამას ჰყოფდეთ მოსახსენებელად ჩემდა“ - წმიდა იოანე ოქროპირის

ლიტურგიაზე ზუსტი სიტყვებით არ გამოიხატება და იწყება ასე: მომხსენებლნი უკუე საცხოვრებელისა ამის მცნებისა და ყოველთა ჩვენთვის ქმნილთა...“, მაგრამ წმიდა ბასილი დიდთან ზუსტადაა აღწერილი: „ამას ჰყოფდეთ მოსახსენებელად ჩემდა, რამეთუ რაოდენ გზისცა სჭამდეთ პურსა ამას, და სასმელსა ამას სმიდეთ, სიკვდილსა ჩემსა მიუთხოვდეთ და აღდგომასა ჩემსა აღიარებდეთ...“

მაგალობლები გალობენ: „შენ გიგალობთ, შენ გაკურთხევთ, შენ გმადლობთ უფალო და გევედრებით შენ ღმერთო ჩვენო“. წმიდა გერმანე წერს: „შენ გიგალობთ - ღმერთსა და მამასა, შენ გაკურთხევთ - ძესა და სიტყვას, შენ გმადლობთ - სული წმიდას“. ღირსად და მართლად აღველინება მადლიერება წმიდა სამებისადმი, რადგან კაცობრიობის გამოსყიდვაში ქრისტეს ვნების საშუალებით მონაწილეობს სამივე პირი, თუმცა ვნება თავს იდევს მხოლოდ ქრისტემ. მამამ იწება, რომ შეწირულიყო „ხბო ნასუქალი“; ძე არის ხბო მუდამ დასაკლავი; ნუგეშინისმცემელი სული წმიდა კი მღვდელმოქმედებს.

მღვდელი ამ დროს კითხულობს საიდუმლო ლოცვას: „მერმეცა შევსწირავთ შენდა სიტყვიერსა ამა და უსისხლოსა მსხვერპლსა და გხადით შენ და შეგივრდებით და გევედრებით, გარდამოავლინე სული შენი წმიდა ჩვენ ზედა და წინა მდებარეთა ამათ მღვენთა ზედა“. უმთავრესი და უდიდესი ნაწილი ამ მღვდელმოქმედებისა მდგომარეობს გარეგან მსხვერპლშეწირვაში, მაგრამ აღესრულება იგი გულმოდგინე აზრითა და მორჩილი სულისკვეთებით; თუმცა ეს მსხვერპლი არის თვით ქრისტეს სხეული ადამიანთა ცხოვნებისათვის შეწირული ჯვარზე, მაგრამ იკურთხება საკურთხეველში სული წმიდის მიერ. ამიტომაც გასაკვირი არაა, რომ ყველა ამ მოქმედებას, წმიდა მამათა განსაზღვრებით, ვუწოდებთ „სიტყვიერ და უსისხლო მსხვერპლს“.

ამ ლოცვის სიტყვები: „გხადით შენ და შეგივრდებით და გევედრებით...“ აღნიშნავს მონურ თავყვანისცემას და პირქვე დამხობას. წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი¹² წერს: „რადგანაც ამ საიდუმლოში მღვდლის საშუალებით თავად ქრისტე მოქმედებს მამასთან და სულთან ერთად, თავადაა შემწირველი და შიწურული, მღვდელმოქმედი და მსხვერპლი, შემწყნარებელი და მიმცემელი, ამიტომაც ამ მღვდელმოქმედების საფუძველია უფლის სიტყვები, ხოლო აღესრულება იგი მღვდლის ლოცვების საშუალებით. ამიტომაც, ადამიანი

12 თავ. 98

(მღვდელი) კი არ ასრულებს მას, არამედ ქრისტე სული წმიდასთან ერთად სასულიერო პირის მღვდლობის საშუალებით. როგორც ღმერთმა ერთხელ ბრძანა: „აღმოაცენოს მიწამ“ და მისი სიტყვა მოქმედებს დღემდე და მიწა გაუჩერებლად აღმოაცენებს; როგორც ერთხელ თქვა: „და იქმნეს ნათელი“ და ნათელი მუდამ ანათებს; აქაც ქრისტეს სიტყვები: „ამას ჰყოფდით მოსახსენებლად ჩემდა“ დაუდუმებლად მოქმედებს მღვდლის საშუალებით. ამიტომაც სიტყვებს: „ჰყავ პური უკუე ესე პატიოსან ხორც ქრისტეს შენისა“ აქვთ მოქმედება მხოლოდ მღვდლების საშუალებით. ასე, აქ მათი არა სახეა, არამედ ჭეშმარიტად ქრისტეს ხორცი და სისხლი, რადგან თავად ის მოქმედებს, როგორც ნათქვამია, მღვდლების საშუალებით და თავად მან მისცა საკუთარი თავი, რათა ხორცი და სისხლი იმღვდელმოქმედებოდეს ლოცვებით. ასევე, როგორც დაწერილია, მანვე აიღო პური, აღაპყრო თვალნი ზეცად, მადლობდა მამას, განსტეხა და მისცა წმიდათა მისთა მოციქულთა და მოწაფეთა მეტყველმან: მიიღეთ და სჭამეთ... და სუთ ამისგან... და მსგავსი. ასე, თავად ის მღვდელმსახურებს ამ საიდუმლოს ლოცვებით, თუმცა, როგორც ყოვლისშემძლე, არ საჭიროებს ლოცვებს. ასე, აწ ახლაც აღესრულება იგი მღვდლების ლოცვებით. ასე, ასრულებდნენ, როგორც ჩანს, მოციქულებიც, რომლებიც იკრიბებოდნენ ერთად, მადლობდნენ ღმერთს და ტეხდნენ პურს; მსგავსადვე გადმოგვცეს ჩვენ წმიდა მამებმა - ბასილი დიდმა და იოანე ოქროპირმა“. ამ სიტყვებიდან ნათელია, რომ მსხვერპლის კურთხევისას წარმოიჩნდება ორი მოქმედი პირი. პირველი - თავად ქრისტე, რომელიც აღასრულებს ამ მღვდელმოქმედებას თავისი ყოვლისშემძლე ძალით, ან ერთიანი სიტყვით; მეორე კი - მღვდელი, როგორც მონა და მსახური, რომელსაც აქვს ურთიერთობა ამავე მოქმედებასთან, თუმცა დამოკიდებულია ქრისტეზე და ითხოვს თავის ძალას როგორც იარაღს მისგან, თუმცა მოქმედებს მისი სახელით და წარმოსთქვამს მის სიტყვებს; მაგრამ მღვდელი შეიცნობს თავის მონურ მდგომარეობას, გრძნობს თავის უსუსურებას, აღიარებს თავს დამნაშავედ სისუსტეებში და სხვას არაფერს აკეთებს თუ არა ლოცულობს, ითხოვს და თაყვანსცემს. რადგანაც ყველა ეს მოქმედება აღემატება თავის ძალებს, ამიტომაც ლოცულობს და მონურად შეუვრდება მამა ღმერთს, რათა მან გარდამოავლინოს მასზე და წინა მდებარეთა მღვწთა ზედა სული წმიდა. მღვდლის ამ ლოცვისას მგალობლები გალობენ: „შენ გიგალობთ, შენ გაკურთხევთ, შენ გმადლობთ, უფალო და გვედრებით შენ, ღმერთო ჩვენო“.

ვინმე თუ იკითხავს, რა ძალა აქვს მღვდლის თხოვნას, ლოცვასა და თაყვანისცემას, თუ თავად ქრისტე აღასრულებს ყოველივეს? - ამაზე ვუპასუხებთ: ღმერთმა აღუთქვა აბრაამს სარას მოხუცებულობაში შვილის შეძენა; ქრისტემ აღუთქვა მოწაფეებს ამალლებისას სული წმიდის გარდამოვლენა. ვინ უარყოფს იმას, რომ აბრაამი სარასთან ერთად დაყველა მოციქული, ღვთაებრივი აღთქმის აღსრულებამდე არ ლოცულობდა, თუმცა სწამდათ ყოველივე ამის აღსრულება და არ ეჭვობდნენ, რომ ღმერთის მხრიდან რაიმე წინააღმდეგობა არ იქნებოდა? მსგავსადვე, მღვდელმაც, აღასრულებს რა ღვთაებრივი ძალითა და ხელისუფლებით ამ საიდუმლო მსხვერპლშეწირვას, გულითადად უნდა ილოცოს, ითხოვოს და თაყვანისცეს. ასეთი საშინელი და საიდუმლო მოქმედებისას მსგავსი დაბდაბლების გამოვლენა აუცილებელია იმიტომაც, რომ ამით გამშვენდება მღვდელმსახურის განზრახვა და მოქმედება, პატივი მიეგება ქრისტეს სიტყვებს და განიწმიდება თავად მღვდელი, რომლის აზრები მიემართება მიწიერი საგნებიდან ზეციურისკენ; ამასთან, თავად ერიც ემზადება ღირსეული თაყვანისცემისა და ძღვნის წმიდად მიღებისათვის; ამით ეს მღვდელმოქმედება იღებს უფრო საზეიმო და დიდებულ ხასიათს, როდესაც ვხედავთ, რომ წმიდა მსხვერპლშეწირვა აღესრულება არა დაუფიქრებლად, არა დაუდევრად. ამიტომაც, თავად მოციქულებიც ამ მღვდელმოქმედებას აღასრულებდნენ გულითადი ლოცვით. საქმე მოციქულთა მოწმობს (თავ.2, 46): „დღენიადაგ ერთად იყვნენ ტაძარში, სახლებში ტეხდნენ პურს და სიხარულითა და გულის უბრალოებით იღებდნენ საზრდოს“. მსგავსი მტკიცებულებაა წმიდა იოაკობ მოციქულის ლიტურგიაში. წმიდა იოანე ოქროპირი ასე წერს¹³: „დაფიქრდი, - მოციქულები საიდუმლო სერობის აღსრულებისას რას აკეთებდნენ? განა არა ლოცვით, ღამისთევით, სიბრძნით აღსავსე ხანგრძლივ სწავლებით იყვნენ დაკავებულნი?“. ამის შესახებ უფრო დაწვრილებით საუბრობს წმიდა პროკლე კონსტანტინეპოლელი¹⁴: სანამ მოციქულები გაიფანტნენ უფლის სახარების საქადაგებლად მთელ დედამიწაზე, ისინი შეიკრიბნენ უფლის ამალლებისას ერთ ადგილას და მთელ დროს ლოცვაში ატარებენ. ისინი დიდ ნუგეშინისცემას პუოლობენ უფლის ხორცის მღვდელმოქმედებაში და ხშირად აღასრულებენ ლიტურგიას, იციან, რომ ეს საქმე, როგორც სწავლების ვალდებულება, ყველა სხვა

13 საუბარი 27, კორინთელთა მიმართ პირველ ეპისტოლეზე

14 წმიდა ლიტურგიის გადმოცემა

დანარჩენზე მნიშვნელოვნად უნდა მიიჩნიონ. ჭეშმარიტად, ისინი დიდი სიხარულით ატარებენ დროს ამ ღვთაებრივი მღვდელმოქმედების აღსრულებაში და ახსოვთ უფლის სიტყვები: „ესე არს ხორცი ჩემი, ამას ჰყოფდით მოსახსენებლად ჩემდა: ვინც ჭამს ჩემს ხორცს და სვამს ჩემს სისხლს, ის ჩემშია, ხოლო მე - მასში“. ამიტომაც ღვთაებრივი სახელის მოწოდებისას, ისინი ფრიად გულმოდგინედ და შემუსვრილი სულით გალობენ მრავალ ლოცვას. ამასთანავე, მათ ასწავლეს ახალმოქცეულ იუდეველებსა და წარმართებს აღასრულონ ახალი აღთქმის საიდუმლო და დაუტეონ ძველი, სული წმიდის გარდამოსვლამდე გამოყენებული. მოციქულები ელიან, რომ თავად ის გარდამოვა წინადაგებულ პურსა და წყლით შეზავებულ ღვინოზე და გარდააქცევს და განწმედს მათ თავის ხორცად და სისხლად.

„გარდამოავლინე სული შენი წმიდა“. ის, რომ ძღვენი უშუალოდ იკურთხება სული წმიდის ძალითა და თანამოქმედებით, ამას ამტკიცებს წმიდა გერმანე კონსტანტინეპოლელი: „მღვდელი ევედრება მამას აღასრულოს თავისი ძის საიდუმლო, ჰყოს ეს პური და ღვინო ქრისტე ღმერთის ხორცად და სისხლად. ამ დროს სული წმიდა უხილავად თანამყოფობს მამის კურთხევით და ძის სურვილით, გამოავლენს ღვთაებრივ ძალას და მღვდლის ხელით დაბეჭდავს, გარდააქცევს და აღასრულებს წინადაგებულ წმიდა ძღვენს უფლისა და ღვთისა ჩვენისა იესო ქრისტეს ხორცად და სისხლად, რომელმაც თქვა: „ვინც ჭამს ჩემს ხორცს და სვამს ჩემს სისხლს, ის ჩემშია, ხოლო მე - მასში“. წმიდა სვიმეონ თესლონიკელი ამბობს¹⁵: „ურთიერთმთხვევის შემდეგ აღესრულება საიდუმლოს მღვდელმოქმედება სული წმიდის მოწოდებით. რადგანაც საერთოა სამების ძალა; მამის კურთხევით განხორციელდა ძე, ძემ აღასრულა ეს, ყოვლადწმიდა სული თანამოქმედებს ამაში“. წმიდა კირილე იესრუსალიმელი წერს: „ვევედრებით კაცთმოყვარე ღმერთს გარდამოავლინოს სული წმიდა წინადაგებულ ძღვენზე და ჰყოს ეს პური ქრისტეს ხორცად, ხოლო ღვინო ქრისტეს სისხლად. რადგანაც რასაც შეეხება სული წმიდა, ის იკურთხება და გარდაიქცევა“.

კონდაკში მითითებულია: მღვდელი ჯვარს გადასახავს სამჯერ წმიდა ძღვენს. სასულიერო პირი ქრისტეს მსგავსად, წმიდა ძღვნის განწმედამდე აკურთხებს მათ. რადგან ქრისტემ აიღო პური, აკურთხა და განტეხა. თუმცა ქრისტეს ჯვარი არ გადაუსახავს, მაგრამ ეკლესიას

15 თავ. 99

არ უსწავლია და შეგუებულია აკურთხოს რაიმე ჯვრის გამოსახვის გარეშე. ნეტარი ავგუსტინე ამბობს¹⁶: „თუკი არ არის ჯვრის ნიშანი მორწმუნის სახეზე, წყალზე ან მირონზე, არაფერი კანონიერად არ აღესრულება“.

წმიდა გერმანე პატრიარქის განმარტებით, ამ მომენტიდან ზიარებამდე წმიდა ტრაპეზი აღნიშნავს იმ ადგილს, სადაც ქრისტემ საიდუმლო სერობა აღასრულა.

„და ჰყავ უკუე პური ესე პატიოსან ხორც ქრისტეს შენისა. ხოლო ბარძიშსა ამას შინა, პატიოსან სისხლ ქრისტეს შენისა. შესცვალე სულითა შენითა წმიდითა“ - ამ სიტყვებით იკურთხება და გარდაიქცევა წმიდა ძღვენი, და აწ არა პური და ღვინო, არამედ ქრისტეს ჭეშმარიტი ხორცი და სისხლია. თუმცა მანამდე წარმოითქვა ქრისტეს სიტყვები: „ესე არს ხორცი ჩემი და ესე არს სისხლი ჩემი“, მაგრამ ისინი წარმოითქვა თხრობით, რათა მიგავნიშნოს იმაზე, თუ რა აღასრულა მაცხოვარმა და ხელს უწყობს ძღვნის კურთხევას. ლოცვისა და მღვდლის კურთხევის შემდეგ კი უკვე ძღვენი სული წმიდის გარდამოსვლით გადაიქცევა უფლის ჭეშმარიტ ხორცად და სისხლად. წმიდა ბასილი დიდი თავის ლიტურგიაში წერს: „წინადამგებელნი ნაცულად სახეთა წმიდისა ხორცისა და სისხლისა ქრისტეს შენისათა, შენ შეგივდრებით და გვედრებით, წმიდაო წმიდათაო, სათნო ყოფითა და სახიერებისა შენისათა, მოვედინ სული შენი წმიდა ჩვენ ზედა და წინა დაგებულთა ამათ მსხვერპლთა ზედა და აკურთხენ და წმიდა ჰყვენ ესენი და გამოაჩინენ“. შესაბამისად, ცოდა ადრე წმიდა ძღვენი იწოდება ნაცულ სახედ, მაგრამ კურთხევის შემდეგ იწოდება და თაყვანისიცემება უფლის ხორცად და ქრისტეს სისხლად. წმიდა იოანე დამასკელი წერს¹⁷: „ამასთან, თუმცა ზოგმა ამ პურსა და ღვინოს უფლის სხეულისა და სისხლის ნაცვალსახენი უწოდა, როგორც უთქვამს, მაგალითად, ღმერთშემოსილ ბასილის, მაგრამ ასე თქვეს მათ არა შესაწირავის განწმენდის შემდეგ, არამედ თვით შესაწირავს უწოდეს ამგვარად ვიდრე მის განწმენდამდე“. ამ მოქმედებას მკაფიოდ აღწერს ნეტარი ნილოსი, იოანე ოქროპირის პირველი მოწაფე თავის ეპიტოლესში ფილიპე სქოლასტიკოსისადმი: „ღვთაებრივ საიდუმლოთა მიმართებით იცოდე, რომ მღვდლის ლოცვისა და სული წმიდის გარდამოსვლამდე ისინი უბრალო პური და ჩვეულებრივი ღვინოა. ცხოველსმყოფელის მოწოდებისა და გარდამოსვლის შემდეგ, გვწამს და აღვიარებთ, რომ

16 118-ე ტრაქტატი იოანეს სახარებაზე

17 წიგნ, 4, თავ. 13

ტრაპეზზე დაგებული პური და ღვინო არა უბრალოა, არამედ ქრისტე ღმერთის ხორცი და პატიოსანი სისხლია“. თუკი პური და ღვინო გარდაიქცა ქრისტეს ხორცად და სისხლად სული წმიდის მოწოდებამდე და მოქმედებამდე, მაშინ რისთვის ვლოცულობთ ახლა პურის ქრისტეს თვით პატიოსან ხორცად და ღვინის სისხლად შეცვლაზე. „შეცვლა“ არის არა სხვა, თუ არა ერთი არსების გადაქცევა მეორედ, ერთი საგნის სხვად; როგორც ოდესმე ღმერთმა შეცვალა ეგვიპტელებისთვის წყალი სისხლად, მოსეს კვერთხი გველად, კანას გალილეას ქორწილში წყალი ღვინოდ; მსგავსად ამისა აქცე პური და ღვინო შეიცვლება ქრისტეს ხორცად და სისხლად და არა სხვა რამედ. ამიტომაც, ცხადია, რომ სიტყვები: „მიიღეთ და სჭამეთ“ და „სუთ ამისგან“ - არ აღასრულებენ ამ საიდუმლოს სული წმიდის გარდამოსვლისა და ცხოველსმყოფელი ჯვრის გადასახვის გარეშე, როგორც მიწა ვერ აღმოაცენებს წვიმის გარეშე ნაყოფს. მაგრამ აქ ყველაფერი ერთად, ე.ი. თვით ქრისტესგან საიდუმლოს აღსრულების თხრობა, მის მიერ წარმოთქმული სიტყვები და მღვდლის ლოცვა ჯვრის გადასახვით აღასრულებენ საიდუმლოს სული წმიდის მოქმედებით.

მღვდელი კითხულობს ლოცვას: „რათა ექმნეს მიმღებელთა, განსაფრთხოებლად სულისა, მისატევებლად ცოდვათა, ზიარებად წმიდისა სულისა შენისა, სასუფეველსა ცათასა დამკვიდრებად, კადნიერებად წინაშე შენსა, ნუ სასჯელად, გინა დასასჯელად“. წმიდა ზიარების ნაყოფია: სულის სიფხიზლე, ცოდვათა მიტევება, სული წმიდის მიღება, ცათა სასუფეველის დამკვიდრება, ღვთის წინაშე ყოფნის კადნიერება.

მღვდელმოქმედების აღსრულების შემდეგ სასულიერო პირი ლოცულობს: „მერმეცა შევსწირავთ შენდა სიტყვიერსა ამას მსხვერპლსა, სარწმუნოებით შესვენებულთათვის პირველთა მამათა, მამათ-მთავართა, წინასწარმეტყველთა, მოციქულთა ქადაგთა, მახარებელთა, მოწამეთა, აღმსარებელთა, მმარხველთა და ყოვლისა სულისა სარწმუნოებით აღსრულებულისა“. ეს არ ნიშნავს, რომ ეს მსხვერპლი ემსახურება მათ შემწეობადან შუამდგომლობად, რადგან წმინდანთათვის შუამდგომლობა რაღაცნაირად მათი მოწამეობის და წმიდანობის დაკნინებაა, არამედ განასახიერებს მათ მიერ ზეცით მოპოვებული მადლის საშუალებით, მათი სახელით უფრო მოხერხებულად აღვიდეს ღვთისადმი. მღვდელი აქ არ წარმოადგენს მათ შუამდგომელს და არ ითხოვს მათ ცხონებას, პირიქით სასულიერო პირი მიმართავს მათ როგორც შუამდგომლებს და ამიტომაც

ამბობს: „რომლითა ვედრებითა მომხედენ ჩვენ“. თუმცა წმიდანები ჩვენსგან არაფერს არ საჭიროებენ, მაგრამ ვიხსენებთ მათ ლიტურგიაზე შემდეგი მიზეზების გამო: პირველად, რომ მათ გვიშუამდგომლონ ღვთის წინაშე; მეორედ, შესაბამისი პატივი და დიდება მივაგოთ მათ; და მესამედ მივბაძოთ მათ და შეძლებისდაგვარად ვეზიაროთ მათ სიწმიდეს.

„უმეტესად ყოვლად-წმიდისა, უხრწნელისა, უფროსად კურთხეულისა, დიდებულისა დედოფლისა ჩვენისა ღვთისმშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა“. მღვდელი ჩამოთვლის წმიდანთა დასებს და გვთავაზობს უდიდეს და ღვთის უახლოეს შუამდგომელს - ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელს და არა საიდუმლოდ, არამედ ხმამაღლა წარმოსთქვამს მის დიდებას, როგორც ამ შუამდგომლობის ნამდვილ მტკიცებულებას, როგორც ყველა წმიდის დედოფალს, ქერუბიმებსა და სერაფიმებზე უპატიოსნესს. აი, ამიტომაც წარმოითქმება აქ: „უმეტესად“, ე.ი. უპირველესად ანუ ყველა სხვა წმიდანთა უმეტესად. წმიდა სვიმეონ თესლონიკელი წერს¹⁸: „მღვდელმოქმედების შემდეგ მოიხსენება ყველა, რადგანაც ამ მსხვერპლით მიიღეს მათ ცხოვნება, მოიხსენებიან წმიდანები, რამდენადაც მათ ივნეს ქრისტესთან ერთად და მასთან ერთად განიდიდებიან; განსაკუთრებით კი (უმეტესად) გაიხსენება ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელი, რადგანაც როგორც მაშინ, ეხლაც იგია მთელი სამყაროს მხსნელი და ჩვენ ვუგალობთ და იმედი გვაქვს, რომ მისით ვცხოვნდებით.

აქ დიაკონი მოიხსენებს მოსახსენებელს, ანუ დიპტიხს. ძველად დიპტიხი ქალაღდის ან პერგამენტისგან დამზადებული ორი დაფა იყო ერთად დაკეცილი. ერთ-ერთ მათგანზე იწერებოდა ცოცხალთა, ხოლო მეორეზე მიცვალებულთა მოსახსენებელი. დიპტიხთა პირველი გამოყენება უკავშირდება მოციქულთა ან მათ მემკვიდრეთა პერიოდს. ეს ჩანს წმიდა დიონისეს სიტყვებიდან¹⁹.

„ყოველთა და ყოვლისათვის“, ე.ი. ყოველი მამაკაცი და ქალი, რადგან სიტყვა - „ყოვლისათვის“ ბერძნულ ენაში მდებდრობითი სქესისაა. წმიდა გერმანე პატრიარქის სიტყვებით აქ იგულისხმება ყველა ის, ვინც გონებაში გვყავს, რომ უფალმა მოიხსენოს არა მხოლოდ მოსახსენებელში ჩაწერილი პიროვნებები, არამედ ყველა, ვინც გაგვახსენდება, როგორც მამაკაცი, ისე დედაკაციც. ამის შემდეგ დიაკონი დგება ხალხის პირისპირ

18 თავ. 99

19 თავ. 3

და აღძრავს მათ ილოცონ მღვდელმთავრისთვის, რადგანაც მან მიიტანა ეს მსხვერპლი თავისთვის, ყველასათვის და ყველას სახელით; მეფისთვის - რადგან მღვდიმარებს როგორც ჩვენი ხილული და გრძნობიერი, ისე სულიერი სიკეთისთვის.

„და მომეც ჩვენ, უფალო, ერთითა პირითა და ერთითა გულითა, დიდებად და გალობად ყოვლად-პატიოსანსა და დიდად შვენიერსა სახელსა შენსა, მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნუსამდე“. ეს ასამაღლებელი არის არა მხოლოდ მთელი მღვდელმოქმედების დასასრული და ყველა წმიდის, ცოცხალთა და მიცვალებულთა მოხსენება, არამედ ამასთანავე გვამზადებს მომდევნო ღოცვისთვის: „და იყვნენ წყალობანი დიდისა ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესნი თქვენ ყოველთა თანა“, ე.ი. გვამზადებს ზიარებისთვის, რათა ყველამ, ყოველთა წმიდათა მომხსენებლებმა, ერთითა პირითა და ერთითა გულითა განვადიდოთ მამის, და ძის და სულის წმიდის წმიდა სახელი.

როგორც ერთია ეკლესია ზეცად და დედამიწაზე, ერთია რწმენა და ერთია ნათლისღება: ისე ჩვენც, სიყვარულით გაერთიანებულებს თანხმობა უნდა გვქონდეს ერთანეთთან როგორც ქრისტეში ძმებს, როგორც ერთი სხეულისა და ერთი სულის მქონეებს. როგორც ნათელს-ვიღეთ ერთსულოვნად და ერთ უფალში, ისე აუცილებლად უნდა ვიკვებოთ ერთი სულისგან. ასე, ვაი იმ კაცს, ვინც ცდუნდება ერესითა და განდგომილებით. წმიდა გერმანე წერს: „მოგვეც ერთი სული და ერთი პირი, რათა სიყვარულით შეერთებულებმა შევძლოთ კადნიერებით დავტკბეთ წინადაგებული ტრაპეზით და ღირს ვიქნეთ ღვთაებრივ საიდუმლოებებს“.

შემდეგ წარმოითქმება კვერექსი, რომელშიც ვლოცულობთ: „შეწირულთა ამათთვის და განწმენდილთა პატიოსანთა ძღვენთა, უფლისა მიმართ ვილოცოთ“. შეწირული ძღვნისთვის უფალს ვევედრებით არა იმისთვის, რომ განწმიდოს, რადგან იგი უკვე განწმენდილია, როგორც ნაჩვენებია ამ სიტყვებში, არამედ, რათა მათი საშუალებით მივიღოთ განწმენდა.

წმიდა ზიარების მოახლოებისას აუცილებელია ვითხოვოთ თავად უფალი ღმერთისგან, რათა მან ღირს გვყოს შვილად წოდებისა და თქმად ღოცვისა: მამაო ჩვენო“. წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი წერს²⁰:

20 თავ. 89, ტაძრის შესახებ

„მღვდელი ლოცულობს, რომ შევძლოთ ვუგალობოთ ღმერთს ერთი პირით და ერთით გულით, მოუწოდებს ღვთის და მაცხოვრის იესო ქრისტეს წყალობას ჩვენზე, შვილ-დებად ღირს გვყოფს და ლოცულობს, რომ ბუნებით ხორციელები განვიწმიდოთ, გავხდეთ მადლით ძეები და ღირს ვიქნეთ ზეციური მამის საკუთარ მამად წოდებისა. ეს ნაჩვენებია ჩვენი ღმერთთან შეერთებით მომავალ ცხოვრებაში, რომელიც მოვიპოვეთ მხოლოდშობილი ძის საშუალებით სული წმიდაში“.

მღვდელი აამაღლებს წმიდა პურს და ამბობს: „წმიდაა წმიდათა“. წმიდა იაკობის, ბასილისა და იოანე ოქროპირის ლიტურგიებში მღვდელი აამაღლებს მხოლოდ უფლის ხორცს და არა წმიდათა საპატივცემულოდ ამოკვეთილ სხვა ნაწილებს. უფლის ხორცის ამაღლებით აღინიშნება ის, რომ მხოლოდ ქრისტეა მეფე და უფალი. წმიდა გერმანე წერს, რომ სხვა ნაწილები ქრისტეს ეკლესიის წევრებია. ამიტომაც ამაღლდება მხოლოდ ღვთაებრივი პური და როგორც ტარიგი მსხვერპლად შეიწირება. სხვა ნაწილები ლახვრით არ განიღება ჯვრის სახით. მღვდელი ფეშხუმიდან ოდნავ აამაღლებს წმიდა პურს და ამით გვაჩვენებს ქრისტეს ჯვარზე გაკვრას. წიდა სვიმეონ თესალონიკელი წერს²¹: „პურის ამაღლება ნიშნავს იესოს ჯვარზე ამაღლებას; ამიტომაც იქვეა ბარძიმი, სადაც მისი სისხლი და წყალია, რომელიც გარდამოვიდა მისი წმიდა ფერდიდან“.

„წმიდაა წმიდათა“. წმიდა მოციქული პავლე ამბობს: „მაშ, გამოსცადოს კაცმა თავისი თავი და ისე ჭამოს ამ პურიდან და ამ სასმისისგან სვას“ (1 კორ. 11,28). ასეთი გამოცდისკენ მოუწოდებს აქ მღვდელი ყველას შემდგი სიტყვებით: „წმიდაა წმიდათა“. წმიდა გერმანე ასე განმარტავს ამ სიტყვებს: „მღვდელი ღაღადებს ყველას გასაგონად: მე თქვენნაირი ადამიანი ვარ და არ ვიცი არცერთის საქმე; თავად შეხედეთ და იყავით წმიდა, რადგან ქრისტე, ვისაც ეზაირებით, არის ღმერთი წმიდა და წმიდათა შინა დავანებული“. და კიდევ: „წმიდაა წმიდათა, ე.ი. ღმერთი გვაძლევს „წმიდას“ უბოროტოებსა და გულით წმიდებს. წმიდა ისაა, ვინც ბოროტი სინდისისგან განწმედილია და აქვს მართალი რწმენა წმიდა ძღვენისა“. წმიდა იოანე ოქროპირი²² ამბობს: „ვინც არაა წმიდა არ ეზიაროს...“ წმიდა კირილე იერუსალიმელი ღვთაებრივი ლიტურგიის სწავლებებში, წერს: „წმიდაა წინადაგებული ძღვენი სული წმიდის გარდამოვლით; წმიდა ხაროთ თქვენც სული წმიდის მიმღებელნი.

21 თავ. 98, ტაძრის შესახებ

22 საუბარი 68-ე, ებრაელთა მიმართ ეპისტოლეზე

რადგან წმიდა ღირსია წმიდისა“. წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი წერს²³: „დიაკონი ამბობს - მოხედენ, რითაც მიგვანიშნოს საიდუმლოზე; მღვდელი ამატებს: წმიდაა წმიდათა, და გვაჩვენებს, რომ ჯვარცმული წმიდაა და მისი მაზიარებელიც წმიდა უნდა იყოს“.

მღვდლის ამ სიტყვებს მორწუნეები, თავის მხრივ პასუხობენ: „ერთ არს წმიდა, ერთ არს უფალი იესო ქრისტე, სადიდებლად ღმერთსა მამისა, ამინ“ - იმ მნიშვნელობით, რომ არც ერთ ჩვენგანს არ აქვს სიწმიდე საკუთარი თავით და ადამიანური ძალები ამისთვის უკმარია, მხოლოდ ქრისტესგანაა ყველა წმიდა და მისით მივიღებთ სიწმიდეს.

ამ დროს იგალობება განიცადე. განიცადე, ანუ საზიარო ის მუხლია, რომელიც აღებულია წინასწარმეტყველთა წიგნიდან და იგალობება ძღვნის განტეხისა და მღვდელმსახურთა ზიარებისას. რადგანაც წმიდა ძღვენთა ზიარებით აღინიშნება ქრისტეს ხალხისადმი ან სამყაროსადმი გამოცხადება მისი მკვდრეთით აღდგომისას, ამიტომაც განიცადეს ემატება სიტყვები: ალილუია. შემდეგ იგივე იგალობება ერისკაცთა ზიარებისას. რადგანაც ალილუია ნიშნავს უფლის მოსვლასა და განსხადებას.

იესო ქრისტემ საიდუმლო სერობაზე განტეხა პური, რისი სახითაც მიაწოდა თავისი ხორცი მოწაფეებს. ეს განასახიერებს უფლის ვნებას, საშინელ წამებას ჯვარზე; ამიტომაც ეკლესიაც ბაძავს ქრისტეს მოქმედებას, იხსენებს მის ამ ტანჯვას და ასევე განტეხს ან გაანაწილებს პურს ნაწილებად. მღვდელი ოთხ ნაწილად გაყოფს ამ პურს. წმიდა სიმეონ თესალონიკელი ამბობს²⁴: „მღვდელი განტეხს პურს ოთხ ნაწილად და დადებს ფეშხუმზე ჯვრის სახით. აქ ვხედავთ იესოს ჯვარცმას. არ არის უფრო ამაღლებული სახილველი, ვიდრე უმაღლესი ღვთის ასეთი თავმდაბლობა“. წმიდა გერმანე წერს: „თუმცაღა განიტეხება, მაგრამ განუყოფელი რჩება და არ ილევა, მთლიანად სუფევს ყოველ ცალკეულ ნაწილში; თუმცაღა სიკვდილით დაექვემდებარა ხრწნილებას, მაგრამ ჯოჯოხეთში მისმა ხორცმა არ იგება გახრწნა“. მიხეილ პომაზანსკის მიხედვით: „ნაწილდება და განიყოფება კრავი ღვთისა, დანაწევრებული და განუყოფელი, მარადის ჭამადი და აროდეს მოკლებული, არამედ მიმდებელთა განმწმედელი“. ასე, თუმცა ვინც ეზიარება ამ პურის უმცირეს ნაწილსაც კი, ის ეზიარება ქრისტეს მთელ ხორცსა და სისხლს.

23 თავ. 99

24 თავ. 93, ტაძრის შესახებ

ამ მნიშვნელობით მღვდელი წმიდა ტარიგის განტეხისას წარმოსთქვამს: „განიტეხების და განიყოფის ტარიგი ღმრთისა, განიტეხების და არა განიყოფის, მარადის იჭამების და არა დაილევის, არამედ მზიარებელთა განწმენდს“.

უფალმა უანდერძა თავის მოწაფეებს ამ საიდუმლოს შესრულება მის გასახსენებლად. მან თავდაპირველად აკურთხა პური, შემდეგ განტეხა და ბოლოს მიაწოდა თავის მოწაფეებს. ასე, ეს მოქმედება შედგება სამი ნაწილისგან და ერთი მეორეს გარეშე შეუძლებელია, ე.ი. კურთხევა განტეხისა და მიწოდების გარეშე, განტეხა კურთხევისა და მიწოდების და მსგავსადვე, მიწოდება კურთხევისა და განტეხის გარეშე არ აღნიშნავს სრულ გახსენებას. სიტყვით - „განიტეხება“ აღინიშნება დანაწილება, ხოლო „განიყოფება“ - განაწილება.

მღვდელი „იესოს“ ნაწილით სამჯერ გამოსახავს ბარძიმის თავზე ჯვარს. წმიდა გერმანე წერს: „სამი ჯვარი წარმოადგენს წმიდა სამების საიდუმლოს, რადგანაც ივნო ღვთის ძემ და სიტყვამ ღმრთისა და მამის ნებით, სული წმიდის თანამოქმედებით“.

წმიდა მართლმადიდებელი ეკლესია აღიარებს, რომ ქრისტე განხორციელდა ქალწულ მარიამის მუცელში სული წმიდის მოქმედებით და იმავე სულის თანამოქმედებით მსხვერპლად შეიწირა, მსგავსადვე ახლანდელი საიდუმლოებებით განაცხოველა მთელი სამყარო იმავე სულის საშუალებით და მიანიჭა იგი თავის ეკლესიას. იმავე მნიშვნელობით, აქაც მღვდელი ჩააბრძანებს ბარძიმში წმიდა ტარიგის ერთ-ერთ ნაწილს და ამბობს: „აღვსება სულისა წმიდისა“.

ეკლესიას ყოველთვის სწამდა და სწამს, რომ ყველა საიდუმლო აღესრულება სული წმიდის მოქმედებით. ამ წმიდა საიდუმლოში სული წმიდის წარმოსაჩენად, მიღებულია და დაწესებულია ბარძიმში მდულარების ჩამატება. წმიდა გერმანე წერს: „როგორც ცხოველსმყოფელი ფერდიდან გადმოდინდა სისხლი და წყალი, ისე ზიარებისას მდულარე წყალი ჩაისხმება ბარძიმში“. რადგან ის სისხლი, რომელიც წარმოდინდება ახლად დაკლული მსხვერპლისგან, თბილია, ორთქლი ასდის და ჯერ კიდევ ცოცხალია. წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი წერს²⁵: „შემდეგ მღვდელი ჩაასხამს ბარძიმში მდულარებას. ამას აკეთებს იმის ნიშნად, რომ უფლის მკვდარი სხეულიც კი, სულის განსვლის შემდეგაც, ცოცხალია და ცხოველსმყოფელია, რადგანაც ღვთაებრიობა არ განშორებულა მისგან და

25 თავ. 94, ტადრის შესახებ

სული წმიდის ყველა მოქმედება მასშია. რამდენადაც მდულარებას აქვს სიცოცხლის მომცემი ძალა, მაშინ ზიარებისას იგი ჩაისხმება ბარძიმში იმ მიზნით, რომ მასთან შეხებისა და სისხლის ზიარებისას, დავლით იგი, თითქოს ცხოველსმოყოფელი ფერდიდან“.

მოციქულთა მერვე კანონის მიხედვით: „თუ ეპისკოპოსი, მღვდელი, დიაკონი ან კრებულის სხვა წევრი, მსხვერპლშეწირვის დროს არ ეზიარება, დაე, მიზეზი წარმოადგინოს, და თუ იგი საპატიოა, შენდობილ იქნეს; იმ შემთხვევაში კი, თუ მიზეზი ვერ დაასახელა, საეკლესიო ერთობიდან განიკვეთოს, როგორც მორწმუნე ერისათვის ზიანის მომტანი და, თავისი საქციელით მწირველის მიმართ ეჭვის აღმძვრელი, რომ მან თითქოს მსახურება არასწორად აღასრულა“.

ზიარებისას წმიდა ხორცს სასულიერო პირები დაიდებენ ჯვარედინად შეკრულ მარჯვენა ხელზე (მარცხენა ქვემოდან) შემდეგი სიტყვების წარმოთქმისას: „პატიოსანი და ყოვლადწმიდა ხორცი უფლისა ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესი მომეცემის მე მღვდელსა (სახელი) მოსატევებელად ცოდვათა და ცხოვრებად საუკუნოდ, ამინ“. წმიდა იოანე დამასკელი წერს²⁶: „მივეახლოთ მას მგზნებარე მოსწრაფებით, ჯვრისსახოვნად გამოვსახოთ ხელისგულები და მივიღოთ ჯვარცმულის სხეული, შემდეგ კი ზედ დავადოთ თვალები, ბაგეები და შუბლი და მივიღოთ წილი საღვთო ნაკვერცხლისა, რომ ჩვენში არსებული მოსწრაფების ცეცხლმა ნაკვერცხლისეული ცეცხოვანება შეითვისოს, დაწვას ჩვენი ცოდვები და გაანათლოს ჩვენი გულები, რათა საღვთო ცეცხლის თანშეარსებით ავინთოთ და განვიღმრთოთ“.

შემდეგ მღვდელი ბარძიმიდან ეზიარება წმიდა სისხლს შემდეგი სიტყვების წარმოთქმისას: „პატიოსანსა და წმიდასა სისხლსა უფლისა ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესა ვეზიარები მე მონა ღვთისა მღვდელი (სახელი) მოსატევებელად ცოდვათა და ცხოვრებად საუკუნოდ, ამინ. ესერა შეეხო ბაგეთა ჩემთა და მომიტევებს უსჯულოებათა ჩემსა და ცოდვათა ჩემსა განსწმედს“ და შესვამს სამჯერ. თითოეული მიღებისას წარმოსთქვამს: „წმიდაო ღმერთო, წმიდაო ძლიერო, წმიდაო უკვდავო შეგვიწყალებ ჩვენ“.

სასულიერო პირები ეზიარებიან ქრისტეს ხორცსა და სისხლს ცალკე-ცალკე, როგორც მოციქულები ეზიარნენ საიდუმლო სერობაზე. ქრისტემ აღდგომისას აჩვენა ხალხს ხორცი და მისგან გარდამოდიებული სისხლი,

26 მართლმადიდებელი სარწმუნოების ზედმიწევნითი გადმოცემა, თავ. 86.

ამიტომაც ერისკაცებიც ერთად ეზიარებიან ქრისტეს ხორცსა და სისხლს.

მღვდელი დიაკონს წმიდა ხორციტ აზიარებს შემდეგი სიტყვები: „სამღვდელოსა დიაკონსა (სახელი) მოგეცემის პატიოსანი და წმიდა და უხრწნელი ხორცი უფლისა და ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესი, მოსატევებელად ცოდვათა და ცხოვრებად საუკუნოდ, ამინ“, ხოლო სისხლით შემდეგნაირად: „ეზიარება მონა ღვთისა სამღვდელო დიაკონი (სახელი) პატიოსანსა და წმიდასა სისხლსა უფლისა და ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესა მოსატევებელად ცოდვათა და ცხოვრებად საუკუნოდ, ამინ“. მოგეცემა და ეზიარება განსხვავდება ერთმანეთისგან. პირველი აღნიშნავს ხორცის, მეორე - სისხლის ზიარებას, თუმცა ორივეს მიღება იწოდება ზიარებად.

სასულიერო პირთა ზიარების შემდეგ გაიხსენება აღსავლის კარები და წარმოითქმება: „შიშითა ღვთისათა და და სარწმუნოებით მოვედით“. ამ დროს წმიდა მღვენი ეჩვენება ხალხს, რაც აღნიშნავს იმას, რომ იესო ქრისტე ჭეშმარიტად აღსდგა მკვდრეთით, ეჩვენა მოციქულებს და მათი სახით მთელ სამყაროს. ერს სწამს მისი ეს აღდგომა და გალობს წინასწარმეტყველურ მუხლებს, აწ საქმით აღსრულებულს: „კურთხეულ არს მომავალი სახელითა უფლისათა, ღმერთი უფალი და გამოგვინდა ჩვენ“. წმიდა იოანე დამასკელი წერს²⁷: „ამიტომ, მთელი მოშიშებით, განწმენდილი სინდისით და უეჭვო რწმენით მივეახლოთ მას და უთუოდ იმგვარადვე მოგვეცემა, როგორც ვირწმუნებთ, არ შევეჭვდებით რა. პატივი მივაგოთ მას მთელი სიწმინდით, - სულისმიერითაც და სხეულეზრითაც“.

ეკლესიაში ორნაირი ზიარებაა; ერთი მღვდელმსახურთა, მეორე - ერისკაცთა. ხალხის ამ ზიარებას წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი ასე აღწერს²⁸: „უპირველესად ეზიარებიან იპოდიაკვნები, შემდეგ მკითხველები და მონაზვნები, ბოლოს ერისხალხი“.

მღვდელი დგას სოლეაზე და ასე აზიარებს ერს. თითოეულისთვის ბარძიმიდან ამოიღებს წმიდა ხორცის ნაწილს, სისხლით გაჯერებულს და აზიარებს მათ. ამ დროს გამოიყენება კოვზი, რომლის გამოყენება უკავშირდება წმიდა იოანე ოქროპირს. მანამდე მამაკაცებს უნაწილებდნენ წმიდა ხორცს ხელში, ხოლო დედაკაცებს მანდილზე. მაგრამ ერთმა შემთხვევამ მიზეზი მისცა წმიდა იოანე ოქროპირს ამ წეს-ჩვეულების

27 იქვე

28 თავ. 79

შეცვლისა. ერთმა დადევაცმა მიიღო წმიდანისგან ქრისტეს ხორცი, არ ეზიარა მას, არამედ წაიღო სახლში და მკითხაობისთვის გამოიყენა. ამის შესახებ, რომ გაიგო წმიდა იოანემ ყველა ეკლესიას უანდერძა, რათა ქრისტეს ხორცი არ მიეცათ ხელში ერისკაცთათვის, არამედ ეზიარებათ ისინი კოვზით. კოვზი სახეა იმ მაშისა, რომელმაც განწმიდა წმიდა წინასწარმეტყველ ისაიას ბაგეები. ზიარებისას იგალობება: ხორცი ქრისტესი მოვიღოთ და უკვდავების წყაროსა გემო ვიხმით, ალილუია, ალილუია, ალილუია.

ზიარების დასრულების შემდეგ წმიდა ძღვენი ისევ შებრძანდება საკურთხეველში, რაც აღნიშნავს იმას, რომ უფალი აღდგომის შემდეგ ყოველთვის არ იმყოფებოდა თავის მოწაფეებთან.

ძღვდელი ჩააბრძანებს ფეშხუმზე დარჩენილ წმიდა ნაწილებს ბარძიმში ღრუბლის საშუალებით ისე, რომ მცირე ნაწილიც კი არ უნდა დარჩეს მასზე. წაიკითხავს სიწმიდის მოკაზმვის ლოცვას და ხმამაღლა ამბობს: „აცხოვნე ღმერთო ერი შენი და აკურთხე სამკვიდრებელი შენი“. ქრისტემ ამაღლების წინ აკურთხა თავისი მოწაფეები, რასაც განასახიერებს ძღვდელის ეს ასამაღლებელი.

რადგანაც ლიტურგიაზე დარჩა ამაღლების გამოხატვა და რწმენის შეცნობა, რომელიც მთელ საყაროში გავრცელდა მოციქულთა ქადაგებით, ამიტომაც ძღვდელი სიტყვებით: „ამაღლდი ცათა შინა, ღმერთო და ყოველსა ქვეყანასა ზედა არს დიდება შენი“ - განასახიერებს ამას, ხოლო საგალობელი - „ნათელი ჭეშმარიტი ვიხილეთ, ზეცათა სული მოვიღეთ, ვპოვეთ სარწმუნოებაი ჭეშმარიტი და განუყოფელსა სამებასა თაყვანის-ვცეთ, რათა გვაცხოვნეს ჩვენ“ - მაცხოვრის ქადაგების გავრცელებას დედამწაზე.

ძღვდელი უკმევს წმიდა ძღვენს და გადასცემს ფეშხუმს დიაკონს. დიაკონი მიიღებს მას კრძალვით, აჩვენებს ხალხს მას აღსავლის კარებში არაფრის მეტყველი და გადააბრძანებს სამკვეთლოზე. თითქოს დიაკონი ამაღლებული ქრისტეს პირით ადამიანებს საბოლოოდ არიგებს, რომ ისინი მტკიცე აზრითა და უეჭველი რწმენით ახლავ და მომავალშიც ყოველთვის შეჰყურონ და იმედი ჰქონდნენ. გარდა ამისა, ძღვნის გადაბრძანება აღნიშნავს ქრისტეს მეორედ მოსვლას. ამიტომაც, დიაკონის ეს მოქმედება ერს შთააგონებს იმ სიტყვებს, რომელიც გაისმა ანგელოზის მიერ ამაღლებისას: „ეს იესო, თქვენგან რომ ამაღლდა ზეცად, ისევე მოვა, როგორც ზეცად აღმავალი იხილეთ იგი“ (საქმ. 1,11).

ეს ანგელოზებრივი სიტყვები, რომელიც აღნიშნავს ქრისტეს მოსვლას დედამიწაზე დიდებით, როცა ის მოვა ცოცხალთა და მიცვალებულთა განსასჯელად, ფრიად ნუგეშინიმცემელიყო მოციქულთათვის. ისინი ხედავენ თავიანთ მასწავლებელს და უფალს თუ როგორ შორდება მათ, ამიტომაც შინაგანად მწუხარებენ და გლოვობენ. ანგელოზმა იცის სახარების საქადაგებლად მათი მძიმე თავდადება, დევნა და თვით სიკვდილიც კი მისთვის; იცის ისიც, რომ ქრისტე თავისი მეორედ მოსვლისას დააჯილოდებს და განადიდებს მათ და ყოველ ერთგულს თავდადებისთვის, ქრისტეს სიტყვებისამებრ „აჰა, მოვალ მაღე. ჩემთანაა ნაცვლისგება ჩემი, და მისი საქმისამებრ მივაგებ ყოველს“ (გამოცხად. 22,12). ამიტომაც, დიაკონი ამ სიტყვებით და ფეშხუმის ჩვენებით, მსგავსად ისე როგორც ანგელოზი მოციქულებს, ნუგეშს სცემს ყოველ მორწმუნეს.

ამასვე ამოწმებს მღვდელი სიტყვებით: „ყოვლადვე აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“, ე.ი. ჩვენსგან ზეცად ამაღლებული ქრისტე აწ და უკუნისამდე იქნება ჩვენთან, გვანუგეშებს მწუხარებასა და გლოვაში და დაგვაჯილოდობს მომავალ ცხოვრებაში. ამ დროს მღვდელი აიღებს ბარძიმს, ჯვარს გადასახავს მისით აღსავლის კარებში ხალხს და გადააბრძანებს სამკვეთლოზე, რაც განასახიერებს ქრისტეს ზეცად ამაღლებას.

წმიდა გერმანე პატრიარქის განმარტებით, წმიდა ტრაპეზი ამ დროს განასახიერებს ელეონის მთას, საიდანაც ამაღლდა იესო; ხოლო სამკვეთლო ქრისტეს მარჯვენით მამისა დაჯდომას; კმევა აღნიშნავს სული წმიდის მადლს, რომელიც გარდამოვიდა მოციქულებზე.

მღვდელი დაკეცავს ოდიკსა და ილიტონს შესაბამისად. ამ დროს მგალობლები გალობენ: „აღავსე პირი ჩემი ქებითა შენითა უფალო, რაითა უგალობდე დიდებასა შენსა, რამეთუ ღირს მყვენ ჩუენ ზიარებად წმიდათა შენთა საღმრთოთა, უკვდავთა და ცხოველსმყოფელთა საიდუმლოთა, დაგვმარხენ ჩუენ სიწმიდეთა შინა შენთა, ყოველსა დღესა გვასწავენ სიმართლენი შენნი. ალილუია, ალილუია, ალილუია“. ამ გალობით ვმადლობთ უფალს ზიარებისა და ყველა იმ მადლისთვის, რაც მოგვენიჭა მისგან. „ალილუიითი“ განიდიდება ქრისტეს ორი მოსვლა; პირველი, რომელიც აღესრულა დედამიწაზე ზიარების საიდუმლოში, ხოლო მეორე მოსალოდნელი - სამსჯავროს უკანასკნელ დღეებში. ბოლოს წამოითქმება სამადლობელი კვერქსი: „აღმართენით მიმდებელნი საღმრთოთა, წმიდათა, უბრწუნელთა, უკვდავთა, ზეცისა ცხოველთა,

საშინელთა ქრისტეს საიდუმლოთა, ღირსებით ვმადლობდეთ უფალსა“. წმიდა გერმანეს სიტყვებით, მაზიარებლებს უნდა გვკონდეს კეთილ საქმეებთან ერთად სწორი აზროვნება და ღირსეულად ვმადლობდეთ იმას, ვინც ღირს გვყო საღმრთო საიდუმლოებებს.

მოციქულთა მეცხრე კანონის თანახმად: „ყველა მორწმუნე, რომელიც ეკლესიაში შედის, წმიდა წერილს ისმენს, მაგრამ ბოლომდე არ ესწრება ლოცვასა და წმიდა ზიარებას, როგორც ეკლესიაში უწესობის ჩამდენი, საეკლესიო ზიარებიდან განყენებულ იქნეს“; ანტიოქიის კრების მეორე კანონი გვაუწყებს: „ყველა, ვინც შევა ღმრთის ეკლესიაში, მოისმენს საღმრთო წიგნებს, მაგრამ არ ეზიარება ერის საერთო ლოცვას, ან თავს აარიდებს წმინდა მადლობის ზიარებას (ევეპარისტიას) უწესოების გამო, უნდა განიდევნოს ეკლესიიდან, სანამ არ აღიარებს [თავის შეცდომას], არ უჩვენებს სინანულის ნაყოფს და არ შეევედრება“. თუ ასეთი სახითაა დამტკიცებული ძველი კანონებით, რომ მორწმუნეებმა არ უნდა დატოვონ ლიტურგია დასრულებამდე, მაშინ მათი ეკლესიიდან გასვლა ნებადაირთვება შემდეგი სიტყვებით: „მშვიდობით წარვიდეთ“. სასულიერო პირი გამოდის საკურთხეველიდან ამბიონის წინ და კითხულობს ლოცვას, რომელიც წმიდა გერმანე პატრიარქის განმარტებით არის თითქოს ბეჭედი ლიტურგიის ყველა თხოვნისა. 33-ე ფსალმუნის დასრულების შემდეგ მღვდელი აკურთხევს ხალხს შემდეგი სიტყვებით: „კურთხევა უფლისა თქვენზედა, მისითა მადლითა და კაცთმოყვარებითა ყოვლადვე აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“ - მსგვსად ქრისტესი, რომელიც ამაღლდა ზეცად და აკურთხა თავისი მოწაფეები.

ბოლოს მორწმუნეებს ურიგდება ანტიდორი. „αἰνὰ δὲ πα“ - (მრავლობითი რიცხვი) აღნიშნავს თვით წმიდა ძღვენს, ე.ი. ქრისტეს ხორცსა და სისხლს; ხოლო ანტიდორი მხოლოდოთ რიცხვში არის იმ სეფისკვერის ნაწილი, რომლისგანაც ამოიკვეთა წმიდა ტარიგი. ეს ანტიდორი სხვანაირად „აიაზმად“ (სიწმიდე) იწოდება. ანტიდორი უმთავრესად იმათ ეძლევა, ვინც ვერ ეზიარა.

მღვდელი ლიტურგიის დასასრულს ჩამოილოცებს: „მკვდრეთით აღდგომილმან ქრისტემან, ჭეშმარიტმან ღმერთმან ჩუენმან, მეოხებითა ყოვლადუხრწნელისა დედისა თვისითა, წმიდათა დიდებულთა და ყოვლადქებულთა მოციქულთა, წმიდათა შორის მამისა ჩუენისა იოანე ოქროპირისა, კონსტანტინეპოლელ მთავარეპისკოპოსისა და წმიდისა [სახელები იმ წმინდანისა ვის სახელსაც ატარებს ტაძარი და აგრეთვე იმათი ვისი დღესასწაულიც აღინიშნება], წმინდანთა და

მართალთა მშობელთა ღმრთისათა იოაკიმ და ანნასითა, და ყოველთა წმიდათათა, შეგვიწყალნეს და გვაცხოვნეს ჩუენ, ვითარცა სახიერ არს და კაცთმოყუარე“.

სანამ ეკლესიიდან გავალთ, უნდა გავიხსენოთ ჩვენი სიცოცხლის დასასრული, ე.ი. სიკვდილი და სამყაროს მომავალი აღსასრული. მღვდელი ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლისა და ყველა წმიდის მოხსენებით გვაჩვენებს ჩვენი აღსასრულისა და იესო ქრისტეს მეორედ მოსვლის ჟამს მათ შუამდგომლობას და ყოველგვარ უბედურებისგან განშორებას.

სასულიერო პირი დახმავს აღსავლის კარებსა და კრეტსაბმელს და მიიღებს დარჩენილ წმიდა ძღვენს. ეს აღნიშნავს იმას, რომ უფლის მეორედ მოსვლის შემდეგ გაიხარებენ ღვთის არამხოლოდ სრულყოფილი და უდიდესი, არამედ უმცირესი და ღარიბი მონები, უხვად იხილავენ ღვთის დიდებას და სრულყოფილად გაძღებიან, წინასწარმეტყველის სიტყვებისამებრ: „მე სიმაღლით ვიხილავ შენს სახეს, გავძღები გამოღვიძებისას შენი სახების მზერით“ (ფს. 16,15).

წმიდა გერმანე პატრიარქი წერს: „ღვთისმხილველი მოსე ოდესღაც აპკურებდა ხალხს ხბოთა და ვაცთა სისხლს შემდეგი სიტყვებით: „აჰა სისხლი უფლის აღთქმისა“ (გამოსვლ. 24,8). ქრისტემაც მოგვცა თავისი ხორცი და სისხლი სიტყვებით: „ესე არს ხორცი თქვენთვის განტეხილი; და ესე არს სისხლი, თქვენთვის და მრავალთათვის დათხეული მისატყვებელად ცოდვათა“; და ამიტომაც „ვინაიდან ყოველთვის, როცა ამ პურს ჭამთ და ამ სასმისს სვამთ, უფლის სიკვდილს იუწყებით მისსავ მოსვლამდე“ (1 კორ. 11,26). დაე, ასე, ვჭამოთ ხორცი და ვსვათ სისხლი ამ აზრით, ვაღიაროთ იესო ქრისტეს სიკვდილი და აღდგომა, რომლისა არს დიდება უკუნითი, უკუნისამდე, ამინ“.

32. წმიდა ბასიდი დიდის ლიტურგია

თავისი შინაგანი, ცოცხალი ერთიანობით ძლიერი სამოციქულო ეკლესია არ ითხოვდა ღვთისმსახურების ზედმიწევნით ერთნაირად აღსრულებას ყველგან. ზოგიერთმა ეკლესიამ შეინარჩუნა სიყვარულის სერობა, როდესაც სხვებმა უარი თქვეს მასზე. საკითხავების შერჩევას ტაძრის წინამძღვარს ანდობდნენ. ეკლესიათა ნაწილში მღოცველნი გალობდნენ, ზოგში – მხოლოდ კლიროსი. ტერტულიანეს ცნობით, იყო შემთხვევები, როდესაც ღოცვითი შეკრების ზოგიერთი მონაწილე გალობდა იმას, რასაც იმწამიერად უკარნახებდა შთაგონება. ასეთ

თავისუფლებას ერეტიკოსები ბოროტად იყენებდნენ და სასულიერო ჰიმნების საშუალებით თავიანთ მრუდე აზრებს ავრცელებდნენ. ასე შეთხზეს მათ მრავალი საგალობელი და ლოცვით შეკრებებში მათი ჩართვაც სცადეს.

ეკლესიის მამები იძულებულნი გახდნენ, უფრო მკაცრად შეემოწმებინათ, თუ როგორ სრულდებოდა ღვთისმსახურება. III საუკუნეში გრიგოლი ნეოკესარიელმა თავის სამწყსოს დაუდგინა ლიტურგიის წესი. ნეოკესარიელები იმდენად დიდ პატივს სცემდნენ უდიდესი სასწაულთმოქმედის ხსოვნას, რომ სხვის მიერ შედგენილს დიდხანს არაფერს იკარებდნენ – „არც მღვდელმოქმედებებს, არც სიტყვას, არც რომელიმე საიდუმლო წესს“, – წერდა მოგვიანებით ბასილი დიდი.

IV საუკუნეში, როდესაც არიოზისა და სხვა ერეტიკოსთა ცრუსწავლებებმა თავგზა აუბნია მრავალ ქრისტიანს, ეკლესიის მამანი და წინამძღვარი გაფაციცებით ადევნებდნენ თვალყურს და ზრუნავდნენ, რათა ღვთისმსახურებათა წესი ზუსტად და მკაცრად ყოფილიყო განსაზღვრული. ლაოდიკიის კრებამ 368 წელს რამდენიმე დადგენილება მიიღო ამ საკითხზე, ამასთან განაჩინა, რომ ეკლესიაში მხოლოდ კლიროსს უნდა ეგალობა.

ამავე საუკუნეში ბასილი დიდმა წერილობით გადმოსცა ლიტურგიის წესი, რომლითაც რამდენამდე შეამოკლა მანამდე საყოველთაოდ მიღებული მსახურება, ისე, რომ მისი ადრინდელი სახე არ შეუცვლია. ამას ადასტურებს „მოციქულთა განწესებებში“ შემონახული ცნობები ძველი ლიტურგიის შესახებ და ბასილი დიდის თანამედროვის, კირილე იერუსალიმელის მიერ აღწერილი ძველი იერუსალიმური ლიტურგია. იგი თავის „განსასწავლ დარიგებებში“ გადმოგვცემს ლიტურგიისა და საიდუმლოთა შესრულების ზოგიერთ წესსაც.

მოციქულთა ლიტურგია მეტად ხანგრძლივი იყო. ღვთისადმი მხურვალე რწმენა და სიყვარული, ცხადია, პირველ ქრისტიანებს უღვიძებდა სურვილს, საკუთარი დროის უდიდესი ნაწილი ღმერთისთვის მიემღვნათ და ლოცვებში ეპოვათ უმაღლესი ნუგეში. მაგრამ მოშურნეობამ თანდათან იკლო და ბევრს ადარ მოსწონდა მსახურება, რომელიც დიდ დროს მოითხოვდა. მაშინ ბასილი დიდმა საჭიროდ ჩათვალა, რამდენადმე შეემოკლებინა იგი.

საერთოდ ამ ლიტურგიაში დიდი დრო ეთმობოდა ძველი აღთქმიდან საკითხავებს, რაც პირველ კვერქსს მოსდევდა, და სწავლებას, რომელსაც წარმოთქვამდნენ სახარების კითხვის დასრულებისთანავე,

კათაკმეველთა ტაძრიდან გასვლამდე. კონსტანტინოპოლის უდიდეს მღვდელთმთავარს, იოანე ოქროპირს დიდად აწუხებდა ქრისტიანთა გულგრილი დამოკიდებულება ლოცვისადმი. იგი ხშირად მოუწოდებდა მსმენელებს წმინდა წერილის კითხვისა და გულისყურით შესწავლისკენ, ღვთისმსახურებაში მონაწილეობისაკენ.

„ყურადღება მივაპყროთ კითხვას არა მხოლოდ ამ ორი საათის განმავლობაში. მდინარის პირას ამოსული ხე დღედაღამ წყალშია და არა ორი-სამი საათით. ამიტომაც იმოსება იგი ფოთლებით და უხვად ისხამს ნაყოფს“ – მომდგრავდა მღვდელთმთავარი ერს. ბევრი უკვე მაშინაც მიიჩნევდა, რომ ხანგრძლივი ლოცვები სჭირდებოდათ მხოლოდ მონაზვნებს და მათ, ვინც თავისი ცხოვრება მთლიანად ღმერთს მიუძღვნეს. ასეთებს იოანე ოქროპირი უმტკიცებდა, რომ სამოქალაქო საქმეებით დაკავებული პირები ხშირად უნდა მიმართავდნენ ღვთის სიტყვის შესწავლასა და ლოცვებს ძალთა მოსაკრებად. რაკი ხედავდა, რომ საკითხავებს ნაკლებად უსმენდნენ და არ მოსწონდათ ლიტურგიის ხანგრძლივობა, დიდმა მღვდელთმთავარმა ანგარიში გაუწია ქრისტიანთა უძლურებას და გადაწყვიტა ბასილი დიდის ლიტურგიის წესის შემოკლება.

აი, როგორ აღწერს ცისკრის მსახურებას ბასილი დიდი: „ჩვენთან, სამლოცველო სახლში, ჯერ კიდევ დამიდან ისწრაფვის ხალხი: ცრემლით, შრომითა და შემუსვრილებით ლოცულობენ... შემდეგ დგებიან ფსალმუნთა საგალობლად. ორ ჯგუფად გაყოფილი მლოცველები გალობენ რიგრიგობით, ასე ერთად ხდება აზრის მოკრება ღვთის სიტყვებზე, ხელი ეწყობა ყურადღების მოზიდვას... შემდგომ ერთი დაიწყებს გალობას, სხვანი აჰყევიან. ასე გალევენ ღამეს სხვადასხვა ფსალმუნთაგალობაში, მას ანაცვლებენ ლოცვას, ხოლო განთიადზე ყველა ერთად, ერთითა პირითა და ერთითა გულითა, გალობს აღიარების ფსალმუნს...“

წმინდა ბასილი დიდს ეკუთვნის მრავალი ლოცვა, მანვე დაწერა სულთმოფენობის მწუხრის განაწესი, რომლის დასასრულსაც იკითხება ლოცვები და სრულდება მუხლმოდრეკა – პირველად აღდგომის დღესასწაულის შემდგომ. ცნობილია, რომ აღდგომიდან მთელი ერგასის განმავლობაში, როგორც ზეიმისა და სიხარულის პერიოდში, ძველთაგანვე არ სრულდებოდა მუხლმოდრეკა, რაც გლოვისა და შემუსვრილების სიმბოლოა. მუხლმოდრეკას არც კვირადღეს ასრულებდნენ.

ქრისტიანობის პირველ სამ საუკუნეში ექვარისტიის შესრულების წესი არ ჩაიწერებოდა, გადაიცემოდა ზეპირად. ამის შესახებ ცხადად საუბრობს

წმიდა ბასილი დიდი, კესარია-კაზადოკიის მთავარეპისკოპოსი (329-379): „ზიარების პურის განტეხისა და ბარძიმის კურთხევისას მოწოდების სიტყვები ვინ დაგვიტოვა წერილობით? არავინ“. და თვითონვე გვიხსნის: „მოუნათლავებისთვის მისთვის შეხედვაც კი არ შეიძლებოდა, და როგორ უნდა ჩაწერილიყო?“ მაშასადამე, ლიტურგია საუკუნეებიდან საუკუნეებს, ერიდან ერს, ეკლესიიდან ეკლესიას გადაეცემოდა და იღებდა განსხვავებულ სახეებს, თუმცა არსებითი შტრიხები უცველი რჩებოდა, განსხვავება ეხებოდა სიტყვებს, გამოთქმებსა და წეს-ჩვეულებებს. წმიდა ამფილოქე იკონიელის თქმით, წმიდა ბასილი დიდი ითხოვდა ღმერთისგან ძალასა და გონებას ლიტურგიის შესასრულებლად ეპოვა სიტყვები. ექვსდღიანი გულითადი ლოცვის შემდეგ მაცხოვარი გამოეცხადა მას სასწაულებრივი სახით და შეუსრულა ეს თხოვნა. მალევე წმიდა ბასილი აღტაცებით და ღვთაებრივი შიშით ღაღადებს: „მოიხილე უფალო იესო ქრისტე ღმერთო ჩვენო, წმიდით სამკვიდრებელით შენით და საყდრით დიდებისა სუფევისა შენისათა და მოვედ წმიდა ყოფად ჩვენდა...“ ასე იწერება სხვა ლოცვები ლიტურგიისა. წმიდა ბასილი დიდის მიერ შედგენილი ლიტურგია წარმოადგენს მოციქულთა დროინდელი ლიტურგიის შემოკლებულ ვარიანტს. ამის შესახებ ასე საუბრობს წმიდა პროკლე კონსტანტინეპოლელი პატრიარქი: „მოციქულები და მათ შემდეგ ეკლესიის მასწავლებლები ღვთაებრივ ლიტურგიას ძალიან ვრცლად აღასრულებდნენ; მომდევნო საუკუნეების ქრისტიანებში შეინიშნება ღვთისმოშიშების გაცივება და ისინი აღარ ესწრებიან ლიტურგიებს მისი ხანგრძლივობის გამო. წმიდა ბასილი დიდი ადამიანური სისუსტის შესაბამისად ამცირებს ლიტურგიას, ხოლო მის შემდეგ კიდევ უფრო - წმიდა იოანე ოქროპირი“. უძველეს დროს ლიტურგიულ ლოცვებს სული წმიდის უშუალო შთაგონებით წარმოთქვამენ ღვთივგაბრძნობილი ეპისკოპოსები და ეკლესიის სხვა წარმომადგენლები. თანდათან დადგინდა მეტ-ნაკლებად განსაზღვრული წესი. კესარიის ეკლესიაში შემონახულ კანონებს წმიდა ბასილი დიდმა გადახედა, შეადგინა წერილობით, შექმნა არაერთი ლოცვა, რომლებიც, რათქმაუნდა, მოციქულთა გადმოცემასა და უძველეს ლიტურგიკულ პრაქტიკას დაეყრდნო. ასე რომ, წმიდა ბასილი დიდს, ეკლესიის ამ უდიდეს მასწავლებელსა და განმანათლებელს, მიეკუთვნება ლიტურგიის უმთავრესად სიტყვიერი ფორმულირებები, თუმცა ყველა უმთავრესი ლოცვა თუ გამოთქმა გადმოტანილია წმიდა იაკობ მოციქულისა და მარკოზ მახარებლის ლიტურგიიდან.

წმიდა ბასილი დიდის ლიტურგია მიიღო მთელმა მართლმადიდებლურმა აღმოსავლეთმა. მაგრამ მალევე წმიდა იოანე ოქროპირმა ადამიანური სისუსტის გათვალისწინებით ისევ შეამოკლა ის, ამჯერად ეს შეეხო მხოლოდ საიდუმლო ლოცვებს.

წმიდა ბასილი დიდისა და წმიდა იოანე ოქროპირის ლიტურგიებს შორის შემდეგი განსხვავებებია:

1. ევქარისტიული და შუამდგომლობითი ლოცვები გაცილებით ვრცელია წმიდა ბასილი დიდის ლიტურგიაში. ამასთანავე ეს ლოცვები გამოირჩევა დოგმატური სიღრმით, შთაგონებითა და განჭკრეტის სიმაღლით;

2. ევქარისტიის საიდუმლოში დადგენითი სიტყვები წარმოითქმება შემდეგი სიტყვების მიმატებით: მისცა წმიდათა თვისთა მოწაფეთა და მოციქულთა მეტყველმან: „მიიღეთ და სჭამეთ...“; „მისცა წმიდათა თვისთა მოწაფეთა და მოციქულთა მეტყველმან: „და სუთ ამისაგან...“;

3. სული წმიდის მოწვევის ლოცვების შემდეგ პურზე წარმოითქმება: „და ჰყავ უკუე პური ესე პატიოსან ხორც უფლისა ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესი, ამინ“. სისხლზე: „ხოლო სასმისსა ამას შინა, პატიოსან სისხლ უფლისა ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესი, ამინ. რომელი გარდამოხდა ცხოვრებისათვის სოფლისა“ და შემდეგ ჩვეულებრივად.

4. „ღირს-არს“-ის ნაცვლად იგალობება: „შენდამი იხარებს მიმადლებულო...“.

წმიდა ბასილი დიდის ლიტურგიის ლოცვებში გვხვდება ერთი ტერმინი, რომელიც საჭიროებს განმარტებას.

საეკლესიო ტერმინი - „ნაცვალსახეთა“ (ბერძნ. ἀντίτυπα), ერთ-ერთი ტერმინია მესამე-მეოთხე საუკუნის ქრისტიანულ ღვთისმეტყველებაში, რომლითაც არა იშვიათად აღინიშნება ევქარისტიანული პური და ღვინო. იგი მჭიდროდ დაკავშირებულია ისეთი გაგების ინტერპრეტაციასთან, როგორცაა ნიშანი, სახე, სიმბოლოს მსგავსად.

ძველბერძენ ფილოსოფოსებთან (როგორც საერთოდ ბერძნულ კლასიკურ ლიტერატურაში) სიტყვა „ἀντίτυπα“ სპეციალური ტერმინის სახით არ გამოიყენება (ჩვეულებრივ გვხვდება „წინააღმდეგობის“, „დაპირისპირების“ მნიშვნელობით). განსაკუთრებულ მნიშვნელობას მას მხოლოდ ქრისტიანულ ეპოქაში ანიჭებენ. ასე, პლატონი²⁹ ადანაშაულებს გნოსტიკოსებს ახალი ენის შექმნაში, რომელიც განსხვავებულია ძველ

29 Plot. Enn. 2. 9. 6

ფილოსოფოსთა ენისგან და მაგალითად მოყავს მათ მიერ გამოყენებული ტერმინი „ἀντίτυποι“.

ახალი აღთქმის ტექსტებში ეს სიტყვა ორჯერ გვხვდება: 1 პეტრ. 3,21 მუხლში საუბარია, რომ ნოესა და მისი ოჯახის გადარჩენა წარღვნისგან წყლაზე მცურავ კიდობნის საშუალებით, სახეა ნათლისღებისა; და ებრ. 9,24 - იერუსალიმის ტაძრის საწმიდარი განიხილება როგორც ἀντίτυπα - ხატება, ანუ როგორც ჭეშმარიტი ზეციური საწმიდარის წინასახე.

ეკქარისტიასთან მიმართებით ტერმინი „ნაცუალსახეთა“ პირველად გვხვდება მესამე საუკუნეში მღვდელმოწამე ირინეოს ლიონელთან³⁰, „მოციქულთა გარდამოცემებში“³¹ და სისტემატიურად გამოიყენება მეხუთე საუკუნემდე³². მესამე-მეოთხე საუკუნის ძველ ბერძნულ ძეგლებში - „სერაპიონის ექოლოგიონსა“ და „მოციქულთა დიდაქსალიაში“ „ნაცუალსახეთას“ როგორც სინონიმი ჩნდება სიტყვა „ἰμοίμα“ - მსგავსება; ლათინურში ჩვეულებრივ გამოიყენება „figura“ და „similitudo“ (ნაწილობრივ, გამოთქმა - figura corporis გვხვდება ტერტულიანესთან, რომელიც იყენებს ქრისტეს ეკქარისტიული სხეულის ჭეშმარიტების ფაქტს ღვთისგანხორციელების ჭეშმარიტების დასამტკიცებლად³³). მართლმადიდებლური ღვთისმეტყველების საიდუმლოსთვის ყველაზე მნიშვნელოვანია ამ ტერმინის წმიდაბასილი დიდის ანაფორის ეპიკლეზის ლოცვაში გამოყენების საკითხი. თუმცაღა მე-3-4 საუკუნის წმიდა მამათა უმრავლესობა მხარს უჭერს საკრამენტალურ რეალიზმს, მაგრამ ტერმინს „ნაცუალსახეთა“ არავისთან არ გამოუწვევია პროტესტი. თუმცაღა თანდათანობით იგი კომპრომიტირებულ იქნა ცრუ ინტერპრეტაციებით. უკვე მეხუთე-მეექვსე საუკუნეში „Apophtegmata Patrum“³⁴ -ში ამბა დანიელ ფარანელის გამონათქვამებს შორის საუბარია განდგეილზე აღსრულებულ სასწაულზე, რომელიც არასწორად ამტკიცებდა, ავტორის მოსაზრებით³⁵, რომ წმიდა ძღვენი არ არის ჭეშმარიტი ხორცი ქრისტესი, არამედ მხოლოდ „ნაცუალსახე“. შემდგომში ტერმინი „ნაცუალსახე“ აღმოჩნდა ხატმებრძოლური კამათების ცენტრში. ხატმებრძოლთა

30 *Iren. Fragm. Gr.* 36

31 თაგ. 21

32 см., напр.: *Greg. Nazianz. Or.* 8. 18; *Cyr. Hieros. Mystag.* 5. 20; *Macar. Aeg. Hom. et Ep.* 1. 7. 15. 1; 2. 3. 5; 2. 27. 17; *Const. Ap. VII* 25. 4, ср.: *V* 14. 7 и *VI* 30. 2

33 *Tertull. Adv. Marcion.* 4. 40. 3; ср.: *Ambros. Mediol. De sacr.* 4. 5

34 Изречения египетских отцов, Достопамятные сказания о подвижничестве святых и блаженных отцов], агиографический памятник IV-VI вв., представляющий собой сборник рассказов и назидательных поучений егип. монахов,

35 *Apophtegmata Patrum. Abba Daniel.* 7 // *PG.* 65. Col. 157; ср.: *Anast. Sin. Hodegus.* 23 // *PG.*

89. Col. 297

ლიდერები აცხადებდნენ, რომ მხოლოდ წმიდა ძღვენია ჭეშმარიტი ხატი (სახე) ქრისტესი³⁶. როგორც ჩანს, ზუსტად ხატმებრძოლებთან პოლემიკის აუცილებლობამ აიძულა ღირსი იოანე დამასკელი განსაკუთრებული ყურადღება მიექცია ტერმინ „ნაცუალსახეზე“ ექვარსტიის შესახებ ეკლესიის სწავლების გადმოცემაში. მისი სიტყვებით, „ეს პური და ღვინო არ არის სახე ქრისტეს სხეულისა და სისხლისა (ნუ მოხდება ეს!), არამედ თვით უფლის განღმრთობილი სხეული უფლისა“. თავად უფლის მიერ თქმულია: „ეს არის ჩემი სხეული“ და არა - სახე სხეულისა. ასევე ითქვა „სისხლი“ და არა სახე სისხლისა. უფრო ადრე იუდეველებსაც უთხრა მან: „თუ არ შეჭამთ ძის ხორცს, არ გექნებათ საუკუნო სიცოცხლე. რადგან ჩემი ხორცი ჭეშმარიტი საჭმელია და ჩემი სიხლი - ჭეშმარიტი სასმელი“. და კიდევ: „ვინც მჭამს მე, იცოცხლებს“ (იოან. 6, 53-57)³⁷; წმიდა იოანე დამასკელი კომენტირებას უკეთებს წმიდა ბასილი დიდის ანაფორის ტექსტს და წერს: „ამასთან, თუმცა ზოგმა ამ პურსა და ღვინოს უფლის სხეულისა და სისხლის ნაცვალსახენი უწოდა, როგორც უთქვამს, მაგალითად, ღმერთშემოსილ ბასილს, მაგრამ ასე თქვეს მათ არა შესაწირავის განწმენდის შემდეგ, არამედ თვით შესაწირავს უწოდეს ამგვარად, ვიდრე მის განწმენდამდე“³⁸, რითაც იგი ტერმინს - „ნაცუალსახეთას“ გაურკვევლობას აცილებს, თუმცა არ განმარტავს ამ სიტყვის ხმარებას მე-3-4 საუკუნეებში, როდესაც მათით, როგორც წესი, აღინიშნებოდა უკვე ნაკურთხი ძღვენი³⁹. ღირსი იოანე დამასკელის პოზიცია „ნაცუალსახეთას“ მიმართებით დაიჭირა მეშვიდე მსოფლიო საეკლესიო კრებამ⁴⁰ და შემდგომში გვიანდელმა ეგზეგეტიკმა, მაგ. ნეტარმა თეოფილაქტე ბულგარელმა⁴¹. ტრადიციულად, მართლმადიდებელი ავტორები ამ თვალსაზრისით განიხილავენ წმიდა ძღვნის გარდაქცევის დროის საკითხს. დასავლეთში „ნაცუალსახეთას“ ეკვივალენტური ტერმინები უარყვეს მე-9-11 საუკუნეების კამათების დროს ქრისტეს ექვარსტიაში რეალურად ყოფნით, რადგანაც „ხატის“ (სახის) გაგება დაუპირისპირეს „ჭეშმარიტს“ (veritas)⁴². რამდენადაც მესამე-მეოთხე საუკუნეების ავტორების მიერ გამოყენებული ტერმინი

36 см.: Gero S. The Eucharistic Doctrine of the Byzantine Iconoclasts and its Sources // BZ. 1975. Bd. 68. S. 4-22

37 მართლმადიდებლური სარწმუნოების ზედმიწევნითი გარდამოცემა, თავ. 86, უფლის წმიდა უბიწო საიდუმლოთა შესახებ, გვ. 433.

38 Ioan. Damasc. De fide orth. 4. 13; cp.: De azymis

39 cp., напр.: Cyr. Hieros. Mystag. 5. 20

40 ДВС. Т. 4. С. 538-540

41 Theoph. Bulg. In Matth. XXVI; In Marc. XIV; In Ioan. VI // PG. 123. Col. 444, 649, 1308

42 см. также статьи- Беренгар Турский, Пасхазий Радберт, Ратрамн из Корби).

„ნაცუალსახე“ წმიდა ძღვენთა მიმართებით, რომელთაც არ ეეჭვებათ ეეჰარისტიული ხორცისა და სისხლის რეალობა, საჭიროებს განმარტებას, ამდენად თანამედროვე სწავლულები გვთავაზობენ რამოდენიმე შესაძლო ინტერპრეტაციას. ზოგიერთები თვლიან, რომ ეს ტერმინი პირველი მცდელობაა რაციონალურად აეხსნათ ძღვენთა იდენტურობა ქრისტეს ხორცსა და სისხლთან (ე.ი. ნაგულისხმევია ის პერიოდი, როდესაც ქრისტიანული ღვთისმეტყველური ტერმინოლოგია ჯერ კიდევ არ იყო ფორმულირებული). რიგი მკვლევარები ამას განმარტავენ ქრისტეს ეეჰარისტიის ძველადთქმისეულ მსხვერპლშეწირვებთან შედარებით, რომლებიც ამ შემთხვევაში განასახიერებენ ქრისტეს ჭეშმარიტი მსხვერპლის როგორც სახეს (τύποι). სხვები კი ტერმინს „ნაცუალსახეს“ განმარტავენ ძველადთქმისეული „ადთქმის ნიშნის“ როგორც ბერძნულ ანალოგს. უმრავლეს თანამედროვე მკვლევართა მოსაზრებით ტერმინი „ნაცუალსახე“ უნდა დავუკავშიროთ არა წმიდა ძღვენს, არამედ მთლიანად ეეჰარიატიას. მაშინ იგი შეიძლება გავიგოთ როგორც მინიშნება, ერთი მხრივ საიდუმლო სერობაზე, რომელიც წინასახეა ყოველი აღსრულებული ეეჰარისტიისა, სადაც საუბარია, რომ უფალმა საიდუმლო სერობაზე მიაწოდა მოწაფეებს ἀντίστα μυστήρια - ნაცუალსახეობრივი საიდუმლო, მეორე მხრივ - უფლის ჯვრაცმაზე, რადგანაც ეეჰარისტიული მსხვერპლი გვაზიარებს უფლის სიკვდილს (შრდ. 1 კორ. 11,26; რომ. 6,5). უკანასკნელი განხილვით მტკიცდება ამ ტერმინის გამოყენება ნათლობის საიდუმლოს მიმართებით⁴³.

წმიდა ბასილი დიდის ლიტურგია დღეს აღესრულება წელიწადში მხოლოდ ათჯერ:

1. ქრისტეს შობას ან მის წინა დღეს;
2. ნათლისღებას ან მის წინა დღეს;
3. წმიდა ბასილი დიდის ხსენების დღეს;
4. დიდი მარხვის პირველ კვირას;
5. დიდი მარხვის მეორე კვირას;
6. დიდი მარხვის მესამე კვირას;
7. დიდი მარხვის მეოთხე კვირას;
8. დიდი მარხვის მეხუთე კვირას;
9. ვნების ხუთშაბათს;
10. ვნების შაბათს.

43 см., напр.: Cyr. Hieros. Mystag. 2. 6; 3. 1

33. წმიდა გრიგოლ დიოლოღოსის პირველშეწირული ძღვნის ლიტურგია

დიდი მარხვის სადაგ დღეებში სრული წირვის შესრულება მიზანშეუწონელია. წმიდა მამები ისეთ დიდ პატივს სცემდნენ დიდ მარხვას (რომელიც დაფუძნებული იყო უმკაცრეს წესებზე, ვიდრე სხვა მარხვები), რომ არ დაუშვეს მის პერიოდში წმიდა ლიტურგიის შესრულება. ისინი ფრთხილობდნენ, რომ წმიდა ლიტურგიას მარხვის დროს რაღაცნაირად ხელი არ შეეშალა მისთვის. რადგან მარხვის გლოვა და ჟამისწირვის საზეიმო ხასიათი ერთმანეთთან შეუთავსებელია; მარხვის დღეები დადგენილია და განკუთვნილია არა ზეიმისათვის, არამედ ჭმუნვისათვის, სინანულისა და ჩვენი ცოდვების განწმენდისათვის. მაშინ, როცა ლიტურგიის მღვდელმოქმედებას თან ახლავს მხიარულება და სულიერი სიხარული. ის რომ მარხვის სინანულის განწყობილებით არ დაირღვეს ამ მღვდელმოქმედების მხიარულება, ან გლოვა რომელიც აუცილებელია წმიდა ორმოცში არ დაირღვეს ლიტურგიაზე აღსრულებული ზეიმით, ამიტომაც ლაოდიკიის კრების მამებმა გადაჭრით აკრძალეს ლიტურგიის აღსრულება დიდ მარხვაში, გარდა შაბათისა და კვირისა. აგრეთვე აკრძალეს წმინდანთა მოსახსენებელ დღეებშიც შეესრულებინათ ლიტურგია. ამ კრების 48 კანონში წერია: დიდი მარხვის განმავლობაში არ შეიძლება ლიტურგიის ჩატარება, გარდა შაბათ-კვირისა“.

მაგრამ სადაგ დღეებში სასურველია საღმრთო ზიარების მიღება. თუ ჩვენ არ შევასრულებთ საღმრთო ლიტურგიას მთელი კვირის განმავლობაში ჩვენ ვრჩებით ზეციური პურის ზიარების გარეშე. ამიტომაც იმავე კრების, განსაკუთრებით კი მე-6 მსოფლიო საეკლესიო კრების მამებმა გვიბრძანეს შვიდეულის ზოგიერთ დღეებში შეგვესრულებინა პირველშეწირული ძღვნის ლიტურგია. იმ მსახურებას, რომელზედაც ძღვენი უკვე შეწირულია, უწოდეს პირველშეწირულის, ანუ პირველგანწმენდილის საღმრთო ლიტურდია.

შაბათ-კვირას არა მარტო სრულდება ლიტურგია, არამედ კეთდება ზოგიერთი შეღავათები მარხვისა, მოციქულთა 64-ე კანონის მიხედვით: ამ დღეებში შეიძლება ჭამა არა მარტო ერთხელ, არამედ ორჯერ.

გარდა ამისა, ცნობილია, რომ მე-6 მსოფლიო საეკლესიო კრების 52 კანონი პირველშეწირული ლიტურგიის შესახებ არ არის ახალი კანონი,

არამედ არის ძველი ჩვეულების დამტკიცება და მოწონება. ის რომ პირველშეწირული ლიტურგია ამ კრებამდე უფრო ადრე არსებობდა, ამას გვიმტკიცებს მანამდე არსებული წესდებები. მაგ. წმიდა სვიმეონ თესლონიკელი წერს: პირველშეწირული ლიტურგია ძველთაგანვე იყო შემოდებული მოციქულთა მიერ. ამას გვიმტკიცებს ლოცვები და უძველესი გარდამოცემები. ამიტომაც ჩვენ გვწამს, რომ ის არის მოციქულთა წარმომავლობის და დაწესებულია მარხვის გამო, რადგანაც ასეთი გლოვის დროს კი არ უნდა ვზეიმობდეთ, არამედ ვტიროდეთ. პირველშეწირული ლიტურგია სრულდება მხოლოდ დიდი მარხვის განმავლობაში, რადგან ეს მარხვა არის უმთავრესი და უმაღლესი, არის უფლის მარხვა და მხოლოდ მარხვისათვისაა იგი დაწესებული. არც ერთი ლიტურგია არ სრულდება ყველიერის ოთხშაბათსა და პარასკევს (თუმცა ადრე სრულდებოდა). ეს ორი დღე არის თითქოს მარხვის დასაწყისი. ყველიერის კვირა დადგენილია წმიდა მარხვაში ჩვენი განწმენდისა და მომზადებისათვის. რადგანაც ჩვენ ვიწმინდებით და მარხვას ნელ-ნელა ვიწყებთ, თავს ვიკავებთ ნოყიერი და ხორციელი საკვებისაგან, შევუდგებით მარხვას როგორც სუფთები სუფთას, როგორც წმიდები წმიდას.

დიდ პარასკევს არასოდეს არ სრულდება ჩვეულებრივი ლიტურგია და არც შეიძლება შესრულდეს. რადგანაც, როგორც წმიდა სვიმეონ თესლონიკელი წერს, უფალი ჯვარს ეცვა პარასკევს და მსხვერპლად შესწირა თავი, აღარ არის საჭირო კიდევ შესრულდეს საიდუმლო ამის გასახსენებლად. და არ სრულდება არც პირველშეწირულის ლიტურგია, თუმცა ადრე სრულდებოდა, მაგრამ შემდეგ აიკრძალა.

როდესაც პირველშეწირულის წირვის შესრულებას ვაპირებთ, იმის წინა კვირას, შევწირავთ არა ერთ, არამედ იმდენ ტარიგს, რამდენი პირველშეწირული წირვის შესრულებასაც ვაპირებთ მომავალ შვიდეულში. თუკი პირველშეწირული წირვა უნდა შესრულდეს შვიდეულის განმავლობაში ორჯერ, მაშინ მღვდელი ჟამისწირვაზე მოამზადებს სამ ტარიგს (ერთს კვირის წირვისათვის, ორს - მომავალი კვირისათვის). პირველშეწირული წირვისათვის გამიზნული ტარიგები კვირის ჟამისწირვის შემდეგ შეინახება ძვირფასი ლითონის საგანგებო ყუთში, რომელიც ტრაპეზის შუა ნაწილში დასვენდება. თითოეული ჟამისწირვის შესასრულებლად ამ ყუთიდან ამოვიღებთ თითო ტარიგს და უკვე განწმენდილ, შეწირულ ძღწეზე ხელახლა შევასრულებთ

სადმართო მსახურებას. სიწმინდე, რომელიც იკურთხა წინა კვირიაკეს, პირველშეწირულის წირვის საშუალებით განახლდება.

ამჟამად აღმოსავლეთის ეკლესიაში პირველშეწირული წირვა სრულდება გრიგოლ დიოლოლოსის. წმიდა გრიგოლი (540-604) იყო რომის პაპი. იგი დაიბადა რომში დაახლ. 540 წელს. პაპი დილექსი მისი ბაბუა იყო. გრიგოლის დედა - სილვია და დიდედები - ტარსილა და ემილიანა, რომის ეკლესიის მიერ წმინდანებად არიან შერაცხილნი. გრიგოლმა ბრწყინვალე განათლება მიიღო და მაღალ სახელმწიფო თანამდებობას მიაღწია. მამის გარდაცვალების შემდეგ მან მთელი ქონება ბევრი მონასტრის მოწყობას მიახმარა; მან რომში წმ. ანდრია პირველწოდებულის მონასტერი დაარსა და ბერად აღიკვეცა. პაპ პელაგიუს მეორეს დავალებით წმ. გრიგოლი დიდხანს ცხოვრობდა ბიზანტიაში. აქ დაწერა მან „იობის წიგნის თარგმანები“. პელაგიუსის გარდაცვალების შემდეგ რომის კათედრაზე წმიდა გრიგოლი აირჩიეს. შვიდი თვის განმავლობაში უარობდა იგი ამ მაღალ პატივს, მაგრამ ბოლოს, საეკლესიო კრებულისა და სამწყსოს დაჟინებულმა თხოვნამ აიძულა თანხმობა განეცხადებინა.

წმიდა გრიგოლი ბრძნულად განაგებდა ეკლესიას. მან ლათინურ ენაზე შეადგინა პირველშეწირული ლიტურგიის ტიპიკონი, რომელიც მანამდე მხოლოდ ზეპირი გადმოცემით იყო ცნობილი. წმიდა გრიგოლი თავდაუზოგავად ებრძოდა დონატელთა ერესს. ქრისტეს სჯულზე მოაქცია ბრიტანეთში მცხოვრები წარმართები და არიოზის მიმდევრები. წმიდა გრიგოლმა დაგვიტოვა მრავალი ნაწარმოები. მას ეკუთვნის „საუბრები ანუ დიალოგები იტალიელ მამათა ცხოვრებასა და სასწაულებზე“, რისთვისაც „დიოლოლოსი“ უწოდეს. წმიდა გრიგოლის თხზულებათაგან განსაკუთრებით ცნობილია „სამოდვრო კანონი“, სადაც იგი ყოველმხრივ განიხილავს ჭეშმარიტი მოძღვრის სახეს. ჩვენამდე მოაღწია აგრეთვე წმიდა მამის სხვა წერილებმა. იგი რომის ეკლესიის ხელმძღვანელობდა 13 წელი. გარდაიცვალა 604 წელს. მისი წმიდა ნაწილები ინახება ვატიკანში, წმიდა პეტრეს ტაძარში.

ტარიგის მომზადება პირველშეწირული წირვისა ხდება წინა კვირას, ჟამისწირვაზე კვეთის დროს. თუ სხვა დროს ვიყენებთ 5 სეფისკვერს, ახლა დაგვჭირდება იმდენით მეტი, რამდენი პირველშეწირული წირვის ჩატარებასაც ვაპირებთ მომდევნო კვირას. ასე, გამკვეთთ ჩვეულებრივი წესით პირველ ტარიგს, ასევე მეორე და მესამეს სათანადო ლოცვებით

და ფეშხუმზე დავასვენებთ პირველთან ერთად. შემდეგ სრულდება ჩვეულებრივი კვეთა. ჟამისწირვაც მიმდინარეობს ჩვეულებრივად. მღვნის კურთხევის დროს სამივეს ერთად გადავსახავთ ჯვარს და ვიტყვით: „და ჰყავ პური ესე (და რა პურნი ესე) პატიოსან ხორც ქრისტეს შენისა“. მაშასადამე, ცალ-ცალკე კი არ იკურთხება თითოეული ტარიგი, არამედ ყველა ერთად, ერთი ჯვრის გამოსახვით. როცა ვიტყვით „წმიდაა წმიდათა“ - ავამაღლებთ არა ერთ რომელიმე ტარიგს, არამედ ყველას ერთად. პირველშეწირული წირვისათვის გამზადებულ ტარიგებს კვირის ჟამისწირვაზე არ გავტეხთ, არამედ მღვდელი აიღებს კოვზს მარჯვენა ხელით, ხოლო მარცხენა ხელში დაიჭერს თითოეულ ტარიგს და ოთხივე გვერდის გადანაჭერში ჩაუშვებს საუფლო სისხლს ჯვრის სახით და შეინახავს სანაწილეში.

პირველშეწირული წირვა სრულდება ნაშუადღევს, დილის ღვთისმსახურების ბოლო ნაწილში. სახელდობრ, პირველშეწირული წირვა იჭერს მწუხრის ღვთისმსახურების ადგილს და ამიტომ მასში მწუხრის დასაწყისიც ფიგურირებს. მეცხრე ჟამის ბოლო ლოცვაზე მღვდელი იმოსება სრული შესამოსელით. შემოსვის დროს არ ამბობს არავითარ ლოცვას, არამედ მხოლოდ: „უფლისა მიმართ ვილოცოთ - უფალო შეგვიწყალონ“. სადილის ჟამნის ჩამოლოცვის შემდეგ დიაკონი გამოდის ამბიონზე და ამბობს:

„გვაკურთხენ მეუფეო“

მღვდელი სახარებით ჯვარს გამოსახავს და ამბობს: „კურთხეულ არს მეუფება...“. აღსავლის კარები დაიხურება.

გუნდი: „ამინ, მოვედით თაყვანის-ვსცეთ (3-ჯერ) და 103 ფსალმუნი (მწუხრის ფსალმუნი);

მღვდელი წაიკითხავს ტრაპეზის წინ მწუხრის შვიდი საიდუმლო ლოცვებიდან მე-4,5,6 ლოცვებს (პირველ სამ ლოცვას მღვდელი წაიკითხავს კვერექსების შემდეგ).

დიაკონი: დიდი კვერექსი. აღსავლის კარები გაიხსნება.

მღვდელი: რამეთუ შევნის შენდა ყოველი დიდება, პატივი და თაყვანისცემა მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე.

მკითხველი: მე-18 კანონის პირველი აღსავალი. ყოველი აღსავლის ბოლოს მცირე კვერექსია. მღვდელი წარმოსთქვამს სამ ლოცვას და სამ ასამაღლებელს. აღსავლის კარები დაიხშება.

ფსალმუნების დაწყების დროს მღვდელი აიღებს წმიდა ტრაპეზიდან სახარებას და გაშლის ოდიკს. ოდიკზე დადგამს ფეშხუმს, დაიჩოქებს წმიდა ტრაპეზის წინაშე სამჯერ და მოკრძალებით დაასვენებს ფეშხუმზე წმიდა ტარიგს, რომელიც სანაწილეში ინახებოდა. უკმევს გარშემო სამჯერ, თავზე დაიდგამს და წაასვენებს სამკვეთლოში მაღალდასაჯდომელის გავლით. მას წინ უძღვის დიაკონი ანთებული სანთლით და საცეცხლურით. იგი შთაასხამს ბარძიმში ღვინოს და წყალს, აკურთხებს შეერთებას უხმოდ. სამკვეთლოში წინასწარ უნდა იყოს მომზადებული ბარძიმი, ვარსკვლავი და დაფარნები; აკმევს ვარსკვლავს, დაფარნებს. შემდეგ დაფარებს ფეშხუმსა და ბარძიმს დაფარნებს და იტყვის: „ლოცვითა წმიდათა მამათა ჩვენთათა უფალო იესო ქრისტე ღმერთო ჩვენი, შეგვიწყალებ ჩვენ“. შემდეგ მღვდელი გადმოდის საკურთხეველში, დახურავს წმიდა ოდიკს და დაადგამს წმიდა სახარებას. არავითარ ლოცვას მღვდელი და დიაკონი არ ამბობენ, რადგან ყველაფერი ეს შესრულებულია წინასწარ.

დიაკონი: მცირე კვერეჟსი. აღსავლის კარები გაიხსნება;

მღვდელი: „რამეთუ შენი არს სიმტკიცე...“;

მედავითნე: მეორე აღსავალი. აღსავლის კარები დაიხშება.

დიაკონი: მცირე კვერეჟსი. აღსავლის კარები გაიხსნება.

მღვდელი: „რამეთუ სახიერი და კაცთმოყვარე...“;

მედავითნე: მესამე აღსავალი. აღსავლის კარები დაიხშება.

დიაკონი: მცირე კვერეჟსი. აღსავლის კარები გაიხსნება.

მღვდელი: „რამეთუ შენ ხარ ღმერთი ჩვენი...“;

გუნდი: ამინ, „უფალო ღალადუჰყავ“. დიაკონი აკმევს წესისაგებ.

დასდებლები ითქმის ტრიოდითიდან და თვენიდან. „დიდება აწდაზე“ იხსნება აღსავლის კარები და შესრულდება მცირე შესვლა საცეცხლურით. თუ პირველშეწირულის წირვას დაემთხვევა რომელიმე დღესასწაული და სახარება უნდა წაიკითხოს, მაშინ შესვლა სრულდება სახარებით.

დიაკონი: სიბრძნით აღემართენით (აღსავლის კარებში)

გუნდი: „ნათელო მხიარულო...“;

მღვდელი ემთხვევა მაცხოვრის ხატს, მიბრუნდება ხალხისაკენ და ჯვარს გადასახავს, შემდეგ ემთხვევა ღვთისმშობლის ხატს, შევა საკურთხეველში, ემთხვევა წმიდა სახარებას და ტრაპეზს (დიაკონი მხოლოდ ტრაპეზს) და მიდიან ორივე მაღალდასაჯდომელთან.

დიაკონი: მოხედეთ

მღვდელი: მშვიდობა ყოველთა

გუნდი: და სულისაგა შენისათანა

დიაკონი: სიბრძნით

მკითხვე: წარდგომა ფსალმუნი დავითისა...

დიაკონი: სიბრძნით

მკითხვე: შექმნათა საიკთხავი

დიაკონი: მოხედეთ

მკითხვე: წაიკითხავს „შექმნათა“-დან საკითხავს.

დაიხურება აღსავლის კარები. დიაკონი აანთებს სანთელს პატარა შანდალზე და დადგამს ტრაპეზზე, წმიდა სახარებაზე. დიაკონი წაკითხვის დამთავრებისას გახსნის აღსავლის კარს და იტყვის: სიბრძნით მკითხვე: წარდგომა ფსალმუნი დავითისა.

დიაკონი: ბრძანეთ

მღვდელი: დადგება ტრაპეზის წინ აიღებს ორივე ხელით სახარებაზე მდგომ სანთელს და საცეცხლურს, გამოსახავს ჯვარს აღმოსავლეთისაკენ და იტყვის:

„სიბრძნით აღემართენით“

შემობრუნდება დასავლეთისაკენ, ჯვარს გამოსახავს ხალხს და იტყვის:

„ნათელი ქრისტესი განანათლებსთ ყოველთა“.

ხალხი მუხლმოდრეკით მოისმენს ამ სიტყვებს.

პირველშეწირულის ლიტურგიაზე და საერთოდ დიდი მარხვის მწუხრზე ყოველთვის იკითხება ორი საწინასწარმეტყველო: ერთი შექმნათადან, მეორე იგავთაგან. შექმნათა წიგნი მოგვითხრობს ისტორიული სახით, განსაკუთრებით ადამის დაცემას, ადამიანთა სხადასხვა ცთომილებებს და მათ წიანალმდეგ სხვადასხვა მუქარას. იგავთა წიგნი გვიხსნის ქრისტე მაცხოვრის მოსვლას დედამიწაზე. აქ თვით ძე იწოდება სიბრძნედ. ამიტომაც სასულიერო პირი იგავთა საკითხავის წინ თითქოს იმ სიტყვების დასამტკიცებლად, რომლებიც განანათლებენ ჩვენ სულებს, ხელში აღებული ნივთიერი სინათლის სახით, გვიჩვენებს თვით ქრისტე მაცხოვარს, რომელიც არა იმწუთას ქვეყნიერების შექმნისას, არამედ მრავალი საუკუნის შემდეგ, თითქოს მწუხრზე, მოვიდა ჩვენს განსანათლებლად. და ხმამაღლა ამბობს: ნათელი ქრისტესი განანათლებს ყოველთა. ეს იმას ნიშნავს, რომ საუკუნეთა ბოლოს იესო ქრისტემ

ქეშმარიტმა ნათელმა, განანათლა ბნელში მსხდომნი და თავისი მადლის სინათლით ადავსო მსოფლიო, ეს მღვდელმოქმედება მიანიშნებს, აგრეთვე, ყოფილ უძველეს ტარდიციაზე, რომლის მიხედვით დიდი მარხვის პერიოდში ნათლად გამზადებულებს აკურთხევდნენ ტაძრიდან გასვლის დროს ანთებული სანთლით იმ მადლიანი სინათლის ნიშნად, რომელიც უნდა მიეღოთ მათ ნათლობის დროს.

დიაკონი: სიბრძნით

მკითხველი: იგავთა საკითხავი

დიაკონი: მოხედეთ (დახურავს აღსავლის კარებს)

მკითხველი: წაიკითხავს იგავთა საკითხავს.

მღვდელი: მშვიდობა შენდა

მკითხველი: და სულისაგა შენისათანა

დიაკონი დამთავრების შემდეგ გახსნის აღსავლის კარებს. მღვდელი აიღებს საცეცხლურს, აკმევს ტრაპეზის წინ და წარმოსთქვამს წარემართენის მუხლებს. მაგალობლები იმეორებენ პირველ მუხლს. ბოლოს მღვდელი ისევ პირველი მუხლის ნახევარს. მუხლზე: „ნუ მისდრეკ გულსა ჩემსა...“ მიდის სამკვეთლოსთან აკმევს მის წინაშე, შემდეგ კი ისევ მობრუნდება ტრაპეზთან და დაიჩოქებს.

მღვდელი: „წარემართენ ლოცვა ჩემი, ვითარცა საკმეველი შენს წინაშე, აღპყრობად ხელთა ჩემთა მსხვერპლ სამწუხროდ, ისმინე ჩემი უფალო“.

გუნდი: გაიმეორებს მთლიანად წარემართენს

მღვდელი: „უფალო ღალად-ვჰყავ შენდამი, ისმინე ჩემი, მოხედენ ხმასა ლოცვისა ჩემისასა, ღალადებასა ჩემსა შენდამი“

გუნდი: წარემართენი

მღვდელი: „დასდევ უფალო საცოი პირსა ჩემსა და კარი ძნელი ზაგეთა ჩემთა“

გუნდი: წარემართენი

მღვდელი: „ნუ მისდრეკ გულსა ჩემსა სიტყვათა მიმართ უკეთურებისათა მიზეზებად მიზეზთა ცოდვისათაჲ“

გუნდი: წარემართენი

მღვდელი: „წარემართენ ლოცვა ჩემი, ვითარცა საკმეველი შენს წინაშე...“

გუნდი: აღპყრობად ხელთა ჩემთა მსხვერპლ სამწუხროდ, ისმინე ჩემი უფალო“

თუ დღესასწაულია „წარემართენის“ მუხლების დამთავრების შემდეგ ჩაერთვის სამოციქულოსა და სახარების საკითხავები. თუ სახარება უნდა წაიკითხოს, მაშინ წარემართენის დასრულების შემდეგ გაიღება

აღსავლის კარები და იგალობება სამოციქულოს წარდგომა, წაიკითხება სამოციქულო და სახარება და დაიხურება აღსავლის კარები. ოთხშაბათსა და პარასკევს სახარება არ იკითხება. მღვდელი წარმოსთქვამს ეფრემ ასურის ლოცვას სამი მეტანიით და დაიხურება აღსავლის კარები.

დიაკონი: მრჩობლი კვერქსი - „ვსთქვათ ყოველთა...“

ამ დროს მღვდელი აიღებს წმიდა სახარებას და დაასვენებს ტრაპეზის გვერდით და გაშლის ოდიკს.

მღვდელი: „რამეთუ მოწყალე და კაცთმოყვარე ღმერთი ხარ...“

დიაკონი: „ილოცეთ კათაკმეველნო უფლისა მიმართ“

გუნდი: უფალო შეგვიწყალენ

დიაკონი: „მორწმუნენო კათაკმეველთათვის ვილოცოთ, რათა უფალმან იგინიცა შეიწყნარნეს“

გუნდი: უფალო შეგვიწყალენ

დიაკონი: „და ასწავოს მათ სიტყუა ჭეშმარიტებისა“

გუნდი: უფალო შეგვიწყალენ

დიაკონი: „და გამოუცხადოს მათ სახარება სიმართლისა“

გუნდი: უფალო შეგვიწყალენ

დიაკონი: „შეაერთნეს იგინი...“

გუნდი: უფალო შეგვიწყალენ

დიაკონი: „აცხოვნენ, შეეწიენ...“

გუნდი: უფალო შეგვიწყალენ

დიაკონი: „კათაკმეველნო თავნი თქვენი...“

გუნდი: უფალო შეგვიწყალენ

მღვდელი: „რათა და ესენიცა ჩვენთანავე ადაიდებდენ...“

დიაკონი: რაოდენნი კათაკმეველნი ხართ განვედით, კათაკმეველნო განვედით, რაოდენნი კათაკმეველნი ხართ განვედით, ნუ ვინმე კათაკმეველთაგანნი, არამედ რაოდენნი მორწმუნენი ვართ, მერმე და მერმე მშვიდობით უფლისა მიმართ ვილოცოთ

გუნდი: უფალო შეგვიწყალენ

დიაკონი: „შეგვეწიენ, გვაცხოვნენ...“

გუნდი: უფალო შეგვიწყალენ

დიაკონი: სიბრძნით

მღვდელი: „რამეთუ შვენის შენდა ყოველი დიდება, პატივი და თაყვანისცემა...“

დიაკონი: მერმე და მერმე...“

გუნდი: უფალო შეგვიწყალენ

დიაკონი: „ზეგარდამო მშვიდობისა...“

გუნდი: უფალო შეგვიწყალებ

დიაკონი: მშვიდობისათვის...

გუნდი: უფალო შეგვიწყალებ

დიაკონი: წმიდისა ამის ტაძრისათვის...

გუნდი: უფალო შეგვიწყალებ

დიაკონი: „ხსნად ჩვენდა...“

გუნდი: უფალო შეგვიწყალებ

დიაკონი: შეგვეწიენ...

გუნდი: უფალო შეგვიწყალებ

დიაკონი: სიბრძნით

მღვდელი: „ნიჭითა ქრისტეს შენისათა...“

ამას დიაკონი ამბობს დიდი მარხვის მეოთხე შვიდეულის
ოთხშაბათამდე, ხოლო დიდი მარხვის მეოთხე შვიდეულის
ხუთშაბათიდან მღვდლის ასამღლებლის: „რათა და ესენიცა ჩვენთანავე
ადიდებდენენ...“ შემდეგ იტყვის:

„რაოდენნი კათაკმეველნი ხართ განვედით, კათაკმეველნი განვედით,
რაოდენი ნათლად გამზადებულნი ხართ განვედით, ილოცეთ ნათლად
გამზადებულნი“

„მორწმუნენო წმიდათ ნათლად გამზადებულთა მმათა ჩვენთა და
ცხოვრებისათვის მათისა უფლისა მიმართ ვილოცოთ“

„რათა უფალმან ღმერთმან ჩვენმან განამტკიცნეს და განაძლიერნეს
იგინი“

„განანათლნეს იგინი ნათლითა მეცნიერებისა და სარწმუნოებისათა“
ღირს-ჰყუეს ჟამსა კეთილსა, საბანელსა მას მეორედ შობისასა,
მისატევებელად ცოდვათა და სამოსლად უბრწელებისად“

„ჰშვნეს იგინი წყლისა მიერ და სულისა“

„მიანიჭოს მათ სრულება სარწმუნოებისა“

„შეაერთნეს იგინი წმიდასა თვისსა და რჩეულსა სამწყსოსა“

„აცხოვნენ, შეეწიენ, შეიწყალებ და დაიცვენ იგინი ღმერთო შენითა
მადლითა“

„ნათლად გამზადებულნი, თავნი თქუენნი უფალსა მოუდრიკენით“

მღვდელი: „რამეთუ შენ ხარ განმანათლებელი...“

დიაკონი: „რაოდენი ნათლად გამზადებულნი ხართ განვედით^ა
ნათლადგამზადებულნი განვედით, ნათლად გამზადებულნი
განვედით, რაოდენნი კათაკმეველნი ხართ, განვედით, ნუ ვინმე

კათაკმეველთაგანნი, არამედ რაოდენნი მორწმუნენი ვართ, მერმე და მერმე, მშვიდობით უფლისა მიმართ ვილოცოთ“

დიაკონი: „შეგვეწიენ, გვაცხოვნენ...“

დიაკონი: სიბრძნით

მღვდელი: რამეთუ შვენის შენდა ყოველი დიდება...

დიაკონი: მერმე და მერმე მშვიდობით უფლისა მიმართ ვილოცოთ;

ზეგარდამო მშვიდობისათვის...

მშვიდობისათვის ყოვლისა...

წმიდისა ამის...

ხსნად ჩვენდა....

შეგვეწიენ...

მღვდელი: ნიჭითა ქრისტეს შენისათა...

ამის მიზეზი შემდეგია: ძველად დიდ მარხვაში კათაკმეველთა შორის იყვნენ ისეთები, რომლებიც მალე, ბრწყინვალე შვიდეულში უნდა მონათლულიყვნენ. ამიტომ მარხვის შუადან პირველშეწირულის ლიტურგიაზე შეტანილი იყო განსაკუთრებული ლოცვები კათაკმეველთათვის. კერძოდ: დიაკონის კვერქსი და სასულიერო პირის ლოცვა ასამაღლებელით: „რამეთუ შენ ხარ განმანათლებელი...“. ნათლად-გამზადებულთათვის ლოცვის შემდეგ დიაკონი ამბობს კვერქსს: „რაოდენი ნათლადგამზადებულნი ხართ განვედით...“ და მღვდელი ასამაღლებელს: „რამეთუ შვენის შენდა ყოველი დიდება...“. ამის შემდეგ: „მერმე და მერმე...“ (რომელი ქერუბიმთას წინა კვერქსი).

გუნდი: „აწ ძალნი ცათანი ჩუენ თანა უხილავად მსახურებენ, რამეთუ ესერა შემოვალს მეუფე დიდებისა. ესერა მსხვერპლი საიდუმლოდ აღსრულებული ძღუენი“.

მღვდელი და დიაკონი სამჯერ:

„აწ ძალნი ცათანი ჩუენ თანა უხილავად მსახურებენ, რამეთუ ესერა შემოვალს მეუფე დიდებისა. ესერა მსხვერპლი საიდუმლოდ აღსრულებული ძღუენი“.

დიაკონი: „სარწმუნოებით და სიყვარულით მოვედით, რათა ზიარებად ცხოვრებისა საუკუნიისა ვიქმნეთ, ალილუია, ალილუია, ალილუია“.

გალობის დროს დიაკონი უკმევს მხოლოდ საკურთხეველს, ტრაპეზსა და მღვდელს, კანკელს და ხალხს არა.

მღვდელი და დიაკონი ემთხვევიან ტრაპეზს, თაყვანისცემენ ურთიერთარს და მიდიან სამკვეთლოში: „ღმერთო მილხინე მე

ცოდვილსა ამას და შემიწყალე მე“. მღვდელი აიღებს დიდ დაფარნას, დაადებს დიაკონს მარცხენა მხარზე, შემდეგ აკმევს ფეშხუმსა და ბარძიმს. აიღებს მარჯვენა ხელში ფეშხუმს, მარცხენაში ბარძიმს და გამოასვენებს ჩრდილოეთ კარით ამბიონზე. დიაკონი წინ მიუძღვის ანთებული სანთლითა და საცეცხლურით. მღვდლის გამოჩენაზე ხალხი დაიჩოქებს. შესრულდება ჩვეულებრივი დიდი გამოსვლა. მაგრამ მღვდელი და დიაკონი არავის მოიხსენებენ. არც სამკვეთლოში რაიმე ლოცვას არ ამბობენ. აღსავლის კარში ბარძმითა და ფეშხუმით ჯვარს გამოსახავს და საიდუმლოთ წარმოსთქვამს: „შიშითა ღვთისათა და სარწმუნოებით მოვედით“, შედის საკურთხეველში, დააბრძანებს ბარძიმსა და ფეშხუმს წმიდა ტრაპეზზე ჩვეულებრივად, ახდის თითოეულ მათგანს მცირე დაფარნებს და ორივეს დააფარებს დიდ დაფარნას. შემდეგ უკმევს. შესვლისთანავე მაგლობლები გალობენ:

„სარწმუნოებითა და სიყვარულით მოვედით, რათა ზიარებად...“

გალობის შემდეგ მღვდელი წარმოსთქვამს ღირსი ეფრემ ასურის ლოცვას სამი დიდი მეტანიით.

დიაკონი დახურავს აღსავლის კარებს და კრეტსაბმელს ნახევრად, რაც ნიშნავს იმას, რომ პირველშეწირულის ლიტურგია არის არასრული ლიტურგია. იწყება თხოვნითი კვერექსი:

„აღუსრულოთ სამწუხრო ვედრება ჩვენი უფალსა“;

„წინადაგებულთა და პირველ შეწირულთა პატიოსანთა ძღვენთათვის, უფლისა მიმართ ვილოცოთ“;

„რათა კაცთმოყვარემან ღმერთმან ჩუენმან, შემწირველმან ამათმან წმიდასა და ზესთა ცათასა და საცნაურსა საკურთხეველსა მისსა, საყნოსელადსუნადსუნელად შეიწირნეს დანაცულად გარდამოგვივლინოს ჩუენ საღმრთო მადლი სულისა წმიდისა, ვილოცოთ“;

„ხსნად ჩუენდა ყოვლისაგან ჭირისა, რისხვისა და იწროებისა უფლისა მიმართ ვილოცოთ“;

„შეგვეწიენ, გვაცხოვნენ, შეგვიწყალენ და დაგვიცვენ ჩვენ ღმერთო შენითა მადლითა“;

„მწურხი ყოველი აღსრულებად, სიწმინდით, მშვიდობით, და უცოდველად, უფლისა მიმართ ვილოცოთ“;

„ანგელოზი მშვიდობისა, სარწმუნო წინამძღვარი, მცველი სულთა და ხორცთა ჩვენთა, უფლისა მიმართ ვილოცოთ“;

„შენდობა და მოტევება ცოდვათა და უსჯულოებათა ჩვენთა უფლისა მიმართ ვილოცოთ“;

„კეთილნი და უმჯობესნი სულთა ჩვენთანი და მშვიდობაი სოფლისა, უფლისა მიმართ ვილოცოთ“;

„შემდგომნი ჟამნი ცხოვრებისა ჩვენისანი მშვიდობით და სინანულით აღსრულებად, უფლისა მიმართ ვილოცოთ“;

„ქრისტიანობითნი აღსასრულნი ცხოვრებისა ჩვენისანი, უჭირველნი, ურცხველნი, მშვიდობითნი და კეთილნი სიტყვის გებაი წინაშე საშინელსა სამსჯავროსა ქრისტესა ვილოცოთ“;

„ერთობასა სარწმუნოებისასა და ზიარებასა სულისა წმიდისა მთხოველთა, თავნი თვისნი და ურთიერთ არს და ყოველი ცხოვრება ჩვენი ქრისტესა ღმერთსა ჩვენსა შევედროთ“

გუნდი: შენ უფალო

მღვდელი: „და ღირს მყვენ...“

გუნდი: მამაო ჩვენო

მღვდელი: რამეთუ შენი არს... მშვიდობა ყოველთა

გუნდი: და სულისაცა შენისათანა

დიაკონი: „თავნი ჩვენნი უფალსა მოუდრიკნეთ...“

გუნდი: შენ უფალო

მღვდელი: მადლითა და წყალობითა და კაცთმოყვარებითა...“

გუნდი: ამინ.

დიაკონი დახურავს კრეტსაბმელს ბოლომდე და იტყვის: „მოხედეთ“

მღვდელი დაფარნის ქვეშ შეჰყოფს ორივე ხელს, თითებით შეეხება წმიდა ტარიგს და იტყვის:

„პირველშეწირული წმიდაა წმიდათა“;

გუნდი: „ერთ არს წმიდა, ერთ არს უფალი იესო ქრისტე სადიდებელად ღმრთისა, ამინ. განიცადეთ და იხილეთ, რამეთუ ტკბილ არს უფალი, ალილუია, ალილუია, ალილუია“.

აქ არ ხდება ტარიგის ამაღლება, არამედ მღვდელი მხოლოდ შეყოფს ხელს, დაადებს თითებს და იტყვის: „პირველშეწირული...“. სიმბოლურად ტარიგის ამაღლება ნიშნავს ქრისტეს ჯვარზე ამაღლებას, რაც მოხდა გასულ ლიტურგიაზე. ამიტომაც პირველშეწირულის ლიტურგიაზე ტარიგის ამაღლება არ ხდება. ტარიგის განტეხის დროს კი ყველაფერი იკითხება. რადგან ეს ტარიგი არ არის განტეხილი.

დიაკონი: „განსტეხე, მეუფეო წმიდაი ტარიგი ესე“.

მღვდელი: „განტეხების და განიყოფის ტარიგი ღმრთისა, განტეხების და არა განიყოფის, მარადის იჰამების და არა დაილევის, არამედ მზიარებელთა განსწმედს“.

ბარძიმში ჩასვენების დროს არაფერს არ ამბობენ, რადგანაც ქრისტეს ხორცი შეიცავს უკვე სისხლს. დიაკონი და მღვდელი საზიარებლად გამზადებულნი ამბობენ: „პატიოსანი, ყოვლადწმიდაი და უხრწნელი ხორცი და სისხლი მომენიჭების მე უღირსსა მღვდელსა მოსატევებლად ცოდვათა ჩემთა და ცხოვრებად საუკუნოდ“. თუ პირველშეწირულის ლიტურგიაზე დიაკონი არ არის, მაშინ მღვდელი ეზიარება მხოლოდ ხორციტა და ბარძიმს არ მიიღებს, რადგან აქ მხოლოდ ღვინოა, მას მიიღებს ბოლოს. თუ დიაკონია მაშინ დიაკონი არ მიიღებს ღვინოს. მღვდელი კი ღვინოთი ზიარების დროს არაფერს არ ამბობს.

დიაკონი: „აჰა მოვალ უკუვადვისა მეუფისა და ღმრთისა ჩვენისა“.

ამის შემდეგ მღვდელი ახდის დაფარნას, აიღებს ვარსკვლავს და გატეხავს წმიდა ტარიგს ოთხ ნაწილად. იესოს ჩაასვენებს ბარძიმში, ქრისტეთი ეზიარებიან სასულიერო პირები, ძლევითი მორწმუნეები. დიაკონი და მღვდელი ეზიარებიან მხოლოდ ხორციტ. რადგან პირველშეწირულ წირვაზე ძღვნის კურთხევა არ ხდება. ბარძიმში არის მხოლოდ ღვინო და წყალი. იგი არ გარდაიქმნება ქრისტეს სისხლად. მღვდელი მიიღებს ბარძიმს, ხოლო დიაკონი არა. რადგან ბოლოს უნდა მიიღოს მთელი ბარძიმი საუფლო ხორცის ჩასვენების შემდეგ.

დიაკონი: „შიშითა ღვთისათა და სარწმუნოებით მოვედით...“

გუნდი: „გაკურთხო უფალი ყოველსა ჟამსა მარადის ქება პირსა ჩემსა, პური ზეცისა და სასმელი ცხოვრებისა, განიცადეთ და იხილეთ, რამეთუ ტკბილ არს უფალი, ალილუია, ალილუია, ალილუია“.

თუ მაზიარებელნი იქნებიან მღვდელი წაიკითხავს „მრწამს უფალო...“ და აზიარებს ხალხს. ჩვილი ბავშვები პირველშეწირულ წირვაზე არ ეზიარებიან, რადგან არ შეუძლიათ ხორცის მიღება. საუფლო სისხლი კი ბარძიმში არ არის.

მღვდელი: „აცხოვნე ღმერთო ერი შენი და აკურთხე სამკვიდრებელი შენი“

გუნდი: „ნათელი ჭეშმარიტი ვიხილეთ...“

მღვდელი უკმევს ტრაპეზს, ფეშუმს გადასცემს დიაკონს, ბარძიმით გამოსახავს ოდიკზე ჯვარს და საიდუმლოდ წარმოსთქვამს: „კურთხეულ არს ღმერთი ჩვენი“.

შემდეგ შემობრუნდება ხალხისკენ და ჯვარს გამოსახავს და იტყვის: „ყოვლადე აწდა მარადის და უკუნითი...“ და გადაასვენებს სამკვეთლოზე.

გუნდი: ადავსე პირი ჩემი ქებითა შენითა...“

მღდელი დახურავს ოდიკს.

დიაკონი: „აღეპართენით მიმღებელნი საღმრთოთა წმიდათა, უბრწელთა და უკვდავთა, ზეცისა ცხოველთა საშინელთა ქრისტეს საიდუმლოთა, ღისრებით ვმადლობდეთ უფალსა“

„შეგვეწიენ, გვაცხოვენ, შეგვიწყალენ და დაგვიცვენ ჩვენ ღმერთო შენითა მადლითა“;

„მწუხრი ყოველი აღსრულებად, სიწმინდით, მშვიდობით და უცოდველად მთხოველთა თავნი თვისნი და ურთიერთ არს და ყოველი ცხოვრება ჩვენი ქრისტესა ღმერთსა ჩვენსა შევედროთ“.

მღვდელი კვერეჟსის ბოლოს სახარებით ჯვარს გამოსახავს ოდიკზე და იტყვის: „რამეთუ შენ ხარ განმწმენდელი...“

გუნდი: ამინ

მღვდელი: მშვიდობით წარვიდეთ

გუნდი: სახელითა უფლისათა

დიაკონი: უფლისა მიმართ ვილოცოთ

გუნდი: უფალო შეგვიწყალენ

მღვდელი იტყვის ამბიონის ლოცვას: „მეუფეო ყოვლისა მპყრობელო...“

გუნდი: „ამინ, იყავნ სახელი უფლისა...“, „დიდება, აწდა, და 33-ე ფსალმუნი.

მღვდელი: „კურთხევა უფლისა...“

გუნდი: ამინ

მღვდელი: „დიდება შენდა...“

გუნდი: „დიდება აწდა, უფალო შეგვიწყალენ - 3-ჯერ, გვაკურთხენ.

მღვდელი წარმოსთქვამს ჯვარით განატევების ლოცვას: „ქრისტემან ჭეშმარიტმან...“

პირველშეწირულის ლიტურგიაზე არ ხდება მღვდლის ხელდასხმა, არამედ მხოლოდ დიაკონისა, წმიდა სვიმეონ თესალონიკელის განმარტებით ამის მიზეზი შემდეგია: მღვდლის კურთხევა არ შეიძლება იმიტომ, რომ მღვდელი უნდა იკურთხოს მხოლოდ სრულ ლიტურგიაზე, პირველშეწირულის ლიტურგია კი სრული არ არის, რადგან მასზე ძღვნის კურთხევა არ ხდება. დიკონის კურთხევა შეიძლება, რადგან ის არ არის სრული მსახურებისათვის განკუთვნილი, არამედ არის მხოლოდ დამხმარე.

34. მარხვის არსი და მნიშვნელობა

ღვთის რწმენა და სიყვარული ყოველ ადამიანს გულში უნდა ჰქონდეს და მარხული. მაგრამ რწმენა და სიყვარული მაშინ ხდება ცხოველი, როდესაც მათი გამოვლინება ხდება საქმით. ერთ-ერთი ამგვარი საქმეთაგანია, როცა ღმერთის ჩვენდამი უსაზღვრო სიყვარულის საპასუხოდ ჩვენ ამქვეყნიურ სიამეებს - საჭმელს, გართობას, შვებას ცოტათი მოვიკლებთ და ვიქნებით თავშეკავებულნი. ამას ეწოდება მარხვა. ამ აზრით გონიერი ადამიანი, ლოცვის მსგავსად, სულ მარხვაში უნდა იყოს, მაგრამ ადამიანს, თავისი დაცემული, უძლური ბუნების გამო არ შეუძლია გამუდმებული თავშეკავება. ამიტომ წმიდა ეკლესიამ დაადგინა გარკვეული დრო და ფორმა თავშეკავებისა ანუ მარხვა, რომლის დაცვა, თავდაპირველად თუნდაც მექანიკური და იძულებითი, არის საწინდარი იმისა, რომ ოდესმე შევძლებთ ჭეშმარიტ მარხვასა და თავშეკავებულ ცხოვრებას.

ჭეშმარიტი მარხვის თვისება არ განისაზღვრება მხოლოდ მათი სულიერი შინაარსის მიხედვით, არამედ ამ მარხვების გვარით და მათი აღსრულების ქრონოლოგიით. ამიტომაც, ეკლესიამ შემთხვევით არ განსაზღვრა და დაადგინა დრო მარხვებისათვის¹.

წლის მარხვები იყოფა შემდეგ მარხვებად: ა) კათოლიკე (საყოველთაო), და ბ) სპეციფიკური (εἰδικὰ νηστεία) მარხვები.

კათოლიკე მარხვებს განეკუთვნება 1) ოთხშაბათის და პარასკევის მარხვები; 2) წინასააღდგომო ორმოცდღიანი მარხვა და ვნების კვირის მარხვა. სპეციფიკურ მარხვებს განეკუთვნება: 1) ქრისტეშობის მარხვა, 2) წმიდა მოციქულთა მარხვა, 3) ღვთისმშობლის მიძინების მარხვა და 4) სამი ერთდღიანი მარხვა: ნათლისღების წინა დღე, ჯვართამაღლების და ნათლისმცემლის თავის კვეთის დღე.

დადგენილი კათოლიკე (საყოველთაო) მარხვებია:

ა) ოთხშაბათი - პარასკევის მარხვა.

როგორც ცნობილია ეს მარხვები დაკავშირებულია მაცხოვრის ამქვეყნიური ცხოვრებასთან². ამ მარხვების შესახებ ცნობებს ვხვდებით ეპიფანესთან³, რომელიც განმარტავს ამ მარხვების თვისებას, „რომ ამ მარხვებით ჩვენ ვაღიარებთ უფლის ვნებებს და ჩვენზედ

¹ ავტორი: ვლასი ფიდასი „საეკლესიო ისტორია“ I ტ. გვ. 949-969, ათენი 2000. ბერძნულიდან თარგმნა გოჩა ბარნოვმა

² დიდაქე 8.1

³ Ἐκθεσις πίστεως 22

აღსრულებულ გამოხსნას....“. ამ მარხვების შესახებ საუბრობს პალადიოს ჰელენოპოლელი: „ოთხშაბათს უფალი გაცემულ იქნა, ხოლო პარასკევს ჯვარცმული“. მოციქულთა 69-ე კანონი განსაზღვრავს, რომ კლერიკოსი, რომელიც არ იმარხულებს „დიდ მარხვასა და ოთხშაბათ და პარასკევს განკვეთილ იქნეს“⁴. იოანე ზონარა ერთ სიბრტყეში განათავსებს დიდ მარხვასა და ოთხშაბათ-პარასკევის მარხვებს. თეოდორე ბალსამონი: „მსგავსად ორმოცდღიანი მარხვისა ოთხშაბათ-პარასკევის მარხვაც განსაზღვრულია, ვითარცა მშრალი მარხვა“⁵.

ბ) წინასააღდგომო მარხვა.

1) ვნების კვირის მარხვა: დასაწყისში არსებობდა ერთგვარი განსხვავება ამ მარხვის ხანგრძლივობის შესახებ. ირინეოსის ცნობით: „რადგან არა მხოლოდ დღეების შესახებ არის უთანხმოება, არამედ თვით მარხვის წესის შესახებაც. ზოგიერთები ფიქრობენ, რომ მათ ერთი დღე უნდა იმარხულონ, ზოგიერთები კი - ორი, ზოგი მრავალი, ზოგიერთები კი მათ დღეს დღისა და ღამის ორმოცი საათით ანგარიშობენ. მარხვის დამცველთა ასეთი სიჭრელე ახლა არ წარმოქმნილა, არამედ ჩვენამდე დიდი ხნის წინათ, როდესაც როგორც ჩანს, სიზუსტის დაუცველობით მარტივი და ლიტონი ჩვეულება ეპყრათ მომავალი თაობებისათვის გადასაცემად და ყველა ისინი არა ნაკლებ მშვიდობაში ცხოვრობდნენ და ახლაც მშვიდობით ვცხოვრობთ ერთმანეთთან და მარხვაში უთანხმოება სარწმუნოების ერთსულოვნებას შეამტკიცებს“. მაგრამ მოგვიანებით დგინდება ერთი კვირა, რაც ჩანს დიონისე ალექსანდრიელის ეპისტოლეში ეპისკოპოს ბასილიდესადმი: „ვინაიდან მარხვის ექვს დღესაც ყველა თანასწორად და ერთგვარად ვერ გაატარებს, არამედ ზოგნი საზრდოს გარეშე ატარებენ მას, ზოგნი მარხულობენ მხოლოდ ორ დღეს, ზოგნი - სამსა და ზოგნი - ოთხს, ხოლო ზოგნი არც ერთს...“ ეს მარხვა გამოხატავს მორწმუნეთა ახალი ადამის მორჩილებაში თანამონაწილეობას, ანუ ძველი ადამის მიერ ცოდვით დაცემით გამოწვეული შედეგებისაგან განწმენდაში.

2) ორმოცდღიანი მარხვა საბოლოოდ ჩამოყალიბდა მე-3 საუკუნის შუა ათწლეულებში, აღმოსავლეთში, სავარაუდოდ მცირე აზიასა

4 „უკეთუ ვინმე ეპისკოპოსმან, ანუ ხუცესმან, ანუ დიაკონმან, ანუ კერძო დიაკონმან, ანუ წიგნის მკითხველმან ანუ მგალობელმან წმინდანი ორმოცნი არა იმარხნეს, ანუ ოთხშაბათი და პარასკევი, განიკუთვნენ, არა თუ ხორციელისა უძლურებისაგან დაიხსნებოდის, ხოლო ერისკაცი თუ იყოს, უზიარებელ იქმენინ“.

5 Σπυργιου, 2, 89.

6 რომის ვიქტორისადმი, ევსებოსი. საეკლესიო ისტორია, 5, 24

და სირიაში. ამ მარხვის სწრაფ გავრცელებას ადასტურებს I მს. კრების მე-5 კანონი: „.....ხოლო კრებები იყოს ერთი მარხვამდე, რათა ყოველგვარი სულმოკლეობის აღკვეთით განწმენდილი მსხვერპლი შეეწიროს ღმერთს...“. ამ მარხვის საფუძველს წარმოადგენს მაცხოვრის ორმოცდღიანი მარხვა, ასევე მოსეს და ილიას მარხვები. ორმოცდღიანი მარხვისა და ვნების კვირის მარხვის შეერთების გამო არ არსებობდა მისი ხანგრძლივობის მიმართ ერთგვაროვნება. სოკრატე გვამცნობს⁷, რომ „რომში აღდგომამდე სამი კვირა მარხულობდნენ შაბათ-კვირის გარდა. ილირიასა და ელადაში, ასევე ალექსანდრიაში - ექვსი კვირა აღდგომამდე, ზოგნი აღდგომამდე შვიდი კვირა“. თავდაპირველად ორმოცდღიანი მარხვა მიიჩნეოდა როგორც წინასამოღვაწეო მარხვა აღდგომის დღესასწაულისათვის. ანასტასი სინელი⁸ გამოარჩევს ამ ორ მარხვას ერთმანეთისაგან, რომ ორმოცდღიანი მარხვა მთავრდებოდა ბზობის დღესასწაულზე, ხოლო ვნების კვირას მაცხოვრის ვნების საპატივსაცემოდ ვმარხულობთო. ეპიფანე ბრძანებს⁹, რომ აღდგომამდე ექვს დღეს უზეთოდ ვმარხულობთო. მოგვიანებით ეს გამორჩეულობა ქრება და ხდება ამ ორი მარხვის შეერთება. დასაწყისში დიდმარხვის მიმართ არსებობდა ერთგვარი სირბილე, როგორც ხანგრძლივობის მიხედვით, ასევე ფორმის მიხედვით¹⁰.

სპეციფიკური მარხვები. ამ მარხვებს ეწოდებათ სპეციფიკური (ან განსაკუთრებული, ან არჩევითი - *προαιρετικὴ νηστεία*). მათი განსხვავებულობის გამო დიდმარხვის შინაარსისაგან, როგორც ქვემოთ ვნახავთ, ეს მარხვები მოგვიანებით გამოჩნდა და იმთავითვე სადავო მოსაზრებები არსებობდა მათი სავალდებულობის შესახებ უბრალო მორწმუნეებისათვის (თუმცა ის მაშინვე სავალდებულოდ მიიჩნიეს მონაზვნებისათვის).

ა) ქრისტეშობის ორმოცდღიანი მარხვა, ან წმინდა ფილიპეს მარხვა - სავარაუდოდ დაარსდა სირიისა და პალესტინის მონასტრებში მე-6 საუკუნისათვის. ის ამ მხარეებში მონოფიზიტი ბერების გამოჩენას უკავშირდება¹¹. მათ შესახებ ცნობებს გვაწვდის ანასტასი სინელიც (მე-7 ს.), როგორც სადავო და არამდგრადი მარხვა, თუმცა მისაღები სამონაზვნო

7 ისტ. 5, 22, სოზომენე, ისტ. 7, 19.

8 Ερμούσις 64, PG 89, 664

9 Ἐκθεσις πίστεως 22

10 სოკრატე, ისტ. 5, 22.

11 Corpus Scriptorum Christianorum Orientalum, II, 304...

წრეებისათვის და ისიც მსუბუქი ფორმით¹², ხოლო თეოდორე სტუდიელი მას მიიჩნევს როგორც არამდგრად მარხვას, განკუთვნილს სამონაზვნო წრეებისთვის, და ანასტასი სინელის მსგავსად, მსუბუქ მარხვად¹³.

ბ) წმინდა მოციქულთა მარხვა - ცვალებადი, თავისი ხანგრძლივობით, გამოჩნდა მე-6 საუკუნეში. არსებობდა ადრეული ხანის ცნობა, რომ იყო ერთკვირიანი მარხვა სულთმოფენობის შემდეგ¹⁴. მე-6 საუკუნის მონოფიზიტურ სირიულ წრეებში ეს მარხვა უკვე იწოდებოდა მოციქულთა მარხვად¹⁵. ამ მარხვის შესახებ ანასტასი სინელი საუბრობს, როგორც არამდგრადი და სადავო¹⁶. თეოდორე სტუდიელი¹⁷ ამბობს, რომ ეს მარხვა სამონასტრო წრეებისთვისააო (მსუბუქი ფორმით).

გ) მიძინების მარხვა გამოჩნდა მოგვიანებით, დაახლოებით მე-8 საუკუნეში; და არა ამგვარი სახელწოდებით, არამედ როგორც გაგრძელება მოციქულთა მარხვისა, რომელიც უკვე არსებობდა მონოფიზიტურ სამონაზვნო წრეებში. ანასტასი სინელი¹⁸ ამბობს, რომ მართლმადიდებელი მონაზვნებიც მარხულობდნენო (მოციქულთა მარხვას) ვიდრე ღვთისმშობლის მიძინებამდე. მაგრამ წმიდა მამების მიერ შემოკლდაო. თეოდორე სტუდიელი¹⁹ ამბობს, რომ იყო მსუბუქი მარხვა მონაზვნებისთვის.

დ) ერთდღიანი მარხვები (ნათლისმცემლის თავისკვეთის დღე, ნათლისღების წინა დღე და ჯვართამაღლება) არის მოგვიანებითი ხანის: თეოდორე სტუდიელი არ იცნობს ნათლისმცემლის თავისკვეთის მარხვას²⁰, თუმცა დანარჩენ ორს ახსენებს²¹. თეოდორე სტუდიელი²² გვამცნობს, რომ „მონაზვნები ჯვრის სადიდებლად იმარხვიდნენ თოთხმეტ დღეს, ერის ნაწილი თორმეტ დღეს, მაგრამ თვით ჯვართამაღლებას ყველა მარხულობდა“ (14 სექტემბერს).

განსხვავება, რომელიც არსებობს კათოლიკე (საყოველთაო) მარხვებსა და სპეციფიკურ მარხვებს (ქრისტეშობას, მოციქულთა და მიძინების)

12 ოხ.სიტყვა 4, PG 89, 1396 – 1397

13 ოხ. Διδασκαλία χρονική Β', 6, PG 99, 1696

14 Αποστολικαί Διαταγαι V, 20, 14

15 Corpus Scriptorum Christianorum Orientalum, Scriptores Syri, II, 91, გვ. 51; Assemani, Biblioteca Orientalis, II, 304

16 Λόγος 4, PG 89, 1396 – 1397

17 ოხ. Διδασκαλία χρονική Δ', 6, PG 99, 1696 – 1697

18 ოხ. სიტყვა 4, PG 89, 1397

19 Διδασκαλία χρονική Δ', 6 PG 99, 1697

20 Διδασκαλία χρονική ΙΑ, 6 PG 99, 1701

21 Διδασκαλία χρονική ΣΤ', Ζ', PG 99, 1696–1697

22 Διδασκαλία χρονική ΣΤ', PG 99, 1696

შორის, ადასტურებს მათ განსხვავებულ თეოლოგიურ შეფასებას და ეკლესიის საკრამენტულ ცხოვრებაში. ეს წარმოჩინდება შემდეგი დამოწმებით:

პირველი: დიდი მარხვის განმავლობაში მკაცრადაა აკრძალული საღვთო ექვარისტიის შესრულება, გარდა შაბათ-კვირისა. ამგვარი აკრძალვა არ არსებობს სპეციფიკური მარხვების შემთხვევაში (ქრისტეშობის, მოციქულთა და მიძინების). მართლაც, ლაოდიკიის კრების 49-ე კანონი: „არა ჯერ არს მსხვერპლშეწირვა ორმოცდღიანი მარხვის დროს“. ეს მეორდება ტრულის 52-ე კანონითაც. იოანე ზონარა²³ ამბობს, რომ სამარხვო დღეები გლოვის დღეებია... და დადგენილ იქნა ცოდვების გამოსყიდვისათვის. მსხვერპლშეწირვა კი სადღესასწაულო და სასიხარულო დღეა, ხოლო გლოვის დღეებში როგორღა იქნება ეს შესაძლებელი. საპირისპიროდ, სპეციფიკური მარხვების დროს ამგვარი შეზღუდვა არ არსებობს. თეოდორე ბალსამონი²⁴ ამ აკრძალვის შესახებ საუბრისას მხოლოდ დიდ (საადღგომო) მარხვას ახსენებს.

მეორე: წინასაადღგომო მარხვის განმავლობაში არ აღინიშნება წმინდანთა ხსენების დღეები მათი სადღესასწაულო თვისების გამო. ლაოდიკიის 51-ე კანონი: „მარხვაში არ უნდა გადავიხადოთ წმინდა მოწამეთა დღესასწაულები, მათი მოსახსენებელი უნდა იყოს შაბათსა და კვირას“. თეოდორე ბალსამონი²⁵ ამბობს, რომ მამების განგებით მოწამეთა არც ხსოვნის, არც დაბადების დღის აღნიშვნა დიდი ორმოცდღიანი მარხვის დროს არ შეიძლება. იოანე ზონარა²⁶ იმეორებს, რომ მოწამეთა დღეები სადღესასწაულო განწყობილებისაა, და გლოვის დღეებში მათი აღსრულება არ შეიძლება. სპეციფიკური მარხვების შემთხვევაში არ არსებობს ამგვარი აკრძალვა.

მესამე: საღვთო ექვარისტიის აკრძალვიდან გამომდინარე იკრძალება ხელდასხმა (ნებისმიერი ხარისხში). თეოდორე ბალსამონი²⁷: „დადგენილია... ნუ შესრულებდა საღვთო მსახურება ორმოცდღიანი მარხვის დღეებში, გარდა შაბათისა და კვირის, და ხარების დღესასწაულისა. მხოლოდ ამ დღეებში, როდესაც აღესრულება საღვთო ექვარისტია, შესრულებდა ხელდასხმაც...“, საპირისპიროდ, სპეციფიკური მარხვების პერიოდში ამგვარი წესები არ მოქმედებს და

23 Σύνταγμα, 2, 427

24 Σύνταγμα 2, 428

25 Σύνταγμα 2, 219

26 ὁβ.Σύνταγμα 2, 427

27 ὁβ. Ερωτήσεις-Αποκρίσεις, νστ', PG 138, 1004

დაუბრკოლებლად აღესრულება როგორც საღვთო ექპარისტია, ისე ქიროტონიაც ნებისმიერ ხარისხში.

მეოთხე: დიდმარხვის დღეებში ნათლობის საიდუმლო ნებადართულია მხოლოდ იკონომიით და საგანგებო შემთხვევებისათვის. ლაოდიკიის კრების 45-ე კანონი: „ორმოცდღიანი მარხვის ორი კვირის შემდეგ არ შეიძლება მოსანათლად მიღება“. თეოდორე ბალსამონი აღნიშნავს²⁸, რომ „წმინდა ნათლობა უფლის დაფლვისა და აღდგომის სახეა, ამიტომაც დაკანონებულია მისი აღსრულება დიდ შაბათს“. ამგვარი მკაცრი განწესებანი არა მხოლოდ უცნობია, არამედ უცხოა სხვა სპეციფიკური მარხვების შემთხვევაში.

მეხუთე: საეკლესიო პანაშვიდები იკრძალება დიდი მარხვის განმავლობაში. თეოდორე ბალსამონი²⁹ ლაოდიკიის 51-ე კანონის განმარტებისას ამბობს, რომ არც მოსახსენებლები არ სრულდება გარდა შაბათისა.

მეექვსე: იკრძალება ქორწინების საიდუმლოს შესრულება ლაოდიკიის 52-ე კანონის თანახმად („მარხვაში არ უნდა გადავიხადოთ დაბადების დღე და ქორწილი“). ამგვარი აკრძალვა არ ვრცელდება სპეციფიკურ მარხვებზე³⁰. საზოგადოდ, ქორწინების აკრძალვა დაკავშირებულია მარხვის დროს მორწმუნეთა თავშეკავებულობასთან³¹.

ეს განსხვავებები, რომლებსაც საეკლესიო ცნობიერება ანიჭებდა ამ მარხვებს მიემართება არა მხოლოდ ამ მარხვების სიმკაცრეს, არამედ მათ გავრცელებასაც მთელს საეკლესიო ცხოვრებაზე. საყოველთაო მარხვები დადგინდა ყველა მორწმუნისათვის, როგორც სავალდებულო მსოფლიო კრებების მიერ³², რაც დასტურდება ასევე წმინდა მამათა თხზულებებით და ჰიმნოგრაფიით. სპეციფიკური მარხვები კი მიუხედავად იმისა, რომ გამოჩნდა მე-6 -მე-8 საუკუნეებში მონოზონთა წრეებში, მაშინვე იწყებს გავრცელებას; მოგვიანებით ეს მარხვები თანდათანობით დაწესდა ეკლესიაში, მაგრამ არ დაკანონდა მთელი საეკლესიო სავესტისათვის საყოველთაო მარხვების დონეზე. მათი სავალდებულო ხასიათი დროდადრო სადავო ხდებოდა საეკლესიო სავესტისათვის.

მე-7 საუკუნეში სინას მთის ილუმენი და მოგვიანებით ანტიოქიის

28 იხ. Σύνταγμα 3, 212

29 იხ. Σύνταγμα, 3, 219

30 იხ. თეოდორე ბალსამონი, Ερωτήσεις-Αποκρίσεις, νε', PG 138, 1004

31 Ερωτήσεις-Αποκρίσεις, ν', PG 138, 997

32 I მს. კრ. მე-5 კანონი, ტრულის 29, 52, 89 კანონები, მოციქ. 69-ე, ლაოდ. 49, 50, 51, 52, დიონისე ალექსანდრიელის I, პეტრე ალექს. მე-15, ტიმ. ალექს. 8, 10

პატრიარქი ანასტასიოს სინელი აღწერს და ამავე დროს ეწინააღმდეგება არა მხოლოდ ზოგიერთი იერარქის, არამედ მონაზვნების საწინააღმდეგო მოსაზრებას შობისა და მოციქულთა ორმოცდღიანი მარხვების დაწესების შესახებ; „რომ გამოჩნდნენ ზოგიერთნი არა მხოლოდ ერისკაცთაგან, არამედ ეპისკოპოსებისაგანაც, რომელნიც ამბობენ რომ მხოლოდ ერთია დიდი მარხვა (აღდგომის), ხოლო ქრისტეშობის, ფილიპეს მარხვად წოდებულს და მოციქულთა ხსენების წინა მარხვა - არა, თუმცა ზოგი მათგანი შობამდე 18 დღე თავს იკავებდაო ხორცის ჭამისგან, ასევე ყველის და კვერცხის, ზოგნიც მხოლოდ ხორცისგანო, ზოგნიც 12 დღე იმარხვიდნენ და სხვებსაც თან წაიყოლებდნენ“³³. ანასტასიოს სინელის³⁴ ეს მოსაზრება არ არის მტკიცე და სანდო, რადგან ქრისტეშობის მარხვისათვის იმოწმებს აპოკრიფულ ძეგლს: „Περὶ τοῦ Φιλίππου“, ხოლო მოციქულთა მარხვისათვის კი - „სამოციქულო განწესებანს“, რომელშიც ანასტასიოსი უცნაურად წყვეტს ტექსტის შინაარსს მარხვის ხანგრძლივობასთან მიმართებაში, სადაც საუბარია მხოლოდ ერთკვირიან მარხვაზე. „სამოციქულო განწესებანში“ წერია, რომ: „სულთმოფენობის შემდეგ იმარხულეთ ერთი კვირა“. როგორც ზემოთ ვთქვით, ანასტასიოსი უცნაურად წყვეტს ტექსტის მსვლელობას („და ამის შემდეგ იმარხულეთ“) და წარმოაჩენს მოციქულთა მარხვას განუსაზღვრელი დროით; სავარაუდოდ იმისთვის, რათა დაემტკიცებინა მას თავისი მოსაზრება მოციქულთა მარხვის ორმოცდღიანობისა. ანასტასიოს სინელმა მშვენივრად იცოდა, რომ ამ პერიოდისათვის ხდებოდა თანხვედრა მართლმადიდებელი მონაზვნების მარხვისა მწვალებელ მონაზონთა (მონოფიზიტები, სომხები, ნესტორიანელები) მარხვასთან, რომლის შესახებაც ზემოთ ვისაუბრეთ, და ანასტასიოსი იქვე დაამატებს, რომ „წმინდა მამების მიერ იქნაო შეკვეცილი ეს მარხვა ამ დამთხვევის გამო“. ეს სიფრთხილე ამ მარხვასთან მიმართებაში ეკლესიის მიერ დაცულ იქნა ვიდრე მე-12 საუკუნემდე. ეს დამოწმდება ეკლესიის ოფიციალური პოზიციით.

მე-12 საუკუნეში თეოდორე ბალსამონი მოც. 69-ე კანონის განმარტებისას წერს: „ჰემმარიტად ერთია მარხვა, ორმოცდღიანი აღდგომისა, თუმცა იყო სხვა მარხვებიც - შობის, მოციქულთა და მიძინების - რომელთა დაცვაც არ იყო საყვედრებელი“ (სიტყვა-სიტყვით „არა გვრცხუენის“-οὐκ αἰσχυσθήσεμεν). ცნობილი კანონოლოგის

33 იხ. Ἀόγιος Δ', PG 89, 1392

34 PG 89, 1396–1397

ეს დამოწმება აშკარად წარმოაჩენს და ნათელს ხდის ამ მარხვების (ქრისტეშობის, მოციქულთა, მიძინების) საეკლესიო პრობლემატიზმს მათ კანონიკურ დამკვიდრებასთან მიმართებაში.

ეს სიფრთხილეები ეკლესიის მხრიდან დაფიქსირებულია ოფიციალურ სინოდურ დადგენილებებში:

1) კონსტანტინოპოლის ენდიმუსა კრება პატრიარქ ნიკოლოზ მე-3 დროს (1084-1111) შეეხო ამ მარხვების კანონიკურობის თემას. მონაზონთა შეკითხვაზე, რომელნიც კონსტანტინოპოლის გარეუბნებში მოღვაწეობდნენ, საჭირო იყო თუ არა აგვისტოში მარხვის დაცვა. ამ ენდიმუსა კრების პასუხი იყო უარყოფითი: „ეს მარხვა, ადრე ამ დროს აღინიშნებოდა, ხოლო შემდეგ გადატანილ იქნა სხვა მწვალებლურ მარხვასთან დამთხვევის გამო, თუმცა ბევრი ერისკაცთაგანნიც იცავდნენ ამ მარხვას“³⁵. მაშასადამე, ჯერ კიდევ მე-12 საუკუნეში მიძინების მარხვა არ იყო სავალდებულო ხასიათის, არამედ არჩევითი (πρὸ αρετῆς), ყოველ შემთხვევაში ერისკაცებისთვის. თუმცა ეს კრება ამ მარხვას წინა პერიოდისათვის მიიჩნევს როგორც დადგენილ მარხვას, მაგრამ მონაზვნებისათვის („ეს მარხვა ადრე ამ დროს აღინიშნებოდა“). მოგვიანებით ის გადატანილ იქნა საეკლესიო განწყევლებით სხვა დროს ან შეეთვისა სხვა თხუთმეტდღიან მარხვას (სავარაუდოდ პატიოსანი ჯვრის ამალგების) ერეტიკოსების მარხვასთან დამთხვევის გამო. ამ ენდიმუსა კრების „პასუხი“ ნათელს ხდის რომ დადგენილი სპეციფიკური მარხვა შესაძლებელი იყო საეკლესიო გადაწყვეტილებით ერთის მხრივ, გადატანილ ყოფილიყო სხვა დროს, და მეორეს მხრივ, მას დაეკარგა სავალდებულო ხასიათი არა მხოლოდ უბრალო მორწმუნეებისთვის, არამედ მონაზვნებისათვისაც, და დარჩენილიყო როგორც არჩევითი ტიპის მარხვა, რაც ყოვლად დაუშვებელი და წარმოუდგენელია საყოველთაო მარხვებთან მიმართებაში (წინასააღდგომო ორმოცდღიანი მარხვა, ოთხშაბათ-პარასკევის მარხვა).

2) სპეციფიკური მარხვების თემა განხილულ იქნა კონსტანტინოპოლელი პატრიარქის ლუკა ქრისოვერგის (1156-1180) დროს ადგილობრივ კრებაზე. კრებას ესწრებოდა იმპერატორი მანუილ I კომნენი (1143-1184). კრებამ მიიღო გადაწყვეტილება ამ მარხვების შესახებ, სადაც ვკითხულობთ, რომ „სამგზის ქორწინებულებს ეძლევათ ნება ეზიარონ აღდგომას, შობას და მიძინებას და ანალოგიურად იმარხულონ“. იქვე ვკითხულობთ, რომ შობის მარხვის დასაწყისად

35 PG 138, 940

მიიჩნიეს 14 ნოემბერი, ხოლო მიძინებისა 1 აგვისტო. გარდა ამისა, საუბარია, რომ ეს არის გადმოცემული ზეპირი ფორმით, და რომ მანამდე არ ყოფილა წერილობითი განჩინება³⁶. კრება არაფერს ამბობს მოციქულთა მარხვის შესახებ.

3) თუმცა ამ კრებამ დაადგინა ეს მარხვები (ქრისტეშობის და მიძინების) - არა სავალდებულოდ ერისკაცებისთვის, მაგრამ სავალდებულოდ მონაზვნებისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ სტუდიის მონასტერში ეს მარხვები დადგენილი იყო და იცავდნენ, ამ ენდიშუსა კრებამ მაინც არ ცნო სავალდებულო მარხვებად ერისკაცებისათვის. მაგრამ, იქვე სინოდური განჩინებით, ადგილების მიხედვით ეპისკოპოსს ჰქონდა იკონომიის გამოყენების უფლება ამ მარხვებთან მიმართებაში როგორც შერბილებული, ისე გამკაცრებული ფორმით (ხანგრძლივობის საკითხში)³⁷.

4) იგივე საკითხი ანტერესებთ სხვა სამონაზვნო წრეებსაც, კერძოდ, ქალკედონის ახლოს ავქსენტოსის მთის სამონასტრო ცენტრის ერთ-ერთ განათლებულ და სწავლულ მონაზონს - თეოდოსიოსს, რომელიც კითხვით მიმართავს ანტიოქიის პატრიარქს თეოდორე ბალსამონს. ანტიოქიის პატრიარქმა ეპისტოლეთი გააცნო თეოდოსიოსს ეკლესიის კანონიკური პოზიცია ამ თემასთან მიმართებაში.

5) ალექსანდრიის პატრიარქი მარკოზი (; - 1174) თავის „კანონიკურ შეკითხვებში“ ეკითხება ანტიოქიის პატრიარქს თეოდორე ბალსამონს, თუ რამდენად საჭიროა ამ სპეციფიკური მარხვების დაცვა, რაზეც თეოდორე ბალსამონი პასუხობს, რომ მათ ღებულობს აუცილებელ მარხვებად მონაზვნებისთვის, და არა უბრალო მორწმუნეებისთვის, რომელთათვის განისაზღვრა შვიდი დღე ამ დღესასწაულებამდე. ალექსანდრიის პატრიარქის ეს შეკითხვა კიდევ ერთხელ ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ იმ დროისათვის ქრისტეშობისა და მიძინების მარხვები ჯერ კიდევ არ იყო დადგენილი როგორც აუცილებელი ან სავალდებულო მარხვები ერისკაცებისთვის³⁸.

6) ანტიოქიის პატრიარქი თეოდორე ბალსამონი, რომელიც იყო ამ და მსგავსი მსჯელობების ეპიცენტრი, გარკვეული მიზეზებისა და გამოკვლევების საფუძველზე დაასკვნის, რომ სპეციფიკური მარხვები (ქრისტეშობის, მოციქულთა და მიძინების) არის აუცილებელი (სავალდებულო) მარხვები მონაზვნებისათვის, და არა უბრალო

36 იხ. Θεόδωρου Βαλσαμῶνος, Ἐρωτησὶς Γ', PG 138,941

37 იხ. PG 138,941

38 PG 138, 1001

მორწმუნეებისათვის, რომელთათვისაც სავალდებულოდ განისაზღვრა ერთგვიანად მარხვები ამ დღესასწაულებამდე³⁹.

7) თეოდორე ბალსამონმა თავისი პოზიცია დააფიქსირა ამ მარხვების (ქრისტეშობის, მოციქულთა და მიძინების) შესახებ თავის ცირკულარში, სადაც წერია, რომ ეს მარხვები სავალდებულოდ უნდა დაიცვას ყველა მორწმუნემ (კლერიკოსები, მონაზვნები, და ერისკაცები), რომელთაც იმავდროულად საკუთარი არჩევანით (ἐκοντι) შეეძლებათ განსაზღვრონ მათი ხანგრძლივობა. ეს რეგულაცია არ აუქმებდა სამონასტრო წრეებში ამ მარხვების ინსტიტუტს, სადაც მათივე ტიპიკონებით განისაზღვრებოდა ამ მარხვების ხასიათი. ეს კანონიკური პოზიცია დააფიქსირა თეოდორე ბალსამონმა ალექსანდრიის პატრიარქ მარკოზისადმი⁴⁰.

და ს კ ვ ნ ა: 1) მარხვა ორგანულადაა შერწყმული ქრისტეში საღვთო გამოცხადების მთლიან სულისკვეთებასთან. მარხვა მიემართება ერთი მხრივ, ძველი ადამის ურჩობის განკურნებას ახალი ადამის მორჩილებაში თანამონაწილეობით, მეორე მხრივ, თითოეული მორწმუნის ქრისტეში მორჩილების მოღვაწეობას. მარხვაში მონაწილეობით მორწმუნე „თანავენება“ ქრისტესთან, ხდება „თანამონაწილე ქრისტეს აღდგომისა“, „ქრისტეში ცხოვრების მემკვიდრე“. მარხვის ქრისტეცენტრული გაგება წარმოადგენს დადგენილი კათოლიკე მარხვების თეოლოგიურ საფუძველს (ვნების კვირა, ორმოცდღიანი მარხვა, ოთხშაბათის და პარასკევის მარხვები). მარხვა მხოლოდ მორწმუნეების სულიერი ღვაწლი როდია, არამედ ის მორწმუნეთა ქრისტეში ცხოვრების არსებითი ფაქტორიცაა; ხოლო, რაც შეეხება სპეციფიკურ მარხვებს, ისინი დაწესდა უპირატესად მონოზონთა „ანგელოზებრივი მოქალაქეობის“ სულიერი ღვაწლისათვის, თუმცა გარკვეულწილად ზეგავლენა მოახდინა უბრალო მორწმუნეთა ცხოვრებაზეც. განსხვავებულად, კათოლიკე მარხვები დადგინდა როგორც სავალდებულო ქრისტიანებისთვის მსოფლიო კრებების მიერ.

2) სპეციფიკური მარხვები ძირითადად მონაზონთა სამოღვაწეო მიზანს ემსახურება, ხორციელი ვნებების მოკვდინებისათვის. ამიტომაც, ეს მარხვები სავალდებულოდ ითვლებოდა (VI-XII სს) მხოლოდ მონაზონთათვის, ხოლო უბრალო მორწმუნეებისთვის არჩევითად.

3) საკვებისა და სასმელის საკითხი, როგორც დადგენილი წესი პირველ ათასწლეულში შეეხებოდა მხოლოდ კათოლიკე მარხვებს.

39 იბ. PG 138–941

40 PG 138,1001

ხოლო, რაც შეეხება სპეციფიკურ მარხვებს, მათი საკვებისა და სასმელის საკითხი განისაზღვრებოდა თითოეული მონასტრის საკუთარი ტიპიკონის მიხედვით. იოანე დამასკელის ეპოქამდე კათოლიკე მარხვების საკვების საკითხი განისაზღვრებოდა შემდეგი პირობებით: ა) გარკვეული დღეები, როცა მოითხოვებოდა სრული უარი საკვებზე (ორი ან სამი დღე ვნების კვირაში); ბ) მშრალი საკვებით (უზეთო) მეცხრე ჟამის შემდეგ ანუ შუადღის სამი საათის შემდეგ, თუმცა თავდაპირველად ზეთით და ღვინით, მეგრამ მე-8 საუკუნიდან, ყოველ შემთხვევაში მონასტრებში, ზეთისა და ღვინის გარეშე. გ) სრული უარი საკვებზე მეცხრე ჟამამდე, ყოველდღე, განსაკუთრებით დიდ პარასკევს და დ) შაბათსა და კვირას წყდებოდა ქსიროფაგია, მაგრამ მარხვა არ წყდებოდა. ამ გზით უნდა მიმსგავსებოდნენ პირველქმნილებს ანუ არ უნდა ექამათ ის საკვები, რაც არ იყო სამოთხეში.

4) აკრძალული საკვების კვალიფიკაცია შეიძლება ჩამოვთვალოთ წყაროების მიხედვით მძიმედან მსუბუქისაკენ: ა) ხორცი (პირუტყვის და ფრინველის); ბ) ცხოველთა და ფრინველთა ნაყოფი (რძე, კვერცხი); გ) თევზი; დ) ზეთი; ე) უსისხლონი (ზღვის ცხოველები - ე.წ. See Food)⁴¹.

იოანე დამასკელის ეპოქამდე დიდ მარხვაში ამ საკვებიდან იკრძალებოდა - ხორცი (ცხოველის და ფრინველის), ცხოველის და ფრინველის ნაყოფი - გარდა ყველიერისა, ყველიერის კვირაში ნებადართული იყო თევზიც. თევზი ნებადართული იყო მონასტრებშიც ხარების, ლაზარეს შაბათის და ბზობის დღესასწაულებზე⁴². თუმცა ამ დღეებში იკრძალებოდა ყველი და კვერცხი. იოანე დამასკელი წერს, რომ უბრალო მორწმუნეებისათვის ნებადართული იყო თევზი დიდი მარხვის განმავლობაში არასამარხვო დღეებში (შაბათ-კვირას). გარდა ამისა, ა) დიდ მარხვაში მთელი დღე ვიდრე საღამომდე სრული განშორება საკვებისაგან, ბ) ექვსი კვირის განმავლობაში, ყველიერის შემდეგ იკრძალებოდა კვერცხი, ყველი და თევზი⁴³, რაც დასტურდება ტრულის 56-ე კანონით. მართლაც, თეოდორე ბალსამონი ამბობს, რომ მიუღებელია დიდ მარხვაში ზოგიერთების მიერ ოთხშაბათ-პარასკევს თევზის მიღებაო, რაც ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ არასამარხვო დღეებში (შაბათ-კვირას) თევზი ნებადართული იყო. იოანე დამასკელის მიხედვით თევზის ჭამა აშკარად უფრო მსუბუქი გახსნილებაა ვიდრე რძითა და კვერცხით, რომელიც ნებადართული იყო ყველიერის კვირაში. აქედან

41 Θεοδώρου Στουδίτου, Διδασκαλία Χρονική, ε'-θ', PG 99, 1696-1701.

42 PG 99,1700-1701

43 Περὶ τῶν ἀγίων νηστειῶν, PG 95,69

გამომდინარეობს ის მომენტიც, რომ თევზი ნებადართული იყო ხარების, ლაზარეს შაბათს და ბზობის კვირას⁴⁴, მაშინ, როცა ამ დღესასწაულებზე არ იყო ნებადართული რძე და კვერცხი. იოანე დამასკელი მიაჩნებდა, რომ თევზი არ იკრძალებოდა ერისკაცებისთვის, ყოველ შემთხვევაში არასამარხოვო დღეებში (შაბათი, კვირა), იგი ამბობს, რომ: ა) ეს მარხვა იყო სრული უჭმელობა დილიდან საღამომდე და თავის შეკავება „ღვინისაგან და ხორცისაგან“, და ბ) ექვსი კვირის განმავლობაში, ყველიერის შემდეგ, განისაზღვრებოდა „კვერცხის და ყველის, ხორცის აკრძალვა“ და არა თევზის⁴⁵. ე. ი. დასტურდება როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ ტრულის 56-ე კანონის დადგენილება. მართლაც, თეოდორე ბალსამონი არ იწონებს ზოგიერთთა წესს, რომლებიც დიდი მარხვის განმავლობაში ჭამდნენ თევზს „ოთხშაბათ-პარასკევს“⁴⁶, ანუ მთელი ეს ფაქტები ადასტურებენ, რომ თევზი იჭმეოდა დიდი მარხვის მხოლოდ არასამარხოვო დღეებში. ამავე ფაქტს ადასტურებს ლაზარეს შაბათის და ბზობის თევზით გახსნილება, რითაც საბოლოოდ იხურებოდა თევზის ნებართვა დიდ მარხვაში. დედოფალ ირინეს დუკენას (1120) ტიპიკონში ზოგიერთ მონაზონ ქალს თხოვნის საფუძველზე თევზის მიღების ნებას აძლევდნენ შაბათ-კვირას⁴⁷. უბრალო მორწმუნეებისათვის თევზის აკრძალვა დიდმარხვის შაბათ-კვირას არის მოგვიანებითი ხანის დადგენილება.

5) სპეციფიკური მარხვების ხანგრძლივობის მთავარი კრიტერიუმი უეჭველად იყო სამოძღვრო პასუხისმგებლობა ეპისკოპოსისა, რაც დასტურდება მე-12 საუკუნის კრებების დადგენილებებით. ახალი მარხვების დადგენის საეკლესიო კრიტერიუმი იყო სამოძღვრო დიფერენციაცია, რომელიც განისაზღვრებოდა არა მხოლოდ მორწმუნეების „არაგულმოდგინებით“ ან „უძლურებით“, არამედ მარხვის თეოლოგიური კონცეპტისაგანაც. ლუკა ქრისოვერგის დროს ენდიმუსა კრებამ ქრისტეშობისა და მიძინების მარხვების დადგენისას ადგილობრივ ეპისკოპოსებს მიაჩნია ფართო უფლებები არა მხოლოდ ამ მარხვების დროს საკვებსა და სასმელზე, არამედ მათი ხანგრძლივობის დარეგულირებაზეც. იოანე დამასკელი ეწინააღმდეგება დიდი მარხვის შემდეგ მარხვის ერთი კვირით დამატებას⁴⁸.

6) ეკლესიის არ დაუდგენია რაიმე მკაცრი წესი სპეციფიკური

44 Θεοδώρου Στουδίτου, Διασκαλία Χρονική, θ', PG 99, 1700–1701

45 Περί τῶν ἁγίων νηστειῶν, PG 95, 96

46 ΠΠ III, 217

47 PG 127, 1065–1068

48 Περί τῶν ἁγίων νηστειῶν 6, PG 95, 72

მარხვების არჩევასთან დაკავშირებით, პირიქით, მან სამომდღრო წესით განსაზღვრა ამ მარხვების შინაარსი ნებისმიერი საგანგებო სულისმღებლისათვის⁴⁹.

წელიწადში დაწესებულია ოთხი ხანგრძლივი მარხვა, რომელიც წინ უძღვის ოთხ დიდ დღესასწაულს:

1. დიდი წმიდა მარხვა - ქრისტეს ბრწყინვალე აღდგომის წინ;
2. საშობაო მარხვა - ქრისტეს შობის წინ;
3. პეტრე-პავლობის მარხვა - მოციქულთა თავთა პეტრესა და პავლეს დღესასწაულის წინ;
4. მარიამობის მარხვა - ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის მიძინების წინ;

1. დიდი წმიდა მარხვა ამათგან ყველაზე ხანგრძლივი და საპასუხისმგებლოა. იგი აღდგომის წინ 49 დღით ადრე იწყება და აღდგომის დღესასწაულამდე გრძელდება.

2. შობის მარხვა გრძელდება 28 ნოემბრიდან 7 იანვრამდე, როდესაც ეკლესია დღესასწაულობს იესო ქრისტეს ხორციელად დაბადებას.

3. მარიამობის მარხვა ორკვირიანია და გრძელდება 14 აგვისტოდან - 28 აგვისტომდე, ღვთისმშობლის მიძინების დღემდე.

4. პეტრე-პავლობის მარხვის ხანგრძლივობა ცვალებადია 9 დღიდან თვენახევრამდე. ეს იმიტომ, რომ მისი დასასრული უძრავია, დასაწყისი კი - მოძრავი და უკავშირდება სულთმოფენობის დღესასწაულს, რომელიც თავის მხრივ აღდგომის დღესასწაულზეა დამოკიდებული. პეტრე-პავლობის მარხვა იწყება სულთმოფენობიდან ერთი კვირის შემდეგ და მთავრდება 12 ივლისს, როდესაც ეკლესია იხსენებს თავთა მოციქულთა - პეტრესა და პავლეს.

წლის განმავლობაში არსებობს რამოდენიმე განსაკუთრებული კვირა ანუ შვიდეული, როდესაც ოთხშაბათი და პარასკევი არასამარხო დღეებია ანუ ხსნილი. ასეთ შვიდეულს ეწოდება მსგეფსი (ძვ. ქართულში ეს სიტყვა ზოგადად შვიდეულის აღსანიშნავად იხმარებოდა მიუხედავად ოთხშაბათისა და პარასკევის მარხვა-გახსნილებისა. დღეს კი მან იმ კვირის მნიშვნელობა შეიძინა, რომელშიც ყველა დღე ხსნილია). წელიწადში ასეთი მსგეფსი ხუთია:

1. შობიდან ნაღლისღებამდე - 7 იანვრიდან 17 იანვრამდე;
2. მეზვერისა და ფარისეველის შვიდეული - დიდი მარხვის დაწყების წინ მესამე კვირა;

49 Θεοδώρου Βαλααμῖνος, Ἑρμητικαὶ-Ἀποκριτικαὶ νῦ, PG 138, 1001

3. ყველიერის შვიდეული - დიდი მარხვის წინ ბოლო კვირა ხსნილია კვერცხითა და ყველით;

4. ბრწყინვალე შვიდეული - აღდგომის შემდეგი კვირა.

განსაკუთრებით ხსნილდება მარხვა ბრწყინვალე შვიდეულის ოთხშაბათსა და პარასკევსაც, რადგანაც ბრწყინვალე შვიდეულის ყველა დღე არის იმ დღის მსგავსი როცა უფალი აღსდგა, ამიტომაც ყველა ეს დღე ბრწყინვალეა, ამიტომაც ბრწყინვალე შვიდეულის ყველა დღეს ერთი და იგივე მსახურებები ტარდება, როგორც აღდგომის.

5. სულთმოფენის შვიდეული - სულთმოფენობის შემდეგი კვირა.

მარხვა ხსნილდება სულთმოფენობის შემდეგ კვირას, არა იმიტომ, რომ დგება პეტრე-პავლობის მარხვა, არამედ სული წმიდის საპატივცემულოდ, რომლის გარდამოსვლას ვდღესასწაულობთ ორ დღეს კვირას და ორშაბათს. აგრეთვე იმიტომ რომ სული წმიდის ძღვენი შვიდია და შვიდივე დღეს ვახსნილებთ.

ხსნილია აგრეთვე წლის ის ოთხშაბათ-პარასკევი, როცა დაემთხვევა საუფლო დღესასწაულები: თუ დაემთხვევა ღვთისმშობლის და დიდი წმიდანების დღესასწაულები თუმცა ხორცს და ყველს არ ვჭამთ, მაგრამ ვიღებთ თევზსა და ზეთს.

წმიდა იოანე ოქროპირი წერს: „საყვარელნო, მარხვა სამოთხესა შინა განიწესა, რამეთუ ადამ არა დააკლო ღმერთმან მარხვასა რომელსაცა რქვა: ყოვლისაგან ხისა, რომელ არიან სამოთხესა შინა, სჭამოთ, ხოლო ხისა მისგან, რომელ არს ცნობად კეთილისა და ბოროტისა, არა სჭამოთ მისგან. და ესე არს სახე მარხვისა. ხოლო უკეთუ სამოთხესა შინა იყო მარხვაი, რაბამ უფროს გარე სამოთხისა სარგებელ არს? უკეთუ პირველ წყლულებისა იყო წამალ, რაბამ უფროს წყლულებასა ზედა? უკეთუ რაღარა შემოსრულ იყო ჩვენ ზედა ბრძოლა გულის-თქმისა და სახმარ იყო საჭურველი მარხვისა, რაბამ უფროს აწ შორის ბრძოლითა გულის-თქმათასა მდგომარეთა საჭირო არს მარხვაი? აწ ესეცა ჰსცანით, თუ ვითარ განურისხნების ღმერთი შეურაცხის მყოფელთა მარხვისათა და რაბამ უფროს უყვარს მისი პატიოსან ყოფაი? არა პატივ-ჰსცა ადამ მარხვასა, ვინცა ესმა ხმაი უფლისა მეტყველი, ვითარმედ: მიწა ხარ და მიწადვე მიიქცე. ხოლო ამის მიერ გულის-ხმა-ვჰყოთ, ვითარ არა სათნო უჩნს ღმერთსა, ვინ მარხვასა ჰგმობდეს, რამეთუ მუნვე მეყვსეულად სიკვდილსა შეიმოსს, შეურაცხის-მყოფელი მარხვისა და გულისხმა-ჰყავთ ძალი მარხვისა, რამეთუ მარხვა გვასწავებს ჩვენ მოქცევასა სინანულად, ვითარცა დიდი იგი ქალაქი ნინევიისა

წარწყმედისაგან იხსნა მარხვამან და სინანულმან და ცხოვრებად მოაქცივნა. ხოლო მოსეს და ილია ოდეს უნებდათ მიახლება ღვთისა მიმართ და მარხვად, პირველ უკვე მარხვისა მიმართ მიივლტოდეს და ლოცვითა მარხვისათა მიახლებულ იქმნებოდეს მისსა. ხოლო იმარხა თვით თავადმანცა ღმერთმან და უფალმან ჩვენმან იესო ქრისტემან ორმოცი დღე, არა მოხამსემან მარხვისამან, არამედ სახედ მოგვცა ჩვენ და სძლო ყოველსა ძალსა ეშმაკთასა, რამეთუ ჩვენცა გვამცნებს მახვასა მეტყველი, ვითარმედ „არა რათ განვაღს ნათესავი ეშმაკისა, გარნა ლოცვითა და მარხვითა“.

„საყვარელნო, მარხვა და ლოცვაი კაცსა ანგელოს ჰყოფენ და ზეცისა მხედრობათა მობაძვად გამოაჩენენ... კაცი მმარხველ მსუბუქად მდგომარე არნ ლოცვასა, გულისთქმათა ბოროტთა დაშრეტს, ზვაობასა და სილაღესა გულისასა დაამდაბლებს, ლმობიერად შეუვრდების ღმერთსა, და ითხოვს წყალობასა. ამისთვისცა მოციქულნი მარადის მარხვითა და ლოცვითა აღასრულებდნენ დღეთა მათთა. რომელი ილოცვიდეს მარხვითურთ, ფრთოვან არს ლოცვა მისი და უმხურვალეს ცეცხლისა. საშინელ არს იგი ეშმაკთა და შემწველ ძალისა მათისა. და რაიმცა იყო უძლიერეს კაცისა, ჭემმარიტთა ლოცვითა აღმსრულებელსა?“

„ხოლო უკეთუ მარხვა ფრიადი ვერ ძალგიძს, კაცო, უძლურებისათვის ხორცთასა, მოიწყვიდენ შვებანი და სინოვაგენი და ყოველივე სახე უზომოისა ნაყროვანებისა და ესეცა არა შორის არს წესისა მისგან მარხვისა, და ესეცა შემძლებელ არს დახსნად სიბოროტილესა ეშმაკისასა, რამეთუ არა რაი არს საყვარელ და საწადელ ეშმაკისა, ვითარ ნაყროვანებაი და მთვრალობაი. და არა რაი არს ესრეთ სანატრელ და სწორ ანგელოსთა მყოფელ, ვითარ მარხვა და სიწმინდე და მიმახლებელ ანგელოსთა და მეუფისა“.

„საყვარელნო მარხვა დედა არს სიწმინდისა და წინამძღვარი ლოცვისა. მარხვა ცხად მყოფელი არს სინანულისა და ყვავილი ყოვლისა კეთილისა ნაყოფისა; მარხვა არა ჭამადთა ხოლო ოდენ გამოისახვის, არამედ ყოველთა ვნებათაგან ჯერ არს მარხვაი და უფროსად ჭემმარიტი მარხვა ესე არს, რათა მარხვისა ჩვენისა პურსა მივსცემდეთ შშიერთა და შევმოსდეთ შიშველთა, რათა მუნ გამოგვზარნეს ჩვენცა ქრისტემან და შეგვმოსოს სამოსელი უხრწნელებისა“.

„უკეთუ აქა დავიმარხნეთ ქრისტეს მცნებანი და ვასვათ წყურიელსა, მუნ არღარა ვსთქვათ, ვითარცა მან მდიდარმან, შვებასა შინა მყოფმან,

თუ „მოავლინე ლაზარე, რათა განმიგრილოს სასაი ჩემი“. უკეთუ აქა შევიწყნაროთ უცხოი, მუნ ქრისტე სავანეთა მრავალთა განგვიმზადებს; უკეთუ მივიდეთ საპყრობილესა შინა მყოფთა, ქრისტემანცა გვიხსნას საპყრობილისაგან, უკეთუ უცხოი შევიწყნაროთ, ქრისტემანცა შეგვიწყნარნეს უცხოი ქმნილნი ესე სასუფეველისაგან ცათასა, უკეთუ უძლური ვიხილოთ, ქრისტემანცა ადრე განგვათავისუფლნეს უძლურებისაგან ჩვენისა. და ამისთვის, გვედრები, საყვარელნო ყმანო: აქა მივსცეთ მცირედნი დიდთა მათ ნიჭთათვის, ვიდრეა ჟამი გვაქვს, ვსთესოთ ცრემლითა, რათა მოვიმკოთ სიხარულით... ნუმცა უკვე უდებ ვიქმნებით, ყმანო, არამედ ვიმარხოთ მარხვა კეთილი...“

მარხვა აუცილებელია სულიერი ცხოვრებისათვის, რადგან იგი მოთოკავს ადამიანის ვნებიან მისწრაფებებს და ხორციელ ტემპერამენტს, სულს კი ლოცვისათვის განაწყობს.

თუ ადამიანურ თვისებებზე ზემოქმედებს მხოლოდ გონებიდან გამომდინარე ხორციელი მოთხოვნილებანი, იგი იძენს ცხოველურ ინსტინქტებს, ამიტომ ამგვარ მოთხოვნილებებს აუცილებლად უნდა დაეუპირისპიროთ ადამიანის მორალური თვითკონტროლის უმაღლესი ფორმა, ანუ სინდისი, რომელიც შერწყმულია უფლისადმი რწმენასთან, რაც განაქარვებს ბოროტ ზრახვებს და ჩვენს სულში სათნოება დაისადგურებს; ხოლო თუ ყოველივე ამას სულიერი და ხორციელი შემუსვრილება თან ახლავს, მაშინ სათნო ვეყოფით უფალს. ღმერთმა ადამიანს უკვდავი სული შთაბერა, რომელიც ჩვენს ხორცში ცხოვრობს და მისგან განსხვავებით უხრწნადი და უკვდავი ბუნებისაა. სულიერებითა და სარწმუნოებით მცხოვრებ ადამიანს ესმის მარხვის მნიშვნელობა - იგი ხორციელ ინსტინქტებს თრგუნავს და თავის შეკავების უნარს გვანიჭებს ისე, რომ ჩვენში იღვიძებს კეთილი ზრახვანი, მაღალი სულიერი მისწრაფებანი და მიდრეკილებანი, უფრო ვუახლოვდებით უფალს და იგიც მეტად შეისმენს ჩვენს ლოცვა-ვედრებას. თუ გვსურს უფლისათვის სათნოდ ვიცხოვროთ, ყოველგვარი გზა და საშუალება უნდა გამოვნახოთ, რათა მოსაწონი ვიყოთ უფლისათვის. მხურვალედ და მოუკლებლად შევთხოვოთ წმინდანებს და ანგელოზებს, რომ ისინი მეოხ გვეყვენ უფლის წინაშე, რათა მან მოუსმინოს ჩვენთვის მთხოვნელ წმინდანთა ზეციურ დასს და შეგვეწიოს. მარხვა და ლოცვა კი ამ შემთხვევაში შეიძლება შევადაროთ გზას, მისასვლელს უფალთან.

მარხვისას უფალს უნდა განვიცდიდეთ. თუ ვმარხოლობთ, უნდა

გვახსოვდეს უფალი, თუ ვმარხულობთ, უნდა გვიყვარდეს მოყვასი, თუ ვმარხულობთ უნდა ვიფიქროთ მომავალ, მარადიულ ცხოვრებაზე... ასეთი ღვთივსათნო ცხოვრების დროს ბოროტი უძლური ხდება ქრისტიანის წინაშე, რადგან თუ ჩვენ ღვთაებრივი სიყვარულის სისავსით ვცხოვრობთ, მაშინ ღმერთი არის ჩვენთან და ჩვენც მასთან ვართ. უფალთან მყოფობისას კი ვერა ძალა ვერ დაგვამარცხებს. თავად მაცხოვარი ბრძანებს - ბოროტის მოდგმა მხოლოდ ლოცითა და მარხვით განიდევენება.

შობის, პეტრე-პავლობისა და მიძინების მარხვების დადგენის მიზეზები. წინასწარმეტყველი ზაქარია ამბობს: „ასე ამბობს ცაბათო უფალი: მეოთხე თვის მარხვა, მეხუთე თვის მარხვა, მეშვიდე თვის მარხვა, და მეთექვსმეტე თვის მარხვა იყოს იუდას სახლისათვის შვეზად და სიხარულად და კეთილ დღესასწაულებად, ოღონდ ჭეშმარიტება და მშვიდობა გიყვარდეთ“.

აქ უფალმა ღმერთმა წლის ოთხი დროის შესაბამისად დაუდგინა მარხვა იუდას სახლს, ანუ ჩვენ - ქრისტიანებს, რადგანაც ვართ იუდას ახალი სახლი და უფალი ჩვენი იესო ქრისტე განხორციელდა იუდას შტოში და მის მორწმუნეებს მისცა უფლება იწოდონ შვილებად, ამიტომაც ვიწოდებით იუდას სახლად. წელიწადში ოთხი დროა: გაზაფხული, ზაფხული, შემოდგომა და ზამთარი. წმიდა და დიდი მარხვა გაზაფხულზე მიიტანება ჩვენს მიერ უფლისადმი როგორ მეათედი მთელი გაზაფხულისა და ეს წინასწარმეტყველ ზაქარიას მიხედვით არის პირველი მარხვა. მეორე მარხვა სრულდება იმ დროს, როცა მარხულობდნენ წმიდა მოციქულები სული წმიდის გარდამოსვლის შემდეგ. ეს მარხვა მართლმადიდებელ ეკლესიაში იწოდება პეტრე-პავლობის მარხვად, რადგანაც ამ მარხვას ვმარხულობთ თავთა მოციქულთა პეტრესა და პავლეს დღესასწაულამდე და იგი შემთხვევით არ არის დაწესებული. წმიდა ეკლესია ბაძავს მოციქულებს, რომლებმაც ყოვლადწმიდა და ცხოველსმყოფელი სულის მიღების შემდენ მარხვითა და ლოცვით წავიდნენ იერუსალიმიდან სახარების საქადაგებლად სხვადასხვა ქვეყანაში. ჩვენც, ვიცავთ ამ მარხვას და ვბაძავთ მათ, როგორც ჩვენი სულების მასწავლებლებსა და განმანათლებლებს, ვწირავთ ზაფხულის დროს უფალ ღმერთს და ვეზიარებით ქრისტეს საიდუმლოებებს ჩვენი სულისა და ხორცის ცხოვნებისათვის. მესამე მარხვა არის შემოდგომით - ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის მიძინების საპატივცემულოდ, მის მისაბაძად და მისდამი სიყვარულის

გამოსახატავად. იგი გრძელდება აგვისტოს პირველ დღიდან და გრძელდება თხუთმეტამდე (ძველი სტილით). თვით ღვთისმშობლი მიძინებამდე, განუწყვეტლივ მარხულობდა და ლოცულობდა, რასაც მოწმობენ საეკლესიო მწერლებიც. მეოთხე მარხვა არის ზამთარში ქრისტეს შობამდე. იგი დაწესებულია ძე ღმერთის ადამიანთა მიმართ გამოუთქმელი მოწყალების გასახსენებლად, რომელიც განკაცდა, განგვათავისუფლა ეშმაკის ტყვეობისაგან და შეგვაერთა მამასთან. ამ გამოუთქმელი მოწყალების გახსენების გამო წმიდა აღმოსავლეთის ეკლესიამ დააწესა ქრისტეს შობის მარხვა. ამ ოთხივე მარხვის დაცვით გამოვხატავთ მადლიერებას ღვთისადმი, ვუძღვნით მას წელიწადის ოთხი დროის - გაზაფხულის, ზაფხულის, შემოდგომისა და ზამთრის ნაწილს. გარდა ამისა, ღვთისათვის სათნო მარხვითა და ლოცვით ასევე ვეწინააღმდეგებით ჩვენი სულების მტერს, ქრისტეს სიტყვებისამებრ: „ეს მოდგმა მხოლოდ მარხვითა და ლოცვით განიდევნება“ (მთ.17,21).

შობის მარხვა განასახიერებს მოსეს მარხვას, რომელმაც იმარხა ორმოცი დღე და ღამე და ღვთისაგან მიიღო აღთქმა ქვის ფიქალებზე დაწერილი. ჩვენ კი ვმარხულობთ ორმოც დღეს, მივიღებთ ცხოველ სიტყვას, არა ქვის ფიქალებზე დაწერილს, არამედ ქალწულისაგან შობილსა და განკაცებულს და ვეზიარებით მის ღვთაებრივ ხორცს. მოციქულთა მარხვა დაწესებულია მათ საპატივცემულოდ და სამართლიანადაც, რადგანაც მათი საშუალებით ღირსი გავხდით მრავალი მადლისა. ისინი არიან მასწავლებლები მარხვისა, თავშეკავებისა და მორჩილებისა თვით სიკვდილამდეც კი. მოციქულთა გადმოცემით, სული წმიდის გარდამოვლის შემდეგ უნდა ვიდღესასწაულოთ ერთი შვიდეული, ხოლო შემდეგ ვიმარხოთ იმისათვის, რომ ნოყიერი საჰმელისაგან არ დავმაბუნდეთ, არამედ ამ მარხვით ვისწავლოთ პატივისცემა წმიდა მოციქულთა. აგვისტოს მარხვა დაწესებულია ღვთისმშობლის საპატივცემულოდ, რომელიც ყველასათვის მოღვაწეობდა და მარხულობდა. თუმცა იყო წმიდა და ყოვლადუხერხელი არ საჭიროებდა მარხვას. განსაკუთრებით კი ლოცულობდა და მარხულობდა თავისი მიძინების წინ. ამიტომაც უნდა ვიმარხოთ და ვუგალობოთ მას, მივბამოთ და აღვძრათ იგი ჩვენდამი ლოცვსითავის. ზოგიერთი საეკლესიო მოღვაწე ფიქრობს, რომ ეს მარხვა დაწესებულია ორი დღესასწაულის - ფერიცვალებისა და ღვთისმშობლის მიძინების გამო. ერთი გვანიჭებს სიწმინდეს, მეორე შეწყალებასა და შუამდგომლობას.

ახლა საჭიროა ვთქვათ თუ რატომ ვმარხულობთ წლის ყოველი

შვიდეულის ოთხშაბათსა და პარასკევს. მოციქულთა მე-69 კანონში ნათქვამია: „ეპისიოპოსი, მღვდელი, დიაკონი, იპოდიაკონი, წიგნის მკითხველი ან მგალობელი, რომელმაც აღდგომის წინ წმიდა ორმოცი, ან ოთხშაბათი და პარასკევი არ იმარხულოს, განკვეთილ იქნეს, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა ხორციელი უძღურება ამის საშუალებას არ აძლევს. ერისკაცი კი ასეთი ქმედებისათვის უზიარებლობით დაისაჯოს“. თუმცა აქ არ არის მინიშნებული ამ ორი დღის მარხვის მიზეზი, მაგრამ კლიმენტი და პეტრე ალექსანდრიელებთან გვხვდება შემდეგი: „ოთხშაბათს ვმარხულობთ იუდას ღალატისა და ურიების მიერ უფლის შესაპყობად მოწყობილი შეკრების გამო, პარასკევს - ჯვარზე უფლის მაცხოვრებელი ვნებისათვის“ (პეტრე ალექსანდრიელის მე-15 კანონი). იმავე მიზეზები მოჰყავს წმიდა სვიმეონ თესალონიკელსაც და ამატებს, რომ პარასკევს მოკვდა ადამიც, უფალი ხეზე მიაკრეს პარასკევს მეექვსე ჟამზე - იმ დროს, როცა უფალი გამოეცხადა სამოთხეში ადამს და გამოუტანა სასიკვდილო განაჩენი და ადამი გახდა მოკვდავი.

წლის ზოგიერ შვიდეულის ოთხშაბათსა და პარასკევს არ ვინახავთ მარხვას. ამის მიზეზი მთავარი დღესასწაულები კი არ არის, არამედ ზოგიერთი ერესები. ეს შვიდეულები მათ საწინააღმდეგოდ არის გახსნილებული. „მარხვანში“ კკითხულობთ: „მეზვერისა და ფარისევლის კვირიაკეში მარხულობენ სამგზის შეჩვენებულნი სომეხნი სადაგელსა მას მარხვასა მათსა, რომელსა უწოდებენ არცივურიად (სომხურად არაჯორის). ამავე დღეს მოიხსენებენ წმიდა სარგისს, სომხურად სუბსარქისს. მათ საწინააღმდეგოდ მართლმადიდებლები თითოეულსა ამათ დღეთა (ოთხშაბათსა და პარასკევს) ვიხმევთ ყველსა და კუერცხს, ხოლო ერისკაცნი იხმევენ ხორცსა და შეურაცხყოფთ მათსა მას მწუალებლობასა“.

ყველიერის შვიდეულში ოთხშაბათსა და პარასკევს მარხვას არ ვინახავთ. ეს დადგენილია არა მარხვის დაწყებისათვის, არამედ სხვა მიზეზის გამო, რომელიც ახსნილია ტრიოდონში. ამით ვიცავთ ჩვენ წმიდა აღმსარებელ ნიკიფორე კონსტანტინეპოლის პატრიარქის კანონს, რომელმაც უარყო იაკობიტელთა და ტეტრადიტთა ერესების გადმოცემა. იაკობიტელები, რომლებიც მე-6 საუკუნეში გაჩნდნენ, მარხულობდნენ სამ დღეს ყველიერის შვიდეულში - სამშაბათს, ოთხშაბათს და ხუთშაბათს. ისინი ბამავდნენ ნინეველთა მარხვას. ტეტრადიტები ოთხშაბათს ჭამენ ხორცს, ყველიერის ყველა დღეს კი

მარხულობენ. ამიტომაც წმიდა ნიკიფორემ უარყო მათი ეს მარხვა.

დიდი მარხვის წინამავალი შვიდეულები სამია: მეზვერისა და ფარისეველის კვირა (პირველი შვიდეული); უძღები შვილის კვირა და ხორციელის კვირიაკე (მეორე შვიდეული); ყველიერის კვირიაკე (მესამე შვიდეული).

მეზვერისა და ფარისეველის კვირიაკის მომდევნო დღეებს ეწოდება: მეზვერისა და ფარისეველის ორშაბათი, მეზვერისა და ფარისეველის სამშაბათი, და ა. შ. მთლიან შვიდეულს კი ეწოდება მეზვერისა და ფარისეველის კვირა. სახელწოდება მეზვერე და ფარისეველი და უძღები შვილი მომდინარეობს იქიდან, რომ ამ დღეებში წირვაზე იკითხება შესაბამის იგავები სახარებიდან. უძღები შვილის კვირიდან ხორციელის კვირიაკემდე შვიდეულის დღეებს ეწოდება: ხორციელის ორშაბათი, ხორციელის სამშაბათი და ა. შ. ხორციელის კვირის მომდევნო შვიდეულს ეწოდება ყველიერი, მის დღეებს კი: ყველიერის ორშაბათი, ყველიერის სამშაბათი და ა. შ. ამ შვიდეულებს მოსამზადებელი შვიდეულები ეწოდება, რადგან ვემზადებით მარხვისათვის.

წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი წერს: თავდაპირველად მამები წმიდა სამების საპატივცემულოდ განწმენდენ ჩვენს სულებს წინამავალი სამი კვირით. ამ კვირებში იკითხება შესაბამისი სახარებები, რომლებიც მოგვიწოდებენ სინანულისა და განწმენდისაკენ. მაზვერისა და ფარისეველის იგავით სახარება გვასწავლის, რომ ზე კი არ უნდა აღვიდეთ, არამედ თავი დავიმდაბლოთ და ამით ვცხოვდეთ.

ყველიერის შვიდეული დაწესებულია შემდეგი მიზეზის გამო: იმპერატორ ჰერაკლემ მისცა ღმერთს აღთქმა - თუ ის გაიმარჯვებდა სპარსეთის მეფის ხოსროს წინააღმდეგ, მაშინ აკრძალავდა ხორცის ჭამას ამ კვირაში. ეს მართლაც ასე მოხდა. თუმცა თავდაპირველად ამის მიზეზი ეს იყო, მაგრამ წმიდა მამებმა შემდგომში დააწესეს ეს წესი სამუდამოდ იმისთვის, რომ მორწმუნეებს არ გაუჭირდეთ უცბად პირდაპირ მკაცრ მარხვაზე გადასვლა და ამით ჯანმრთელობა არ დაუზიანდეთ. ამიტომაც ნელ-ნელა უნდა ავკრძალოთ ხორცი, ნოყიერი საჭმელი, ყველი, კვერცხი და მერე შევუდგეთ წმიდა და დიდ მარხვას. წმიდა მამები ასე იღწვიან ჩვენი სულებისათვის და ოსტატურად თადარიგს იჭირენ სხეულზეც. ისინი ნელ-ნელა ამცირებენ ყველა წინააღმდეგობებს მარხვისთვის.

წმიდა და დიდი მარხვა არსებობს მოციქულთა დროიდანვე როგორც ეს ჩანს მოციქულთა წმიდა კანონში. წმ. სვიმეონ თესალონიელი წერს:

ჩვენ ვმარხულობთ იმ მარხვას, რომელიც უფალმა იმარხა. ესაა წმიდა და დიდი ორმოცი, რომელიც გრძელდება იმდენ ხანს, რამდენიც იმარხა უფალმა. მას ემატება კიდევ ერთი შვიდეული მაცხოვრის ვნების საპატივცემულოდ. მაგრამ მაცხოვარმა იმარხა არა იმის გამო რომ მას ეს სჭირდებოდა, რადგან ის უცოდველია, არამედ იმარხა ჩვენთვის, მაგალითის მოსაცემად და ადამის დანაშაულის განსაქარვებლად. ამიტომაც წმინდანები ინახავდნენ მარხვას იმ წყევის დასარღვევად, რომელიც მოიწია ადამმა თავშეუკავებლობით. მარხვას იცავდნენ წინასწარმეტყველებიც, განსაკუთრებით მოსე, ილია, დანიელი და ბევრი სხვა, მოციქულები, იერარქები, ღირსი მამები.

საჭიროა ვიცოდეთ, როდის იწყება მარხვა და როდის მთავრდება. არსებობს სხვადასხვა გამოთვლა. პირველი - სვიმეონ თესალონიკელისა შემდეგია: მარხვა იწყება პირველი შვიდეულის დიდი მარხვის ორშაბათიდან და მთავრდება მეექვსე შვიდეულის პარასკევს, ლაზარეს შაბათის წინა დღეს შაბათ-კვირის ჩათვლით. თუმცა ამ დღეებში ჩვენ მივსდევთ ტიპიკონს და ვჭამთ ორჯერ დღეში, მაგრამ არ ვიღებთ ხორცს, თევზსა და ყველს. მაცხოვარმაც იმარხა ორმოცი დღე და ღამე. ამის შესახებ საუბრობს წმიდა კლიმენტი რომაელი. ეს გადმოგვცა წმიდა საბა განწმედელმა და იოანე დამასკელმა იერუსალიმის ტიპიკონში და აღმსარებლებმა ძმებმა - იოსებ თესალონიკელმა და თეოდორე სტუდიელმა, რომლებმაც შექმნეს წმიდა ორმოცისათვის თავიანთი გალობები. ლაზარეს შაბათი, ბაიაობა და მთელი ვნების შვიდეული, თუმცა კი სამარხო დღეებია მაგრამ არ შედის წმიდა ორმოცის რიცხვში. ლაოდიკის კრების 49 კანონში წერია, რომ მარხვა უნდა შევიწახოთ წმიდა ორმოცსა და ვნების შვიდეულში. მათე ბლასტარიც განაცალკავებს წმიდა ორმოცისგან ვნების შვიდეულს და განმარტავს, რომ წმიდა ორმოცს ჩვენ ვიცავთ უფლის იმ მარხვის მოსახსენებლად, როცა მან განამტკიცა ადამიანური რწმენა და დაამარცხა ადამიანთა მტერი, ხოლო ვნების შვიდეულს მაცხოვრის იმ ვნების გასახსენებლად, როცა ის ჯვარზე გააკრეს.

მეორე გამოთვლა წმიდა ორმოცისა განსხვავებულია პირველისგან. ამბა დოროთე მარხვის შესახებ სწავლებებში, რომლებიც ეფრემ სირიელის წიგნშია შეტანილი, წმიდა ორმოცს ყოფს ორ ნაწილად: 1. მაცხოვრის ორმოცდღიანი მარხვის მისაბამად, ორმოც რიცხვს იღებს არა მხოლოდ ექვსი შვიდეულისაგან, არამედ ყველიერისა და ვნების შვიდეულიდანაც. მაგრამ აკლებს ამ დღეებს ყველა შაბათსა და

კვირას ($8 \times 7 = 56 - 16 = 40$); 2. მისი თქმით მთელი წლის მეათედი არის 36 დღე ნახევარი. იგი მარხვის დღეებს იწყებს პირველი შვიდეულის ორშაბათიდან ვიდრე აღდგომამდე, ანუ იმ საათამდე, როცა ქრისტე აღდგა საფლავისაგან და აკლებს აგრეთვე პირველი ექვსი კვირის ყველა შაბათსა და კვირას ($7 \times 7 = 49 - 12 = 37 - 0,5 = 36,5$) და განმარტავს, რომ უფალმა უბრძანა ისრაელიანებს შეეწირათ ყოველი წლის მოსავლიდან მეათედი უფლისათვის. ასე აღასრულებდნენ ამ მცნებას და იკურთხებოდნენ ყველა თავიანთ საქმეში. ეს იცოდნენ წმიდა მოციქულებმაც და გადმოგვცეს, რომ გამოგვეყო ჩვენი ცხოვრების მეათედი ნაწილი და შეგვეწირა, მიგვეძღვნა იგი უფლისათვის. ამიტომაც დაადგინეს, რომ ყოველი წლის 365 დღისაგან შეგვეწირა შვიდი შვიდეული. მაგრამ წმიდა მამებმა შემდეგში მას მიუმატეს კიდევ ერთი შვიდეული ყველიერისა, რათა ამით გვესწავლა როგორ მოვმზადებულიყავით მარხვისათვის. ამ რვა შვიდეულისაგან, გარდა შაბათი და კვირისა, შედგება ორმოცი დღე. არ ითვლება აგრეთვე ვნების შაბათი, რადგან ის არის ცალკე ყველაზე წმიდა და ერთი სამარხო შაბათი წელიწადში. $7 \times 7 = 49 - 14 = 35$, თუ მიუმატებთ მას დიდ შაბათსა და ქრისტეს აღდგომის ღამეს, მაშინ მივიღებთ 36 დღენახევარს, რომელიც არის 365 დღის მეათედი.

მაგრამ ერთი და იმავე აღმოსავლეთის ეკლესიის წმიდა მამები - ამბა დოროთე და სვიმეონ თესალონიკელი განსხვავდებიან ორმოცის გამოთვლაში. ამის განსხვავებისათვის საჭიროა ვიცოდეთ შემდეგი: 1. წმიდა საბამ (გარდაიცვალა 492 წელს) შეადგინა თავისი ლავრისთვის საეკლესიო მსახურებათა ტიპიკონი. იგი შედგება 59 თავისაგან და მიღებული იყო იერუსალიმის ყველა მონასტერში. მაგრამ შემდეგში იერუსალიმის თავდასხმების დროს ბარბაროსებმა გაანადგურეს ეს ტიპიკონი. წმიდა იოანე დამასკელმა, რომელიც დამკვიდრდა დამასკოდან ამ ლავრაში (700 წ.) დიდი მეცადინეობის შედეგად შეკრიბა ეს ტიპიკონი, მოიყვანა იგი წესრიგში და გადასცა ყველა ეკლესიას. ამის შესახებ წმიდა სვიმეონ თესალონიკელიც მოწმობს. ამბა დოროთე არქიმანდრიტი, რომელიც ცხოვრობდა საბა განწმენდილის შემდეგ იოანე დამასკელამდე, ანუ მე-7 საუკუნის პირველ ნახევარში, იყენებდა ძველი იერუსალიმის ტიპიკონს ან მისი გაქრობის შემდეგ თვითონ ასე თუ ისე განსაზღვრა თვითნებურად ორმოცის გამოთვლა. სვიმეონ თესალონიკელს მე-15 საუკუნეში იოანეს დამასკელის ტიპიკონის დამტკიცების შემდეგ, არ შეეძლო სხვანაირად გამოეთვალა 40 დღე მარხვისა, თუ არა პირველი შვიდეულის ორშაბათიდან მეექვსე პარასკევამდე.

არსებობს რომაელების მესამე გამოთვლა, რომელიც აგრეთვე განსხვავდება. ისინი წმიდა მარხვას იწყებენ პირველი შვიდეულის ოთხშაბათს და ამთავრებენ ვნების შვიდეულის პარასკევს, ყველა კვირის დღის გამოკლებით. ამიტომაც როგორც რომაელები, ისე ყველა არამართლმადიდებელი არ მარხულობენ პირველ ორ დღეს მარხვისა, არამედ ჭამენ და აკეთებენ ისევე, რასაც ჩვენ ვჭამთ და ვაკეთებთ ყველიერის კვირას. ამით ისინი შეურაცყოფენ წმიდა ორმოცს. გარდა კვირა დღისა ისინი ითვლიან ორმოც დღეს დიდ შაბათამდე და მათ არა აქვთ არცერთი სამარხო დღე უფლის ვნების გასახსენებლად. ისინი წმიდა ორმოცში ყოველ დღე აღასრულებენ ლიტურგიას.

35. საეკლესიო დღესასწაულები

წმიდა მართლმადიდებელ ეკლესიაში დაწესებულია განსაზღვრული მსახურებები დღე-ღამის თითოეული ნაწილისათვის. ასეთი მსახურებებია: მწუხრი, სერობა, შუადამიანი, ცისკარი, ჟამნები და ლიტურგია. ისინი შეადგენენ სადღელამისო ციკლის მსახურებებს. სადღელამისო ციკლი ნიშნავს იმას, რომ ის ღვთისმსახურებები, რაც რომელიმე ერთ დღეს სრულდება (მწუხრი, ცისკარი) უცვლელი თანმიმდევრობით მიმდინარეობს სადაგ დღეებშიც. სადღელამისო ციკლის მსახურებებში შედის საკვირაო ციკლისა და წლიური ციკლის მსახურებები. საკვირაო ციკლის არსი ისაა, რომ შვიდეულის თითოეულ დღეს აქვს საკუთარი თავისებურებანი და ის რაც სრულდება ერთ რომელიმე შვიდეულის განმავლობაში უცვლელი თანმიმდევრობით მეორდება მომდევნო შვიდეულებშიც.

ღვთისმსახურების წლიური ციკლის მიხედვით ის თავისებურებები, რაც ღვთისმსახურებას ჰქონდა წლის განმავლობაში, უცვლელი თანმიმდევრობით მეორდება მომდევნო წლებშიც.

როგორც სადღელამისო ციკლის მსახურებებს აქვთ საზეიმო (მწუხრი, ცისკარი, ლიტურგია) და სინანულის ხასიათის მსახურებები (სერობა, შუადამიანი, ჟამნები) და ისეთიც, რომელშიც უპირატესად არის ლოცვები მიცვალებულთათვის (ლიტურგია, შუადამიანი, სერობა). ასევე საკვირაო ციკლშიც არის საზეიმო (კვირა), სამარხვო, (ოთხშაბათი და პარასკევი) და მიცვალებულთა (შაბათი) მსახურებები.

საკვირაო ციკლში პირველი დღე კვირაა, როდესაც უფალი აღსდგა და გაიხსენება ქრისტეს აღდგომა. შემდეგ დღეებში აღველინება

ლოცვები ყველა წმინდანისადმი შემდეგი თანმიმდევრობით:

ოთხშაბათს აღესრულება მსახურება უხორცოთა ძალებისადმი, რომლებიც ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის შემდეგ უპირატეს ადგილს იჭერენ;

სამშაბათს - წმიდა იოანე ნათლისმცემლისადმი და მისი სახით ყველა წინასწარმეტყველისადმი;

ოთხშაბათს - გაიხსენება უფლის გაცემა და აღესრულება ცხოველსმყოველი ჯვრის მსახურება;

ხუთშაბათს - წმიდა მოციქულები, წმიდა ნიკოლოზი და მათი სახით ყველა მღვდელმთავარი და განმანათლებელი;

პარასკევს - უფლის ჯვარცმა და სიკვდილი;

შაბათს - ღირსნი მამანი და დედანი, მოწამეები და ყველა წმინდანი და აღესრულება მიცვალებულთა მსახურება.

ლოცვები და საგალობლები ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის საპატივცემულოდ ყოველ დღეს აღევლინება. მაგრამ იგი განსაკუთრებით განიდიდება კვირას, ოთხშაბათსა და პარასკევს, როდესაც აღესრულება ცხოველსმყოფელი ჯვრისადმი მსახურება. ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელი იდგა უფლის ჯვართან, განიცდიდა თავისი შვილის ტკივილს, ამიტომაც წმიდა ეკლესიაც განადიდებს რა ქრისტეს ვნებებს, სიკვდილსა და აღდგომას, ამასთანავე განადიდებს დედა ღვთისასაც.

შაბათი და კვირა დღეების მსახურებები განსხვავდება სხვა დღეების მსახურებებისაგან ასევე იმითაც, რომ შაბათს აღესრულება თითქოს კვირის მსახურების წარგზავნა ოქტობრის იმ ხმისა, რა ხმაც იგალობებოდა გასულ შვიდეულში.

წელიწადში არსებობს რამოდენიმე, კერძოდ ექვსი შვიდეული, როდესაც მარხვა ოთხშაბათსა და პარასკევს არ არის. ამ შვიდეულებში მარხვა გადაიდება უდიდესი დღესასწაულების გაგრძელების გამო. ეს შვიდეულებია: ბრწყინვალე შვიდეული, სულთმოფენობის შემდგომი კვირა, ორი შვიდეული შობის მარხვის შემდეგ; მეზვერისა და ფარისეველის ოთხშაბათსა და პარასკევს მარხვა არ არის იმიტომ, რომ არ ვემსგავსოთ ფარისეველს, არამედ მივბადოთ თავმდაბალ მეზვერეს. არ ვმარხულობთ ყველიერის ოთხშაბათსა და პარასკევს, რათა არ დავემგვანოთ იაკობიტელ ერეტიკოსებს და სხვებს, რომლებსაც სურდათ დაეცვათ სამდლიანი მარხვა ნინეველების მსგავსად. უფლის დღეს (კვირას) და შაბათს გარდა დიდი მარხვისა არ უნდა ვიმარხულოთ ან შევამსუბუქოთ იგი მარხვის დროს.

წლიური ციკლი რთული აღნაგობისაა და შედგება უძრავი

და მოძრავი დღესასწაულებისგან. წლიურ ციკლში ზოგიერთი დღესასწაულები, მარხვები და მიცვალებულთა მოსახსენებელი დღეები მთელი წლის განმავლობაში ერთ და იმავე რიცხვში აღინიშნება. ზოგიერთები კი არ ემთხვევა წლის ერთ და იმავე რიცხვს. მოძრავი წლიური ციკლი დაკავშირებულია აღდგომის დღესთან და მონაცვლეობს წლის სხვადასხვა რიცხვში. ერთნი იწოდებიან უძრავად, მეორენი მოძრავად.

უძრავი წლიური ციკლი ითვალისწინებს ღვთისმსახურების თავისებურებას წლის თითოეულ თვესა და რიცხვში. უძრავი დღეები იწყება 1 სექტემბრიდან. საეკლესიო ტიპიკონში უძრავი წლიური ციკლი იყოფა: სადაგ დღეებად და დიდ დღესასწაულებად, ორი ჯგუფის საშუალო დღესასწაულებად და ორი ჯგუფის მცირე დღესასწაულებად.

დღესასწაულთა ხუთ თანრიგს ტიპიკონში თავისი განსაკუთრებული ნიშნები აქვს, კერძოდ:

1. დიდ დღესასწაულებს - წითელი ჯვარი წრეში;
2. პირველი ჯგუფის საშუალო დღესასწაულებს - წითელი ჯვარი ნახევარწრეში;
3. მეორე ჯგუფის საშუალო დღესასწაულებს - მხოლოდ წითელი ჯვარი;
4. პირველი ჯგუფის მცირე დღესასწაულებს - წითელი სამწერტილი არასრულად შემოხაზული;
5. მეორე ჯგუფის მცირე დღესასწაულებს - შავი სამწერტილი არასრულად შემოხაზული;

მეექვსე თანრიგი არ მიეწერება დღესასწაულებს არ აქვს არავითარი ნიშანი.

ქრისტეს აღდგომას აქვს ღვთისმსახურების განსაკუთრებული, საგანგებო წესი. იგი ჩართულია მოძრავი კალენდრის ციკლში და მას განიხილავთ შემდგომ. იგივე ითქმის სამ სხვა საუფლო დღესასწაულზე: ბზობაზე, ამაღლებასა და სულიწმიდის მოსვლაზე.

დანარჩენი საუფლო დღესასწაულები უძრავ თვესა და რიცხვში სრულდება. ეს დღესასწაულებია: ქრისტეს შობა, ნათლისღება, ფერისცვალება, ჯვართამაღლება.

საუფლო დღესასწაულები სრულდება თითქმის ერთნაირი განგებით. მწუხრი და ცისკარი სრულდება ღამისთევით და პურის კუთრხევით.

ჟამისწირვაზე იგალობება განსაკუთრებული საგალობლები:

1. წირვის პირველი აღსავალი („აკურთხევს სული ჩემი“-ს ნაცვლად);

2. წირვის მეორე აღსავალი („აქებს სული ჩემი“-ს ნაცვლად);
3. წირვის მესამე აღსავალი (ცხრა ნეტარების ნაცვლად);
4. საგალობელი „შესვლად“ („მოვედით თაყვანის ვსცეთ“-ის ნაცვლად);

5. ზოგიერთ დღესასწაულზე „წმიდაო ღმერთო“-ს ნაცვლად სრულდება „რაოდენთა ქრისტეს მიერ...“ ან „ჯვარსა შენსა...“;

6. „ღირს არსი“-ს მაგიერ სრულდება თითოეული ამ დღესასწაულის ცისკრის მეცხრე გალობის სძლისპირი ჩასართავთან ერთად.

ეს დღესასწაულები, განსაკუთრებით აღსავლებისა და შესვლის საგალობლები სხვა დღესასწაულებს არ გააჩნია.

საუფლო დღესასწაულების შემდგომ მოიხსენება ღვთისმშობლის ათორმეტთაგანნი:

1. ღვთისმშობლის შობა
2. ტაძრად მიყვანება
3. ხარება
4. მირქმა
5. მიძინება

საღვთისმშობლო დღესასწაულები აღინიშნება საუფლო დღესასწაულების მსგავსად, მხოლოდ არ გააჩნიათ ანტიფონები და შესვლის მუხლები. თორმეტ დღესასწაულებს მოსდევს ე. წ. დიდი დღესასწაულები:

1. წინადაცვეთა უფლისა;
2. შობა იოანე ნათლისმცემლისა;
3. პეტრე-პავლობა;
4. თავისკვეთა ნათლისმცემლისა.

ამ დიდი დღესასწაულების თანაბრად აღინიშნება დიდი ეროვნული დღესასწაულები და წმინდანთა ხსენებანი:

1. სვეტიცხოვლობა;
2. ხსენება წმიდისა მოციქულთასწორისა ნინოსი;
3. ხსენება წმიდისა დიდმოწამისა გიორგისა;
4. ცალკეული ტაძრის დღესასწაულები.

ეს დიდი დღესასწაულები აღინიშნება ღამისთევის ლოცვით, საზეიმო-სადღესასწაულო ჟამისწირვით და ლიტანიობით, აგრეთვე წლის კურთხევით.

დიდი დღესასწაულების გარდა არსებობს სხვა უფრო მცირე საზეიმო დღეები:

1. იაონე ნათლისმცემლის თავის პოვნა;
2. მიქაელ მთავარანგელოზის სასწაული ხონას;
3. ღვთისმშობლის საფარველის გამოცხადება;
4. ღვთისმშობლის სარტყლის გამოცხადება;

5 გამოჩენილ წმინდანთა ხსენება (იაონე ღვთისმეტყველი, ანდრია პირველწოდებული, სვიმონ კანანელი, მოციქულთა სწორი კონსტანტინე და ელენე, მირიანი და ნანა, ელია წინასწარმეტყველი, ბასილი დიდი, გრიგოლ ღვთისმეტყველი, იოანე ოქროპირი, ნიკოლოზ მთავარეპისკოპოსი, იაონე ზედაზნელი და მისი თორმეტი მოწაფე და სხვ.

განვიხილოთ თითოეული საუფლო და საღვთისმშობლო დღესასწაულის თავისებურება საეკლესიო წელიწადის მიხედვით.

ა. დაწყება ინდიქტონისა (1 სექტემბერი)

ინდიქტონი ანუ საეკლესიო ახალი წელიწადი იწყება 1 სექტემბერს. ამ დღესევა მოხსენება წმიდა სვიმეონ მესვეტისა, აგრეთვე კრება ყოვლადწმიდის ღვთისმშობლისა მასიანეს.

კრება - ესაა ლიტურგიკული ტერმინი, რომელიც შეესაბამება სადღესასწაულო ზეიმს. წლის განმავლობაში არის რამოდენიმე დღესასწაული, რომელიც კრების სახელითაა ცნობილი, მაგ. კრება ნათლისმცემლისა, კრება მთავარანგელოზისა მიქაელისა და სხვა უსხეულოთა ზეცისა ძალთა, კრება მთავარანგელოზისა გაბრიელისა, და სხვ. ასეთივეა კრება ყოვლადწმიდისა ღვთისმშობლისა. კრება ნიშნავს არა ამა თუ იმ წმინდანის მიერ მოწვეულ ან მისი მონაწილეობით გამართულ რაიმე შეკრებას, არამედ მხოლოდ და მხოლოდ მათ საზეიმო მოხსენების დღეს. „კრების“ შესატყვისად ბერძნულ ტექსტებში გვაქვს „პანეგირის“, სლავურში კი - „ტორჟესტო“ (აღდგომის კანონის მერვე სძლისპირი). ე. ი. კრება ნიშნავს სადღესასწაულო ზეიმს, მორწმუნე ერის შეკრებას ამა თუ იმ წმინდანის მოსახსენებლად და სადიდებლად.

1 სექტემბრის განგება, ისევე როგორც სხვა უძრავი დღესასწაულებისა, წერია სადღესასწაულოში. აქ პარალელურად აღნიშნულია, როგორც ინდიქტიონის, ისე წმიდა სვიმეონისადმი მიძღვნილი საგალობელი. სრულდება ღამისთევის ლოცვა საწინასწარმეტყველოს კითხვით, პურის კურთხევით და ა.შ. კატავასიად იგალობება „ჯვარი დასახა მოსემ“ და ეს კატავასია იქნება ამ დღიდან დაწყებული ყოველდღიურად, პატიოსანი ჯვრის ამალგების წარგზავნამდე. წარდგომა, სახარება ცისკარზე ითქმის ტაძრისა.

ინდიქტიონის განგება სრულდება რამდენადმე განსხვავებით, როდესაც იგი დაემთხვევა კვირა დღეს. ასეთი ღვთისმსახურების თავისებურებები გამოწვეულია იმით, რომ თვით კვირიაკე დღესასწაულად ითვლება და გავლენას ახდენს ყოველწლიურ დღესასწაულზე და წმინდანის ხსენებაზე, გარდა საუფლო დღესასწაულებისა, ე. ი. ცვალებად საგალობლებს წავიკითხავთ, როგორც სადღესასწაულოდან ისე პარაკლიტიონიდან იმ თანმიმდევრობით, რომელიც მითითებულია ამ ორი დღის ღამისთევის ტიპიკონში.

წინადღესასწაულები და შემდგომი დღესასწაულები

საუფლო დღესასწაულებსა და ზოგიერთ საღვთისმშობლო დღესასწაულს აქვს დღესასწაულობის არა ერთი დღე, არამედ რამოდენიმე. ეკლესია დიდი დღესასწაულების შესაგებლად ემზადება ხან მრავალდღიანი მარხვით (აღდგომის, შობის, მიძინებისა და პეტრე-პავლობის წინ), ხან წინა შაბათი და კვირა დღეების საგანგებო აღნიშვნით (მომავალი დღესასწაულების ზოგიერთი საგალობლის ჩართვით, მაგ. ქრისტეს შობის წინა შაბათი და კვირა), ხანაც ერთი წინა დღით. ამ წინა დღეს უკვე სრულდება დამდეგი დღესასწაულის ზოგიერთი საგალობელი, ამიტომ ასეთ დღეებს ეწოდება წინადღესასწაული. ყველა დღესასწაულს, გარდა უფლის შობისა და ნათლისღებისა, აქვთ ერთი დღე წინადღესასწაულისა; უფლის შობას აქვს 6 დღე, ხოლო ნათლისღებას 4 დღე წინადღესასწაულისა.

ასევე დიდი დღესასწაულები იმავე დღეს კი არ სრულდება, არამედ ეს ზეიმი კიდევ რამოდენიმე დღე გრძელდება. ეს იგივე დღესასწაულის გაგრძელებაა. ზოგიერთ დიდ დღესასწაულს აქვს ასეთი „შემდგომი“ დღესასწაულის რამოდენიმე დღე, ზოგიერთს აქვს ერთი დღე. როდესაც დღესასწაულს მრავალდღიანი შემდგომი დღესასწაული აქვს, ამ შემდგომი დღესასწაულის ბოლო დღეს ეწოდება წარგზავნა. ამ დღეს წარიგზავნება ე. ი. მთავრდება სადღესასწაულო საგალობლის ჩართვა ყოველდღიურ ღვთისმსახურებაში. წარგზავნა აღინიშნება შემდგომი დღესასწაულის სხვა დღეებისგან განსხვავებით უფრო საზეიმოდ და ხდება განმეორება თითქოს მთელი სადღესასწაულო განგებისა (აკოლოთია). დღესასწაულის წარგზავნა ხდება ლიტურგიაზე. მრავალ საუფლო და საღვთისმშობლო დღესასწაულების შემდგომი დღესასწაული მდგომარეობს იმაში, რომ დღესასწაულის შემდეგ პირველ დღეს გაიხსენებიან და განიდიდებიან ამ შემთხვევის,

ამ ზეიმის მონაწილენი. ასე, რომ ღვთისმშობლის შობის შემდეგ სრულდება მართალ იოაკიმე და ანას ხსენება; უფლის შობის შემდეგ იდღესასწაულება ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის კრება. ნათლისღების შემდეგ - კრება წინასწარმეტყველისა და ნათლისმცემელისა იოანესი; მირქმის შემდეგ - მართალი სვიმეონისა და წინასწარმეტყველისა ანასი; ხარების შემდეგ - კრება მთავარანგელოზისა გაბრიელისა; ამ რიცხვის სადღესასწაულოს ტიპიკონში მოცემულია ამ დღესასწაულთა საგალობლები. ამ საგალობელთა გვერდით ან როცა საუფლო და საღვთისმშობლო დღესასწაულთა შემდეგ არ არის ასეთი მოხსენება, წმინდანის საგალობლების ნაცვლად შემდეგ დღეებში სადღესასწაულოში არის მხოლოდ შემდგომად დღესასწაულის საგალობლები, რომელშიც განდიდებულია თვით დღესასწაულის არსი. შემდგომად დღესასწაულების ზეიმობის რიცხვი ერთნაირი არ არის.

6 სექტემბერს არის ხსენება მიქაელ მთავარანგელოზის მიერ ხონას ქმნილი სასწაულისა. ეს დღესასწაული საქართველოში განსაკუთრებით პოპულარული იყო და სადღესასწაულოდ სრულდებოდა. თვით დაბა ხონის სახელწოდება მომდინარეობს იქ არსებული ტაძრის მიხედვით, რომელიც ხონას სასწაულის სახელზეა აგებული.

7 სექტემბერი წინადღესასწაული ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის შობისა.

სრულდება სადაგი დღის მსახურება (დამისთევისა და პურის კუთრხევის გარეშე, ცისკრად აღვივსენითსა ზედა და სხვ.), თუ წინადღესასწაული კვირაიკეს დაემთხვა შესრულდება ჩვეულებრივი საკვირაო მსახურება წინადღესასწაულის საგალობელთა ჩართვით.

8 სექტემბერი შობა ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელისა.

ღვთისმშობელი დაიბადა ქალაქ ნაზარეთში, რომელიც იუდეველებს სძულდათ (იოან. 1,45). მისი მშობლები იყვნენ მართალნი იოაკიმე და ანა. იოაკიმე იყო სამეფო გვარის ჩამომავალი, კერძოდ იუდას შტოდან, დავითის სახლიდან. წმიდა ანა კი მღვდელმთავრის გვარიდან, ლევიტელთა შტოდან, აარონის სახლიდან. ისინი დიდი ხნის განმავლობაში ლოცულობდნენ უფლისადმი შვილის შეძენისთვის. ბოლოს, ღრმა მოხუცებულობაში ღმერთმა აჩუქა მათ ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელი. მარიამი ებრაულად ნიშნავს მაღალს, აღმატებულს. ღვთისმშობლის შობა შედის თორმეტ დღესასწაულთა რიცხვში, აქვს წინადღესასწაული (7 სექტემბერი) და ოთხი შემდგომი დღესასწაული, წარგზავნა 12 სექტემბერს. იმისათვის, რომ ეს დღე მთლიანად

მიეძღვნას დღესასწაულის წარგზავნას, წმიდის აკოლუთია, რომელიც ამ დღესაა დადებული, გადაიტანება წინა დღით. სრულდება სადაგი დღის მსახურება თუმცა იგალობება ყოველივე დღესასწაულისა. არ სრულდება მხოლოდ სადღესასწაულო აკოლუთიის ის ნაწილი, რომელიც ღამისთევის ლოცვისათვისაა დამახასიათებელი. გამოწვევისაა ცისკრის დაბოლოება: „დიდება მაღალიანი“ გრძლად, დღესასწაულის ტროპარი, კვერეხები და განტევება. თუ ღვისმშობლის შობის წარგზავნა დაემთხვა კვირიაკეს, მაშინ ერთმანეთს შეერწყმის წარგზავნისა და კვირაკის მსახურება.

შობის მეორე დღეს აღესრულება მართალ იოაკიმესა და ანას ხსენება (მცირე დღესასწაული ნიშნით სამი შავი წერტილი არსასრული წრით). სრულდება ღამისთევის ლოცვა დიდ მწუხრზე, სამი საკითხავი და პურის კურთხევა. ცისკრად ანტიფონის ადგილას ითქმის პირველი აღსავალი მეოთხეს ხმისა „სიყრმით ჩემითგან...“. მეცხრე გალობის წინ „ადიდებს სული ჩემი“ და „უპატიოსნესსა“ არ იგალობება, არამედ პირდაპირ მეცხრე გალობას და თითოეული ტროპრის წინ ჩაურთავთ: „ადიდებს სული ჩემი ყოვლად დიდებულსა შობასა ღმთისა დედისასა“ (მეორე კანონის მეცხრე გალობის ტროპრებს ჩაურთავთ: „ადიდებს სული ჩემი ბერწთაგან შობილსა ქალწულსა მარიამს“). თუ დღესასწაული დაემთხვა კვირიაკეს, მაშინ მეცხრე გალობის წინ ჩვეულებრივ იგალობება „ადიდებს სული ჩემი“ და „უპატიოსნესსა...“ და აღარ იქნება სადღესასწაულო ჩასართავები. კვირიაკეს დამთხვევის შემთხვევაში იქნება სხვა ტიპიკონური თავისებურებებიც, რომლებიც აღწერილია სადღესასწაულოში სათანადო განგების ბოლოს. ღვისმშობლის შობის შემდგომ დღესასწაულს, თუ იგი კვირიაკეს დაემთხვა, აქვს აგრეთვე თავისებური წესი.

ჯვართამაღლების წინა შაბათი

იგი მოძრავია და შეიძლება დღესასწაულის წინა დღეს დაემთხვას, ანდა რამოდენიმე დღით წინ დახვდეს. მისი მაქსიმალური დაცილება ჯვართამაღლებიდან ერთ შვიდეულს შეადგენს (ასეთი დაცილება იქნება მაშინ, როცა თვით დღესასწაული შაბათს დაემთხვევა).

13 სექტემბერი - ენკენია ანუ განახლება ქრისტეს აღდგომის ეკლესიისა (წინადღესასწაული ჯვართამაღლებისა), ხსენება წმიდისა მოწამისა ქეთევანისა. ღამისთევაზე შეერწყმის ენკენიისა და წმიდა ქეთევანის განგება. ზოგიერთი საგალობელი კი სრულდება დღესასწაულის.

მწუხრზე წაიკითხება სამი საკითხავი ენკენიისა, სამი წმიდა მოწამისა. სტიქარონის დასდებლები - წინაღღესასწაულისა. შესრულება პურის კურთხევა და ა. შ. ცისკრად იგალობება სამი კანონი ენკენიისა, წინაღღესასწაულისა და მოწამისა. თუ მოწამის ხსენება დაემთხვევა კვირაიკეს, მისი განგება შესრულება 11 სექტემბერს, ღვთისმშობლის შობის შემდგომი დღესასწაულის დღეს. ჯერ იგალობება ღვთისმშობლის შობის, შემდეგ ქეთევანის საგალობლები.

14 სექტემბერი ჯვართამაღლება - მსოფლიო ამაღლება პატიოსნისა და ცხოველსმყოფელისა ჯვარისა.

ეს დღესასწაული სრუდება ორი მიზეზის გამო: პირველად, ცხოველსმყოფელი ჯვარის პოვნისა და მეორედ, მისი სპარსელების ტყვეობისგან დაბრუნების გამო.

რომის წარმართი იმპერატორები ცდილობდნენ ადამიანთა ცნობიერებიდან აღმოეფხვრათ იმ წმიდა ადგილების ხსოვნა, სადაც ევნო მაცხოვარი და დიდებით აღსდგა. იმპერატორმა ადრიანემ (117-138) მიწით დააფარვინა გოლგოთა და ქრისტეს საფლავი, შემდეგ კი ხელოვნურად შექმნილ ბორცვზე წარმართული ქალღმერთის, ვენერას ტაძარი და იუპიტერის კერპი აღამართვინა. ღვთის განგებით, მაცხოვრის ჯვარცმიდან სამასი წლის შემდეგ ქრისტიანებმა მანამდე დაკარგული უდიდესი ქრისტიანული სიწმინდე - ცხოველსმყოფელი ჯვარი უფლისა ისევ მოიძიეს და მისი თაყვანისცემის შესაძლებლობა მიეცათ. ეს მოხდა 326 წელს. კონსტანტინე მეფემ იერუსალიმში თავისი დედა - ელენე გააგზავნა. ელენე დედოფალმა ბევრი მცდელობის შემდეგ იუდეველი მცხოვანის იუდას საშუალებით იპოვა სამი ჯვარი. რომ გაეგოთ რომელი იყო უფლისა, იქვე მიცვალებულს შეახეს რიგ-რიგობით. ქრისტეს ჯვარის შეხებით მიცვალებული აღსდგა. ურიცხვი ქრისტიანი შეიკრიბა სიწმინდის თაყვანისსაცემად. ისინი პატრიარქ მაკარის სთხოვდნენ აღემართა ჯვარი ისე, რომ ყველას დაენახა. მაშინ მღვდელმთავარმა სხვა სასულიერო პირებთან ერთად სიწმინდის ამაღლება დაიწყო. ხალხი კი გალობდა: „უფალო შეგვიწყალებ“-ს და კრძალვით თაყვანსცემდა მას. კონსტანტინე დიდის ბრძანებით დაიწყო ქრისტეს აღდგომის ტაძრის მშენებლობა, რომელსაც გოლგოთა და უფლის საფლავი უნდა მოეცვა. ტაძარი დაახლოებით ათ წელს შენდებოდა. იგი იკურთხა 335 წლის 13 სექტემბერს. მომდევნო დღეს - 14 სექტემბერს დაწესდა პატიოსანი და ცხოველსმყოფელი ჯვრის ამაღლების დღესასწაული.

ამ დღეს იხსენება მესიის ჯვართან დაკავშირებული კიდევ ერთი

მოვლენა - 14 წლიანი ტყვეობის შემდეგ მისი დაბრუნება სპარსეთიდან იერუსალიმში. იმპერატორ ფოკას (602-610) ზეობისას სპარსეთის მეფემ ხოსრო მეორემ დაამარცხა ბიზანტიელთა მხედრობა, დაარბია იერუსალიმი, გაიტაცა უფლის ცხოველსმყოფელი ჯვარი და წმიდა პატრიარქი ზაქარიაც ტყვედ ჩაიგდო. სიწმინდე 14 წელი იმყოფებოდა სპარსეთში და მხოლოდ მას შემდეგ გადმოეცათ ქრისტიანებს, რაც ჰერაკლემ (610-641), ღვთის შეწევნით დაამარცხა ხოსრო და საზავო ხელშეკრულება დადო მის ძესთან. ცხოველსმყოფელი ძელი დიდი ზემოთი შემოაბრძანეს იერუსალიმში.

ეს არის ათორმეტაგან ერთ-ერთი საუფლო დღესასწაული. სრულდება საზეიმო ღვთისმსახურება, საკითხავები მწუხრზე, პურის კურთხევა, დღესასწაულის ჩასართავები მეცხრე გალობაზე და ა. შ.

ჯვართამაღლების სადღესასწაულო მსახურების თავისებურება არის ჯვრის ამაღლების წესი, რომელიც ცისკრის ბოლოში სრულდება. ჯერ კიდევ მწუხრის დაწყებამდე ყვავილებით შეამკობენ ჯვარს და დაასვენებენ სამკვეთლოზე. ასამაღლებლისა და დაწყებითი ლოცვების შემდეგ იგალობება დღესასწაულის ტროპარი - „აცხოვნე უფალო ერი შენი...“, ასევე „ჯვარსა შენსა თაყვანის ვსცემთ...“ - 3-ჯერ, თაყვანს სცემენ თითოეული გალობის დროს პატიოსან ჯვარს და მესამე თაყვანისცემის შემდეგ გადასვენებენ ტრაპეზზე, წმიდა სახარების ადგილზე, ოდიკის ზემოთ. ამის შემდეგ ჩვეულებრივ შესრულდება სადღესასწაულო მსახურება - დიდი მწუხრი (პურის კურთხევით) და დიდი ცისკარი, ოღონდ სახარების წაკითხვის შემდეგ ზეთის ცხება არ იქნება. დიდება მაღალიანის დასასრულს „წმიდა ღმერთო“-ს გალობისას მღვდელი თაყვანს-სცემს ტრაპეზზე დასვენებულ ჯვარს 3-ჯერ, მესამე თაყვანისცემისას კი აიღებს მას და დაიდებს თავზე. მღვდელს წინ გაუძღვებიან: ლამპარნი, დიაკონი საკმევლის კმევით და მაღალ დასაჯდომელის გზით გამოვლენ საკურთხეველიდან ჩრდილოეთის კართით. ამბიონიდან ისინი ჩამოვლენ ტაძარში და შემოუვლიან ნელი ნაბიჯით მთელ ტაძარს (ჯერ ჩრ-ით კედლის გასწვრის, შემდეგ დასავლეთ და სამხრეთ მხარეს, იქიდან კი ავლენ ამბიონის შუა ნაწილში). ამ გალობის დროს მგალობლები განუწყვეტლივ გალობენ „წმიდაო ღმერთო“. მღვდელი წმიდა ჯვარით ხელში გაჩერდება აღსავლის კარებში და როდესაც დამთავრდება გალობა აღამაღლებს წმიდა ჯვარს და იტყვის: „სიბრძნით აღემართენით“. ამის შემდეგ მობრუნდება დასავლეთისაკენ და ჯვრით ხელში ჯვარს გამოსახავს მლოცველებზე.

მგალობლები გალობენ ტროპარს: „აცხოვნე უფალო ერი შენი...“. მღვდელი ჯვრით ხელში ჩამოდის შუა ეკლესიაში და დაასვენებს მას ანალოგიაზე. როდესაც ტროპარის გალობა დამთავრდება სამღვდლონი შუა ეკლესიაში 3-ჯერ გალობენ „ჯვარსა შენსა...“ და პატიოსანი ჯვარის დასდებლებს. ამ დასდებლების გალობის დროს ხდება ჯვარზე მთხვევა და ზეთისცხება. დასდებლებს მოსდევს ჩვეულებრივი კვერექსები და განტევება.

ჟამისწირვაზე სრულდება საგანგებო აღსავლები ანუ ანტიფონები: პირველი ანტიფონი „აკუთრხევეს სული ჩემი“-ს ნაცვლად, მეორე - „აქებს სული ჩემი“-ს ნაცვლად და მესამე - „მომიხსენენის“ ნაცვლად. ისინი წერია როგორც სადღესასწაულოში, ისე სამოციქულოს სარჩევში. მცირე შესვლაზე, როდესაც დიაკონი იტყვის „სიბრძნით აღმართენით“ გუნდი გალობს არა „მოვედით თაყვანის ვსცეთ, არამედ „აღამაღლებდით უფალსა ღმერთსა ჩვენსა და თაყვანის სცემდით კუარცხლბეკსა ფერხთა მისთასა, რამეთუ წმიდა არს“, „წმიდაო ღმერთოს“ ნაცვლად - „ჯვარსა შენსა...“.

ჯვართამაღლება შვიდეულის რომელ დღესაც არ უნდა დაემთხვას სამარხო დღეა. საეკლესიო კალენდარში „მძიმე მარხვას“ მიუთითებენ რაც უეჭველი შეცდომაა. მძიმე მარხვა როგორც ვიცით ნიშნავს თუ სრულ შიმშილს არა, წყალსა და პურზე გადასვლას მაინც. დღესასწაულის ტიპიკონი კი სხვა რამეს მიგვითითებს: ტრაპეზსა ზედა იქმნების ნუგეშინისცემა ძმათა ზეთითა, ღვინითა და სხვათა სამარხოითა, ხოლო ყუელსა და კუერცხს და თევზს ნურავინ იკადრებს გემოს ხილვად. ამრიგად ჯვართამაღლების დღე კრძალავს მხოლოდ სახსნილო საკვებს - ყველსა და კვერცხს, აგრეთვე თევზსაც. სხვა სამარხო საკვებს კი არ კრძალავს, ე. ი. ჯვართამაღლება ჩვეულებრივი მარხვის დღეა და არა მძიმე მარხვა. მარხვა დაწესებულია იმის გამო, რომ ჯვართამაღლებას სრულდება მსახურება უფლის ჯვრისა. ეს დაწესებულია უფლის ვნების გასახსენებლად ჯვარზე და იმის შესაგონებლად, რომ ჯვრის თაყვანისცემა მდგომარეობს ხორცის მოკვდინებაში.

ჯვართამაღლებას აქვს ერთი წინააღმდეგობა 13 სექტემბერი და შვიდი დღე შემდგომი დღესასწაული. მისი წარგზავნა 21 სექტემბერსაა.

„შაბათი შემდგომად ჯვრის აღპყრობისა“ - მოძრავი დღეა. ტიპიკონის თანახმად მას აქვს საგანგებო საკითხავები სამოციქულოსა და სახარებისა. იგივე ითქმის ჯვრის აღპყრობის კვირიაკეზეც.

თუ ჯვრის აღპყრობის შემდგომი დღესასწაული დაემთხვა კვირას, მსახურება შესრულდება საგანგებო ტიპიკონით. სახელდობრ, აღდგომის კვირიაკის საგალობლებთან ერთად დღესასწაულის საგალობელიც შესრულდება.

21 სექტემბერი - წარგზავნა პატიოსანი ჯვრის ამალლების დღესასწაულისა.

სრულდება ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის შობის წარგზავნის მსგავსად. სახელდობრ, სრულდება სადაგი დღის მსახურება, თუმცა ყველა საგალობელი დღესასწაულისა ითქმის. არ სრულდება სადღესასწაულო განგების ის ნაწილი, რომელიც ღამისთევის ლოცვას სადაგი დღის ლოცვისაგან განასხვავებს (მწუხრის 3 საკითხავი, პურის კურთხევა, საცისკრო სახარება და სხვ.). ოღონდ ცისკარს აქვს დიდი ცისკრის დაბოლოება: „დიდება მაღალიანი“ გრძლად, დღესასწაულის ტროპრები, კვერექსები და განტევება. წარგზავნის მსახურება შესრულდება რამდენადმე განსხვავებით. როდესაც იგი კვირიაკეს დაემთხვევა, სახელდობრ, პირველ ადგილზე დადგებიან აღდგომის საგალობლები, მეორე ადგილზე - დღესასწაულისა.

23 სექტემბერი - მუცლადღება წმიდისა იოანე ნათლისმცემელისა.

ძველ ებრაელთა ქრონოლოგიით სექტემბრის თვის ეს რიცხვი მიჩნეული იყო წელიწადის პირველი თვის პირველ რიცხვად, რადგან ამ დროისათვის ხდებოდა დღე-ღამის გატოლება. ღვთის ბრძანებით საწამებელის კარავი მოსემ ააშენა სწორედ ამ დღეს, რისთვისაც იგი კარვობის დღესასწაულად იყო გამოცხადებული. ეს იყო წელიწადის ის ერთადერთი დღე, როდესაც მღვდელმთავარი ტაძრის წმიდათა-წმიდაში შედიოდა. სწორედ, ამ დღეს იხილა მღვდელმა ზაქარიამ, იოანე ნათლისმცემელის მამამ, გაბრიელ მთავარანგელოზი, რომელმაც აუწყა შობა იოანესი. ეს ხილვა უფლის ტაძარში მოხდა „მარჯუენით საკურთხეველსა მის საკუმეველთაისა“.

კარვობის დღეს, როგორც ვთქვით, ჩვენი ქრონოლოგიით (ძვ. სტილით) 23 სექტემბერს შეესაბამება. ამიტომაც ამ დღეს ეკლესია აღნიშნავს მუცლადღებას იოანე ნათლისმცემელისას. მისი შობა ცხრა თვის შემდეგ მოხდა 23 ივნისს. ესეც ერთ-ერთი ღირშესანიშნავ დღესასწაულადაა მიჩნეული. როგორც ლუკა მახარებელი გვაუწყებს ზაქარიასთან გაბრიელ მთავარანგელოზის გამოცხადებიდან ექვსი თვე იყო გასული, როდესაც იგი წმიდა ქალწულ მარიამს გამოეცხადა. მართლაც 23 სექტემბრიდან 6 თვე 25 მარტს სრულდება. მარტის 25-ს ვანგარიშობთ

და არა 23-ს, რადგანაც სექტემბრიდან მარტამდე სრულრიცხვიან თვეებთან შედარებით, თებერვლის თვის დანაკლისს ორ დღეს მარტის თვეს ვამატებთ საკომპენსაციოდ. ეს კი როგორც ვიცით ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხარების დღეა. ხარებიდან ცხრა თვის გადათვლით კი ვიღებთ მაცხოვრის შობის დღეს - 25 დეკემბერს.

საინტერესოა, რომ იოანე წინამორბედის ჩასახვა კარვობის დღესასწაულს - საწამებლის, კარვის აშენების (ჩასახვის) დღეს დაემთხვა. საწამებლის კარავი - ღმერთის დასამოწმებლად (საწამებლად) იყო აგებული. იოანე ნათლისმცემელიც იმისთვის მოველინა, რათა განემზადებინა უფლის გზები და მისი ღმრთეება დაემოწმებინა. იოანეს სახარებიდან: „იყო კაცი მოვლინებული ღვთის მიერ და სახელი მისი იოანე. ესე მოვიდა მოწამედ, რათა სწამოს ნათლისა მისთვის, რათა ყოველთა ჰრწმენეს მისგან“ (1,6-17). მან მართლაც სწამა მაცხოვარი, როდესაც თავის მოწაფეებს მიუთითა: „აჰა ტარიგი ღმრთისა, რომელმან აღიხვნეს ცოდვანი სოფლისანი“ (იოან. 1,29). იოანემ სწამა და თქუა, „რამეთუ ვიხილე სული ღვთისაი, ვითარცა ტრედი გარდამომავალი ზეცით და დაადგრა მას ზედა (1.32) და ვიხილე და ვწამე, რამეთუ ესე არს ძე ღვთისა“ (1,34). იოანე ნათლისმცემელის მუცლადღებას სადაგი დღის ღვთისმსახურებით ავლნიშნავთ, ოღონდ ცისკრის დასასრულს ითქმის „დიდება მაღალიანი“ გრძლად, ტროპარი წმიდისა, კვერექსები და განტევება.

27 სექტემბერი - მიცვალება წმიდისა მოციქულისა და მახარებელისა იოანე ღვთისმეტყველისა.

სრულდება ღამისთვის ლოცვა და საზეიმო ჟამისწირვა. ამ დღესასწაულთან დაკავაშირებით ტიპიკონი მიგვითითებს ერთ ზოგად წესს. ზეთისცხება - დიდ წმიდანთა დღესასწაულებზე სრულდება შემდეგნაირად: „დიდება მაღალიანის“ შემდეგ ვგალობთ ტროპარს ამ წმიდისას, მერე მისსავე რომელიმე დასდებელს. ამ დროს მღვდელი გამოვა სასაკმევლით, უკმევს ანალოგიასა და მასზე დასვენებულ ხატს. მერე გადასცემს სასაკმევლეს რომელიმე მსახურს და დადგება ანალოგიის მარჯვნივ. მოვა წინამძღვარი ანალოგიასთან, 2-ჯერ თაყვანისცემს, ემთხვევა ხატს, კიდევ ერთხელ თაყვანისცემს, იცხებს კანდელიდან წმიდა ზეთს შუბლზე ჯვრის სახედ. მერე სცხებს მრევლს. სრულდება დასასრულს პირველი ჟამნი.

21 ნოემბერი - ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ტაძრად მიყვანება

მართალ იოაკიმემ და ანამ მისცეს აღთქმა ღმერთს, რომ ყრმა მარაიამს

შესწირავდნენ უფლის ტაძარს. როცა ყოვლაწმიდა ღვთისმშობელს შეუსრულდა სამი წელი, მშობლებმა მიიყვანეს იგი ტაძარში ქალწულთა კრებულში ანთებული სანთლებით. ყოვლაღმინადა ყრმამ, რომელიც გახდა უპატიოსნისი ქერუბიმთა და აღმატებული სერაბიმთა, ღვთის ნებით, შევიდა არა მარტო წმიდაში, არამედ წმიდათაწმიდაში, სადაც მხოლოდ მღვდელმთავარი შედიოდა, და ისიც მხოლოდ წელიწადში ერთხელ. ტაძარში ქალწულმა მარიამმა გაატარა წლები ლოცვაში, ღვთის სიტყვის სწავლასა და სხვა კეთილ საქმეებში. ტაძრად მიყვანების დღესასწაული განეკუთვნება თორმეტ საუფლო დღესასწაულთა რიცხვს. აქვს წინადღესასწაული 20 ნოემბერს და ოთხი შემდგომი დღესასწაული. წარგზავნა 25 ნოემბერსაა.

25 დეკემბერი - შობა და 6 იანვარი ნათლისღება უფლის ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტესი

შობისა და ნათლისღების ღვთისმსახურება სხვადასხვა წელს სხვადასხვანაირად სრულდება, იმისდა მიხედვით თუ რომელ დღეს დაემთხვევიან ისინი. სადღესასწაულო ღვთისმსახურებას ეკუთვნის ე. წ. სამეუფეო ჟამნები, რომლებიც სრულდება დღესასწაულის წინა დღეს, დიდი მწუხრი და მასთან შეერთებული ბასილი დიდის წირვა, ხოლო ამ დღის საღამოს - დიდი სერობა, ცისკარი და პირველი ჟამი.

თუ შობის წინა დღე დაემთხვევა შაბათს ან კვირას ამ წინა დღეს კი არ შესრულდება სამეუფეო ჟამნი, არამედ წინა პარასკევს, ხოლო თუ დღესასწაულის წინა დღე კვირაა ამ პარასკევ დილით სრულდება შემდეგი ღვთისმსახურება: სამეუფეო ჟამნები, სადილის ჟამნი, საღამოს კი მწუხრი, ცისკარი და პირველი ჟამი. ასეთ შემთხვევაში შაბათ დილით იქნება ჩვეულებრივ მესამე და მეექვსე ჟამნები და ოქროპირის წირვა. საღამოსაც ჩვეულებრივ დიდი მწუხრი, დიდი ცისკარი და პირველი ჟამი. კვირა დილით, დღესასწაულის წინა დღეს იქნება ოქროპირის წირვა და ზედ მოებმის სადღესასწაულო მწუხრი, ხოლო საღამოს იქნება დიდი სერობა, პურის კურთხევით, ცისკარი და პირველი ჟამი და ბასილი დიდის წირვა.

როდესაც დღესასწაულის წინა დღე დაემთხვევა შაბათს, წინა პარასკევს შესრულდება სამეუფეო ჟამნები და სადილის ჟამი (ჟამისწირვა არ შესრულდება), საღამოს მცირე მწუხრი, ცისკარი და პირველი ჟამი. შაბათს წინა დღეს დღესასწაულისა იქნება მესამე და მეექვსე ჟამი, ოქროპირის წირვა და ზედ მოებმის სადღესასწაულო მწუხრი, საღამოს კი დიდი სერობა პურის კურთხევით, ცისკარი და

პირველი ჟამი. დღესასწაულის დღეს კვირას კი შესრულდება მესამე და მეექვსე ჟამი და ბასილი დიდის წირვა.

შობის ან ნათლისღების წინა დღეს მწუხრი და ზედ მობმული ბასილი დიდის წირვა

როგორც ვთქვით მწუხრი და ზედ მობმული ბასილი დიდის წირვა სრულდება შობის წინა დღეს, როდესაც ეს წინა დღე სადავ დღეს დამეთხვევა. ამ დროს ღვთისმსახურებას ვიწყებთ სამეუფეო ჟამნებით და ამას მოსდევს სადილის ჟამნი, რომელიც მთავრდება ჩამოლოცვისთანავე. იწყება მწუხრი შემდეგნაირად:

დიაკონი: გვაკურთხენ მეუფეო.

მღვდელი: „კურთხეულ არს მეუფება...“ (შევნიშავთ, რომ საერთოდ მწუხრი იწყება სხვა ასამაღლებლით) ამ შემთხვევაში დაიწყო წირვის ასამაღლებლით. ეს ნიშნავს, რომ მწუხრი ბოლომდე არ შესრულდება, არამედ მისი გარკვეული ადგილიდან ვაგრძელებთ ჟამისწირვას (ე. ი. მწუხრს მოეჭრება ბოლო, ხოლო ჟამისწირვას დასაწყისი).

მკითხველი: ამინ, „დიდება შენდა...“, „მეუფეო ზეცათაო...“; „მამაო ჩვენო...“

მღვდელი: რამეთუ შენი არს...

მკითხველი: ამინ. უფალო შეგვიწყალებ 12-ჯერ...; დიდება, აწდა...; მოვედით თაყვანისცხვით 3-ჯერ და 103 ფსალმუნი.

დიაკონი: დიდი კვერქსი

მღვდელი: რამეთუ შენის შენდა ყოველი დიდება...

გუნდი: „უფალო დადად-ვყავ...“ თავისი დასდებლებით და მუხლებით. ამ დროს სრულდება კმევა და უკანასკნელ დასდებელზე ხდება შესვლა სახარებით.

დიაკონი: სიბრძნით აღმართენით

გუნდი: ნათელი მხიარული

დიაკონი: მოხედენ

მღვდელი: მშვიდობა ყოველთა

გუნდი: სულისაგა შენისათანა

დიაკონი: წარდგომა ფს. დავითისა ხმა...

დიაკონი: სიბრძნით

მკითხველი: შექმნათა საკითხავი

დიაკონი: მოხედენ (დახურავს აღსავლის კარებს)

მკითხველი წაიკითხავს პირველ წინასწარმეტყველოს

დიაკონი: სიბრძნით

მკითხველი: რიცხვთა საკითხავი

დიაკონი: მოხედენ

მკითხველი: წაიკითხავს მეორე საწინასწარმეტყველოს

დიაკონი: სიბრძნით

მკითხველი: წინასწარმეტყველება მიქეასი სიკითხავი

დიაკონი: მოხედენ

მკითხველი: წაიკითხავს მესამე საწინასწარმეტყველოს

დიაკონი: გახსნის აღსავლის კარებს

მკითხველი: წაიკითხავს ტროპრებს

დიაკონი: ტროპრების შემდეგ დახურავს აღსავლის კარებს და იტყვის
„სიბრძნით“

მკითხველი: წინასწარმეტყველება ესაიასი საკითხავი

დიაკონი: მოხედენ

მკითხველი: წაიკითხავს მეოთხე საწინასწარმეტყველოს

დიაკონი: სიბრძნით

მკითხველი: წინასწარმეტყველება ბარუქისა საკითხავი

დიაკონი: მოხედენ

მკითხველი: წაიკითხავს მეხუთე საწინასწარმეტყველოს

დიაკონი: სიბრძნით

მკითხველი წინასწარმეტყველება დანიელისა საკითხავი

დიაკონი: წაიკითხავს მეექვსე საწინასწარმეტყველოს

დიაკონი: აღებს აღსავლის კარებს

მკითხველი: კითხულობს ტროპრებს

დიაკონი: ტროპრების შემდეგ ხურავს აღსავლის კარებს და იტყვის
სიბრძნით

მკითხველი: წინასწარმეტყველება ისაიასი საკითხავი

დიაკონი: მოხედენ

მკითხველი: კითხულობს მეშვიდე საწინასწარმეტყველოს

დიაკონი გახსნის აღსავლის კარებს და გამოვა მცირე კვერექის
სათქმელად: „მერმე და მერმე...“

მღვდელი: რამეთუ წმიდა ხარ შენ ღმერთო...

დიაკონი: და უკუწითი უკუწითამდე (ამ ასამაღლებლით მწუხრი
უერთება წირვას. ამ ასამაღლებლის შემდეგ ჟამისწირვაზე ითქმის ხოლმე
„წმიდაო ღმერთო“).

გუნდი: ამინ. წმიდაო ღმერთო

დიაკონი: მოხედენ
მღვდელი: მშვიდობა ყოველთა
მკითხველი: სულისადა შენისათანა
დიაკონი: სიბრძნით
მკითხველი: წარდგომა ფს. დავითისა ხმა პირველი
ამის შემდეგ სრულდება სამოციქულო, სახარება, მრჩობლი კვერეჟსი
და ა. შ. ბასილი დიდის წირვა.

წირვის დასრულების შემდეგ მღვდელი რომ ჩამოილოცავს მღვდელი
და დიაკონი ჩამოდიან შუა ეკლესიაში და გალობენ შობის ტროპარსა და
კონდაკს. მათ შემდეგ ამას გალობს გუნდი.

შობის ან ნათლისღების წინა დღეს (შაბათს ან კვირას) იოანე ოქროპირის წირვა და ზედ მოხმული მწუხრი

თუკი ნათლისღების წინადღე დაემთხვევა შაბათს ან კვირას, ამ
დღეს შესრულდება წმიდა იოანე ოქროპირის წირვა და ზედ მოხმის
ნათლისღების მწუხრი (თვით შობას ამ შემთხვევაში შესრულდება წმიდა
ბასილი დიდის წირვა. რაც შეეხება სამეუფეო ჟამნს, ანუ „ათორმეტს“
იგი ამ შემთხვევაში დღესასწაულის წინა დღეს კი არ სრულდება, არამედ
წინა პარასკევს და იმ პარასკევს წირვა არ შესრულდება.

იოანე ოქროპირის წირვის წინ ჩვეულებრივ შესრულდება მესამე და
მეექვსე ჟამნი. წირვაც ჩვეულებრივ შესრულდება და განტევების ლოცვის
შემდეგ მეყვსეულად დაიწყება მწუხრის ლოცვა შემდეგნაირად:

მღვდელი: კურთხულ არს ღმერთი ჩვენი...

მკითხველი: ამინ. დასაწყისი ლოცვები

მღვდელი: რამეთუ შენი არს...

მკითხველი: ამინ. „უფალო შეგვიწყალებ“ 12-ჯერ, „დიდება, აჲდა“;
მოვედით თაყვანისვსცეთ 3-ჯერ...; 103 ფსალმუნი

დიაკონი: დიდი კვერეჟსი

მღვდელი: რამეთუ შვენის შენდა...

მკითხველი: თუ შაბათია წაიკითხავს პირველი კანონს სრულიად, თუ
კვირაა პირველი კანონის პირველი ფსალმუნს

დიაკონი: მცირე კვერეჟსი

გუნდი: „უფალო ღაღადყავი“, მუხლებითა და დასდებლებით,
შესვლა სახარებით

დიაკონი: სიბრძნით აღემართენით

გუნდი: „ნათელი მხიარულო...“

მღვდელი და დიაკონი მიდიან მაღალ დასაჯდომელთან
 დიაკონი: დღის წარდგომა
 მღვდელი და დიაკონი მიდიან მაღალდასაჯდომელთან
 დიაკონი: დღის წარდგომა
 მკითხველი წაიკითხავს სამ საწინასწარმეტყველოს
 დიაკონი: მცირე კვერეჟი
 მღვდელი: რამეთუ სახიერი და კაცთმოყვარე...
 დიაკონი: მოხედენ
 მღვდელი: მშვიდობა ყოველთა
 მკითხველი: სულისაცა შენისათანა. წარდგომა ფს. დავითისა...
 გუნდი: გაიმეორებს
 დიაკონი: სიბრძნით
 მკითხველი: გალატელთა მიმართ ეპისტოლე წმიდისა პავლე
 მოციქულისა საკითხავი
 დიაკონი: მოხედენ
 მკითხველი: წაიკითხავს გალატელთა ეპისტოლეს. ბოლოს
 ალილუიას
 დიაკონი: სიბრძნით აღემართენით და ისმინეთ წმიდა სახარება
 მღვდელი: მშვიდობა ყოველთა
 გუნდი: და სულისაცა შენისათანა
 მღვდელი: მათესაგან წმიდისა სახარებისა საკითხავს
 გუნდი: დიდება შენდა უფალო დიდება შენდა
 დიაკონი: მოხედენ
 მღვდელი: წაიკითხავს მათეს სახარებას
 დიაკონი: მრჩობლი კვერეჟი
 მღვდელი: რამეთუ მოწყალე და კაცთმოყვარე...
 მკითხველი: ღირს მყვენ ჩვენ უფალო...
 დიაკონი: თხოვნითი კვერეჟი
 მღვდელი: რამეთუ სახიერი და კაცთმოყვარე...
 გუნდი: ამინ
 მღვდელი: მშვიდობა ყოველთა
 გუნდი: და სულისაცა შენისათანა
 დიაკონი: თავნი ჩვენნი უფალსა მოუდრიკენით
 გუნდი: შენ უფალო
 მღვდელი: იყავნ სიმტკიცე სუფევისა შენისა...
 დიაკონი: სიბრძნით

გუნდი: გვაკურთხენ

მღვდელი: რომელი კურთხეულ არს... და განტევება.

შენიშვნა: საუფლო დღესასწაულებს საგანგებო განტევება აქვთ, სახელდობრ ჩვეულებრივ განტევების წინ ემატება დღესასწაულის შინაარსის შემცვლელი ფრაზა.

ჩამოლოცვის შემდეგ მღვდელი და დიაკონი მიდიან შუა ტაძარში დასვენებული ხატის წინ და გალობენ დღესასწაულის ტროპარსა და კონდაკს. შემდეგ ამასვე გალობენ მგალობლები. დიაკონი იტყვის მრავალჟამიერის მუხლებს და მგალობლები გალობენ მრავალჟამიერს. შემდეგ მღვდელი ხალს ამთხვევს ჯვარს.

ლამისთევის ლოცვა შობის (ნათლისღების) წინა სადამოს

როგორც ავღნიშნეთ, ლამისთევის ლოცვა შობისა და ნათლისღების წინ არასოდეს იწყება მწუხრით, არამედ დიდი სერობით. დიდ სერობას მოსდევს ცისკარი და პირველი ჟამი.

დიდი სერობა იწყება შემდეგნაირად.

მღვდელი:

შეიმოსება ოლარით, სამაჯურებითა და ფილონით, დაიკონი სტიქრით, სამაჯურებითა და ოლარით, გახსნის აღსავლის კარებს, მიაართმევს მღვდელს საცეცხლურს, თვითონ აიღებს სანთელს.

მღვდელი აკმევს საკურთხეველს ჯვრის სახით. დიაკონი წინ მიუძღვის სანთლით, ბოლოს გამოვა ამბიონზე და იტყვის: „გვაკურთხენ მეუფეო“

მღვდელი ტრაპეზის წინ: „კურთხეულ არს ღმერთი ჩვენი...“

მკითხველი: ამინ, დასაწყისი ლოცვები..., მამაო ჩვენო...

მღვდელი: რამეთუ შენი არს სუფევა...

დაწყებითი ლოცვების კითხვისას მღვდელი და დიაკონი აგრძელებენ კმევას, აკმევენ მთელ ტაძარს, კმევის შემდეგ აღსავლის კარი დაიხურება, ხოლო კრეტსაბმელი ღია რჩება.

მკითხველი: უფალო შეგვიწყალებ 12-ჯერ, მოვედით თავყვანისესცეთ 3-ჯერ.

„უფალო ნუ გულისწყრომითა შენითა...“

„ვიდრემდის უფალო დამივიწყებ მე...“

„მოიხილე შეგესემინ ჩემი...“

„დიდება, აწდა, ალილუია 3-ჯერ, დიდება, აწდა...“

„შენდამი უფალო აღვიღე სული ჩემი...“

„რომელი დამკვიდრებულ არს...“

„დიდება, აწდა...“, „ალილუია 3-ჯერ, დიდება, აწდა... (დიაკონი გახსნის აღსავლის კარებს)

გუნდი: ჩვენთან არს ღმერთი...

მკითხველი აგრძელებს მუხლების კითხვას, თითოეულ მუხლზე მგალობლები გალობენ: „რამეთუ ჩვენთან არს ღმერთი...“ მუხლების დასასრულს მკითხველი იმეორებს პირველ მუხლს და მგალობლები ისევ იმეორებენ. დაიხურება აღსავლის კარები.

მკითხველი: „დღეი ესე..., „დიდება..., დღეი ესე წარვლეთ..., აწდა..., დღეი ესე წარვლეთ..., უხორცოთა ბუნება..., წმიდაო, წმიდაო, წმიდაო..., მრწამს ერთი ღმერთი..., ყოვლადწმიდაო დედოფალო..., დასაწყისი ლოცვები...

მღვდელი: რამეთუ შენი არს... (გაიხსნება აღსავლის კარები)

გუნდი: გალობს დღესასწაულის ტროპარს (დაიხურება აღსავლის კარები)

მკითხველი: უფალო შეგვიწყალებ 40-ჯერ, დიდება, აწდა... უპატიოსნესა... გვაკურთხენ...

მღვდელი: ლოცვითა წმიდათა მამათა ჩვენთათა...

მკითხველი: ამინ. „უფალო უფალო, რომელმან მიხსენ ჩვენ...“

აქ დაიწყება სერობის მეორე ნაწილი

მოვედით თაყვანისვსცეთ 3-ჯერ 50-ე ფსალმუნი

„უფალო ისმინე ლოცვისა ჩემისა...“

„უფალო ყოვლისა მპყრობელო...“, „წმიდაო ღმერთო...“

მღვდელი: რამეთუ შენი არს... (გაიხსნება აღსავლის კარები)

გუნდი: გალობს დღესასწაულის კონდაკს (დაიხურება აღსავლის კარები)

მკითხველი: მიწყალებ ჩვენ... უპატიოსნესა... გვაკურთხენ

მღვდელი: ლოცვითა წმიდათა...

მკითხველი: ამინ. „უფალო, ღმერთო, მამაო ყოვლისა მპყრობელო...“

მკითხველი: იწყებს სერობის მესამე ნაწილს

მოვედით თაყვანის ვსცეთ 3-ჯერ

„ღმერთო შეწევნასა ჩემსა მოხედენ...“

„უფალო შეისმინე ლოცვისა ჩემისა..., დიდება მაღალთა შინა ღმერთსა...“

დიაკონი გახსნის აღსავლის კარს. მღვდელი და დიაკონი გამოდიან ტაძრის ბოლოში ხუთი პურის კურთხევისათვის.

მგალობელნი: გალობენ დასდებლებს ლიტიასა ზედა.

დიაკონი: „აცხოვნე...“
 მღვდელი: „შეისმინე...“
 მკითხველი: „დასდებელნი სტიქარონსა ზედა...“, „აწ განუტევე...“,
 წმიდაო ღმერთო..., მამაო ჩვენო...
 მღვდელი: რამეთუ შენი არს...
 გუნდი: გალობს დღესასწაულის ტროპარს 3-ჯერ
 მღვდელი: აკურთხევს ხუთ პურს.
 გუნდი: ამინ. იყავნ სახელი უფლისა...
 მკითხველი: ვაკურთხო უფალი...
 მღვდელი: კურთხევა უფლისა...
 ამით მთავრდება დიდი სერობა და პურის კურთხევა. მას მოეხმის
 სადღესასწაულო დიდი ცისკარი.

36. მართლმადიდებელი ეკლესიის საიდუმლოებები

მართლმადიდებელი ეკლესიის საიდუმლოება, რომელიც შეადგენს ქრისტიანული ღვთისმსახურების არსებით ნაწილს არის ისეთი წმიდა მოქმედება, რომლის საშუალებითაც, იესო ქრისტეს სიტყვების საფუძველზე, მორწმუნე ადამიანის სულს ხილული, გრძნობითი ნიშნებით გადაეცემა უხილავი მადლი უფლისა. ადამიანს, როგორც სულიერ-გრძნობიერ არსებას შეუძლია შეიცნოს უხილავი ღმერთი მხოლოდ გრძნობითი სახით. ხილული ნიშნები ანუ საშუალებები მღვდელმოქმედებაში ან საიდუმლოებებში აუცილებელია მხოლოდ ადამიანისათვის, ხოლო ღვთის მადლს ადამიანზე ზემოქმედებისათვის არ სჭირდება არავითარი საშუალება. წმიდა იოანე ოქროპირი წერს⁵⁰: „თუ ჩვენ ვიქნებოდით უსხეულონი, მაშინ ქრისტეც გვაცნობებდა სულიერ ძღვენს უსხეულოდ. მაგრამ რადგანაც ჩვენი სული შეერთებულია სხეულთან, ამიტომაც სულიერი გვეცნობება ჩვენ გრძნობითი სახეებით“. ასე, ადამიანს თავისი აგებულების მიხედვით სჭირდება ხილული საშუალებანი, რათა მათი საშუალებით მიიღოს უხილავი ძალა უფლისა. თავის თავად ცხადია, რომ სხვას არავის, გარდა უფლისა, არ შეეძლო დაეწესებინა ადამიანზე მადლის გადაცემის ასეთი საშუალება. ეს არის ღვთის საქმე, თვით ღვთის ძღვენი. ამით განსხვავდება საიდუმლოებანი სხვა მღვდელმოქმედებებისაგან, როგორიცაა: ფერხთბანვა, მონაზვნად აღკვეცა, სხვადასხვა პარაკლისები. ეს მოქმედებები თავისთავად

50 Бес. на Матф. LXXX, гл. 4. 1. 420-421

წმიდაა, კეთილშობილია, მაგრამ ჩვენი, ჩვენსგან, ჩვენთვის და ღვთის განსადიდებლად შედგენილნი და აღსრულებულნი. არის ისეთი წმიდა მოქმედებები, რომლებსაც არ შეიძლება ეწოდოს ჩვენი მოქმედებები, როგორც ღვთის მადლით აღსრულებულნი, მაგრამ არ იწოდებიან საიდუმლოებებად. მაგ: ტაძრის კურთხევა, წყლის კურთხევა, პურის კურთხევა, რადგანაც მათში მხოლოდ ის არის, რასაც ვხედავთ - ტაძარი, წყალი, პური, - ხოლო ზებუნებრივი არაფერი არ არის. სხვა საქმეა - ლოცვა, ღვთის მოწოდება და სხვა საქმეა - თვით ღვთის მოქმედება.

ღვთაებრივი მოქმედება ხილული ნიშნის გარეშე იქნებოდა მხოლოდ სულიერი და არა საიდუმლო. ხილულსა და უხილავში ე. ი. ღვთის მოქმედებებსა და გარეგან სახეებში, რომლებიც ღვთისაგან არის დაწესებული, ეკლესიის გაგებით არის საიდუმლოთა განმასხვავებელი თვისება, ამიტომაც ყველა საიდუმლო სრულდება ჯვრის გამოსახვით და ხელის დადებით, როგორც მადლის გადაცემის ნიშანი.

მართლმადიდებელ ეკლესიას საიდუმლოთა შესახებ თავისი სწორი სწავლების დასამტკიცებლად მოჰყავს: 1. ადგილები წმიდა წერილიდან (იოან. 3,5; ეფ. 5,26; 1 კორ. 6,11; იოან. 6,51-54; 1 ტიმ. 4,14; 2 ტიმ. 1,6); 2. თვით საეკლესიო ტიპიკონები; 3. ეკლესიის მამათა - კირილე იერუსალიმელის, ათანასე დიდის, გრიგოლი ღვთისმეტყველის, იოანე ოქროპირისა და სხვათა წერილები.

ქრისტეს ეკლესიაში არსებობს შვიდი საიდუმლო. სვიმეონ თესალონიკელი⁵¹ ამბობს: „შვიდია სული წმიდის ძღვენი: შიში ღვთისა, ღვთისმსახურება, ძლიერება, ზრახვა, მეცნიერება, გულისხმიერება, სიბრძნე, ისაია წინასწარმეტყველისამებრ: „დაივანებს მასზე სული უფლისა, სული სიბრძნისა და გონიერებისა, სული რჩევისა და სიმხნევისა, სული შეგნებისა და შიშისა...“ და შვიდია ეკლესიის საიდუმლოც, რომელიც სრულდება სულიწმიდის მიერ. ესენია: ნათლობა, მირონცხება, ზიარება, სინანული, მღვდლობა, ქორწინება და ზეთისცხება“.

ყველა ამ საიდუმლოს მოქმედება და ნაყოფი მოკლედ ასე გამოიხატება: წმიდა ნათლისღება განსწმენდს სხეულს და განანათლებს სულს; მირონცხება განამტკიცებს რწმენაში; საღმრთო ზიარებით შემოდის ჩვენში ქრისტე; სინანული არის ზეცად ამაღლება და ცოდვათაგან განდგომა; მღვდლობა გვანიჭებს სულიერ ძალაუფლებას; ქორწინება უფალთან აკურთხებს მეუღლეობრივ კავშირს, ზეთისცხება გვამზადებს ზეციური სასუფეველისათვის.

51 თავ. 33

საიდუმლოთა ცნობილი რიცხვის მიღება ან უარყოფა ნიშნავს სახარების ნაწილის, იესო ქრისტეს საქმეებისა და სწავლების მიღებასა და უარყოფას. სული წმიდის ნიჭთა შვიდი რიცხვი სახეა შვიდი ცეცხლოვანი ლამპრისა, რომელიც ანთია ღვთის ტახტის წინაშე („და ტახტის წინ ენთო შვიდი ლამპარი ცეცხლისა, რომლებიც არიან ღმერთის შვიდი სული - იაონ. 4,5) და სახეა „შვიდრქოვანი და შვიდთვალიანი კრავისა, რომელნიც არიან შვიდი სული ღმერთისა მთელს დედამიწაზე მოვლენილნი (ოსია 5,6).

ამ საიდუმლოებებით ჩვენ ვიბადებით, ვსუნთქავთ, ვსაზრდოობთ, ვაგრძელებთ ჩვენს შთამომავლობას, ვიწმინდებით, ვმრავლდებით და ვიკურნებით.

სიტყვა - საიდუმლოს რამოდენიმე მნიშვნელობა აქვს. პირველ რიგში, წმიდა წერილი მას მიაწერს ღრმა, იდუმალ მნიშვნელობას ან მოქმედებას: „წინასწარმეტყველების მადლი რომ მქონდეს, ვიცოდე ყველა საიდუმლო და მქონდეს მთელი რწმენა ისე, რომ მთების დამცვრაც შემეძლოს, სიძვარული თუ არა მაქვს, არარა ვარ“ (1 კორ. 13,2). მეორედ, მისით წარმოადგენილია განსაკუთრებული მოქმედება ღვთისა მორწმუნეებზე, რომლის საშუალებითაც ღვთის მადლი გადადის ხილული საშუალებით მათზე: „ამრიგად, ჩვენ უნდა შეგვრაცხოვს კაცმა, როგორც ქრისტეს მსახურნი და ღმრთის საიდუმლოთა მნენი“ (1 კორ. 4,1). ეს შეიძლება ითქვას ეკლესიის ყველა საიდუმლოს შესახებ.

მართლმადიდებელი ეკლესიის საიდუმლოთა შემსრულებელი შეიძლება იყოს მხოლოდ სასულიერო პირი - მღვდელი, რომელიც დადგენილია კანონიერი გზით კანონიერი მღვდელმთავრისაგან. ქრისტეს ეკლესიის მოძღვარი, რომელზედაც გარდამოვიდა მღვდლობის მადლი წარმოადგენს ეპისკოპოსისაგან მინდობილი მრევლის სულიერ მამას. ღვთისმსახურების დროს ის ყოველ თავის ასამაღლებელში ამოწმებს, რომ ქრისტე არის ძე ღვთისა და ყველაფერი, რაც აღესრულება ეკლესიის საიდუმლოებებში, აღესრულება უფლის ძალით.

წმიდა იოანე ოქროპირი ამბობს⁵²: „დამოწმება შეუძლებელია, თუ სული წმიდის ძალა არ განამტკიცებს მოწმის სულს. მისი ზემოქმედების გარეშე შეუძლებელია იყო მოწმე. ჭეშმარიტების ყოველი მოამბე არის ღვთის მოწმე“.

წმიდა წერილის მიხედვით, სულიერი (1 კორ. 14,37; შედ. 1 კორ.

14,1; 12,12-28) ნიშნავს სული წმიდით გაბრწყინებულს და ზნეობრივად გაცისკროვნებულს (1 კორ. 2,12-15; გალ. 6,1-10). აქედან სულიერი მამა არის მოძღვარი, ღვთაებრივი ჭეშმარიტების მატარებელი, რომლის შესახებაც ის მოწმობს თავისი მსახურებით.

საიდუმლოებებში ხილული სახით თვით ღვთაებრივი მაღლი სიტყვის ძალით ან თვით ღვთის აღთქმა ეხება საიდუმლოს მიმღებ ადამიანს, ეცნობება ის წყალობის, ნიჭის ზომიერებით, რითაც წყალობა, ნიჭი შეერთებულია ამა თუ იმ საიდუმლო მოქმედებასთან. ეს ღვთაებრივი მოქმედება უხილავია და აუხსნელი.

აქედან გამომდინარე, გვაქვს რა ასეთი წარმოდგენა საიდუმლოებებზე, რამდენადაც უნამუსოაა, იმდენად უგუნურება იქნებოდა შეგვედარებინა ქრისტიანული საიდუმლოებები მაგიურ საიდუმლოებებთან, რომლებშიც ცნობილ მოქმედებებს ან ნიშნებს მიეწერება ისეთი თვისება, რომ მათით თითქოს აუცილებლად გამოიძახება (მოიწოდება) ზებუნებრივი ძალა. აქ ნიშნები თავისთავად არაფერს არ წარმოადგენენ. მთელი მოქმედება მდგომარეობს იმაში, რომ მათით ღმერთმა არა რაიმე აუცილებლობის გამო, არამედ სრულიად თავისუფლად იწება შეეერთებინა მოქმედებები თავის მაცხოვრებელ მაღლთან. აქედან ნათელია, რომ მხოლოდ იმ წმიდა მოქმედებებს გააჩნიათ უეჭველი მნიშვნელობა საიდუმლო მოქმედებისა ან ქრისტიანული საიდუმლოებისა, რომლებიც დაწესებულია თვით ღვთისაგან, როგორც ადამიანზე სული წმიდის მაცხოვრებელი ძღვნის გადაცემის ხილული საშუალება. ისინი ნამდვილად აღასრულებენ ქრისტეს სახარებას და არის გაგრძელება უფლის „იმ მიმზიდველი ზაფხულისა“, რომელიც დადგა დედამიწაზე მაცხოვრის გამოჩენით. აქედან არ შეიძლება არ დავინახოთ ქრისტიანული საწავლების არასწორი გაგება პროტესტანტებისა საიდუმლოთა შესახებ. ისინი ამტკიცებენ, რომ ხილული, ბუნებრივი მოქმედებანი საიდუმლოებებში არის მხოლოდ ღვთაებრივი აღთქმის ნიშნები ადამიანებში რწმენის აღძვრისა და განმტკიცებისათვის (ლუთერი).

გამოდიან რა თავიანთი სწავლების საერთო მდგომარეობიდან გამამართლებელ რწმენის შესახებ, პროტესტანტები არ უშვებენ ადამიანის გადარჩენის საქმეში არავითარ საშუალებას და არავითარ შუამდგომელს ღმერთსა და მას შორის. ლუთერის სწავლების მიხედვით გადარჩენის ადამიანს მხოლოდ რწმენა მაცხოვრის დამსახურებით. გარდა ამ დამსახურებისა არ არის სხვა არავითარი მაცხოვრებელი

მოქმედება მადლისა. ამასთანავე მადლი მოგვეცემა ჩვენ არა გარეგანი მოქმედების საშუალებით, არამედ შინაგანი, პირადი უშუალო ურთიერთობით მასთან. ასეთი სახით, ღუთერს საიდუმლოს შესახებ ლოგიკური თანმიმდევრობის ძალით უნდა შეეცვალა შეხედულება მათზე და სრულიად უნდა უარეყო საიდუმლოში მადლის არსებობა.

ყოველ საიდუმლოში ადამიანზე გარდამოდის განსაკუთრებული ძღვენი ღვთაებრივი მადლისა. ნათლობის საიდუმლოში ადამიანზე გადმოდის მადლი, რომელიც განწმენდს მას ცოდვათაგან. ამისათვის ადამიანი უნდა იყოს განსწავლული რწმენის ჭეშმარიტებაში, სინანულით უნდა განსაჯოს თავისი ცოდვები და შეცდომები და მაშინ წარდგება იგი ქრისტე მაცხოვართან, რათა დაიბადოს „წყლისა და სულისაგან“ (იოან. 3,5); იგი გახდება ქრისტეს ეკლესიის წევრი და ღვთის მეუფების მემკვიდრე. საიდუმლოს მიმღები ქრისტეს სიყვარულისა და წყალობის გამო სამჯერ იფლობა ნათლობის ემბაზის წმიდა წყალში „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა“, საიდუმლოდ და ჭეშმარიტად განიწმინდება ცოდვათაგან და „გამართლებული და განწმენდილი“ შედის ახალ ცხოვრებაში, როგორც წმიდა წევრი ქრისტეს სხეულისა - ეკლესიისა. ამ საიდუმლოში იკურთხება ადამიანის ყველა ძალა: გონება, გრძნობა და ნება, რათა თითოეულმა და ყველამ ერთად იმსახურონ ქრისტესთან ერთიანობისკენ, მიიღონ და ასახონ ახალი ცხოვრების არსი, იყვნენ მისი მონაწილენი.

მირონცხების საიდუმლოში ადამიანზე გადმოდის მადლი, რომელიც აყენებს მას სულიერი ცხოვრების გზაზე. ამ საიდუმლოში ქრისტიანზე აღიბეჭდება „ბეჭედი სული წმიდის ძღვენისა“ მის სხეულზე წმიდა მირონის ცხებით. თავისი საიდუმლო შემადგენლობით წმიდა მირონი წარმოადგენს განსაკუთრებულ მოვლენას ეკლესიის ცხოვრებაში, რადგანაც არომატული ნივთიერებების კეთილსურნელებით მჭიდრო უკავშირდება მისი კურთხევის დროს სული წმიდის მოქმედება. ამიტომაც მირონცხების საიდუმლო ანიჭებს მის მინაწილეს „უხრწნელების სამოსელს...“ (ლოცვა მირონის კურთხევის დროს). წმიდა მირონით აღბეჭდილი ადამიანები შეიმოსავენ სული წმიდის კეთილსურნელოვან სამოსელს. „სული წმიდის ძღვნის ბეჭდით“ ეკლესია აღასრულებს კურთხევას - იყოს ადამიანი ღვთის ტაძარი, რომელშიც სული ღმრთისა დამკვიდრებულია (1 კორ. 3,16; 6,19). „ღვთის ტაძარი წმიდაა, ხოლო ეს ტაძარი თქვენ ხართ“ - ამბობს წმიდა პავლე

მოციქული (1 კორ. 3,17). მირონცხების საიდუმლოს საშუალებით შეიყვანება ადამიანი ეკლესიის ლიტურგიკულ ცხოვრებაში: ღვთის სიტყვის მოსმენა და შეთვისება, მაცხოვრის ხორცისა და სისხლის ზიარება ევქარისტიის საიდუმლოში, წმიდა მოქმედებების შესრულება.

ევქარისტიის საიდუმლოში ადამიანს ეცნობება განდრთობის ძღვენი ქრისტესთან შეერთებით. მასში ადამიანს გაეხსნება გზა ღვთაებრივი სერობისკენ, ანუ იმ განსაკუთრებული ცხოვრებისაკენ, სადაც თვით ქრისტეა, სადაც უფალმა განაცხადა თავისი მსხვერპლიანი სიყვარული, პურისა და ღვინის სახით: „ესერა შემოვალს მეუფე მეუფეთა და უფალი უფლებათა დაკვლად და მიცემად საჭმელად მორწმუნეთა“; „სდუმენინ ყოველი ხორცი...“. ევქარისტის ღვთაებრივი „საჭმელი“ უერთდება რა ადამიანის შემადგენლობას, საიდუმლოდ გარდაქმნის მას, განწმენდს სულს, აკურთხევს აზრებს, განანათლებს ადამიანურ გრძნობებს, ყოვლითურთ შემსჭვალავს ღვთის შიშში.... „გამოაჩენს საყოფელად წმიდა სულისა...“ (მესამე ლოცვა სამადლობელი ზიარებისა).

სინანულის საიდუმლოში ადამიანს გადაეცემა მადლი, რომელიც განათავისუფლებს მას ცოდვათაგან. ამ საიდუმლოში ქრისტიანი დგება ზეციური მეუფების რეალობის წინაშე, მისი სულის სიახლოვეს. მაგრამ მას კარგავს ცოდვის საშუალებით, რომელსაც ის სჩადის ნათლობის შემდეგ. ქრისტეს მოწოდება „შეინანეთ, რამეთუ მოახლოებულ არს სასუფეველი ცათა“ (მთ. 4,17) - საიდუმლოში ჟღერს ადამიანისათვის.

37. ნათლობის საიდუმლოს შესრულების წესი

მართლმადიდებელ ეკლესიაში შვიდ საიდუმლოთაგან ნათლობას უჭირავს პირველი ადგილი, ვინაიდან ის ადამიანისათვის წარუადგენს ერთგვარ კარს ეკლესიაში შესასვლელად. მაცხოვრის თქმით: უკეთუ ვინმე არა იშვას წყლისაგან და სულისა, ვერ ხელეწიფების შესვლად სასუფეველსა ღმრთისათა (იოან. 3,5); „რომელსა რწმენეს და ნათელ იღოს ცხონდეს, ხოლო რომელსა არა რწმენეს, დაისაჯოს“ (მარკ. 1,16); „ხოლო პეტრე ჰრქუა მათ: შეინანეთ და ნათელ-იღეთ კაცად კაცადმან თქუენმან სახელითა უფლისათა იესო ქრისტესითა მისატევებელად ცოდვათა და მიიღეთ ნიჭი სულისა წმიდისა“ (საქმ. 2,8). ნათლობა ამავე დროს წარმოადგენს სხვა საიდუმლოთა შესავალ კარსაც, რომელნიც სრულდებიან მხოლოდ ეკლესიაში. ნათლობის ქვეშ იგულისხმება ისეთი საიდუმლო, ხელახლად იზადება წყლითა

და სულით და თანდაყოლილი ადამიანისეული ცოდვებისაგან განიწმინდება ღვთიური მადლით და გარდაიქმნება ახალ ადამიანად. ასეთი გარდაქმნა მოცემულია ძველი აღთქმის წიგნებში: „გასხურებ შენ სუფთა წყლითა და განიწმინდები, ყველა შენი უსუფთაობებისაგან და ყველა შენი კერპებისაგან განგწმინდავ შენ, და მოგცემ შენ ახალ გულს და სულს ახალს მოგცემ შენ“ (იეზეკ. 3,25-26). ამ მოწავეთიდან და სხვა მრავალი ადგილებიდან ნათელია, რომ წყლით ნათლობა დაწესებულია ღვთის ნებით. თვით მაცხოვარი ჩვენი ისო ქრისტე ოცდაათი წლისა მოინათლა მდინარე იორდანეში იოანე ნათლისმცემელის მიერ. სული წმიდა გადმოვიდა მასზე და ზეციდან მოისმა ხმა მამა ღმერთისა: „ესე არს ძე ჩემი საყვარელი, რომელი მე სათნო ვიყავ“.

ნათლობის საიდუმლოდან იწყება ადამიანური პიროვნების აღორძინება. წმიდა წერილის სიტყვები: „რაოდენთა ქრისტეს მიერ ნათელ გვიღებდეს, ქრისტე შეგვიმოსიეს“ (გალ. 3,27) მიანიშნებს, რომ ნათლობის საიდუმლოში მორწმუნე უერთდება ქრისტეს, ხდება ქრისტეს ეკლესიის წევრი და ზიარების საიდუმლოს საშუალებით ხდება თანაზიარი ღვთაებრივი ბუნებისა სულითა და ხორცით. ადამიანის ბუნების ეს არსებითი ცვლილება ნათლობის საიდუმლოში სრულდება არა მექანიკურად, არამედ თვით ადამიანის ზნეობრივად თავისუფალი მონაწილეობით. მხოლოდ ასეთი პირობით წარიშლება ადამიანში ცოდვა და თავს ანებებს იყოს მისი შინაგანი შემადგენლობის ნაწილი და ადამიანი ხდება წმიდა და მართალი, ისეთი, როგორიც ოდესღაც უფალმა შექმნა - „ახალ ქმნილებად“. ეს არის ადამიანის „ახალი დაბადება“.

ახალ აღთქმაში ნათლობის საიდუმლო დაწესებულია თვით უფალ იესო ქრისტესაგან. ერთ-ერთ თავის გამოცხადებაში მოწაფეების წინაშე აღდგომილი ქრისტე ეუბნება მათ: „მოგეცათ თქვენ ყოველი ხელმწიფება ზეცასა და ქვეყანაზე. წარვედით და მოიმოწაფეთ ყოველნი წარმართნი და ნათელს სცემდით მათ სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა და ასწავებდით მათ დამარხვად ყოველნი, რაოდენი გამცენ თქუნ“ (მთ. 28,19-20).

ამის შემდეგ ხალხს ნათლავდნენ იესო ქრისტეს წმიდა მოციქულები. ქრისტიანობის პირველ საუკუნეში არ იყო მკაცრი თანმიმდევრობა ნათლობის აღსრულების დროს, არ იყო აგრეთვე დიდი დრო კათაკმევლის მომზადებისათვის. ასე, მაგ. მოციქულმა პეტრემ მხოლოდ ერთ დღეს თავისი ქადაგების შემდეგ იუდეაში მონათლა სამი ათასი კაცი. მოც. ფილიპემ, რომელიც ანგელოზისაგან გაგზავნილი იყო

მონათლა დედოფალი ევნუქი (საქმ. 5,38); მოც. პავლემ, ანგელოზის სასწაულებრივი გამოცხადების შემდეგ საპატიმროში იმწამსვე მონათლა ციხის დარაჯი და მისი სახლეული (საქმ. 16,33); მოც. პეტრემ გადაუდებლად მონათლა ასისტავი კორნელიუსი და მისი სახლეული (საქმ. 10,47). მაგრამ ასეთი გამოწვევისი ხასიათი ქრისტეს ეკლესიის არსებობისათვის არ შეიძლება ყოფილიყო ხანგრძლივი და მოითხოვდა ეკლესიის მღვდელმთავრებისაგან აუცილებლობას შეეტანათ განსაზღვრული თანმიმდევრობა ნათლობის საიდუმლოს მომზადებასა და მის შესრულებაში.

კაცნი მოციქულნი (1-2 საუკუნეების დასაწყისში) აღასრულებდნენ ნათლობას მოციქულებრივი უბრალოებით. ნათლობის შემადგენლობაში მათ დროს შედიოდა: 1. კათაკმევლთა განსწავლა; 2. სინანული ძველი ცოდვების გამო და მათგან განდგომა; 3. ზეპირი აღსარება ქრისტეს სარწმუნოებისა; 4. თვით სულიერი დაბადება წყალში შთაფლვით და სიტყვები: სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა.

2-3 საუკუნეების ბოლოს ნათლობის წესში შევიდა რიგი ახალი მოქმედებები: ნათლობის წინ შეფუცების ლოცვების წაკითხვა, ემზაკისგან განდგომა, ქრისტესთან შეერთება, წყლის კურთხევა შთაფლვამდე და ზეთის ცხება მთელი სხეულისა. ამ დროს შემოდის წესად აგრეთვე ახალმონათლულის შემოსვა თეთრი შესამოსელით და ჯვრის გაკეთება მკერდზე.

2-3 საუკუნეებში შეიქმნა ბევრი ლოცვები, რომლებიც ახლაც არსებობენ კათაკმევლთა და წყლის კურთხევის წესში.

სანამ შევუდგებოდეთ ნათლობის საიდუმლოს განხილვას, მანამ უნდა ვიცოდეთ, რომ ადამიანი სამჯერ იბადება. პირველი არის ხორციელი დაბადება - ანუ წარმოქმნა არარსობიდან არსებობაში, მეორე - ცუდი არსობიდან გარდაქმნა უკეთეს მდგომარეობაში ნათლისღების საშუალებით. და მესამე - აღდგომა მკვდრეთით. წმიდა გრიგოლ ნაზიანზელი ამბობს⁵³: წმიდა წერილი მიგვანიშნებს სამჯერ დაბადებას, სახელდობრ, ხორციელად შობას, ნათლისღების ემზაზიდან შობას და მკვდრეთით შობას - ანუ აღდგომას. პირველი ამათგან არის ღამეული, მონური და ვნებიანი შობა; მეორე არის დღიური, თავისუფალი. იგი ამარცხებს ვნებას და მოიკვეთს ყოველგვარ ბიწს, რომელიც წარმოიშობა ხორციელი შობისაგან, ბოლო - მესამე არის ყველაზე საშინელი და წამიერი, რომელიც აერთიანებს ყველა სულდგმულს

53 მე-40 სიტყვა ნათლისღებაზე

თვალის დახამხამებაში. ყველა ამ შობას ქრისტემ პატივისცა თავისი მოქმედებითა და მაგალითით: ერთს პატივისცა სიცოცხლის პირველი შებერვით, მეორე აკურთხა თავისი ხორცშესხმით და ნათლობით, და ბოლოს მესამე განასახიერა აღდგომით. როგორც იყო პირველშობილი მრავალ ძმათა შორის ასევე კეთილინება ყოფილიყო პირველშობილი მკვდრეთით. სვიმეონ თესალონიკელი უწოდებს რა ნათლობას მეორე დაბადებას, ამბობს შემდეგს: ნათლობა ადამიანს განაახლებს სულით იმიტომ, რომ ჩვენ გავანადგურეთ პირველი, უვნებელი დაბადება და ახლა, როგორც დავით მეფსალმუნე ამბობს: „უსჯულოებათა შინა მიუდგა და ცოდვათა შინა მშვა მე დედამან ჩემმან“ (ფს. 40) და კიდევ: „უწმინდესი ნათლობა არის განაახლება და ხელახლა დაბადება, განწმენდა და კურთხევა, შვილად ხელდადება, ძღვენი და სიწმინდე, რომელიც ამცნებს ადამიანს ურიცხვ მადლს, როგორც ამას წმიდა მამები ამბობენ - უბედურება და მწუხარება იმ ადამიანს, რომელიც დაიბადა ამ ქვეყნად ანუ მიიღო პირველი ქმნადობა, და ვერ მიიღებს მეორე დაბადებას ანუ ხელახლა შექმნას, ეს არის სარწმუნოება ქრისტესი და ნათლობა“.

ნათლობის საიდუმლოს შესრულებას წინ უსწრებს ლოცვები, რომლებიც დაკავშირებულია დედასთან და ახალშობილ ყრმასთან. დედას ისინი ეკითხება პირველ და მეორმოცე დღეს, ხოლო ყრმას - მერვე და მეორმოცე დღეს.

წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი ამბობს, რომ ამ ლოცვებში მშობიარე დედასა და ახალშობილს მიემადლება კურთხევისა და განწმენდის მადლი.

ქრისტიანული ოჯახის ცხოვრებაში ერთ-ერთი უმთავრესი მოვლენაა ყრმისათვის სახელის მინიჭება. წმიდა მართლმადიდებელი ეკლესიის განგებით ეს ხდება ყრმის დაბადების მერვე დღეს. მშობლებს უნდა ახსოვდეთ წმიდა იოანე ოქროპრის სიტყვები: „წმიდანის სახელი, რომელსაც არქმევნ ყრმას ითვლება შთამომავლობის სამკაულად და სახლეულის განმტკიცებად. წმინდანის სახელს, როგორც შუქს, ყველა შეიტანს თავის სახელში და მისით აღანთებს სულიერ ღამპარს. სახელის დარქმევით - ამბობს წმიდა იოანე ოქროპირი - ჩანს მშობლების გამგებლობის ნიშანი თავიანთ შთამომავლობაზე. არქმევნ რა ბავშვს ქრისტიანულ სახელს, მშობლებს მხედველობაში უნდა ჰქონდეთ, რომ მხოლოდ სახელის საშუალებით მათი ბავშვი შეიძლება დაუშვან საეკლესიო საიდუმლოებებში მონაწილეობისათვის. ძველი

ტრადიცია კრძალავდა დაერქმიათ ბავშვებისათვის იგავებისაგან ან საგნებისაგან შემდგარი სახელები. ახალშობილს სახელს არქმევდნენ, ჩვეულებრივ, წმინდანის საპატივცემულოდ, რომელიც ეკლესიის მიერ პატივცემად და რომლის ხსენებაც ემთხვევა მის დაბადების ან მერვე დღეს. ჩვენი წინაპრები თავიანთ შვილებს არქმევდნენ იმ წმინდანის სახელს, რომლის ხსენებას დაემთხვეოდა ახალშობილის დღეს ან მონათვლის დღეს. ზოგჯერ ბავშვის სახელს ურჩევდნენ იმ წმინდანის საპატივცემულოდ, რომელიც პატივცემება მთელი ოჯახის მიერ, თუმცა მისი ხსენება არ ემთხვევა ყრმის დაბადებას ან მონათვლას.

მერვე დღის ლოცვა. უფლის მირქმის დღესასწაულის ტროპარი, რომელიც იგალობება ლოცვის დამთავრებისას კიდევ ერთხელ მოაგონებს მშობლებს, რომ ყრმა ჩვეულების მიხედვით მიიყვანება უფლის ტაძარში. ხოლო მისი მაგალითია - ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელი, რომელმაც მიიყვანა ყრმა იესო ტაძარში.

მეორემოცე დღე. ტაძარი არის განსაკუთრებული ადგილი ლოცვათა და ადამიანის მადლისმიერი ურთიერთობისა ღმერთთან ეკლესიის ღვთისმსახურებასა და საიდუმლოებებში. ამიტომაც მეორემოცე დღეს დედა ყრმასთან ერთად მიდის ტაძარში და მას შეუძლია მიიღოს მონაწილეობა ღვთისმსახურებაში მხოლოდ სასულიერო პირის კურთხევისა და ლოცვის შემდეგ.

საღვთო კანონით მეორემოცე დღე განისაზღვრებოდა ღვთისადმი ყრმის მიძღვნით. ამ ვადამდე ადრე დედას არ შეეძლო შესულიყო ეკლესიაში. შობის შემდეგ ორმოცი დღის განმავლობაში ძველ აღთქმაში ქალი „უნდა დარჩენილიყო განწმენდის სახლში, წმიდას არაფერს შეეხებოდა, არც ტაძარში შესულიყო, ვიდრე განწმენდის ვადა არ გავიდოდა“ (ლევ. 14,4; ლუკ. 2,22). ვადის გასვლის შემდეგ დედა და ყრმა მიდიოდნენ ტაძარში, რათა მიეტანათ მსხვერპლი ცოდვისათვის და შესულიყვნენ ღმერთთან ურთიერთობაში.

დედა ღვთისამ აღასრულა რჯული და მიიყვანა ქრისტე იერუსალიმის ტაძარში (ლუკ. 2,22-29). ღვთისმშობლის მსგავსად წმიდა მართლმადიდებელი ეკლესია მოითხოვს ქრისტიანი დედისაგან ორმოცდღიან განწმენდას. მეორემოცე დღეს იგი ვალდებულია მივიდეს ტაძარში საღვთისმსახურო საიდუმლოებებში მონაწილეობის მისაღებად.

პირველ ორ ლოცვაში სასულიერო პირი გამოითხოვს უფლისაგან

კურთხევას ქალისათვის, რათა მან იაროს ეკლესიაში და ღირსეულად ეზიაროს ქრისტეს სისხლსა და ხორცს. დედასთავის მისი გაეკლესიურობა არის დაბრუნება ღვთის დიდების ტაძარში, რისგანაც იგი დაშორებულიყო ორმოც დღეს „სენისა და უძლურების“ გამო. იგი ბრუნდება ეკლესიაში უფლის სისხლისა და ხორცის საზიარებლად. „მშვიდობა ყოველთა“ - ამბობს მოძღვარი და ეს ნიშნავს, რომ გაეკლესიურება ხდება მორწმუნეთა შეკრების დროს და არის ამ ქალის დაბრუნება ქრისტიანული საზოგადოების გარეგან ერთობასთან.

ლოცვა მეორე: დედის შესვლა ტაძარში ყრმასთან ერთად სიმბოლოა თავისი შვილის სულიერი დაბადებისა ნათლობის საიუდუმლოში. ამ წეს-ჩვეულების უმაღლესი მნიშვნელობა და სიხარული შეიძლება მოვძებნოთ დედა ღვთისას საიდუმლოში. როცა დედა დგას ტაძრის შესასვლელში ყრმით ხელში, ის მზად არის თავისი შვილი და დედობა მიუძღვნას უფალს. იგი მიეგება სხვა დედას სხვა შვილით ხელში - ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხატს. ეკლესია თავისი ლოცვით აერთიანებს ორ დედობას. აღავსებს ადამიანურ დედობას განუმეორებელი სიხარულითა და ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის სრული ღვთაებრივი დედობით. ამ დედობის მადლს მიიღებს ყოველი დედა მისი გაეკლესიურობის დროს და ეს მადლი აძლევს მას უფლებას მიიღოს მინაწილეობა თავისი შვილის ნათლობისა და მირონცხების საიდუმლოს ღვთისმსახურებაში.

ნათლობის ღვთისმსახურების სქემა:

1. სახელის დარქმევის ლოცვა
2. ლოცვები მეორმოცე დღეს
3. ტანისამოსისაგან განმარცვა
4. კათაკმეველთა ლოცვები
5. ოთხი ლოცვა ბოროტ სულთა განდევნისა
6. ეშმაკისგან განდგომა
7. ქრისტესთან შეერთება
8. დასასრული ლოცვა კათაკმეველთა
9. სანთლების ანთება, კმევა
10. ასამაღლებელი: „კურთხეულ არს მეუფება...“
11. მშვიდობიანი კვერექსი, ლოცვა სასულიერო პირისა თავის თავზე და წყლის კურთხევა
12. ზეთის კურთხევის ლოცვა და ზეთისცხება
13. ნათლობა

14. ფსალმუნი 31

15. თეთრი შესამოსელით შემოსვა

ნათლობის წინ, მეორმოცე დღეს ყრმისათვის ლოცვის წაკითხვის პრაქტიკას ღრმა ისტორიული ფესვები აქვს. ცნობილია, რომ მე-10 საუკუნეში კონსტანტინეპოლში ბავშვებს არ ნათლავდნენ ძალიან ადრე. ისინი ნათლობისათვის ემზადებოდნენ თანდათანობით. მერვე დღეს ისინი იღებდნენ სახელს, მეორმოცე დღეს უერთებოდნენ ეკლესიას, ისინი იღებდნენ უფლებას შესულიყვნენ ეკლესიაში და მოესმინათ ლოცვები, ხდებოდნენ კათაკმევლები დიდი მარხვის მეოთხე კვირის შვიდეულში, შემდეგ ეშმაკს განშორდებოდნენ და ქრისტეს უერთდებოდნენ დიდ პარასკევს, როცა პატრიარქი პირველშეწირულის წირვას აღასრულებდა. და ბოლოს, დიდი შაბათის მწუხრზე ისინი ინათლებოდნენ და მირონს იცხებდნენ თვით პატრიარქისაგან, როცა ტაძარში იკითხებოდა დიდი შაბათის საწინასწარმეტყველოები.

კათაკმევლად დადგომა. კონდაკში შემდეგი მინიშნებაა: მღვდელმან შემოხსნას სარტყელი, რომელსა ენებოს ნათლისღება და დაადგინოს აღმოსავალით კერძო. მხოლოდ პერანგითა ოდენ, თავშიშველი, ფეხშიშველი და უსარტყელო, ხოლო ხელი ჰქონდეს დაბლად ჩაშუებით. მღვდელმან შეჰბეროს ყრმასა მას სამგზის და გამოსახოს მას ზედა სახეი ჯუარისა, პირველად შუბლსა და მკერდსა სამგზის. დასდვას ხელი თავსა ზედა ყრმასა მას და იტყოდეს ლოცვას.

ნათლობისათვის მომზადებას ყოველთვის წინ უსწრებს განსაკუთრებული საეკლესიო ლოცვები კათაკმევლათათვის. ამ ლოცვებით ეკლესია თხოვს ღმერთს:

„სახელითა შენითა, უფალო ღმერთო ჭეშმარიტებისაო, და მხოლოდშობილისა ძისა შენისა და წმიდისა სულისა შენისათა, დავსდებ ხელსა ჩემსა მონასა ამას შენსა ზედა (სახელი), რათა ღირს იქმნას მოღვაწედ წმიდისა სახელისა შენისა და დაცუად საფარველსა ფრთეთა შენთასა, რათა განეშოროს ამისაგან ძუელი იგი საცთური - და აღივსოს ესე შენდა მომართ სარწმუნოებითა, სასოებითა და სიყვარულითა. რათა ჰსცნას, რამეთუ შენ ხარ მხოლოდ ჭეშმარიტი ღმერთი, და მხოლოდშობილი ძე შენი, უფალი ჩვენი იესო ქრისტე და წმიდა სული შენი. და მოეც ამას ყოველთა შინა მცნებათა შენთა სლუაი, და სათნოებათა დაცუად. რამეთუ უკეთუ ჰქმნას ესე კაცმან სცხონდეს მას შინა. და დაჰსწერე ესე წიგნსა მას შინა ცხოველთა შენთასა, და შეაერთე ესე სამწყსოსა სამკვიდრებელისა შენისასა, და

დიდებულ ჰყავ სახელი შენი წმიდა ამის შორის და საყუარელისა ძისა შენისა, უფლისა ჩვეუნისა იესო ქრისტესი და ცხოველსმყოფელისა სულისა შენისა და იყავნ თუალნი შენი ამას ზედა წყალობით და ყურნი შენნი სმენად ლოცუასა ამისსა, მხიარულ ჰყავ ესე საქმითა ხელთა ამისთათა, და თანად ყოველნი ნათესავნი ამისნი, რათა აღგიარონ შენ და თაყუანისგცემენ და ადიდებენ სახელსა შენსა დიდსა და მაღალსა და გიგალობდენ მარადის, ყოველთა დღეთა ცხოვრებისა მათისათა. რამეთუ შენ გიგალობენ ყოველნი ძალნი ცათანი და შედა დიდებასა აღვაველნთ მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა, აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“.

წმიდა სვიმეონ თესალონიკელის განმარტებით, სასულიერო პირის შებერვით კათაკმეველზე განახლდება ადრინდელი შებერვა, როცა უფალმა ადამს შთაბერა სიცოცხლის სუნთქვა (დაბ. 2,7). მღვდლის ხელის დადება თავზე ნიშნავს იმას, რომ მოსანათლავად გამზადებული მიიღება ეკლესიის მიერ თავის საკუთრებაში, „მისი სახელი შეიტანება სიცოცხლის წიგნში, ხოლო თვით უერთდება ღვთის სამწყსოს სამკვიდრებელს“.

კათაკმევლობა დაკავშირებულია ქრისტიანობის ძირითადი ჭეშმარიტებების ახსნა-განმარტებით, რომლებიც გადმოცემულია სიმბოლო სარწმუნოებაში, ღვთის მცნებებში და უფლისადმი ლოცვაში. კათაკმევლად ანუ სარწმუნოების ჭეშმარიტებებში დარიგების მიმღებლად ადამიანი მიიღება ეკლესიის ლოცვის საშუალებით. ტაძარში ამ ლოცვას ასრულებს ეპისკოპოსი ან მისი ლოცვა-კურთხევით პრესვიტერი. ამ ლოცვაში მონაწილეობს საეკლესიო კრებულიც - მიმრქმელნი, რომლებთანაც კათაკმეველი ურთიერთობს სასულიერო პირის კურთხევით.

ქრისტიანული სარწმუნოების საფუძვლების სწავლა ცნობილი იყო უკვე მოციქულთა პერიოდშიც: „ერთი ვინმე იუდეველი, სახელად აპოლოსი, ტომით ალექსანდრიელი, კაცი მჭერმეტყველი და წერილის დიდი მცოდნე, ჩავიდა ეფესოს. ის იყო მცოდნე უფლის გზისა (საქმ. 18,25). მეორე საუკუნიდან ყალიბდება მკაცრი განსაზღვრული წესრიგი ნათლობის მომზადებასა და მის შესრულებაში. ვინც ემზადებოდა ნათლობის საიდუმლოს მიღებისათვის ის უნდა მისულიყო ეპისკოპოსთან - მოციქულთა მემკვიდრეებთან და უნდა დაემოწმებინა თავისი სურვილი - ეკლესიის წევრად გახდომისა. ამის შემდეგ იგი მიიღებდა სწავლებებს და მისი სახელი შეიტანებოდა

საეკლესიო „კატასტიხში“. კათაკმეველის გამოცდასთან ერთად წესებოდა სინანულიც. ამიტომაც კათაკმევლებს ხშირად იღებდნენ დიდი მარხვის დროს. ძველად ნათლობისათვის მომზადება ხდებოდა ხანგრძლივი პერიოდით - 40 დღიდან სამ წლამდე. ამ მომზადებაში განსაკუთრებული ადგილი მიეკუთვნებოდა მოწმეს, ნათლიას, რომელიც ხდებოდა მოწმე ეპისკოპოსის წინაშე მოსანათლის გულახდილობისა, რომ ის გამხდარიყო ეკლესიის წევრი.

კათაკმევლები მთელ პერიოდს ნათლობის მიღებისათვის ატარებდნენ მარხვასა და ლოცვაში, ესწრებოდნენ საეკლესიო მსახურებებს და გულითადი შუშუსვრილობით ინანიებდნენ თავიანთ ცოდვებს. ტაძარში ისინი ჩერდებოდნენ დიაკონის სიტყვებამდე: „როდენნი კათაკმევლნი ხართ განვედით“. იერუსალიმის ეკლესიაში მეოთხე საუკუნეში კათაკმევლები უსმენდნენ წმიდა წერილის განმარტებას ყოველდღიურად სამი საათის განმავლობაში. კათაკმევლობა გრძელდებოდა შვიდ კვირას, ხოლო ამ დროის გასვლის შემდეგ მათ ეძლეოდათ სასწავლად სიმბოლო სარწმუნოებისა. ამ პერიოდში იერუსალიმისა და კონსტანტინეპოლის ეკლესიებში ნათლობა სრულდებოდა საზეიმოდ. შემდეგ პერიოდში, როცა მთელი რიგი სახელმწიფოები იღებდნენ ქრისტიანობას, მოსანათლთა რიცხვში იყვნენ შვიდი წლის ასაკამდე ბავშვებიც. ამან კი მიიყვანა კათაკმეველთა ლოცვები და თვით კათაკმეველთა პერიოდიც კი შემცირებამდე.

კათაკმეველთა განსწავლას სარწმუნოების ჭეშმარიტებაში ყოველთვის მოსდევს ეშმაკის შეფუცების ლოცვები. მათი კითხვა ყოველთვის იყო და რჩება აუცილებელ და საპასუხისმგებლო მომენტად კათაკმეველის მოსანათლად მომზადებაში. ღვთის სახელით ადამიანთაგან არაწმინდა სულებს განდევნიდნენ მოციქულები. „უფალო, ეშმაკნიც კი გვმორჩილებენ შენი სახელით“ (ლუკ. 10,17). იმავე იარაღით განდევნიდნენ ქრისტიანებიც ეშმაკებს. უძველეს ეკლესიაში, დაწყებული მეორე საუკუნის ბოლოდან შუმფუცებულნი იყვნენ არა მარტო სასულიერო პირები, არამედ ამისათვის სპეციალურად დადგენილი პირები - ეგზორცისტები. ეპისკოპოსის კურთხევით ისინი კითხულობდნენ შეფუცების ლოცვებს კათაკმეველთათვის (დიმიტრიევსკი).

შეფუცება პირველი: „შეგარისხებს შენ უფალი ეშმაკო, რომელი მოვიდა სოფლად და დაემკვიდრა კაცთა შორის, რათა შენი

დაამხუას ძლიერებაი და კაცნი გამოიხსნეს, რომელმან ძელსა ზედა წინააღმდეგომნი ძალნი განაქარუნა, მზე დააბნელა, და ქუეყანაი შეჰსძრა, საფლავნი აღაბუნა და გუამნი წმიდათანაი აღადგინა. რომელმან იგი დახსნა სიკუდილითა სიკუდილი და განაქარუა. რომელსა იგი აქუნდა ხელმწიფება სიკუდილისა. ესე იგი არს შენი, ეშმაკო, გაფუცებ შენ ღვთისა მიმართ, რომელმან აჩუენა ძელი ცხოვრებისა და უბრძანა ქერუვიმსა მოტყინარესა და მახვილსა იქცევისსა დაცუად მისსა. შერისხებულ იქმენ და წარუდ, რამეთუ მისა მიმართ გაფუცებ შენ, რომელი ვიდოდა წყალთა ზედა ზღვისასა, ვითარცა ხმელსა ქუეყანასა და შერისხნა ღელუასა ქართასა. რომლისა მიხედვითა განხმებინ უფსკრულნი და შიშისაგან შეიდგრიან მთანი. რამეთუ იგივე თავადი გიბრძანებს ჩვენ მიერ, აწ გამოვედ, შეშინდი, განეშორე დაბადებულისა ამისაგან და ნუ უკმოიქცევი და ნუცა დაიმაღვი ამას თანა და ნუცა შეემთხუევი ამას, გინა შემთხუევით, გინა კუეთებით, ნუცა ღამით, ნუცა დღისით, გინა ჟამსა, გინა შუადღე. არამედ წარუდ თვისსა ტარტაროზსა, რომელი განმზადებულ არს შენთვის დიდსა მას დღესა სასჯელისასა. გეშინოდენ ღვთისა მიმართ, რომელი ზის საყდარსა ზედა ქერუვიმთასა, და ჰხედავს უფსკრულთა, რომლისაგან ჰძრწიან ანგელოსნი, მთავარანგელოზნი, საყდარნი, უფლებანი, მთავრობანი, ხელმწიფებანი, ძალნი და მრავალთუალნი ქერუვიმნი და ექუს-ექუსფრთენი სერაფიმნი, რომლისგან ჰსძრწიან ცანი, და ქუეყანა, ზღუა, ყოველი რა არს მას შინა. გამოვედ და განეშორე აღბეჭდულისა ამისგან ახლისა მხედრისა, ქრისტეს ღვთისა ჩვენისა და მისა მიმართ გაფუცებ, რომელი ვალს ფრთეთა ზედა ქართასა და ჰხედავს უფსკრულთა, რომელმან შეჰქმნა ანგელოსნი მისნი სულად და მსახურნი მისნი ალად ცეცხლისა, გამოვედ და წარვედ დაბადებულისა ამისგან მისისა და მივედ ყოველთა ძალთა და ანგელოზთა შენთა თანა. რამეთუ დიდებულ არს სახელი შენი მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა, აწდა მარადის და უკუნიითი უკუნისამდე, ამინ“.

შეფუცება მეორე: „ღმერთმან წმიდამან და საშინელმან და დიდებულმან, რომელი ყოვლითა საქმიითა და ძალითა მისით მიუწთომელ არს და გამოუკლეველ, მან თავადმან განაჩინა შენი ეშმაკო, საუკუნესა მას სატანჯელსა შინა გუემა და გიბრძანებს შენ ჩუენ მიერ უხმართა მონათა მისთა და ყოველთა თანა შემწეთა ძალთა შენთა, განშორებად ახალ აღბეჭდულისა ამისაგან, სახლსა ზედა

უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესა და ჭემმარიტისა ღვთისა ჩვენისა. შეგრისხენინ შენ ყოვლადბოროტო და არაწმიდაო, ბილწო და ამაოო, სულო უცხოო, ძალითა იესო ქრისტესითა, რომელსა ყოველივე ხელმწიფეზაი აქუს ცათა შინა და ქუეყანასა ზედა, რომელმან ჰრქუა ყრუსა მას და უტყუსა ეშმაკსა: გამოუდ კაცისა ამისგან და ნულარა შეხუალ ამისსა. განეშორე და უწყოდე შენი ამაოი ძალი, რამეთუ ღორთაცა ზედა არა გაქუს ხელმწიფეზა, მოიხსენე, რომელმან იგი გიბრძანა შენ კოლტსა მას ღორთასა შესულად. გეშინოდენ ღვთისა, რომლისა ბრძანებით ქუეყანა წყალთა ზედა დამტკიცებულ არს, რომელმან შექმნა ცანი და მთანი და აღსწონნა მთანი სასწორითა და ბორცუნი უღლითა სასწორისათა, დასდვა ქვიშაი საზღურად ზღვისა და წყალთა მრავალთა განუწყესა ალაგი კრძალულად. რომელი შეახებს მთათა და კუმოდიან. რომელმან შეიმოსა ნათელი ვითარცა სამოსელი. რომელმან გარდაათხნა ცანი ვითარცა კამარანი. რომელმან დაჰრთნა წყალთა ზესკნელნი მისნი. რომელმან დააფუძნა ქუეყანაი სიმტკიცესა ზედა თვისა, არა შეიძრას იგი უკუნითი უკუნისამდე. რომელი მოუწოდს წყალთა ზღვისათა და მიჰჰენს მას პირსა ზედა ყოვლისა ქუეყანისასა. განვედ და განეშორე ამისგან, რომელი ესე წმიდასა ნათლისღებასა განმზადებულ არს, გაფუცებ საცხოვრებელსა მას ვნებასა უფლისა ღვთისა ჩვენისა იესო ქრისტესსა და პატიოსანსა ხორცსა და სიხლსა მისსა და მოსლუასა მისსა საშინელსა. რამეთუ მოვიდეს და არა ჰყოვნოს განკითხუად ყოვლისა ქუეყანისა, შენ და შენთანა შემწენი შენთა ძალთა თანა ტანჯუად მიგცნეს გეენიასა შინა ცეცხლისასა და მიგცნეს შენ ბნელსა მას გარესკნელსა, სადა იგი არს მატლი დაუძინებელი და ცეცხლი დაუშრეტელი. რამეთუ ძლიერ არს ქრისტე ღმერთი ჩვენი, თანა მამით და სულით წმიდითურთ, აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“.

შეფუცება მესამე: „უფალო საბაოთ, ღმერთო ისრაილისაო, რომელი ჰკურნებ ყოველსა სენსა და ყოველსა უძლურებასა, მოიხილე მონასა ამას შენსა ზედა, გამოიძიე და გამოიკულიე და განსდევნე ამისაგან ყოველი საქმე საეშმაკოი, შეჰპრისხენ არაწმინდათა სულთა და განიოტენ იგინი და განჰსწმინდენ ქმნილი ესე ხელთა შენთა და მჰსწრაფლი შეწევნა შენი აჩუენე და მსწრაფლ შემუსრე ეშმაკი ქუეშე ფერხთა ამისთა და მოეც ამას ძლევაი არაწმინდათა სულთა ზედა, რათა შენ მიერისა წყალობისა მიმთხეულნი ღირს იქმნას უკუდავთა და ზეცისა საიდუმლოთა შენთა და შენდა დიდებასა შეჰსწირვიდეს მამისა და

ძისა და წმინდისა სულისა აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“.

ლოცვა მეოთხე: „რომელი ეგე ხარ მეუფე და უფალი, რომელმან შეჰქმენ კაცი ხატად შენდა და მსგავსად და მიეც მას უფლებანი და ხელმწიფებანი ცხოვრებისა საუკუნოისა. ხოლო და-რაცა ცოდვითა არა უგულებელჰყავ იგი, არამედ განაგე განკაცებითა ქრისტეს ძისა შენისათა ცხოვრებაი სოფლისაი. შენ აწცა მეუფეო დაბადებული ესე შენი იხსენ მონებისაგან მტერისა, და შეიწყნარე შენსა ზეცისა სასუფუველსა და განახუენ თუალნი გონებისა ამისნი განცდად ნათელსა სახიერებისა შენისასა. შეაუღლე ამისსა ცხოვრებასა ანგელოზი ნათლისა. იხსენ ესე ყოვლისაგან ზაკვისა წინააღდგომისა და შემთხუევისაგან ეშმაკისა შუადღისა და საცთურისაგან მისთა ბოროტთა“.

მღვდელმან შეჰბეროს ყრმასა მის პირსა, შუბლსა, მკერდსა და სთქუას:

„გამოვედ ამისგან ყოველივე ბოროტი და არაწმინდა სული, დამალული და დაბუდეული გულსა ამისსა“ - 3-ჯერ.

ლოცვა: „სული მაცთურებისა, სული უკეთურებისა, სული კერპთმსახურებისა და ყოვლისა ანგერებისა, სული ტყუილისა და ყოვლისა არაწმინდებისა, რომელი იქმნების მოძღურებითა ეშმაკისათა და ჰყავ ესე ცხოვარ პირმეტყუელ წმიდისა სამწყსოსა ქრისტეს შენისა, ასოდ პატიოსნად ეკლესიისა შენისა, მედ და მკვიდრად სასუფეველისა შენისა. რათა მსგავსად მცნებათა შენთა მოქალაქობდეს და დაიცუას ბეჭედი და მიემთხვიოს სანატრელსა ცხოვრებასა სუფევასა წმიდათა შენთასა. მაღლითა და წყალობითა და კაცთმოყვარებითა მხოლოდმოზილისა ძისა შენისათა, რომლისა თანა კურთხეულ ხარ თანა ყოვლადწმიდით სახიერით და ცხოველსმყოფელით სულით შენითურთ, აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“.

ამისა შემდგომ მღვდელმან დაადგინოს დასავალით კერძო ყრმაი იგი ფეხშიშუელი და უსარტყელო, ხელაღჰყრობით და სთქუას სამგზის:

„ვიჯმნი ეშმაკისაგან და ყოველთა საქმეთა მისთაგან და ყოველთა მსახურთა მისთაგან და ყოველთა ანგელოსთა მისთაგან და ყოველთა სიბილწეთა მისთაგან“.

ვიჯმნი - 3-ჯერ.

მღვდელი: განაგდებ სატანასა? -3-ჯერ

კათაკმეველი ან მიმრქმელი: განვაგდებ -3-ჯერ

მღვდელი: შეჰბერე და შენერწყვე მას

მოსანათლავი: ფუი ეშმაკს - 3-ჯერ

მოიქცევიან აღმოსავალით, ხელი უნდა ჰქონდეთ ჩამოშვებული (ეკლესიაში ცხოვრება უნდა დავიწყოთ მორჩილებითა და თანხმობით ქრისტესთან. ამიტომაც კათაკმეველი ჩამოშვებს ხელებს).

მღვდელი ეტყის: შეუდგები ქრისტესა? -3-ჯერ

კათაკმეველი ან მიმრქმელი: შევუდგები -3-ჯერ

მღვდელი: და გწამს იგი?

მოსანათლი: მწას იგი ვითარცა მეუფე და ღმერთი. მრწამსი...

მღვდელი ეტყის ისევ: შეუდგები ქრისტესა? -3-ჯერ

კათაკმეველი ან მიმრქმელი: შევუდგები -3-ჯერ

მღვდელი: შედგომილხარ?

კათაკმეველი: შევდგომილვარ

მღვდელი: თაყვანისეც მას

კათაკმეველი: თაყვანსა ვსცემ მამასა და ძესა და წმიდასა სულსა, სამებასა ერთარსებასა და განუყოფელსა.

მღვდელი: კურთხეულ არს ღმერთი, რომელსა ჰნებავეს ყოველთა კაცთა ცხოვრებაი და მეცნიერებასა ჭეშმარიტებისასა მოსლუაი, აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ.

ლოცვა: „მეუფეო, უფალო ღმერთო ჩვენო, რომელმან მოუწოდე მონასა ამას შენსა წმიდასა ნათელსა შენსა და ღირსჰყავ ესე დიდსა ამას მადლსა წმიდასა ამის ნათლისღებისასა. განძარცუე ესე სიძუელისაგან და განაახლე ესე ცხოვრებითა საუკუნიოთა და აღავსე ესე წმიდისა სულისა შენისა ძალითა, შეერთებითა ქრისტეს შენისათა, რათა არღარა შვილ ხორციელ იყოს, არამედ შვილ სასუფეველისა შენისა. სათნოყოფითა და მადლითა მხოლოდშობილისა ძისა შენისათა, რომლისა თანა კურთხეულ ხარ თანა ყოვლაწმიდით სახიერით და ცხოველსმყოფელით სულით შენით, აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“.

შეფუცების ლოცვის ძირითადი აზრია ღვთის სახელის მოხმობა და უფლის მიწიერი ცხოვრების გახსენება, რომელიც მოვიდა დედამიწაზე რათა დაერღვია სატანის მტანჯველობა და დაემარცხებინა „წინააღმდეგომნი ძალნი“. „ყოველი დემონი - ამბობს წმიდა მოწამე იუსტინე ფილოსოფოსი - მარცხდება და მორჩილდება ძე ღვთისას სახელის მოხმობით, რომელიც არის ყველა ქმნილებაზე უწინარეს დაბადებული“ (კოლ. 1,15). ძველ ეკლესიაში შეფუცების ლოცვები იკითხებოდა კათაკმეველზე რამოდენიმე დღის განმავლობაში. წმიდა

სვიმეონ თესალონიკელი მიანიშნებს, რომ „არა მარტო ერთხელ უნდა წავიკითხოთ შეფუცებისა და სხვა ლოცვები, არამედ რამოდენიმეჯერ“. ახლანდელ ნათლობის წესშიც არის ზოგიერთი სიტყვები, რომლებსაც მღვდელი და მოსანათლავი რამოდენიმეჯერ იმეორებენ. „გამოვედ ამისაგან ყოველივე ბოროტი და არაწმინდა სული, დამალული და დაბუდებული გულსა ამისა“ - 3 ჯერ. „ვიჯმნი ეშმაკისაგან და ყოველთა საქმეთა მისთაგან და ყოველთა მსახურთა მისთაგან და ყოველთა ანგელოზთა მისთაგან და ყოველთაგან სიბილწეთა მისთაგან“ - 3 ჯერ. „ვიჯმნი“ - 3 -ჯერ, „შეუდგები ქრისტესა“ - 3-ჯერ, „შევედგები“ - 3-ჯერ. მე-15 საუკუნეში კათაქმეველთა ლოცვები იკითხებოდა სამჯერ. მათი ათჯერ წაკითხვის პრაქტიკა შემორჩენილიყო მხოლოდ მაშინ, როცა ინათლებოდა მოხუცი ებრაელი, ან სხვა სარწმუნოების მქონე ადამიანები.

შეფუცების ლოცვებთან ერთად ეკლესია მოითხოვდა კათაქმევლის სატანისაგან განდგომას. განდგომის წეს-ჩვეულების შესახებ მოწმობს ყველა უძველესი საეკლესიო პრაქტიკა. მოციქულთა დადგენილებები მიანიშნებენ მღვდლებს, როგორ ასწავლონ კათაქმევლებს ასეთი განდგომა. დიონისე არეოპაგელი წერს⁵⁴, რომ კათაქმევლები შეჰბერავენ და შენერწყავენ ეშმაკს და ამით ისინი მიანიშნებენ მის მსჯავრდებას. წმიდა გრიგორი ღვთისმეტყველი მოწმობს⁵⁵: „მოსანათლავად გამზადებულები განემორებოდნენ სატანას არა მარტო სიტყვებით, არამედ თვით საქმით, ტანისამოსითა და სხეულის მოქმედებით. რადგანაც ტანისამოსისა და ფეხსაცმლის გარეშე იდგნენ, დასავლეთისაკენ მიქცეულნი“. ასეთ წესზე მოწმობს აგრეთვე წმიდა ბასილი დიდიც. ამიტომაც გადგომის წესი აუცილებელი ელემენტი იყო ნათლობისათვის მოსამზადებლად. სატანისაგან განდგომა ხდებოდა ხელების აწევით ზეცაში, როგორც ეს კეთდება ახლა. ნოვგოროდელი ეპისკოპოსი ნოფინტი ხსნის ამ ჩვეულების მნიშვნელობას: „ხელების აწევით ზეცაში განიდევნება უხილავი მტერი“. მე-14 საუკუნეში სატანას შეჰბერავდნენ და არ შენერწყავდნენ. შემდეგ კი შემოიღეს უფრო გამომხატველი მოქმედება - შენერწყვა. ძველი პრაქტიკა შებერვაც შემორჩა.

ქრისტესათვის შედგომა - ყოველთვის იყო კათაქმეველთა წესის ცენტრალური მომენტი. პირველად იგი მოიხსენება 2-3 საუკუნეებში.

⁵⁴ საეკლესიო იერერქია თავ. 3.

⁵⁵ სიტყვა ნათლობაზე

წარმოთქმული აღთქმები მოსანათლისაგან მოითხოვებოდა მთელი ცხოვრების ბოლომდე. ქრისტესთან შედგომა გამოიხატებოდა სიმბოლო სარწმუნოების წარმოთქმით.

უკვე მე-4 მე-5 საუკუნეებში დამტკიცდა ჩვეულება ელიარებიანთ მრწამსი მოსანათლავებს ზუსტი და განსაზღვრული სიტყვებით ხმამაღლა, ყველას გასაგონად, ამაღლებული ადგილიდან, მორწმუნეთა თანდასწრებით. ასეთ წეს-ჩვეულებაზე, რომელიც არსებობდა რომში, ლაპარაკობს ნეტარი ავგუსტინე. კათაკმეველთა წესი მთავრდებოდა შემდეგი ლოცვით „მეუფეო, უფალო ღმერთო ჩვენი, რომელმან მოუწოდე მონასა ამას შენსა...“, რის შემდეგაც სასულიერო პირი და ყველა სხვა შედიოდა ტაძარში. აქამდე კათაკმეველი უნდა მდგარიყო ტაძრის კარებში. შემდეგ კი მიდიოდნენ ნათლობის ემბაზთან.

ყოველი მოსანათლი - ყრმა იქნება თუ მოზრდილი - საჭიროებს მიმრქმელის დახმარებას. ეკლესიის განგებით, იგი შეიძლება იყოს მორწმუნე მართლმადიდებლური აღმსარებლობის, რომელსაც შეგნებული აქვს წმიდა წერილის მნიშვნელობა, ეკლესიის მღვდელმოქმედებები და საიდუმლოებები და ეკლესიის სწავლების მიხედვით ესმის მათი მნიშვნელობა. მიმრქმელების (ნათლების) სახით ეკლესია ხედავს „სარწმუნოებისა და ღვთისმოსაობის მცველებს“. ეკლესიის წესების მიხედვით აუცილებელად ითვლება ერთი მიმრქმელი, მამაკაცი მამრობითი სქესისა და ქალი მდედრობითი სქესისთვის. ასე იყო უძველესი ეკლესიაშიც.

ეკლესია ყოველთვის ასრულებდა ყრმების მონათლვას მოზრდილების გვერდით. როცა მაცხოვრს მოწაფეები იცავდნენ მასთან მიმავალი ბავშვებისაგან, იესო ქრისტე ეუბმება მათ: „აცადეთ ბავშვებს და ნუ უშლით ჩემთან მოსვლას“ (მთ. 19,14). წმიდა წერილი მოგვითხრობს რამოდენიმე ოჯახის მონათლვას: მოციქულ პეტრემ მონათლა კორნელიუსის სახლელული (საქმ. 10), მოციქულ პავლემ - საპყრობილის მცველი და ყველა მისი სახლელული (საქმ. 16,33), სინაგოგის უფროსი ოჯახით (საქმ. 18,8), სტეფანეს ოჯახი (1 კორ. 1,16), უეჭველია, რომ მათში ბავშვებიც იმყოფებოდნენ.

მოციქულთა შემდეგ დროინდელი პრაქტიკა ბავშვების ნათლობისა ნათელია. ორიგენე (2-3ს.) მოწმობს, რომ ეკლესიამ მიიღო მოციქულთაგან გარდამოცემა მოენათლათ ბავშვებიც. წმიდა ირინეოს ლიონელი და ეკლესიის მასწავლებელი ტერტულიანე ასევე მოწმობენ, რომ ბავშვების ნათლობა ჩვეულებრივი მოვლენაა. მოციქულთა გარდამოცემებში არის

მინიშნება იმისა, რომ ბავშვები უნდა მოენათლათ მოზრდილებზე წინ. კვიპრიანე კართაგენელის დროს ბავშვების ნათლობას რვა დღესაც არ ელოდებოდნენ. წმიდა იოანე ოქროპირისა და ამბროსი მედიოლანელის მოწმობით, ბავშვების ნათლობა საყოველთაოდ მიღებული პრაქტიკა იყო. მე-14 საუკუნემდე მოსანათლს ერთი ნათლია ჰყავდა, ხოლო მე-15 საუკუნიდან შემოდის რამოდენიმე ნათლიის ყოლის პრაქტიკა საყოველთაოდ. საეკლესიო იერარქია ამხელდა ასეთ წეს-ჩვეულებას როგორც არა მართლზომიერებას. მე-16 საუკუნეში ორი ნათლიის ყოლა უკვე ჩვეულებრივი საქმეა.

წყლის კურთხევა. უძველესი ეკლესიის პრაქტიკა მოითხოვდა წყლის კურთხევას მოსანათლის შთაფლვამდე. იგი კვალდაკვალ მოდის როგორც საეკლესიო ცხოვრების მოვლენა 2-3 საუკუნეებიდან. წმიდა მღვდელმოწამე კვიპრიანე კართაგენელი წერდა, რომ წყალი უნდა იყოს მღვდლის მიერ მანამდე ნაკურთხი, რათა მან ნათლობის დროს განზანოს ადამიანის ცოდვები. წმიდა ქალწულმოწამე პელაგიას ცხოვრებაში ნათქვამია, რომ როცა პელაგია მივიდა ეპისკოპოს კლინონთან მოსანათლავად წყარომ ამოხეთქა. ეპისკოპოსმა აკურთხა წყალი და ისე მონათლა ქალწულმოწამე (სადღესასწა. 1 მაისი)

წყლის კურთხევა ხდება შემდეგი სახით: აღანთებენ ყველა სანთელს. მღვდელი სამჯერ შემოუკმევს ემბაზს და იტყვის ასამაღლებელს: კურთხეულ არს მეუფება მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა...

სასულიერო პირი წარმოსთქვამს ასამაღლებელს ემბაზის წინ და ამით ამოწმებს, რომ საიდუმლოს საგანი - წყალი - უნდა შევიდეს შეხებაში ზეციური მეუფების მადლთან. როგორც ოდესღაც ქრისტე შევიდა იორდანეში, რათა მიეღო ნათლობა, მან განწმინდა წყალი; ახლა აქაც წყალი აუცილებლად უნდა იკურთხოს სული წმიდის გარდამოსვლით. საიდუმლოში წყალი იღებს ღვთის ძალას იყოს საშუალება, რომლითაც მოსანათლი შედის ღმერთთან ურთიერთობაში და იღებს შესაძლებლობას იცხოვროს ქრისტეთან ერთად ღმერთში.

მშვიდობიანი კვერქსი:

მშვიდობით უფლისა მიმართ ვილოცოთ

ზეგარდამო...

მშვიდობისათვის...

წმიდისა ამის....

უწმინდესისა....

ღვთივდაცულისა ერისა...

რათა წმიდა იქმნას წყალი ესე, ძალითა და შეწევნითა და დანერგვითა სულისა წმიდისათა უფლისა მიმართ ვილოცოთ;

რათა გარდამოავლინოს ამას ზედა მაღლი გამოხსნისა და კურთხევა იგი იორდანისა, უფლისა მიმართ ვილოცოთ;

რათა დაენერგოს წყალსა ამას შინა განსაწმენდელად ძალი ერთარსისა სამებისა, უფლისა მიმართ ვილოცოთ;

რათა განგუანათლოს ჩვენ ნათლითა მეცნიერებისა და სარწმუნოებითა, და დაგენგვითა სულისა წმიდისათა, უფლისა მიმართ ვილოცოთ;

რათა განეცხადოს ამას ზედა ძალი და განაქარვოს ყოველი განდგომილები მტერისა, ხლულისა და უხილავისა, უფლისა მიმართ ვილოცოთ;

რათა ღირსიქმნას...

აწ მომავალისა ამის...

რათა გამოსჩნდეს...

რათა იქმნას...

რათა დაცულ იქმნას...

რათა იმნას ამისთვის...

რათა შეისმინოს....

რათა იხსნეს ესე...

შეგვეწიენ...

ყოვლადწმიდისა...

მღვდელმან ლოცვა ესე: „რომელი მოწყალე და მწყალობელ ხარ ღმერთო...“. ამ ლოცვაში სასულიერო პირი თხოვს ღმერთს შეუდოს მას თავისი საკუთარი ცოდვები და „მოვლინოს ძალი მაღლით და განაძლიეროს იგი მსახურებასა ამას, წინამდებარისა ამის დიდისა საიდუმლოსა ზეცათაისა“. იგი ლოცულობს იმისათვის, რათა გამოსახოს ჯუარი მისი, რომელსა ეგულების განახლები მეორედშობისა მიერ... დააყენოს ესე საფუძველსა ზედა მოციქულთა და წინასწარმეტყველთა... დანერგოს ესე ნერგად ჭეშმარიტებისა, წმიდასა შენსა კათოლიკე და სამოციქულოსა ეკლესიასა; ნუ ამოჰფხური, რათა წარმატებითა მათითა ღვთისმსახურებასა შინა იდიდებოდეს ყოვლადწმიდა სახელი შენი, მათა და ძისა და წმიდისა სულისა, აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“

„დიდ ხარ შენ უფალო და საკვირველ არიან საქმენი შენნი, და ვერვინ შემძლებელ არს მადლის მიცემად საკვირველებათა შენთა“ - 3-ჯერ

ლოცვა: „რამეთუ შენ ნებითა ყოველივე არარაისაგან არსად მოიყვანენ...“

„შენ უკვე კაცთმოყვარეო მეუფეო, მოვედ აწცა დანერგვითა წმიდისა სულისა შენისათა და განწმინდე წყალი ესე“ - 3-ჯერ.

ლოცვა: „და მოეც ამას მადლი გამოსხნისა და კურთხევა იგი იორდანისა...“

ქრისტეს სიტყვებით, წყალში შთაფლვა არის ადამიანის ცოდვებისაგან განწმენდის ნიშანი, მისი დაბადება მადლით (იოან. 3,3). სასულიერო პირის ლოცვით საიდუმლოს საგანი - წყალი - როგორც ქვეყნის სტიქია აღდგება იმ მნიშვნელობით, როგორც მას ჰქონდა ადამიანის ცოდვით დაცემამდე. სული წმიდის გარდმოსვლით წყალი იღებს ქრისტეს ძალას და მასში ადამიანი ქეშმარიტად უერთდება ქრისტეს მთლიანად, სულითა და ხორცით, განახლდება ახალი, სულიერი ცხოვრებისათვის.

მღვდელი ჯვარს გამოსახავს სამჯერ წყალზე, შეჰბერავს და იტყვის ამ ლოცვას: „შეიმუხრენ ნიშითა და სასწაულითა ჯუარისათა ყოველნი წინააღმდეგომნი ძალნი - 3-ჯერ.

ლოცვა: „და განმეშორენით ჩემგან...“, „რამეთუ შენ ჰსთქუ უფალო...“ „მშვიდობა ყოველთა“

„თავნი ჩვენნი უფალსა მოუდრიკენით“

სასულიერო პირი აიღებს ზეთის ჭურჭელს, შეჰბერავს მოსანათლავს სამჯერ, გამოსახავს ჯვარს სამჯერ და იტყვის ლოცვას ამას: „მეუფეო, უფალო ღმერთო მამათა ჩვენთაო, რომელმან...“

მოხედენ. მღვდელმან სთქუას ერითურთ „ალილუია“ 3-ჯერ და ჯუარი გამოსახოს წყლითა ზედა ზეთითა 3-ჯერ ემზახსა ზედა და სთქუას ლოცვა: „კურთხეულ არს ღმერთი, რომელი განანათლებს და წმიდა ჰყოფს ყოველსა კაცსა მომავალსა სოფლად, აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“.

მოიყვანებენ მოსანალავს, მღვდელი ზეთს სცხებს ჯუარის სახედ შუბლზე, მკერდზე, ყურებზე და ყოველსა გუამსა და იტყვის: „იცხებს მონა ეს ღვთისა, ზეთსა სიხარულისასა, სახელითა მამისათა და მისათა და წმიდისა სულისათა, აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე,

ამინ“. მკერდზე ცხების დროს იტყვის: „საკურნებელად სულისა და ხორცისა“. ყურთა - „სმენად სარწმუნოებისა“. ფერხთა - „სლვად გზათა მშვიდობისათა“. ხელთა - „ხელთა შენთა შემქმნეს მე და დამზადეს მე, გულისხმა მიყავ და ვისწავლნე სიმართლენი შენნი“.

მოციქულთა გარდამოცემა მოწმობს, რომ იმის შემდეგ, რაც მღვდელი სცხებს მოსანათლს შუბლზე, მკერდზე და ზურგზე, დიაკვნები სცხებენ მთლიან სხეულზე მამაკაცებს, ხოლო დიაკონისები დედაკაცებს⁵⁶.

თვით ნათლობა ყოველთვის სრულდებოდა სამჯერ შთაფლვით წყალში სამების სახელით. წმიდა მოციქულთა კანონები გვიბრძანებენ, რომ შევასრულოთ ნათლობა „სახელითა მამისათა და ძისათა და წმიდისა სულისათა“ (კანონი 49-50).

2-3 საუკუნეებიდან დაწყებული ახალმონათლულს აცვამდნენ თეთრ სამოსელსა და ჯვარს აბნევდნენ გულზე.

38. მირონცხების საიდუმლოს შესრულების წესი

მირონცხება არის მეორე საიდუმლო, რომელიც უშუალოდ ნათლისღების საიდუმლოსთან ერთად სრულდება. ნათლისღების საშუალებით ადამიანი იშვება სულიერი ცხოვრებისათვის და განწმენდილი ყოველგვარი ცოდვებისაგან შედის ქრისტიანულ სამყაროში. მაგრამ როგორც ჩვეულებრივ, ახალ დაბადებულ ადამიანს სჭირდება ჰაერი, სინათლე, სითბო და სხვა გარეგანი საშუალებანი თავისი გაზრდისა და განვითარებისათვის, ასევე ესაჭიროება მას სულიერი ცხოვრებისათვის კეთილისმყოფელი ძალა სულისწმიდისა, რომელიც მას მისცემს სულიერ ჰაერს, სულიერ ნათელსა და სულიერ სითბოს, რომელთა საშუალებითაც ადამიანი სულიერად გაძლიერდება და ამაღლდება.

მირონცხების საიდუმლო დაწესებულია იესო ქრისტეს მიერ: „უკეთუ ვისმე სწყუროდეს, მოვედინ ჩემდა და სუემდინ და რომელსა ჰრწმენეს ჩემი, ვითარცა თქუა წიგნმან, მდინარენი მუცლისა მისისაგან დიოდიან წყლისა ცხოველისანი“ (იოან. 7, 37-39).

უფლის ნათლისღებისას წარმოჩნდა ორი საიდუმლოს სიმბოლო: ნათლისღებისა, როცა ქრისტე შევიდა იორდანეში და მირონცხებისა, როდესაც მასზე გარდამოვიდა სულიწმინდა მტრედის სახით. მახარობლის თქმით, სულიწმიდის გარდამოსვლა იესოზე მოხდა მისი წყლიდან ამოსვლის შემდეგ (მთ. 3,16).

მოციქულებმა ეს საიდუმლო საზეიმოდ მიიღეს აღდგომიდან ორმოცდამეათე დღეს: „გადავიდა მათზე ცეცხლოვანი წვეთები და მათ დაიწყეს უცხო ენაზე ლაპარაკი და აღივსნენ სულიწმიდით“ (საქმ. 2,1-4).

თავდაპირველად, მოციქულები ამ საიდუმლოს ხელის დადებით ასრულებდნენ (საქმ. 2,44). მაგრამ მორწმუნეთა რიცხვის გაზრდასთან ერთად ხელის დადების წესი შეიცვალა მირონცხებით (საქმ. 8,7). ამ წესის შეცვლას სათავე თვით მოციქულებმა დაუდეს (იოან. 2,20).

ეკლესია ცხებისათვის იყენებს მირონს. მირონი ბერძნული სიტყვაა და ნიშნავს სურნელოვან ზეთს. მირონი ძველ აღთქმაში გამოიყენებოდა სკინიის, მღვდელმთავრების, წინასწარმეტყველთა და მეფეთა ცხებისათვის. რადგანაც წმიდა მირონი გვაძლევს სულიწმიდის სხვადასხვა ძღვენს, ამიტომაც ის შედგება არა მხოლოდ ერთი, არამედ მრავალი სურნელოვანი ნივთიერებისაგან.

სვიმეონ თესალონიკელი ამბობს: როგორც უფლის ნათლობის დროს

გარდამოვიდა სული წმიდა მტრედის სახით, რათა განცხადებულიყო ჩვენთვის განხორციელებული ღვთის მთლიანი სისავსე, ასევე საიდუმლოშიც მირონის ცხებით ჩვენ ვღებულობთ სული წმიდას. თვით იესო ქრისტე ნიშნავს მაცხოვარს ცხებულს. ასე, ჩვენც ვიღებთ მისგან სული წმიდის მადლს და ვიწოდებით ქრისტიანებად ანუ უფლის ქრისტეებად, ცხებულად.

მირონის კურთხევის წესი ყველგან ერთნაირია. კართაგენის კრების მე-6 კანონი გვაუწყებს: „საცხებელი (მირონი) მღვდლის მიერ არ უნდა დამზადდეს. ფორტუნატოს ეპისკოპოსმა თქვა: წინა კრებიდან გვახსოვს დადგენილი, რომ საცხებლის (მირონის) შემზადება, მონაწილთა შეწყნარება და დაგება (შერიგება), საკურთხეველის აღმართვა მღვდლის მიერ არ უნდა შესრულდეს. თუ ვინმე გამოჩნდება ამის მოქმედი, რა უნდა დადგინდეს მის შესახებ? ავრილიოს ეპისკოპოსმა თქვა: ჩვენი ძმისა და თანამღვდელის ფორტუნატეს ნათქვამი მოისმინა თქვენმა ღირსებამ. რას იტყვით ამის პასუხად? ყველა ეპისკოპოსის მიერ ითქვა: საცხებლის შემზადება და საკურთხეველის აღმართვა მღვდლის მიერ ნუ იქმნება. არც მონაწილთა შერიგება საჯაროდ ჟამისწირვის დროს არ უნდა მოახდინოს მღვდელმა. ეს ყველაფერი მისაღებად მიგვაჩნია“.

მირონს აკურთხებს ეპისკოპოსი. დიდ ორშაბათს პატრიარქი თვითონ უკიდებს ცეცხლს იმ ქვას, რომელშიც მირონი ასხია და კითხულობს სახარებას. სახარების კითხვას მღვდლები აგრძელებენ დიდ ხუთშაბათამდე. დიდ ხუთშაბათს ლიტურგიის წინ მირონი ისხმება სპეციალურ ჭურჭელში და საკურთხეველში ხდება მისი კურთხევა. ეპარქიის ეპისკოპოსები მირონს პატრიარქისაგან ღებულობენ და ის ინახება ტაძარში, სპეციალურ ჭურჭელში.

მირონცხების სქემა:

16. ლოცვები და მირონცხება
17. გარშემოვლა სამჯერ
18. წარდგომა, სამოციქულო და სახარება
19. სამი ლოცვა და განბანვა მირონისაგან
20. ორი ლოცვა და თმის მოკვეცა
21. მრჩობლი კვერექსი და განტეგება.

ნათლისღების შემდეგ მღვდელი მირონს ფუნჯით სცხებს ნათელღებულს შუბლზე, თვალებზე, ნესტოებზე, ტუჩებზე, ყურებზე, მკერდზე, ხელებზე და ფეხების ტერფებზე. ყოვლი ცხებისას ითქმება: „ბეჭედი მონიჭებულ არს სულისა მიერ წმიდისა ამინ“.

კირილე იერუსალიმელი წერს: შუბლზე ცხება ნიშნავს განწყმენდას იმ სირცხვილისაგან, რომელსაც ატარებდა პირველი დამნაშავე ადამიანი ყველგან; ყურებზე ცხება ნიშნავს - გვექონდეს ისინი ღვთაებრივ საიდუმლოთა მოსასმენად; ნესტოებზე, რათა ადამიანი იყნოსავს რა ღვთაებრივ მირონს, ღაღადყოს: „ქრისტეს სურნელი ვარ ღმერთის მიერ ცხოვრებულთა და წარწყმედულთა შორის“ (II კორ. 2.15); დანარჩენ ნაწილებზე, რათა „შევირტყათ წელზე ჭეშმარიტება და შევიმოსოთ სამართლის აბჯარი... სრული საჭურველი ღმრთისა, რათა შევძლოთ წინ აღუდგეთ ეშმაკის ხრიკებს“ (ეფეს. 6,14-11).

„რაოდენთა ქრისტეს მიერ გვიღებოდა, ქრისტე შეგვიმოსიეს, ალილუია“ - ამ სიტყვებით ხდება ემბაზის ირგვლივ გარშემოვლა. ძველ აღთქმაში ისრაელები გარს უვლიდნენ და ზეიმობდნენ ფარაონის ზღვაში დაღუპვის გამო. ასე, აქაც, დაიფლა რა ძველი ადამიანი სიცოცხლის წყალში, ნათლიასთან და სასულიერო პირთან ერთად გარს უვლის ემბაზს და იგალობება ეს ტროპარი. ეს არის მტკიცებულება მათი სულიერი სიხარულისა. ახალმონათლული გახდა ნათლის ძე, ამის ნიშნად მას ხელში უჭირავს ანთებული სანთელი, და რადგანაც სული წმიდის ნაყოფი არის სიხარული, ამიტომაც ამ ძღვენის მიღების შემდეგ ისინი მხიარულობენ და გარს უვლიან ემბაზს. წრე სიმბოლოა მარადიულობისა, ამიტომაც ახალნათელღებული გარს უვლის ემბაზს და აღქმას დებს, რომ ის ემსახურება სამპიროვან ღმერთს სიცოცხლის ბოლომდე. სამჯერ შემოვლა ხდება სამების საპატივცემულოდ.

ნათლისღების საიდუმლოს პირდაპირი კავშირი აქვს მირონცხების საიდუმლოსთან და ევქარისტიასთან. ნიკოლოზ კაზასილა აღნიშნავს: „ნათლისღება გვანიჭებს ქრისტეს შესაბამისად ყოფნას და ჭეშმარიტ ცხოვრებას. ნათლისღება განაქარვებს სიკვდილს და მიუძღვება სიცოცხლეში. მირონცხება სრულყოფს ადამიანს და მას შეაქვს ძალა ნათლისღების საიდუმლოში. ხოლო საღვთო ევქარისტია იცავს და ინარჩუნებს ამ ჯანმრთელობას“.

საღვთისმსახურო პრაქტიკის საშუალებით ხდება ნათელი ამ საიდუმლოებების ორგანული ერთობა, რომელი პრაქტიკაც დღემდე არის დაცული მართლმადიდებელ ეკლესიაში.

მირონის მატერიალური შემადგენლობა არის ზეთი და არომატული ნივთიერებები, რომლებიც სიმბოლურად სულიწმინდის ნიჭებს განასახიერებენ. მირონს თავდაპირველად აკურთხებდა ყველა ეპისკოპოსი დამოუკიდებლად. შემდგომ ეს წესი შეიცვალა და ამჟამად

მბრძოლეს აკურთხებენ მხოლოდ პატრიარქები. მსოფლიო პატრიარქი აკურთხებს მბრძოლეს იმ ეკლესიებისთვის, რომლებიც მას ექვემდებარებიან. ყველა ეკლესია გარდა საქართველოს, მოსკოვის, ბელგრადის და ბუქარესტისა იღებენ მსოფლიო პატრიარქისაგან მბრძოლეს, ამით გამოიხატება მათი ერთობა დედა ეკლესიასთან.

პირველ საუკუნეში ნათლობის და მბრძოლეს შერჩევის შემდეგ მორწმუნენი პირდაპირ მიდიოდნენ წმინდა ლიტურგიაზე და მონაწილეობდნენ ევქარისტის საიდუმლოში. მაგრამ მოგვიანებით როდესაც საიდუმლოებები ევქარისტის საიდუმლოებისგან გამოიყო, ნათლისღების შემდეგ ეცხება მბრძოლი და ლიტურგიაზე პირდაპირ წასვლის და ევქარისტიაში მონაწილეობის ტრადიცია შეცვლილი იქნა. ევქარისტით მიიღწევა მიზანი პირველი ორი საიდუმლოსი. ნიკოლოზ კაზასილა წერს რომ მბრძოლეს შემდეგ ჩვენ ვაბიჯებთ საკურთხეველში. ეს არის სრულყოფა ცხოვრებისა და ვხდებით მისი მონაწილენი. ამგვარად არაფერი გვიშლის ხელს ბედნიერი ნეტარების დამკვიდრებისათვის, რომელსაც ვეძიებდით.

39. სინანულის საიდუმლოს შესრულების წესი

სინანულის საიდუმლოში ადამიანი დგება ღვთის მეუფების რეალობის წინაშე, მისი სულის სიახლოვეს, მაგრამ ამას ადამიანი კარგავს თავისი ცოდვებით, რომელსაც ის სჩადის ნათლობის შემდეგ. სინანულის საიდუმლოს აღსრულების საფუძველს წარმოადგენს ქრისტე მაცხოვრის მოწოდება: „შეინანეთ, რამეთუ მიახლოებულ არს სასუფეველი ცათა“ (მთ. 4,17).

სინანულის საიდუმლოს შესრულების დროს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სასულიერო პირის (მღვდლის) ლოცვას და მისი სულიერი ძალის ზემოქმედებას ცოდვის ჩამდენი ადამიანის სულზე. მღვდელი, როგორც ქერუბიმი ელვარე მახვილით სამოთხის კარებთან მდგომი (დაბ. 3,24) უკრძალავს ღვთის სასუფეველში შესვლას მოუწანიებელ ცოდვილებს. მღვდელი არის ადამიანთა შუამდგომელი ღმერთთან ცოდვათა მოტყვევებისა და მასთან შერიგების საქმეში. ადამიანის ცოდვათაგან განწმენდის დროს სასულიერო პირი - არის მოწმე ღმერთთან მისი აღთქმის აღდგენაში. თავისი ლოცვით ადამიანის გადარჩენისათვის მამობრივი მზრუნველობით სასულიერო პირი - სულიერი მამა ეკლესიის ღვთივგანცხადებული სწავლების სიტყვებით

ემარება მორწმუნეს თავისი მონაწილე გუნება-განწყობილება მიიყვანოს საიდუმლოში მტკიცე, გაბედულ, გადაჭრილ დასასრულამდე - ცოდვათა მოტევაბამდე და ეკლესიის კურთხეულ ცხოვრებაში შეღწევამდე.

თავის მხრივ მონაწილე ქრისტიანი ყოველ ღონეს ხმარობს აღადგინოს სულიერი ძალები და ღვთის ერთგულება - ინანიებს რა ჩადენილ ცოდვებს. მონაწილე ქრისტიანი თხოვს ღმერთს მადლიან დახმარებას დაინახოს თავისი ცოდვები, რათა სიტყვის საშუალებით აღიაროს ის ღვთის წინაშე მღვდლის თანდასწრებით და ამით მოიკვეთოს ცოდვა თავისი გულიდან. ადამიანს, რომელსაც შეგნებული აქვს თავისი დანაშაული, წარსდგება მის წინაშე და მაცხოვარი განათავისუფლებს მას ცოდვებისაგან.

ცოდვათა მიტევაბა მიენიჭება მორწმუნეს სასულიერო პირის ლოცვისა და მღვდელმოქმედების საშუალებით, რომელსაც ქრისტესაგან მინიჭებული აქვს მადლი მოუტევოს ცოდვები დედამიწაზე, რათა შემდეგ ისინი მიტევებულ იქნას ზეცაში.

ცოდვათა მიტევაბასთან ერთად მორწმუნეს სინანულის საიდუმლოში ენიჭება გამართლება და განწმენდა ღვთის კურთხევით. ცოდვა არა მარტო მიეტევაბა ადამიანს, არამედ მთლიანად წარიხოცება მისი ცხოვრებიდან და აღარ ამძიმებს ადამიანის სულს.

სინანულის საიდუმლოში ადამიანის სული - ხატოვნად რომ ვთქვათ - იფლობა ღვთის მოწყალების ემბაზში, რათა ისევ მოკვდეს ცოდვისათვის და აღდგეს „უფლის სასუფეველისა და მისი სიმაღლის“ კურთხეული ზემოქმედებით (მთ. 6,33) და ისევ მოიპოვოს ცხოვნების გზა. ღმერთთან შერიგება მოუტანს ადამიანს სულიერ წაქეზებას, აღძვრას და ადამიანი განიცდის სიხარულს ღვთის ცხოვრების თანაზიარობის გახსნაში.

სინანულის საიდუმლო მოუტანს ადამიანს სულიერი ჯანმრთელობის აღდგენას. სასულიერო პირი, აღასრულებს მას და ქმნის განსაკუთრებულ განწყობილებას, რათა მონაწილმა აღიაროს თავისი ცოდვები.

სინანულის საიდუმლოში მონაწილეობისათვის უფალი ამზადებდა თავის მოწაფეებს თანდათანობით. ის მოვიდა ამ სოფლად ცოდვილთა გადარჩენისათვის და მოუწოდა მათ სინანულისათვის (მთ. 9,13); „მოინანიეთ და იწამეთ სახარება“ (მარკ. 1,15). ადამიანები შეიცნობდნენ ცოდვებს და დანაშაულს ღვთის წინაშე, ცხოველი რწმენით მიემართებოდნენ ქრისტესაკენ. თავისი ღვთაებრივი ძალით უფალი კურნავდა ადამიანებს და მოუტევაბდა მათ ცოდვებს (ლუკ. 7,47-48).

სახარება ამბობს, რომ ძე ღვთისა ცდიდა მოციქულთა რწმენას და

ეუბნებოდა მოციქულ პეტრეს: „და მოგცემ შენ ცათა სასუფევლის გასაღებს და რასაც შეკრავ მიწაზე, შეკრულ იქნება ცაშიც, ხოლო რასაც დახსნი მიწაზე დახსნილი იქნება ცაშიც“ (მთ. 16,19).

ასეთივე ძალაუფლება ღვთის სასუფევლის შესახებ მიანიჭა ქრისტემ სხვა მოციქულებსაც და ისინი გამოასწორებენ ზნეობრივად ცოდვილ ძმებს. „ჭეშმარიტად გეუბნებით თქვენ: თუ ორი თქვენთაგანი შეთანხმდება ამ ქვეყნად და ერთად ითხოვს რასმე, მაშინ რასაც უნდა ითხოვდნენ, მიეცემათ მამის ჩემის ზეციერისაგან“ (მთ. 18,19). თუ მხედველობაში ვიქონიებთ, რომ ეს ორი - მღვდელი და მონაწილეა, მაშინ მათი ლოცვა შესმენილი იქნება ზეციერი მამის მიერ. ამათგან ერთს ეძლევა თხოვნის ნება, ხოლო მეორეს, როგორც მოციქულთა მემკვიდრეს „გახსნისა და შეკვრის ძალაუფლება“ (მთ. 18,18).

ეკლესიის აღსაშენებლად და მასში სინანულის საიდუმლოს შესრულებისათვის ქრისტემ მოციქულები გაგზავნა მისი აღდგომის შემდეგ: „მიიღეთ სული წმიდა, ვისაც მიუტევნეთ ცოდვები, მიეტევნეს, ხოლო ვისაც დაუტევებთ, დაეტევნეს“ (იოან. 20,21-23).

მოციქულებს მიეცა ძალაუფლება ადამიანების გულთაგან მოეხსნათ ცოდვის საფარი და მიემართათ მათი სულები მაღლა, ღვთისაკენ. ეს ძალაუფლება მომდინარეობს ქადაგების სიტყვისაგან. „საქმე მოციქულთა“ გვეუბნება ამის შესახებ: „ასე ძალუმად იზრდებოდა და მტკიცდებოდა უფლის სიტყვა და როცა ეს აღსრულდა... მრავალი მორწმუნეთაგანი მოდიოდა და აღიარებდა და აცხადებდა თავის საქმეებს“ (საქმ. 19,18-20).

უფლის სიტყვა აღძრავს ადამიანს იყოს მონაწილე მოახლებული ღვთის სასუფევლისა და აღძრავს ისე ძალუმად, რომ მასში გაიხსენება ღვთის რჯულისაგან ის განდგომები, რომლებიც ხელს უშლის მას აღიღოს ჯვარი თავისი და შეუდგეს ქრისტეს. იმის შიში, რომ არ დაკარგოს ღმერთთან კავშირი, ამიტომ ქრისტიანი აიძულებს თავს დაინახოს თავისი ცოდვები, აღიაროს ისინი.

სინანულის საიდუმლოს შესრულების ფორმები მოციქულთა დროიდან ძლივსღა შეიმჩნევა, მაგრამ მისი შინაგანი წყობა, ლიტურგიკულ-სადღეთისმსახურო სტრუქტურა მის უმთავრეს კომპონენტებში უკვე არსებობს. ეს არის - ზეპირი აღსარება ცოდვებისა მღვდელთან, სწავლა-დარიცხვა სინანულის გზის გამომძებნის მიზნით, სასულიერო პირის ლოცვები და ცოდვათა მიტევება. სინანულის საიდუმლოს შემსრულებლები შეიძლება იყვნენ მხოლოდ ეკლესიის წარმომადგენლები - დასაწყისში მოციქულები, ხოლო შემდეგ ეპისკო-

პოსები და მღვდლები, რომელთაც გადაეცათ მოციქულთა მიერ მემკვიდრეობა.

სინანულის საიდუმლოს უმთავრეს შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს - აღსარება. უძველეს ეკლესიაში არსებობდა აღსარების ორი ფორმა: სახალხო და საიდუმლო. სახალხო აღსარება სრულდებოდა ეპისკოპოსის წინაშე მთელი საეკლესიო საზოგადოების თანდასწრებით. საიდუმლო აღსარება კი სრულდებოდა მხოლოდ სასულიერო პირის წინაშე.

სახალხო აღსარება. სახალხო აღსარება უწესდებოდათ ქრისტიანული საზოგადოების იმ წევრებს, რომლებმაც ჩაიდინეს უმძიმესი ცოდვა - დაამცირეს ეკლესიის ღირსება და შეიტანეს მორწმუნეთა შორის ცდომილება. მოციქულთა დროს ცნობილია მაგალითი კორინთელი ცოდვილის აღსარებისა, რომელსაც მოც. პავლემ ჯერ უბრძანა განშორება ეკლესიის საზოგადოებისაგან, იმიტომ რომ „მცირედენი საფუარი მთელ ცოლს ააფუებს“ (1 კორ. 5,6). ხოლო შემდეგ ცოდვილის საფუძვლიანი სინანულის გამო იმავე მოციქულმა ითხოვა მიეღოთ ის ისევ ეკლესიის საზოგადოებაში: „ამნაირისათვის საკმარისია ეს შერისხვა მრავალთა მიერ. ასე რომ, პირიქით, გმართებთ უმალ მოუტევოთ და ანუგეშოთ, რათა მეტისმეტად მწუხარებაში არ დაინთქას. ამიტომაც გვედრებით სიყვარული დაუდასტუროთ მას“ (2 კორ. 2,6-8).

სახალხო აღსარებას ჰქონდა მონანულთათვის მკურნალობითი, ხოლო სხვებისათვის აღმზრდელობითი დანიშნულება.

სახალხო აღსარებასთან ერთად მონანულებს უწესდებოდათ შესაბამისი ეპიტიმია: ეკრძალებოდათ ეკლესიაში მიეტანათ შესაწირი და მიეღოთ მონაწილეობა ზიარებაში; ეკრძალებოდათ მორწმუნეთა შეკრებებზე დასწრება, განსაკუთრებით ლიტურგიაზე.

უმძიმესი ხორციელი ცოდვების აღსარება სრულდებოდა სახალხოდ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ცნობილი იყო, რომ მოცემულმა ადამიანმა ჩაიდინა იგი. მათი ჩამდენნი უნდა იდგნენ მართლებთან ზიარების გარეშე ეპიტიმიის დამთავრებამდე. იმ შემთხვევაში, თუ საიდუმლო აღსარებამ არ გამოიღო ნაყოფი გამოსწორებისა, მაშინ ინიშნებოდა სახალხო აღსარება.

უძველეს ეკლესიაში სამი მომაკვდინებელი ცოდვებიდან (კერპთაყვანისცემა, მკვლელობა და მრუშობა) ერთ-ერთის ჩამდენნი დროებით განეშორებოდნენ საეკლესიო საზოგადოებას; ისინი ისჯებოდნენ ხანგრძლივი ეპიტიმით, ზოგჯერ მთელი ცხოვრების მანძილზე და მხოლოდ მოახლოებული აღსასრულის გამო შეიძლებოდა

მათი ეკლესიის წიაღში მიღება და უფლის სისხლისა და ხორცის ზიარება.

ეკლესიისაგან განკვეთა ხდებოდა იმ ცოდვების გამო, რომლებიც ჩადენილი იქნებოდა შეგნებულად, თავისუფალი ნებით და არა უძღურებით, დაუფიქრებლობითა და ძალდატანებით. განკვეთა შედგებოდა ეკლესიისაგან სახალხო გამევეებით, უფრო ზუსტად, ეკლესია ამოწმებდა, რომ მოცემულმა ადამიანმა, უწინ ეკლესიის შვილმა, თავისი აზრებითა და ცხოვრებით შეუძლებელი გახადა ეკლესიაში მყოფობა. განკვეთილის სახელი წაიშლებოდა დიპტიხებიდან - ქრისტიანული საზოგადოების წევრების სიებიდან. მორწმუნეები წყვეტდნენ მასთან არა მარტო ეკლესიურ, არამედ სხვა ყოველგვარ ურთიერთობას. განკვეთილის მიტევება შეიძლებოდა ხანგრძლივი სინანულის შემდეგ.

ეპიტიმისა და სახალხო აღსარების დანიშვნა სრულდებოდა მხოლოდ ეპისკოპოსების მიერ ამ აქტების აუცილებლობით, როგორც მონანულთათვის ისე მთელი საზოგადოებისათვის. მღვდელს ეძლეოდა უფლება მონანულები შეერიგებინა ეკლესიასთან, როცა ეპისკოპოსი არ იქნებოდა ადგილზე და როცა სასიკვდილო საშიშროება იყო იმ პირთათვის, რომელსაც უნდა ეთქვა სახალხო აღსარება.

სახალხო აღსარება გაფორმდა განსაკუთრებულ წესად მესამე საუკუნის პირველ ნახევარში. მას ისტორიული საფუძველი შეუქმნა იმპერატორ დეკიუსის (249-251) მიერ ქრისტიანობის დევნამ. ეს დევნა დაიწყო მოულოდნელად 20 წლის სიმშვიდის შემდეგ და გამოირჩეოდა განსაკუთრებული სისასტიკით. მრავალი ქრისტიანი მერყეობდა იესო ქრისტეს სახელის აღსარებაში, მრავალი მსხვერპლს სწირავდა კერპებს. როცა დავნა შეწყდა, დაცემულმა მორწმუნეებმა მოინდომეს ქრისტიანულ საზოგადოებაში დაბრუნება. ისინი თავის დაცემას აფასებდნენ ძალდატანებით ქმედებად და არ თვლიდნენ აუცილებლად სინანულის მკაცრ ზომებს და ცდილობდნენ მიეღოთ „სარწმუნოებისათვის აღმსარებლების“ სტატუსი. დანაშაულის დაუსჯელობას კი მიჰყავდა ქრისტიანული ზნეობა შესუსტებისაკენ. კართაგენის ეკლესიაში გამოჩნდა აღმსარებელი ლუკიანე, რომელმაც გამოთქვა მოსაზრება ყოველი დაცემულისათვის ცოდვების მიტევების შესაძლებლობა. ლუკიანეს ეს მოსაზრება პრაქტიკაში შემოიღო წმიდა კვიპრიანე კართაგენელის ერთ-ერთმა შეურიგებელმა მოწინააღმდეგემ - ფილიკისმა. წმიდა კვიპრიანე გამოვიდა ასეთი გამონაკლისი წესის წინააღმდეგ, რომ „აღმსარებლებად“ შეერაცხათ განდგომილები და მიეღოთ ისინი ქრისტიანულ საზოგადოებაში სინანულის გარეშე. ის თვლიდა, რომ მხოლოდ

ეპისკოპოსს, როგორც ადგილობრივი ეკლესიის ხელმძღვანელს შეუძლია აიღოს განდგომილების დაბრუნების პასუხისმგებლობა. მისი სიტყვებით, დაცემულების ეკლესიასთან შერიგება უნდა აღსრულდეს სასულიერო პირთან სინანულის საშუალებით. თავის წერილში საყვედურობს საზოგადოების წარმომადგენლებს იმაში, რომ მათ უკუაგდეს დაცემულთა სინანული და ამით შეურაცხყვეს უფალი და ეკლესია.

რომის ეკლესიაში კი პირიქით ხდებოდა: პრესვიტერი ნოვაციანე ართმევდა დაცემულ ადამიანებს ღმერთთან შეერთების ყოველგვარ იმედს. ის პროტესტს გამოთქვამდა იმის წინააღმდეგ, რომ ეკლესიის წიაღში მიეღოთ არა მხოლოდ დაცემულები, არამედ საერთოდ ყველა ის, ვინც პირველი დაცემის შემდეგ ისევ ჩადის ცოდვას. რადგანაც, მისი აზრით, ეკლესია ცოდვილებთან ურთიერთობით შეიბილწებოდა და აღარ იქნებოდა წმიდა. ამას თან ერთვოდა მონტანისტებისა და მელეტისტების დავა: პირველნი ითხზდნენ დაცემულთა მიმართ მკაცრ დამოკიდებულებას, მეორენი - შემწყნარებლობას.

საეკლესიო მშვიდობის ჩამოგდებისათვის კართაგენში 251 წელს შედგა საეკლესიო კრება, რომელმაც უარყო ფილიკსიმისა და ნოვაციანეს უკიდურესობა და დაუდგინა დაცემულებს განკურნებულიყვნენ სინანულის საიდუმლოს საშუალებით. კართაგენის კრების განსაზღვრება ერთსულოვნად მიღებულ იქნა რომის კრების მიერ (251წ).

სახალხო აღსარებაზე დაიშვებოდა ყველა დაცემული ადამიანი სქესისა და ასაკის, წოდებისა და მდგომარეობის მიუხედავად. ეკლესიის წიაღში დაბრუნების მსურველები მიდიოდნენ პრესვიტერთან, რომელიც გამოცდიდა მოქცევის ჭეშმარიტებას, შეიტანდა მის სახელს საეკლესიო დიპტიხში, დაადებდა მონანულს თავზე ხელებს და გაუშვებდა. დიდი მარხვის პირველ დღეს მონანული მოდიოდა ეკლესიაში სახალხო აღსარებისათვის. ძველად მას მიეგებებოდა ეპისკოპოსი და შეიყვანდა ტაძარში. აქ მონანული თავზე დაიყრიდა ნაცარს, ჩაიცვამდა ჯვალს და დაემხობოდა პირქვე. ამ დროს ეპისკოპოსი, სასულიერო პირები და ხალხი აღავლენდა მისთვის ლოცვას, რომლის შემდეგ მღვდელი დაადებდა მას თავზე ხელს, ასხურებდა წყალს და წარმოსთქვამდა მოკლე ლოცვას. სახალხო მონანულთა მიღება ეკლესიაში ასე მთავრდებოდა.

მონანულთა ოთხი სახე: მტირალნი, მსმენელნი, შევრდომილნი და მართლებთან მდგომნი სხვადასხვანაირად განისჯებოდნენ.

მონანულები როგორც წესი განიყოფოდნენ მართლებისაგან. მოციქულ პავლეს სიტყვების მიხედვით (1 კორ. 5,9-18) მათ ეკრძალებოდათ

მონაწილეობა მიეღოთ აღაპებში (სიძვარულის საღამოები). მათ მკაცრად უნდა ემარხათ ცოდვითი აღტკინების გასაწელებლად, მართებდათ მღვიძარება, თავშეკავება სიამოვნებებისაგან, ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ლოცვა დაჩოქილი ან პირქვე გართხმული. წმიდა კვიპრიანე წერს: „რამდენადაც შეეცოდეთ, იმდენადვე უნდა განვიცადოთ სინანული. ღრმა ჭრილობა აუცილებელია განვკურნოთ შესაბამისად ხანგრძლივად. სინანული არ უნდა იყოს დანაშაულზე ნაკლები“. სახალხო სინანულის ვადა განსხვავებული იყო. ზოგიერთ მონაწილეთან მიმართებით ის შემოისაზღვრებოდა წლობით, ზოგიერთისათვის გრძელდებოდა ათწლეულებით, ხოლო სხვებისათვის განისაზღვრებოდა მთელი ცხოვრება.

დაწყებული მეოთხე საუკუნიდან, როცა რომის იმპერატორთა მიერ ქრისტიანთა დევნა შეწყდა და მორწმუნეთა რიცხვმა გაიზარდა, სახალხო აღსარება მაინც გამოიყენებოდა. თანდათანობით უქმდებოდა სინანულის საფეხურები და მღვდელმოქმედებები მასთან დაკავშირებით, თუმცა ზოგიერთ საზოგადოებაში ეს პრაქტიკა შემორჩა მე-7-9 საუკუნემდე.

საიდუმლო და სახალხო აღსარებები ავსებდნენ ერთიმეორეს. ერთი ამზადებდა მეორესათვის. საიდუმლო აღსარების დროს გაიხსნებოდა ცოდვილის შინაგანი მდგომარეობა, გამოიკვლეოდა მისი ცოდვა, განისაზღვრებოდა სურვილები და გარემოებები, რომლებიც იწვევდნენ ცოდვით მოქმედებებს, გაიგებოდა მონაწილის გულწრფელობის საფეხური და მიეცემოდა მას, თუ საჭირო იყო, დარიგებები სახალხო აღსარების გასასვლელად. ბოლოს განისაზღვრებოდა მონაწილის საეკლესიო გამოსწორების დისციპლინარული ზომა.

სახალხო აღსარების პრაქტიკას, დადებით გავლენასთან ერთად ახლავს ზოგიერთი საფრთხეც. ღია აღსარებას მთელი საეკლესიო საზოგადოების წინაშე შეიძლებოდა ჩაეგდო ძაბუნი, უძლური ადამიანის სულში ცოდვის თესლი. ასეთი ადამიანი, ისმენს რა ახლობლის ცოდვას, შესაძლებელია, საკუთარი თავი ჩათვალოს მონაწილ ადამიანზე სრულყოფილად და აღმატებულად, და ასე, მის სულში დაიბადოს ცოდვა თავისთავზე დიდი წარმდგენისა, თვითკმაყოფილებისა, თავმომწონებისა, აღმატებულებისა. გარდა ამისა, ზოგიერთი ქრისტიანი ერიდებოდა გარეშე ხალხის მხრიდან განსაჯასა და ზიზღს და ხშირად მალავდა თავის უმძიმეს ცოდვებს. ეკლესიის წმიდა მამებმა გაითვალისწინეს ეს მიზეზები და დამაკმაყოფილებლად ცნეს აღსარება ჯერ ღმერთთან და შემდეგ სასულიერო პირთან.

---

1 св. киприан. твор. ч 2. трактаты, киев 1851, с, 173

კონსტანტინეპოლის პატრიარქმა ნექტარიოსმა (398) შეცვალა პრესვიტერ-სულიერი მოძღვრის თანამდებობა, რომელსაც მიჰყავდა სახალხო აღსარების საქმეები. ყოველ ქრისტიანს მიეცა უფლება შედგომოდა სინანულის საიდუმლოს მხოლოდ თავისი სინდისით. ამ დროიდან პრესვიტერებს უფლება ჰქონდათ თავისუფლად მიეღოთ აღსარებაზე მონაწილე ქრისტიანი და ცოდვათა სიმძიმის დამოუკიდებლად გადაეწყვიტათ ისინი თავისი შეხედულებისამებრ, რაც შეესაბამებოდა ეკლესიის კანონიკურ პრაქტიკას.

მხოლოდ გამოწვევის შემთხვევებში უნდა მიემართა პრესვიტერს ეპისკოპოსის დარიგებისათვის, როცა ცოდვის სიმძიმე და მონაწილის უნაწილობა მოითხოვდა ზომებს, რათა ეკლესია დაცულიყო ცდომილებისაგან ან აშკარა მავნებლობისაგან. და კიდევ იმ შემთხვევაში, როცა მონაწილის პირადი ცოდვა წარმოადგენდა დაბრკოლებას საეკლესიო მსახურთა რიცხვში მიღებისათვის.

მეცხრე საუკუნის ბოლოს სახალხო აღსარება ყველა ეკლესიაში პრაქტიკულად შეცვალა საიდუმლო აღსარებამ.

საიდუმლო აღსარება. მოციქულთა დროიდან დაწყებული საიდუმლო ანუ ინდივიდუალურ აღსარებას არსოდეს შეუწყვეტია თავისი არსებობა ეკლესიაში, არამედ იკავებდა მნიშვნელოვან ადგილს ქრისტიანის ექპარისტიულ ურთიერთობაში.

მე-4 საუკუნის ლიტურგიკულმა ძეგლმა „მოციქულთა დადგენილებებმა“ შემოგვინახეს მონაწილის შესახებ ლოცვები. ეს ლოცვები განამტკიცებდნენ იმედით მონაწილის გულს ღვთის მოწყალებისათვის, რადგანაც უფალს უყვარს მართალი, ხოლო ცოდვილებს სწყალობს. ლოცვის დასასრულს ხდებოდა ინდივიდუალური აღსარება სულიერ მოძღვართან და ცოდვების მითქვება. ყველა გარდაუვალი ცოდვა ადამიანის ჩვეულებრივ ცხოვრებაში და დაბრკოლებებიზიარებისმიღებაში-გამოიტანებოდა მოძღვრის სულიერი განსჯის წინაშე. უძველესი ეკლესიის წევრები დიდი გულმოდგინებით ინანიებდნენ ასეთ ცოდვებს და იღებდნენ პრესვიტერისაგან ზეპირ თანხმობას². წმიდა ერმი უბრძანებს მოძღვარს³: „წადი და უთხარი პირფერებს, ეკვიანებს, ავციებს, შურიანებს, ამსოფლიურ სიამეებზე მიჯაჭვულებს, ორგულებს, რომ მოინანიონ ეს ცოდვები და იცხოვრონ ღვთისათვის. უფალმა თავისი მოწყალებით გამომგზავნა მივცე ყველას

2 смирнов ф. Богосл. Христианск. со времен апостол. до 4 века. киев. 1876.с. 329-330

3 Пастырь Ерма. кн. 3. пар. 7. Писании мужей апостольских. спб. 1895.с. 216-223

სინანული, იმათაც კი, რომლებიც თავისი საქმეების გამო არ ღირან იმას, რომ ცხონდნენ. მაგრამ უფალმ მრავალმოწყალეა და სურს, რომ ცხონდნენ მისი ძის მოწოდებულნი...”

წმიდა ერმის მიხედვით, მონანულმა უნდა განიწმინდოს თავისი სული, შეეგუოს ყოველნაირ საქმეს და გადაიტანოს უამრავი სხვადასხვა მწუხარება. და როცა გადაიტანს ყოველივეს... მაშინ ის, რომელმაც შექმნა ყოველივე და განამტკიცა, მიუახლოვდება მას თავისი მოწყალებით და მისცემს მას მაცხოვრებელ მკურნალობას მოძღვრის საშუალებით⁴.

იმასვე გულისხმობს წმიდა კლიმენტი რომაელი⁵, როცა წერს: „თუ ვიღაცის გულში საიდუმლოდ შეიპარა შური ან ორგულობა, ან სხვა ბოროტება, მაშინ... მას არ უნდა შერცხვეს და აღირაოს იგი მოძღვრის წინაშე, რათა ღვთის სიტყვის შუამდგომლობით და მაცხოვრებელი დარიგებებით მიიღოს კურნება“.

წმიდა ირინეოს ლიონელი⁶ აღწერს ვალენტინელების გარყვნილ ზნეს და ამბობს, რომ მრავალი დედაკაცი ცდუნებულ იქნა მათ მიერ. შემდეგ კი როცა დაბრუნდნენ ეკლესიაში, აღიარეს მათ სხვა ცდომილებებთან ერთად ეს ცოდვები

მაცხოვრის მიერ აღდგენილი ლაზარე, რომელსაც ხელები და ფეხები შეკრული ჰქონდა სახვევებით, წმიდა ირინეოს ლიონელისათვის არის ცოდვით შეკრული ადამიანის მაგალითი. უფალი უბრძანებს მოციქულებს შეხსნან ლაზარეს სახვევები - ამაში კი ირინეოს ლიონელი ხედავს მოციქულთა და მათი მემკვიდრეების - ეკლესიის მოძღვრების აუცილებელ მონაწილეობას სულიერად მკვდარი ადამიანის აღდგინებაში მათთვის ცოდვათა მიტევებით⁷

ტერტულიანე⁸ თავის ტრაქტატში „სინანულის შესახებ“ მიანიშნებს „გარეგანი თავდადების“ განსაზღვრას, რომელიც აუცილებელია მონანულისათვის აღსარების დროს: მწუხარება და დამცირება, ლოცვასა და მარხვაში ყოფნა, მოძღვრის წინაშე მუხლდრეკა, პირქვე დამხობა... ეს არის სახე ეპიტიმიისა, რომელსაც იყენებდნენ მონანულთათვის. მონანული საკუთარი სურვილით ანდობს თავის ცოდვებს მოძღვარს და იღებს მისგან მიტევებას ლოცვითა და ხელდადებით.

⁴ იქვე

⁵ Покаяние древной христ. Церквид воскр. чтен. 1912. 9. с. 105

⁶ Климент еписк. римск. перв. посл. к коринф. гл. 51-52. в кн. писания мужей апост. спб. 1895. с.106

⁷ св. иринеи еписк. лионск. обличен. и опроверж. лжеименного знания. соч. спб. 1900. кн. 1. гл. 6. п. 3. с.37

⁸ Тертулиан. Творения. спб. 1847. ч.2. с. 96-97

ეკლესიის მოძღვრები იღებდნენ თავის თავზე პასუხისმგებლობას მიეტევებინათ ცოდვები არა მხოლოდ ყოველდღიური, არამედ უმძიმესიც, რომელშიც მე-4 მე-5 საუკუნეებში განისჯებოდა სახალხო აღსარებით.

მე-5 საუკუნის საეკლესიო ისტორიკოსი სოზომენე⁹ წერს აღსარებაზე: „უფალმა ბრძანა მიეტევებინათ ცოდვილთათვისაც და მონანულთათვისაც. მაგრამ შენდობის მიღებისათვის აუცილებელია საკუთარი ცოდვების აღსარება. რისთვისაც ყველთაგანვე ირჩევდნენ სულიერ მოძღვარს, რომელიც იყო ცნობილი ცხოვრების სიწმინდით, საიდუმლოს მტკიცედ და ბრძნულად მცველი. მივლენ რა მასთან, ცოდვილები აღიარებენ საკუთარ ცხოვრების საქმეებს. განსჯის რა სულიერი მოძღვარი ცოდვათა სიმძიმეს, განსაზღვრავს ვინ როგორ უნდა ებრძოლოს ცოდვას და რა სასჯელსაც მონანულები ისურვებდნენ საკუთარ თავზე, უწყესება მათ“.

მე-5 მე-6 საუკუნეებში გამწვავდა მოთხოვნა სინანულის შესრულების მიღებული წესის დადგინებისა. მე-6 საუკუნის ბოლოს ჩნდება წესი იოანე მონაზონის საიდუმლო აღსარებისა. ამავე სახელწოდებით ერთდროულად გამოვიდა ეპიტიმური წესები ანუ ნომოკანონი. აღსარების წესისა და ნომოკანონის შედგენა მიეწერება იოანე მმარხველს, კონსტანტინეპოლის პატრიარქს (596). აღსარების წესში სისტემატიზირებული იყო სინანულის საიდუმლოს შესრულების წესები, განლაგებული იყო სინანულის საიდუმლოს თანმიმდევრობა და შენდობის ღოცვები.

იოანე მმარხველის აღსარების წესის შემადგენლობაში შედიოდა აღსარების წინა ღოცვები, ზეპირი აღსარება სულიერი მოძღვრის წინაშე, მოძღვრის სწავლება და შენდობის ღოცვები. თავისი მოცულობით აღსარების წესი იყო ძალიან ვრცელი და შესაძლებლობას იძლეოდა (ისე, რომ არ დაერღვია საიდუმლოს ძირითადი სტრუქტურა), ვარიირება გაეკეთებინა აღსარების წინა და შენდობის ღოცვების რიცხვისა და შინაარსისა, მონანულთა მიერ კითხვებისა და სულიერი მოძღვრის სწავლებისა.

იოანე მმარხველის წესდების საფუძველზე სხვადასხვა მონასტრებში იქმნებოდა და იკრიბებოდა რამოდენიმე სინანულის წესდებები, რომლებიც განმტკიცებულნი იყვნენ ადგილობრივ ტრადიციებთან და ლიტურგიკულ გარდამოცემებთან. ეს წესდებები განსხვავდებოდნენ

⁹ созомен. история. кн. 6. гл. 16

ერთიმეორესაგან სინანულის ლოცვების სიდიდითა და შინაარსით, საიდუმლოს წეს-ჩვეულების ფორმით, დადგენილი ეპიტიმის ხასიათითა და პირობით. საკმაოდ გავრცელებული იყო, მაგ. წეს-ჩვეულება, რომელთანაც მიზმული იყო განსაკუთრებული ფორმით ცოდვათა მიტევება. ეს ფორმა შემორჩა ზოგიერთ ადგილას მე-17 საუკუნემდე. სასულიერო პირი შენდობის ლოცვის კითხვის დროს ერთ ხელს დაადებინებდა მონანულს სახარებაზე, მეორეს თავის კისერზე. მის მიერ წარმოთქმულ ლოცვაში ხაზი ესმებოდა სასულიერო პირსა და მონანულს შორის სულიერ კავშირს და სულიერი მოძღვრის პასუხისმგებლობას ცოდვათა მიტევებაზე: „ღმერთი, შვილო, მოგიტევებს შენ და შეგინდობს...“¹⁰.

არანაკლები სახელი მოიხვეჭა კონსტანტინეპოლში მე-8 საუკუნეში გამოჩენილმა სტუდიის მონასტრის სინანულის წესდებამ, რომლის წინამძღვარი იყო ღირსი თეოდორე სტუდიელი. სტუდიის მონასტრის წესდების მიხედვით საიდუმლო აღსარება ხდებოდა ყოველ ცისკარზე: მე-3 გალობის დასაწყისში გამოდიოდა ილუმენი და ჯდებოდა ტაძარში მძებისაგან აღსარების მისაღებად... სტუდიის მონასტერში იყო დეტალურად დამუშავებული წესები, რომელიც ეხებოდა მოძღვრის ხელმძღვანელობას. სულიერი მოძღვრის ვალდებულება ილუმენს ეხებოდა. თეოდორე სტუდიელი¹¹ ილუმენის მიმართ ანდერძში წერს: „დაე, არ აიღო შენს თავზე ეკონომიური ზრუნვა, არამედ შენი გასაღები იყოს უდიდესი ზრუნვა სულზე - გახსნა და შეკვრა წერილის მიხედვით“.

მე-12-13 საუკუნეებში ბერძნულ ეკლესიაში წარმოიშვა წესი, რათა აღსარებამიელომხოლოდ იმ მოძღვარს, ვისაც ექნებოდა განსაკუთრებული სიგელი ეპისკოპოსისაგან. როგორც წესი, ამ თანამდებობას ასრულებდნენ მღვდელმონაზვნები, რომელთაც ჰქონდათ გამოცდილება სულიერ ცხოვრებაში.

წარმოგიდგენთ სინანულის საიდუმლოს შესრულების სქემას:

სახარებისა და ჯვრის გამოტანა აღსარების ადგილას;

მონანულის დარიგება აღსარების წინ;

ასამაღლებელი: „კურთხეულ არს ღმერთი ჩვენი...“

წმიდაო ღმერთო, მამაო ჩვენი;

50-ე ფსალმუნი და სინანულის ტროპრები;

10 Дмитриевский А. А. профессор. наука о пров. богослужении. вып. 10. машинопись

11 смирнов. с. проф. димитриевский. духовник исследование по истокам церковн. бытия. 1913. с. 22

მონანულთა ორი ლოცვა;
მონანულის მოწოდება ლოცვით: „შვილო ესე...“
სარწმუნოების სიმბოლოს კითხვა;
აღსარების კითხვები და აღსარება;
მოდღვრის დარიგება ცოდვების გაუმეორებლობის შესახებ;
ლოცვა თავდახრით;
საიდუმლო ლოცვა;
ღირს არსი, დიდება, აწდა...
განტევენა;
სულიერი მოძღვრის დარიგება ცოდვების შესახებ
კანონი ცოდვის წინააღმდეგ.

აღსარულებს რა სინანულის საიდუმლოს სასულიერო პირი დასაწყისში ამბობს: „კურთხეულ არსს...“. სასულიერო პირი, რომელიც იღებს ადამიანულ ზრახვებს, თვითონ უნდა იყოს სიკეთის მქმნელის მაგალითი და მუდმივად უნდა ლოცულობდეს, რათა ღმერთმა მისცეს მას გონების სიტყვა მასთან მიმსვლელის ცხოვრებისეული მოქმედებების მიმართულების არჩევისათვის. „იცოდე მოძღვარო, თუ დაიღუპა ერთი ცხვარი შენი დაუდევრობის გამო, გაზღვევინებენ..., გემინოდეს გასცე მე ღვთისა უღირსთა ხელში და არ დაუშვა ისინი ზიარებაზე“. მოძღვარი უნდა იყოს თავშეკავებული, ძლიერი, კეთილისმყოფელი, მარადჟამს მლოცველი, მმარხველი.

სინანულის საიდუმლოს ხილულ დასაწყისს მღვდელი სათავეს უდებს საკურთხეველში ტრაპეზის წინ. იხრის რა მუხლს ღვთის მოწყალების სიდიადის წინაშე, სასულიერო პირი იღებს ტრაპეზიდან ჯვარსა და სახარებას, რათა გამოიტანოს ისინი ტაძარში, საიდუმლოს აღსრულების ადგილას. ღვთის წინაშე შეცოდებულ ხალხთან გამოსვლა არის მოწმობა ღვთის სასუფეველის მოახლოებისა (მთ. 4,14), რომელიც აღძრავს ხალხს სინანულისაკენ, სულიერი განწმენდისაკენ. ამ საეკლესიო კანონის აღსრულებისათვის სასულიერო პირი საკურთხეველში ლოცვით გამოითხოვს ღვთისაგან მადლიან ძღვენს თითოეული სულის გაგებისათვის, რომელიც საწყურით განკურნებაა ცოდვათაგან და ცხოვრების გამოსწორება. მღვდელი შეიცნობს, რომ ამ წუთში უფალი ავალებს მას შეიყვანოს ხალხი „ქალაქში, რომელსაც აქვს საფუძველი და რომლის ხუროთმოძღვარი და შემოქმედი არის ღმერთი“ (ებრ. 11,10), წინასწარ განწმინდოს რა ისინი ცოდვებისაგან. საიდუმლოში ცოდვათაგან განწმენდა მოუტანს მონანულს იშვას არა ხრწნადი, არამედ

„უხრწნელი თესლისაგან“ (1 პეტრ. 1,23). მას აღსარულებს სასულიერო პირი „ღმერთის ცოცხალი და მარადიული სიტყვით“ (1 პეტრ. 1,23).

ასეთი შობა თვით სასულიერო პირს არაერთხელ გამოუცდია, როდესაც მიუტანია თავისი სინანული ღვთისა და სულიერი მოძღვრის წინაშე. მას განეცხადა მონანულის სულზე ღვთის მადლის გარდამოსვლა, როცა სული იფლობა მადლიან მორევში, როგორც მცენარე მიწაში, თავისი აზრების, სურვილების და გრძნობების ფესვებში, რათა შეიწოვოს „სიცოცხლის წყარო“ და მოიპოვოს ძალა და სიბრძნე ღვთის სასუფეველში შესასვლელად.

როცა სასულიერო პირი თხოვს უფალს ცოდვათა მიტევებას, მას ეძლევა ხილვა ცოდვილი ადამიანის იმ უძლურებებისა, რომლებიც გადიან მისი გულიდან და ადგილს უთმობენ მოკრძალებულ გულისხმიერებას მის შესახებ ღვთის ნების განცხადებისათვის.

როცა სასულიერო პირი გამოდის საკურთხევილიდან ჯვრითა და სახარებით ხელში და წარსდგება ხალხის წინაშე, მაშინ ის განასახიერებს მოსე წინასწარმეტყველს სინას მთაზე აღთქმის ფიქალებით, რათა მიიტანოს ადამიანებამდე სახარების სიწმინდე და სინათლე, სულისა და სიცოცხლის კანონი, რათა აზიაროს ისინი იმ საიდუმლო ხილვას, როცა ღმერთი გარდამოხდა ადამიანებთან.

სასულიერო პირი იღებს რა აღსარებას მონანულისაგან, ყოველ ღონეს ხმარობს, რათა დაეხმაროს მას მოიპოვოს თავის თავში ღვთის ხატების სათავე, ლოცვა. საკუთარი კეთილისმყოფელური ცხოვრების გამოცდილება და სინანული ეხმარება სასულიერო პირს გაიგოს, რომ ხშირად იმ მომენტისათვის არ ხერხდება ადამიანის დახმარება. როგორც რესტავრატორი მდუმარედ მუშაობს რა სიძველის გამო გახუნებულ ხატზე, რუდუნებით და სიფრთხილით ცდილობს ზიანი არ მიაყენოს უდიდესი მხატვრის ნამდვილ ფერებს, ისევე სასულიერო პირი არაერთხელ მიტევების ლოცვითა და დარიგებებით ანიჭებს და მიაწოდებს ცოდვილ ადამიანს ღვთის სასუფეველის გზას.

მინანულის მიერ ცოდვების გულღია აღიარება და სასულიერო პირის გულმოდგინება მიგვიყვანს იქამდე, რომ ადამიანი იწყებს დაინახოს თავის თავში ღვთის ხატება, გაუფრთხილდეს მას და ღირსი გახდეს ეწოდოს ქრისტიანი.

სასულიერო პირის გულითადი მონაწილეობა ცოდვილის სინანულში გვიზიდავს, კიდევ ღვთის კურთხევის განსაკუთრებული ძღვენი - სინანულის ცრემლები. ეკლესიამ იცის, რომ „რომელნი სთესვიდენ ცრემლით, მათ სიხარულით მოიმკონ“ (ფს. 125,5-6).

სასულიერო პირის მომიჯნადება აღსარებისათვის

სინანულის საიდუმლოში სასულიერო პირიცა და მონანული ერთად მიმართავენ ეკლესიის სულიერ გამოცდილებას - ცხოვნებას ქრისტიანულად. ქრისტიანული ცხოვრების თავდაპირველი გამოცდილება მდგომარეობს იმაში, რომ „რომელიც იყო თავდაპირველად, რომელიც ვისმინეთ და ჩვენი თვალებით ვიხილეთ, რომელსაც ვპყრეტდით და ჩვენი ხელებით ვეხებოდით სიცოცხლის სიტყვას და სიცოცხლე ცხად იქმნა და ჩვენ ვიხილეთ და ვმოწმობთ და გაუწყებთ თქვენ საუკუნო სიცოცხლეს, რომელიც იყო მამასთან და გამოგვეცხადა ჩვენ“ (1 იოანე 1,1-2). მასთან ზიარებისათვის საჭიროა სულიერი მომიჯნადება როგორც სასულიერო პირისა, ისევე მონანულისა. აუცილებელია ამისათვის აგრეთვე რწმენა, რომელიც მოციქულის სიტყვებით „არის ხორცშესხმა - არსი, რასაც მოველით და ცხადყოფა უხილავისა“ (ებრ. 11,1). სიტყვა სასულიერო პირის მიერ ნათქვამი აღსარების წინ, მოწმობს ეკლესიის ცხოვრების წმიდა შინაარსს. მათი დანიშნულებაა გაადვილოს მონანულის გულში ახალი ურთიერთობა მასთან და გაუხსნას ღმერთთან ცხოვნებისა და შეერთების გამოცდილება. სულიწმიდის მადლი, რომელიც არის დამალული ამ სიტყვებში, ეხმარება მონანულს მოძებნოს გზა, ღვთის სასუფეველის ცხოვრების ერთიანობისაკენ. და მაშინ შეიცნობს ის, რომ ღმერთი - შორს როდია თვითთული ჩვენთაგანისაგან: „ვინაიდან მისით ვცოცხლობთ და ვმოდრაობთ და ვართ“ (საქმ. 17,27-28). სინანულის საიდუმლოს წესის აღსრულების დროს სასულიერო პირი შეიცნობს, რომ მონანული საჭიროებს მაცხოვარს. ამისათვის მღვდელი აღასრულებს ლოცვას უფლის წინაშე.

სასულიერო პირმა გამოცდილებით იცის, რომ ადამიანი არასდროს ისე მშვენიერი არ არის, როგორც სულიერი განახლებისა და ზნეობრივი აღორძინების მომენტში. საიდუმლოში ყველა მონაწილეს გაეხსნება ღვთის „სასუფეველის საიდუმლოებები“¹². აღმსარებლის სული რეზულტატში განახლდება. ხოლო მოძღვარი უნდა დაეხმაროს მონანულს: ასწავლოს მას ებრძოლოს ცოდვას, განამტკიცოს ლოცვითა და რჩევით და მოღვაწეობისა და ცხოვრების მაგალითით აღძრას გულმოდგინება კეთილი საქმეების აღსასრულებლად.

მონანულისადმი დარიგების წარმატებისათვის სასულიერო პირი გამოთქვამს ღვთისაგან სულიერი განსჯისა და სულთა მადლისმიერი

12 სვ. П. Флоренский. столп и утверждение истины. М.1914.с. 422

კურნების ძღვენს. წმიდა გრიგოლ ღვთისმეტყველი¹³ ამბობს, რომ მოძღვარმა „რომელმაც არც ის იცის, რა უნდა თქვას, და არც ის, რა უნდა აკეთოს, მაშინ უკეთესია ჯერ ისწავლოს, ვიდრე არ იცის და ასწავლოს“.

სულიერი განსჯის საფუძვლები მოძღვრის სულში ჩნდება წმიდა წერილის განუწყვეტლივ კითხვით. ეკლესიის ღვთივგანბრძნობილი მამები გვიჩვენებენ ახალი აღთქმა გავიხადოთ ჩვენი მოძღვრული ცხოვრების ქვაკუთხედად და წავიკითხოთ ყოველდღიურად. საკუთარი სულის განათლებისათვის, ქრისტეში სულიერად გაძლიერებისათვის და აგრეთვე მონაწილეთა საერთო სულიერი გაზრდისათვის მოძღვარი უნდა განისწავლოს უფლის რჯულში. სასულიერო პირის დარიგებისათვის სახელმძღვანელოდ უნდა გამოვიყენოთ წმიდა მამათა და მოძღვართა ნაშრომები.

სამწყსოს მართვისათვის გამოცდილების მისაღებად საჭიროა მუდვიმი სულიერი სრულყოფა. ამისათვის მღვდელს აუცილებლად უნდა ჰქონდეს ურთიერთობა გამოცდილ სულიერ მოძღვართან. უბრალო რჩევაც კი მოთიხოვს ჩვენგან ცხოვრების გამოცდილებასა და ცოდნას. სულიერი მოძღვრობა კი არასდროს არ შეიძლება დავიდეს მხოლოდ ერთ დარიგებამდე და რჩევამდე. სინანულის საიდუმლოში კი მთლიანად ადამიანი განიკურნება და სულიერად განახლდება. რათა დავეხმაროთ მოძღვარს ამაში, ის უნდა მივიღოთ და შევიყვაროთ ისეთი, როგორიც არის, ცხოვრების ნათელი მხარეებითა და ნაკლულოვანებით. რამ შეიძლება შეაგულიანოს, წააქეზოს ან აიძულოს ადამიანი ენდოს სულიერ მოძღვარს და ამის საშუალებით მთლიანად მიაბაროს თავი უფალს, თუ არა მღვდლის მისდამი სიყვარულმა და მისმა ლოცვითმა კადნიერებამ მონაწილისათვის ღვთის წინაშე? მონაწილის გახსნა იმ წუთებში სასულიერო პირის სულიერი ხედვის წინაშე იწვევს უფრო მეტ თანაგრძნობასა და სიყვარულს მასში, ვიდრე ჩვეულებრივი ცხოვრების პირობებში.

მღვდელი ღვთის წინაშე ლოცვით „განაცხოველებს ღვთის ნიქს“ თავის თავში (2 ტიმ. 1,6), რათა ექიმის მსგავსად ცოდვილი ადამიანის სულისაგან უდიდესი პასუხიმგებლობითა და სიფრთხილით განაშოროს ვნებების „მეტასტაზები“. ამ მიზნით მოძღვარი ყოველდღიურ საქმიანობაში შეაგროვებს სულიერ გამოცდილებას, მარაგდება სულიერი სიბრძნით.

მოძღვრის ლოცვა აღსარების აღსრულების დროს სრულიად აუცილებელია. მხოლოდ ლოცვას შეუძლია განკურნოს მონაწილე. ლოცვა თვით მოძღვარსაც კი დაეხმარება შეიცნოს უდიდესი პასუხიმგებლობა

13 творения, 3-е изд. М. 1899. ч. 1. с. 36

ღვთის წინაშე, რადგანაც ცოდვათა მიტევების ძალაუფლება არის თვით მამა ზეციერის ძალაუფლება (მარკ. 2,7-10). მამა ზეციერმა გადასცა იგი თავის მხოლოდშობილ ძეს - იესო ქრისტესმ ხოლო ქრისტემ მოციქულებსა და მათ მემკვიდრეებს - ეპისკოპოსებსა და მოძღვრებს.

სულიერი მკურნალობა განსაკუთრებულად მოქმედებს მაშინ, როცა თვით მოძღვრის გული ეხმაურება საიდუმლოს ძალასა და მადლს. აღასრულებს რა სინანულის საიდუმლოს წესს მოძღვარი წარმოქმნის თავის თავში მამობრივი ზრუნვის სულს, რათა მოსმეღლებმა მოინანიონ ღვთის წინაშე თავისი ცოდვები. ამის მაგალითს ჩვენ ვხედავთ თვით უფალ იესო ქრისტეში. ადამიანთა მოდგმის სიყვარულის გამო მან არა მარტო მიუტევა ცოდვები, არამედ ერთდროულად თითქოს იშვილა ისინი: „გამხნევდი, შვილო, მოგიტევოს შენი ცოდვები“ - ამბობდა იგი (მთ. 9,2). მოძღვარიც, ასევე მიუტევებს ცოდვებს ხალხს ღვთისაგან მიცემული ძალაუფლებით და განაცხოველებს თავის თავში სიყვარულისა და თანაგრძნობის ძვენს და გულწრფელ მონაწილეობას ცოდვილი ადამიანისადმი. მიიღო რა მონაწილეობა საიდუმლოში, მორწმუნე ადამიანი განწყობილია მოუსმინოს მოძღვარს უფრო მეტად, ვიდრე სხვა დროს. მოძღვარს ახსოვს ეს და ძვირად უღირს დროს, რომელიც მიეცა მას ღვთისაგან ადამიანის სინანულისათვის. წმიდა წერილიდან აღებული სიტყვებით, თავისი გულითადი დარიგებებით, თანაგრძნობით მოძღვარი აღძრავს მონანულს „ცოდვის მძიმე ძილისაგან“. როგორც კეთილი მესაჭე გადაარჩენს ხომალდს, ისე კეთილი მოძღვარი განაცხოველებს და განკურნავს მისდამი მინდობილ სულიერ ცხვრებს სინანულის საიდუმლოს მადლით.

აღსარება (სინანული) დიდი სჯულის კანონის მიხედვით

ქეშმარიტად მონანულნი შეწყნარებულნი უნდა იყვნენ (მეოთხე მსოფლ. კრების კანონი 43). სარწმუნოების აღსარებაში ყველამ თავისი ნება უნდა გამოამჟღავნოს (ნეოკესარიის კრების კანონი 6).

აღსარებას თავისი საფეხურები აქვს:

შეტირილი - მონანულთა განკანონების (კანონის დადება, ეპიტიმია) პირველი საფეხური. შეტირილი აუცილებელია სალოცავი ტაძრის კარიბჭის გარეთ (გრიგოლ ნეოკესარიელის ეპისტოლე).

მსმენელი - მონანულთა განკანონების მეორე საფეხური; ტაძრის კარიბჭის შიგნით ცოდვილი უნდა იდგეს მხოლოდ კათაკმეველთა ლოცვამდე (გრიგოლ ნეოკესარიელის ეპისტოლე).

შევრდომა-მონანულთაგანკანონებისმესამესაფეხური.მომნანიებელი დგას ტაძრის კარიბჭის შიგნით და გამოდის კათაკმევლებთან ერთად (გრიგოლ ნეოკესარიელის ეპისტოლე).

თანამდგომარეობა - მონანულთა განკანონების მეოთხე საფეხური, როდესაც მონანული დგას მორწმუნეებთან ერთად და არ გამოდის ეკლესიიდან კათაკმევლებთან ერთად, მაგრამ იგი არ ეზიარება წმინდა საიდუმლოს (გრიგოლ ნეოკესარიელის ეპისტოლე).

თუ რომელიმე ეპისკოპოსმა ან მღვდელმა ცოდვისაგან მოქცეული არ შეიწყნაროს, არამედ გააძევოს, იგი უნდა განიკვეთოს, რადგან მან შეაწუხა ქრისტე, რომელმაც თქვა, რომ: „სიხარული იქნება ცაში ერთ ცოდვილზე, რომელიც მოინანიებს“ (ლუკა 15.7) (მოციქულთა კანონი 52).

თუ ვინმე ცოდვებში ჩავარდნილი, სინანულისა და აღსარებისადმი დიდ მისწრაფებას გამოიჩენს და თუ ის, ვისაც რწმუნებული აქვს კაცთმოყვარე ღვთისაგან სასჯელის დადება და მოხსნის უფლება, ნახავს მის გადაჭარბებულ აღსარებასა და სინანულს, კაცთმოყვარე აღმოჩნდება მის მიმართ და შეუმოკლებს განკანონების ვადას, იგი არ უნდა გახდეს განკითხვის ღირსი, ვინაიდან წმიდა წერილის თხრობებში ჩვენ ვხედავთ, თუ რა სწრაფად ხდებიან ღვთის წყალობის ღირსნი დიდი ცოდვების მაღიარებელნი (ბასილი დიდი 74).

ჩვენ დროის მიხედვით კი არ განვიკითხავთ მონანულთ, არამედ ვუყურებთ სინანულის სახეს, თუ რამდენად გულმოდგინეა მონანული. თუ ძალიან უჭირთ თავისი ჩვეულების მოშლა, მსურველნი არიან ემსახურონ უფრო ხორციელ სიამოვნებას, ვიდრე უფალს და სახარებისამებრ ცხოვრებას არ მიიღებენ, ერთ სიტყვასაც არ ვეტყვით მათ, რადგან ურწმუნო და მოდავე ერში გვსმენია „თვითონ იხსენი სული შენი“ (შესაქ. 19,17)(ბასილი დიდი 84).

ვისაც ღვთის მიერ მიცემული აქვს დასჯის და სასჯელისაგან განთავისუფლების უფლება, მას მართებს, რომ განიხილოს ცოდვის ხარისხი, ცოდვილი კაცის შემობრუნებისაკენ ლტოლვა შეიგრძნოს და ამგვარად სენის შესაბამისი წამალი მოუმზადოს, რომ არ შეხედოს მარტივად ცოდვას და ამით ვერაფერი არგოს ცოდვით დაუძლურებულს. ცოდვის სენი კი მარტივი არ არის, არამედ ნაირ-ნაირია და მრავალსახე. იგი სიბოროტის სენს მრავლად აღმოაცენებს. მისი შემწეობით უკეთურება აღემატება და აღორძინდება იმ ზომამდეც კი, რომ წინააღმდეგობას უწევს მკურნალის ძალას. ამიტომ ვისაც უნდა მკურნალის ხელოვნება აჩვენოს, მას პირველად მართებს, რომ ცოდვის მოქმედის ნება შეიცნოს.

სიმაღლე სურს მას თუ პირიქით, საკუთარი ნებით მოუხმობს სენს. უნდა შეიცნოს თავის ქცევას როგორ წარმართავს. თუ არ ეწინააღმდეგება მკურნალს და სულიერ ტკივილს მასზე დადებული წამლით კეთილად კურნავს, ასეთ შემთხვევაში ღირსებისამებრ უნდა მიეცეს მოწყალება.

ღვთის ყველა სიტყვა და ღვთის მიერ ხელდასხმული მწყემსის უფლება მოაქცევს გზასაცდენილ ცხვარს და გველის ნაკბენ წყლულს განკურნავს, არც ორმოში ჩავარდნილს ტოვებს სასოწარკვეთილს, არც აღვირს მიუშვებს თავაშვებულად და თავზეხელაღებულად ცხოვრებისათვის. კარგად უნდა იცოდეს მკურნალმა ყოველნაირი ფიცხელი და ბლანტე (გამშრობი) საშუალებით, რბილი და ტკბილი წამლით ვნების შეჩერება და ჩირქმდინარე წყლულის შეხორცება, მოღვაწეობის შედეგად გამოტანილი სინანულის ნაყოფის შემჩნევა - შემოწმება და ზეციური სინათლისაკენ მოწოდებული ადამიანის ბრძნულად განგება. ვინაიდან ჩვენ ორივე უნდა ვიცოდეთ - წესთა უცთომელობაც და სჰულის ჩვეულებაც - გვმართებს შერცხუენით მხილება მათი, რომლებიც ღვთის მოცემულ წესებს არ შეიწყნარებენ (მე-7 მსოფ. კრების კანონი 102).

სიკვდილის წინ უნდა შევიწყნაროთ ის მწვალებლები, რომლებიც მოინანიებენ. მაგრამ ცხადია ეს შეწყნარება განუკითხველად არ უნდა მოხდეს. საჭიროა გამოცდა და გამოძიება, ჭეშმარიტ სინანულს აჩვენებენ თუ არა და თუ აქვთ ნაყოფი, რომელიც დაამოწმებს მათ მისწრაფებას გადარჩენისაკენ (ბასილი დიდი 5).

გაჭირვების, მონაგებთა მიტაცების, ტყვეობის ან სხვა რაიმე ამგვარის გარეშე, თუ ვინმე გადაუდგა და უარყო სარწმუნოება, კრებას მიაჩნია, რომ საჭიროა გამოვიჩინოთ მათ მიმართ მოწყალება, თუმცა ღირსნი არ არიან კაცთმოყვარეობისა. თუ მოინანიებენ გულმოდგინედ 3 წელი მსმენელებთან დაჰყონ, 7 წელი შევრდომით ილოცონ, ხოლო 2 წელი შესაწირავის გარეშე ეზიარონ ერის ლოცვას (ნიკეას პირველი მსოფ. კრების კანონი 11).

ვისაც შეეშინდა მხოლოდ ტანჯვის, მუქარის ან შენადენი ქონების წართმევის ან გადასახლების და ამის გამო შესწირა მსხვერპლი კერძს, მაგრამ აქამდე სინანულით არ მოქცეულა, ხოლო ახლა მოვიდა და მოისურვა მოქცევა, საჭიროდ მიგვაჩნია მათი მსმენელად შეწყნარება აღდგომამდე, აღდგომის შემდეგ 3 წელი განკანონება და ზიარება სიწმინდეთა გარეშე. ამგვარად უნდა მივიდნენ ისინი სრულ ზიარებამდე, როდესაც სრულყოფენ 6 წელს. თუ ვინმეს ელის დიდი გაჭირვება და სიკვდილი სწეულებით ან სხვა რამ მიზეზით, ასეთები დროზე ადრე უნდა შეიწყალონ (ანკირიის კრების კანონი).

სიძვით შეგინებული 3 წლის განმავლობაშისრ ულიად გამევებულ უნდა იქნას მორწმუნეთა ლოცვიდან, შემდეგ 3 წელი მხოლოდ მსმენელებთან ერთად უნდა იყოს, კიდევ 3 წელი შევრდომილებთან (მუხლმოყრით მლოცველებთან) ერთად ილოცონ. თუ ვინმე მეტ მისწრაფებას გამოიჩენს მოქცევისადმი და ცხოვრებით აჩვენებს კეთილისაკენ მობრუნებას, ვისაც სინანულის დროის დაწესება ევალება, მართებთ მათთვის მსმენელობის დროის შემოკლება და მალე შეყვანა შევრდომით (მუხლმოდრეკით) მლოცველებთან. აგრეთვე კარგად უნდა გაირკვეს და განისაჯოს განკურნებულის მოღვაწეობა და ცხოვრება, რადგან როგორც ღორებისათვის არ შეიძლება მარგალიტის მიყრა, ასევე მას, ვინც სიწმინდით და ვნებისაგან განთავისუფლებით კაცობის პატივს მიაღწევს, არ იქნება წესი, რომ დავაკლოთ პატიოსანი მარგალიტი.

მრუშობა და სხვა სახის არაწმინდება მთლიანად ისეთივე მსჯავრით უნდა განიკურნოს, როგორც სიძვის ვნება, ოღონდ დრო უნდა იყოს გაორკეცებული. აქაც უნდა გამოვიძიოთ გულმოდგინება განკურნებულისა (გრიგოლ ნოსელი 3).

ჩვენმა მამებმა არ ბრძანეს იმ დედაკაცების გამოაშკარავება, რომლებიც იმრუშებენ და შემდეგ ღვთის შიშით აღიარებენ ცოდვას, ან სხვა სახით გამომჟღავნდებიან, რათა ეს არ გახდეს სიკვდილის მიზეზი მხილებულთათვის. მამებმა მათ მორწმუნეებთან დგომის ნება დართეს, ოღონდ ზიარების გარეშე, სანამ არ შესრულდება მათი სინანულის ვადა (ბასილი დიდი 34).

განზრახ მკვლელისათვის დანაშაულის მონანიების დრო სამად განიყოფა. ამისათვის გამოყოფილია სამჯერ 9 წელი, რომ სინანულის პირველ საფეხურზე ცხრა-ცხრა წელი დაჰყონ. პირველი 9 წელი არის ჟამი სრული განშორებისა და ეკლესიიდან განდევნისა. ამდენივე შემდეგი წელი მსმენელთა შორის უნდა იყვნენ, უსმენდნენ მოძღვარს, საღმრთო წიგნის კითხვას და მორწმუნეებთან ერთად დგომის ღირსნი ხდებიან. მესამე 9 წელი შევრდომით უნდა მოინანიონ მლოცველებთან ერთად. ასეთებზეც სინანულის რაგვარობის და ქცევის მიხედვით უნდა შეამოკლონ განკანონების დრო, რომლის მიხედვით სინანულის თითოეულ საფეხურზე 9 წლის ნაცვლად შეიძლება დატოვონ 8,7,6 ან 5 წელი, რადგან გულმოდგინეობა დასძლევს დროს.

თუ უნებლიეთ ვინმეს მოუხდა მკვლელობა, მას, როგორც შეგინებულს ცოდვის ჭუჭყით, სამღვდელთა მადლისაგან განდევნილად წარმოაჩენს საღვთო კანონი და რამდენი დროც მარტივი სიძვით

დაცემულებს სჭირდებათ განსაწმენდად, იმდენივე დროა განჩინებული უნებლიე კაცისმკვლელისათვის. აქაც ყურადსაღებია მონანულის მისწრაფება და თუ შეწყნარების ღირსი აღმოჩნდება მისი სინანული და მოქცევა, საჭირო არ არის ბოლომდე დაცვა წლების რაოდენობის (გრიგოლ ნოსელი 4).

საფლავის მპარცველობა განიყოფება შესანდობლად და შეუნდობლად. ამ ქმედების ჩამდენთა მონანიება უნდა ხდებოდეს იმ პირის ზედამხედველობით, ვისაც ხელეწიფება სასჯელის დადება. მან მონანულის ცხოვრების მიხედვით უნდა განსაჯოს ვნებისგან განკურნების შედეგები და შესაბამისად შეამოკლოს კანონის მიერ განსაზღვრული სასჯელის დრო (გრიგოლ ნოსელი 7).

სიწმინდეთა მკრეხელობა, საეკლესიო ნივთების მიტაცება ღირსია არანაკლები სასჯელისა, რაც მკვლელობისთვისაა დადგენილი (გრიგოლ ნოსელი).

40. მღვდლობის საიდუმლოს შესრულების წესი

მღვდლობის მოწოდებას, მოციქულთა სწავლების მიხედვით, ყოველი ქრისტიანი ატარებს. მოც. პეტრე წერს: „თქვენ კი რჩეული მოდგმა ხართ, სამეფო სამღვდელოება, წმიდა ერი, წილხვედრი ხალხი...“ (1 პეტრ. 2,9). მოციქული პეტრე ამით მიანიშნებს ქრისტიანების გამოყოფას, როგორც ახალ, სულიერ ისრაელებისა მთელი კაცობრიობიდან. ყოველი მათგანი იბადება წყლისა და სულისაგან და ხდება უფლის ტამარი. ამ გაგებით ყველა მათგანი იღებს სამღვდლო მსახურებას, რათა „შესწირონ თავიანთი თავი ცოცხალ და წმიდა, ღვთისათვის სასურველ მსხვერპლად...“ (რომ. 12,1).

თუმცა ყოველი ქრისტიანი მოწოდებულია ეკლესიაში მსახურებისათვის, მაგრამ ეს მსახურება სხვადასხვანაირია, როგორც სხვადასხვა თითოეულზე ღვთისგან მიღებული მადლი. „ყველა მოციქულია? ყველა წინასწარმეტყველია? ყველა მოძღვარია? ყველას ძალთა მოქმედება აქვს?“ (1 კორ.12,29) - კითხულობს მოც. პავლე. ეკლესია, როგორც ყოველი ცოცხალი ორგანიზმი, იერარქიულადაა ორგანიზებული: მისი წევრებიდან ყველა არ არის სრულფასოვანი ლიტურგიკული ცხოვრებისეული მოღვაწეობისათვის; ზოგიერთს გააჩნია მმართველობითი, ზოგიერთს მორჩილებითი როლი. ერთნი წარმომადგენენ მწყემსებს, მეორენი - ცხვრებს. ეკლესიაში მწყემსებს შორის ერთნი დადგინებულნი არიან უმაღლეს საფეხურზე და გააჩნიათ უმეტესი სულიერი ძალაუფლება, ვიდრე სხვებს.

მსოფლიო ეკლესიის კანონიკური დადგენილებით ქრისტიანები იყოფიან სასულიერო პირებად და მორწმუნეებად. სასულიერო პირებში იგულისხმება ის პირები, რომლებსაც უკავიათ ეკლესიაში სამღვდლო ხარისხი. ყოველ ხარისხში აყვანა ეკლესიაში სრულდება ლიტურგიის დროს.

დიაკვნის, მღვდლისა და ეპისკოპოსის კურთხევა ხდება მღვდლობის საიდუმლოს შესრულებით, რომელსაც ეწოდება ქიროტონია ანუ ხელდასხმა (ბერძნ. *o ceip* - ხელი, *tonea* - არჩევა აწეული ხელებით), ხოლო საეკლესიო მსახურების: მაგალობის, მკითხველისა და იპოდიაკვნის კურთხევა ხდება ეპისკოპოსის ლოცვა-კურთხევით, რომელსაც ქოროთესია ანუ ხელდადება ქვია (ბერძნ. *o ceip* - ხელი და *titemi* - დანიშვნა ხელის დადებით). ისინი განეკუთვნებიან საეკლესიო პირთა ბოლო ხარისხს.

ახალ აღთქმისეული მღვდლების წინასახენი იყვნენ ძვ. აღთქმაში ლევიტელები, მღვდლები და მღვდელმთავრები, რომლებიც გამოყო უფალმა ღვთივრჩეული ხალხისაგან „რათა ეტარებინათ უფლის აღთქმის კიდობანი...“ (2 რჯ. 10,8). ძველად აღთქმისეული ეკლესიის ღვთისმსახურება მიანიშნებდა მაცხოვრის გამომსყიდველ მსახურებაზე, რომელმაც „ერთადერთი მსხვერპლი შესწირა ცოდვათათვის და დაჯდა სამარადისოდ ღმრთის მარჯვნივ“ (ებრ. 10,12). იესო ქრისტემ, რომელიც „იყო მღვდელმთავარი წესისაებრ მელქისედეკისა“ (ებრ. 5,10), დააარსა ეკლესია, რომელშიც მას „როგორც მარადის მყოფს, მღვდლობაც წარუვალი აქვს“ (ებრ. 7,24).

მაცხოვარმა თავის მორწმუნეთაგან აირჩია თორმეტი მოციქული, ხოლო შემდეგ, ისევ სამოცდაათი მოსწავლე და წარავლინა ისინი სასწაულთმოქმედებისა და განკურნების ძალით ღვთის სასუფეველის საქადაგებლად. უფალმა თავისი აღდგომის დღეს მიანიჭა მოციქულებს ცოდვათა მიტევების ხელისუფლება, ხოლო ამაღლდა რა ზეცად, გარდამოუვლინა მათ სული წმინდა, რომლის ძალითაც აკურთხა ისინი „ადამიანთა მესათხველეებად“. ხოლო თვით მოციქულებმაც მოიპოვეს შესაძლებლობა გარდამოვლინონ სხვებზე ღვთის მაცხოვრებელი მადლი და მწყსონ ეკლესია.

მაცხოვრის მაგალითით და სული წმიდის ნებით მოციქულებმა აირჩიეს ღირსეული მემკვიდრეები და მოწაფეები საიდუმლო ხელდასხმით (ქიროტონიით). ისინი აკურთხევდნენ ეკლესიის სამსახურში და გადასცემდნენ მათ მწყემსობრივი მსახურების მემკვიდრეობას. წმიდა კლიმენტი რომაელი, მოციქულთა მოწაფე,

თავის პირველ ეპისტოლეში კორინთელების მიმართ ამბობს: „მოციქულები გვაკურთხევდნენ ჩვენ უფალ იესო ქრისტესაგან, იესო ქრისტე ღვთისაგან. მოციქულები ადგინებდნენ პირველ მორწმუნეებს ეპისკოპოსებად და დიაკონებად“ (თავ. 42). მოციქულებზე სული წმიდის გარდამოსვლის შემდეგ ეკლესიაში გრძელდება განუწყვეტელი ჯაჭვი მღვდლობის „მემკვიდრეობით დადგინებისა“ უფლისაგან, რომლებიც იკურთხებიან სულიერი მსახურებისათვის მღვდლობის საიდუმლოს საშუალებით. შეუცვლელი რჩება აგრეთვე ძირითადი ლიტურგიკული ნაწილები ქიროტონიის საიდუმლო მოქმედებისა, რომელთა შესახებაც არაერთხელ ნახსენებია საქმე მოციქულთაში - მოციქულის ხელის დადება (შემდეგში ეპისკოპოსის) არჩეულის თავზე და კრებისთი ლოცვა. ლოცვით იქნა ხელდადებული სავლე და ბარნაბა ანტიოქიაში, როდესაც სულმა მოუწოდა მათ მსახურებისათვის (საქმ. 13,1-3). ხელდასხმისა და ლოცვის საშუალებით იქნა დადგინებული დიაკონის ხარისხში შვიდი ადამიანი იერუსალიმში (საქმ. 6,6). მოციქულმა პავლემ და ბარნაბამ, გაიარეს ქალაქი ლასტრია, იკონია და ანტიოქია და ამტკიცებდნენ რა იქ თავიანთ მოწაფეები სარწმუნოებაში, ხელი დაასხეს პრესვიტერებს ყველა ეკლესიისათვის: „და აკურთხეს მათ თვითოეულ ეკლესიის ხუცესნი და ლოცვითა და მარხვით შეავდრეს ისინი უფალს“ (საქმ. 14,23). ხელდასხმა როგორც მღვდლობის დადგინების საიდუმლო საშუალება, ნახსენებია მოც. პავლეს ეპისტოლეებში ტიმოთეს მიმართ, სადაც გარდა ამისა, მინიშნებულია იმ განსაკუთრებულ მღვწეზე, რომლის საშუალებითაც მიიღება კურთხევა. პირველ ეპისტოლეში მოციქული წერს: „ნუ უგულვებელყოფ შენთვის მონიჭებულ მადლს, რომელიც მიგეცა წინასწარმეტყველთა და ხუცესობის ხელდასხმით“ (1 ტიმ. 4,14). ამის შესახებ ეუბნება მას მეორე ეპისტოლეშიც: „რისთვისაც შეგახსენებ შენ განაცხოველო გზებით ნიჭი ღმრთისა, რომელიც არის შენში ჩემი ხელდასხმით“ (2 ტიმ. 1,6).

მოციქულთა წერილებსა და გარდამოცემებში მკაფიოდ განიყოფა სასულიერო პირთა სამი ხარისხი: დიაკონი, პრესვიტერი და ეპისკოპოსი. დიონისე არეოპაგელი - მოციქულთა კაცი - იძლევა დაწვრილებით აღწერას თვით ამ ხარისხების ხელდასხმის წესისა, მისი სიტყვებით „მღვდელმთავარი თავისი ხელდასხმის დროს ტრაპეზის წინ იჩოქება ორივე მუხლით, ხოლო მის თავზე გადაიშლება წმიდა წერილი; მღვდელი, თუმცა ორივე მუხლით იჩოქება, მაგრამ წიგნის ნაცვლად მას დაასხამს ხელს ეპისკოპოსი; დიაკონი იხრის მხოლოდ ერთ მუხლს. მიუხედავად

ამისა, მაინც ყოველი მათგანი ამოწმებს თავის მორჩილებას ღვთისადმი და მისი კანონისადმი, ყოველი მათგანი იბეჭდება, გარდა ამისა, ჯვრით მათგან საჭირო თვითმოკვდინებისა და მიბაძვისა იესო ქრისტესადმი; ყოველ მათგანს თანამყოფი სასულიერო პირები ემთხვევიან და ულოცავენ ნიშნად სიყვარულისა; მათი სახელი წარმოითქმება ყველას გასაგონად, რადგან ყველამ იცოდეს, რომ ისინი შეუდგნენ სამღვდლო მსახურებას, არა მათი ნებით, არამედ ღვთის განჩინებით“.

ეკლესიაში მოციქულთა დროიდანვე შემონახულია განსაკუთრებული მოთხოვნები მღვდლობის თანამდებობაზე არჩეულთათვის, რომლებიც დადგინებულია ქრისტეს მსახურების მიერ. ხელდასახმელი პიროვნებები უნდა იყვნენ სარწმუნოების ჭეშმარიტებაში განსწავლულნი და სულიერად გამოცდილნი. თვით უფალი, იესო ქრისტე ემზადებოდა და ლოცულობდა; ასევე იქცეოდნენ წმიდა მოციქულებიც (საქმ. 6,6;13,23). ისინი უწოდებდნენ უფალს მასწავლებელს და ქრისტემ ისინი წარგზავნა მსახურებისათვის არა იმ წუთასვე, არამედ სამი წლის შემდეგ, რომლის დროსაც ისინი მუდმივ კავშირში იყვნენ მასთან, ისმენდნენ უფლის დარიგებებსა და აღივსებოდნენ ჭეშმარიტების სულით. მოციქულები ეკლესიის მართვასა და მის შექმნაში მისდევდნენ ქრისტეს დარიგებებს. მოც. პავლემ, დაადგინა ტიმოთე ეკლესიაში მსახურებისათვის იმის შემდეგ, როცა ის იქნა განსწავლული და განბრძნობილი: „შენ კი დამკვიდრდი იმაში, რაც გისწავლია და გიწამებია, იცოდე ვის მიერ ხარ განსწავლილი“ (2 ტიმ. 3.14-15). მოციქული ასეთი სახით არიგებს ეპისკოპოს ტიმოთეს: „ნაჩქარევი ხელდასხმისაგან თავი შეიკავე, ნუ ეზიარები სხვის ცოდვებს და წმიდად შეინახე თავი“ (1 ტიმ. 5,22). ხოლო ტიტეს მიმართ ეპისტოლეში ის ჩამოთვლის ღირსებებს, რომელსაც უნდა ფლობდეს ღვთისმსახური: „რადგან ეპისკოპოსი უბიწო უნდა იყოს, როგორც მწიგნობარი, არა თავხედი, არა გულმწყრალი, არა მემთვრალე, არა შფოთისთავი, არა ანგარი, არამედ სტუმართმოყვარე, სიკეთის მოყვარე, თავდაჭერილი, მართალი, ღმრთის მოსავი, მტკიცე“ (ტიტ. 1,7-9).

ძველად ხელს ასხამდნენ სასულიერო პირებად იმ პირებს, რომლებსაც ირჩევდნენ მოციქულები ან მათი მემკვიდრეები. მოგვიანებით შემოდის პრაქტიკაში სასულიერო პირის არჩევა ადგილობრივი ეკლესიის ხალხისა და საეკლესიო მსახურების მიერ. კვიპრიანე კართაგენელის მიხედვით საეკლესიო თემი თვითონ ირჩევს სასულიერო პირის თანამდებობაზე პიროვნებას, ხოლო დამსწრეები მათი შორის ეპისკოპოსები არა უმეტეს სამისა თავისი თანხმობით ადასტურებდა არჩევანის სისწორეს. არჩეულ

კანდიდატს, ასეთი სახით, უნდა მიეღოთ დამოწმება მიტროპოლიტისაგან და ხელდასხმა დამსწრე ეპისკოპოსებისაგან.

სასულიერო პირისა და მსახურის ასეთი წესი არსებობდა მე-14 საუკუნემდე, ხოლო შემდეგ დაიწყო გამოჩენა ზოგიერთმა ახალმა ფორმამ. ევსევი კესარიელმა და ავგუსტინემ დააარსეს რაღაც სემინარიის მსგავსი, სადაც მოაწყვეს კლირიკებისათვის საერთო საცხოვრებლები და დაავალეს უფროსებს ესწავლებინათ უმცროსებისათვის. მალე ამ პრაქტიკამ მიიღო ფართო გავრცელება და მრავალი საეპისკოპოსო კათედრებთან სულ უფრო ბევრდებოდა კლირიკოსთა რიცხვი, რომლებიც ემზადებოდნენ მომავალი სასულიერო მსახურებისათვის. უდიდესი როლი სასულიერო პირთა მომზადებისათვის ითამაშეს ზოგიერთმა მონასტერმა, რომელიც დაამთავრეს ბევრმა გამოჩენილმა საეკლესიო მოღვაწემ. მოგვიანებით, სპეციალური საღვთისმეტყველო სკოლის წარმოქმნით ასეთი კანდიდატების აღზრდა დაევაღათ ამ სასულიერო დაწესებულებებს.

მღვდლობის საიდუმლოში ხელდასხმის საშუალებით სწორად არჩეულ პიროვნებაზე გადმოდის სული წმიდა და ადგინებს მას აღასრულოს საიდუმლოებები და მწყოს ქრისტეს ფარა.

მღვდლობის საიდუმლოს გარეგან, ხილულ მხარეს განეკუთვნება მღვდელმთავრის ხელდასხმა გამორჩეული პიროვნების თავზე და ლოცვითი მოწოდება სული წმიდისა. ხელდასხმის შინაგან, უხილავ მოქმედებას წარმოადგენს განსაკუთრებული მაღლი მღვდლობისა. ის აღამაღლებს პიროვნებას დანარჩენი მორწმუნეებისაგან და უბოძებს მას სულიერ ძალასა და უფლებას მასწავლებლობისა, მღვდელმოქმედებისა და მრევლის მართვისა. სასულიერო პირებს ადგინებს თვით სული წმიდა და მოციქულების სიტყვებით „თავისთავად“ ვერავინ მიიღებს ამ პატივს, არამედ ვინც ხმობილია ღმერთის მიერ, აარონის მსგავსად“ (ებრ.5,4).

მღვდლობის ხელდასხმა - ეს არის საკრამენტალური აქტი, სადაც წმიდა იაონე ოქროპირის სიტყვებით „ხელს ასხამს ადამიანი, ხოლო ყოველივეს აკეთებს ღმერთი და ღვთის ხელი ეხება ამორჩეულის თავს...“ (საუბ. 14,4). გრიგოლ ნოსელი ამბობს, რომ ხელდასხმული პიროვნება გარეგანი სახით რჩება უწინდელ ადამიანად, მაგრამ სულით ის გარდაიქმნება უკეთეს პიროვნებად სული წმიდის ძალითა და მოქმედებით“.

ქიროტონიისაგან განსხვავებით საეკლესიო მსახურის ხარისხზე დადგინება - ანუ ქიროთესია არ წარმოადგენს მღვდლობის საიდუმლო ხელდასხმას, არამედ არის მღვდელმოქმედება, რომელიც სრულდება

მღვდელმთავრის ლოცვა-კურთხევით, რათა პიროვნება განმტკიცდეს საეკლესიო მსახურებაში. ხელდასხმის ამ დროს არ წარმოითქმება მადლის მოხმობის საიდუმლო სიტყვები, რაც მღვდლობის ხელდასხმაშია.

წიგნის მკითხველის და მაგალობლის ხელდასხმა

მკითხველის შესახებ ნახსენებია ჯერ კიდევ ძველ აღთქმაში, სადაც ნათქვამია, რომ ღვთისმსახურების დროს ისინი „კითხულობდნენ ღვთის რჯულის წიგნებიდან, განმარტავდნენ და ხალხსაც ესმოდა წაკითხული“ (ნემ. 8,8). ახალ აღთქმაში მკითხველობა აკურთხა თვით უფალმა, როცა მივიდა ნაზარეთში, შევიდა „მათს სინაგოგაში და წამოდგა წასაკითხავად“ (ლუკ. 5,16). მკითხველის თანამდებობა ცნობილი იყო მოციქულთა დროსაც (საქმ. 13,15-17). მათ შესახებ ნათქვამია მოციქულთა გარდამოცემებშიც და მინიშნებულია პირველი საუკუნის საეკლესიო მწერლების ნაწარმოებებში. მკითხველთა წოდება უძველეს ეკლესიაში სარგებლობდა დიდი პატივისცემით. ის გაიცემოდა როგორც ჯილდო განსაკუთრებული ღირსებისა და ქრისტიანული რწმენის მტკიცე აღმსარებლობისათვის. წმიდა მღვდელმთავრამ კვიპრიანემ დაადგინა მკითხველებად აღმსარებლები: აბრელიუსი და კელერინი, რომლებმაც გამოიჩინეს სიმტკიცე და გამძლეობა დევნის დროს.

ძველად თავიანთ მსახურებას წიგნის მკითხველობიდან იწყებდნენ ეკლესიის მრავალი გამოჩენილი მოღვაწე და მამა - ბასილი დიდი, გრიგოლ ნოსელი, იოანე ოქროპირი, პროკლე კონსტანტინეპოლელი პატრიარქი და სხვა. ეკლესიის ისტორიიდან ცნობილია, რომ უდიდეს ტაძრებში მკითხველის თანამდებობას იკავებდა მრავალი კლირიკოსი. მაგ. იუსტინე იმპერატორის დროს სოფიის კონსტანტინეპოლის ტაძარში დადგენილიყო 110 მკითხველი.

ძველად, როგორც დღეს, მკითხველის მოვალეობაში შედიოდა მსახურების დროს წმიდა წერილის წაკითხვა სახარების გამოკლებით; ისინი იყვნენ აგრეთვე საეკლესიო წიგნთა მცველები და ვალდებული იყვნენ აღენთოთ ღამპრები საკურთხეველში და დაეჭირათ შანდლები ღვთისმსახურების აუცილებელ დროს.

მოციქულთა დადგენილებებში ასახულია მკითხველის ხელდასხმის წესი, სადაც ეპისკოპოსი ირჩევს მკითხველს, დაადებს მას ხელეებს თავზე და წარმოსთქვამს ლოცვას.

ამ ლოცვაში ეპისკოპოსი ლოცულობს უფლის მიმართ, რათა ხელდასადებელ პიროვნებას მიენიჭოს წინასწამტეტყველური სული,

წმიდა წერილის ხალხისათვის წაკითხვის დროს. კართაგენის კრების მე-8 კანონში (398წ.) ნათქვამია, რომ ეპისკოპოსმა მკითხველის დადგინების დროს ხალხს უნდა შეატყობინოს მისი ქცევის, შესაძლებლობისა და ერთგულების შესახებ. ამის შემდეგ ეპისკოპოსი აძლევს მკითხველს წმიდა წიგნს (სამოციქულოს) წასაკითხავად შემდეგი სიტყვებით: „შვილო, პორველი ხარისხი მღვდელობისა მკითხველობაი არს. ჯერ არს უკვე შენდა ყოველსა დღესა საღმრთოისა წერილისა კითხვად, რათა მსმენელთა, გხედვიდნენ რა, სარგებელი მიიღონ...“.

მგალობლის ანუ „კანონარქის“ (ოქტოიხოსის, წარდგომისა და სხვა ხმის მგალობელი) თანამდებობა - ცნობილი იყო ისევე, როგორც მკითხველისა ძველ აღთქმაში. ძველ აღთქმისეული ფსალმუნთ მგალობლები (1ნეშტ. 3,33) და მგალობლები (1ნეშტ. 25,58; 1ეზრ. 2,42) იყოფოდნენ ორ ჯგუფად (ნეემ. 11,17; 12,46), რომელთა შორისაც იყვნენ ლოტბარები სადიდებლებისა და სამადლობელი გალობებისა. ახალ აღთქმაში მგალობელთა წოდება აკურთხა თვით უფალმა და მოციქულებმა, რომლებმაც საიდუმლოს ერობის შემდეგ „გალობაი წართქვეს და გავიდნენ მთასა მას ზეთის ხილთასა“ (მათ. 26,30). ქრისტეს ეკლესიის არსებობის პირველ საუკუნეებში გალობის ნება ეძლეოდათ ღვთისმსახურების დროს ყველა დამსწრეს. 364 წლის ლაოდიკიის კრებამ მე-15 კანონით დაადგინა, რომ მხოლოდ მგალობლებს ეგალობათ ეკლესიაში, რომელთაც ნება ეძლეოდათ ამბიონზე ასვლაც. კართაგენის კრების მე-10 კანონში მინიშნებულია რომ ეპისკოპოსმა მგალობლის ხელდადების დროს უნდა წარმოთქვას: „რასაც გალობ ბაგეებით, ის იწამე გულით, ხოლო რაც გწამთ გულით, ის აღასრულე საქმით“. მგალობლები ანუ მეფსალმუნეები შეადგენდნენ ძველად მკითხველთა დაბალ საფეხურს.

ახლანდელი წესი მკითხველისა და მგალობლისა არის ბერძნული წარმოშობის. ის შედგება რამოდენიმე ნაწილისაგან.

1 ნაწილი

ეპისკოპოსის ლოცვა-კურთხევა

ხელდადება

პირველი ლოცვა

ტროპრების გალობა

თმის მოკვეცა

ფილონიტ შემოსვა

2 ნაწილი

ეპისკოპოსის ლოცვა-კურთხევა

ხელდადება
მეორე ლოცვა
სამოციულოს წაკიხვა
ფილონის მოხსნა

3 ნაწილი

ეპისკოპოსის ლოცვა-კურთხევა
სტიქრის კურთხევა
სტიქრით შემოსვა
მკითხველისადმი სწავლა-მოდღერება
სტიქრის კურთხევის დროს წარმოთქმული სიტყვა
შანდლის გადაცემა

მკითხველისა და მგალობლის ხელდადება სრულდება წმიდა ლიტურგიის დაწყებამდე ჟამნების კითხვის დროს ეპისკოპოსის შემოსვის შემდეგ. პირველ ლოცვაში მღვდელმთავარი თხოვს ღმერთს შემოსოს მკითხველი უბიწო და შეუგინებელი სამოსელით, განანათლოს ის, რათა მომავალში მან მიიღოს ცხოვრების უხრწნელი გვირგვინი.

ღვთისადმი მიძღვნის ნიშნად და უბრალო მორწმუნეთაგან განსასხვავებლად მკითხველსა და მგალობელს შემოსავენ მოკლე ფილონით, რომელსაც სვიმეონ თესალონიკელი უწოდებს „საეკლესიო შესამოსელთა საწყისს“. მეორე ლოცვაში მღვდელმთავარი თხოვს უფალს მისცეს მას მთელი სიბრძნითა და გონებით აღასრულოს წმიდა წერილის სწავლება და წაკითხვა ტაძარში და შეინარჩუნოს ის უბიწოდ ცხოვრებაში.

ეპისკოპოსის ხელდადება თავზე ნიშნავს ხილულ ნიშანს ღვთის მფარველი ძალისა. სამოციულოს მოკლე ნაწილის წაკითხვა ხმამაღლა ნიშნავს გონიერი მსახურების დასაწყისს ეკლესიაში. ამ მსახურების სიწმინდე მტკიცდება სტიქრის შემოსვით, რადგანაც ამ სამოსით შემოსილნი არიან წმიდა ანგელოზები.

სწავლებითი სიტყვა მიანიშნებს, რომ წიგნის მკითხველობა არის პირველი საფეხური მღვდლობისა. მკითხველი ვალდებულია ღვთისმსახურების დროს წაიკითხოს წმიდა წერილი მორწმუნეთა დასარიგებლად, ვალდებულია ჰქონდეს სიბრძნე და მართალი ცხოვრება.

ბოლოს მღვდელმთავარი აძლევს მას სასანთლეს. ანთებული სანთლით მკითხველი დგას ლიტურგიის დროს მღვდელმთავრის ან კანკელის წინ. საერთოდ ხელდადების დროს მკითხველი ეზიარება.

იპოდიაკონის ხელდადება

წმიდა მართლმადიდებელ ეკლესიაში იპოდიაკონის წოდება

მომდინარეობს მოციქულთა დროიდანვე. მის შესახებ ნახსენებია მოციქულთა კანონებსა და დადგენილებებში. ეგნატე ღმერთშემოსილის ეპისტოლეებში ანტიოქიელების მიმართ, წმიდა კვიპრიანეს ეპისტოლეებში. მე-3 საუკუნეში რომის ეპისკოპოსი კორნელიუსი ანტიოქიის ეპისკოპოს ფაბიოს მიმართ წერილში ჩამოთვლის რომის ეკლესიის კლიროსებში შვიდ იპოდიაკონს¹⁴. კოპსტანტინეპოლის ეკლესიაში და მასში შემავალ სხვა ეკლესიებში იუსტინიანეს დადგენილებით მსახურობდა 90 იპოდიაკონი.

ძველი წეს-ჩვეულებების თანახმად იპოდიაკონის მოვალეობაში შედიოდა სასულიერო პირთათვის ხელბანვის მომზადება და ტაძრიდან კათაკმეველთა გაყვანა დიაკვნის მიერ „კათაკმეველთა განვებით“ კვერქის წარმოთქმის შემდეგ. იპოდიაკონს უნდა დაეცვა წმიდა კარები, რათა არავინ უღირსებიდან არ შესულიყო საკურთხეველში.

უძველესი წესებისა და კანონების შესაბამისად იპოდიაკონის ხელდადება სრულდება შემდეგი სახით:

1. ოლარის კურთხევა
2. ოლარის ჯვრის სახით მოხვევა მხრებზე
3. ეპისკოპოსის კურთხევა
4. ხელდადება
5. ლოცვების წაკითხვა
6. მღვდელმთავრის პირველი ხელბანვა
7. მღვდელმთავრის მეორე ხელბანვა
8. ეპისკოპოსის კურთხევა

იპოდიაკონის - დიაკონის დამხმარის - თანამდებობა არის უმაღლესი საფეხური საეკლესიო მსახურებისა. იპოდიაკონის ხელდადების წესი, როგორც მკითხველისა და მგალობლისა სრულდება საკურთხევლის გარეთ, შუა ტაძარში. სვიმეონ თესალონიკელის განმარტებით საკურთხევლის გარეთ ხელდადება ნიშნავს იმას, რომ საეკლესიო მსახური ინიშნება არა საკურთხეველში ლოცვებში მონაწილეობისათვის, არამედ მსახურებისათვის მის გარეთ და ეკლესიის სხვა საქმეებისათვის,

წმიდა იოანე ოქროპირი იპოდიაკონის ოლარს ადარებს ანგელოზის ფრთებს, ხოლო ჯვრის სახით მოხვევა მხრებზე ნიშნავს იპოდიაკონის მზადყოფნას ლოცვებსა და საიდუმლოებებში მსახურებისათვის, რაც განასხვავებს მას ყველა სხვა საეკლესიო მსახურებისაგან, რომელთაც ოლარი არ გააჩნიათ.

¹⁴ ევსევ. წიგნი 6, თავ. 43

ეპისკოპოსი იპოდიაკონის ხელდადების ლოცვაში თხოვს ღმერთს, რათა მან ღირსეულად იმსახუროს წმიდა ეკლესიაში.

ხელბანვის ჭურჭელი და ხელსახოცი არის იპოდიაკონის ხილული გამოხატულება ღვთის სახლისადმი ზრუნვისა და სიყვარულისა, ხოლო ხელბანვის წესში მონაწილეობა ნიშნავს იპოდიაკონის მსახურების დასაწყისს.

დიაკონის ხელდასხმა

დიაკონის ხარისხი ქრისტიანულ ეკლესიაში დადგენილია მოციქულთა მიერ. მათ აირჩიეს ტაბლის სამსახურებლად „პატიოსნებით ცნობილი სულიწმიდითა და სიბრძნით აღსავსე შვიდი კაცი და მათ გაანდვეს მსახურება“. ამორჩეულები „წარადგინეს მოციქულთა წინაშე და ილოცეს და ხელი დაადეს მათ“ (საქმ. 1,6). ესენი იყვნენ: სტეფანე, ფილიპე, პროხორე, ტიმონი, პარმენი და ნიკოლასი, ანტიოქიელი, პროზელიტი.

მოციქულთა დროიდან დიაკონთა მსახურება განუწყვეტლივ შემონახულია მართმადიდებელ ეკლესიაში როგორც სასულიერო პირთა უმდაბლესი საფეხური.

დიაკონთა მოვალეობაში შედის დაეხმაროს პრესვიტერსა და ეპისკოპოსს ღვთისმსახურების დროს, სამწყსოს მართვასა და მისი განსწავლისას.

მოციქულთა დადგენილებებში ნათქვამია: „დაე იყოს დიაკონი გონებით, თვალთ, ბაგეებით, გულითა და სულით ანგელოზი და დამხმარე ეპისკოპოსისა და პრესვიტერისა“. ამიტომაც დიაკვნები მოციქულთა გარდამოცემის თანახმად არიან „მომსახურე სულები მსახურებად მოვლინებულნი, რომელთაც უნდა დაიმკვიდრონ სიცოცხლე“ (ებრ. 1,14). შესაბამისად დიაკვნებს ღვთისმსახურებისა და მის შემდეგაც არ აქვთ უფლება ლოცვა-კურთხევის გაცემისა, არამედ თვით იღებენ ლოცვა-კურთხევას ეპისკოპოსისა და პრესვიტერისგან (მოც. დადგენ; მეექვსე საეკლესიო კრება)

გარდა ზემოთ მოყვანილი ვალდებულებებისა დიაკვნებს ევალებოდათ აგრეთვე ავადმყოფთათვის ზრუნვა. დიაკვნებს უნდა მიეტანათ ევქარისტია ავადმყოფთათვის და იმ ქრისტიანებისათვის, რომელთაც არ შეეძლოთ ღვთისმსახურებაში მონაწილეობა. დიაკონი ასრულებს აგრეთვე ეპისკოპოსთა სხვა დავალებებს.

პირველდიაკონთა მსგავსად (საქმ. 7,8,5; 12,34-40) დიაკვნები მომდევნო საუკუნეებში ქადაგებდნენ ღვთის სიტყვას ღვთისმსახურების დროს.

ასე იქცეოდნენ მაგ. ყოფილი დიაკვნები: წმ. იოანე ოქროპირი, ეფრემ ასური, გრიგოლი დიდი. ზოგჯერ დიაკვნები იყვნენ პატრიარქებისა და მიტროპოლიტების ნდობით აღჭურვილნი პირები სხვადასხვა საქმეებში: მაგ. წმ. ათანასე ალექსანდრიელი დიაკონის ხარისხში იყო პირველ მსოფლიო საეკლესიო კრებაზე ეპისკოპოსის მაგიერ, მისი პირით მან ამხილა და განსაჯა არიოზი. ზოგჯერ დიაკვნებს ევალებოდათ ეკლესიის ქონების დაცვა. აგრეთვე ქვრივებისა და ობლებისათვის ზრუნვა (ბასილი დიდი კან. 89). დიაკონი ხელდაისხმება „ღირს არსის“ შემდეგ.

დიაკვნის კურთხევის სქემა:

1. სიტყვები: „ბრძანეთ“, „ბრძანეთ“, „ბრძანეთ ყოვლადუსამღვდელოესო მეუფეო“

2. ეპისკოპოსის ლოცვა-კურთხევა

3. გარშემოვლა სამჯერ ტრაპეზის ირგვლივ

4. ტროპართა გალობა

5. ცალმუხლით დაჩოქება ტრაპეზის წინ

6. ომოფორის ბოლოების დაფარება დიაკონის თავზე

7. ეპისკოპოსის ლოცვა-კურთხევა

8. ეპისკოპოსის ხელდასხმა

9. საიდუმლო ლოცვა: „საღვთო მადლი ხელდასხმულსა...“

10. უფალო შეგვიწყალებ

11. ორი ლოცვა საიდუმლოდ

12. მშვიდობიანი კვერექსი

13. ოლარის მოხსნა

14. აქსიოს

15. ოლარიტა და სამაჯურებით შემოსვა

16. რიპიდის გადაცემა

17. ურთიერთმთხვევა

18. წმიდა ზიარება

19. კვერექსი „აღემართენით მიმღებელნი...“

20. წმიდა ზიარების მიღება ლიტურგიის დასასრულს

ხელდასასხმელი პიროვნების გარეთ გამოყვანა, დიაკვნების სიტყვები - „ბრძანეთ“ და შემდეგ მღვდლის - „ბრძანეთ ყოვლადუსამღვდელოესო მეუფეო“ - ნიშნავს ხალხისა და საეკლესიო მსახურების თანხმობას.

სამჯერ გარშემოვლა ტრაპეზის ირგვლივ სრულდება სამების საპატივცემულოდ და მიანიშნებს დიაკონის მზადყოფნას მუდმივად შესწიროს თავი ღვთის ტრაპეზს სამსახურებლად. ტრაპეზის კუთხეების

მთხვევა აღნიშნავს დიაკონის მოკრძალებას სიწმინდისადმი და ღვთისადმი ცხოველ სიყვარულს. ეპისკოპოსის ომოფორის, მახვილისა და ხელის მთხვევა გამოხატავს შვილურ მორჩილებას, ეპისკოპოსის მიმართ მაღლიერებასა და პატივისცემას, რომლის საშუალებითაც თვით ქრისტე გარდამოავლენს მასზე ღვთის მაღლს.

ტრაპეზთან სრულდება დიაკონის ქორწინება ეკლესიასთან და განსაკუთრებული მსახურებისათვის ხელდასხმა. ამიტომაც ტრაპეზის ირგვლივ სამჯერ შემოვლის დროს იგალობება იგივე ტროპრები რაც ქორწინების საიდუმლოს დროს სრულდება. პირველ ტროპარში: „წმინდანო მოწამენო რომელთა კეთილად იღვაწეთ...“ - მოუწოდებთ მათ ვინც ვნებები დაითმინა, განამტკიცა და განავრცო ეკლესია, ვინც დაიდგა ზეციური გვირგვინი. ეს ტროპარი წარმოადგენს დიაკონისათვის მაგალითს მოწამეებისას, რომელთა მსგავსად მან უნდა შესწიროს თავი მსხვერპლად ქრისტიანული საიდუმლოებების მსახურებას, როგორც არქიდიაკონი და პირველმოწამე სტეფანე.

მეორე ტროპარი - „დიდება შენდა ქრისტე ღმერთო მოციქულთა მშვენებო მოწამეთა დიდებო, რომელთა ქადაგეს სამებისა მიერ ერთარსებაი“ - მიანიშნებს დიაკონს, რომ მან მოციქულთა და მოწამეთა მსგავსად ქადაგებით უნდა განადიდოს ერთარსება სამება.

მესამე ტროპარში: „ისაია მხიარულ იყავ, ქალწულმან მუცლად იღო და შვა ემანუილ, ღმერთი და კაცი...“ - განიდიდება ქრისტიანული ეკლესიის ერთ-ერთი უმთავრესი დოგმატი - ძე ღვთისას განკაცება ქალწულ მარიამისაგან, რომელმაც დააარსა ახალადთქმისეული მღვდლობა. ხელდასასხმელ პიროვნებას მუდამ უნდა ჰქონდეს შთაგონებული გონებასა და გულში ეს დოგმატი და მთელი თავისი ცხოვრებით დაამტკიცოს მაცხოვრისა და ღვთისმშობლის პატივისცემა. ერთ მუხლზე დაჩოქება ნიშნავს იმას, რომ დიაკონს ეკისრება არა სრული მღვდელმოქმედება, არამედ მხოლოდ მისი ნაწილი: წმიდა საიდუმლოებებში მსახურება და არა მისი აღსრულება.

ეპისკოპოსის საიდუმლო სიტყვებით ნაჩვენებია, რომ ადამიანი სუსტი და უსუსურია თავისით. ღვთის მაღლითა და ხელდასხმის საშუალებით იგი ხდება ეკლესიის მსახურებისათვის უნარიანი მღვდლობის ყოველი ხარისხისადმი.

დიაკონზე ოლარის გაკეთებისა და რიპიდის მიცემის დროს ეპისკოპოსი ხმამაღლა ამბობს: „აქსიოს - ღირსია“ და გუნდი იმეორებს. ამით ცხადდება, რომ ხელდასხმული პიროვნება ღირსია იყოს შემოსილი

თავისი ხარისხის ხილული ნიშნითა და მსახურებით (ოლარი, სამაჯურები, კოდნაკი, რიპიდი) და მან მიიღო სული წმიდის მადლი, გახდა ღირსი მიიღოს მონაწილეობა ღვთისმსახურებაში.

დიაკონს უჭირავს სამი თითით ოლარი თავისი სახის წინ და თითქოს იფარავს სახეს, როგორც ანგელოზები.

სამაჯურები აღნიშნავენ ხილულ ნიშანს ღვთის განსაკუთრებული ძალისა და დახმარებისა ხელდასახმელ პიროვნებაზე. სვ. თესალონიკელის განმარტებით, ისინი ასახავენ უფლის ყოვლისმპყრობელ ძალას და იმას რომ იესო თავისი ხელებით აღასრულებს თავისი ხორცისა და სისხლის საიდუმლოს. აგრეთვე აღნიშნავს იმ ბოროტელებს, რომელიც დაადეს მაცხოვარს პილატესთან რომ მიჰყავდათ.

რიპიდები აღნიშნავენ ანგელოზთა, ქერუბიმთა და სერაბიმთა ფრთებს, რომლებიც მასზე არიან გამოსახულნი. იღებს რა რიპიდს დიაკონი ემთხვევა ეპისკოპოსის ხელს და მხარს ნიშნად ეპისკოპოსისაგან მიღებული კურთხევის მადლიერებისათვის და დგება ტრაპეზის მარცხენა მხარეს, უჭირავს რიპიდი ბარძიმსა და ფეშხუმის თავზე შემდეგ ასამალლებლამდე: „წმიდა წმიდათა“ ანუ ზიარებამდე. ის ეზიარება დიაკვნებს შორის პირველი (პროტოდიაკონის შემდეგ), რადგანაც მასზე შესრულდა ღვთიური მადლის განახლება და აღსრულება.

მორწმუნეთა ზიარებისა და ძღვნის სამკვეთლოში გადამბრძანების შემდეგ ახლად ნაკურთხი დიაკონი წარმოთქვამს კვერექს: „აღმართენით მიმღებელნი...“. ამით მიანიშნებს ხალხს, რომ ის დადგენილია ღვთისმსახურად და ღვთისაგან მან მიიღო მადლი აღასრულოს თხოვნა და მოუწოდოს მორწმუნეებს ღოცვისა და ვედრებისათვის.

მღვდლის ხელდასახმა

პრესვიტერი სიტყვა სიტყვით ნიშნავს ხუცესს. ეს სახელწოდება აიღეს მოციქულებმა ძველათქმისეული ეკლესიიდან. ისინი თავიანთ თავს და მათ მიერ ხელდასხმულებს უწოდებენ ხუცესებს. (1 პეტრ. 5,1-2; იოან. 1,1). თვით სახელწოდება გვიჩვენებს, რომ მღვდლობის ხარისხში ირჩევდნენ ყველაზე უფრო ბრძენ და გამოცდილ ხალხს. მაგრამ ხშირად პრესვიტერს წმიდა წერილში უწოდებენ მღვდელს ან ღვთისმსახურს, როგორც უწოდებს მას წმიდა წერილი მაცხოვარს (აპოკ. 1,7). პრესვიტერს ჰქვია აგრეთვე სახელი „მამა“ იმიტომ, რომ ის საიდუმლოებებით და სწავლებით სულიერად აახლებს მორწმუნეებს და აძლევს მათ მართლმადიდებლურ აღზრდას.

მღვდლის ხელდასახმის წესი შემონახულია წმ. მართლმადიდებელ ეკლესიაში მოციქულთა დროიდან. მოციქულთა მეორე კანონში დადგენილია, რომ მღვდლის ხელდასახმა უნდა აღასრულოს ერთმა ეპისკოპოსმა.

მღვდლის ხელდასახმის სქემა:

1. ქერუბიმთა გალობის დროს მღვდლის თავზე დიდი დაფარნის დადგმა

2. დაფარნის გადაცემა დიკონზე

3. სიტყვები: „ბრძანე“, „ბრძანე“, „ბრძანე ყოვლადუსამღვდელოესო მეუფეო“

4. სამგზის შემოვლა ტრაპეზის ირგვლივ და ტროპართა გალობა

5. დაჩოქება ორივე მუხლით ტრაპეზის წინ

6. ომოფორის გადაფარება ხელდასახმელ პიროვნებაზე

7. მღვდელმთავრის კურთხევა

8. ხელდასახმა

9. საიდუმლო ლოცვა: „საღვთო მადლი...“

10. უფალო შეგვიწყალებ

11. ორი ლოცვა

12. მშვიდობიანი კვერექსი

13. შემოსვა ეპიტრაქილით, სარტყელით, ფილონით. ჯვრის და კონდაკის გადაცემა და სიტყვები „აქსიოს“

14. მისალმება ურთიერთმთხვევით

15. ახლად კურთხეული მღვდლისთვის ტარიგის დაჭერა

16. 50-ე ფსალმუნის კითხვა

17. ტარიგის უკან დაბრუნება

18. ზიარება

19. ამბიონის წინა ლოცვა

წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი მღვდლობის ხარისხს უწოდებს „სრულყოფილს“. მაგრამ მას არ შეუძლია გადასცეს იგივე მღვდლობა სხვას. ის ნათლავს და მღვდელმოქმედებს, მაგრამ არ აღასრულებს ხელდასახმას¹⁵.

მღვდლისათვის ხელდასახმელად აირჩევიან დიაკონის ხარისხისაგან. წმიდა სვიმეონ თესალონიკელი წერს: ხელდასახმელს დიაკვნები მიიყვანებენ აღსავლის კარებამდე. შემდეგ კი აღარ შედიან. მას დახვდება საკურთხეველის კარებში მასზე უფრო მაღალი ხარისხის

¹⁵ нов. скр. спб. 1899. с. 267.

სასულიერო პირი - მღვდელი (რადგან ის ხდება დიაკვნებზე უფრო მაღალი ხარისხისა. ეპისკოპოსი საიდუმლო ლოცვაში ხმამაღლა აცხადებს იმ ხარისხს რა ხარისხშიაც აღიყვანება და მოუწოდებს ყველა მორწმუნეს მრჩობლი ლოცვისათვის.

პირველ ლოცვაში მღვდელმთავარი ევედრება ღმერთს: „ღმერთო დაუსაბამო და დაუსრულებლო, ყოვლისა დაბადებულისა უზუცესო, რომელმან სახელ-დებითა ხუცესობისაითა პატივ-ეც ღირს-ქმნილსა მღვდელმოქმედებად ხარისხსა ამას შინა სიტყვისა შენისა ჭეშმარიტებისა. შენ, მეუფეო ყოველთაო ამასაცა, რომელი სათნო იყავ ხელთ-დასხმად ჩემ მიერ, უბიწოითა მოქალაქობითა და მიუდრეკელითა სარწმუნოებითა ჯერ-იჩინე შეწყნარებად დიდისა ამის ადლისა წმიდისა სულისა შენისასა და განსრულებულად გამოაჩინე მონაი ესე შენი...“.

მეორე ლოცვაში ასახულია მწყემსობის საქმიანობის სახე: „ღმერთო, დიდო ძლიერებითა და გამოუთქმელო გულის-ხმის-ყოფითა, რომელი საკვირველ ხარ ზრახვითა უფროს ძეთა კაცთასა. შენ, უფალო, ესეცა, რომელი სათნო იყავ შესვლად წესსა მღვდელობისასა, აღავსე სულისა შენისა წმიდისა ნიჭითა, რათა ღირს იქმნას უბრალოებით წარდგომად წინაშე საკურთხეველისა შენისა, ქადაგებად სახარებისა სუფევისა შენისა, მითხრობად სიტყვისა შენისა ჭეშმარიტებისაისა, შეწირვად შენდა ძლუნისა და მსხვერპლისა სულიერისა და განახლებად ერისა საბანელისა მით მეორედ შობისაითა...“ და მინიშნებულია ხუთი მაღლიანი ძალა, ხუთი მოქმედება მღვდლობაში:

1. წარდგეს გამომხსნელის სამსხვერპლოსთან და შესწიროს საკუთარი ცხოვრება მსხვერპლად;

2. იქადაგოს სახარება ღვთის სასუფეველისა, განამტკიცოს რწმენა უფლის იესო ქრისტესი როგორც ჭეშმარიტი მსაჯულისა და მაცხოვრისა;

3. ახაროს ღვთაებრივი ჭეშმარიტება და ქრისტეს სიმართლე, საკუთარი მაღლით აჩვენოს ცხოვრების ყველა შემთხვევასა და მოქმედებაში;

4. შესწიროს სულიერი ძღვენი და უსისხლო მსხვერპლი უფლის სადიდებლად და სამადლობელად;

5. აჩვენოს ქვეყნიერებას ღვთის მამობა. ამის ნიშნად სასულიერო პირი იწოდება „სულიერი მამად“. იგი ნათლავს წყლით, სული წმიდითა და სარწმუნოების ცეცხლით წმიდა სამების სახელით, მოძღვრავს ადამიანებს, თვალ-ყურს ადევნებს მათ სულიერ ზრდას.

ეპისკოპოსის ხელდასხმა

სახელწოდება „ეპისკოპოსი“ გვხვდება ძველ აღთქმაში, საიდანაც

იგი გადავიდა ახალ აღთქმისეულ ეკლესიაში. თვით უფალი იესო ქრისტე წმიდა წერილში იწოდება ეპისკოპოსად, რაც აღნიშნავს „ჩვენი სულების მწყემსსა და მცველს“ (1პეტრ. 2,25). უფალი იწოდება აგრეთვე მღვდელმთავრად (ებრ. 4,11; 7,26). მოციქულთა უწოდებენ ეპისკოპოსს (საქმ. 1,20). მოციქულთაგან ეპისკოპოსის წოდება მემკვიდრეობით გადაეცა მათ მემკვიდრეებს.

ეპისკოპოსი ხელდასხმება „წმიდაო ღმერთო“-ს გალობის დროს:

1. დაჩოქება ტრაპეზის წინ
2. სახარების დადება თავზე და ეპისკოპოსთა ხელდასხმა
3. ლოცვა
4. უფალო შეგვიწყალებ
5. პატრიარქის მიერ ორი ლოცვის წაკითხვა
6. პირველი და მეორე მიტროპოლიტების მიერ კვერეცის წაკითხვა
7. მღვდელმთავრის სამოსით შემოსვა
8. ეპისკოპოსთა მისალმება და მთხვევა

ღვთაებრივ ლიტურგიაში მონაწილეობა

1. სამოციქულოსა და სახარების წინ ასამაღლებელი: „მშვიდობა ყოველთა“

2. დიკირ-ტრიკირით ჯვრის გადასახვა

3. „რომელი ქერუბიმთას“ დროს პროტოპრესვიტერისაგან ბარძიმის მიღება

4. მღვდლებისა და დიაკვნების ზიარება

5. კურთხევა მღვდელმთავრის ანაფორის, პანაღიის, მანტიის, კუნკულისა და ფსკვნილის.

ლიტურგიის დასასრულს მღვდელმთავრისათვის კვერთხის გადაცემა

1. სიტყვა ეძლევა ახალ არჩეულ მღვდელმთავარს

2. კვერთხის გადაცემა

3. ახალი მღვდელმთავრის მიერ ხალხის კურთხევა.

წმიდა სვიმეონ თესალონიკელის განმარტებით ეპისკოპოსის ხელდასხმა ხდება პირველი შესვლის დროს, იმიტომ რომ ამ დროს გაიხსენება მაცხოვარის განკაცება და ვნება, აღდგომა და ამაღლება ზეცად. ყოველივე ეს გადმოცემულია ზუსტად ამ მცირე შესვლაში. მის შემდეგ გარდამოვიდა მოციქულებზე სულიწმიდა. ეპისკოპოსიც შედის ამ დროს ამ კარებით. სახარება ნაწერებით ეპისკოპოსის თავზე ნიშნავს უფლის ხელს.

პირველ ლოცვაში პატრიარქი თხოვს უფალს „რათა განამტკიცოს ახალარჩეული, როგორც განამტკიცა მოციქულები, წინასწამეტყველები

და მღვდელმთავრები და დაიცვა ისინი უბიწოდ და განაშენა ყოველგვარი კეთილშობილებით“. მეორე ლოცვაში ის თხოვს უფალს აქციოს ხელდასხმული ჭეშმარიტ მწყემსად.

41. ქორწინების საიდუმლოს შესრულების წესი

უფალი, მიუთითებდა რა მოსეს სჯულზე, ასწავლიდა: „ამისათვის დაუტეოს კაცმან მამა თვისი და დედა თვისი და შეეყოს ცოლსა თვისსა და იყვნენ ორნივე იგი ერთ ხორც“ (დაბ. 2,24). „ვითარმედ არღარა არიან ორ, არამედ ერთ ხორც. აწ უკვე რომელნი-იგი ღმერთმან შეაუღლნა, კაცი ნუ განაშორებენ“ (მთ. 19,6). მაცხოვარი ქადაგებს ქორწინების ურღვევებობას, რომელიც შეიძლება შეწყვეტილ იქნეს მხოლოდ მეუღლეთაგან ერთ-ერთის მრუშობის მიზეზით: „რომელმან განუტეოს ცოლი თვითი თვინიერ სიძვისა და სხუა შეირთოს, იმრუშებს...“ (მთ. 19,9).

წმიდა მოციქულმა პავლემ ქორწინებას საიდუმლოს მნიშვნელობა მიანიჭა, რამეთუ იგი მიმსგავსებულ-ჰყო ქრისტეს ეკლესიასთან ერთობის საიდუმლოსთან: „ცოლნი, - წერს იგი ეფესელთა მიმართ ეპისტოლეში - თვისთა ქმართა დაემორჩილენით, ვითარცა ქრისტე უფალსა, რამეთუ ქმარი არს თავ ცოლისა, ვითარცა ქრისტე თავ არს ეკლესიისა და იგი თავადი არს მაცხოვარი გუამისა, არამედ ვითარცა ეკლესია დამორჩილებულ არს ქრისტესა, ეგრეცა ცოლნი თვისთა ქმართა ყოვლითა. ქმართა გიყუარდეთ ცოლნი თვისნი, ვითარცა ქრისტემან შეიყუარა ეკლესია და თავი თვისი მისცა მისთვის. ამისათვის დაუტეოს კაცმან მამა თვისი და დედა თვისი და შეეყოს ცოლსა თვისსა და იყვნენ ორნივე იგი ერთ ხორც. საიდუმლო ესე დიდ-არს, ხოლო მე ვიტყვი ქრისტესათვის და ეკლესიისა“ (ეფეს. 5,22-25; 31-32).

ქორწინების წესის აღსასრულებლად საკმარისი არაა მხოლოდ დაქორწინების მსურველთა გადაწყვეტილება. საეკლესიო კანონები, რომლებიც ქორწინებას შეეხებიან, ითვალისწინებს რა, რომ იგი საღმრთო საიდუმლოს წარმოადგენს, იძლევიან ფორმულირებას იმ პირობებისა, რომელთა დაცვაც აუცილებელია მისი აღსრულებისათვისაც. ხსენებული პირობების დაუკმაყოფილებლობა წარმოშობს ქორწინებისა დამაბრკოლებელ გარემოებებს.

დამაბრკოლებელი გარემოებანი შეიძლება იყვნენ აბსოლუტურნი, რომელიც სრულიად გამორიცხავს გარკვეული პიროვნების ქორწინებას სხვა ნებისმიერ ადამიანთან, განურჩევლად მისი ვინაობისა; და

პირობითნი, რომლებიც შეუძლებელს ხდიან ორი გარკვეული პიროვნების ქორწინებას მათ შორის ნათესაური კავშირის არსებობის გამო.

ამას გარდა განასხვავებენ ისეთ დამაბრკოლებელ გარემოებებს, რომელთა ძალითაც ქორწინება მისი აღსრულების მომენტიდანვე უმოქმედოა და ამის გამო დარღვევას ექვემდებარება. არსებობს ასევე ზოგიერთი გარემოება, რომელთა გამოვლენის შემთხვევაშიც საჭირო არ არის ქორწინების დარღვევა. აქ კანონები შეუღლებული წყვილისა და მათზე ჯვრისწერის აღმასრულებელი მღვდლის ეპიტიმით - განკანონებით შემოიფარგლებიან.

აბსოლუტური გარემოებანი:

1. პიროვნებას, რომელიც ქორწინებაშია, არ შეუძლია იქორწინოს ახალი ქორწინებით, რამეთუ ქრისტიანული ქორწინება მონოგამიურია - მის დროს მამაკაცს შეიძლება ჰყავდეს მხოლოდ ერთ ცოლი და ქალს მხოლოდ ერთი ქმარი.

2. რაც შეეხება სამღვდელო ხარისხს, მოციქულთა 26-ე კანონი საეკლესიო მსახურებაზე დადგინების შემდეგ დაქორწინების ნებას რთავს მხოლოდ მკითხველებსა და მგალობლებს. ტრულის კრების მე-7 კანონის თანახმად დაქორწინება ეკრძალებათ არა მხოლოდ მღვდელმსახურთ, არამედ იპოდიაკონთაც. ამასთან წმიდა ბასილი დიდის მე-6 და ტრულის კრების მე-3 კანონები ერთხმად განაჩინებენ ხელდასხმის შემდგომ აღსრულებული სამღვდელო პირთა ქორწინებების არაკანონიერ ქორწინებებად შერაცხვას.

3. ქალკედონის კრების მე-16, ტრულის კრების 44-ე, კონსტანტინეპოლის ორმაგი კრების მე-5, წმიდა ბასილი დიდის მე-18 და მე-19 კანონების თანახმად ბერებსა და მონაზვნებს აღთქმის დადების შემდეგ ეკრძალებათ ქორწინება.

4. ქვრივობა მესამე ქორწინების შემდეგ, შესაბამისად საეკლესიო კანონებისა, აბსოლუტურ დამაბრკოლებელ გარემოებას შეადგენს ახალი ქორწინებისათვის. კონსტანტინეპოლის პატრიარქის ნიკოლოზის (901-907;912-925წ.) დროს გამოცემული „ერთობის ტომოსის“ (920) თანახმად: „არავინ არ უნდა გაკადნიერდეს მეოთხედ ქორწინებისათვის“. ხოლო თუ ასეთი ქორწინება შესრულდება, ის მოქმედად არ უნდა ჩაითვალოს.

5. წინა ქორწინების დარღვევაში ბრალეულობა წარმოადგენს ქორწინების დამაბრკოლებელ გარემოებას. მრუმობაში დადანაშაულებულს, რომლის მიზეზითაც დაირღვა პირველი

ქორწინება, არ შეუძლია თავიდან დაქორწინდეს. ეს დებულება სახარებისეული ზნეობრივი სწავლებიდან და ძველი ეკლესიის პრაქტიკიდან გამომდინარეობს. მოცემული ნორმა აირეკლა საეკლესიო კანონმდებლობაშიც.

6. ქორწინების დამაბრკოლებელ აბსოლუტურ გარემოებას წარმოადგენს აგრეთვე ცოლ-ქმრული თანაცხოვრებისათვის ფიზიკური და სულიერი უუნარობა (იდიოტიზმი - ფსიქიკის უკმარი განვითარების სახეობა, თანდაყოლილი ან ადრეულ ბავშვობაში განვითარებული კვუასუსტობა, რომელიც საკუთარი ნების თავისუფლად გამოვლენის საშუალებას უკარგავს ადამიანს). ქრისტიანული და არაქრისტიანული სახელმწიფოების სამოქალაქო კანონები უმოქმედოდ აცხადებენ სულით ავადმყოფებთან და სიყრმიდანვე ჯანსაღ გონებას მოკლებულ ადამიანებთან ქორწინებას. რაც შეეხება ფიზიკურ უუნარობას მათე ბლასტარის „სინტაგმაში“ შეტანილია ლევ ბრძენის 980-ე ნოველა, რომლის თანახმად საჭურისებს აკრძალული აქვთ დაქორწინება. გარდა ამისა, საეკლესიო კანონები ანალოგიურ დაბრკოლებას ხედავენ იმ პირთათვისაც, რომლებიც ბუნებით უუნარონი არიან მეუღლეობრივი თანაცხოვრებისათვის, ან ავადმყოფობის გამო არიან მოკლებული ასეთ უნარს. ეკლესია ასეთ პირებს არ უკრძალავენ დაქორწინებას, მაგრამ მეუღლეთაგან ერთ-ერთის მხრიდან თანაცხოვრებისათვის თანდაყოლილი უუნარობის გამოვლენის შემთხვევაში ნებადართულად აცხადებენ განქორწინებას. ასეთი უუნარობა არ უნდა გავავიგოთ უშვილობასთან, რომელიც არ წარმოადგენს ქორწინების დამაბრკოლებელ გარემოებას და არც გაყრის საბაზად შეიძლება იქცეს. მოქმედი საეკლესიო კანონები არ კრძალავენ ბრმებისა და ყრუ-მუნჯების დაქორწინებას. საეკლესიო კანონები არ კრძალავენ ასევე იმ პირთა დაქორწინებას, რომლებიც სნეულნი არიან და გააჩნიათ საამისო სურვილი. მაგრამ მათი ჯვრისწერა აღსრულებული უნდა იქნას ტაძარში.

7. დაქორწინების მსურველთათვის დაწესებულია გარკვეული ასაკობრივი საზღვრები. ლევ ისრაელიელისა და კონსტანტინე კოპრონიმოსის „ეკლოგიაში“ ქორწინების მიმდებთან ასაკი მამაკაცთათვის 15, ხოლო ქალისათვის 13. ბასილი მაკედონიელის „პროხორონში“ ეს ასაკი შემცირებულია 2 წლით: 14-12. საეკლესიო სამართლის ნორმებითაა განსაზღვრული დაქორწინების მსურველთა უმაღლესი ასაკობრივი ზღვარიც. წმიდა ბასილი დიდის თანახმად, ასეთი ზღვარი ქვრივი დედაკაცისათვის 60 წელია, ხოლო მამაკაცისათვის 70.

8. ქორწინებაზე საქმროსა და საცოლის მშობლების მხრიდან თანხმობის არ არსებობა ქორწინების აბსოლუტურ დამაბრკოლებელ გარემოებად გვევლინება.

პირობითი გარემოებანი:

1. საქმროსა და საცოლეს შორის ახლო სისხლისმიერი ნათესაობის არ არსებობა ქორწინების აუცილებელ პირობას წარმოადგენს. ეს ეხება არა მხოლოდ კანონიერ ქორწინებაში შობილ, არამედ უკანონო შვილებსაც. სისხლისმიერი ნათესაური კავშირი იზომება ხარისხებით (ანუ თაობებით). შვიდი თაობის შემდეგ შეიძლება ქორწინება. ეს წესი არსებობდა ძველ აღთქმაში. მოსეს რჯული ქორწინებას კრძალავს მე-3 თაობამდე (ლევ. 19,7-17; 2020).

3. დამაბრკოლებელ გარემოებას შეადგენს მოყვრობა, რომელიც ორი გვარის დაახლოების შედეგად აღმოცენდა მათი წევრების დაქორწინების საფუძველზე. მოყვრობა უტოლდება სისხლისმიერ ნათესაობას, რამეთუ ცოლი და ქმარი უკვე ერთ სხეულს შეადგენენ.

4. ქორწინების დამაბრკოლებელ გარემოებად გვევლინება აგრეთვე სულიერ-ნათესაური კავშირის არსებობა, მაგ. ნათლობა.

4. დამაბრკოლებელი გარემოებაა აგრეთვე სამოქალაქო ნათესაური კავშირის არსებობა. მაგ. შვილად აყვანა.

5. საქმროსა და საცოლეს შორის ურთიერთთანხმობა აუცილებელ პირობას წარმოადგენს ქორწინების კანონიერებისა და ქმედითუნარიანობისათვის. ჯვრისწერის საიდუმლოს ლოცვით წესში შეტანილია კითხვები იმის შესახებ, ქორწინდებიან თუ არა ისინი თავისუფალი ნებით, ამიტომაც იძულებით აღსრულებული ქორწინებები უმოქმედოდაა აღიარებული. არ შეიძლება ზნეობრივი ზეწოლაც, მაგ. მუქარა, შანტაჟი. ისინი უმოქმედოა.

6. საჭიროა რელიგიის ერთიანობა. წმიდა პავლე მოციქული ბრძანებს: „ნუ იქმნებით თანა-მეუღლე ურწმუნოთა, რამეთუ რა მოყუსება არს სიმართლისა და უსჯულოებისა, ანუ რა ზიარება არს ნათლისა და ბნელისა“ (2 კორ. 6,14). მაგრამ იმავე კანონით კრების მამები, ეყრდნობიან რა წმიდა პავლე მოციქულის სიტყვებს, არ მოითხოვენ ეკლესიის წიაღს გარეთ აღსრულებული ქორწინების დარღვევას, თუკი მეუღლეთაგან ერთ-ერთი შემდეგში მართლმადიდებელ სარწმუნოებაზე მოიქცევა.

ქრისტიანული სწავლება ქორწინებას თვლის კავშირად, როდესაც მამაკაცი და დედაკაცი იღებენ თავიანთ თავზე ვალდებულებას იცხოვრონ ერთად განუყოფელად მთელი ცხოვრება როგორც ქმარი და ცოლი,

ერთად აღასრულონ რელიგიურ-ზნეობრივი საკითხები და დაეხმარონ ერთმანეთს ცხოვრებისეულ საქმეებში. ასეთი ურთიერთშეთანხმებითი კავშირი ბადებს იმ კეთილგანწყობილ პირობებს, რომელშიც იბადებიან და აღიზრდებიან მათი შვილები.

ქორწინება განიხილება როგორც განსაკუთრებული საიდუმლოება, რომელსაც თან ახლავს ღვთის მაღლის მოქმედება. გასაკუთრებული წონა ქრისტიანულ ქორწინებაში ეძლევა სულიერ-ზნეობრივ ელემენტს, რომელიც დაფუძნებულია მეუღლეთა თავისუფალი შეთანხმების პრინციპზე და რომლის მიხედვითაც მამაკაცი წარმოადგენს ამ კავშირის თავს, ხოლო ქალი - მის მეგობარს, დამხმარეს და თანამონაწილეს მათი ერთობლივი ცხოვრების ყველა მოქმედებაში.

ეკლესია თავის შეხედულებას ქორწინების არსისა და მნიშვნელობის შესახებ მორწმუნე ადამიანთა ცხოვრებაში საფუძველს უდებს წმიდა წერილის მოწმობებს. მისი მიხედვით ქრისტიანული ქორწინება წარმოადგენს თავის მხრივ მამაკაცისა და ქალის კავშირს, რომელიც უფალმა აკურთხა და მიანიჭა ხალხს. კურთხევის საშუალებით ქორწინება ხდება წმიდა ყველა ურთიერთობაში: „სარეცელი უმწიკვლო იყოს ყველასი“ (ებრ. 13,4).

პირველი ოჯახი - ადამი და ევა თვით უფალმა აკურთხა სამოთხეში: „ინაყოფიერეთ და იმრავლეთ, აავსეთ დედამიწა და დაეუფლეთ მას“ (დაბ. 1,28). თქვა უფალმა: „არ ვარგა ადამის მარტოდ ყოფნა, გავუჩენ შემწეს მის შესაფერს... გამოუღო ერთი ნეკნი და მის ადგილას ხორცი ჩაუდო... დედაკაცი შექმნა ღმერთმა და ადამს მოუყვანა... და თქვა ადამმა: ეს კი მართლაც ძვალია ჩემი ძვალთაგანი და ხორცი ჩემი ხორცთაგანი. დედაკაცი ერქვას მას, რაკი კაცისაგან არის გამოღებული“ (დაბ. 2,22)... ამიტომაც მიატოვეს კაცი დედ-მამას და მიწებება თავის დედაკაცს, რათა ერთ ხორცად იქნენ.

ღვთისაგან დადგინებული კავშირი ქორწინებისა ასეთი სახით წარმოადგენდა აუცილებელ პირობას ადამისა და ევას კავშირისა. სიტყვას - „შეეწყება“ - წმიდა წერილი განიხილავს როგორც მჭიდრო შეერთებას მათი ფიზიკური და სულიერი ინტერესებისა ღვთის სიყვარულის საფუძველზე. ასეთმა ორმხრივმა სიყვარულმა მოუტანა მათ სიხარული და ერთობა ერთობლივ ცხოვრებაში.

ასევე აკურხვა უფალმა ძველი აღთქმის ოჯახები: აბრაამ და სარა, ისაკი და რებეკა, იაკობი და ყველა მამათმთავარი - იოსები და ასინეთი, მოსე და სეფორა, იოაკიმე და ანა, ზაქარია და ელისაბედი.

ქორწინება აკურთხა უფალმა ჩვენმა იესო ქრისტემ, როდესაც

გალილეის ქალაქ კანაში თავისი ნათესავის სვიმონ მოშურნის, კანანელის ქორწილს დაესწრო და წყალი ღვინოდ აქცია (იოან. 2,1-11).

ჩვენი დღევანდელი წესი ჯვრისწერისა სწორედ ამ ღვთაებრივ კურთხევას წარმოადგენს, როდესაც მღვდელი ჯვარს წერს, იგი სიმბოლურად უფალს განსასახიერებს და ამდენად ოჯახს უხილავად თვით იესო ქრისტე ლოცავს.

ჯვრისწერის წესი შედგება ორი ნაწილისაგან: წინდობისა და გვირგვინის კურხევისაგან (ჯვრისწერა)

წინდობა:

1. ჯვრისა და სახარების გამოტანა საკურთხევლიდან
2. საქმროსა და საცოლის კურთხევა, ანთებული სანთლები და კმევა
3. ასამაღლებელი: „კურთხეულ არს ღმერთი ჩვენი...“
4. მშვიდობიანი კვერექსი
5. ორი ლოცვა წინდობისა
6. ბეჭდებით წინდობა
7. ლოცვა
8. მრჩობლი კვერექსი

ჯვრისწერა:

1. ფსალმუნ 127
2. სწავლებითი სიტყვა
3. კითხვები საქმროსა და საცოლეს
4. ასამაღლებელი: „კურთხეულ არს მეუფება...“
5. მშვიდობიანი კვერექსი
6. სამი ლოცვა
7. გვირგვინთა დადგმა
8. სიტყვები: „უფალო ღმერთო ჩვენო...“
9. წარდგომა, სამოციქულო, სახარება
10. მრჩობლი კვერექსი
11. ლოცვა
12. თხოვნითი კვერექსი
13. „მამაო ჩვენო“
14. კურთხევა და ღვინის დაღევა
15. გარშემოვლა და ტროპრების გალობა
16. გვირგვინის ახსნა
17. ორი ლოცვა
18. განტყევა

წინდობის წესი. წინდობა აღნიშნავს ღვთისა და ეკლესიის წინაშე ქორწინების მსურველთა ორმხრივი აღთქმის განმტკიცებას. წინდობა ეს არის ქრისტიანული ფორმა ქორწინებისა. წინდობას წინ უსწრებს მშობელთა და სულიერი მოძღვრის ლოცვა-კურთხევა. ამ კავშირის განმტკიცების ხილულ ნიშანს მშვიდობით, სიყვარულსა და საერთო აზრებში წარმოადგენს სიძესა და პატარძლისათვის ბეჭდების დაბნევა მოძღვრის ლოცვით.

ლიტურგიის აღსრულების შემდეგ მღვდელი დადგება საკურთხეველში, ხოლო სიძე-პატარძალი დადგებიან ანალოგიის წინ შუა ტაძარში. ქალი მარცხნივ, კაცი მარჯვნივ. წინდობა და ქორწინება უნდა მოხდეს ეკლესიაში მღვდლის მიერ და არა ნებისმიერ დროს, არამედ ლიტურგიის მოსმენის შემდეგ. მღვდელი სიძე-პატარძლის ბეჭდებს დასდებს წმიდა ტრაპეზზე. მამაკაცისა - მარჯვნივ, ქალისა მარცხნივ. ბეჭდები არ იკურთხება მღვდლის მიერ საიდუმლო ლოცვით, არამედ დასდებს მათ მღვდელი წმიდა ტრაპეზზე და ასე იკურთხება. ბეჭედი სიძისა უნდა იყოს ვერცხლის, ხოლო ქალის - ოქროსი. წინდობა იწყება საკურთხეველიდან წმიდა სახარებისა და ჯვრის გამოტანით და დაბრძანდება ანალოგიაზე.

მღვდელი სამჯერ გამოსახავს ჯვარს ორივეს და მისცემს მათ ანთებულ სანთლებს და აკმევს ჯვრის სახით. ქორწინების დროს ანთებული სანთლები ყველა ხალხში გამოიყენება, როგორც ნიშანი მეუღლეების სიყვარულისა, რათა ახალშეუღლებულნი ხედავდნენ ამ ანთებულ სანთლებს და დაიცვან არა მხოლოდ სიყვარული, არამედ მეუღლეობის კავშირი დაურღვევლად. მაგრამ გარდა მეუღლეობის ჩაუქრობელი სიყვარულისა და განუყოფელი კავშირისა ანთებული სანთლები ხელში აღნიშნავენ მათი ცხოვრების სიწმინდეს, რადგანაც უფალი ამბობს: „რამეთუ ყოველი, რომელი ბოროტსა იქმს, სძულს მას ნათელი და არა მოვალს ნათელსა, რაითა არა ემხილნენ საქმენი მისნი, ხოლო რომელი იქმან ჭეშმარიტებასა, მოვალს ნათლად, რათა ცხად იქვნენ საქმენი მისნი, რამეთუ ღმრთისა მიერ ქმნულნი არიან“ (იოან. 3,20-21). სვიმეონ თესალონიკელი ამბობს: „წმიდა ეკლესია ქორწინების დროს ყველას არ აძლევს ხელში სანთელს, არამედ მხოლოდ ქალწულებს. რადგან ქალწულები შეხვდნენ მხოლოდ სიძეს კანდლებით, როგორც სახარებაშია. ასე რომ მეორედ ქორწინების დროს არ ეძლევათ სანთლები. ანთებული სანთლები მოსაწყავებენ სულიერ სიხარულს“.

მღვდელი შედის საკუთრხეველში, აკმევს ჯვრის სახედ და ამბობს ასამაღლებელს: „კუთრხეულ არს ღმერთი ჩვენი...“. წარმოითქმება მშვიდობიანი კვერეჟი, სადაც მღვდელი გამოითხოვს უფლისაგან ახალშეუღლებულთა ცხოვნებას, ღვთის წყალობას, სიყვარულს, მტკიცე რწმენას, შეუგინებელსაწოლს... შემდეგ მღვდელი კითხულობს წინდობის ორ ლოცვას, რომელშიც ძველ აღთქმიდან გაიხსენება და მაგალითად მოიყვანება მხოლოდ ისააკი და რებეკა. სვემეონ თესალონიკელი ამას ასე გვიხსნის: ქალთაგან გაიხსენება მხოლოდ რებეკა, რადგანაც ისააკს ჰყავდა მხოლოდ ერთი ცოლი და მან მოიყვანა ის ცოლად თავისი გვარიდან კანონიერი წესითა და შეთანხმებით ცხოვრობდა მასთან. თვითონაც იყო ერთადერთი კანონიერი შვილი აბრაამისა.

ამის შემდეგ მღვდელი ბეჭდებს გაუკეთებს სიძესა და პატარძალს. მღვდელი სამჯერ გამოსახავს ჯვარს ქალს ბეჭდით მამაკაცის თავზე და იტყვის: დაიწინდვის მონა ღვთისა (სახელი) მხევალ ღვთისაზე (სახელი)...

ხოლო მამაკაცის ბეჭდით ქალის თავზე და იტყვის: დაიწინდვის მხევალი ღვთისა (სახელი) მონა ღვთისაზე (სახელი)... ქალის ოქროს ბეჭედი მიეცემა ჯერ მამაკაცს, როგორც მომავალ ოჯახის თავს და წინამძღვარს, ხოლო ვერცხლისა ქალს, როგორც მამაკაცის თანამოაზრეს, დამხმარეს. ამის შემდეგ ხდება ბეჭდების გაცვლა. გაცვლა ნიშნავს ქალის სისუსტეებს მისცემს მამაკაცურ სულს და ამასთანავე მიახვედრებს ქალს, რომ ის უნდა იყოს მამაკაცის თანახმა ყველა საქმეში. სიმრგვალე, რომელსაც არც დასაწყისი აქვს და არც დასასრული, ძველთაგან მარადიულობის სიმბოლო იყო, ბეჭედი კი სიმბოლოა მარადიული სიყვარულისა. სანამ ბეჭედს თითზე მოირგებენ მეფემ და პატარძალმა სამჯერ უნდა გაცვალონ ისინი, რაც სიმბოლურად ცხოვრების გაზიარებას ნიშნავს. ამის შემდეგ იკითხება ლოცვა და წინდობის წესი მთავრდება მრჩობლი კვერეჟით.

ჯვრისწერის წესი. ჯვრისწერის წესში ასახულია ოჯახური ცხოვრების ტრადიცია ეკლესიური გააზრების საფუძველზე. მამაკაცისა და ქალის განუყოფელი ცხოვრება წარმოადგენს მოღვაწეობის გზას, მუდმივი წვრთნისა და სწავლების გზას უფლის მცნებებისა. მისი მიზანია - ღვთის დიდება ადამიანთა საქმეებში: „ესრეთ ბრწყინავდნენ ნათელი თქვენნი წინაშე კაცთა, რათა იხილნეს საქმენი თქვენნი და აღიდებდნენ მამასა თქვენსა ზეცათასა...“ (მთ. 5,16).

სიძე-პატარძალი დგება ანალოგიის წინ ანთებული სანთლებით, ხოლო მღვდელი საცეცხლურით ხელში კითხულობს 127 ფსალმუნს, თან იგალობება ჩასართავი: „დიდება შენდა ღმერთო ჩვენო დიდება შენდა“.

ფსალმუნის დამთავრების შემდეგ მღვდელი სიძე-პატარძალს უკითხავს სწავლა-მოდღვრებით სიტყვას, სადაც ახსნილია თუ რა არის მეუღლეობის საიდუმლო და როგორ უნდა იცხოვრონ მათ. შემდეგ მღვდელი კითხვებს უსვამს ჯერ სასიძოს: ირთავს თუ არა ის ამ ქალს? ამ კითხვას უსვამენ იმისათვის, რათა მან მიიღოს თავისი პასუხისმგებლობა ოჯახის შექმნისა. ქმარი არის ოჯახის თავი, ქალი მისი დამხმარე. შეჰყავს რა პატარძალი სახლში მამაკაცმა უნდა გაითავისოს, რომ ის არამარტო ირთავს ამ ქალს, არამედ ის უნდა იყოს პასუხისმგებელი მისი სულის გადარჩენისათვის. ისმება აგრეთვე სხვადასხვა კითხვები ორივესათვის. ეს კითხვები საჭიროა იმისათვის, რომ ეკლესია გახდეს მოწმე მათი ნებაყოფილობითი ცხოვრებისა, რომ ჯვრისწერა ძალდატანაბრით არ შესრულებულა.

ჯვრისწერა იწყება ასამაღლებელით: „კურთხეულ არს მეუფება მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა, აწდა მარადის და უკუნითი უკუნისამდე, ამინ“. მშვიდობიან კვერქსში მღვდელი ითხოვს კურთხევას უფლისაგან. შემდეგ სამ ლოცვაში სასულიერო პირი თხოვს უფალს, რათა მან აკურთხოს ეხლანდელი ქორწინება, როგორც აკურთხა აბრაამი და სარა, ისააკი და რებეკა, იოსები და ასინეთი, მოსე და სეფორა, იოაკიმე და ანა, ზაქარია და ელისაბედი. ის თხოვს უფალს დაიცვას ახალშეუღლებულნი ისე როგორც ოდესღაც დაიცვა ნოე კიდობანში, იონა ვეშაპის მუცელში, სამი ყრმა ბაბილონელთა ცეცხლისაგან და მიანიჭოს მათ სიხარული. მღვდელი იგონებს ენუქს, ილიას და ორმოც მოწამეს. მღვდელი თხოვს უფალს როგორც მიანიჭა მათ ზეციური გვირგვინი, ისევე მიანიჭოს დაქორწინების მსურველთაც. გაიხსენება მშობლებიც, რადგანაც მშობელთა ლოცვაც განამტკიცებს ოჯახს. თხოვს რომ მიანიჭოს მათ მშვიდობიანი ცხოვრება, ურთიერთ სიყვარული, ხანგრძლივი სიცოცხლე, თხოვს რათა განმრავლდნენ ისინი როგორც ნაბვი ლიბანისა.

დაამთავრებს რა ლოცვას, მღვდელი შეუდგება საიდუმლოს მთავარი მომენტის - სამების სახელით ქორწინების კავშირის კურთხევას. იგი აიღებს გვირგვინს, აკურთხებს სიძეს შემდეგი სიტყვებით: „ჯვარს იწერს მონა ღვთისა (სახელი) მხევალ ღვთისაზე (სახელი) სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმიდისათა, ამინ“ და დაადგამს მას თავზე გვირგვინს. შემდეგ იმავე სახით ქალს და ამბობს: „უფალო ღმერთო

ჩვენო, რომელმან დიდებითა და პატივითა გვირგვინოსან ჰყავ ესენი“. ეს არის ცენტრალური მომენტი ჯვრისწერისა, როდესაც მეუღლეებზე გადმოდის მაღლი სულისა წმიდისა. გვირგვინები ქალისა და მამაკაცის თავზე სიმბოლურად განასახიერებენ იესო ქრისტესა და ეკლესიის ქორწინებას. წმიდა იოანე ოქროპირი წერს: გვირგვინები დაედგმებათ მეუღლეებს თავზე გამარჯვების ნიშნად გონივრული ცხოვრებისათვის. ამით ნაჩვენებია, რომ მათ გაიმარჯვეს ვნებებზე ქორწინებამდე და ასეთები მივლენ ქორწინების საწოლთან. მათ გაიმარჯვეს ხორციელ გრძნობებზე, მაგრამ თუ ვიღაცამ შესცოდა და სძლია ხორციელმა გრძნობამ და დამარცხდა, რისთვის უნდა დაიდგას თავზე გვირგვინი?

გვირგვინების დადგმით და მღვდლის სიტყვებით: „უფალო ღმერთო ჩვენო, დიდებითა და სიწმინდითა გვირგვინოსან ჰყავ ესენი“ - მტკიცდება ქორწინების საიდუმლო. ეკლესია აკურთხებს რა ქორწინებას, მორწმუნეებს წარმოადგენს ახალი ქრისტიანული ოჯახის დამფუძნებლებად - მცირე ოჯახური ეკლესიისა და უჩვენებს მათ გზას ღვთიური სასუფეველისაკენ.

შემდეგ იკითხება სამოციქულო. ეფესელთა მიმართ ეპისტოლეში წმიდა პავლე მოციქული ქალისა და კაცის ქორწინებას ადარებს ქრისტესა და ეკლესიის კავშირს და მიუთითებს მეუღლეთა მთავარ მოვალეობებს. ცხოველი კავშირის გრძნობით ერთმანეთთან, ისინი ხვდებიან რომ „არიან ერთ ხორც“ (დაბ. 2,24). მათ დაიწყეს ცხოვრება ქრისტეს სახელით და ქრისტე - მათთან ერთადაა (მთ. 15,20).

იოანეს სახარებაში ეკლესია მოუთხრობს ახალშეუღლებულებს კანას გალილეაში ქორწილის შესახებ, სადაც ქრისტემ წყალი ღვინოდ შესცვალა.

სახარების შემდეგ წარმოითქმება მცირე მრჩობლი კვერეჟი - „ვსთქვათ ყოველთა“, რომლის შემდეგ მღვდელი კითხულობს ლოცვას და თხოვს უფალს დაიფაროს ისინი მშვიდობით და თანხმობით, დაიცვას უბიწოდ. შემდეგ წარმოითქმება მამაო ჩვენო.

ღვინის მიღება სამჯერ - ჯერ მამაკაცს, როგორც თავს, შემდეგ ქალს - განასახიერებს ქრისტეს სასწაულს კანას გალილეაში. ღვინის მიღება ნიშნავს მეუღლეობის განუყოფელ კავშირს. ამიერიდან ქალსა და მამაკაცს საერთო ცხოვრება აქვთ. ერთი ბედი, ერთი აზრი, ერთი სურვილი, ერთი ხორცი...“. ღვინის შესმა სიმბოლოა იმისა, რომ მათ ჭირშიც და ღვინშიც საზიარო სასმისი უნდა ჰქონდეთ.

შემდეგ მღვდელი შეაერთებს ქმრის მარჯვენა ხელს ქალის მარჯვენა

ხელთან, ზედ დააფარებს ეპიტრაქილს და მათ ზედ კი მის ხელს. ეს ნიშნავს, რომ სასულიერო პირის საშუალებით კაცი მიიღებს ქალს თვით ეკლესიისაგან.

უჭირავს რა თავისი ხელი ზემოდან სასულიერო პირი სამჯერ შემოუვლის ანალოგიას სამების საპატივცემულოდ. გარშემოვლა მუდმივობის ნიშანია. პირველ გარშემოვლაზე გუნდი გალობს: „ისაია მხიარულ იყავ...“. ამ გალობაში განიდიდება ყოვლადწმიდა ქალწული, იმიტომ რომ ახალშექმნილი ოჯახის უპირველესი მფარველი არის დედა ღვთისა. მეორე გარშემოვლაზე იგალობება: „წმიდანო მოწამენო...“ - აქ განიდიდება წმიდა მოწამეები და ლოცვით მიმართავენ მათ, რომელთაც დაამარცხეს ვნებები და დაიდგეს გვირგვინი წამებისა. მესამე გარშემოვლაზე იგალობება: „დიდება შენდა ღმერთო...“. მორწმუნეები ამ გალობის დროს გამოდიან მიწიერი აზრებიდან და ხედავენ თავიანთ მეუღლეობაში ღვთიური სიტყვის შეერთებას ადამიანთა მოდგმისადმი. ასევე ეკლესია ადგამს მათ თავზე ხრწნად გვირგვინებს და ამით უჩვენებს მათ რომ მიზამონ წმიდა მოწამეებს, განდევნონ ყველა ბოროტება ცხოვრებიდან და გაიმარჯვონ, ბოლოს კი დაიდგან გვირგვინი უხრწნელებისა.

ანალოგიის სამჯერ შემოვლის შემდეგ სიმე-პატარძალი დადგება თავის ადგილას და სასულიერო პირი მოხსნის გვირგვინს. ჯერ სიმეს, შემდეგ პატარძალს, მიმართავს თითოეულს შემდეგი სიტყვებით, სიმეს: „განმრავლდინ...“, პატარძალს: „განსდიდენ ვითარცა სარა...“.

შემდეგ სასულიერო პირი კითხულობს ორ ლოცვას. პირველში ის თხოვს უფალს აკურთხოს სიმე-პატარძალი, რათა მათ უხრწნელი გვირგვინები დაიდგან სასუფეველში. მეორეში კი - ყოვლადწმიდა სამებას, რათა მიანიჭოს მეუღლეებს მარვალუამიერი, მიწიერი და ზეციური მაღლი ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლისა და ყოველთა წმიდათა ლოცვით.

ამის შემდეგ ხდება განტევება, რომელშიც მოიხსენება მოციქულთა სწორი კონსტანტინე და ელენე - ქრისტიანობის გამავრცელებლები და დიდმოწამე პროკოპი, რომელიც ეწამა მეოთხე საუკუნეში და რომელმაც ასწავლა თავის ახლობლებს რომ მხიარულებითა და სიხარულით უნდა მიიღონ მოწამეობრივი სიკვდილი, როგორც ქორწინების დროს. ბოლოს ხდება მილოცვა და მთხვევა.

გვირგვინების მოხსნა. ძველად სიმე-პატარძალი შვიდ დღეს

ატარებდა გვირგვინს. საერთოდ აღმოსავლეთის ეკლესიაში ყოველი საიდუმლო ან უდიდესი სულიერი ძღვენის მიღების შემდეგ შვიდი დღის განმავლობაში იხსენებდნენ ამ დღეს და იწახავდნენ თავს წმიდად. როგორც მაგ. ნათლისღებისა და მირონცხების შემდეგ თეთრ სამოსელს ატარებდნენ შვიდი დღის განმავლობაში; აღდგომის დღესასწაული გრძელდება შვიდი დღის განმავლობაში; ახლად კურთხეულ ტაძარში შვიდ დღეს განუწყვეტლად ასრულებდნენ ლიტურგიას. მონაზვნები აღკვეცის შემდეგ ვალდებულნი არიან შვიდი დღე და ღამე დაესწრონ მსახურებას და სხვ.

ასე რომ არა ნაკლები მოკრძალება სჭირდება აგრეთვე ქორწინების საიდუმლოსაც. ამიტომაც ეკლესიამ დააწესა მეუღლეთათვის შვიდი დღე, რათა სულიერად განეხარათ. როგორც წმიდა ტობიამ ძველ აღთქმაში იდღესასწაულა თავისი ქორწილი (ტობ. 11,18).

სასულიერო პირი კითხულობს ღოცვას და კურთხევას აძლევს მეუღლეებს. ის ღოცულობს რომ მათი კავშირი განმტკიცდეს და შენარჩუნდეს დიდხანს. აქ გაიხსენება ისევ მაცხოვრის სასწაული კანას გალილეაში და აღველინება დიდება მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა.

მეოთხე საუკუნემდე ღოცვებსა და ეკლესიის კურთხევას ჯვრისწერაზე არ ჰქონდა მკაცრი განსაზღვრული თანმიმდევრობა. ამ ღოცვათა შესრულება დამოკიდებული იყო ეპისკოპოსის ან პრესვიტერის შეხედულებაზე. მე-6 მე-7 საუკუნემდე წინდობის წესი ძლივს თუ სცდება ერთ რომელიმე მცირე ღოცვას.

მე-9 მე-11 საუკუნემდე საეკლესიო წინდობა დამოკიდებული იყო მეუღლეთა ნება-სურვილზე და სრულდებოდა არა ტაძარში, არამედ სახლში, სადაც მოიწვევდნენ სასულიერო პირს. იმპერატორ ლევ ფილოსოფოსმა დაიწყო (მე-9 ს.) და ალექსი კომნენმა (მე-11 ს.) დაამთავრა რეფორმა ჯვრისწერის სამოქალაქო კანონებზე. მათ დაადგინეს ყველასათვის აუცილებლად არამარტო ჯვრისწერა ეკლესიაში, არამედ წინდობაც.

ამ დროიდან გავრცელდა ჩვეულება აღესრულებინათ წინდობა ჯვრისწერასთან ერთად. ეს საერთო წესი პრაქტიკაში შემოვიდა 11-ე საუკუნეში, როგორც მოწმობს სვიმეონ თესალონიკელი.

აქვე უნდა აღინიშნოს რომ რამდენადაც აუცილებელია ჯვრისწერა ოჯახის ნორმალური აუცილებლობისათვის, იმდენად კარგადვე უნდა გვესმოდეს, რომ მარტო ჯვრისწერით არ მთავრდება ზრუნვა ოჯახური ბედნიერებისათვის. საჭიროა განუწყვეტელი ფიქრი, ზრუნვა ორივე

მხრიდან საკუთარი სულისა და ოჯახური კავშირის სრულყოფისათვის. ჯვრისწერა არ არის მაგიური ქმედება ან ჯადოქრობა, რომლის შესრულებითაც ოჯახი უცებ გადაიქცევა სრულყოფილად, არამედ მხოლოდ გვირგვინია ამ სრულებისა და ისევე, როგორც ახალი აღთქმის სხვა ექვსი საიდუმლო, ჯვრისწერა შეიძლება დასასაჯელად ექმნას მათ, ვინც მოვალეობის მოხდის თუ სხვა რამე მიზნით უღირსად მიიღებს ამ უდიდეს მადლს.

მეორედ ქორწინების შესახებ. უძველესი ეკლესია მეორედ ქორწინებას განიხილავდა, როგორც ზნეობრივ არასრულყოფილებას და აღთქმის დარღვევას, რომელიც მისცა პირველ მეუღლეს. ამ მიზეზის გამო ის არ ამართლებდა მეორედ ქორწინების შესრულებას. მეორედ ქორწინება აკრძალული იყო აგრეთვე საეკლესიო მსახურებშიც, რადგანაც როგორც მოც. პავლე გვასწავლის: „მღვდელი უნდა იყოს უბიწო, ერთი ცოლისა ქმარ“ (ტიტ. 1,6).

ეკლესია უარს ამბობდა მიეღო ყოველგვარი მონაწილეობა მეორედ ქორწინების ასღსულებაში და უკრძალავდა სასულიერო პირს მეორედ მექორწინის ქორწილში დასწრებას (ნეოკ. კრებ. მე-7 კან.). მით უმეტეს თეოდორე სტუდიელის სიტყვებით დაუშვებელი იყო სასულიერო პირს ჯვარი დაეწერა მეორედ.

წმიდა ნიკიფორე აღმსარებელი კონსტანტინეპოლის პატრიარქი მე-9 ს. ჯვრისწერის აღსრულების სამოქალაქო კანონის 135-ე კანონში ასე გვიხსნის: თუ ქვრივს უნდა მოიყვანოს ქვრივი, მაშინ მან უნდა გამართოს საქორწინო ტრაპეზი, დაუძახოს ათ მეზობელს და მათ წინაშე განაცხადოს, რომ მას მოყავს ცოლად ეს ქალი. მაგრამ ეს ქორწინება არ მიიღებს კურთხევას ეკლესიური წესების მიხედვით, არამედ ორივე მეუღლეს დაედება ეპიტიმია მეორედ ქორწინებისათვის.

მეორე და მესამე ქორწინებები განიხილებოდა უძველესი ეკლესიაში როგორც უძღვების მკურნალობა. მათი შემსრულებლებისაგან მოითხოვებოდა სინანულით თავდადება სინდისის განწმენდისათვის. ორჯერ დაქორწინებულნი განყენდებოდნენ ზიარებისაგან ერთი ან ორი წლით, მესამედ კი 3-5 წლით.

მაგრამ, რადგანაც მეორედ ქორწინება მაინც დაშვებული იყო მოციქულთაგან, მაგრამ მხოლოდ უფლის მიერ: „ქალს თუ ქმარი მოუკვდა თავისუფალია, ვისაც უნდა იმას გაჰყვეს, მხოლოდ უფლის მიერ (1 კორ. 7,39), ამიტომაც ეკლესიას არ შეეძლო არ ეღიარებინა მათ

კავშირში საიდუმლოს ხასიათი მაღლის იმ ზომიერებით, როგორც განკუთვნილია ყოველი ქრისტიანისათვის და მისი ქორწინებისათვის...

კანონის მკაცრი დაცვა, რომელიც არ უშვებდა არავითარ ეკლესიურ დღესასწაულს მეორედ ქორწინების აღსრულების დროს - შეუძლებელი გახდა ლევ ფილოსოფოსის მიერ ნოველის გამოშვების შემდეგ, რომელმაც დაადგინა ეკლესიური კურთხევა ყოველგვარი ქორწინების აუცილებელ პირობად.

ჯერ შემოვიდა ჩვეულებად ეკურთხებინათ მეორედ ქორწინებულნი გვირგვინის გარეშე ანუ მათ გვირგვინს თავზე არ ადგამდნენ, რაც არის სიმბოლო ქალწულებრივი სიწმინდისა და გრძნობებზე გამარჯვებისა. შემდეგ ეს წესი აღმოსავლეთში სულ გაქრა განსხვავება პირველ და მეორე ქორწინებაში.

მეორედ ქორწინება აღესრულება შედარებით ნაკლებ დღესასწაულობით, როგორც პირველი.

სქემა:

1. სახარების და ჯვრის გამოტანა
2. ასამაღლებელი: „კურხეულ არს ღმერთი ჩვენი...“
3. დასაწყისი ლოცვები
4. მშვიდობიანი კვერექსი
5. წინდობის ორი ლოცვა
6. წინდობა ბეჭდებით
7. სამი ლოცვა (ორი სინანულის ხასიათის)
8. გვირგვინის დადგმა
9. სიტყვები: „დიდებითა და პატივითა“
10. სამოციქულო და სახარება
11. მრჩობლი კვერექსი
12. ლოცვა
13. თხოვნითი კვერექსი
14. მამაო ჩვენო
15. გარშემოვლა
16. გვირგვინთა ახსნა
17. ორი ლოცვა
18. განტევება

42. ზეთისცხების საიდუმლოს შესრულების წესი

ზეთისცხება არის მეშვიდე საიდუმლო ახალი აღთქმისა. ზეთისცხებად იწოდება საიდუმლო, რომელშიც მორწმუნე ადამიანის სხეულზე ნაკურთხი ზეთის ცხებით გარდამოდის ღვთის მადლი და განკურნავს მას ხორციელ და სულიერ სნეულებათაგან. ზეთისცხების საიდუმლო ქრისტეს ეკლესიის წევრებს ეძლევათ არა როგორც მომკვდავებს საბოლოო ზიარება, არამედ როგორც განკურნების საიდუმლო. მათ ეძლევათ შესაძლებლობა მისი საშუალებით შეაჩერონ სულიერი და ფიზიკური სიკვდილის, ხრწნადობის პროცესი და შევიდნენ ღვთის სასუფეველის კურთხეულ ატმოსფეროში. ამ დაშორების მიზეზს წარმოადგენს ადამიანთა ცოდვები - განსაკუთრებით გაუთვითცნობიერებლად ჩადენილნი. ეს ცოდვები არიან აგრეთვე ადამიანის ფიზიკური ავადმყოფობის მიზეზები.

თუ ეკლესია - ქრისტეს სხეულია, ხოლო ყოველი ქრისტიანი - მისი ცოცხალი ორგანიზმი, რომელიც ჩართულია კურთხეული ცხოვრების მოწყობის ერთიან სისტემაში, მაშინ ადამიანის ცოდვა ესაა ღვთის მადლის გადასვლის დაბრკოლება ეკლესიური ორგანიზმიდან ადამიანის სულსა და ცხოვრებაში. სასულიერო პირებმა უფლისაგან მიიღეს ძალაუფლება განაახლონ სახარებისეული კურთხეული ცხოვრების კურნებითი ძალის შენაკადი ადამიანთა სულში, რათა კრებითმა ლოცვამ ზემოქმედება იქონიოს ცოდვით დაბკოლებებზე, რაც ხელს უშლის ადამიანის პირად სინანულს. სასულიერო პირი ლოცულობს ავადმყოფ ადამიანზე მისი თხოვნით და ამ ლოცვის დასასრულს წარმოადგენს მისი ზეთისცხება „სახელითა უფლისათა“ (იაკ. 5,14). ავადმყოფ ადამიანს ესაჭიროება დახმარება და სასულიერო პირი თხოვს ზეციურ მამას ზეთისცხების დროს: „და განკურნე მონაი შენი...“. თავიანთ ლოცვას მღვდლები განამტკიცებენ ღვთისმშობლისა და წმინდანთა იმედით.

ზეთისცხების საიდუმლოს საშუალებით ავადმყოფი, როგორც გაველურებული შტო დაემყნობა კურთხეულ ლერწზე - უფალი იესო ქრისტეზე.

ადამიანის ნამდვილი განკურნება, ეკლესიის აზრით, მდგომარეობს არა მარტო მისი ფიზიკური ჯანმრთელობის აღდგენაში, არამედ ავადმყოფობის, ტანჯისა და თვით სიკვდილის აღქმის შეცვლაში.

ზეთისცხების საიდუმლოს მიზანი და შინაარსი, არა მარტო ჯანმრთელობაა, არამედ ადამიანის შეყვანაა ღვთის სასუფეველში „სულიწმიდის სიმართლეში, მშვიდობასა და სიხარულში ზიარება“ (რომ. 14,17). საიდუმლოს მონაწილე მიიღებს უფლისაგან დახმარებას, რათა მან შეიცვალოს გაგება ტანჯვასა და ავადმყოფობაზე. რტოს მაცოცხლებელი წვენი - ესა არის ქრისტეს ვნებების ძღვენი, რომელიც გარდაქმნა მან გამარჯვებად. და თუ წმიდა მოწამეები სიხარულით მიიღებდნენ ტანჯვასა და წამებას, ხედავდნენ რა მასში ქრისტეს ვნებებში მონაწილეობას, მაშინ ასეთივე მოწამეობად, უნდა გახდეს ქრისტიანისათვის მის ავადმყოფობა და ტანჯვა. ამის გამო ლოცულობს ეკლესია: დაე, ტანჯულის უიმედობა მიემართოს სინათლისაკენ და დაინახოს მან სინათლის გამარჯვება.

დედამიწაზე ყოველთვის აქვს ადგილი ვნებას, ტანჯვას, სიმწარეს, უძლურებას, გამოცდას (იაკ. 5,14-15). მაგრამ იესო ქრისტემ თქვა: „გამხნევდით, მე ვძლიე ქვეყანა“ (იოან. 16,33) და ამაშია გამარჯვების ღრმა აზრი, რადგანაც აზრიანი გახდა თვით ტანჯვაც. ის გახდა თავდადებად, ფერიცვალებად. ვნება და ტანჯვა უნდა იყოს ნიშანი იმ გამარჯვებისა, რომელშიც თუნდაც ადამიანის ხილული დამარცხება, მისი სიკვდილი გახდება გზა მუდმივ ცხოვრებაში¹.

ზეთისცხების საიდუმლოში ეკლესია ადამიანს მიანიშნებს გზას, რათა მან მისი ავადმყოფობა და ტანჯვა მიმართოს ქრისტესთან შესახვედრად და მონაწილე იყოს მის გამარჯვებაში ცოდვასა და ვნებებზე. აქედან ნათელია, რომ ასეთი გამარჯვება უნდა არა მარტო მომაკვდავ ადამიანს, არამედ ამ დედამიწაზე ცოცხალსაც, რომელსაც შეხება უხდება ხორციელ და სულიერ ვნებებთან.

ადამიანმა, რომელმაც განიცადა ზეთისცხების საიდუმლოს კურნებითი ძალა, განამტკიცებს თავს უფლის სიყვარულსა და ნდობაში. მას გაეხსნება მოციქულთა სწავლების ჭეშმარიტი აზრი: „რადგან არცერთი ჩვენგანი თავისთვის არ ცოცხლობს, და არც არავინ კვდება თავისთვის, არამედ თუ ვცოცხლობთ, უფლისათვის ვცოცხლობთ, ხოლო თუ ვკვდებით უფლისათვის ვკვდებით და ამიტომ ვცოცხლობთ თუ ვკვდებით, უფლისანი ვართ“ (რომ. 17,7-8).

და ბოლოს, ზეთისცხების საიდუმლო ამჟღავნებს უფლის ნებას

---

¹ შემანი - საიდუმლოებები და მართლმადიდებლობა. მონრეალი 1965.

ავადმყოფზე. საიდუმლოში სრულდება კურთხევა მთელი ღვაწლისა, რომელიც აღასრულა ადამიანმა დედამიწაზე, და გზისა, რომელიც განვლო მან რწმენასა და თავმდაბლობაში. ადამიანი განიწმინდება ცოდვებისაგან, მას გაეხსნება მნიშვნელობა ღვთის სიკვდილისა და აზრებზე და მის ხრწნად სხეულზე.

რეზულტატში ადამიანი ან განიკურნება და უბრუნდება ეკლესიურ ცხოვრებას ან კვდება და სიკვდილით ამარცხებს ხრწნად სხეულს, რომელიც უკვე არ არის საჭირო მიწიერი ეკლესიისათვის.

წმიდა წერილის მოწმობით, ზეთისცხების საიდუმლოს ღვთიური წარმომავლობა აქვს. მახარებელი მარკოზი მოგვითხრობს, რომ მოციქულები „წავიდნენ სინანულის საქადაგებლად და ჰკურნავდნენ უამრავ სინეულს“ (მარკ. 6,12-18).

მოციქულ იაკობის ეპისტოლეში მინიშნებულია ამ საიდუმლოს შესრულების თანრიგი და პირობები მასში მონაწილეობისათვის: „ავადმყოფობს რომელიმე თქვენგანი? უკლესიის ხუცესთ მოუხმოს, რათა ილოცონ მისთვის და ზეთი სცხონ უფლის სახელით. რწმენის ლოცვა იხსნის სნეულს და აღადგენს მას უფალი და თუ ცოდვები აქვს ჩადენილი მიეტევება მას“ (იაკ. 5,14-15).

მოციქული აქ ლაპარაკობს ეკლესიის მიერ მიღებულ და ქრისტიანებისათვის კარგად ცნობილ მღვდელმოქმედებაზე, რადგან ჯერ კიდევ ქრისტემ მისცა მათ კურთხევა: „განკურნეთ სნეულნი, განწმიდეთ კეთროვანნი, აღადგინეთ მკვდარნი, განდევნეთ ეშმაკნი, უსასყიდლოდ მიგიღიათ და უსასყიდლოდვე გაეცით (მთ. 10,8). ამ კურთხევის მიხედვით მოციქულები აღასრულებდნენ სული წმიდის ძალითა და მოქმედებით ზეთისცხების წმიდა საიდუმლოს.

სიმბოლო სარწმუნოებისა და ზეთით ცხება სახელითა უფლისათა შეადგენდნენ ზეთისცხების საიდუმლოს ძირითად შინაარსს. მისი კურთხეული თვისებები იყო ავადმყოფი ადამიანისათვის ცოდვათა მიტევება, ფიზიკური გამოჯანმრთელება და სულის განმტკიცება.

პირველ სუუენებში საიდუმლოს თანმიმდევრობა მარტივია და შეიცავს რამოდენიმე ფსალმუნსა და ლოცვას ზეთის კურთხევისა და ავადმყოფი ადამიანის ცხების დროს.

ზეთისცხების წესის პირველ დაწყებითი პერიოდის ისტორიაში საიდუმლოს აღსასრულებლად ავადმყოფები თვითონ მოიხმობდნენ მოძღვარს სახლში. ეს წესი, რომელიც წარმოიშვა მოციქულთა

ეპოქაში, შენარჩუნდა ეკლესიის არსებობის შემდეგ საუკუნეებშიც. ასე სრულდებოდა მე-6 საუკუნემდე. კლირიკოსებს ეკისრებოდათ მოვალეობა მოენახულებინათ ყველა, ვისაც სჭირდებოდა დახმარება, ხოლო დიაკვნები შეატყობინებდნენ თავიანთ ეპისკოპოსს ამ ავადმყოფების შესახებ. გაიგებდნენ რა ეპისკოპოსები ან პრესვიტერები ასეთი პიროვნებების შესახებ, მიდიოდნენ ავადმყოფებთან, ლოცულობდნენ ღვთის წინაშე და ასრულებდნენ ზეთისცხების საიდუმლოს.

დაწყებული მე-6 საუკუნიდან ზეთისცხების საიდუმლოს შესასრულებლად უპირატესობას აკუთვნებდნენ ტაძრებს. საიდუმლოს აღსრულების ადგილის შეცვლის მიზეზი იყო მისი ახლო კავშირი ლიტურგიასთან, რომელიც სრულდებოდა ყოველთვის ტაძარში. აგრეთვე ეკლესიებთან საავადმყოფოების მშენებლობამ ხელი შეუწყო ზეთისცხების საიდუმლოს აღსრულების პრაქტიკის დაწესებას ტაძრებში, რადგანაც ზუსტად ამ საავადმყოფოებში აღსრულდებოდა იგი.

მე-13 საუკუნიდან უკვე ქრება ტაძრებთან საეკლესიო საავადმყოფოების მშენებლობა. ამის გამო ზეთისცხების საიდუმლოს აღსრულების პრაქტიკაც იცვლება. თვით ზეთისცხების წესი თავისუფლდება ღამის მსახურებათა (მწუხრის, ცისკრისა და ლიტურგიის) ციკლის შეერთებისაგან. მაგ. ათონზე, წმიდა ათანასეს ლავრის მე-13 საუკუნის ხელნაწერში ნათქვამია: „იმავ დღეს, როცა დადგინებულია ზეთისცხება, იკრიბება შვიდი პრესვიტერი და ისინი აღასრულებენ მწუხრს პარაკლისთან ერთად და გალობენ კანონებს. ცისკრის დამთავრების შემდეგ შვიდი პრესვიტერი აღასრულებს ლიტურგიას სხვადასხვა ტაძრებში, ხოლო შემდეგ იკრიბებიან ისევ ერთად და აღასრულებენ წმიდა ზეთისცხებას“.

სამეკლესიოებში ამ დროს ზეთისცხების საიდუმლო სრულდებოდა მხოლოდ ტაძრებში.

სვიმეონ თესალონიკელი წერს: „მძიმე ავადმყოფობით დაავადებულ ადამიანებს ზეთს სცხებდნენ სახლში, ხოლო ეკლესიაში ეს საიდუმლო სრულდებოდა იმ ავადმყოფთათვის, რომელთაც ჰქონდათ იმდენი ძალა, რომ მისულიყვნენ ეკლესიაში, რადგანაც წმიდა ადგილზე მიეღოთ ნუგეში ტანჯული სულისათვის. ამიტომაც ისინი ზოგჯერ რჩებოდნენ რამოდენიმე დღეს ეკლესიის სტოაში, ატარებდნენ იქ დღესა და ღამეს და ელოდებოდნენ ზეთისცხების საშუალებით მიეღოთ კურთხეული დახმარება. იყო ისეთი შემთხვევები, როდესაც

მორწმუნეები ავადმყოფობის, ან სულიერი კურთხევის მიღების მიზნით ან რომელიმე მსუბუქი უძლუების გამო მიმართავდნენ ხოლმე ამ სულიერ მკურნალობას. და სასულიერო პირები ყურადიღებდნენ რა მათ სურვილს სცხებდნენ მათ იმავე ზეთს, კითხულობდნენ იმავე ლოცვებს, რაც სრულდებოდა მძიმე ავადმყოფების მიმართ. ამიტომაც ზეთი უნდა ეცხოთ არა მარტო მძიმე ავადმყოფებს, რომლებიც განწირულნი არიან სიკვდილისათვის, არამედ იმ ადამიანებსაც, რომლებიც დაავადებულნი არიან მსუბუქი სნეულებით.

სვიმეონ თესალონიკელი (თავ. 285) წერს: „ლათინები ამბობენ, რომ არ უნდა შევასრულოთ ეს საიდუმლო ავადმყოფებზე, არამედ მხოლოდ მომაკვდავებზე. იმისთვის რომ ვინც მიიღო ზეთისცხების საიდუმლოს საშუალებით ცოდვათა მიტევება გამოჯანმრთელების შემდეგ ისევ არ შესცოდოს. ოი, უაზრობა. უფლის ძმა ამბობს: „რწმენის ლოცვა იხსნის სნეულს და აღადგენს მას უფალიო (იაკობ. 5,14-15). ისინი კი ამბობენ, რომ სნეული უნდა მოკვდეს. ხედავთ? თუ აქვს ცოდვები ჩადენილი მიეტევება მას, (იაკობ. 5,14-15) - ნათელია რათა იწამლოს და განიკურნოს. ამას აჩვენებს თვით მაცხოვარი, როცა ეუბნება სნეულს: „მოგეტევა შენი ცოდვები... აღსდგე და ვიდოდე...“; და სხვა ადგილას: „აჰა, განიკურნე, ნუღარა სცოდავ, რათა უარესი არ დაგემართოს“ (იოანე 5,8-14). ისინი კი მსჯელობენ მაცხოვრისა და მოციქულთა წინააღმდეგ და ამბობენ, რომ ეს საიდუმლო უნდა შესრულდეს არა იმათზე, ვინც განიკურნა, არამედ მომაკვდავებზე. სახარება გვეუბნება: „ზეთს სცხებდნენ და ჰკურნავდნენ უამრავ სნეულს“ (მარკ. 6,13). ისინი კი ამბობენ, რომ უნდა ვცხოთ ზეთი არა იმისთვის, რომ ავადმყოფები განიკურნონ, არამედ იმისთვის რათა ისინი დარჩნენ სნეულნი და მოკვდნენ“.

მე-14 საუკუნეს, პროფესორი ა. დიმიტრიევსკი უწოდებს საუკუნეს, როცა იწყება ახალი პერიოდი ზეთისცხების წესის ისტორიაში. მისთვის დამახასიათებელია თანმიმდევრობის ნაწილთა განცალკავება ეკლესიური ღვთისმსახურებისაგან. მწუხრი თითქმის გამოიტოვება, ცისკართან კავშირში რჩება, მაგრამ იძენს ახალ აზრს: ცისკრის გალობები და ლოცვები შეერთებულია ზეთისცხების წესთან და განასახიერებს მის პირველ ნაწილს. ამას ხელი შეუწყო, როგორც ზემოთ აღინიშნა, ისევ წარმოშობილმა წეს-ჩვეულებამ აღესრულებინათ ზეთისცხების საიდუმლო კერძო სახლებში.

პრესვიტერი ზეთისცხების საიდუმლოს შემსრულებელი.

ზეთისცხების საიდუმლო სრულდება შვიდი სასულიერო პირის მიერ. მოციქული იაკობი, მიმართავს ავადმყოფებს, მოუწოდონ პრესვიტერებს ზეთისცხების შესასრულებლად, მაგრამ არ განსაზღვრას მათ რიცხვს. (იაკობ. 5,14). უძველესი ეკლესია ზეთისცხების საიდუმლოს აღსასრულებლად მრავალი პრესვიტერის მონაწილეობას თვლიდა უმეტესად შესაბამისად მოციქული იაკობის ანდერძთან. მაგრამ როცა საჭიროება მოითხოვდა, მაშინ საიდუმლოს აღასრულებდა ერთი პრესვიტერიც. განსაკუთრებით ამას ადგილი ჰქონდა ქრისტიანობის დევნის დროს. პრესვიტერი რუფინი მოწმობს ღირს მაკარი ეგვიპტელზე (მე-4ს), რომ იგი მარტოდ აცხებდა ზეთს და სცხებდა ავადმყოფებს. ღირს იპატის (მე-4-5ს.) შესახებ ცნობილია, რომ იგი მიდიოდა ავადმყოფებთან და საჭიროების შემთხვევაში თხოვდა პრესვიტერს, რათა მას ეცხო ზეთი სნეულისათვის. და ხშირად ხდებოდა, რომ ცხებული რამოდენიმე დღის შემდეგ გამოჯანმრთელდებოდა ღვთის დახმარებით.

ამ და სხვა მაგალითებიდან დავინახავთ რომ მე-4-6 საუკუნეებში ზეთისცხების საიდუმლოს აღასრულებდა ერთი პრესვიტერი. მაგრამ ეკლესიისთვის ცნობილი იყო სხვა პრაქტიკაც. საიდუმლოს შესასრულებლად ხშირად იწვევდნენ სამ პრესვიტერს. ეს სიმბოლოა სამებისა და აგრეთვე იმისა რომ ძველ აღთქმაში წინასწარმეტყველმა ილიამ, როცა აღადგინა შუნამელი ქალის შვილი სამჯერ ილოცა.

მე-7-8 საუკუნიდან შემოდის ჩვეულება ზეთის ცხების საიდუმლოს შესრულება შვიდი სასულიერო პირის მიერ. ეს სიმბოლოა სული წმიდის შვიდი ნიჭისა, რომელიც ჩამოთვლილია ისაია წინასწარმეტყველის მიერ. ძველ აღთქმაში შვიდმა მღვდელმა ღვთის ბრძანებით შვიდჯერ შემოუარა იერიქონის კედლებს საყვირებით და დაარღვია იგი. ელისე წინასწარმეტყველმა შვიდჯერ ილოცა მკვდარი ბავშვისთვის და აღადგინა იგი. ილია წინასწარმეტყველმა შვიდჯერ ილოცა და ისევ გაიხსნა ზეცა და გაწვიმდა.

მე-7-8 საუკუნეების შემდეგ დამკვიდრდა შემდეგი წეს-ჩვეულება, რომ ზეთისცხების საიდუმლოს აღმასრულებლად იწვევდნენ შვიდ სასულიერო პირს. აგრეთვე შეიძლებოდა ამ რიცხვის გაზრდა და შემცირება. პირველი - სრულდებოდა უდიდესი რწმენისა და გულმოდგინების, მეორე - აუცილებლობის გამო.

პრესვიტერთა გვერდით უძველესი დროიდანვე ზეთისცხების

საიდუმლოს შემსრულებლები იყვნენ ეპისკოპოსებიც.

„მოციქულთა დადგენილებებში“ ზეთის კურთხევის უფლება ჰქონდა ეპისკოპოსსა და პრესვიტერს. და როცა მე-7-8 საუკუნეებში შემოვიდა ჩვეულებად შვიდი პრესვიტერის მიერ საიდუმლოს შესრულება, მაშინ ეს წესი ეხებოდა ეპისკოპოსსაც. კონსტანტინეპოლის პატრიარქი ნიკიფორე მეორე (1260) ამბობს, რომ მისმა წინამორბედმა პატრიარქმა არსენიმ (1255-1260, 1261-1266) დაადგინა, რომ ზეთისცხების წესი უნდა შეასრულოს შვიდმა სასულიერო პირმა, მათ შორის ეპისკოპოსმა თუ მიტროპოლიტმა.

პიროვნებები, რომლებიც მიიღებენ წმიდა ზეთისცხებით მადლს:

1. სნეულნი. მოციქული იაკობის ანდერძის თანახმად ზეთისცხების საიდუმლო განკუთვნილია სნეულთათვის, რათა განიკურნონ ისინი ავადმყოფობისაგან და მიეტევოთ მათ ცოდვები.

უპირველეს ყოვლისა თვით ლოცვები ამ საიდუმლოსათვის ადრეული ლიტურგიკული ძეგლებიდან მიაწიშნებენ წმიდა ზეთის მიზანს - სნეულთა განკურნებას.

წმიდა კირილე ალექსანდრიელი პალადის მიმართ ეპისტოლეში ურჩევს მორწმუნე ქრისტიანს მოგვობის ნაცვლად ილოცონ თავიანთი თავისთვის ღვთის წინაშე და ახსოვდეთ რომ სნეულებისაგან განსაკურნავად ეკლესიაში არსებობს ზეთისცხების საიდუმლო. ანტიოქიის პრესვიტერი ვიქტორი (მე-5ს) ამბობს: ცხების დროს ზეთი განასახიერებს ღვთის წყალობას და სნეულებისაგან განკურნებას. ყოველივე ამას აკეთებს ლოცვა, ზეთი კი ამის სიმბოლოა.

ზეთის ცხების საშუალებით სნეულების განკურნების მაგალითი მოგვეპოვება ღირსი მაკარი ეგვიპტელთან (390), კონსტანტინეპოლის პატრიარქ ევტიქისთან (552-565, 557-582).

2. მონანულები. უძველეს ეკლესიაში არსებობდა ჩვეულება ეცხოთ ზეთი მონანულებისთვისაც. მონანულთათვის ზეთისცხების აღსრულების საფუძველს წარმოადგენდა მოც. იაკობის მინიშნება. მონანულთათვის ზეთის ცხების შესახებ ორიგენეც საუბრობს. იგი აკავშირებს აღსარებას ზეთისცხებასთან.

თავდაპირველად ზეთს ცხებდნენ მონანულებს სიკვდილის საშიშროების გამო, რათა ცოდვათა განწმენდით მიეცეთ შესაძლებლობა ღირსეულად ზიარებულიყვნენ. წმიდა საიდუმლოს შემდეგ კი ეს

საიდუმლო შეიძლებადა შესრულებულიყო საერთოდ მონაწილეებზე, რათა ისინი შეერთებულიყვნენ ეკლესიას.

3. ჯანმრთელები. წმიდა იოანე დამასკელი (მე-8ს) თავის სიტყვაში ურჩევს საიდუმლოს აღმასრულებელს უპირველესად იცხოს ზეთი თვითონ.

დაწყებული მე-10 საუკუნიდან ზეთისცხების საიდუმლოზე დამსწრეების ცხებას ძალიან მტკიცედ მოწმობენ ლიტურგიკული ძეგლებიც, რომლებიც ამბობენ, რომ სახლის მესაკუთრესთან ერთად ზეთს იცხებდა ოჯახის ყველა წევრიც.

ზოგიერთ ბერძნულ ლიტურგიკულ ძეგლებში სასულიერო პირთა და საერთოდ დამსწრეთა ზეთისცხება შემონახულია მე-17 საუკუნემდე. აღმოსავლეთის მართლმადიდებელი ეკლესიისათვის მონაწილთა და კათაკმეველთა შემოერთების დღე იყო - აღდგომა ან მისი წინა დღე - დიდი შაბათი.

ამ შაბათს სრულდებოდა მონაწილთა შემოერთება ეკლესიაში. დასავლეთის ეკლესიაში ასეთი დღე იყო დიდი ხუთშაბათი.

აღმოსავლეთში დამკვიდრდა ასეთი პრაქტიკა, რომ ზეთი უნდა ეკურთხოს ყოველი ცალკეული ზეთისცხების საიდუმლოსათვის.

ასეთ შემთხვევაში ცხებისათვის ზეთი აიღებოდა მაცხოვრის ერთ-ერთი ხატის კანდელისგან. პატრიარქ ევტიქის შესახებ (მე-8ს.) ნათქვამია რომ მას ჰქონდა ჩვეულება სნეულები განეკურნა წმიდა ზეთით, რომელიც „გარდამოედინებოდა წმიდა ჯვრისაგან ან ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის წმიდა ხატებისაგან“. საეკლესიო კანდლებიდან ზეთის ხმარების ჩვეულება იმდენად იყო მიღებული, რომ იმავე ზეთით იცხებოდნენ, როცა სრულდებოდა მათ მიმართ პარაკლისი. ევქოლოგიის 1558 წლის ვენეციანური გამოცემის პარაკლისის წესში ავადმყოფთა მიმართ აღინიშნებოდა, რომ სნეულმა უნდა იცხოს ზეთით კანდელისაგან შემდეგი ლოცვის წარმოთქმით „მამაო წმიდაო...“

სლავურ ხელნაწერ ტიპიკონებში კანდელის ანთების გვერდით ნახსენებია აგრეთვე სანთლების ანთება საიდუმლოს აღსრულების წინ. კანდლები ინთებოდა სამოციქულოსა და სახარების კითხვის დროს. ხოლო სანთლები საიდუმლოს დაწყების წინ. პატრიარქ ნიკონის პერიოდში გამოცემულ ტიპიკონებში შემოინახეს მხოლოდ სანთლის ანთების პრაქტიკა.

ერთ ასეთ კანდელში ან რომელიმე სხვა სუფთა ჭურჭელში ისხმება ჯერ ზეთი, ხოლო შემდეგ წყლის მაგიერ ერთდება ღვინო. ზეთისცხების წესში არის მინიშნება რომ ზეთთან ცხების დროს ერთდება წყალი ან ღვინო. პირველად ამის შესახებ ლაპარაკობენ მე-12 საუკუნის ხელნაწერები. სინას მონასტრის პრაქტიკაში კანდელში ასხამდნენ წმიდა განცხადების წყალს და ღვინოს. ვენეციური ტიპიკონი მიანიშნებს ღვინის გამოყენებას წყლის მაგიერ, ჩრდილავს რა კონსტანტინეპოლის ეკლესიის პრაქტიკას. სლავური ხელნაწერი ტიპიკონები ანიჭებენ უპირატესობას ღვინის გამოყენებას ზეთში.

უძველესი ქრისტიანული ეკლესია ზეთისა და წყლის კურთხევისათვის იყენებდა ერთი და იმავე ლოცვებს. ამ ლოცვებში წყალს და ზეთს ენიჭება მკურნალობითი ძალა, რომელიც განკურნავს ყოველგვარ სნეულებას.

ასეთი თვისების გამო ნაკურთხმა წყალმა მიიღო ფართო გავრცელება ქრისტიანულ ეკლესიაში და ამიტომაც შევიდა ზეთისცხების საიდუმლოს წესში.

ზეთი ნიშნავს ღვთის წყალობას, ხოლო ღვინო ქრისტეს სისხლს.

სწეულთა შვიდჯერ ცხება მომდინარეობს ძველ ქრისტიანთა წეს-ჩვეულებიდან. პრესვიტერები სწეულებს ნახულობდნენ ზეთით შვიდი დღის განმავლობაში.

ავადმყოფთათვის ზეთისცხების საიდუმლო შეიძლება შესრულდეს მთელი წლის განმავლობაში ნებისმიერ დროს, ნებისმიერ საათზე, თუ ამას საჭიროებს სწეულის მდგომარეობა.

ზეთისცხება პირობითად იყოფა სამ ნაწილად:

1. პარაკლისის გალობა

„კურთხეულ არს ღმერთი ჩვენი...“

დაწყებითი ლოცვები

ფსალმუნი 142 - „უფალო ისმინე ლოცვისა...“

მცირე კვერეჟი

ალილუია, სინანულის ტროპარი

50-ე ფსალმუნი

კანონი ისევ მეორდება

დასდებლები

„წმიდაო ღმერთო“

ტროპარი

2. ზეთის კურთხევა

მშვიდობიანი კვერექსი

ზეთის კურთხევის ლოცვა

ტროპრები

3. ზეთისცხება სნეულისა

წარდგომა, სამოციქულო, სახარება

მრჩობლი კვერექსი

ერთ-ერთი სასულიერო პირის ლოცვა

სნეულის ზეთისცხება ლოცვის წაკითხვით: „მამო წმიდაო“

სახარების დადება სნეულის თავზე და ლოცვა: „მეუფეო წმიდაო“

მრჩობლი კვერექსი

დასდებლები

განტევება

შენდობის თხოვნა.

სადღთისმსახურო ტექსტთა შინაარსი და ღვთისმეტყველური

მნიშვნელობა. ზეთისცხების საიდუმლო აღიარებულია ეკლესიის მიერ სნეულებათაგან მკურნალობის საშუალებად, რომლის შესრულებაც ყოველთვის სასარგებლოა. ეკლესია ასრულებს ამ საიდუმლოს ყველას მიმართ, ვისაც სნეულების უძლურებაში სურს მიიღოს ღვთის მადლით დახმარება, ქრისტეს სიტყვების საფუძველზე: „მოვედით ჩემდა ყოველნი მაშვრალნი და ტვირთმძიმენი და მე განგისვენოთ თქვენ“ (მათეს სახარება)

საიდუმლოს მღვდელმოქმედების საშუალებით სრულდება ღვთისადმი „ლოცვითი მსხვერპლი“, რომელშიც მონაწილეობენ მღვდლები, სნეულის ქრისტიანი ახლობლები და თვით უძლური ადამიანი.

ტიპიკონში ნათქვამია, რომ საიდუმლოს წესს ასრულებს შვიდი სასულიერო პირი, რომელიც იკრიბებოდა ეკლესიაში ან სახლში. საიდუმლო შეიძლება შესრულდეს სასულიერო პირთა ნაკლები რიცხვითაც, ერთი სასულიერო პირითაც, რადგანაც ყოველი სასულიერო პირი წარმოადგენს მთელი ეკლესიის სახეს და ასრულებს მღვდელმოქმედებას - ისევე როგორც შეასრულებდა შვიდი სასულიერო პირი.

საიდუმლოში გამოიყენება ზეთი, რომელსაც ერთვის მცირეოდენი წითელი ღვინო. პურის მარცვალი არ წარმოადგენს საიდუმლოს მასალას ის მხოლოდ სიმბოლურად წარმოადგენს ახალი ცხოვრების დასაბამს - გამოჯანმრთელებას, ხოლო სხეულის სიკვდილისას - აღდგომას (იოანე 12,24): „თუკი მიწაზე დავარდნილი პურის მარცვალი არ მოკვდა, ცალად დარჩება, ხოლო თუ მოკვდა მრავალ ნაყოფს გამოიღებს“. ეს სიმბოლურად ასოცირდება ზეთისხილის რტოსთან, რომელიც მოუტანა ნოეს მტრედმა და ნიშნავს მადლიან განკურნებას ცოდვებისა და სნეულებათაგან.

როცა ყველაფერი გამზადდება და შემოსილი სასულიერო პირები დადგებიან მაგიდის ირგვლივ, უპირატესი მღვდელი დაარიგებს ანთებულ სანთლებს.

ანთებული სანთელი მოაგონებს სასულიერო პირს „სწავლების, მოძღვრების ლამპარს“ რომელიც აანთებს სნეულთა სულებს.

ზეთისცხების წესის ლოცვები და წმიდა წერილის ტექსტები ამტკიცებენ, რომ სინანულში ღვთის მადლით უიმედო სნეული ადამიანიც კი შეძლებს მიიღოს თავისი რწმენის მიხედვით სნეულებათაგან განკურნება, განწმენდა.

ჩვეულებრივი ლოცვების დაწყების შემდეგ მორწმუნე ადამიანი შეუდგება ღვთის მადლიან დახმარების გზას, ასე თვითონაც იბრუნებს თავის მდგომარეობას.

შემდეგ საიდუმლოს წესს წითელი ძაფით გაყვება სინანულის თემა და სინანულის ლოცვები: „მიწყალე მე ღმერთო, რამეთუ უძლურ ვარ“ (მე-2 დასდებელი). სინანულის ტროპების გალობით 50-ე ფსალმუნის კითხვით აღიძრება და აღიგზნება სნეული ადამიანის სულში სინანულის განწყობილება.

სასულიერო პირები ამის შემდეგ გადადიან კანონების კითხვაზე, რომელიც დაწერილია ჯერ კიდევ მე-9 საუკუნეში წმიდა არსენის, კერკირიის ეპისკოპოსის მიერ.

ზეთის კურთხევის ლოცვაში ეკლესია თხოვს უფალს განწმინდოს ზეთი. სამოციქულო პირველი ეპისტოლე იაკობისა 5,10-16:

„უჭირს რომელიმე თქვენთაგანს? ოლოცოს; ხარობს ვინმე? ფსალმუნნი იგალობოს; ავადმყოფობს რომელიმე თქვეგანი? ეკლესიის ხუცესთ მოუხმოს, რათა ილოცონ მისთვის და ზეთი ცხონ უფლის სახელით. რწმენის ლოცვა იხსნის სნეულს და აღადგენს მას უფალი

და თუ ცოდვები აქვს ჩადენილი, მიეტევება მას. აღიარეთ ერთმანეთის წინაშე თქვენი ცოდვები და ილოცეთ ურთიერთის გამო, რათა განიკურნოთ, ვინაიდან ბევრი რამ ძალუძს მართლის გულმოდგინე ლოცვას...“.

ადამიანის ცხოვრების მიზანი - ამბობს სახარება - არის სიყვარული ღვთისა და ადანიანებისა (ლუკა 10,25-37): „და აჰა ესერა სჯულის მეცნიერი ვინმე აღდგა და გამოცდიდა იესოს და ეტყოდა: მოძღუარ, რაი ვქმნე, რაითა ცხოვრებაი საუკუნოი დავიმკვიდრო? ხოლო თავადმან ჰრქუა მას: სჯულსა ვითარ წერილ არს? ვითარ აღმოიკითხავ? ხოლო მან ჰრქუა: შეიყუარო უფალი ღმერთი შენი ყოვლითა გულითა შენითა და ყოვლითა სულითა შენითა და ყოვლითა ძალითა შენითა და ყოვლითა გონებითა შენითა, და მოყუასი შენი ვითარცა თავი თვისი. ჰრქუა მას იესო: მართალი მომიგე, მაგას იქმოდე და სცხოვნდე, ხოლო მას უნდა განმართლმებად თავი თვისი და ჰრქუა იესოს: ვინ არს მოყუას ჩემდა? მიუგო იესო და ჰრქუა: კაცი ვინმე გარდამოვიდოდა იერუსალემად იერიქოდ, და ავაზაკნი დაესხნეს, განძარცუეს იგი, დაწყლეს და წარვიდეს და დაუტევეს მწყუდარი. ხოლო დამთხუევით მღვდელი ვინმე შთავიდოდა მასვე გზასა და იხილა იგი და თანა - წარხდა და ეგრეთვე ლევიტელი მასვე ადგილსა მივიდა, იხილა იგი და თანა-წარხდა. მერმე სამარიტელი ვინმე წარომვიდოდა, მოვიდა მასვე ადგილსა, იხილა იგი და შეეწყალა. და მოვიდა მისა და შეუხვია წყლული იგი, დაასხა ზეთი და ღვინოი და აღსუა იგი კარაულსა თვისსა და მოიყვანა იგი ყოველთასა მას სადგურსა და ილუაწა იგი და ხვალისაგან გამო-რაივიდოდა, ორი დრაჰმანი მისცა ყოველთა სადგურისა მოღუაწესა მას და ჰრქუა: ილუაწე ეგე და სხუაი თუ რაიმე წარაგო უმეტესი, მო-რაი-ვიდე, მიგცე შენ. ვინ უკუე ამათ სამათგანი გგონიეს შენ მოყუას მისა, რომელი იგი შევარდა ავაზაკთა მათ? ხოლო მან თქუა: რომელმან ყო წყალობაი მის თანა-ჰრქუა მას იესო: ვიდოდე და ჰყოფდ შენცა ეგრეთვე“.

პირველი ცხების წინ ლოცვაში სწეულსა ზედა სასულიერო პირი თხოვს უფალს: „უფალო, რომელი წყალობითა და მოწყალებითა შენითა განკურნავ შემუსვრილებასა სულთა და ხორცთა ჩვენთასა, შენ მეუფეო, განწმიდე ზეთი ესე, რათა ექმნეს, რომელთა იცხონ ამისგან, საკურნებლად ყოველთაგან საღმობათა და ვნებათაგან ხორციელთა, შეგინებისაგან ხორცთა და სულისა და ყოვლისაგან ბოროტისა, რათა

ამიტყა იდიდოს ყოვლად-წმიდა სახელი შენი, მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა, აჲ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე“.

ხოლო თვით ცხების დროს წარმოითქმება: „განკურნე მონა (ან მხევალი) ესე შენი (სახელი) გარემოდგომილისა ამისგან სენისა და უძლურებისა სულიერისა და ხორციელისა....“

მეორე სამოციქულო - რომაელთა მიმართ ეპისტოლე (15,1-7): „ხოლო თანა-გუაც ჩუენ ძლიერთა უძლურებათა მათ უსუსურთასა ტვრთვად და არა თავთა თვსთა სათნო-ყოფად. კაცად-კაცადი ჩუენი მოყუასსა სათნო-ყოფოდენ კეთილისათვს აღსაშენებელად. და რამეთუ ქრისტეცა არა თავსა თვსსა სათნო-ყოფ, არამედ ვითარცა წერილ არს: ყუედრებანი მაყუედრებელთა შენთანი დამეცნეს ჩემ ზედა. რამეთუ რაოდენი-იგი წინაწარ დაიწერა, ჩუენდა სამოძღურებელად დაიწერა, რადთა მოთმინებითა მით და ნუგეშინის-ცემითა წიგნთადათა სასოებად გუაქუნდეს. ხოლო ღმერთმან მოთმინებისამან და ნუგეშინის-ცემისამან მოგეცინ თქუენ იგივე ზრახვად ურთიერთარს ქრისტეს იესუმს მიერ, რადთა ერთბამად ერთითა პირითა ადიდებდეთ ღმერთსა და მამასა უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესსა. ამისთვს შეიწყნარებდით ურთიერთარს, ვითარცა-იგი ქრისტემან შეგიწყნარნა თქუენ სადიდებლად ღმრთისა“.

ჩვენ, ძლიერთ, გვმართებს ვითმენდეთ უძლურთა უმწეობას, მაგრამ არ უნდა ვეძებდეთ საკუთარ სიამოვნებას. ყოველი ჩვენგანი უნდა ცდილობდეს აამოს მხოლოდ მოყვასს, მისდა სასიკეთოდ და დასამოძღვრავად. რადგან ქრისტე თავის სიამოვნებას კი არ ეძებდა, არამედ როგორც დაიწერა: შენი მაგინებლების გინება დამატყდა თავს. სნეულის ყურადღება მიჰყოფილია იმაზე, რომ უნდა დავეხმაროთ უძლურებს და არ უნდა ვეძებდეთ ჩვენთის რაიმე სარგებელს, არამედ უნდა ვაამოთ მოყვასს.

მეორე სახარება: „მას ჟამსა შინა განვიდა იესუ იერიქით და აჰა ესერა კაცი ვინმე და სახელი მისი ზაქე, და იყო იგი მთავარი მეზუერეთაი და იგი მდიდარ ფრიად. და უნდა ხილვაი იესოსი, ვინ-ბი არს და ვერ უძლო ხილვად ხისა მისგან, რამეთუ ჰასაკითა იყო მცირე. და წარმოიდა წინა და აღხდა ლელუსულელსა, რაითა იხილოს იგი, რამეთუ მიერ წარსვლად იყო. და მოვიდა ადგილსა მას, მიჰხედა იესომ და ჰრქუა მას: ზაქე, ისწრაფე და გარდამოხედ, რამეთუ დღეს სახლსა შინა შენსა ჯერ-არს ჩემი ყოფაი. და ისწრაფა და გარდამოხდა

და შეიყვანა იგი სიხარულით. და იხილეს ყოველთა და დრტვინვიდეს და იტყოდეს, ვითარმედ: ცოდვილისა კაცისა თანა შევიდა დადგომად. აღსდგა ზაქე და ჰრქუა უფალსა: აჰა, უფალო, ზოგი ნაყოფითა ჩემთაი მივსცე გლახაკთა, და უკეთუ ვისმე ცილი დავსდევ, მივაგო ოთხი წილი. ჰრქუა მას იესო, დღეს იქმნა ცხოვრებაი სახლისაი ამის რამეთუ ესეცა შვილი აბრამისი არს. რამეთუ მოვიდა მე კაცისაი ცხოვრებად წარწყმედულისა“ (ლუკა 19, 1-10).

მეორე ცხების წინ სასულიერო პირი თხოვს ღმერთს: „შენ მოიხილე ზეცით, მრავალმოწყალო მეუფეო, და დაგვიფარენ საფარველითა შენითა ჩვენ ცოდვილნი და უღირსნი ესე მონანი შენნი, ჟამსა ამას მადლითა სულისა შენისა წმიდისაითა და დაიფარე მონაი (ან მხევალი) ესე შენი (სახელი), გულისხმისმოყოფელი თვისთა ცოდვათა, მოსრული შენ წინაშე სარწმუნოებით...“

მესამე სამოციქულო (1კორ. 12,27-13,8): „თქუნენ ხარტ ჯორცნი ქრისტესნი და ასონი ასოთა მისთაგანნი. და რომელნიმე დაადგინნა ღმერთმან ეკლესიათა: პირველად მოციქულნი, მეორედ - წანაწარმეტყუელნი, მესამედ - მოძღუარნი, მერმე - ძალნი, მაშინდა მადლნი კურნებათანი, შეწევნანი, ღუწოლანი, თესლად-თესლადი ენათად. ნუ ყოველნი მოციქულ იყვნენ? ნუ ყოველნი წანაწარმეტყუელ? ნუ ყოველნი მოძღუარ? ნუ ყოველნი ძალ? ნუ ყოველთა მადლი აქუნდეს კურნებათად? ნუ ყოველნი ენათა იტყოდიან? ნუ ყოველნი გამოსთარგმანებდენ? ხოლო ჰბაძევდით მადლთა მათ უფროდსთა, და მერმე აღმატებული გზად გიჩუენო თქუნენ. ენასა ღათუ კაცთასა და ანგელოზთასა ვიტყოდი, ხოლო სიყუარული არა მაქუნდეს, ვიქმენ მე, ვითარცა რვალი, რომელი ოხრინ, გინა წინწილანი, რომელნი ჯმოზედ. და მაქუნდეს ღათუ წანაწარმეტყუელებად და უწყოდი ყოველი საიდუმლოდ და ყოველი მეცნიერებად, მაქუნდეს ღათუ ყოველივე სარწმუნოებად ვიდრე მათათაცა ცვალებადმდე და სიყუარული თუ არა მაქუნდეს, არა-ვე-რად ვარ. და შე-ღათუ-ვაჟამო ყოველი მონაგები ჩემი და მივსცენე ჯორცნი ჩემნი დასაწუელად დასიყუარული არა მაქუნდეს, არარადვესარგებელ არს ჩემდა. სიყუარული სულგრძელ არს და ტკბილ; სიყუარულსა არა შურნ, სიყუარული არა მადლოინ, არა განლაღნის, არა სარცხვნელ იქმნის, არა ეძიებნ თავისასა, არა განრისხნის, არად შეჰრაცხის ბოროტი, არა უხარინ სიცრუესა ზედა, არამედ უხარინ ჭეშმარიტებასა ზედა; ყოველსა თავს-იდეზნ, ყოველი ჰრწამნ, ყოველსა ესავნ, ყოველსა მოითმენნ. სიყუარული

არასადა დავარდების, გინა თუ წანაწარმეტყულებანი განქარდენ, ანუ თუ ენანი და-ვე-სცხრენ, გინა თუ მეცნიერებანი განქარდენ“.

მესამე სახარება მოგვითხრობს 12 მოციქულის არჩევას და მათ წარგზავნას საქადაგებლად.

„და მოუწოდა ათორმეტთა მოწაფეთა თვსთა და მისცა მათ ჯელმწიფებად სულთა ზედა არაწმიდათა, რადთა განასხმიდენ მათ და განჰკურნებდენ ყოველთა სენთა და ყოველთა უძლურებათა. ხოლო ათორმეტთა მათ მოციქულთა სახელები ესე არს: პირველად სიმონ, რომელსა ეწოდა პეტრე, და ანდრეა, ძმად მისი, იაკობ ზებედეის და იოვანე, ძმად მისი, ფილიპე და ბართლომე, თომა და მატთეოს მეზუერე, იაკობ ალფესი და ლებეოს, რომელსა ეწოდა თადეოს, სიმონ კანანელი და იუდა ისკარიოტელი, რომელმანცა განსცა იგი. ესე ათორმეტნი წარავლინნა იესუ, ამცნო მათ და ჰრქუა: გზასა წარმართთასა ნუ მიხუალთ და ქალაქსა სამარიტელთასა ნუ შეხუალთ, არამედ მივედით უფროს ხოლო ცხოვართა მათ წარწყმედულთა სახლისა ისრაჴლისათა. და მი-რად-ხვდეთ, ქადაგებდით და იტყოდით, ვითარმედ: მოახლებულ არს სასუფეველი ცათად. უძლურთა განჰკურნებდით, მკუდართა აღადგინებდით, კეთროვანთა განსწმედდით, ეშმაკთა განასხმედით; უსასყიდლოდ მიგიღებდით, უსასყიდლოდ მისცემდით“ (მათ. 10,1-9).

მესამე სახარების წინ სასულიერო პირი თხოვს ღმერთს „ჰე უფალო, კურნებათა ძალი შენ მიერ ზეცით გარდამოუვლინე ჩვენ ზედა და შეახე ხორცთა და დაშრიტე სენთა მიერი აღგზნებული სახუმილი ხორცთა ჩუენთაი და დაამშვიდენ ტკივილნი სნეულებათანი, განარინე და ექმენ მკურნალ მონასა (ანუ მხევალსა) ამას შენსა (სახელი) და აღადგინე ესე ცხედრისაგან ტკივილისა და სარეცელისაგან ბოროტისა“.

მეოთხე სამოციქულო (2კორ. 6,16-18;7,1): „ძმანო, თქუენ ტაძარნი ღმრთისა ცხოველისანი ხართ, ვითარცა თქუა ღმერთმან: დავიმკვდრო და ვიქცეოდი მათ შორის და ვიყო მე მათა ღმერთ და იგინი იყვნენ ჩემდა ერად. ამისთჳს გამოვედით შორის მათსა და გამოეშორენით, იტყვს უფალი, და არა-წმიდასა ნუ შეეხებით, და მე შეგიწყნარნე თქუენ. და ვიყო მე თქუენდა მამა და თქუენ იყვნეთ ჩემდა ძეგბ და ასულებ, იტყვს უფალი ყოვლისა მკურობელი. ესე რად უკუე გუქონან აღთქუმანი, საყუარელნო, განვიწმიდნეთ თავნი ჩუენნი ყოვლისაგან შეგინებისა ჯორცთადსა და სულისა და აღვასრულებდეთ სიწმიდესა შიშითა ღმრთისადათა“.

მეოთხე სახარება მათეს (8,14-23): „და მოვიდა იესო სახლსა პეტრესსა

და იხილა სიდედრი იგი მისი დავრდომილი მხურვალეებითა და შეახო ხელსა მისსა და დაუტევა იგი მხურვალეებამან აღდგა და ჰმსახურებდა მას. და ვითარცა შემწუხრდა მოჰგვარეს მას ეშმაკეულები მრავალი და განასხა სულები იგი სიტყვითა და ყოველნი რომელნი ბოროტად სწეულ იყვნენ, განკურნა. რათა აღსრულდეს თქმული იგი ესაია წინასწარმეტყველისა რომელ თქუა: მან უძლურებანი ჩვენნი მიიხუნა და სწეულებანი ჩვენნი იტვირთნა. ვითარცა იხილა იესო ერი მრავალი გარემო მისა უბრძანა წიადსვლაი მიერ კერძო. და მოუხდა მას ერთი მწიგნობარი და ჰრქუა: მოძღუარ მიგდევედ შენ ვიდრეცა ხვიდოდი. ჰრქუა მას იესო გველთა ხურელი უჩს და მფრინველთა ცისათა საყოფელი ხოლო ძესა კაცისასა არა აქუს, სადა თავი მოიდრიკოს, და სხუამან მოწაფეთა მისთაგანმან ჰრქუა მას: უფალო მიბრძანე მე პირველად მისვლად და დაფლვად მამისა ჩემისა ხოლო იესუ ჰრქუა მას: შენ მომდევედი მე და აცადენ მკუდრნი დაფლვად თვისთა მკუდართა. და აღვიდა იგი ნავსა და მისდევედეს მას მოწაფენი მისნი“.

მეოთხე ლოცვაში სასულიერო პირი თხოვს ღმერთს: „განგვწმიდენ ჩვენ ყოველნი, ყოველთა სენთა მკურნალო და განკურნე მონაი (ანუ მხევალი) ესე შენი (სახელი) და აღადგინე ესე ცხედრისაგან სალმობისა, წყალობითა და სიტკბოებითა შენითა“.

მეხუთე სამოციქულოში (2 კორ. 1,8-11) ეკლესია გვახსენებს რაოდენ საჭიროა გვექონდეს სიკვდილის განსჯა: „მძანო, არა მნებავს უმეცრებად თქუენი, მძანო, ჭირისა მისთვს ჩუენისა, რომელი-იგი შეგუემთხვა ჩუენ ასიას შინა; რამეთუ გარდარეულად დაგვმძიმდა ჩუენ უფროდს ძალისა ჩუენისა ვიდრე წარწირვადმდე ჩუენდა ცხორებისაგა. არამედ თვთ თავით თვსით განჩინებად იგი სიკუდილისაგან მოგუელო, რადთა არა ვესვიდეთ თავთა ჩუენთა, არამედ ღმერთსა, რომელმან-იგი აღადგინნის მკუდარნი, რომელმან ესევითარისა მის სიკუდილისაგან მიკსნნა ჩუენ და მიკსნის, რომელსა-იგი ვესავთ, ვითარმედ მერმეცა მიკსნნეს. თანა-შეწევნითა ლოცვათა თქუენთადთა ჩუენთვს, რადთა მრავლითა პირითა ჩუენდა მომართი იგი მაღლი მრავალთა მიერ სამადლობელ იქმნას თქუენთვს.“

მეხუთე სახარება (მათ. 25,1-13): „მამინ ემსგავსოს სასუფეველი ცათა ათთა ქალწულთა, რომელთა აღიხუნეს ლამპარნი თვისნი და განვიდეს მისაგებლად სიძისა. ხოლო ხუთნი მათგანნი იყვნეს ბრძენნი და ხუთნი სულელნი. მიიხუნეს სულელთა მათ ლამპარნი მათნი და

არა მიიღეს მათ თანა ზეთი. ხოლო ბრძენთა მათ მიიღეს მათთანა ზეთი ჭურჭელთა მათთა ლამპართა მათთა თანა. და დაყოვნებასა მას სიძისასა მიერულა ყოველთა და დაიძინის. ხოლო შუალამის ოდენ ღაღადებამი იყო ვითარმედ აჰა ესერა სიძე მოვალს, გამოვედ მიგებებად მისსა, მაშინ აღდგეს ყოველნი იგი ქალწულნი და აღიღეს ლამპარნი მათნი. ხოლო სულელნი იგი ეტყოდეს ბრძენთა მათ: მეცით ჩვენ ზეთისაგან თქვენისა, რამეთუ ლამპარნი ჩვენნი დაიშრიტებიან. მიუგეს ბრძენთა მათ და რქუეს: ნუუკუე ვერ კმა გუეყოს ჩვენ და თქვენ. არამედ უფროისდა წარვედით სავაჭროდ, და იყიდეთ თავისა თქვენისა. და ვითარცა წავიდეს იგინი საყიდლად, მოვიდა სიძე იგი და განმზადებულნი იგი შევიდეს სიძისა თანა, ქორწილსა მას, და დაეხშა კარი. შემდგომად მათისა მოვიდეს სხუანიცა იგი ქალწულნი და იტყოდეს: უფალო, უფალო განგვიღე ჩვენ. ხოლო მან მიუგო და ჰრქუა მათ: ამინ გეტყვი თქვენ, არა გიცნი თქვენ, იღვიძებდით უკუე, რამეთუ არა იცით დღე იგი, არცა ჟამი, რომელსა შინა ძე კაცისაი მოვიდეს“.

მეხუთე ლოცვაში სასულიერო პირი თხოვს უფალს: „მოხედენ ხმასა ვედრებისა მონისა (ან მხევლისა) ამის შენისა (სახელი), რომელი უძლურ არს სულით და ხორციით და კურნებაი მიჰმადლე და მიუტევენ ცოდვანი ამისნი და შეუნდვენ შეცოდებანი მისნი“.

მეექვსე სამოციქულო (გალ. 5,22-26;6,1-2): „ძმანო, ნაყოფი სულისაჲ არს: სიყვარული, სიხარული, მშვიდობაჲ, სულგრძელებაჲ, სიტკობებაჲ, სახიერებაჲ, სარწმუნოებაჲ, მყუდროებაჲ, მარხვაჲ, მოთმინებაჲ. ესევეითართავს არა ძეს შჯული. ხოლო ქრისტესთა მათ ჯორცნი თვსნი ჯუარს-აცუნეს ვნებითურთ და გულის თქუმით. უკუეთუ სულითა ცხოველ ვართ, სულითაცა ვეგნეთ. ნუმცა ვართ მზუაობარ, ურთიერთარს მაბრალობელ, ურთიერთარს მოშურნე. ძმანო, უკუეთუ ვინმე დაეპყრას კაცი რომელსამე ბრალსა, თქუნ, სულიერთა მაგათ, დაამტკიცეთ ეგევეითარი იგი სულითა მით მშვიდობისაჲთა; ევრძალე თავსა შენსა, ნუუკუე შენცა განიცადო. ურთიერთარს სიმძიმე იტვრთეთ და ესრეთ აღასრულეთ შჯული იგი ქრისტესი. რამეთუ უკუეთუ ვისმე ეგონოს, ვითარმედ არს რამე, და იგი არაჲ იყოს, თავსა თვსსა აცთუნებს“.

მეექვსე სახარება (მათ. 15,21-23): „და წარვიდა მიერ იესო და მივიდა ადგილთა ტვიროსისა და სიდონისათა. და აჰა ესერა დედაკაცი ქანანელი საზღვართა მათგან გამოვიდა, ღაღადებდა და იტყოდა: შემიწყალე მე,

უფალო, მეო დავითისაო, რამეთუ ასული ჩემი ბოროტად ეშმაკეულ არს. ხოლო იესო რა მიუგო სიტყვაი და მოუხდეს მოწაფენი იესოს და ჯრქუეს მას: განუტევე ესე რომელ ღალატებს და შეგვიდგეს ჩვენ. ჰრქუა მას იესო: არა ვიდრემე მოვლინებულ ვარ, გარნა ცხოვართა მათ წარწყმედულთა სახლისა ისრაილისათა, ხოლო იგი მოუხდა და თაყვანის სცემდა მას და ეტყოდა: უფალო შემიწყალე მე, ხოლო თავადმან მიუგო და ჰრქუა მას: არა კეთილ არს მიღებად პური შვილთაგან და დაგებათ ძალთა. ხოლო მან ჰრქუა: ჰე, უფალო რამეთუ ძალთაგა ჰამენ ნაბეჭევისაგან, რომელ გარდამოცვივიან ტაბლისაგან უფალთა მათთასა. მაშინ მიუგო იესო და ჰრქუა მას: ჰოი დედაკაცი დიდ არს სარწმუნოებაი ეგე შენი, გეყავნ შენ, ვითარცა გნებავს და განკურნა ასული ეგე მისი მიერ ჟამთაგან“.

მეექვსე ლოცვაში სასულიერო პირი თხოვს უფალს: „შენ გევედრებით და ვხადით სახიერებასა შენსა: შენ ულხინე, მიუტევენ, შეუნდვენ, ღმერთო, უსჯულოებანი და ცოდვანი მონასა 9ანუ მხევალსა) ამას შენსა (სახელი), რაოდენიცა ცოდა ნებსით ანუ უნებლიეთ, ცნობით ანუ უმეცრებით“.

მეშვიდე სამოციქულო (თავი 5,14-23): „მძანო, გლოცავ თქვენ, სწავლიდით უწყსოთა მათ, ნუგეშინის-სცემდით სულმოკლეთა, თავს-იდებდით უძლურთა მათ, სულგრძელ იყვნით ყოველთა მიმართ. 15. ეკრძალებით, ნუუკუე ბოროტისა წილ ბოროტი ვისმე მიაგოთ; არმედ მარადის კეთილსა შეუდეგით ურთიერთარს და ყოველთა მიმართ. 16. მარადის გიხაროდენ. 17. მოუკლებელად ილოცევდით. 18. ყოველსა შინა ჰმადლობდით, რამეთუ ესე არს ნებაჲ ღმრთისაჲ ქრისტე იესუმს მიერ თქუენდა მიმართ. 19. სულსა ნუ დაავსებთ. 20. წინაწარმეტყუელებათა ნუ შეურაცხ-ჰყოფთ. 21. ყოველივე გამოიცადეთ და უკეთესი იგი შეიკრძალებთ. 22. ყოვლისაგან საქმისა ბოროტისა განეშორებით. 23. ხოლო თავადმან ღმერთმან მშვიდობისამან წმიდა გყვენინ თქვენ ყოვლითა სრულებითა და ყოვლითა სიცოცხლითა, სული თქუენი, სამშვნელი და გუამი უბიწოდ მოსლვასა მას უფლისა ჩუენისა იესუ ქრისტესსა დაჰმარხენინ.“

მეშვიდე სახარება (მათ. 9,9-23): „და წარმოვიდოდა მიერ იესო, იხილა კაცი, რომელ ჯდა საზუერესა, მათეოს სახელი მისი და ჰრქუა მას მომდევდი მე და აღდგა და მისდევდა მას. და იყო ჯდა რა იგი სახით სახლსა შინა, და მრავალნი მეზუერენი და ცოდვილნი სხდეს ინახით იესოს თანა და მოწამეთა მისთა რაისათვის მეზუერეთა

და ცოდვილთა თანა ჭამს მოძღუარი თქვენი ხოლო იესოს ვითარცა ესმა, ჰრქუა მათ არა უხმს ცოცხალთა მკურნალი, არამედ სნეულთა. ხოლო თქვენ წარვედით და ისწავეთ, რაი არს: წყალობაი მნებაჲს და არა მსხვერპლი, რამეთუ არა მოვედ წოდებად მართალთა, არამედ ცოდვილთა სინანულად“.

მეშვიდე ლოცვაში სასულიერო პირი თხოვს უფალს „შეისმინე ვედრებაი ჩვენი, შეიწირე და წარმართე ვიტარცა საკმეველი შენ წინაშე და დაიფარე მონაი (ანუ მხევალი) ესე შენი (სახელი) და რაოდენიცა გცოდა სიტყვით ანუ საქმით, გინა გონებით, დღისით ანუ ღამით; უკეთუ კრულ იყოს მღვდელთა მიერ ანუ თავით თვისით კრულ იყოს; გინა თუ იფიცა, ანუ აფიცა; გვედრებით შენ, ულხინე. სენდეჲ, მიუტევე ამას, ღმერთო“.

ამის შემდეგ შვიდივე სასულიერო პირი სნეულის თავზე დაადებს სახარებას, ნაწერით ქვევით, ხოლო მათ შორის უპირატესი წაიკითხავს ლოცვას: „მეუფეო წმიდაო, ქველის-მოქმედო და მრავალ-მოწყალო უფალო იესუ ქრისტე, მეო და სიტყვაო ღმრთისა ცხოველისაო, რომელსა არა გნებაჲს სიკუდილი ცოდვილისა, არამედ მოქცევა და ცხოვრება მისი...“.

აქ ყურადღების ღირსია ორი მოქმედება: პირველი - სნეულს სახარებას დაადებენ თავზე ნაწერით ქვევით, და მეორე - წმიდა სახარებას იჭერს ყველა სასულიერო პირი ან სახარებას ადებს ხელს. პირველი მოქმედებით ეკლესია ბაძავს წინასწარმეტყველ ელისეს, რომელმაც გაატანა თავის კვერთხი თავის მსახურს სუნამელ ქალის მის აღსადგენად (4 მეფ. 4,29-31). როგორც იესო ქრისტე სნეულთა განკურნების დროს ახდენდა მრავალ სასწაულს, რომელიც სახარებაშია აღწერილი, იმისათვის რათა განემტკიცებინა იქ მყოფთა რწმენა და ჩაენერგა მათში თავისი დაწერილი სიტყვებისადმი პატივისცემა: ისევე აქაც იმავე სახარება აღვსილია რა იმავე სასწაულით, რათა მიიღოს მან სულიერი და ხორციელი კურნება.

მეორე მოქმედებით - ეკლესია ბაძავს იესო ქრისტეს. როგორც ქრისტე თავის ყოვლისშემძლე ხელს ადებდა სნეულებს, რაც სახარებაშია აღწერილი, ასევე აქაც სასულიერო პირები ქრისტეს სახით, როგორც მისი მსახურები ადებენ თავიანთ ხელს სახარებას ან იჭერენ მას. როგორც ქრისტე განწმენდა მლოცველ სნეულთა ცოდვებს და შეუნდობდა მათ ისევე აქაც სასულიერო პირთა ხელდადებით გამოხატულია იგივე შენდობა.

ბოლო ლოცვას: „მეუფეო წმიდაო...“ თუმცა წარმოსთქვამს მხოლოდ

ერთი მღვდელი, მონაწილეობს ყველა.

შემოკლებულ მრჩობლ კვერეცში გამოითხოვება წყალობა, სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, ცხოვნება და ცოდვათა მიტევება ამ საიდუმლოს მიმდებელთათვის. შემდეგ იგალობება დასდებლები წმიდა უვერცხლოთა მკურნალთა, ყოვლად წმიდა ღვთისმშობლის მიმართ და აღესრულება განტევება.

სწეული საიდუმლოს ბოლოს სამჯერ მოწიწებით დაიჩოქებს სასულიერო პირთა წინაშე და ამბობს სამჯერ: „მაკურთხენით წმიდანო მამანო და შემინდევით მე ცოდვილსა“.

ზეთისცხების საიდუმლოს წესი დიდ კვერეცამდე არის ცისკრის მსგავსი ანუ შეიცავს ცისკრის ყველა ნაწილს. თვით დასაწყისი და ფსალმუნი „უფალო ისმინე...“ - ექვსფსალმუნების ნაცვლად, მცირე კვერეცი - ღმერთი უფალის ნაცვლად. მის შემდეგ ტროპრები იგალობება ამ შემთხვევის შესაფერი. კანონის ნაცვლად იკითხება 50-ე ფსალმუნი ხოლო შემდეგ - კანონი. მას მოსდევს ექსაპოსტილარი (განმანათლებელი) როგორც ცისკრის დასდებელი. შემდეგ დასდებლები, რომლებიც არიან სხვა არაფერი თუ არა აქებდითი. აქედან ნათელია, რომ ეს პირველი ნაწილი სრულდება ცისკრის ნაცვლად ეკლესიაში ან სწეულის სახლში.

ზეთისცხების საიდუმლოს მთავარი შემადგენელი ნაწილია ზეთი. ამიტომაც მისი კურთხევისათვის გამოითხოვება შემდეგი ლოცვები „განწმიდე ზეთი ესე“ - ღვთის მადლით კურთხევის შემდეგ ის იღებს ძალას და ხდება კურნებითი. სვ. თესალონიკელი (თავ. 29) წერს: „მე გავიგე, რამდენ უდიდეს და ღვთაებრივ ძღვენს შეიცავს წმიდა ზეთი, მასში არის სწეულებათაგან განშორება, ცოდვათა მიტევება, ის განწმენდს ღვთაებრივი სიძლიერით და ბოლოს მიჰყავს მორწმუნე ზეციურ სამეფოში. ვერავინ იტყვის, რომ ეს შეუძლია ზეთისხილის მცენარისაგან დამზადებულს“.

აქ შეიძლება დაისვას კითხვა რატომ სრულდება ზეთისცხება შვიდჯერ. ხომ შეიძლება წაკითხულ იქნას შვიდი სამოციქულო, სახარება, ლოცვა და ბოლოს ერთხელ იქნას ზეთისცხება შესრულებული. ამაზე ვუპასუხებთ: 1. თუ მრევლი სასულიერო პირთან ერთად იკრიბება და საერთო შეთანხმებით ასრულებს ლიტურგიას, მაშინ არავითარი საწინააღმდეგო არ არის იმაში რომ რწმენისათვის შესრულდეს ზეთისცხება შვიდჯერ. არცერთი სასულიერო პირი არსად არცერთ შემთხვევაში არ არღვევს და არ ყოფს ერთობას - განსაკუთრებით

ისეთს, რომელიც უძველესი დროიდანვე სრულდებოდა. ასეთი წეს-ჩვეულებით თვით უფალიც, რომელიც არის ფუძემდებელი და მთავრი სჯულისმდებელი ამ საიდუმლოსი, მოციქულ იაკობის პირით ამბობს: „ავადმყოფობს რომელიმე თქვენთაგანი ეკლესიის ხუცესთ მოუხმოს, ერთად ილოცონ მისთვის და ზეთი სცხონ უფლის სახელით. რწმენის ღოცვა იხსნის სნეულს და აღადგენს მას უფალი. და თუ ცოდვები აქვს ჩადენილი, მიეტევება მას“ (იაკ. 5,13-15); 2. თუმცა ნათლობის გამეორება, წყალში შთაფვლა არ შეიძლება რადგანაც ეფესელთა მიმართ ეპისტოლეში პავლე მოციქული ამბობს (ეფ. 4,5): „ერთ არს უფალი, ერთ არს სარწმუნოება, ერთ არს ნათლილება“. ასევე ზეთისცხებაც რომელიც შედგება სხვადასხვა და ცალკეული ცხებისაგან, არის ერთიანი და განუყოფელი, არა იმ აზრით რომ ის არ შეიცავს მრავალ და ცალკეულ ნაწილებს, არამედ იმიტომ რომ ყველა ნაწილი რომელიც შედის მის შემადგენლობაში შეადგენენ ერთ საიდუმლოს. თუმცა მასში სხვადასხვა სასულიერო პირები შვიდჯერ ცხებენ ერთი და იმავე სხეულის ნაწილს, მაგრამ მრავალჯერადი ცხება არ არის მრავალი საიდუმლო, თუმცა სრულდება ყველა მათგანზე ერთი და იმავე სახით, ერთი და იმავე სიტყვებითა და მოქმედებით.

სულიერი სნეულება იზრდება ნაწილ-ნაწილ და თანდათანობით, რომელსაც თან ერთვის ხორციელი უძლურებაც. როგორც ნაწილ-ნაწილ იზრდება ისევე ნაწილ-ნაწილ საჭიროებს დარღვევას. ასე, რომ რა არის საოცარი იმაში, რომ როცა სნეულების ერთი ნაწილი განიკურნება ერთი სასულიერო პირის ცხებით, მეორე ნაწილი კი მეორე სასულიერო პირის ცხებით. როგორც ხორციელი უძლურების გამო სნეულება განიკურნება სხვადასხვა მედიკამენტებით, ასევე აქაც.

დასარულდა სადიდებელად ღვთისა, ამინ!